KUPRIN

OPERE ALESE

★ ★

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

A. I. KUPRIN
OPERE ALESE
**

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE
Bucureşti – 1964

EDITURA
UNIVERSALĂ
PENTRU LITERATURĂ

ANCHETA

Sublocotenentul Kozlovski desena, gânditor, pe muşamaua albă a mesei, un profil delicat de femeie cu un conci pe vârful capului şi un guler *à la* Maria Stuart. În faţa lui, pe masă, era o adresă a comandamentului, prin care i se ordona pe scurt să facă fără întârziere o anchetă cu privire la furtul unei perechi de carâmbi şi a treizeci şi şapte de copeici, săvârşit de soldatul Muhamet Baiguzin. Acesta sustrăsese carâmbii şi suma de bani dintr-un cufăr încuiat al tânărului soldat Benedikt Esipaka. Plutonierul-major Ostapciuk şi

fruntaşul Piskun, martori în această anchetă, împreună cu soldatul Kucerbaev, chemat ca translator, se aflau în bucătăria gazdei. De acolo, ordonanţa sublocotenentului îi băga pe rând în odaie, cu chipul grav şi, potrivit situaţiei, chiar cu o oarecare măreţie dispreţuitoare.

Plutonierul-major Taras Gavrilovici Ostapciuk intră cel dintâi şi-şi anunţă numaidecât prezenţa tuşind cuviincios, cu chipiul la gură. Taras Gavrilovici, „doctor” în cunoaşterea regulamentului – autoritate de nezdruncinat pentru toţi gradaţii – se bucura în regiment de o mare faimă. Sub conducerea lui priceputǎ se desfăşurau cu succes trecerile în revistă ale companiei, parăzile şi toate inspecţiile, în timp ce comandantul de companie îşi irosea zilele şi nopţile în căutare de bani pentru plata titlurilor executorii, pe care nenumăraţii săi creditori, cămătari ai regimentului, le prezentau mereu la cancelarie. Scund, dar îndesat şi viguros, plutonierul-major părea predispus la obezitatea caracteristică omului îmbuibat. Avea ochii mici, cu priviri sfredelitoare şi agere, iar faţa – roşie şi pătrată. Taras Gavrilovici era căsătorit; de câte ori rămânea în tabără după apelul de seară, se aşeza în faţa cortului său, îmbrăcat într-un halat vărgat, şi bea ceai cu lapte şi cu franzelă caldă. Îi plăcea să discute probleme politice cu teteriştii din compania sa şi, cu prilejul acestor discuţii, nu lăsa niciodată o iotă din ideile lui, iar cel care gândea altfel decât el – era pus uneori să facă de serviciu peste rând.

— Cum... te... cheamă? îl întrebă, nehotărât, Kozlovski.

Încă nu împlinise un an de serviciu în regiment şi întotdeauna şovăia când trebuia să tutuiască o persoană atât de merituoasă ca Taras Gavrilovici, care avea pe piept o medalie mare de argint „Pentru sârguinţă” şi mâneca stângă acoperită cu galoane de aur şi argint.

Plutonierul-major, bun cunoscător de oameni, observă cu uşurinţă încurcătura tânărului ofiţer şi, oarecum măgulit, se recomandă conform regulamentului.

— Spuneţi... spuneţi cu de-amănuntul... cine a comis furtul acela? Parcă nişte cizme sau, dracu ştie ce!

Pe dracu-l pomenise, ca să dea tonului său o oarecare siguranţă. Plutonierul-major îl ascultă cu atenţie încordată, lungindu-şi gâtul. Depoziţia şi-o începu cu formula *aşa că,* la care nu renunţa niciodată.

— Aşa că, înălţimea-voastră, pe când stăteam şi transcriam o

foaie de comandă, uite că-l văd venind la mine în fugă pe fruntaşul de serviciu – Piskun care va să zică – şi raportează: „Aşa şi aşa, dom' majur, la companie este ceva în neregulă”. „Cum aşa, în neregulă?” „Întocmai, să trăiţi, spune el, s-au furat de la un soldat tânăr nişte cizme şi treizeci şi şapte de copeici.” „Dar de ce, îl întreb eu, soldatul n-a încuiat cufărul?” Căci vedeţi, înălţimea-voastră, toţi sunt obligaţi să aibă lacăt la cufăr. „Întocmai, să trăiţi, spune Piskun, a încuiat, numai că l-au spart.” „Cine l-a spart? Cum a îndrăznit? Ce neobrăzare mai e şi asta?” „Nu ştiu, n-am de unde să ştiu, dom’ majur.” Atunci m-am dus la comandantul companiei şi i-am raportat: „Aşa şi pe dincolo, înălţimea-voastră, iaca ce s-a întâmplat”. Eu, când s-a săvârşit fapta, nu eram la companie, pentru că mă dusesem la maistrul armurier.

— Asta-i tot ce ştii?

— Da, să trăiţi.

— Dar Baiguzin ăsta e un soldat bun? Înainte de furtul cu pricina l-aţi mai prins vreodată cu vreo greşeală?

Taras Gavrilovici întinse bărbia ca şi cum l-ar fi strâns prea tare gulerul.

— Da, să trăiţi, anul trecut a dezertat trei săptămâni. Eu socot că tătarii ăştia sunt cea mai neghioabă seminţie de pe pământ. Se roagă la lună şi nu înţeleg o iotă din limba noastră. Eu unul cred, înălţimea-voastră, că tătari d-ăştia nu se mai află în nicio altă ţară...

Lui Taras Gavrilovici îi plăcea să stea de vorbă cu un om învăţat. Kozlovski asculta tăcut, rozând cu dinţii capătul condeiului.

Pentru că nu căpătase încă destulă experienţă în serviciu, nu izbutea să găsească energia necesară şi tonul hotărât, potrivite cu situaţia, ca să-l pună la punct pe plutonierul-major cu veleităţile lui de politician. În sfârşit, întrebă, gângăvind, numai ca să spună ceva, deşi îşi dădea seama că Taras Gavrilovici înţelege lipsa de rost a întrebării lui.

— Ei, şi ce-o să păţească acum Baiguzin?

Taras Gavrilovici răspunse cu aerul cel mai binevoitor din lume:

— E de presupus, înălţimea-voastră, c-o să fie biciuit. Că, vedeţi, dacă n-ar fi dezertat anul trecut, ei, atunci ar fi altceva. Dar acum, eu aşa cred c-o să fie biciuit neapărat. Căci vedeţi, aşa cum îi el, recidivist...

Kozlovski îi citi declaraţia şi i-o dădu s-o semneze. Taras Gavrilovici semnă cu vioiciune, arătând gradul, numele şi prenumele, apoi citi cele scrise, rămase câteva clipe pe gânduri şi

adăugă deodată sub semnătură o înfloritură, privindu-l pe ofiţer cu şiretenie şi prietenie.

Apoi intră fruntaşul Piskun. Acesta nu ajunsese încă să-şi dea seama de gradul de autoritate a comandanţilor şi de aceea holba ochii la ei, fără să facă vreo deosebire între unul şi altul, străduindu-se să vorbească „tare şi îndrăzneţ şi să spună totdeauna adevărul”. Ori de câte ori simţea în întrebarea comandantului îndemnul la un răspuns afirmativ, striga: „Da, să trăiţi!” iar în caz contrariu: „Nu, să trăiţi!”

— Ştii cine a furat carâmbii tânărului soldat Esipaka?

Piskun spuse cu voce tare că n-are de unde să ştie.

— Poate c-o fi Baiguzin?

— Da, să trăiţi, înălţimea-voastră! strigă Piskun cu voce mulţumită şi sigură.

— De ce crezi că el e făptaşul?

— Nu pot pentru ca să ştiu, înălţimea-voastră.

— Atunci poate că nici nu l-ai văzut furând?

— Nu, să trăiţi, nu l-am văzut. Dar când soldaţii s-au dus la cină, el se tot învârtea pe lângă paturi. Eu l-am întrebat: „Ce tot umbli pe-aici?” Iar el a răspuns: „Îmi caut pâinea”.

— Va să zică nu l-ai prins furând?

— Nu l-am prins, înălţimea-voastră.

— Dar nu mai era nimeni pe acolo, în afară de Baiguzin? Poate că nu e el hoţul?

— Aşa-i, să trăiţi, înălţimea-voastră.

Faţă de fruntaş, Kozlovski se simţea mult mai la largul lui şi de aceea, după ce-l făcu măgar, îi dădu să semneze declaraţia.

Piskun se frământă multă vreme pe loc, suflând greu şi zgomotos, cu vârful limbii scos afară din gură din pricina străduaniei şi, în sfârşit, semnă cu o sforţare uriaşă: frun Spiridoni Peskunou.

Kozlovski constată că, până la urmă, ancheta nu dispunea decât de depoziţia nesigură a lui Piskun care, în vreme ce-şi făcea serviciul de sergent de zi pe companie, îl văzuse pe Baiguzin umblând în timpul cinei prin cazarmă. Cât despre tânărul soldat Esipaka, acesta fusese trimis mai înainte la spital, pentru că se îmbolnăvise de trahomă.

În sfârşit, ordonanţa îi băgă în odaie pe cei doi tătari. Ei intrară sfioşi, păşind cu o prevedere exagerată. De pe cizmele lor se desprindeau bucăţi de noroi şi cădeau pe duşumea. Ei se opriră chiar lângă uşă. Kozlovski le porunci să se apropie. Tătarii mai

făcură trei paşi, ridicând picioarele sus de tot.

— Numele? îi întrebă ofiţerul.

Kucerbaev îşi spuse foarte vioi şi răspicat numele îmbinat cu „oglî”, „ghirei” şi „mârza”.

Baiguzin se uită tăcut în jos.

— Zi-i pe tătăreşte să-şi spună numele, ordonă Kozlovski translatorului.

Kucerbaev se întoarse către inculpat şi-i spuse câteva cuvinte tătăreşti pe un ton de încurajare.

Baiguzin ridică ochii, se uită la translator cu privirea tristă şi fixă a unei maimuţe mici, care-şi priveşte stăpânul, şi zise repede cu voce răguşită şi nepăsătoare:

— Muhamet Baiguzin.

— Aşa este, înălţimea-voastră, Muhamet Baiguzin, raportă translatorul.

— Întreabă-l dacă el e acela care a *luat* carâmbii lui Esipaka?

Sublocotenentul se convinse din nou de lipsa lui de experienţă şi tărie sufletească, pentru că, din cauza unui sentiment inexplicabil de pudoare şi delicateţe, ocolise expresia potrivită – „a furat”.

Kucerbaev se întoarse iar spre tătar şi începu să vorbească, de data aceasta cu un ton mai sever şi întrebător. Baiguzin ridică privirea spre el, fără să scoată o vorbă. De altfel, la toate întrebările superiorului său el răspunse cu aceeaşi tăcere tristă.

— Nu vrea să vorbească, explică translatorul.

Ofiţerul se ridică, se plimbă gânditor prin cameră şi întrebă:

— Dar ruseşte nu înţelege deloc?

— Ba înţelege, înălţimea-voastră. Ştie să şi vorbească. Ei! *Harandaş, corali minga*[1], îi spuse el iar lui Baiguzin şi începu să înşire pe tătăreşte o frază lungă, la care Baiguzin răspundea numai cu privirea lui de maimuţă.

— Nu vrea şi pace, înălţimea-voastră.

Se făcu tăcere. Sublocotenentul străbătu din nou camera dintr-un colţ într-altul şi strigă deodată, înciudat, către translator:

— Pleacă, nu mai am nevoie de tine... Du-te! Hai, du-te odată!

După plecarea lui Kucerbaev, Kozlovski îşi continuă încă multă vreme plimbarea de-a lungul şi de-a latul singurei sale camere. În clipele grele ale vieţii lui, se folosea totdeauna de procedeul acesta, care nu dăduse niciodată greş. De câte ori trecea pe lângă Baiguzin, îl privea cu luare-aminte dintr-o parte, fără ca tătarul să-l

[1] Uită-te la mine, prietene (n. aut.).

observe. Acest apărător al patriei era plăpând şi mic ca un băiat de doisprezece ani. Faţa lui de copil, spână şi arămie, cu pometii obrajilor proeminenţi, avea un aspect caraghios şi jalnic. Aşa cum îi răsărea obrazul din mantaua cenuşie, neobişnuit de largă, cu mânecile până la genunchi, Baiguzin semăna cu un bob de mazăre, care se clatină în păstaia lui. Ochii nu i se zăreau, pentru că-i ţinea mereu aplecaţi.

— De ce nu vrei să răspunzi? întrebă sublocotenentul, oprindu-se în faţa soldăţelului.

Tătarul tăcea fără să ridice privirea.

— De ce-i fi tăcând tu aşa, măi frate? Uite, umblă vorba că tu ai fi luat carâmbii. Şi poate că nici prin gând nu ţi-a trecut. Ei, zi-i, ai luat carâmbii ori ba? Ai?

Când văzu că tătarul nu-i răspunde, Kozlovski începu din nou să se plimbe. Seara de toamnă se lăsa repede învăluind lucrurile din cameră într-o pânză cenuşie, mohorâtă. Ungherele odăii se înecară în întuneric, şi Kozlovski, în plimbarea-i neîntreruptă, trecând mereu pe lângă tătar, abia de putea să-i mai desluşească faţa nemişcată şi abătută. Sublocotenentul înţelese că, de s-ar plimba aşa toată seara şi toată noaptea, până-n zori, tătarul tot nu s-ar urni din loc, ci ar rămâne acolo în aceeaşi tăcere încremenită. Gândul acesta îl apăsa şi îl durea.

Pendula din perete sună repede şi surd ora unsprezece, apoi hârâi şi, după un răstimp de îndoială, mai bătu încă de trei ori.

Pe ofiţer îl cuprinse o milă adâncă de acest copilandru îmbrăcat în mantaua lui soldăţească, prea mare pentru el. De altfel, sentimentul acesta era cu totul nou, ciudat şi încă destul de nelămurit pentru Kozlovski, care nu-şi dădea seama de ceea ce se petrece cu dânsul. I se părea că numai el, sublocotenentul Kozlovski, era vinovat de înfăţişarea jalnică, urgisită, lipsită de apărare a lui Baiguzin. N-ar fi putut spune întrucât era el vinovatul, dar s-ar fi simţit prost dacă cineva i-ar fi amintit în clipa aceea că nu-i deloc urât, că e un bun dansator, că e socotit un om deştept, că e abonat la o revistă voluminoasă şi că întreţine relaţii cu o femeie drăguţă.

Între timp se întunecase cu totul, şi Kozlovski nu mai putea desluşi obrazul tătarului. Crai-nou arunca pe sobă pete lungi şi palide.

— Ascultă, Baiguzin, începu Kozlovski ou o voce sinceră, plină de prietenie. Toţi avem acelaşi dumnezeu. Să zicem Allah. Parcă aşa-l

numiţi voi? Atunci, pentru dumnezeu, trebuie să spunem adevărul. Aşa e? Dacă n-o să-l spui acum, n-ai nici un folos, pentru că tot o să se afle şi o să fie mai rău. Dacă recunoşti, ei, atunci e altceva. Şi eu o să pun o vorbă bună pentru tine. Îţi dau cuvântul meu de onoare că o să pun o vorbă bună pentru tine. Mă înţelegi? Într-un cuvânt – Allah!

În cameră se lăsă iar liniştea, întreruptă doar de tic-tacul stăruitor şi monoton al ceasului.

— Hai, mărturiseşte, doar te rog omeneşte, ca om, nu ca comandant. Comandant – *ioc.* Înţelegi? Ai tată? Poate că ai şi *inai?* adăugă el, amintindu-şi întâmplător că la mamă pe tătăreşte se spune *inai.*

Tătarul tăcea. Kozlovski străbătu camera, trase de lanţul pendulei, apoi, apropiindu-se de fereastră, începu să se uite cu inima strânsă de tristeţe în întunericul rece al nopţii de toamnă.

Deodată, tresări, auzind în spatele său o voce răguşită şi subţirică:

— *Inai* am.

Kozlovski se răsuci repede pe călcâie. Tocmai în clipa aceea se gândea că şi el are o *inai,* o *inai* bătrână şi scumpă, de care îl despărţea o distanţă de o mie cinci sute de verste. Îşi dădu seama că, în realitate, fără ea el se simte cu desăvârşire străin în regiunea aceasta în care se vorbea stricat ruseşte. Apoi îşi aduse aminte de mângâierile ei calde şi de grija ei gingaşă. Îşi mai aminti că uneori, furat de viaţa lui zgomotoasă şi câteodată dezordonată, uita luni întregi să răspundă la scrisorile ei lungi, amănunţite şi pline de dragoste, în care bătrânica totdeauna o ruga pe maica domnului să-l aibă în paza ei.

Între sublocotenent şi tăcutul tătar se înfiripă deodată o legătură uşoară, gingaşă. Kozlovski se apropie hotărât de soldat şi-şi puse amândouă mâinile pe umerii lui.

— Ascultă, dragul meu, spune drept, ai furat sau n-ai furat carâmbii?

Baiguzin smiorcăi şi repetă ca un ecou:

— Am furat carâmbii.

— Şi ai furat şi treizeci şi şapte de copeici?

— Am furat şi treizeci şi şapte de copeici.

Sublocotenentul oftă şi începu iar să umble prin cameră. Acum îi părea rău că amintise de *inai* şi că-l făcuse pe Baiguzin să mărturisească adevărul. Până în clipa mărturisirii lui nu existase

nicio probă hotărâtoare.

„Ei, să zicem că s-a-nvârtit prin cazarmă! Şi? Ce-are a face? Nimeni n-ar fi putut să dovedească ceva împotriva lui. Pe când acum, conştiinţa datoriei îmi porunceşte să aştern pe hârtie mărturisirea lui. Dar ia să vedem, o fi asta chiar o datorie? Poate că, în clipa aceasta, datoria mea ar fi, dimpotrivă, să nu iau în seamă mărturisirea lui Baiguzin. Un simţământ curat, poate chiar remuşcarea i-a şi cuprins sufletul. Iar ca recidivist o să-l biciuiască fără doar şi poate. Parcă biciuirea ar ajuta la ceva! Şi apoi, are şi el o *inai.* Afară de asta, datoria este «o noţiune elastică», după cum spune căpitanul Grebber. Dar dacă-l vor interoga încă o dată? Doar n-o să încerc să cad la înţelegere cu el, nici să-l învăţ să-şi mintă comandanţii?! De ce dracu i-oi mai fi amintit de *inai?* Oh, nenorocitule, vai de tine! Compătimirea mea nu ţi-a făcut decât rău.”

Kozlovski îi ordonă tătarului să se întoarcă la cazarmă şi să vină din nou a doua zi dis-de-dimineaţă. Până atunci, nădăjduia să judece în linişte întreaga problemă şi să ajungă la o hotărâre înţeleaptă. Dar lucrul cel mai potrivit i se părea că ar fi să spună totul, cu de-amănuntul, unuia dintre comandanţii lui mai simpatici.

Noaptea târziu, când se hotărî să se culce, îşi întrebă ordonanţa ce credea el că va păţi Baiguzin.

— Fără îndoială c-o să-l biciuiască, înălţimea-voastră, răspunse ordonanţa cu convingere. Şi apoi, cum să nu-l biciuiască, dacă a şterpelit singura pereche de carâmbi a unui soldat? Soldatul e un om dat în paza domnului... Unde s-a mai pomenit aşa ceva, să furi singura pereche de carâmbi a unui frate de-al tău? Spuneţi, vă rog!...

Era o dimineaţă senină şi friguroasă de toamnă. Iarba, pământul, acoperişurile caselor, toate se înveşmântaseră într-un strat subţire de brumă. Pomii parcă i-ar fi pudrat cineva cu mare grijă.

Soldaţii, cu figurile lor cenuşii, mişunau ca într-un furnicar prin curtea largă a cazărmii, înconjurată din toate părţile cu clădiri lungi de lemn. La prima privire, forfoteala de furnicar părea să nu aibă nicio noimă, dar un ochi experimentat descoperea că în cele patru colţuri ale curţii se formase câte un grup de soldaţi, care se desfăşura treptat într-o formaţie lungă şi uniformă. Cei din urmă întârziaţi fugeau grăbiţi, mestecând din mers ultimul dumicat de pâine şi încheindu-şi cureaua de la cartuşieră.

Peste câteva minute, companiile porniră una după alta, zăngănindu-şi armele lucitoare, spre centrul curţii, unde se aşezară în careu cu faţa spre interior. În mijlocul careului rămăsese un teren gol nu prea mare, de forma unui pătrat cu laturile cam de patruzeci de paşi.

Comandantul batalionului stătea deoparte, înconjurat de un grup de ofiţeri, discutând cazul soldatului Baiguzin, care în ziua aceea trebuia să-şi primească pedeapsa dată de consiliul de disciplină al regimentului.

Mai mult decât oricare altul dintre ei vorbea un ofiţer, o namilă de om, roşcovan, îmbrăcat cu o manta groasă de postav soldăţesc cu guler de oaie. Mantaua aceasta îşi avea povestea ei şi era poreclită în regiment: „cojoc de sentinelă” şi „capotul bunicii”. Se înţelege că nimeni nu folosea poreclele acestea în faţa proprietarului ei, fiindcă toţi se cam temeau de limba lui lungă şi murdară. Şi astăzi, el vorbea, ca de obicei, grosolan, cu accent ucrainean, făcând gesturi largi, care nu se potriveau niciodată cu subiectul discuţiei, şi construind fraze neghioabe, caracteristice foştilor seminarişti.

— Iată, la noi la seminar, pot să spun că se bătea, nu glumă. Se întâmpla ca sâmbăta, vrând-nevrând, să scoţi pantalonii! Ţi se spunea: „Ai dreptate, drăguţă, ai dreptate, dar ia culcă-te... Dacă eşti vinovat – ca pedeapsă, iar dacă nu – ca stimulent.”

— Pesemne că ăsta o s-o pată rău, zise comandantul batalionului. Soldaţii nu iartă hoţia.

Ofiţerul roşcovan se întoarse repede spre comandantul batalionului, gata să-i răspundă, dar se răzgândi.

În aceeaşi clipă, plutonierul-major veni în fugă la comandant şi-i raportă cu glas scăzut:

— Îl aduc pe tătăraş, înălţimea-voastră.

Toţi îşi întoarseră capul să se uite înapoi. Careul viu se mişcă dintr-o dată, fără nicio comandă, şi se făcu linişte. Ofiţerii porniră grăbiţi, fiecare spre compania lui, încheindu-şi mănuşile din mers.

Prin liniştea care căzuse peste tot, se auziră răsunând paşii grei a trei oameni. Baiguzin mergea la mijloc între două sentinele. Era îmbrăcat cu aceeaşi manta uriaşă, cârpită la spate cu petece de culori diferite. Mânecile i se bălăbăneau, ca şi înainte, până la genunchi. În faţă, marginile bonetei erau pleoştite peste cocardă, iar în spate se ridicau, ţepene, în sus, dând tătarului o înfăţişare şi mai jalnică. Inculpatul acesta mic şi încovoiat făcu o impresie

curioasă când se opri între cele două sentinele, în mijlocul celor patru sute de oameni înarmaţi.

De când sublocotenentul Kozlovski citise ordinul prin care Baiguzin era condamnat la o pedeapsă corporală, îl năpădiseră sentimente nelămurite, ciudate şi neobişnuite. Nu izbutise să facă nimic pentru Baiguzin, deoarece, chiar a doua zi, comandanţii îi ceruseră să termine repede cu ancheta. Ce-i drept, amintindu-şi de cuvântul de onoare pe care-l dăduse tătarului, ceruse sfatul comandantului său de companie, dar încercarea lui dăduse greş. Comandantul companiei îşi exprimase mai întâi uimirea faţă de o astfel de atitudine, apoi izbucnise în râs şi, în sfârşit, văzându-l pe tânărul ofiţer din ce în ce mai tulburat, schimbase subiectul discuţiei, ca să-i atragă atenţia asupra altor lucruri. În clipele acelea, Kozlovski, fără să se simtă trădător, avea totuşi impresia că smulsese prin înşelăciune mărturisirea lui Baiguzin în legătură cu furtul. „Poate că-i şi mai rău decât trădarea – se gândea el – să-l înduioşezi pe om, amintindu-i de casă, de maică-sa, ca apoi să-l loveşti pe neaşteptate.” Acum, îl asculta pe ofiţerul roşcovan şi simţea o ură înverşunată împotriva bărbii neîngrijite şi murdare a acestuia, a obrazului lui aspru, grosolan, a şuviţelor năclăite de păr, care i se iveau la spate de sub chipiu. Era limpede că omul acesta venise să asiste cu plăcere la execuţia de care Kozlovski se simţea totuşi vinovat.

Comandantul ieşi în mijlocul batalionului şi, întorcându-se cu spatele spre Baiguzin, comandă prelung cu voce puternică:

— Peentru o...

Kozlovski scoase pe jumătate sabia din teacă, tresări ca prins de friguri şi începu să tremure. Acum se scutura mereu într-un tremur uşor şi nervos. Comandantul batalionului scrută formaţia şi strigă scurt:

— ...nor!

Careul se mişcă, armele zăngăniră de două ori şi toţi amuţiră.

— Adjutant, citeşte sentinţa consiliului de disciplină al regimentului, ordonă comandantul batalionului cu vocea lui clară şi fermă.

Adjutantul ieşi în mijlocul careului. Nu ştia să călărească, dar se legăna în mers şi-şi apleca trupul înainte la fiecare pas, imitându-i pe ofiţerii de cavalerie.

Citea nedesluşit, accentuând greşit şi tărăgănând cuvintele fără niciun rost.

— „Consiliul de disciplină al regimentului de infanterie N., compus din locotenent-colonel N., preşedinte, şi membrii cutare şi cutare...”

Baiguzin stătea încovoiat, ca şi mai înainte, între cele două sentinele şi numai arareori îşi plimba privirea indiferentă peste rândurile de soldaţi. Se vedea că nu ascultă o vorbă din ceea ce se citea şi că probabil nici nu prea înţelegea de ce voiau să-l pedepsească. O singură dată se mişcă, smiorcăi şi-şi şterse nasul cu mâneca mantalei.

Nici Kozlovski nu prea înţelegea sentinţa, şi tresări, auzindu-şi numele, când lectura ajunse la pasajul unde se amintea de ancheta lui. Deodată avu senzaţia că pentru o singură clipă toate privirile se aţintiră asupra sa şi că îndată oamenii îşi întoarseră ochii în altă parte. Inima îi tică, speriată. Desigur că i se păruse, fiindcă în afară de el nu se poate să mai fi auzit careva numele lui. Toţi îl ascultau mereu cu aceeaşi nepăsare pe adjutant cum citeşte monoton şi repede. Ajutantul termină lectura sentinţei cu hotărârea consiliului de disciplină, prin care Baiguzin era condamnat să sufere o sută de lovituri de vergi.

Comandantul batalionului comandă: „La picior!” şi făcu semn din cap doctorului, care stătea printre rânduri cu o privire întrebătoare, plină de teamă. Doctorul, un om tânăr şi serios, asista pentru prima oară în viaţa sa la o pedeapsă corporală. Fâstâcit şi parcă încremenit sub privirea sutelor de ochi pironiţi asupra lui, ieşi, stângaci, în mijlocul careului, palid, cu bărbia tremurândă. Când i se ordonă lui Baiguzin să se dezbrace, acesta nu se dumiri numaidecât ce voiau de la el şi numai când i se repetă ordinul, arătându-i-se prin semne ce trebuie să facă, îşi descheie mantaua şi vestonul încet, cu mişcări stângace. În timp ce-i examina inima şi pulsul, doctorul dădea nedumirit din umeri, ocolind privirea tătarului, iar pe faţa lui se întinse o expresie de groază şi dezgust. Nu descoperi la Baiguzin nici cel mai mic semn de emoţie, obişnuită în astfel de împrejurări. Fără doar şi poate că tătarul sau nu înţelegea ce-l aştepta sau era atât de nătâng şi avea nervii atât de călţi, încât în sufletul lui nu puteau pătrunde nici ruşinea, nici frica.

Doctorul şopti câteva cuvinte la urechea comandantului de batalion şi se îndepărtă grăbit în spatele frontului, cu aceiaşi paşi stângaci. Cinci soldaţi răsăriră ca din pământ şi-l înconjurară pe Baiguzin. Unul dintre ei, toboşarul, rămase mai la o parte şi, ridicând mâna dreaptă cu băţul, îşi îndreptă privirea spre

comandantul de batalion, în aşteptarea ordinului.

Tătarul începu să-şi scoată mantaua, dar cu atâta încetineală, încât cei câţiva oameni ieşiţi din front au trebuit să-l ajute. Apoi stătu câtva timp nehotărât, neştiind ce să facă cu mantaua. În cele din urmă, o aşternu grijuliu pe pământ şi începu să se dezbrace. Trupul lui era negru şi neobişnuit de slab. Pe Kozlovski îl fulgeră gândul că tătarului îi este probabil foarte frig şi din cauza aceasta ofiţerul începu să tremure şi mai tare.

Tătarul rămăsese nemişcat. Soldaţii, care se învârteau în jurul lui, începură să-i facă semne că trebuie să se întindă jos. Încet şi cu mişcări stângace, el se lăsă în genunchi, rezemându-se cu mâinile de pământ şi se culcă pe mantaua aşternută. Unul dintre soldaţi se lăsă pe vine apucându-i capul. Altul i se aşeză pe picioare. Al treilea, un sergent, se postă într-o parte, ca să numere loviturile şi abia atunci Kozlovski observă că pe pământ, la picioarele celorlalţi doi soldaţi, care stăteau de o parte şi de alta a lui Baiguzin, se aflau legături de vergi roşii şi mlădioase.

Comandantul batalionului făcu un semn cu capul şi toboşarul porni să bată tare şi des în tobă. Cei doi soldaţi, care-l străjuiau de amândouă părţile pe Baiguzin, se uitau nehotărâţi unul la altul. Niciunul dintre ei nu voia să dea prima lovitură. Sergentul se apropie de ei şi le spuse ceva... Atunci cel din dreapta scrâşni din dinţi şi cu faţa crispată ridică repede vergile şi le coborî cu aceeaşi iuţeală, aplecându-se cu tot corpul înainte. Kozlovski auzi vâjâitul scurt al vergilor, o lovitură surdă şi vocea sergentului care strigase *unu!* Tătarul scoase un strigăt slab, parcă de uimire. Sergentul comandă: *doi!* Soldatul din stânga ridică tot atât de repede vergile şi se aplecă să lovească. Tătarul strigă iar, de data aceasta mai tare – iar în vocea lui străbătea suferinţa corpului tânăr supus la caznă.

Kozlovski se uită la soldaţii din preajma sa. Feţele lor, toate la fel de cenuşii, aveau nemişcarea şi nepăsarea caracteristice frontului. Nici compătimire, nici curiozitate – niciun gând nu puteai să citeşti pe aceste feţe încremenite. Sublocotenentul tremura fără întrerupere din cauza frigului şi a emoţiei. Îl chinuiau ţipetele lui Baiguzin şi-l mustra conştiinţa că el contribuise la pedeapsa aceasta, dar, mai cu seamă, îl frământa gândul că tătarul, pesemne, nici nu-şi dădea seama de vina sa şi nici nu ştia bine pentru ce era bătut. El intrase în armată, după ce de acasă auzise tot soiul de grozăvii despre această instituţie, şi se pregătise din vreme pentru un trai

plin de severitate şi nedreptăţi. Primul său gând, după aspra primire care i se făcuse în companie, în cazarmă şi de şefii săi, a fost acela de a fugi îndărăt pe dragile lui ogoare. L-au prins şi l-au băgat la carceră. Apoi luase carâmbii aceştia. Ce-l îndemnase să-i ia, pentru ce nevoi, n-ar fi putut să povestească nici celui mai apropiat om: tatălui sau mamei sale. Şi nici Kozlovski nu s-ar fi chinuit atât de mult, dacă ar fi pedepsit un hoţ conştient pentru un furt premeditat sau chiar un om cu totul nevinovat, dar care măcar era în stare să-şi dea seama de întreaga dezonoare a bătăii executate în public.

S-au numărat o sută de lovituri, toba şi-a încetat bătaia, şi în jurul lui Baiguzin porni forfota aceloraşi soldaţi. Când tătarul se ridică de jos şi începu cu stângăcie să-şi încheie nasturii, ochii lui se întâlniră cu ai lui Kozlovski, şi din nou, ca şi în timpul anchetei, sublocotenentul simţi între el şi soldat o stranie legătură sufletească.

Careul uman tresări şi laturile lui cenuşii începură să se destrame. Ofiţerii se îndreptau în grup către porţile cazărmii.

— Păi ce, spunea ofiţerul roşcovan, cel cu „capotul”, făcând gesturi largi şi nepotrivite, parcă asta se cheamă bătaie? La noi la seminar, când se bătea, vergile se opăreau întâi în oţet... De-ar fi încăput pe mâna mea tătarul ăsta, i-aş fi arătat eu carâmbi! Asta nu se cheamă bătaie, ci gâdilează.

Kozlovski îşi simţi deodată capul vâjâind, iar prin faţa ochilor i se perindară valuri, valuri de ceaţă roşie. Tăie drumul roşcovanului şi, scos din fire de simţământul că se face de râs, ţipă cu glas tremurător şi ascuţit:

— Aţi mai spus o dată porcăria asta şi... şi... nu vă obosiţi s-o mai repetaţi!... Tot ceea ce rostiţi este inuman şi josnic!

Ofiţerul roşcovan îl privi de sus pe dușmanul său neașteptat şi dădu din umeri.

— Pesemne că eşti bolnav, tinere! De ce te legi de mine?

— De ce? strigă ascuţit Kozloviski. De ce?... Pentru că dacă... nu tăceţi imediat, vă...

Din spate, câţiva ofiţeri, îngrijoraţi de cearta neașteptată, îl trăgeau de mâini, iar el, acoperindu-şi deodată faţa cu palmele, izbucni într-un plâns cu hohote. Plângea ca o femeie, cutremurându-se din tot trupul, nespus de ruşinat şi îndurerat de propriile sale lacrimi...

1894

TUFA DE LILIAC

Nikolai Evgrafovici Almazov, care aşteptase nerăbdător ca soţia să-i deschidă uşa, trecu grăbit, fără să-şi scoată mantaua, cu chipiul pe cap, în cabinetul său de lucru. După faţa lui posomorâtă şi sprâncenele încruntate, precum şi după enervarea cu care-şi muşca buzele, soţia înţelese din prima clipă că se întâmplase o mare nenorocire... Ea îşi urmă deci tăcută soţul în cabinetul lui de lucru. Almazov rămase câteva secunde nemişcat, cu privirea pierdută în gol. Servieta îi alunecă din mână, căzu pe podea şi se deschise. El se trânti într-un fotoliu şi-şi trosni cu năduf degetele înlănţuite.

Almazov, ofiţer tânăr şi fără avere, urma cursurile Academiei militare. Acum venea de la Academie. În ziua aceea, prezentase profesorului ultima şi cea mai grea lucrare a sa – un releveu topografic făcut pe teren cu ajutorul instrumentelor de specialitate.

Almazov trecuse până atunci toate examenele cu bine, dar numai dumnezeu şi soţia sa ştiau ce eforturi extraordinare făcuse el ca să reuşească. La început, chiar şi intrarea la Academie păruse cu neputinţă. Doi ani de-a rândul căzuse cu brio la examen şi numai în al treilea an izbutise, printr-o muncă îndârjită, să învingă toate obstacolele. De n-ar fi fost soţia sa, poate că n-ar fi avut destulă energie şi s-ar fi lăsat păgubaş. Dar Verocika îl ajutase să nu-şi piardă nădejdea, încurajându-l mereu. Ea învăţase să înfrunte înfrângerile cu chipul senin, aproape voios. Renunţase chiar şi la strictul necesar, ca să creeze soţului ei acel minim de confort necesar omului ocupat cu munca intelectuală. Ea era pentru el, rând pe rând, copist, desenator, lector, preparator şi chiar carnetul lui de note.

Vreo cinci minute trecură într-o tăcere grea, întreruptă doar de tic-tacul tânguitor prea binecunoscut – plicticos şi neregulat – al

deşteptătorului: unu, doi, trei-trei: două ţăcănituri clare, iar a treia însoţită de un sunet hârşâit. Almazov, care nu-şi scosese chipiul şi mantaua, stătea nemişcat, privind în gol. La doi paşi de el, Vera aştepta tăcută, cu o expresie de compătimire pe chipul ei frumos şi încordat. În sfârşit, ea rupse tăcerea cu prudenţa caracteristică femeilor care se află la căpătâiul unui om iubit, grav bolnav.

— Kolea, ce e cu lucrarea ta?... Prost?

El dădu din umeri, fără să răspundă.

— Kolea, ţi-au respins planul? Spune, să vedem împreună ce e de făcut.

Almazov se întoarse brusc spre soţia sa şi începu să vorbească mâniat şi nervos, cum fac de obicei oamenii care-şi revarsă necazul înăbuşit multă vreme.

— Ei bine, da, l-au respins, dacă ţii s-o ştii cu tot dinadinsul. Cum de nu ţi-ai dat seama? S-a dus dracului totul! Toată porcăria asta, zise el, lovind răutăcios cu piciorul servieta plină cu desene, toată porcăria asta poţi s-o arunci în foc! S-a zis cu Academia! Peste o lună voi fi primit iar la regiment cu trâmbiţe şi surle şi acoperit de ruşine. Şi asta din pricina unei pete scârboase... Of, dracu s-o ia!

— Ce pată, Kolea? Nu-nţeleg nimic!

Ea se aşează pe marginea fotoliului şi-şi încolăci braţul pe după gâtul lui. Bărbatul nu se împotrivi, dar continua să se uite înfuriat într-un colţ.

— Ce pată, Kolea? insistă ea.

— Of, o pată obişnuită de vopsea verde. Ştii că aseară am stat treaz până la ora trei; trebuia să termin lucrarea. Planul este minunat, şi ca execuţie şi ca concepţie. Toţi o recunosc. Ei, ieri am lucrat până n-am mai putut de oboseală şi au început să-mi tremure mâinile, şi am trântit o pată... Şi încă ce pată, una grasă de tot! M-am străduit eu s-o şterg, dar ea s-a întins şi mai mult. Tot gândindu-mă şi gândindu-mă ce să fac, m-am hotărât să desenez pe locul petei un grup de pomi. A ieşit foarte bine, nici nu se cunoaşte că fusese o pată acolo. Duc azi profesorului desenul: „Aşa, aşa, mdaa... dar de unde ai scos aici tufişurile astea, locotenente?” a zis el. Ar fi trebuit să-i mărturisesc adevărul. Poate că ar fi râs şi totul s-ar fi terminat aici... Dar nu, nu cred că ar fi râs – e un neamţ atât de meticulos şi de pedant! Şi-i spun: „Aici, cresc, într-adevăr, tufişuri”. Iar el: „Nu, cunosc terenul acesta cum îmi cunosc buzunarul meu şi aici nu-i nicio tufă”. Din vorbă-n vorbă s-a iscat între noi o discuţie aprinsă, şi asta de faţă cu o mulţime de ofi-

ţeri. „Dacă dumneata afirmi atât de hotărât că pe această curmătură sunt tufişuri, atunci te poftesc chiar mâine să mergi călare, împreună cu mine, până acolo. O să-ţi dovedesc că ori ai lucrat neglijent, ori ai copiat planul de pe vreo hartă la scara de trei verste...”

— Dar de ce e el atât de sigur că acolo nu-s tufişuri?

— Of, doamne, de ce? Ce întrebări copilăreşti mai pui şi tu, zău aşa! Pentru că el cunoaşte de douăzeci de ani terenul acesta mai bine decât îşi cunoaşte propriul său dormitor. E cel mai nesuferit pedant de pe lume şi pe deasupra mai e şi neamţ. Până la urmă, se va dovedi că sunt un mincinos şi mă bag în discuţii contradictorii... Afară de asta...

În tot timpul convorbirii, Almazov scotea din scrumiera din faţa lui chibriturile arse şi le rupea în bucăţele, pe care, când tăcu, le azvârli înciudat pe podea. Se vedea bine că omul acesta puternic era gata-gata să plângă.

Soţul şi soţia rămaseră multă vreme adânciţi în gânduri, fără să rostească o vorbă. Dar, deodată, Verocika se ridică din fotoliu cu o mişcare energică.

— Ascultă, Kolea, trebuie să plecăm imediat. Îmbracă-te! Hai, repede!

Nikolai Evgrafovici se încruntă, de parcă l-ar fi chinuit o crâncenă suferinţă fizică.

— Ah, Vera, nu mai vorbi prostii. Doar nu-ţi închipui c-o să mă duc să mă dezvinovăţesc şi să-mi cer scuze. Asta ar însemna să-mi dau singur sentinţa de condamnare. Te rog să nu faci prostii!

— Nu, nu-s prostii, ripostă Vera, bătând din picior. Nu te sileşte nimeni să-ţi ceri scuze... Dar dacă tufişurile astea nenorocite nu-s acolo în realitate, atunci nu ne rămâne decât să le plantăm numaidecât.

— Să le plantăm?... Tufişurile?... repetă Nikolai Evgrafovici cu ochii holbaţi.

— Da, să le plantăm. Dacă ai apucat să spui o minciună, trebuie s-o dregem. Pregăteşte-te, dă-mi pălăria... jacheta... Nu căuta acolo, vezi în dulap... umbrela!

În timp ce Almazov căuta pălăria şi jacheta, încercând zadarnic să se împotrivească, Vera răscolea de zor prin sertarele meselor şi ale scrinurilor, fără să-l ia câtuşi de puţin în seamă, scotea tot felul de coşuleţe şi cutiuţe şi le răsturna pe jos.

— Cercei... Astea-s fleacuri... N-o să căpătăm nimic pe ei... Dar

inelul ăsta cu briliant, da, face parale. Va trebui neapărat să-l răscumpărăm... Ar fi păcat să-l pierdem. Brăţara... o să ne dea puţin pe ea. E veche şi strâmbă... Unde-i portţigaretul tău de argint, Kolea?

În cinci minute, toate bijuteriile erau în poşetă. Vera, gata îmbrăcată, aruncă o ultimă privire în jurul ei ca să se convingă că nu uitase nimic.

— Mergem, zise ea, în sfârşit, cu un ton hotărât.

— Dar unde mergem? încercă să protesteze Almazov. Acum se întunecă, şi până la sectorul meu sunt aproape zece verste.

— Prostii... Mergem...

Înainte de toate, Almazovii trecură pe la Muntele de pietate. Se vedea că preţuitorul se obişnuise atât de mult cu nenorocirile omeneşti, încât nu-l mai mişcau câtuşi de puţin. Examină pe îndelete şi cu atâta meticulozitate lucrurile aduse, că Verocika începu să-şi piardă cumpătul. O jigni mai ales faptul că, în timpul examinării inelului cu briliant, preţuitorul folosi un acid, şi după ce-l cântări, îl evaluă numai la trei ruble.

— Dar e un briliant adevărat! spuse Vera cu indignare. A costat treizeci şi şapte de ruble, şi asta de ocazie.

Preţuitorul închise ochii cu un aer de indiferenţă şi oboseală.

— Pentru noi, doamnă, asta n-are nicio importanţă. De altfel, noi nu evaluăm pietrele preţioase, spuse el, aruncând pe talgerul cântarului obiectul următor, ci numai metalele.

În schimb, spre surpriza Verei, brăţara cea străveche şi strâmbă fu evaluată la un preţ foarte mare. Până la urmă, căpătară douăzeci şi trei de ruble, mai mult decât le trebuia.

Când ajunseră la grădinar, noaptea albă a Petersburgului îşi şi revărsase pe cer şi în văzduh lumina ei albastră-lăptoasă. Grădinarul, un ceh bătrânel, scund şi cu ochelari de aur, tocmai se aşeza cu familia la cină. Rămase foarte surprins şi părea nemulţumit de apariţia târzie a acestor clienţi şi de rugămintea lor neobişnuită. Bănuind, probabil, că era vorba de vreo păcăleală, el răspunse foarte rece la rugăminţile stăruitoare ale Verocikăi.

— Iertaţi-mă, dar nu pot să trimit noaptea muncitorii atât de departe. Dacă aşteptaţi până mâine dimineaţă, sunt la dispoziţia dumneavoastră.

Nu mai rămânea decât să-i povestească grădinarului întreaga istorie cu nenorocita de pată – ceea ce Verocika şi făcu. La început, grădinarul ascultă neîncrezător, aproape cu duşmănie, dar când

Verocika îi povesti cum îi venise în minte ideea de a planta tufişurile, deveni mai atent şi de câteva ori zâmbi înţelegător.

— Ei, n-am încotro, se învoi grădinarul, când Vera termină de povestit. Spuneţi-mi ce fel de tufe să vă plantez acolo?

Dar din toate soiurile de tufe pe care le avea grădinarul, niciuna nu părea potrivită. Vrând-nevrând, până la urmă, trebui să se hotărască pentru tufe de liliac.

Almazov se strădui în zadar s-o convingă pe soţia sa să se-ntoarcă acasă. Ea îl însoţi afară din oraş şi asistă la plantarea tufelor. Se agita aprinsă, încurcându-i pe lucrători, şi nu plecă acasă până ce nu se convinse că gazonul de lângă tufe nu se deosebea cu nimic de restul ierbii de pe curmătură.

A doua zi, Vera n-a fost în stare să rămână în casă, şi a ieşit în stradă să-şi întâmpine soţul. L-a zărit de departe, venind cu mersul lui vioi şi puţin săltat, ceea ce i-a fost de ajuns s-o convingă că povestea cu tufele se terminase cu bine... Într-adevăr, Almazov era plin de praf şi abia se mai ţinea pe picioare de oboseală şi de foame, dar faţa îi strălucea de bucuria victoriei.

— Splendid! Minunat! strigă el de la zece paşi, răspunzând privirii îngrijorate a soţiei lui. Închipuie-ţi, ajungem cu profesorul în dreptul tufelor. Le priveşte dintr-o parte, dintr-alta, rupe chiar o frunzuliţă şi o mestecă. „Ce fel de pom o fi?” întreabă el. „Nu ştiu, excelenţă!” răspund eu. „O fi mesteacăn”, spune el. „Pesemne că mesteacăn o fi, excelenţă”, răspund eu. Atunci el se întoarce spre mine şi-mi întinde mâna. „Iartă-mă, locotenente, zice el. Se vede că încep să îmbătrânesc, dac-am uitat de tufele astea!” Bun om e profesorul şi deştept. Zău, îmi pare rău că l-am tras pe sfoară. E unul dintre cei mai buni profesori ai noştri. Are cunoştinţe pur şi simplu uluitoare. Şi cu ce rapiditate şi siguranţă apreciază terenul! E uimitor!

Dar Vera nu se declară mulţumită cu ceea ce-i povesti el la început. Îi ceru să-i istorisească încă o dată şi încă o dată, cu toate amănuntele, convorbirea cu profesorul, interesându-se de cele mai mărunte detalii: ce expresie avea faţa profesorului, cu ce ton vorbea de bătrâneţea lui, ce simţea Kolea...

Acum se îndreptau spre casă, ţinându-se de mână şi râzând mereu, de parcă ar fi fost singuri pe stradă. Trecătorii se opreau nedumeriţi, ca să mai privească o dată perechea aceasta ciudată...

Niciodată n-a mâncat Nikolai Evgrafovici la prânz cu atâta poftă ca în ziua aceea... După-masă, când Vera i-a adus în birou un pahar

cu ceai, soţul şi soţia au izbucnit deodată în râs, uitându-se unul la altul.

— Ce-ţi veni? întrebă Vera.

— Dar ţie?

— Nu, spune întâi tu, pe urmă eu.

— Uite-aşa, prostii. M-am gândit la povestea asta cu liliacul. Dar tu?

— Prostii, şi eu la fel. Tot la liliacul ăsta cu pricina. Am vrut să spun că de acum înainte liliacul va rămâne pentru totdeauna floarea mea preferată.

SPRE GLORIE

Când am terminat studiile la Academia de ştiinţe agricole, am fost nevoit să-mi încep profesiunea într-un colţ îndepărtat, uitat de lume, într-unul din orăşelele de la graniţa de sud-vest a ţării. O mică localitate cu noroi veşnic, cu o droaie de porci pe străzi şi cu colibe din lut şi bălegar. Societatea din astfel de orăşele se cunoaşte: judecătorul de pace, ispravnicul, notarul şi funcţionarii fiscali. Oamenii din această societate nu se împacă deloc unul cu altul, toţi se duşmănesc, şi asta, bineînţeles, din pricina femeilor. Întâi, se iscă un adulter, apoi, neînţelegeri în legătură cu problema: cui i se cuvine onoarea să sărute înaintea celorlalţi crucea de la biserică, pe urmă, bârfeli din care se nasc tot soiul de neplăceri. Se găsesc neapărat şi aici Montague şi Capulet[1], locali, iar lupta dintre ei este urmărită de întregul oraş cu un interes viu şi palpitant. Pe scurt: dezbinare şi o mare harababură.

Într-o bună zi, s-a prezentat la post noul judecător de instrucţie.

Ştiţi că există oameni cu aptitudini universale, care se pricep să vrăjească de la bun început chiar şi societatea cea mai variată. Eu cred că taina lor este foarte simplă şi constă numai în priceperea lor de a asculta. Vă ghiceşte din instinct slăbiciunea, îndreaptă discuţia spre subiectul dumneavoastră preferat, şi, după aceea, vă ascultă răbdător. Dumneavoastră desfăşuraţi în faţa lor cele mai preţioase perle ale sufletului, iar ei ştiu una şi bună – dau mereu din cap şi spun întruna: hm, da. De altfel, talentele judecătorului de instrucţie nu se terminau cu asta. Ştia să le facă pe doamne să râdă cu lacrimi, să bea zdravăn, iar în cercul burlacilor povestea

[1] Cele două familii duşmane din piesa lui W. Shakespeare – *Romeo şi Julieta* (n. r.).

minunat anecdote pipărate.

Judecătorul de instrucţie ajunsese să fie cea mai însemnată verigă de legătură a membrilor societăţii. Poate că devenise un astfel de personaj fără voia lui, pentru că toţi îşi aveau privirile îndreptate asupra lui, aşteptând de la el ceva nou şi vesel. Totul a început de la teatrul de amatori.

După ce lucrurile au fost puse la punct, m-au rugat şi pe mine să joc un rol, dar, din fericire, chiar de la prima încercare au găsit că nu sunt bun de nimic. Mi-au încredinţat, într-o dramă foarte neroadă, tradusă dintr-o limbă străină, rolul unui soţ gelos, cel mai searbăd şi mai lung rol din întreaga piesă. Nici nu vă puteţi închipui cu câtă răbdare am îndurat la repetiţii tot soiul de batjocuri. Numai cine n-a vrut nu m-a dăscălit şi nu şi-a făcut mendrele cu mine! Şi regizorul, şi suflerul, şi amatoarele şi, după câte-mi amintesc, chiar şi un licean din clasa a patra, care avea o voce de bas răguşit şi purta *pince-nez.* Mai ales nu reuşeam în scena în care soţul – adică eu – afla despre necredinţa soţiei sale şi cu *gesturi groaznice de disperare* (aşa scria în piesă) îi striga: „O, blestem! De câte ori îmi amintesc de dezonoarea mea, palpit de indignare!” De îndată ce ajungeam la pasajul acesta, amatoarele izbucneau în râs, iar regizorul striga: „De ce stai ca un manechin? Ai văzut doar că aici este o observaţie: *gesturi groaznice de disperare.* Uită-te la mine. Uite-aşa trebuie să gesticulezi.”

Sosise şi mult aşteptata zi a spectacolului. Eram cuprins de spaimă. Mai ales că, pe măsură ce drama se apropia de scena fatală, simţeam din ce în ce mai clar că scena aceasta mă va nenoroci. În sfârşit, directorul de scenă m-a înghiontit din spate şi mi-a făcut vânt pe scenă, pe care am apărut ca slobozit din puşcă. Am rotit ochii şi, amintindu-mi de indicaţiile regizorului, am făcut primul gest de disperare. Dar spre groaza mea, în clipa aceea, vorbele ucigătoare mi-au pierit cu totul din minte. Nu-mi mai aminteam nimic şi pace! A trecut un minut, poate două, dar pentru mine groaza aceasta a durat ani întregi. Stăteam împietrit, într-o poză disperată, tăceam şi n-auzeam decât ţiuitul din propriile mele urechi. În sfârşit, din cabina suflerului au răzbătut până la mine cuvintele: „O, blestem, de câte ori...” Am făcut o ultimă sforţare de neînchipuit, m-am apucat de păr şi am strigat cu o voce atât de sălbatică, de s-a scuturat teatrul: „O, blestem! De câte ori îmi amintesc de desfătarea mea, profit de indignare!” Desigur că m-au dat afară din piesă cu mare alai chiar în aceeaşi seară. Textul

denaturat a dat naştere unei anecdote, şi nu m-ar mira dacă a auzit-o şi careva dintre dumneavoastră.

Aşa am rămas pe dinafară. După cum era şi de aşteptat, pentru început, toţi au hotărât într-un glas să monteze o dramă puternică, scrisă într-un stil solemn, după care trebuia, firește, să urmeze un vodevil. N-au lipsit nici intrigile. Două doamne luptau pentru rolul dramatic principal. Una îşi întemeia drepturile pe faptul c-o văzuse în rolul acesta pe Fedotova, iar cealaltă susţinea că-şi şi comandase, special pentru acest rol, o rochie cu volănaşe de dantelă şi damasc. Inițiativa a fost părăsită de mai multe ori, ca să fie tot de atâtea ori reluată. În cele din urmă, chiar în ajunul spectacolului, domnişoara care trebuia să joace în vodevil s-a supărat, a-nceput să facă mofturi, s-a îmbolnăvit şi a refuzat rolul. Dar spectacolul nu putea fi amânat, pentru că afişele erau tipărite şi o parte din bilete vândute. Pe de altă parte, nimeni nu voia să servească de umplutură, în urma refuzului vechii protagoniste. Atunci cineva a venit cu ideea să se apeleze la Lidocika Gnetneva.

Poate că vreunul dintre dumneavoastră, domnilor, a întâlnit din întâmplare, măcar o dată în viaţă, femeia care să-i apară ca o străfulgerare, ca o umbră fugară şi să i se întipărească pentru totdeauna în amintire ca un vis îndepărtat, drag, dar straniu? Chiar dacă femeia nu i-a dat nicio atenţie, chiar dacă el n-a încercat s-o iubească şi a întâlnit după aceea alte femei inteligente, sensibile şi frumoase – niciun chip nu a izbutit să-i adumbrească figura aceasta fină, deosebită de toate celelalte. Întocmai aşa era Lidocika. Chiar şi acum, după atâta vreme, făptura ei îmi răsare în minte cu o prospeţime uluitoare: un trup mlădios, uscăţiv, sprâncene îndrăzneţ arcuite, bucle negre, tâmplele străbătute de vinişoare albastre, o gură nervoasă, urâtă şi, în contrast cu ea, ochi minunaţi, întunecaţi, severi, aproape îndureraţi, care nu se luminau niciodată de un zâmbet. Tatăl Lidocikăi, un om foarte primitor, era perceptor. Mă duceam adesea la Gnetnevi; anii treceau şi Lidocika se transforma sub ochii mei dintr-o pisicuţă – zburdalnică adolescentă cu rochiţa scurtă – într-o fată frumoasă. Totul era fermecător la ea: mila şi atenţia ei faţă de durerea altora, farmecul graţios al capriciilor ei, sinceritatea naivă fără ocoluri, timiditatea ei şi încă ceva care radia din fiinţa ei întreagă; o îndrăzneală, o curiozitate nepotolită pentru tot ce era excentric. N-am destule cuvinte, mi se pare îndrăcit de greu să exprim toate aceste lucruri profunde, dar pot să spun că astfel de femei nu întâlneşti la fiecare pas.

La început, ea a refuzat cu hotărâre rolul şi a cedat numai după repetate rugăminţi. La repetiţii n-am văzut-o decât foarte rar, totuşi ghiceam că ceea ce se petrecea îi atinsese sensibilitatea. Avea obiceiul să-mi împărtăşească impresiile şi mă uimea claritatea şi siguranţa cu care reda cele mai subtile nuanţe ale sentimentelor ei şi ale celor văzute şi auzite.

Am întâlnit-o chiar în seara spectacolului, în culise, unde puteam să pătrund datorită faptului că participasem la desenarea decorurilor.

Ne-am lovit unul de altul cu câteva clipe înainte de intrarea ei în scenă, într-un coridor îngust dintre perete şi culise. Era îmbrăcată cu o rochie simplă, albă, prinsă în talie cu o panglică albastră. Cât de ciudat i se transformase obrazul sub fard! Parcă era o străină, trăsăturile i se accentuaseră şi se făcuse mai frumoasă, iar ochii încercănaţi, care străluceau din cauza emoţiei şi a fardului de culoare închisă, păreau nefiresc de mari.

— Ei, cum e? o întrebai. Ţi-e teamă?

Ea îşi lipi mâinile de piept şi se uită la mine cu o privire care cerea ajutor.

— Mi-e frică... Uite cum îmi bate inima... Cred că n-o să pot să ies pe scenă. Ce-o să fac cu mâinile şi cu picioarele? Oh, doamne, ce chin!

În clipa aceea, a chemat-o directorul de scenă. Am ascultat cu atenţie. În locul veseliei şi al râsului răsunător de la începutul rolului ei, necesare în această scenă, mi se părea că aud o voce străină, care se poticneşte timidă, şi fără să vreau am închis ochii. M-a cuprins ruşinea şi teama pentru Lidocika. Îi cunoşteam sensibilitatea şi amorul propriu şi-mi dădeam seama cât de mult trebuie să sufere din cauza stângăciei sale.

Câteva clipe chinuitoare n-am auzit nimic, dar când, în cele din urmă, m-am uitat pe scenă prin ferestruica laterală de pânză, am rămas încremenit de uimire. Lidocika nu numai că-şi venise în fire, dar se transformase atât de mult, că n-o mai recunoşteai. Mişcările ei erau pline de o graţie firească şi sigură, şi vorbea cu naturaleţea obişnuită vieţii zilnice. De altfel, Lidocika nu a făcut impresia aceasta numai asupra mea. Când mi-am rotit privirea prin sala de spectacol, am văzut chipurile cunoscuţilor mei însufleţite şi surâzătoare.

Rolul Lidocikăi nu avea decât douăzeci-treizeci de replici, foarte vioaie şi pline de veselie. Când, fredonând o melodie şi jucându-se

cu o minge mare de cauciuc, pe care o arunca în sus din mers, s-a îndreptat spre uşă să iasă din scenă, în urma ei au izbucnit strigăte şi aplauze zgomotoase. Atunci ea s-a întors şi s-a înclinat cu oarecare stângăcie, ca la pension. A fost chemată la rampă încă o dată, şi încă o dată, dacă nu mă înşel, de vreo patru ori. Eu mă aflam lângă uşă şi am deschis-o. Ea a ieşit din scenă gâfâind, cu ochii strălucitori. Fardul nu reuşea să-i ascundă faţa îmbujorată, iar buzele îi erau uscate de emoţie. Când am felicitat-o, mi-a întins amândouă mâinile.

În seara aceea, pe Lidocika o cuprinsese o însufleţire extraordinară, aproape nefirească. Râdea des, nervos, fără vreun motiv aparent. M-am apropiat de două ori de ea şi i-am povestit ceva. M-a ascultat fără să mă întrerupă, dar îmi răspundea anapoda. Se uita la mine stăruitor, dar în ochi i se zărea o fericire visătoare, iar buzele se întredeschideau într-un surâs atât de fericit, că mi-am dat seama cât de departe erau gândurile ei de ceea ce-i spuneam eu. Ea mă privea aşa cum priveşte un om adâncit în visare un obiect îndepărtat sau o pată oarecare de pe un tapet – pată pe care n-o vede în realitate, dar nu-şi poate lua privirea de la ea.

Aşa şi Lidocika: probabil că vedea mereu în faţa ochilor scena care o ridica peste sute de capete, auzea ropotul asurzitor de aplauze şi se simţea atrasă din nou spre visul acela minunat din care abia se trezise.

Debutul Lidocikăi a avut un mare răsunet şi mulţi s-au grăbit să i-o spună chiar în aceeaşi seară în cuvinte foarte măgulitoare. Părerea bună pe care o aveau cei mai mulţi spectatori despre ea i-a asigurat pentru spectacolul următor un rol greu şi remarcabil: rolul Ofeliei.

Ea a pornit la lucru cu pasiunea cu care începea tot ce era nou şi cu o perseverenţă neaşteptată pentru firea ei. În scurtă vreme slăbise la faţă şi se făcuse palidă. Ce simţea, ce-i trecea prin cap numai dumnezeu ştie. Nu sufla o vorbă nimănui despre starea ei sufletească. Dar probabil că în sufletul ei se născuse o întreagă lume de speranţe şi simţăminte noi care a avut o influenţă covârşitoare asupra întregii sale vieţi.

În sfârşit, a avut loc şi spectacolul acesta. Mă găseam printre spectatori. Nu m-au mai lăsat în culise, pentru că se instaurase în teatru o disciplină severă, iar spectacolul era regizat de un actor adevărat, cu oarecare renume.

Ce-i drept, Lidocika n-a scăpat de soarta obişnuită a debutanţilor: uneori vorbea prea încet, făcea pauze prea mari... În schimb, am văzut o adevărată Ofelie, întruparea acelui minunat chip feminin, creat de Shakespeare. Aşa ne-a apărut ea: duioasă şi timidă, iubitoare, dar jertfindu-şi dragostea, ca să nu calce eticheta de la curte şi să se supună orbeşte moralei impuse de tatăl ei. Ea nu este o eroină, ci mai curând un copil încrezător, nevinovat şi ascultător. Are o fire sinceră şi nu ştie să mintă, dar, obişnuită să se stăpânească în orice clipă, dragostea ei nu atrage atenţia nimănui. Nimeni nu ghiceşte ce se petrece în inima ei până ce lupta sufletească, atât de îndelungat tăinuită, n-o face să răbufnească dintr-o dată într-un acces de nebunie. Abia atunci începe fiecare să înţeleagă că:

„Toate acestea sunt veninul profundei dureri a inimii”.

Lidocika a fost răsplătită cu un ropot de aplauze. Cineva i-a oferit o jerbă enormă de flori naturale, legată cu panglici late de atlaz roz. Şi eu eram tot atât de impresionat ca şi ceilalţi, dar am observat totuşi, după zâmbetul plin de fericire de pe buzele Lidocikăi şi după obrajii ei aprinşi, că era ameţită de bucurie.

Târziu noaptea, am condus-o acasă. Era sfârşită de fericire. Mergeam la braţ. Era început de primăvară. Liliacul abia dădea să îmbobocească. Prin întunericul cald, molcom al nopţii se revărsa o voluptate dulce, parfumată, iar pe faţă simţeai o adiere, ca respiraţia unei guri fierbinţi, care parcă se apropie din clipă în clipă tot mai mult de buzele tale.

Mergeam amândoi foarte repede, aşa că, în curând, i-am lăsat mult în urmă pe ceilalţi. Mi-am aplecat capul şi am privit-o dintr-o parte. Îşi ridicase fruntea cu ochii ţintă la stelele care sclipeau ca argintul. Simţindu-mi privirea, tresări şi-mi strânse deodată cu putere mâna lângă trupul ei.

— Ţi-e frig? am întrebat-o cu jumătate de glas.

— Nu, zise ea. Nu mi-e frig, am tresărit din cauza gândurilor mele. Tocmai mă gândeam la dumneata.

Cuvintele ei m-au impresionat plăcut, dar m-au şi înfricoşat puţin.

— La mine? Te-ai gândit, într-adevăr, la mine?

— Da, la dumneata. Spune, poţi să te scoli cu noaptea-n cap? Cam pe la ora şase?

Am răspuns că sunt gata să mă scol nu numai la ora şase, dar chiar... zău dacă-mi mai amintesc ce i-am spus, probabil că o mare

prostie.

În timpul acesta, ne-am apropiat de portiţa casei ei şi ne-am oprit să-i aşteptăm pe ceilalţi. Ea aruncă o privire în urma noastră, apoi îşi apropie faţa de mine şi spuse repede, în şoaptă:

— Mâine... în grădina noastră... De dimineaţă... cam la ora şase, şase şi jumătate... Tata se scoală târziu...

Şi iar îmi strânse tare mâna.

Trebuie să recunosc, domnilor, că pe atunci eram foarte tânăr, exagerat de tânăr. Parcă am zburat până acasă şi mărturisesc că nu ştiu nici eu dacă am dormit sau nu în noaptea aceea. Există astfel de stări: nu dormi, nu eşti treaz, pluteşti între vis şi realitate. Asta se întâmplă când treci prin stări sufleteşti foarte intense. Se înţelege că în clipa aceea am descoperit că eram îndrăgostit de multă vreme de Lidocika (deşi, la drept vorbind, mai înainte nu mă gândisem nici măcar o clipă la aşa ceva). Toată noaptea mi-am închipuit-o cum o să-mi apară a doua zi: sfioasă, îmbujorată la faţă din cauza îndrăznelii din seara aceea, cum îi voi mărturisi că mă îndrăgostisem de ea din prima clipă când o văzusem... Nu mă descurcam numai în felul în care trebuia să-i cer mâna. „Permite-mi să-ţi ofer mâna şi inima mea.” Groaznic! O adevărată invitaţie la contradans. „Vrei, Lidia Mihailovna, să fii soţia mea?” Hm... Da, parcă ar fi mai bine, dar pentru o fată tânără e cam formal. Pe scurt, în privinţa asta n-am ajuns la nicio hotărâre.

La şase dimineaţa, m-am trezit brusc, de parcă m-ar fi înghiontit careva, cu gândul la Lidocika şi la întâlnirea mea cu ea. Peste câteva minute, tremurând de frig şi de înfocare tinerească, cu trupul odihnit şi agil, am trecut dintr-un salt gardul în grădina Lidocikăi.

Parcă într-adins, dimineaţa se nimerise răcoroasă, aurie, veselă şi zgomotoasă. Iarba lucea ca o ţesătură de mătase de un verde-viu. Picuri de rouă străluceau ici şi colo ca nişte diamante mari, scânteind în focuri multicolore. Razele soarelui pătrundeau prin desişul coroanelor de tei de pe alee şi se aşterneau în pete rotunde, mişcătoare, pe cărarea presărată cu nisip. În dimineaţa aceasta minunată, parcă şi păsărelele săreau mai vioaie din creangă în creangă, ciripeau şi cântau cuprinse de o bucurie nestăpânită. Oh, doamne! Dar cât de minunată era melodia care-mi legăna sufletul fremătând de bucurie şi elan!... Am mai trecut oare vreodată prin clipe mai fericite decât acelea? Nu cred.

Abia ajunsesem la jumătatea aleii, că la celălalt capăt a şi apărut

Lidocika. Mergea foarte repede, cu capul puţin aplecat, după obiceiul ei, care mi se părea atât de drăgălaş. Trupul ei zvelt, graţios, înveşmântat într-o rochie simplă, albă, apărea când în umbra copacilor, când înecat într-o lumină vie, aurie. M-am grăbit în întâmpinarea ei. Îmi venea să-i cad la picioare, să-mi strig iubirea, să râd şi să cânt. În ochii ei mai pluteau încă umbrele somnului de dimineaţă. Buclele întunecate, pieptănate în grabă de o mână nerăbdătoare, îi cădeau în neorânduială pe frunte. Cât de minunată era! Proaspătă, îmbujorată, surâzătoare!

Mi-a întins amândouă mâinile. M-am înclinat, i-am sărutat mai întâi o mână, apoi pe cealaltă. Ea şi le-a retras şi mi-a spus:

— Să mergem mai departe să nu ne vadă cineva.

Păşeam în urma Lidocikăi, admirând unduirile graţioase ale trupului ei şi ascultând foşnetul uşor al rochiei, iar inima-mi tresălta plină de fericire. Ne-am ascuns în cel mai îndepărtat ungher al grădinii, năpădit de tufe năvalnice şi înalte de liliac. Sub ele era totdeauna o umbră răcoroasă şi parfumată. Lidocika s-a oprit nehotărâtă, cuprinsă parcă de nedumerire, s-a ridicat în vârful picioarelor şi a prins cu mâna o ramură înflorită, mlădioasă, de liliac alb. Mâneca despicată a capotului ei a alunecat în jos, lăsând să se vadă braţul subţire şi roz, cu cotul ascuţit, de adolescentă. Dar ramura nu se lăsa ruptă. Atunci Lidocika a încruntat sprâncenele, a îndoit ramura cu putere până a trosnit şi a tras-o spre ea. Frunzele liliacului au prins să tremure şi peste noi s-a revărsat deodată o adevărată ploaie de picături mari şi reci de rouă. Nu m-am mai putut stăpâni. Mireasma liliacului, prospeţimea înviorătoare a dimineţii timpurii de primăvară, braţul roz, gol, lângă buzele mele – toate acestea m-au făcut să-mi pierd mintea.

— Lidia Mihailovna, am îngăimat eu cu voce tremurătoare, nehotărâtă. Oare ştii că eu... că dumneata... că eu...

Lidocika s-a întors spre mine. Probabil că tonul cuvintelor mele mă trădase, dar pe faţa ei n-am văzut altceva decât uimire şi un râs stăpânit, care-i tremura în colţul buzelor. Şi îndrăzneala mea s-a mistuit tot atât de repede pe cât de repede apăruse.

— De ce taci? m-a întrebat, în sfârşit, Lidocika.

— Eu... eu... la drept vorbind, n-am ce spune. Ieri seară mi-ai făcut cinstea să mă onorezi cu încrederea dumitale... Dacă ai nevoie de serviciile unui om care ţi-e nespus de devotat (puţin câte puţin începeam să-mi vin în fire) te-aş ruga să mă alegi neapărat pe mine.

Lidocika a mirosit florile, m-a privit pe sub sprâncene şi a întrebat:

— Şi pot să mă bizui *în toate* pe dumneata, să te socot un prieten credincios? Vai, cât de fericită aş fi! Într-adevăr, nimic nu-i pe lume mai sfânt şi mai dezinteresat ca prietenia.

Probabil că Lidocika îmi observase buzele strânse de dezamăgire şi i se făcuse milă de mine. Desigur că nu-şi dădea seama cât de despotic se poartă femeile care sunt *prietene dezinteresate cu bărbaţii.* M-am grăbit s-o asigur cu vorbele cele mai convingătoare că se poate bizui pe mine. Spre durerea mea, începusem să înţeleg cam ce urmărea.

— Dacă e aşa, a spus Lidocika, atunci poţi să-mi faci un foarte mare serviciu. M-am hotărât să mă dedic teatrului. De altfel, te rog ca această hotărâre a mea să rămână deocamdată între noi. Se înţelege că înainte de orice trebuie să învăţ fără preget şi ştiu că pentru asta am nevoie de un îndrumător sever şi cu experienţă. Găseşte-mi un profesor bun şi-ţi voi rămâne veşnic recunoscătoare.

— Dar, Lidia Mihailovna, am încercat eu să-i răspund, doar ştii că în orăşelul nostru, un profesor...

— Ştiu, ştiu, m-a întrerupt ea nerăbdătoare. M-am gândit la asta. Spune-mi, e adevărat că pleci zilele astea la Moscova?

— Da, aş vrea, dar dacă doreşti altfel, nu plec. N-am nicio treabă urgentă.

— Ba nu, pleacă neapărat şi cât mai curând. Peste o săptămână voi fi şi eu acolo, cu tata, iar dumneata, dacă vrei, poţi să aranjezi toate. E bine aşa? Vrei să faci asta pentru mine? Oh, îţi mulţumesc. Şi acum, du-te, du-te! Tata se poate trezi dintr-un moment într-altul. Şi nu uita – cea mai mare taină...

Am plecat cu capul în piept, întrebându-mă cum de am fost în stare să cred că eram îndrăgostit de Lidocika? Parcă aşa e dragostea? Da' de unde! Eram doar prietenul ei, un prieten devotat şi credincios. Tatăl ei era un om cumsecade, dar el nu voia să ştie de nimic altceva în afară de slujba lui de perceptor. Maică-sa nu se ocupase toată viaţa decât de boala ei de nervi şi de doctori. Deci, Lidocika avea nevoie de un prieten şi sfătuitor, care s-o ocrotească, pentru că era un copil lipsit de experienţă.

Totuşi, oricât de mult încercam să mă mângâi cu gândul ispititor de a-i fi un prieten de nădejde, sufletul mi-era ros de un simţământ de jignire şi întristare. În epoca aceea a tinereţii mele nu ajunsesem încă la convingerea că mi-era hărăzit de soartă să nu mă căsă-

toresc niciodată. Se pare că m-am născut cu calităţi speciale de flăcău tomnatec. Câte fete nu mi-au încredinţat micile lor taine, câte doamne nu m-au ales drept cel mai bun prieten al lor! Şi când, vreodată, inima mea se aprindea pentru vreo femeie, aceasta îmi dădea imediat lovitura de graţie. Sau îmi cerea vreun serviciu în legătură cu un rival fericit sau făcea din mine un fel de amforă în care-şi revărsa sentimentele gingaşe, dar pentru mine cu totul lipsite de interes. Pentru ce, domnilor, mi s-a întâmplat mereu aşa? Că doar nu sunt o pocitanie, nici schilod, nici afemeiat, şi nici prea prost n-aş putea spune că sunt. Oare să existe într-adevăr nenorociţi care să fie făcuţi dintr-un aluat special, de burlaci? Dar la urma urmei, s-o ia dracu de treabă, poate că asta nici nu e o nenorocire?

M-am întâlnit cu Lidocika la Moscova. Pusesem mai din vreme totul la cale. Înainte de sosirea ei, descoperisem şi profesorul de care avea nevoie. Probabil că i-aţi auzit pe părinţii dumneavoastră vorbind de el. Era cunoscutul actor – Slavin Slavinski, care pe vremea aceea părăsise scena.

Într-o zi, Lidocika a spus acasă că se duce la o mătuşă a ei, dar în realitate s-a întâlnit cu mine în Pasaj, de unde am pornit împreună pe Presnea. Am găsit destul de greu casa în care locuia Slavinski – o locuinţă modestă, cu tapete ieftine şi tavane joase. Pe pereţi atârnau cununi uriaşe cu inscripţii pe panglici: *Prea multă minte strică, Kean, sau geniu şi destrăbălare, Revizorul, Romeo şi Julieta.* Şi mai departe: „Scumpului nostru”, „Mult talentatului”, „Marelui artist” şi altele de felul acesta. În salon mai aşteptau un domn cu o faţă dispreţuitoare, bărbierită şi plină de creţuri, care purta *pince-nez,* apoi două doamne, amândouă bătrâne şi urâte. În sfârşit, a intrat şi profesorul. Avea chipul unui leu bătrân: o coamă miţoasă de păr alb, priviri pătrunzătoare şi nări largi. A schimbat câteva cuvinte cu domnul cel bărbierit, le-a salutat sec pe cele două doamne, apoi s-a apropiat de noi şi s-a oprit, privind-o întrebător pe Lidocika. Îndelungata lui experienţă îi îngăduise să ghicească numaidecât pentru ce venisem la el.

— Cu ce vă pot servi? a întrebat el.

Într-o clipă, Lidocika s-a făcut stacojie la faţă. Pesemne că mai înainte se chinuise mult gândindu-se la întrebarea aceasta. Dar nicio timiditate n-o mai putea clinti din hotărârea ei. S-a stăpânit şi a spus uitându-se drept în ochii profesorului:

— Aş dori... să învăţ... arta dramatică.

Cred că fiecăruia dintre dumneavoastră i s-a întâmplat ca, după ce pregătise multă vreme o frază oarecare, să spună până la urmă sau o prostie, sau o banalitate, sau ceva bombastic şi artificial.

Slavinski a privit-o cu atenţie şi a zis:

— Vă rog să poftiţi în cabinetul meu.

Lidocika s-a uitat la mine rugătoare. Profesorul s-a înclinat numaidecât şi m-a invitat cu un gest să trec înainte. Ne-am aşezat în fotolii, iar Slavinski a început să se plimbe în lungul şi în latul camerei.

— Ce v-a făcut să vă hotărâţi să luaţi lecţii? a întrebat-o el, după o pauză. Doriţi să deveniţi actriţă sau aşa... numai pentru dumneavoastră?

Lidocika îşi adună puterile şi răspunse cu o voce hotărâtă, deşi tulburată:

— Vreau să mă fac actriţă.

— Ştiţi că n-o să puteţi juca decât pe o scenă de provincie?

— Ştiu. Dar presupun că mai târziu...

Slavinski a dat din cap de parcă ar fi spus: Nu aud pentru prima oară cuvintele acestea. Le-am auzit de sute de ori...

— Spuneţi drept, dragă domnişoară, probabil că aţi jucat în spectacole de amatori?

— Am jucat.

— Şi, spre nenorocirea dumneavoastră, fără îndoială că aţi avut şi succes?

— Da, am avut un oarecare succes. Dar de ce, spre *nenorocirea mea?*

Slavinski s-a oprit înaintea ei cu un zâmbet blând pe faţa lui frumoasă.

— Pentru că, dragul meu copil, o otravă mai puternică decât gloria nu există pe lume. Precum nu există nimic mai dulce. Luată chiar şi în cele mai mici doze, ea acţionează încet, dar irezistibil. Succesul zgomotos, aplauzele, numele tipărit, şi iată că otrava începe să-şi facă efectul. Eşti atrasă fără putinţă de împotrivire şi iei doze din ce în ce mai mari din această dulce otravă. Ştiu ce se petrece în clipa aceasta în căpşorul dumitale drăguţ. Mii de spectatori, lacrimi de entuziasm, aclamaţiile asurzitoare ale mulţimii şi gloria, gloria, gloria... Oh, dar cât de spinoasă, cât de aspră este calea aceasta. De ce să n-o spun? Eu am mers pe ea, nu fără cinste, dar dacă mi-aş începe din nou viaţa, aş prefera să mă fac negustor sau meseriaş. Credeţi ce vă spun, sunt un om bătrân

şi, în definitiv, de ce v-aş minţi. Prin mâinile mele au trecut mulţi tineri, tot atât de plini de speranţe ca şi dumneavoastră. Dar întrebaţi-mă unde sunt ei acum? Zece-cincisprezece dintre ei şi-au câştigat un oarecare renume. Dar de ceilalţi nu s-a ales nimic. Mulţi au pornit pe drumul bătătorit al beţiei, al succesului îndoielnic de bâlci, al intrigilor de culise şi al bârfelilor! Eu, draga mea, nu vorbesc aşa când vin la mine ofiţeri în retragere sau fecioraşi de negustori... sau fecioare care şi-au pierdut nădejdea în zeul căsniciei. Aţi văzut perechea din salonul meu? Ei sunt crucea mea, pentru care mi se vor ierta probabil multe păcate. Dar, ori de câte ori soarta aduce în salonul meu o fiinţă tânără, plină de avânt – am impresia că o împing cu propriile mele mâini într-o vâltoare adâncă şi murdară. Nici nu-ţi poţi închipui ce cloacă tinoasă este teatrul de provincie.

Slavinski a vorbit îndelung şi convingător. Nu-mi mai amintesc tot ce-a spus, dar, după părerea mea, ţi-era greu să nu dai crezare cuvintelor lui pline de simţire.

Lidocilca s-a sculat din fotoliu şi, fără să ridice ochii, a început să-şi pună mănuşile cu mişcări nervoase, repezi.

Slavinski s-a repezit la ea. Se convinsese după supărarea care i se citea pe faţă că tot ceea ce spusese fusese ca un strigăt în pustiu, şi şi-a cerut iertare. A recunoscut că se înflăcărase, că n-ar fi trebuit să vorbească astfel, şi că, în sfârşit, primeşte să-i dea lecţii. Numai dumnezeu ştie ce-l împinsese să vorbească atât de pasionat: intenţia de a părea un om sincer sau un simţământ adevărat de compătimire afectuoasă?

— Ştii ceva pe de rost? a întrebat-o Slavinski, după ce ne-am aşezat iar jos.

Dar Lidocika nu ştia nimic în afară de fabule şi nici pe acelea nu se încumeta să le recite fără să aibă cartea dinainte. Profesorul a luat atunci de pe etajeră o carte cu coperte roşii de marochin, a deschis-o la întâmplare şi a dat-o Lidocikăi.

— Vă rog să citiţi asta, i-a spus el.

M-am uitat peste umărul Lidocikăi şi am recunoscut scena, neasemuit de frumoasă, a despărţirii lui Romeo de Julieta, când Romeo coboară dimineaţa pe scara de la fereastra iubitei sale. Lidocika a început să citească foarte şovăitor, s-a încurcat, s-a grăbit. Se vedea că nu cunoaşte scena, dar mi se părea, totuşi, că o citeşte destul de bine. Profesorul o urmărea cu mare atenţie, încruntând puţin sprâncenele ori de câte ori greşea.

— Bine, foarte bine, a spus el, când Lidocika a terminat şi a ridicat sfioasă ochii spre el. Ai aptitudini. Nu îndrăznesc să spun – talent. Oricum, o să poţi ajunge o colaboratoare folositoare pe scenă. Numai că trebuie să înveţi fără preget. Iată, fii bună şi ascultă cum citesc eu acelaşi pasaj.

Şi a citit! Doamne, cum a citit!

Am ieşit de la Slavinski tare ruşinaţi, cu toate că profesorul se purtase foarte drăguţ cu noi. Dar am văzut pe faţa Lidocikăi că hotărârea ei e nestrămutată.

Aceasta a fost ultima noastră întâlnire. Apoi am pierdut deodată orice legătură cu ea. Curând, soarta m-a aruncat într-alt colţ de ţară, uitat de lume. Eu, domnilor, am mai apucat, ca să spun aşa, timpurile preistorice. Nu numai că nu aveam clubul nostru, că nu erau felinare pe străzi şi nici spectacole de amatori, dar nici prăvălii nu găseai în tot oraşul decât două. În schimb, se afla acolo ceea ce nu mai este astăzi: un întreg regiment de cavalerie – regimentul N. Dacă ar veni acum aici, ce-ar mai sălta fetele noastre! Însă în timpurile acelea îndepărtate şi uitate, de prezenţa husarilor în oraş nu numai că nu se bucura nimeni, dar bătrânele cucernice, când se culcau seara şi auzeau zăngănitul pintenilor pe stradă, îngânau, închinându-se, rugăciunea despre regele David şi blândeţea lui. Iar eu chiar şi acum mă înfior când îmi amintesc de clipele plăcute pe care le-am petrecut cu cavaleriştii din regimentul N.

De altfel, printre ei erau mulţi băieţi buni şi, mai ales, băutori cum rar întâlneşti. Unul dintre ei, sublocotenentul Alferov, locuia în aceeaşi casă cu mine. Cauza prieteniei noastre a rămas pentru totdeauna o taină pentru mine. Eram cei mai buni prieteni, cu toate că săptămâni întregi nu schimbam o vorbă. Ce-i drept, încă în primele clipe când îl cunoşteai, sublocotenentul Alferov nu te surprindea prin inteligenţa lui, dar dacă se întâmpla să stai mai des de vorbă cu el, atunci îţi dădeai seama că-i prost de-a binelea. Vorbea puţin sau, mai bine zis, nu vorbea, ci „turuia” şi numai fraze amestecate totdeauna cu creaţii proprii: „cap de iapă”, „dameză” în loc de doamnă, „becalia”, „tenter-venter” şi altele de felul acesta. Când era acasă (ceea ce, de altfel, se întâmpla rar), îl găseam totdeauna în aceeaşi poziţie: culcat pe divan, cu picioarele lungi întinse sus, unul peste altul, îmbrăcat cu o cămaşă colorată, descheiată, cu chitara în mână şi cu o ţigară în colţul gurii. Tot repertoriul lui muzical se compunea din două bucăţi, pe care le cânta fals cu glasul lui de bas. O bucată majoră – pe care o cânta în

pauzele dintre chefuri, când era în bani – cam în felul următor:

Caii fornăie de nerăbdare.
Spumegând, în goană o porniră,
Doamne-ngrijorate, domnişoare,
După cei ce pleacă lung priviră.

Şi o bucată minoră cu cele mai absurde cuvinte din lume. Nu-mi mai amintesc din ea decât următoarele:

Ah! Să tot mori când febra
Se-adună să te ardă,
Când inima se zbate
Ca un căţel în zgardă.

Pe scurt, după cum vedeţi, era un băiat excelent din toate punctele de vedere.

Într-o după-amiază, când stăteam într-un *dolce far niente,* Alferov a năvălit în fuga mare în camera mea, făcând din mers o mulţime de piruete. Avea în mână un afiş mare de hârtie roşie. Eu mă uitam la el nedumirit.

— Pe toţi dracii! Peste trei zile vom avea în oraş o trupă dramatică, a strigat Alferov. Trupa, trupă, tru-pa-pa! Şi, fredonând o polcă, ce l-ar fi băgat în răcori chiar şi pe cel mai prost pianist, a început să ţopăie prin cameră.

Cum cunoşteam destul de bine şi gusturile estetice ale lui Alferov, l-am întrebat cu aceeaşi nedumerire:

— Şi de ce te bucuri aşa?

— Cum, de ce mă bucur? a răspuns el, uimit. Dar artistele? Ura! Trăiască trupa dramatică.

Am luat afişul din mâna lui Alferov şi am citit următoarele:

„Societatea ruso-ucraineană a artiştilor dramatici, sub conducerea domnului Maximenko şi cu concursul domnului Iujin şi a doamnei Verina, artişti ai Teatrului imperial, va avea cinstea să dea în cel mai scurt timp, în casa domnului Soloveicik, o serie de reprezentaţii strălucite. Repertoriul se compune din piese remarcabile ale autorilor ruşi şi străini.

Printre altele, miercuri 22 septembrie, se va reprezenta:

BLESTEMUL MAMEI

Dramă in 5 acte

Această dramă se joacă cu succes pe scenele capitalelor europene, iar la noi este interpretată de actori binecunoscuţi în provincie. Spectacolul se va încheia cu un program de divertisment, la care va participa întreaga trupă.”

Îmi amintesc că m-au uimit numele actorilor. Am găsit de pildă nume ca: Sapega-Nikolski, Malinin-Anciarski, Smelskaia şi Andreeva-Dolskaia, în sfârşit, chiar numele lui Gnedici-Baratânskaia.

În monotonia vieţii noastre singuratice, chiar şi instrucţia unităţii locale de invalizi constituia un divertisment care atrăgea tot oraşul. Cred că nu mai e nevoie să spun că pentru biletele de intrare la prima reprezentaţie s-a dat o adevărată bătălie, cu toate că teatrul, improvizat la repezeală într-un depozit de ouă, era foarte încăpător. Sublocotenentul meu s-a îmbrăcat în seara aceea cu o deosebită grijă şi s-a parfumat cu o apreciabilă cantitate de parfum *paciuli.* Când a intrat în teatru, şi-a zdrăngănit atât de tare sabia şi pintenii, încât a atras numaidecât atenţia tuturor asupra sa.

Sala uriaşă de spectacol (care avea numai parter) era luminată de trei sau patru lămpi atârnate de tavan. Ca să poţi desluşi ceva în sală, trebuia mai întâi să te obişnuieşti cu semiîntunericul. Teatrul s-a umplut repede. Din fund, de la galeria despărţită printr-o barieră de restul sălii şi plină de o mulţime de evrei şi soldaţi, atraşi de preţul redus de intrare, se auzeau tot mai tare discuţii, tuse şi râsete. De după cortina pe care erau pictate două gâşte şi un turn ieşind din apă ca un stâlp, se auzeau lovituri grăbite de ciocan, tropăit de picioare şi fraze repezi, nedesluşite. Între scenă şi sala de spectacol şedeau, cu faţa spre public, vreo cinci-şase muzicanţi: doi viorişti, un flautist, trombonistul şi toboşarul cu toba lui turcească – toată trupa lui Herşcu Spielmann, care cânta de obicei la nunţile evreieşti.

O voce puternică a strigat de la galerie: „E timpul! Începeţi!” Alte glasuri i-au ţinut hangul: „E timpul! E timpul!” Herşcu a bătut de două ori cu notele în pupitru şi după ce a făcut: „Ssst!” şi-a întors privirile spre muzicanţii care-şi luau instrumentele în mână. Când sala s-a liniştit, el a făcut o mişcare din cap şi din flautul care-i era lipit de buze. În felul acesta el cânta şi în acelaşi timp dirija cu ajutorul flautului. Atunci orchestra a atacat primele acorduri ale cântecului evreiesc *Maiufes.* În sfârşit, din culise s-a auzit gongul şi cortina s-a ridicat.

Părea să fie o piesă tradusă dintr-o limbă străină cu un subiect din epoca medievală, dar ce anume voia să înfăţişeze n-am putut să înţeleg. Numele cu rezonanţă străină surprindeau şi uimeau publicul. Pe scenă a ieşit, de pildă, un tânăr, care s-a apropiat de eroină şi, punându-şi mâna pe inimă, s-a recomandat: „Marchiză,

eu sunt Fernando di Capo del Monte, nepotul vechiului dumneavoastră prieten, contele d'Arguentuel”. Galeria se frământa cuprinsă de un entuziasm de nedescris. „Aşa, aşa, dă-i! se auzeau voci de la galerie. Arde-l şi ia-i piuitul!”

În piesă, după câte-mi amintesc, mai era şi un preot iezuit, eminenţa cenuşie în jurul căreia se învârtea întreaga dramă. Glasul îi tremura afectat şi râdea mereu cu un râs şuierător de mârşav trădător teatral. Apoi mai apărea un tânăr nobil, descendent al unei familii străvechi. Rolul acesta îl interpreta un actor încălţat cu botfori, împintenat şi îmbrăcat cu o flanelă cenuşie băgată într-o pereche de pantaloni de călărie de-ai regimentului N. (după cum am aflat mai târziu, toate accesoriile teatrale şi îmbrăcămintea fuseseră adunate cu câteva zile înainte de spectacol de la naivii admiratori ai artei). Datorită instigării perfide a pastorului, cineva l-a calomniat pe nobilul descendent încălţat cu cizme de cauciuc şi a atras asupra lui blestemul mamei. Descendentul îşi ia rămas bun de la iubita lui, pleacă din oraş şi, zdrobit de durere, rătăceşte prin păduri. Acolo, printre altele, îl ucide pe pastor. În sfârşit, tânjind după iubita lui, se înapoiază în oraş, şi de data aceasta apare în faţa publicului, bărbos, îmbrăcat într-o jachetă lungă, încins cu o frânghie, iar în mână cu un cuţit de bucătărie. Surprinzându-şi iubita în braţele unui prieten perfid, îi omoară pe loc pe amândoi. Este dus la închisoare. Pe drum mai spune un monolog şi, smulgându-se din mâinile paznicilor, se aruncă în râu. După el se repede în mare grabă şi maică-sa, care-şi dă seama prea târziu de greşeala sa. Vărsări de sânge, monologuri interminabile pline de blesteme, nume străine – într-un cuvânt, o dramă sfâşietoare, în genul pieselor jucate de trupele de provincie.

Pe măsură ce piesa se desfăşura, în mine creştea tot mai mult o încordare apăsătoare, parcă un simţământ de ruşine sau de milă pentru oamenii aceştia care se schimonoseau pe scenă. Când m-am uitat la vecinii mei, am descoperit că şi ei aveau feţele crispate. Omul ţipă, se schimonoseşte, se bate cu pumnii în piept, şi nu-şi dă seama ce impresie apăsătoare şi jalnică face asupra celor ce-l privesc. Parcă-mi venea să strig: „Dar bine, omule, de ce ţi-ai ales o muncă atât de grea şi de ingrată?! Dacă nu eşti în stare să faci altceva, fă-te pietrar, pentru că ocupaţia aceasta este şi mai uşoară, şi mai onorabilă, şi mai rentabilă decât scălâmbăiala care provoacă numai milă.”

Mă uimea mai ales actorul care interpreta rolul nobilului

descendent. După voce, părea să fie un om în vârstă. Probabil că văzuse vreodată, chiar şi numai în treacăt, jocul unui actor mai bun şi-şi întipărise în minte cinci-şase procedee artistice, pe care le exagera până la refuz. Aşa, de pildă, în clipele cele mai tragice, el nu umbla pe scenă ca orice om, chiar dacă e zdrobit de o mare durere, ci se poticnea mereu. Îşi lăsa capul în piept şi-şi apleca trupul înainte, în poziţia unei statui care stă să cadă şi pe care te aştepţi s-o vezi din clipă în clipă prăvălindu-se la pământ. Dar picioarele lui făceau pe neaşteptate doi paşi iuţi înainte, îşi repezea capul în sus, îşi rotea ochii şi-şi întindea în aer mâinile cu degetele răsfirate şi crispate. Şi totuşi, dumnezeule mare, cu câtă înfocare îşi juca rolul! Nu avea perucă, dar vă rog să mă credeţi că l-am văzut cum îşi rupea cu adevărat părul din cap. Şi când se bătea cu pumnii în pieptul lui supt, răsuna teatrul, iar cei de la galerie râdeau cu sughiţuri.

După ce s-a sfârşit actul întâi, am ieşit să fumez o ţigară în coridorul rece. Alferov, de cum m-a văzut, s-a apropiat în fugă de mine, cu faţa radioasă, zdrăngănindu-şi pintenii.

— Am fost! Am văzut! a strigat el de departe. Una-i foarte drăguţă.

— Şi pe cine ai văzut?

— Artistele. Trei pocitanii, dar a patra – adorabilă!

— Ei, şi cum, ai şi făcut cunoştinţă cu ele?

— Încă nu. Până una-alta m-am uitat prin perdea. Ştii că mi-e nu ştiu cum! Mă gândesc să-l rog pe maestrul de călărie. El nu se jeneză la chestii de astea. Uite-l colo, stă şi fumează. Să mergem la el.

Maestrul acesta de călărie era ultimul descendent al cavalerişti lor renumiţi de pe vremea războaielor de partizani şi a lui Denis Davâdov[1]. Pentru noi, chiar şi în acele timpuri îndepărtate despre care vorbesc acum, el apărea ca un vestigiu respectabil şi oarecum ciudat al trecutului. Putea să bea cantităţi uriaşe de rachiuri şi vinuri, avea o voce renumită în divizie prin sonoritatea ei, se purta faţă de femei cu o politeţe de cavaler medieval, iar cu bărbaţii, despotic. Ne-am apropiat de el.

— Dragă maestre de călărie, a zis Alferov, râzând cu oarecare sfială şi linguşindu-se pe lângă el, aş vrea să fac cunoştinţă cu

[1] *Denis Vasilievici Davâdov* (1784-1839) – erou al războiului din 1812, poet şi scriitor. Davâdov a organizat şi a condus primul detaşament de partizani în luptele duse împotriva lui Napolean (n. r.).

artistele. Se poate?

Maestrul de călărie l-a privit pieziş.

— Şi ce amestec am eu în treaba asta?

— Ştii, parcă mi-e jenă. Nu mă pricep să găsesc un pretext potrivit. Şi în general... mă jenez.

— Nu te pricepi? Dar nasul te pricepi să ţi-l ştergi singur? l-a repezit maestrul de călărie cu vocea lui groasă de bas. Du-te în culise şi spune aşa: Eu sunt sublocotenentul cutare şi cutare, dar în realitate sunt încă un ţânc. Eşti un prost, Alferuşka, tânăr şi prost. Să mergem!

Fericit, Alferov s-a luat după maestrul de călărie, iar eu m-am întors la locul meu în sala cu aerul înăbuşitor. Herşcu a cântat iar *Maiufes,* cortina s-a ridicat încet, poticnindu-se. În fundul scenei gesticulau doi actori, ceva mai încolo, aproape de rampă, şedea o femeie tânără cu faţa întoarsă spre public. Nu apăruse în actul întâi, altfel aş fi observat-o imediat. La început, nu mi-am dat seama de ce am remarcat-o din prima clipă. Apoi, chipul ei mi s-a părut atât de cunoscut, că aşteptam cu nerăbdare să-i aud glasul. „Dacă va vorbi, mă gândeam eu, fără îndoială că-mi voi aminti de ea.” Şi când a început să vorbească, am recunoscut-o imediat pe Lidocika. Oh, cât de mult se schimbase în aceşti trei ani! Nu m-ar fi surprins dacă aş fi observat numai că îmbătrânise şi slăbise. Nu, era încă destul de tânără şi de frumoasă ca să-l poată cuceri cât ai clipi din ochi pe veselul sublocotenent. Dar pe faţa ei, în gesturile ei obosite, în vocea ei nervoasă, chinuită, am descoperit vechea ei suferinţă ascunsă, care străbătea chiar şi prin obişnuita minciună a fastului teatral. Mă despărţisem de o fată graţioasă şi zburdalnică – aproape un copil – iar acum trebuia să constat, cu mirare şi adâncă milă, că în faţa mea se afla o femeie obosită de viaţă. Se vedea că suferinţa care i se oglindea pe faţă fusese dobândită nu pe scenă, ci în culise! Mi-am amintit fără să vreau de debutul teatral al Lidocikăi. Nu mai descopeream la dânsa nici urmă din simplitatea şi naivitatea ei cuceritoare de pe vremuri. Acum se mişca nestingherită sub privirile publicului, aş putea spune chiar prea nestingherită. Zâmbea întruna, arătându-şi afectat dinţii, şi ca toate artistele, fără deosebire, izbucnea în hohote de râs forţate şi inexpresive, îşi frângea mâinile, scoţând coatele în afară. M-am uitat pe program şi am descoperit că numele de teatru al Lidocikăi era Verina.

Abia s-a terminat actul al treilea, că l-am şi văzut pe Alferov

strecurându-se grăbit spre mine, călcându-şi vecinii de rând pe picioare şi zăngănindu-şi sabia de genunchii lor.

— Să mergem, dragul meu, în culise. Acolo sunt toţi ai noştri. Numai pe tine te mai aşteptăm. Ai văzut-o pe Verina? Mamă, mamă! Mi-au făgăduit să mă prezinte numaidecât. S-o atingem cu un buchet? Ei? Ce zici?

Am ocolit teatrul printr-un coridor îngust şi parcă fără de sfârşit. Am coborât şi am urcat de câteva ori nişte scări prin cel mai adânc întuneric. Alferov, care se şi familiarizase cu întreaga clădire a teatrului, mă ducea de mână. Am intrat în cabină – o cameră mare, umedă, cu pământ pe jos şi cu o scară îngustă, ce dădea direct pe scenă. Două odăiţe, despărţite printr-un paravan de scânduri, serveau drept cabine, una pentru bărbaţi, cealaltă pentru femei. La început ţi-era greu să deosebeşti ceva prin norii de fum, la lumina pâlpâitoare şi ceţoasă a celor două lămpi de gaz. În cabină se înghesuia o mare mulţime de oameni. Dintre cunoscuţii mei, în afară de Alferov şi de maestrul de călărie, se mai afla aici şi medicul zemstvei, tipul desăvârşit al cinicului vorbăreţ, care întrebuinţa expresii scabroase, dezgustătoare. Pe masa din mijlocul camerei erau împrăştiate în dezordine: sardele, mere, brânză, votcă, sticle de vin roşu şi prăjituri.

Oamenii nu se cunoşteau încă destul de bine între ei şi nici nu erau îndeajuns de beţi ca să se simtă la largul lor. De aceea, intrarea noastră a fost întâmpinată de toţi cu exclamaţii de bucurie, zgomotoase şi exagerate. Alferov m-a condus spre o canapea îngustă, împletită din nuiele, pe care se înghesuiau trei artiste, cu o atitudine neobişnuit de ceremonioasă.

Prima – o femeie în vârstă, foarte grasă, cu o faţă caraghioasă şi plină de bunătate – mi-a plăcut foarte mult. Alferov mi-a recomandat-o: *madame* Venelskaia, iar ea, scuturându-mi mâna cu putere, a adăugat zâmbind: „Bătrână comică”. A doua şi-a spus numele clar şi foarte vioi: Andreeva-Dolskaia. Obrazul acestei femei cu părul negru, aspru şi creţ, cu privirea obraznică a ochilor mari, cenuşii şi cu gura de negresă, exprima fără putinţă de îndoială instinctele ei josnice. A treia era o blondă molatică, nervoasă şi bolnăvicioasă, puţin saşie, dar drăguţă. Mâna ei, subţire şi lungă, era rece şi umedă.

Personalul masculin al trupei se deosebea prin haine ponosite şi prin lipsa totală a rufăriei de corp. Prim-amorezul, foarte sigur de sine şi singurul om din întreaga trupă care era ceva mai elegant, se

numea Iujin. După toate aparenţele, suferea de boala cronică a amorului propriu. Din expresia feţei lui îţi dădeai seama că e gata în orice clipă să se supere.

— Sunteţi cumva rudă cu celebrul Iujin? l-am întrebat eu, vrând să-i fac o plăcere.

Prim-amorezul s-a supărat neîntârziat şi, băgându-şi mâinile în buzunar, şi-a scos piciorul drept înainte.

— Pentru ce adică celebru? Pentru că joacă pe scena Teatrului imperial? Păi dacă vreţi să ştiţi adevărul, apoi aflaţi că acolo nu-s decât actori lipsiţi de talent!

— Oh, nu, daţi-mi voie, de ce sunteţi atât de sever? l-am întrebat eu cât se poate de blând. Acolo se dau actorului toate posibilităţile să-şi dezvolte talentul, să înveţe. În orice caz, aşa mi se pare mie.

Nici n-am terminat bine, că Iujin a şi izbucnit într-un râs amar.

— Aşa vi se pare? a exclamat el, jignit şi cu ironie. Aşa vi se pare? Şi aşa i se pare oricui care judecă fără să cunoască bine munca aceasta. Dumneavoastră spuneţi: să înveţe! Iar eu vă spun că învăţătura a nenorocit arta pură. Oare am dreptul să-mi bat joc de nervii spectatorilor, venind în faţa lor cu fiecare gest, fiecare poză, învăţate pe dinafară? Halal celebritate! Tehnică şi nici urmă de sentiment!

— Dar cum aşa... fără nicio pregătire?

— Păi aşa, mi-a tăiat-o scurt prim-amorezul. Foarte simplu. Eu, de pildă, nu joc niciodată la repetiţii şi nici nu învăţ rolul pe dinafară. De ce? Pentru că eu sunt un artist plin de nerv şi joc după *inspiraţie.* Oh, dar parcă publicul ăsta înţelege ceva? Da, când am jucat la Torjok cu Ivanov-Kozelski, atunci publicul mă aprecia şi mă ovaţiona. Asta pot s-o afirm sus şi tare!

— Ce tot vorbeşti de Kozelski? s-a amestecat o femeie. Kozelski al dumitale s-a răsuflat de mult. Ei, când jucam eu cu Novikov... Ăsta-i un artist adevărat! Aşa artist mai zic şi eu!

— Iar eu îţi spun că Novikov al dumitale este o marionetă, s-a răstit la ea grosolan prim-amorezul, făcându-se palid şi pierzându-şi dintr-o dată îndrăzneala afectată. Şi, afară de asta, dumneata n-ai jucat niciodată cu el.

— Iar eu îţi spun că eşti un neobrăzat. La Torjok publicul nu numai că nu te-a ovaţionat, dar a aruncat după dumneata cu mere putrede.

Cearta dintre ei cu greu a fost potolită de impresarul trupei, un om gras, cu înfăţişare blajină şi vicleană.

— Arseni Petrovici! Maria Iakovlevna! striga el în gura mare, când spre prim-amorez, când spre artistă, în timp ce aceştia se certau, repezindu-se unul la altul cu priviri pline de răutate. Pentru dumnezeu! Pe-entru dumnezeu, vă rog! Păi se poate? Iar o să dea ordin poliţia, ca la Riajsk, să se lase cortina. Ascultă-mă, domnule, n-am cinstea să cunosc bunul dumitale nume (a venit în fugă la mine şi m-a apucat de mânecă). Poate că dumneata o să ai vreo influenţă asupra lor. Spune-le, spune-le să se potolească! Şi când te gândeşti că în realitate n-o fac din răutate, nu! Dar ştii, uite ici (şi-şi descrise cu pumnul un cerc pe piept). Uite ici... sângele, ştii, clocoteşte. Artist! Şi e unul dintre cei mai deştepţi oameni. Aproape că a terminat liceul. De altfel, ai binevoit să auzi cu urechile dumitale cum vorbea despre artă...

După aceea, impresarul acesta cumsecade a umblat toată seara de colo până colo printre noi, rugându-ne în şoaptă să nu dăm votcă artiştilor. Mai ales era îngrijorat de tragedianul care juca rolul nobilului descendent.

— Anciarski, dragul meu! se ruga el. O să mă omori! Rândul trecut, la „Lira", abia te-au scos afară de picioare. De ce bei? Dacă n-ai fi băut atâta votcă din asta blestemată, ai fi ajuns o podoabă a scenei ruseşti.

Tragedianul, un om în vârstă, cu ochii lăcrimoşi, se grima în faţa oglinzii cu un creion maroniu, ronţăind un castravete.

— Nu te teme, Ivan Ivanovici, l-a liniştit el pe impresar. Anciarski n-o să te lase în pană. Anciarski îşi cunoaşte măsura, dar noi, tragedienii, nu putem trăi fără asta. Avem nevoie de senzaţii tari.

În aceeaşi clipă, a fost chemat pe scenă şi a început să urce scara cu paşi nesiguri. De sus cobora Lidocika, într-o mână cu o geantă cu şnur lung şi cu cealaltă mână ţinându-şi rochia.

Mi-e greu să descriu expresia de pe chipul ei, când m-a văzut (eu m-am repezit în întâmpinarea ei). Pe faţă i se citea efortul pe care-l făcea să-şi scruteze trecutul, nedumerirea, neliniştea şi bucuria, care toate se aprinseseră într-o clipă, ca să se stingă tot într-o clipă, înlocuite de o expresie de severitate rece.

— Lidia Mihailovna, am spus emoţionat, privind-o drept în ochi. Lidia Mihailovna, în ce ciudate împrejurări ne întâlnim!

Sprâncenele autoritare ale Lidocikăi s-au încruntat duşmănos.

— Da, parcă ne cunoaştem puţin, a zis ea. Numai că nu văd nimic ciudat în întâlnirea noastră.

Şi, întorcându-mi spatele, s-a dus spre artistele care şedeau pe

divan. Pe vremea aceea, nu prea cunoşteam viaţa, şi răceala ei m-a jignit foarte mult, cu atât mai mult cu cât scena aceasta se petrecea în faţa unor numeroşi spectatori care au izbucnit într-un râs înfundat. „Pentru ce m-a repezit aşa? mă gândeam eu, uluit. Mi se pare că în afară de bucuria revederii n-am mai exprimat nimic!”

În timpul acesta, Alferov, zdrăngănindu-şi pintenii, turuia fără-ncetare, înşirând Lidocikăi nişte absurdităţi îngrozitoare: „Acea înaltă desfătare, pe care au simţit-o toţi spectatorii, care o priveau pe aceea care a ştiut să întruchipeze...” În cele din urmă s-a încurcat atât de rău în fatalele „care”, încât s-a ruşinat şi şi-a întrerupt brusc litania, cerând cu voce tare să se aducă şampanie.

Dopurile au început să sară, pocnind, oamenii şi-au apropiat scaunele de masă, şi cabina s-a umplut curând de vuietul vocilor bărbăteşti şi femeieşti. Doctorul îşi împroşca în stânga şi în dreapta anecdotele, ca un câine scăpat din lanţ; pereţii de scânduri ai cabinei se scuturau de râsul maestrului de călărie. Alferov se agita fără rost, plin de entuziasm, femeile se îmbujoraseră repede la faţă, aprinseseră ţigări şi luaseră poze degajate. Toţi vorbeau deodată şi niciunul nu-l asculta pe celălalt. Numai Lidocika rămăsese serioasă şi tăcută. Am încercat zadarnic să-i întâlnesc privirea. Aş fi vrut să-i spun atât de multe! Privirea ei aluneca peste mine ca peste un obiect neînsufleţit. La amabilităţile lui Alferov nu socotea de cuviinţă să răspundă.

Cu cât se înteţea hărmălaia stârnită de „talente şi de admiratori” cu atât mai mult se neliniştea impresarul.

— Domnilor, vă rog să vorbiţi mai încet! Vă rog, mai încet, domnilor! Doar în ultimul act este scena cea mai tragică!... Pentru dumnezeu! O să stricaţi tot efectul, domnilor! Vă aude lumea din sală!...

Dar, deodată, în clipele cele mai tragice ale dramei, din sala de spectacol a străbătut până la noi o explozie frenetică de râs şi de aplauze. Toţi s-au uitat nedumeriţi unii la alţii. Dar vai, asta nu însemna altceva decât că Anciarski, „care-şi cunoştea măsura”, nu putea să se ridice de pe scaun, în ciuda sforţărilor celor doi gardieni din piesă. Când a apărut, în sfârşit, în capul scării dinspre cabină, impresarul s-a repezit la el, gâfâind de furie, blestemându-l şi înjurându-l.

— Nenorocitule! Beţivule! Ce mi-ai făcut?! urla el, ameninţându-l cu pumnul. Ai fi crăpat de foame fără mine! Te-am cules din noroi, iar dumneata... oh, cât de nemernic eşti! Cât de josnic e ceea ce

faci! Beţivule!...

— Prietene, l-a întrerupt Anciarski, înduioşat. M-a copleşit dulcea greutate a laurilor. Lasă-mă...

După ce a aruncat o privire în jurul său, a căzut istovit pe un scaun de lângă mine şi, acoperindu-şi faţa cu palmele, a izbucnit într-un plâns amar.

— Nimeni nu mă înţelege, l-am auzit eu spunând printre hohotele de plâns, iar cineva de la celălalt capăt al mesei a început să cânte cât îl ţinea gura:

Şi milă nu îi este de mine nimănui...

— Ştiţi de ce se prăpădeşte aşa cu firea? a zis artista cu părul negru, care părea să fie o persoană neastâmpărată şi capricioasă. Săptămâna trecută i-a fugit nevasta.

— Nevasta? Să fie cu putinţă? am întrebat eu, plin de milă.

— Păi da, nevasta. Nevasta lui teatrală.

— Cum aşa, teatrală?

— Oh, ce naiv eşti! Domnilor, priviţi-l pe dumnealui cât este de naiv! Nu ştie ce este o nevastă teatrală!

Unii s-au întors curioşi spre mine. Nu ştiu de ce, dar m-am ruşinat.

— Asta vă miră? mi-a spus, trufaş, prim-amorezul (mi se pare că m-a numit chiar şi tinere). Noi suntem slujitori liberi ai artei, nu funcţionari la consistoriu, şi de aceea niciodată nu aruncăm peste relaţiile noastre cu o femeie vălul minciunii rituale. În cercul nostru se iubeşte când doreşti şi cât pofteşti. Iar nevasta teatrală este numai aşa, o denumire. Pentru mine, nevastă teatrală este femeia de care, în afară de anumite legături fiziologice, mă leagă interese scenice...

A vorbit vreme îndelungată despre subiectul acesta, dar eu nu-l mai ascultam. Mă neliniştea ceea ce se petrecea, în zgomotul şi râsul general, la celălalt capăt al mesei, între Alferov şi Lidocika. După sprâncenele ei încruntate şi după gura ei crispată într-un acces de mânie, mi-am dat seama că era jignită. Alferov, ameţit binişor de băutură, se legăna fără vlagă pe scaun înainte şi înapoi, străduindu-se să-şi ridice pleoapele care i se închideau fără voie.

— Ascultă, am auzit-o pe Lidocika, spunând cu o voce enervată, dar stăpânită, dumneata nu eşti în stare să mă jigneşti. Am auzit murdării şi mai mari. Dar nu poţi înţelege că eu nu vreau să stau de vorbă cu dumneata?

Alferov se legăna pe scaun.

— C-cum nu sunt în stare? Tot nu ne aude nimeni... Eu zic din toată inima: locuinţă, cai şi toate astea... Înţelegi? Îţi cer ceva?... Nimic! Nici măcar atâtica! Pe urmă, poate cândva, pentru purtarea mea bună... dar acum n-nimic! *L'appétit vient en mangeant.*[1] Tu de ce tragi cu urechea? m-a ameninţat el cu degetul, zâmbind prin aburul beţiei lui, când a observat că mă uit la el.

Atunci m-a privit şi Lidocika, şi ochii i s-au aprins de indignare.

— Spuneţi, vă rog, a exclamat ea, ridicând intenţionat vocea, aşa ca s-o audă toţi. Aşa vă purtaţi cu toate femeile necunoscute sau numai cu acelea pe care nu le apără niciun bărbat?

Alferov a rămas cu gura căscată. Din toate părţile au început să curgă întrebări.

— Ce s-a întâmplat? Ce este? Cine a fost jignit?

— Ia te uită ce susceptibilitate! a izbucnit în râs veninos, de partea cealaltă a mesei, artista cu părul negru. Parcă ar mai avea ce pierde!

Lidocika s-a uitat la ea cu ochi scânteietori. Într-o clipă, s-a făcut palidă la faţă şi în clipa următoare obrajii i s-au acoperit cu pete roşii, aprinse.

— N-o să pierd nimic, *madame* Dolskaia, a strigat ea, dar renumele scandalos al trupelor noastre ambulante va fi şi mai răsunător... Uite, domnul acesta îi acordă unei artiste numai atâta respect, încât chiar de la primul cuvânt pe care-l schimbă cu ea îi propune s-o întreţină. Ce altă jignire vă mai trebuie ca să puteţi înţelege despre ce e vorba?

Atunci, în cabină s-a iscat deodată o hărmălaie de neînchipuit. Artistele au început să strige toate în acelaşi timp, bărbaţii au început să se înjure între ei, amintindu-şi unul altuia vechile răfuieli legate de diurne şi beneficii. Se învinuiau reciproc de hoţie şi lipsă de talent. Medicul zemstvei s-a aplecat peste masă şi, făcându-şi mâinile pâlnie la gură, a strigat cu voce ascuţită: „Pe el! Muşcă-l! Pe el!” Anciarski adormise pe scaun. Deşteptat de zgomot, s-a ridicat şi s-a apropiat, împleticindu-se, de Lidocika. Aceasta se afla în mijlocul grupului de actori care vociferau.

— Copila mea! a început Anciarski să urle, deschizând larg braţele. Dumnezeiască Ofelia! Apleacă-ţi capul de martiră pe pieptul meu sfâşiat de durere şi hai să plângem împreună!...

Dar Lidocika era gata să leşine. M-am apropiat în fugă de ea, l-am dat la o parte pe tragedian şi am apucat-o de mână. Ea a pornit

[1] Pofta vine mâncând (fr.) (n. t.).

după mine, fără să-şi dea seama ce face, tremurând de enervare. Nişte mâini binevoitoare i-au aruncat pe umeri şalul şi mantila şi am ieşit împreună în stradă. Nu ştiu dacă Lidocika a auzit, dar din cabină, în urma noastră, s-a revărsat o adevărată ploaie de insulte.

— Parcă n-am cunoaşte-o pe păcătoasa asta de Verina! ţipa strident, mai tare decât toţi, Dolskaia. Face pe mironosiţa oropsită, parcă la Tiflis n-ar fi avut un copil!

Fulgi mari de zăpadă cădeau fără zgomot pe pământ, licărind ca nişte stele în întunericul nopţii. Pe stratul moale de zăpadă proaspătă păşeai ca pe un covor pufos.

— De ce taci? m-a întrebat, enervată, Lidocika, după ce ne-am îndepărtat cu vreo sută de paşi de teatru.

— Ce-aş putea să spun? am dat eu din umeri.

Ea a râs forţat.

— Şi închipuie-ţi că eu eram convinsă c-o să izbucneşti într-o nobilă indignare din cauza acestui scandal. Mai adineauri m-ai întâmpinat cu o atitudine atât de tragică!... *În ce ciudate împrejurări ne întâlnim!* Oh! Mi-am dat seama bine de ceea ce voia să spună exclamaţia dumitale, cu toate că poate ţi-a scăpat fără să vrei. „Înainte erai o femeie din societatea mea – ai vrut să spui – şi mă purtam faţă de tine cu respectul convenţional la care mă obliga cunoştinţa noastră. Acum te întâlnesc iar – artistă. Pentru banii mei tu trebuie să mă distrezi două ore încheiate. Te rog să nu-ţi închipui că ne aflăm pe picior de egalitate.”

O înţelegeam pe Lidocika. Avea nevoie de un pretext, ca să-şi verse furia care clocotea în ea, şi de aceea am tăcut. Dar pesemne că tăcerea mea o enerva şi mai mult.

— Şi iată că apari în culise... „Artistă! Ei, asta-i interesant! Moravuri uşoare, convorbiri vesele şi amoruri ieftine!” Face să cunoşti toate astea mai îndeaproape! Dumneata ai avut totuşi un scop destul de cuviincios. Dar omul acela josnic a venit numai ca să... Şi iată ce-ţi spun eu. Voi aţi venit să ne priviţi ca pe o adunătură amuzantă. Ei bine, după părerea mea, adunătura aceasta este mai curată şi mai bună decât voi toţi, care aveţi pantalonii călcaţi la dungă şi sunteţi pomădaţi şi desfrânaţi. Ne-ai văzut mai înainte ce scandal făceam, cum beam votcă, şi cum ne înjuram unii pe alţii şi primeam pomeni? Ei şi? În schimb, n-ai văzut cum toţi actorii aceştia ambulanţi, flămânzi îşi amanetează ultimele paltoane, ca să-l ajute pe colegul bolnav! N-ai văzut nici cum iscusitul impresar ne înşală la socoteli ca pe nişte copii creduli, ca

pe nişte oi! Şi nici nu poţi să-ţi închipui cât de mult suferă fiecare dintre noi din cauza curiozităţii voastre dispreţuitoare şi destrăbălate. Oh, cât de mult vă urăsc pe voi, protectorii artei, pe voi, Mecena din culise! E de o sută de ori mai bine să ne înecăm în propriul nostru noroi decât să primim favorurile voastre ticăloase. Rămâi cu bine. Iată portiţa locuinţei mele. Îţi mulţumesc pentru amabilitatea dumitale, cu toate că aş fi nimerit şi singură drumul.

A deschis portiţa şi a luat-o înainte, fără să mai întoarcă capul.

— Lidia Mihailovna! am strigat eu, întinzând mâinile spre ea. E cu putinţă să ne despărţim în felul acesta? Adu-ţi aminte că am fost totdeauna prieteni.

Ea s-a oprit.

— Despre ce am mai putea vorbi? Parcă ai ceva comun cu o comediantă hoinară? Totuşi, dacă doreşti cu tot dinadinsul să te informezi până la capăt asupra noastră, atunci intră. Cel puţin vei vedea cum trăim. De ce te-ai oprit? Nu te teme, eu n-am soţ teatral.

Cuvintele ei erau tot tăioase, dar tonul se mai îmblânzise. Probabil că dorinţa violentă de a jigni şi de a se simţi jignită se domolise, iar blândeţea mea o dezarma.

Am intrat în casă. Lidocika avea o cameră – dacă asta se putea numi cameră! Ferestre nespus de mici, tavan scund şi strâmb cu grinzi în interior, pereţii văruiţi, vineţi de igrasie, un pat îngust de fier şi o masă cu oglindă acoperită cu un ştergar brodat. Lidocika a aprins o lampă murdară, fără abajur şi s-a prăbuşit istovită pe scaun. Şi-a întins pe genunchi mâinile vlăguite, iar ochii ei obosiţi şi trişti s-au aţintit asupra luminii lămpii. Expresia chinuită a chipului ei mă impresionă acum şi mai mult decât la teatru. Fără să vreau, împins de milă, m-am apropiat de dânsa, am luat uşor una din mânuţele ei palide şi subţiri şi am dus-o la buze. Şi deodată – poate din cauza mângâierii mele sau a nervilor ei obosiţi, care nu mai rezistau – Lidocika s-a aruncat năvalnic cu faţa la pieptul meu, m-a luat de gât şi a început să plângă cu hohote, cutremurându-se toată. Ştiţi că întotdeauna se întâmplă aşa: mocneşte, mocneşte în om o durere veche, neîmpărtăşită, şi când izbucneşte, nu poţi să-ţi mai stăpâneşti lacrimile. Şi atunci, Lidocika, plângând isteric şi sărutându-mi mâinile, mi-a spus povestea tristei sale vieţi.

După vizita noastră din Moscova la Slavinski, ea s-a întors cu bine acasă. Poate că pasiunea ei pentru teatru s-ar fi sfârşit aici, fără urmări nefaste, dacă nu s-ar fi întâlnit cu o fostă prietenă,

colegă de liceu – artistă de provincie. Numai dumnezeu ştie ce a determinat-o pe această artistă de provincie să se laude cu viaţa pe care o ducea. Poate că prostia înnăscută şi lipsa de sensibilitate şi de scrupule, poate nevoia femeiască de a se făli, sau poate intenţia unei ratate de a face rău. Oricum, întâlnirea cu prietena aceasta a hotărât soarta Lidocikăi. Ea s-a angajat la un teatru. La început vedea totul în roz. Latura reală a vieţii ei, adică sărăcia, foamea, datoriile, ambianţa jalnică a lumii artistice – nu existau pentru ea. Dar, curând, în artă s-a amestecat şi dragostea. Soarta i-a scos în cale un actor. Nu-i spun numele – este şi acum destul de cunoscut. Omul acesta este un mincinos frumos, care rosteşte cuvinte pline de căldură şi are inima rece. El se socotea unul dintre „Kean”[1]-ii ruşi, era plin de ciudăţenii şi capricii artistice, iar Lidocika trebuia să-l admire şi să descopere licăriri de geniu în manifestările lui animalice. Când Lidocika i-a spus că va naşte peste trei luni, a părăsit-o ca un hoţ, pe furiş, lăsând-o în voia soartei. Copilul a murit. Ce a urmat după aceea? Un şir de zile triste, de aplauze jalnice seara, de orgii nocturne... S-a obişnuit să bea. Aşa cel puţin dorul de totdeauna nu-i mai rodea inima. Părinţii au asaltat-o la început cu scrisori şi poate că s-ar fi întors la ei, dar după naşterea copilului a oprit-o de la pasul acesta mândria care o caracteriza. Dacă nu se dusese mai din vreme la părinţii ei, înainte de a se întâmpla ceea ce se întâmplase, cum putea s-o facă acum, silită de situaţia ei grea? În această ciudată mândrie am recunoscut-o pe Lidocika de altădată.

— Te rog, dragul meu, să mă ierţi pentru ceea ce ţi-am spus pe drum, a zis ea, privindu-mă implorator cu ochii ei minunaţi. Sufeream prea mult. De cum te-am văzut, mi-am amintit de tot trecutul meu, atât de frumos, neîntinat de nimic. Şi să nu crezi ce am spus despre artişti. Voiam să te necăjesc, să-mi descarc furia. Ţi-aduci aminte când am fost împreună la Moscova, la Slavinski? A avut de o mie de ori dreptate! Cu toate că, n-am ce zice, şi el e o poamă bună... Numai că nu e vorba numai de o cale spinoasă, ci şi de o neîncetată mârşăvie. Nu trece o zi fără să nu mă jignească cineva. Aş părăsi numaidecât scena asta blestemată, dar parcă pot? Eu i-am făcut pe ai mei să afle totul, mă înţelegi, totul! Mi-am tăiat toate punţile. Cu ce obraz aş apărea acum în faţa lor? Dar parcă aş putea chiar şi numai să mă gândesc la aşa ceva? Parcă aş putea? Pentru dumnezeu, spune-mi, aş putea?

[1] *Kean Edmond* (1787-1833) – celebru artist dramatic englez (n. r.).

Întrebările ei grăbite erau atât de insistente şi aştepta cu atâta înfrigurare răspunsul meu, încât mi-am dat seama cât de stăruitor o chinuia gândul întoarcerii acasă. Eu mă străduiam din răsputeri s-o liniştesc cu vorbe simple şi sincere. Îi spuneam nu numai că poate, dar e chiar datoare să se întoarcă la bătrânii ei părinţi, că acuma, când e bolnavă şi chinuită, lor le e de două ori mai dragă, pentru că un copil bolnav îi e mai drag mamei sale. Că nu este niciodată prea târziu să se odihnească, organic şi moral, de viaţa aceasta plină de greutăţi.

Lidocika mă asculta foarte atentă, fără să-mi lase mâna dintr-a ei, suspinând din când în când adânc şi întretăiat, ca un copil care a plâns prea mult. Ochii ei, încă umezi de lacrimi, au început să strălucească înviorați de o nădejde plină de fericire. Fără să ştim cum, am început să ne amintim de trecutul nostru comun şi am stat mult timp unul lângă altul, apropiindu-ne scaunele, uitând de întâmplările din seara aceea, întrebându-ne şi răspunzându-ne fără să obosim, ca un frate cu o soră după o lungă despărţire. Lidocika ba râdea cu un râs sfios de copil, ba suspina. Parcă nu-i venea să creadă în sentimentele care o frământau în clipele acelea. În sfârşit, când flacăra lămpii ameninţa să se stingă, mi-am venit în fire şi mi-am luat rămas bun.

— Te aştept mâine, mi-a spus Lidocika, strângându-mi tare mâna. Ţine minte: cum o să hotărăşti, aşa o să fac. Am o încredere atât de mare în dumneata, încât aş primi cu uşurinţă chiar să mă şi ajuţi.

Şi în noaptea aceasta, la fel ca atunci, cu câţiva ani în urmă, după despărţirea mea de Lidocika, n-am adormit multă vreme, gândindu-mă iar s-o cer de nevastă. Mă mişcase povestea vieţii ei de hoinară fără căpătâi şi doream din toată inima să-i dau putinţa să se odihnească, s-o alint şi s-o liniştesc. „O femeie care a suferit mult ştie să şi iubească, mă gândeam eu, răsucindu-mă în pat de pe o parte pe alta. Va fi nevasta şi mama cea mai duioasă. Şi fără îndoială că, dacă va fi nevasta mea, nimeni nu va îndrăzni să-i reproşeze viaţa ruşinoasă din trecut.”

Acestea mi-erau gândurile, pentru că până atunci nu mai întâlnisem oameni ca Lidocika. Dar a doua zi s-a întâmplat ceva neaşteptat, ceva ciudat după părerea mea de atunci, ceva prostesc. Aţi auzit vreodată, domnilor, cum se înalţă în biserică rugăciunea: „pentru orice suflet creştin îndurerat şi înrăit, care năzuieşte spre mângâierea lui Cristos”? Iată că Lidocika făcea parte

tocmai din aceşti îndureraţi şi înrăiţi. Aceştia sunt oamenii dezechilibraţi. Soarta îi hărţuieşte fără răgaz şi în cele din urmă îi schilodeşte sufleteşte şi-i înrăieşte atât de mult, încât ţi-e greu să-i mai recunoşti. Au multă sensibilitate, gingăşie, sunt miloşi, gata să se sacrifice pentru altul, au bunătate sufletească, dar, pe de altă parte, sunt stăpâniţi de o mândrie drăcească, o mândrie absurdă, plină de susceptibilităţi, de neîncredere în ei înşişi şi în oameni, au tendinţa de a-şi diseca propriile lor sentimente şi mai ales sunt dominaţi de un sentiment de ruşine, nefiresc, stupid. Într-o clipă anumită un om ca acesta vă dă şi sufletul din el, vă pune la picioare tot ce are mai curat şi mai drag. Dar dacă trece clipa aceea, începe să vă urască din cauza destăinuirilor pe care vi le-a făcut şi se grăbeşte să vă jignească, pentru ca să se liniştească. Mai târziu, mi-am dat seama că şi Lidocika făcea parte dintre oamenii aceştia oropsiţi de soartă.

În dimineaţa următoare a venit la mine ordonanţa lui Alferov, Kirill (sublocotenentul nu fusese toată noaptea acasă). Când mi-a întins un bilet, am tresărit.

— De la cine? l-am întrebat eu.

— Nu ştiu, înălţimea-voastră. L-a adus un ovreiaş. Spunea că nu-i nevoie de răspuns şi a luat-o la picior.

Biletul era de la Lidocika.

„Stimate Nikolai Arkadievici, scria Lidocika. Cred că te ruşinezi tot atât de mult ca şi mine de ceea ce s-a petrecut ieri între noi. Tot ceea ce ţi-am spus se datoreşte numai unei slăbiciuni trecătoare a nervilor mei. Oricât de magnifică ar fi cuminţenia dumitale, eu prefer libertatea mea şi arta mea dragă, pe care o voi sluji ca şi ceilalţi, fără să filozofez şi fără s-o condamn. Îţi scriu în grabă, pentru că mă aşteaptă caii lui Alferov. Repet că, în afară de o jenă reciprocă, între noi nu poate fi nimic altceva.”

M-am uitat la ceas. Trecuse mult de amiază. M-am îmbrăcat în grabă şi am pornit în căutarea Lidocikăi. La locuinţa ei, o evreică bătrână şi soioasă mi-a spus că „domnişoara a plecat adineauri cu trăsura. Şi cei doi cai de la trăsură erau aşa de frumoşi, de parcă ar fi fost ai guvernatorului.” M-aş fi gândit mult şi bine unde s-o caut, dacă nu mi-ar fi venit în minte să trec pe la teatru. Într-adevăr, chiar înainte de a intra în cabină, am auzit dinăuntru hărmălaia unei societăţi numeroase. Am deschis uşa şi iată ce am văzut: în mijlocul camerei, pe masa acoperită de sticle de şampanie, goale şi pline, stătea Lidocika, îmbujorată la faţă, cu părul răvăşit, cu un

pocal în mâna ridicată. În jurul ei se înghesuiau stând jos şi în picioare: Alferov, doctorul, maestrul de călărie şi încă vreo cinci-şase inşi dintre trântorii oraşului nostru. În fundul camerei, uitându-se cu nedumerire şi cu o oarecare îngrijorare la cele ce se petreceau, stăteau artiştii. Nimeni nu m-a luat în seamă, pentru că atenţia tuturor era absorbită de ceea ce cânta în clipa aceea Lidocika, făcând gesturi expresive de pe estrada ei.

La ce masă-am fost poftiţi!
Cu ce vin am fost serviţi!
Şi-am băut, băut, băut,
Că de noi n-am mai ştiut.

Şi-am ajuns acolo, că
Zău, sunt gata... gata să...
Hahaha! Şi hihihi!
Despre asta n-oi vorbi...

Şi ochii noştri s-au întâlnit. Într-o clipă ea s-a făcut palidă, s-a clătinat, şi pocalul s-a rostogolit cu clinchet pe podea. Toţi s-au întors spre mine.

— Domnilor, a strigat Lidocika, cu o scânteiere răutăcioasă în ochi. Cine vrea să bea vin din pantoful meu?

— Eu! Eu! Eu! au răsunat în acelaşi timp câteva voci.

— Toţi deodată nu se poate. Alferov, scoate-l!...

Şi ea şi-a întins piciorul ei mic spre Alferov. Acesta a scos pantoful şi a pus în el un pocal de vin.

— Să bem în sănătatea lui Nikolai Arkadievici, a continuat, nervoasă, Lidocika. Ieri noapte m-a îndemnat să merg pe calea mântuirii. Trăiască tinerii virtuoşi!

— U-r-r-r-r-a! au urlat chefliii.

— N-are totuşi gust prost! a strigat doctorul, mai tare decât toţi ceilalţi. Merită să-l răsplătiţi cu vin!

M-a cuprins furia.

— Te felicit, Lidia Mihailovna, am spus eu, plecându-mă adânc, cu ironie, în faţa ei. Eşti, într-adevăr, o excelentă artistă, dar eu abia acum am înţeles ce anume te-a îndemnat să faci teatru.

Am ieşit din cabină, petrecut de râsul general. De altfel, totul mi-era atât de indiferent! Adevăratul substrat al acestei scene prosteşti nu-l cunoştea nimeni, cu toate că rolul caraghios îl jucam, în orice caz, eu... Ce să mai spun! Un rol răutăcios, răzbunător şi nedrept...

1894

LA MENAJERIE

În menajeria ambulantă a lui Johann Müller, înjghebată în grabă din scânduri, paznicii nu aprinseseră încă lămpile pentru spectacolul de seară. Pretutindeni domnea o penumbră apăsătoare. Gratiile de fier, cuştile, balustradele, băncile, stâlpii susţinători ai acoperişului, căzile cu apă şi lăzile cu nisip păreau în lumina tot mai slabă a amurgului de toamnă îngrămădite claie peste grămadă fără nicio noimă. Aerul era îmbâcsit de duhoarea pătrunzătoare a fiarelor mărunte: vulpi, jderi şi râşi, îmbinată cu miros de găinaţ şi de carne crudă, stricată.

Animalele captive moţăiau în cuştile lor, tremurând de frig şi ghemuindu-se unele într-altele. Era ora când se odihneau de curiozitatea plictisitoare a publicului.

Papagalii galbeni şi cenuşii, cu cozile roşii, stăteau zbârliţi pe stinghiuţele de care erau legaţi cu lănţişoare. Un elefant mare şi bătrân, părând de departe, în întuneric, o stâncă informă, picotea, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, ba desfăcându-şi, ba strângându-şi trompa elastică. Maimuţele se îngrămădiseră laolaltă în colţul cel mai îndepărtat al lăcaşului lor. Unele stăteau îmbrăţişate, altele se culcaseră pe jos, cu capul pe genunchii celor de lângă ele. Cu figurile lor pline de supunere şi tristeţe, semănau mai mult decât oricând cu oamenii. Într-un capăt al menajeriei, pe o bară joasă de lemn, şedea un vultur bătrân, jumulit şi gârbovit. Nu dormea. Ochii lui nemişcaţi priveau în întuneric cu aceeaşi ură neîmpăcată şi mândră de totdeauna.

Tăcerea grea, apăsătoare era tulburată când şi când de sunete ciudate. Câte un oftat prelung izbucnea parcă dintr-un piept uriaş, ori se auzea un geamăt sau hohotul sacadat al hienei înnebunite, care se îmbolnăvise de curând şi se învârtea de ore întregi pe loc, cu o iuţeală ameţitoare, până când se prăbuşea la pământ sleită de puteri.

Leul dormea, schelălăind încetişor în somn, ca un câine care aiurează. Una din labele lui galbene şi puternice, băgată printre gratiile uşiţei pe unde se zvârle înăuntru hrana, atârna neglijent în afară. Îşi ghemuise capul în cealaltă labă, îndoită, şi de sus i se zărea numai coama deasă şi întunecată. Lângă el, strânsă ghem ca o pisică aţipită, dormea leoaica lui. Somnul lui Cezar era agitat;

animalul tresărea uneori. Din nările lui largi ieşeau nori de aburi fierbinţi.

Cezar visa ceva tulburător, dar plin de farmec.

Se făcea că, după arşiţa zilei, peste pustiul răcorit se înalţă discul uriaş şi strălucitor al lunii şi deşertul se înviorează, se trezeşte, prinde a vorbi cu milioane de glasuri. Se trezeşte şi el, stăpânul deşertului, şi iese cu paşi domoli din hăţişul în care-l alungase soarele de amiază, după un ospăţ sângeros şi după ce-şi potolise setea în pârâu, şi unde dormise la umbră, până la căderea nopţii. Ce întindere nemărginită se aşterne dinaintea lui! În afară de cerul albastru şi pustiul fără de hotar nu mai vezi nimic. El trage în pieptul său puternic aerul răcorit al serii, şi răcnetul lui asurzitor, regesc, zguduie deodată văzduhul pustiului. Tot ce-i viu amuţeşte, cuprins de groază. Forăind şi tropăind, zoresc prin deşert turme speriate de antilope şi zebre...

Leul se furişează spre pârâul unde se adapă în fiecare zi turme de bivoli şi se ascunde printre bolovani. Niciun muşchi al trupului său catifelat nu se clinteşte, dar stă ghemuit, gata să facă un salt uriaş. De departe se aude un tropăit înfundat. Pământul tresare şi duduie sub copitele grele – sunt bivolii care vin la adăpătoare. Înaintaşii adulmecă neliniştiţi pământul, lovindu-se cu cozile peste şolduri. Leul nu se clinteşte, dar picioarele lui dinapoi, ca două arcuri de oţel, sunt gata să se destindă într-o clipă, cu o repeziciune uluitoare.

în sfârşit, turma s-a adăpat şi a pornit pe drumul de-ntoarcere. Cezar şi-a ales victima: un tăuraş negru, txnăr, cu un grumaz numai muşchi. Uşor, fără zgomot, leul se avântă în sus. Un salt – şi e în spinarea bivolului, cu labele din spate înfipte în crupă, iar cu cele din fată încleştate adânc în muşchii grumazului. Bivolul o ia razna, îngrozit şi turbat de durere şi spaimă, sare, încercând zadarnic să arunce din spate povara înfricoşătoare, dar după câteva clipe se prăbuşeşte în nisip cu şira spinării sfârtecată. Botul lui Cezar abureşte de sânge fierbinte, şi deşertul se cutremură iar de la un capăt la altul de răcnetul lui victorios, de stăpân.

Cezar schelălăie în cuşca sa şi pe dinaintea ochilor lui închişi se deapănă un alt vis.

Iată-l în faţa gardului grozav de înalt, trainic, plin de cuie ascuţite, care împrejmuieşte o herghelie. Leul se lasă puţin la pământ, face un salt şi iată-l în ocol. Sub un şopron, caii se înghesuie unii într-alţii. Pielea ca de atlaz le tremură mărunt de

teamă. Leul se năpusteşte asupra lor, dar în aceeaşi clipă se trezesc paznicii. Răsună focuri de armă, oamenii aleargă, strigând şi chiuind. Dar Cezar nu vrea să-şi lase prada. A apucat un mânz de ceafă şi-l târăşte spre gard. Mânia şi gustul sângelui fierbinte de cal îi înzecesc puterea. Cu o mişcare scurtă a capului său viguros îşi aruncă animalul în spinare, sare gardul cu el şi piere în bezna nopţii.

Paznicul a aprins lampa. Lumina ei cade pe ochii lui Cezar şi-l trezeşte. Multă vreme, leul nu izbuteşte să-şi vină în fire. Mai simte pe limbă gustul de sânge proaspăt. Dar când îşi dă seama unde se află, sare în picioare şi răcneşte atât de înfricoşător, cum maimuţelor, lamei şi zebrelor, care tresar mereu la răgetele leului, nu le mai fusese dat să audă. Leoaica se trezeşte şi ea şi, fără să se ridice, îşi alătură glasul de al lui.

Cezar nu-şi mai aminteşte ce anume a visat, dar nicicând până atunci cuşca asta strâmtă, cu gratii, lămpile acestea nesuferite şi siluetele omeneşti nu i s-au părut atât de supărătoare. Aleargă dintr-un colţ într-altul, mârâie furios la leoaică de câte ori se împiedică de ea şi se opreşte numai ca să-şi trâmbiţeze într-un răcnet turbat întreaga lui mânie neputincioasă, dar înfricoşătoare de Cezar întemniţat.

— Poftiţi, domnilor! Începem prezentarea animalelor. Poftiţi! strigă la intrare un paznic neamţ.

Vreo zece-douăsprezece cucoane cu copii şi guvernante, câţiva liceeni şi elevi-ofiţeri, precum şi vreo treizeci de bărbaţi elegant îmbrăcaţi se apropie şi-l înconjoară pe paznic. Restul publicului se uită din fund, de după balustradă. Paznicul, cu spatele spre prima cuşcă şi bătând cu un beţişor în gratii, începe explicaţiile:

— Iată un porc spinos american. Trupul lui e acoperit cu ţepi lungi şi ascuţiţi, pe care-i leapădă când e urmărit şi astfel se apără de duşmani...

Îşi debitează explicaţiile cu o voce monotonă şi cu totul nepăsătoare faţă de animalul în cauză. Apoi trece la cuşca următoare.

— Aici vedeţi pantera neagră sau „moartea neagră”, căreia i se mai spune şi săpătoarea de morminte. Dezgroapă cadavrele şi le mănâncă cu piele, cu oase şi chiar cu păr cu tot. Daţi-vă puţin la o parte, domnilor. Copiii nu văd...

Spectatorii se apleacă spre cuşcă, dar în afară de doi ochi verzi,

care ard în fundul cuştii, nu mai zăreşti nimic.

— Poate că înăuntru nu-i nicio panteră, spune cineva din spate.

După aceea, paznicul prezintă hamadrilla[1] care „iese la plimbare pe lună, iar dacă nu e lună iese la plimbare şi fără lună şi mănâncă ouă de crocodil”. Apoi arată „şarpele Keilon, de pe insula Ceylon”, care se află într-o ladă. Şarpele nu-i veninos, striveşte victima, strângând-o între inelele trupului său, dar nu poate fi văzut, fiindcă „dacă lada deschis, şarpele repede fugit”.

În sfârşit, mulţimea se opreşte în faţa cuştii leului.

— Iată un leu african. Îl cheamă Cezar. Costă douăzeci şi cinci de mii de mărci, iar leoaica lui, alte unsprezece mii, urmează paznicul cu glasul său tărăgănat.

Apoi în mâna lui apare ca prin farmec o cană de tablă şi, zăngănind monezile de aramă din ea, o întinde spre public, spunând:

— Îndată va începe un spectacol strălucit: îmblânzirea leilor şi hrănirea fiarelor sălbatice. Donaţi, domnilor, care cât puteţi, în folosul slujbaşilor menajeriei.

În acelaşi timp, cu cealaltă mână sună un clopoţel, anunţând începutul spectacolului. Zece muzicanţi evrei intonează un marş vioi.

— Karlchen, a sunat, zice o nemţoaică bătrână şi curăţică, ieşind de la ghişeul casei şi deschizând uşa spre cabina unde se îmbracă îmblânzitorul.

— Numaidecât, răspunde Karlchen. Mamă, închide uşa, trage!

Karl Müller, fratele stăpânului menajeriei, stă în faţa oglinzii din cabina mică de scânduri, îmbrăcat cu un tricou roz şi încins cu o eşarfă de catifea roşie. Fratele său mai mare, Johann, şade lângă el, urmărindu-l cu atenţie cum se îmbracă şi întinzându-i lucrurile de care are nevoie. Johann şchioapătă rău (un leu domesticit i-a schilodit piciorul drept) şi nu apare niciodată ca îmblânzitor, ci doar îi dă fratelui său, în cuşcă, cercurile, focul bengal şi pistoalele.

— Ia fardul, îi spune Johann, întinzându-i lui Karl o cutie. Dă-ţi puţin.

Într-adevăr, Karl e palid. La primele sunete ale muzicii, simte cum i se scurge sângele din cap şi năvăleşte într-un val fierbinte spre inimă şi cum mâinile i se răcesc şi parcă se crispează. Nu se teme. De doi ani lucrează ca îmblânzitor de lei, dar în fiecare zi îl

[1] Maimuţă mare din grupul pavianilor (n. r.).

încearcă acelaşi sentiment de surescitare.

Muzica, tricoul, curiozitatea plină de teamă şi respect a mulţimii, focul bengal, în sfârşit afluxul de voinţă şi curaj cât timp se află în cuşcă şi teribila forţă morală ce-i străbate în vremea asta întreaga fiinţă, dar mai ales privirea care îl sileşte pe leu să se retragă sfios într-un colţ – toate acestea îl tulbură totdeauna dinainte, de când se îmbracă.

După ce-şi fardează obrajii şi-şi dă pleoapele cu rimel, ceea ce face ca ochii lui să pară uriaşi şi strălucitori, Karl îşi pune la gât un guler vişiniu împodobit cu un ac cu paiete şi se uită în oglindă, de unde îl priveşte un chip îndrăzneţ, emoţionat, frumos, cu o bărbie voluntară, cu ochi mari, albaştri, cu o privire zâmbitoare şi cutezătoare.

— Biciul! porunceşte el scurt, potrivindu-şi tricoul în faţa oglinzii.

Fratele mai mare îi întinde grăbit biciul lung, apoi se duce la uşă ca s-o deschidă larg în faţa lui Karl, pipăindu-şi în acelaşi timp cu grijă revolverul din buzunar...

Karl zvârle oglinda pe scrin şi îşi dezmorţeşte din câteva mişcări repezi mâinile şi picioarele. Fratele său îi aruncă o privire întrebătoare, dar acesta clatină din cap şi iese repede, cu pas elastic, pe uşa dinspre menajerie. Johann merge în spatele lui, sunând din clopoţel, iar bătrâna cea curăţică de la casă îl binecuvântează pe furiş, cu semnul crucii, pe mezinul cel frumos, fiul ei preferat.

La vreo câţiva paşi de cuşcă, îmblânzitorul e oprit de paznic, care-i şopteşte câteva cuvinte la ureche. E un semn rău; un îmblânzitor nu trebuie să se oprească niciodată din drum, nici măcar o clipă, deoarece fiara îl urmăreşte cu privirea chiar de la ieşirea lui din cabină.

— Cezar e agitat? Rage? repetă Karl cu glas tare, ca să-şi arate curajul faţă de public. Fleacuri! Într-o clipă o să fie ca un mieluşel.

Cezar stă cu botul lipit de gratii. Ochii lui ca de pisică, roşcaţi, cu pupile uriaşe, au o strălucire plină de lăcomie, dar şi de frică. Furia îi creşte şi mai mult când zăreşte silueta cunoscută în tricou roz, la care se preface că nu se uită, dar în realitate îi urmăreşte mişcările cu atenţia încordată a animalului de pradă.

Karl trece repede printre spectatori. Aceştia îi fac loc, el urcă sprinten cele trei trepte din faţa primei cuşti, intră înăuntru şi se îndreaptă spre uşiţa de fier care dă în cuşca cea mare. Dar în clipa când pune mâna pe clanţă, Cezar face un salt până la uşiţă şi o

apasă cu capul, urlând şi învăluindu-l pe îmblânzitor în răsuflarea lui fierbinte care duhneşte a carne putredă.

— Cezar, înapoi! strigă Karl şi, apropiindu-şi numai faţa de gratii, îşi aţinteşte privirea pătrunzătoare în ochii fiarei. Dar leul îl înfruntă, arătându-şi colţii, fără să dea un pas înapoi. Atunci, dresorul îşi bagă biciuşca printre gratii şi-l plesneşte peste cap şi peste labe.

Leul urlă, însă nu se retrage şi nu-şi fereşte privirea de ochii îmblânzitorului.

— Ajunge! ţipă cineva din fundul barăcii.

— Ajunge! strigă în cor spectatorii.

— Lasă-l! îi şopteşte Johann, plin de nelinişte, scoţând neobservat revolverul din buzunar, sub pelerină.

— Nu! îi taie vorba, furios, fratele său, lovindu-l iar pe leu cu toată puterea peste cap. Cezar, înapoi!

Dar acesta se ridică brusc pe labele dinapoi şi izbeşte gratiile atât de puternic cu labele din faţă, încât cuşca se cutremură.

— Ajunge! Încetaţi! ţipă spectatorii, care rămân totuşi ţintuiţi pe locurile lor.

— Foc! porunceşte Karl.

Şovăiala care-l cuprinsese în prima clipă, când leul nu i se supusese, fusese înlocuită de furie: Karl se hotărăşte să învingă cu orice preţ cerbicia fiarei.

Johann scoate dintr-un vas cu cărbuni aprinşi adus de paznic o vergea de fier înroşită şi i-o întinde fratelui său, împreună cu un beţişor de artificii scânteietoare.

Orbiţi de lumină, spectatorii nu observă mişcarea iute a dresorului, dar văd leul fugind de la uşă cu un geamăt de durere. În aceeaşi clipă, îmblânzitorul pătrunde în cuşcă.

În menajerie se lasă o linişte adâncă. Nu se mai aude decât sfârâitul artificiilor din mâna omului şi mormăitul lui Cezar, în colţul cuştii.

Nimeni nu şi-a dat seama cum s-a întâmplat nenorocirea. S-au auzit: strigătul sfâşietor al lui Karl, răcnetele înfricoşătoare ale lui Cezar şi ale leoaicei, trei împuşcături asurzitoare, strigătele speriate ale spectatorilor şi răcnetul deznădăjduit al bătrânei: „Karlchen! Karlchen! Karlchen!”

Pe podeaua cuştii stă întins dresorul, sfâşiat, cu braţele, picioarele şi coastele frânte, dar încă viu. În spatele lui, zace leoaica, pe care glontele lui Johann a nimerit-o în cap, iar lângă ea, în ultimele convulsii ale agoniei – Cezar.

Spectatorii, palizi şi înspăimântaţi, înconjoară cuşca, muţi de groază, şi nu se mişcă din loc, în ciuda rugăminţilor stăruitoare ale paznicului de a părăsi menajeria.

1895

SECULARUL

Lucrurile s-au petrecut într-o seră uriaşă, proprietatea unui om foarte ciudat, un milionar posac şi singuratic, care-şi cheltuia nesfârşitele sale venituri pentru flori rare şi frumoase. Prin construcţia şi mărimea încăperilor, cât şi prin numărul plantelor adunate, sera lui întrecea cele mai celebre sere din lume. Plantele cele mai variate şi capricioase, începând cu palmierii tropicali şi terminând cu muşchiul palid din regiunile polare, creşteau aici tot atât de bine ca şi în patria lor. Nu lipseau nici lataniile gigantice şi fenicşii cu frunze late în formă de umbrelă, nici smochinii şi bananii. Sagotierii şi cocotierii îşi înălţau spre tavanul de sticlă trunchiurile lor înalte şi golaşe, împodobite la vârf cu smocuri de frunze late. Aici mai creşteau multe exemplare rare, de pildă, copacul de abanos cu trunchiul negru, tare ca fierul, tufe de mimoză sălbatică, ale cărei frunze şi flori se strâng la cea mai uşoară atingere a unei insecte, cât de mici, şi o devoră, dracena, din tulpina căreia curge o sevă groasă, veninoasă şi roşie ca sângele. Într-un bazin rotund,

neobişnuit de întins, plutea majestoasa Victoria, cu frunze atât de mari, încât pe fiecare din ele ar fi putut să stea un copil. Mai zăreai şi corolele albe ale lotusului indian, cu florile lui gingaşe ce se desfac numai noaptea. Ca nişte ziduri compacte stăteau chiparoşii înmiresmaţi, de culoare închisă, leandrii cu florile lor de un trandafiriu palid, arbuştii de mirt, portocalii şi migdalii, mandarinii chinezeşti, care miros atât de frumos, ficuşii cu frunză tare, tufele de salcâm sudic şi copacii de laur.

Mii de felurite flori îşi răspândeau în seră miresmele lor: fel de fel de garoafe, cu parfumul aspru, crizanteme japoneze, viu colorate, narcise îngândurate, care-şi lasă în jos în amurg petalele albe şi fine, zambile şi micsandre, folosite la împodobirea mormintelor, clopoţeii argintii ai lăcrimioarelor feciorelnice; crini albi, ameţitori, căciulile liliachii şi roşii ale hortensiilor, înmiresmate şi modeste violete, tuberoze ca de ceară, cu miros îmbătător şi greu, originare din insula Iava, sângele-voinicului, bujori cu parfumul lor asemănător cu al trandafirului, flori de verbină, pe care frumoasele din Roma le puneau în baie ca să dea pielii lor o prospeţime şi o gingăşie deosebite, şi, în sfârşit, nişte soiuri minunate de trandafiri cu tot felul de nuanţe: purpurii, roşu- aprins, rubiniu, roz, galben-închis, galben-pal, galben-ruginiu şi alb-strălucitor.

Alte flori, lipsite de parfum, se distingeau printr-o frumuseţe elegantă, ca, de pildă, recile camelii, azaleele multicolore, crinii chinezeşti, lalelele olandeze, daliile uriaşe precum şi ochiul-boului cu floarea lui grea.

Dar în seră se mai afla şi o plantă ciudată. Ea nu atrăgea atenţia decât prin urâţenia ei. Chiar din rădăcină porneau nişte frunze lungi, înguste, cărnoase şi acoperite cu ţepi. Ele, vreo zece la număr, nu se ridicau în sus, ci se întindeau pe pământ. Ziua erau reci, iar noaptea, calde. Printre ele nu apăreau niciodată flori, în schimb, dintre frunze se ridica o tulpină dreaptă, verde şi lungă. Planta aceasta se chema Secular[1].

Florile din seră îşi trăiau viaţa lor, de neînţeles pentru oameni. Fără îndoială, nu aveau limbă să vorbească, totuşi se înţelegeau una cu alta. Poate că le ajuta parfumul lor sau vântul – purtătorul pulberii de polen din caliciu în caliciu, sau razele calde ale soarelui, care scăldau întreaga seră, pătrunzând prin pereţii şi tavanul de sticlă. Dacă albinele şi furnicile se înţeleg atât de bine una cu alta, pentru ce lucrul acesta nu ar fi posibil măcar într-o mică măsură şi

[1] Sau agavă (n. r).

la flori?

Unele flori se duşmăneau între ele, altele se iubeau cu gingăşie sau erau prietene. Unele se întreceau în frumuseţe, mireasmă şi înălţime, altele se mândreau cu vechimea speciei lor. Uneori, în dimineţile strălucitoare de primăvară, când întreaga seră părea că pluteşte într-o pulbere aurie, iar în caliciile desfăcute tremurau diamante de rouă, florile porneau să vorbească pe întrecute între ele. Se spuneau poveşti minunate despre pustiuri arzătoare şi îndepărtate, despre unghere umede şi umbroase de pădure, despre insecte ciudate ce luminează noaptea, despre cerul albastru al patriei şi văzduhul liber al câmpiilor şi pădurilor îndepărtate.

Şi numai Secularul cel slut era un paria în familia aceasta. Nimeni, nicicând, nu-i arătase prietenie, milă, compătimire; niciodată, de-a lungul, anilor, dragostea nu-l încălzise cu raza ei caldă. Se obişnuise atât de mult cu dispreţul tuturor, încât îl îndura tăcut, ascunzând greaua suferinţă în adâncurile sufletului său. De asemenea, se obişnuise să fie batjocorit de toţi. Florile nu iartă niciodată urâţenia semenelor lor.

Într-o dimineaţă de iulie, în seră a înflorit un trandafir rar de Caşmir, rubiniu-închis, aproape negru în cutele petalelor catifelate, minunat de frumos şi de înmiresmat. Când primele raze ale soarelui au pătruns prin geamuri, iar florile s-au trezit una câte una din aţipeala uşoară a nopţii şi au văzut trandafirul înflorit, din toate părţile au izbucnit strigăte de admiraţie:

— Cât de splendidă e această tânără roză! Cât de proaspătă şi înmiresmată! Ea va fi podoaba noastră cea mai de preţ! Regina noastră!

Iar roza de Caşmir asculta laudele, sfioasă, îmbujorată, scăldată în razele aurii ale soarelui ca o adevărată regină. Florile îşi înclinau dinaintea ei corolele minunate, în semn de bun-venit.

Dar iată că se trezi şi nefericitul Secular, o privi şi se înfioră de încântare.

— Ce frumoasă eşti tu, regină! murmură el.

Când îi auzi vorbele, întreaga seră se cutremură de râs. Înfumuratele lalele se clătinară, înfiorate, frunzele zveltilor palmieri tresăriră, clopoţeii albi ai lăcrămioarelor începură să sune, ba chiar şi sfioasele violete îşi iţiră căpşoarele printre frunzele lor rotunde, întunecate, şi zâmbiră cu compătimire.

— Monstrule! strigă, înecându-se de râs, bujorul cel bondoc, legat de un băţ. Cum de cutezi să rosteşti vorbe galante? Oare nu-ţi

dai seama că până şi încântarea ta e respingătoare?

— Cine e? întrebă, zâmbind, tânăra regină.

— Pocitania asta? exclamă bujorul. Nimeni nu ştie cine e şi de unde vine. Are un nume foarte stupid – Secularul.

— Când m-au adus aici – abia un copăcel – el era tot atât de mare şi de urât ca acum, spuse un palmier înalt şi bătrân.

— Nu înfloreşte niciodată, zise şi leandrul.

— În schimb, e acoperit de ţepi, adăugă arbustul de mirt. Stăm şi ne mirăm de oamenii care se ocupă de seră. Îl îngrijesc mai mult decât pe oricare dintre noi. Ca şi cum ar fi cine ştie ce comoară.

— Eu înţeleg foarte bine pentru ce-l îngrijesc aşa, spuse bujorul. Monştrii ăştia sunt atât de rari, încât nu-i descoperi decât o dată la o sută de ani. Probabil că de aceea îl şi cheamă Secularul.

Aşa l-au batjocorit florile până la amiază pe bietul Secular, dar el tăcea, lipindu-şi de pământ frunzele reci.

După-amiază s-a lăsat o zăpuşeală nemaipomenită. Se simţea apropierea furtunii. Norii se întunecau tot mai tare. Abia mai puteai respira. Florile îşi ţineau plecate căpşoarele gingaşe, aşteptând ploaia, tăcute şi nemişcate.

În sfârşit, de departe s-a auzit prima bubuitură surdă a tunetului, ca răgetul unei fiare ce se apropie. S-a lăsat pentru o clipă o linişte apăsătoare, apoi ploaia a început să bată darabana în scândurile puse de grădinari în grabă peste geamurile serei, unde se făcuse întuneric ca noaptea.

Şi, deodată, roza auzi o şoaptă slabă:

— Ascultă-mă, regină. Eu sunt, nefericitul Secular, a cărui încântare faţă de frumuseţea ta te-a făcut să zâmbeşti în dimineaţa aceasta. Întunericul şi furtuna mă fac mai îndrăzneţ. Te-am îndrăgit, frumoaso! Te rog, nu mă dispreţui.

Dar roza tăcea, chinuită de zăpuşeală şi de groaza furtunii.

— Ascultă-mă, frumoasa mea! Sunt hidos şi am frunze acoperite cu ţepi, dar îţi voi dezvălui taina mea. Mă trag din pădurile virgine ale Americii, unde hăţişurile de liane îmbracă trunchiurile boababilor milenari şi unde nu a pătruns încă picior de om. Înfloresc o dată la o sută de ani, şi numai pentru trei ore. Apoi mor. Din rădăcinile mele cresc lăstari noi, pentru a muri şi ei peste o sută de ani. Simt că peste câteva minute voi înflori. Te rog să nu mă dispreţuieşti, frumoasa mea! Pentru tine, numai pentru tine voi înflori şi tot pentru tine voi muri!

Dar roza îşi ţinea capul plecat, fără să scoată un cuvânt.

— Roză! Pentru o singură clipă de fericire, îţi dăruiesc întreaga mea viaţă. Oare şi asta e prea puţin pentru regeasca ta mândrie? Dimineaţa, când se vor ivi primele raze ale soarelui...

Dar în clipa aceea furtuna s-a dezlănţuit atât de năprasnic, încât Secularul a trebuit să tacă. Iar când în zori furtuna s-a potolit, în seră s-a auzit o pocnitură puternică, de parcă s-ar fi tras cu mai multe puşti deodată.

— A înflorit Secularul! a strigat grădinarul-şef, alergând să-l trezească pe stăpânul serei, care aştepta evenimentul acesta de două săptămâni cu nespusă nerăbdare.

Pereţii de sticlă au fost despuiaţi de scânduri. Oamenii stăteau tăcuţi în jurul Secularului şi toate florile şi-au întors capul spre el, pline de spaimă şi admiraţie.

Pe tulpina verde înaltă a Secularului înfloriseră ciorchini bogaţi de flori albe ca neaua, de o frumuseţe nemaivăzută, al căror parfum minunat, fără seamăn, s-a răspândit într-o clipă în toată sera. După mai puţin de o jumătate de ceas, florile au început să capete treptat o culoare trandafirie, apoi roşie, după aceea purpurie şi, în sfârşit, aproape neagră.

Când soarele s-a arătat la orizont, florile Secularului s-au veştejit una câte una. Apoi s-au veştejit şi s-au răsucit frunzele lui urâte, iar planta cea rară a pierit, ca să reînvie peste o sută de ani.

...Şi regina şi-a plecat şi mai mult capul înmiresmat.

1895

PÂINEA ALTUIA

— Acuzat, conform prevederilor legii, ţi se acordă ultimul cuvânt, a spus preşedintele tribunalului cu un glas nepăsător, cu ochii pe jumătate închişi de oboseală. Ce poţi adăuga, pentru lămurirea sau justificarea faptei dumitale?

Acuzatul a tresărit şi s-a cramponat nervos cu degetele sale

subţiri şi lungi de balustrada boxei acuzaţilor. Era slăbuţ, pirpiriu, cu mişcări sfioase şi cu o privire plină de spaimă. Părul de pe cap şi din barbă rar, spălăcit şi năclăit, şi genele complet albe dădeau feţei sale palide un aspect bolnăvicios, anemic... Era acuzat de faptul că, locuind la o rudă a sa îndepărtată, contele Venţepolski, dăduse foc cu premeditare locuinţei acestuia în noaptea de douăzeci şi trei spre douăzeci şi patru ianuarie. Expertiza medicală stabilise că este perfect normal şi în deplinătatea facultăţilor mintale. Mai stabilise că avea o sensibilitate oarecum sporită a sistemului nervos şi tendinţa de a izbucni pe neaşteptate în plâns, dovedind o slăbiciune a centrilor inhibitori, dar atâta tot.

Până în clipa aceea, acuzatul păruse nepăsător, străin parcă de propriul lui proces. Atmosfera solemnă, apăsătoare a tribunalului, uniformele judecătorilor, postavul roşu, cu franjuri de aur, de pe masa lor, uriaşa sală neîncălzită, portretele majestoase de pe pereţi, publicul de dincolo de balustradă, aprozii agitaţi, juraţii gravi şi demni, calmul olimpic al procurorului şi dezinvoltura avocatului – toate acestea îl buimăciseră. I se părea că nimerise între dinţii unei maşini uriaşe pe care nu-i în măsură s-o oprească nicio fiinţă omenească, nici măcar pentru o clipă.

În timpul pledoariei avocatului său simţise de mai multe ori dorinţa să se ridice în picioare şi să strige: „Habar n-aveţi ce spuneţi, domnule avocat. Lucrurile s-au petrecut altfel. Încetaţi şi lăsaţi-mă pe mine să povestesc cum am săvârşit crima”, ca să redea apoi cu o voce sigură, în cuvinte clare şi mişcătoare, toate gândurile lui de atunci, ba mai mult, chiar şi sentimentele sale cele mai subtile... Dar maşina se învârtea cu atâta precizie şi cu atâta nepăsare, încât nu i se putea împotrivi.

Ultimele cuvinte, însă, ale preşedintelui au trezit pe neaşteptate în el energia febrilă a disperării, proprie oamenilor în clipa morţii, energia care îl împinge uneori pe un condamnat la moarte să lupte pe eşafod cu gâdele ce-i pune ştreangul de gât.

Şi, cu un glas plin de rugă, condamnatul a strigat:

— O, da, domnule preşedinte! Pentru dumnezeu, ascultaţi-mă... Daţi-mi voie să povestesc tot, de la început până la sfârşit.

Juraţii s-au prefăcut a fi numai ochi şi urechi, judecătorii desenau, absorbiţi, cocoşei pe foile de hârtie de dinaintea lor, în sală s-a aşternut o linişte plină de încordare. Acuzatul a început:

— Când am venit în oraşul acesta, în primele zile ale anului trecut, nu aveam niciun plan de viitor. Mi se pare că sunt chiar de

la naştere un ratat. Niciodată n-am avut noroc, şi la patruzeci de ani mă simţeam tot atât de neputincios şi lipsit de simţ practic ca în tinereţe.

L-am rugat pe contele Venţepolski să mă ajute să-mi găsesc o slujbă. Speram să nu mă refuze fiindcă se înrudea de departe cu răposata mea mamă. Contele, darnic şi cumsecade cu oamenii, nu mi-a putut găsi o slujbă în momentul acela, dar m-a invitat să locuiesc între timp în casa lui.

M-am mutat la dânsul. La început, mi-a dat o oarecare atenţie, dar s-a plictisit curând şi nu se mai jena de mine. Se obişnuise probabil atât de mult cu prezenţa mea, încât mă socotea un fel de mobilă. Atunci a început pentru mine o viaţă îngrozitoare, plină de umilinţe amarnice, de furie neputincioasă, de vorbe şi zâmbete linguşitoare.

Nimeni nu poate să înţeleagă cât de chinuitoare este o astfel de viaţă, dacă nu o încearcă pe propria lui piele. Oamenii independenţi şi mândri greşesc când îşi închipuie că deprinderea de a trăi pe socoteala altuia distruge cu totul sentimentul mândriei şi al ofensei. Niciodată nu fusesem atât de sensibil ca atunci faţă de orice cuvânt care părea să fie o aluzie la viaţa mea parazitară. În vremea aceea, sufletul meu era ca o rană deschisă – o altă comparaţie nu pot găsi – şi fiecare atingere îl îndurera ca arsura unui fier înroşit în foc. Dar pe măsură ce trecea timpul, slăbea şi energia care ar fi putut să mă smulgă din starea aceasta înjositoare. Am fost totdeauna slab, laş, lipsit de voinţă. Viaţa îndestulată pe socoteala contelui mă paralizase şi mă pervertise cu totul, rosese ca o rugină şi ultimele urme ale independenţei mele. Uneori, când mă culcam seara şi retrăiam nesfârşitele umilinţe din timpul zilei, mă sufocam de furie şi-mi spuneam: „Gata! Mâine plec, însă nu înainte de a-i arunca în faţă contelui, cu îndrăzneală, câteva adevăruri amare. Mai bine să îndur foamea şi frigul, să umblu în zdrenţe, decât să mai duc existenţa asta mârşavă.”

Dar „mâine” pierea orice urmă a hotărârii mele. Pe buze îmi apărea iarăşi zâmbetul jalnic, încordat, iarăşi nu ştiam ce să fac cu mâinile în timpul mesei, iarăşi mă simţeam stângaci şi ridicol. Când îndrăzneam să-i amintesc contelui de promisiunea de a-mi găsi o slujbă, el îmi răspundea cu aerul lui de boier trufaş:

— De ce te grăbeşti, dragul meu? Nu te simţi bine la mine? Mai aşteaptă puţin şi o să vedem noi...

Tăceam. Când contele îmi dăruia câte un costum de-al lui, puţin

uzat, nici nu încercam măcar să refuz. Costumele lui erau impecabile, dar prea largi pentru mine. Un oaspete al amfitrionului meu a spus într-o zi că hainele de pe mine par „a fi luate de la un frate mai mare”, iar un alt domn, un tip murdar şi cinic, despre care se şoptea că e trişor, a izbucnit în râs, întrebându-mă cu insolenţă:

— Nu-i aşa, Fedorov, că-ţi faci hainele la croitorul contelui?

Niciunul dintre ei nu-mi spunea pe nume. Contele uita aproape totdeauna să mă prezinte cunoscuţilor, dintre care cei mai mulţi trăiau, ca şi mine, pe socoteala lui, cu singura deosebire că ei ştiau să se poarte cu dânsul de la egal la egal, aproape familiar, pe când eu rămâneam totdeauna timid şi linguşitor. Mă urau cu ura nepotolită şi hidoasă a celor ce rivalizează pentru bunăvoinţa patronului.

Slugile contelui mă tratau cu obrăznicia grosolană, plină de trufie, proprie oamenilor de teapa lor. La masă, uitau să mă servească. În privirile şi vorbele lor de slugi simţeam dispreţul lor, adică dispreţul celui ce lucrează faţă de un trântor. Îmi făceam patul şi-mi periam singur hainele.

Seara se juca uneori cărţi. Când lipsea vreun partener, contele mă invita la joc. Nu aveam niciodată banii mei, dar mă aşezam la masă obsedat de gândul câştigului. Jucam cu lăcomie, calculat şi cu pasiune, ajungând uneori să mă rog lui dumnezeu ca să mă ajute să câştig, dar, cum se întâmplă de obicei în astfel de cazuri, pierdeam totdeauna mai mult decât toţi.

După ce jocul se termina, şi partenerii se socoteau între ei, şedeam cu ochii în pământ, roşu de ruşine, frământând febril în mână bucata de cretă. Când tăcerea devenea insuportabilă, spuneam, căutând să rostesc cuvintele degajat:

— Conte... vă rog... fiţi atât de bun... pentru moment trec printr-o mică jenă financiară... Plătiţi dumneavoastră pentru mine... O să vă restitui banii mâine...

Fără îndoială că promisiunea mea nu era crezută de nimeni. Toţi ştiau că nu-mi voi achita datoria nici a doua zi şi nici altă dată. Uneori, seara, contele şi oaspeţii lui se duceau la câte un restaurant, şi, de acolo, la femei. Eram invitat într-o doară, cu un ton care mă îndemna să refuz. Ştiam că dacă aş fi refuzat, nimeni n-ar fi stăruit să merg. Dar, vă jur pe tot ce am mai sfânt că nu am putut să înţeleg niciodată ce anume mă silea să dau fuga înaintea tuturor în antreu şi să-mi îmbrac grăbit paltonul.

În timpul mesei se făceau multe glume şi tot felul de şotii.

Râdeam des şi tare, dar veselia mea era aceea a unui câine dresat. Iar dacă îmi trăsnea prin minte să fac vreo glumă bună sau un calambur reuşit, nu mă asculta nimeni. Abia deschideam gura, că mă şi întrerupeau. Nu mă luau în seamă, iar eu începeam pentru a zecea oară aceeaşi frază, căutând zadarnic cu privirea ochii cuiva.

Dar şi mai îngrozitoare erau nopţile. Dormeam într-o cameră îngustă de trecere, care semăna mai curând cu un coridor, pe o canapea veche, cu lâna ieşită în afară, cu o cocoaşă la mijloc şi cu arcurile rupte. Cele două picioare din faţă, care lipseau, erau înlocuite cu propria mea valiză.

O, cât de mult uram canapeaua asta! Niciodată nu am simţit pentru un om o ură atât de nestăpânită ca pentru mobila aceasta hârbuită, pe care nu ar fi cumpărat-o niciun negustor de lucruri vechi. De cum începea să se înnopteze, mă cuprindea o groază tot mai mare la gândul nopţii lungi, de insomnie, care mă aştepta. În cele din urmă, trebuia să mă culc. Cocoaşa din mijlocul canapelei îmi încovoia spinarea, arcurile îmi împungeau coastele, perna mi se părea prea joasă şi-mi luneca de sub cap în fiecare clipă. După foarte puţin timp, începeau să mă doară îngrozitor ceafa şi mijlocul. Capul mi se înfierbânta, şi gândurile se răsuceau şi se roteau în bietul meu creier ca duse de un vârtej... Îmi făuream planuri fantastice, irealizabile, de viitor. Noaptea credeam în ele, dar dimineaţa mă speriau ca un delir pricinuit de febră.

Îmi aminteam de toate impresiile din timpul zilei, de toate vorbele mele şi ale altora, de fiecare jignire şi umilinţă. Le analizam cu desfătarea intensă şi cu consecvenţa profundă şi teribilă de care este în stare numai mintea unui om singuratic şi jignit. Şi, reconstituind toate lucrurile acestea mărunte, mârşave, scoteam din fundul sufletului meu o murdărie atât de respingătoare, încât... Dar nu... despre asemenea lucruri nu se poate vorbi nici măcar în faţa tribunalului, nici măcar în scop de apărare.

Când treceau pe lângă canapeaua mea, prietenii contelui îşi băteau joc de starea ei jalnică. O numeau patul lui Procust.

În ziua fatală, unul dintre cunoscuţii contelui, domnul Lbov, i-a invitat pe toţi la restaurant, ca să bea în cinstea unei moşteniri căpătate de el. M-am îmbrăcat şi eu. Le ieşire, pe scară, l-am lovit din greşeală pe domnul Lbov şi i-am cerut scuze. El mi-a răspuns:

— Nu-i nimic, fleacuri... Apoi a adăugat pe neaşteptate: Dar te-ai deranjat degeaba, Fedorov. Nu te-a invitat nimeni să vii cu noi.

Am încremenit în prag, copleşit de cuvintele acestea crude.

Oaspeţii ieşeau, zgomotoşi, iar unul dintre ei a strigat din uşă:

— Du-te şi culcă-te pe patul lui Procust.

Altul a completat:

— Pe patul dumitale de linge-blide![1]

Şi au plecat, râzând în hohote, iar eu m-am înapoiat în odaie şi m-am întins pe canapea. Speram în fundul sufletului că le va părea rău de cele ce mi-au spus şi vor trimite după mine, dar nu a venit nimeni... Am plâns amarnic două sau trei ore, cuprins de o furie neputincioasă. Patul meu de „linge-blide" îmi producea o suferinţă cumplită. M-am ridicat în picioare. Ura împotriva canapelei ajunsese la culme. Am adunat câteva cutii de pălării, le-am umplut cu ziare vechi şi rupte, am turnat gaz peste ele, apoi le-am băgat sub canapea şi le-am dat foc. În tot acest timp eram ca într-un delir...

Când mi-am venit în fire, flăcările cuprinseseră întreaga odaie. M-am îngrozit şi am început să strig după ajutor. Tot ce a urmat vă este cunoscut, domnilor juraţi...

1896

PRIMUL NĂSCUT

Asta s-a întâmplat la Moscova. Abia împlinisem şaptesprezece ani – vârsta la care viaţa de literat apare ca o cale triumfală spre glorie, presărată cu trandafiri şi lauri. A păşi pe această cale mi se părea cea mai înaltă culme a fericirii la care poate aspira un muritor.

Astăzi nu-mi mai amintesc bine de subiectul primei mele povestiri. Dacă nu mă înşel, era vorba de o minunată dimineaţă de mai, în care un tânăr frumos, cu numele de Voldemar, se îndrăgostise de o tânără Ludmila, înzestrată cu calităţi neobişnuite. Tânăra Ludmila îl înşelase însă în modul cel mai perfid pe Voldemar cu un ofiţer de cavalerie. Povestirea se numea *Lacrimi timpurii.*

După ce am transcris *Lacrimi timpurii* de cel puţin opt ori, am dat lucrarea poetului Venkov, care venea adesea în casa noastră şi care mi-era binevoitor. Acesta colabora aproape la toate ziarele şi revistele ruseşti şi avea o capacitate uimitoare de a introduce în toate operele sale ideea socială. După ce descria, de pildă, o furtună, la sfârşitul poeziei, îşi exprima neapărat speranţa că şi de

[1] În ruseşte joc de cuvinte: *prokustovo ioje* = patul lui Procust; *prohvostovo ioje* = patul de linge-blide (n. t.).

pe cerul patriei scumpe „se vor împrăştia norii strânşi”. O cascadă îi amintea de gândul încătuşat, care a rupt lanţurile silniciei.

Chiar şi acum îmi amintesc foarte clar faţa lui caracteristică: obrazul în formă de ou, ciupit tot de vărsat şi mereu aplecat într-o parte, bărbuţa de culoarea nisipului, rară, ciufulită şi tremurătoare, nasul lung, ochii miopi, fruntea înaltă de formă conică, încadrată de părul rar şi lins care îi cădea pe umeri. Niciodată nu şedea pe scaun, ci umbla fără astâmpăr prin odaie din colţ în colţ, desfăcându-şi atât de larg şi de caraghios picioarele sale strâmbe, de parcă s-ar fi aflat pe coverta unei corăbii în timp de furtună. Dacă era acasă la el, atunci, după ce făcea trei-patru drumuri dintr-un colţ într-altul al camerei, se apropia de un dulăpior, îl deschidea şi scotea de acolo o carafă de lichior şi două păhăruţe (unul pentru el, celălalt pentru interlocutor). Sorbea lichiorul, făcând nişte grimase groaznice, ascundea carafa iarăşi în dulap şi după aceea îşi relua prin cameră umbletul lui de marinar.

Ivan Liodorovici a primit povestirea mea cu foarte mare indulgenţă şi mi-a făgăduit că va găsi o posibilitate de publicare, cu toate că nu putea să-mi garanteze succesul. Dar chiar şi această promisiune nesigură întrecea toate aşteptările mele.

S-au scurs însă o lună, două, trei. Povestirea mea se afla de mult la redacţia „Foii ilustrate din Moscova”, dar cu toate acestea soarta ei era învăluită în bezna necunoscutului. În timpul acesta cred că l-am plictisit destul pe bietul Ivan Liodorovici. În fiecare miercuri şi sâmbătă – în aceste zile eram învoiţi de la şcoală – apăream invariabil la el. Şi de fiecare dată el citea în ochii mei una şi aceeaşi întrebare avidă, dar nu mă liniştea decât cu îndemnuri nelămurite, că „trebuie să aştept, să am răbdare... că doar nu se poate aşa dintr-o dată... Redacţia este de-a dreptul copleşită de un adevărat potop de povestiri.” Cuvinte groaznice: „redacţia este copleşită de povestiri”! Dar toate alea erau cine ştie ce povestiri, altceva decât *Lacrimile timpurii* scrise de mine... şi nu mă interesau!

Fericirea a venit, cum vine totdeauna atunci când o aşteptţi mai puţin. Într-o zi, era duminică, n-am fost învoit de la şcoală, drept pedeapsă pentru că luasem nota unu la obiectul *Fortificaţia militară* (chiar şi astăzi numai când aud numele acestei ştiinţe, mă cutremur). La ora nouă seara au început să se întoarcă, unul după altul, elevii învoiţi. Tocmai mă aflam în fumoar, când cineva m-a anunţat că mă caută Kalinin. Ştirea asta m-a mirat puţin. „Cu Kalinin, un filfizon prostănac, nu vorbisem până atunci decât o dată

sau de două ori. Ce-o fi având cu mine?” mă întrebam.

Ne-am întâlnit pe scara care ducea de la fumoar la companie. Kalinin ţinea în mână un sul lung de hârtie.

— Ascultă! a spus el, schimonosindu-se, ca de obicei, cu un aer de fante. Un „ţivil” oarecare m-a rugat să-ţi predau chestia asta.

Şi mi-a pus în mână sulul de hârtie.

— Care ţivil? am întrebat eu, stânjenit de cuvântul „ţivil”.

— Nu ştiu... Unu cu înfăţişare destul de scârboasă... Mă opreşte pe stradă şi mă întreabă dacă te cunosc. Eu spun – cunosc. Atunci daţi-i, vă rog, asta.

Din pachet răzbatea un miros puternic de cerneală de tipografie. O dulce presimţire mi-a oprit bătăile inimii. Am desfăcut nerăbdător hârtia şi am văzut două numere din „Foaia ilustrată”.

Mai târziu, am trecut adesea în viaţa mea prin clipe de foarte mare fericire. Dar niciodată nu m-am mai simţit cuprins de un val atât de puternic de entuziasm ca în clipa aceea, când ochii mei au descoperit rândurile regulate de litere negre, tipărite clar pe hârtie albă, strălucitoare. Iureşul bucuriei care m-a năpădit a fost destul de sălbatic şi n-am ştiut să-l exprim altfel decât sărind ca un nebun câte cinci trepte deodată. După ce am ajuns în fugă, în dormitor, am continuat şi acolo să fac pe turbatul, sărind peste paturi şi taburete. În cele din urmă m-am liniştit puţin, am coborât mai jos lampa suspendată, cu abajur, şi am deschis „Foaia”... Dar rândurile îmi jucau pe dinaintea ochilor şi literele se contopeau în dungi negre.

Trebuia cu orice preţ să împărtăşesc cuiva bucuria mea. Când l-am văzut pe unul dintre colegii mei mai apropiaţi, m-am repezit spre el:

— Uită-te... uite-aici... în revistă... e tipărită povestirea mea.

Mă înăbuşeam de emoţie. Cât despre el, uimirea şi bucuria i-au fost mult mai prejos de aşteptările mele.

— Nu mai spune! E oare cu putinţă? a întrebat el cu un ton destul de nepăsător şi a întins mâna după revistă.

Apoi a început să citească, iar eu, îmbrăţişându-l din spate, priveam peste umărul lui la rândurile dragi. El citea destul de încet. Şi un sentiment de gelozie a pus deodată stăpânire pe mine.

— Aşteaptă, ţi-o dau pe urmă! Să citesc eu întâi, i-am spus, smulgându-i „Foaia” din mână.

Dar abia m-am îndepărtat de el, că nevoia de a împărtăşi şi altora fericirea mea a început din nou să-mi dea ghes. Am arătat

„Foaia” cel puţin la zece colegi. Toţi se străduiau să pară interesaţi, dar, spre marea mea durere, aprobarea lor nu mă mulţumea.

În cele din urmă, în jurul meu s-a strâns un grup destul de mare de iniţiaţi. Cineva a cerut să citesc cu voce tare. Atunci, cu o voce întreruptă de emoţie şi de alergătura de până atunci, am început cu frumoasa frază care-mi devenise familiară:

„Era o minunată dimineaţă de mai...”

Când am terminat, ascultătorii şi-au exprimat, cu indulgenţă, aprobarea.

— Interesant ce-o să spună critica! am auzit eu o voce sigură.

Între timp, în jurul meu s-au adunat alţi curioşi. Când au aflat despre ce era vorba, şi-au exprimat şi ei dorinţa să asculte povestirea mea, iar eu mi-am citit opera pentru a doua oară, cu aceeaşi plăcere.

Şi de fiecare dată, când începeam s-o citesc, găseam în ea mereu noi frumuseţi. Dar nici asta nu-mi era de ajuns. I-am pus pe alţii s-o citească cu voce tare, în timp ce eu ascultam cu ochii închişi, străduindu-mă să-mi închipui că sunt un ascultător oarecare.

A doua zi, Drozd, comandantul meu de companie, m-a chemat la el.

— Dă-mi numaidecât mâzgălitura aia, a ordonat el cu un ton sever.

M-am prefăcut că nu înţeleg.

— Ce anume, domnule căpitan?

— Dumneata... ai scris nişte fleacuri acolo... într-o fiţuică, dă-o încoace... şi fără discuţii...

N-am avut ce face. I-am adus un număr din „Foaia”. El l-a desfăcut şi, împungând cu degetul iniţialele mele S. şi M., a întrebat:

— Asta e?

— Asta, domnule căpitan, am răspuns eu, mândru şi plin de demnitate.

— Treci la carceră, a spus comandantul companiei, rupând în două numărul preţios al revistei. Şi dacă asta se mai repetă, vei fi eliminat din şcoală.

M-am dus la carceră. Deşi atitudinea lui Drozd în legătură cu numărul din „Foaia” mă indigna până în adâncul sufletului, ştiam totuşi încă de pe atunci – şi acest gând mă mângâia – că promotorii culturii au suferit şi vor suferi totdeauna atacuri nedrepte din

partea mulţimii lipsite de cultură.

Am stat două zile la carceră, dar nu m-am plictisit, pentru că aveam la mine un număr din „Foaia”, care rămăsese întreg, şi-mi citeam cu patimă povestirea. Am citit-o cu voce tare chiar pazniculuiînchisorii mele, subofiţerului de serviciu, care şi-a exprimat aprobarea exclamând: „Straşnic!”

De atunci a trecut multă vreme, s-au scurs mulţi ani, şi ştiu, din experienţă, că în calea unui literat sunt mai mulţi spini decât trandafiri, şi când primesc vreo publicaţie cu o operă de a mea, nu mă bucur, ci socotesc liniştit numărul de rânduri. Dar, uneori, în sufletul meu se strecoară o invidie arzătoare pentru bucuria naivă şi încrederea luminoasă de atunci.

1897

ALLEZ![1]

Această exclamaţie scurtă şi poruncitoare era prima amintire pe care o păstra *mademoiselle* Nora din copilăria ei întunecată, monotonă, de nomadă. Înaintea tuturor celorlalte cuvinte, pe acesta îl pronunţase limba ei micuţă şi peltică de copil, şi totdeauna, chiar şi în visele ei, strigătul acesta făcea să răsară numaidecât în amintirea Norei frigul din arena neîncălzită a circului, mirosul de grajd, galopul greoi al calului, plesniturile seci ale biciului lung şi durerea usturătoare a loviturii, care înăbuşea brusc şovăiala de o clipă a fricii. *Allez!*

În circul pustiu era întuneric şi frig. Ici-colo, razele soarelui de iarnă abia pătrundeau prin cupola de sticlă şi aşterneau pete palide pe poleiala şi pe catifeaua vişinie a lojilor, pe scuturile cu capete de cal şi pe steagurile care împodobeau stâlpii; ele tremurau pe sticlele mate ale globurilor electrice şi se prelingeau pe oţelul

[1] Înainte, marş! (Fr.) (N. t.)

barelor şi al trapezelor, sus, la înălţimea aceea grozavă în îngrămădirea de aparate şi frânghii. Ochiul abia întrezărea primele rânduri de fotolii, în timp ce locurile din spatele lojilor şi galeria se pierdeau cu totul în întuneric.

Artiştii sunt la munca lor de zi. Cinci sau şase dintre ei, îmbrăcaţi cu şube şi căciuli, stau în fotoliile din rândul întâi, lângă intrarea la grajduri, şi fumează ţigări de foi rău mirositoare. În mijlocul manejului se află un bărbat îndesat, cu picioarele scurte, cu un joben pe ceafă şi cu mustăţi negre, răsucite cu atâta grijă că i se subţiază spre vârf ca un fir. El leagă cu o frânghie lungă mijlocul unei fetiţe micuţe, de cinci ani, care stă în faţa lui şi tremură de emoţie şi de frig. Un cal alb, uriaş, pe care un grăjdar îl plimbă de-a lungul barierei, fornăie tare, mişcându-şi gâtul arcuit, iar pe nări îi ţâşnesc cu putere valuri de aburi albi. Ori de câte ori trece pe lângă omul cu joben, calul se uită cu coada ochiului la biciul de la subsuoara acestuia, sforăie neliniştit şi, ciulind urechile, îl trage după sine pe grăjdarul care încearcă să-l stăpânească. Mica Nora aude în spatele ei mişcările lui nervoase şi tremură tot mai tare.

Două mâini puternice o cuprind de mijloc şi o aruncă uşor pe spinarea calului, pe o saltea lată de piele. Aproape în aceeaşi clipă, şi scaunele, şi stâlpii albi, şi perdelele de dril de la intrări – totul se contopeşte în ochii ei într-un cerc multicolor care goneşte în întâmpinarea calului. Mâinile, încleştate convulsiv de valul aspru al coamei, îi amorţesc, iar ochii i se închid strâns, orbiţi de sclipirile înnebunitoare ale cercului multicolor. Bărbatul cu joben se mişcă înăuntrul manejului, plesnind asurzitor din biciul lung, al cărui sfârc aproape că atinge capul calului.

— Allez!...

Iat-o apoi, îmbrăcată cu o fustiţă scurtă de voal, cu braţele slabe de copil dezgolite, stând în plină lumină, sus, chiar sub cupola circului, pe un trapez care se leagănă puternic. De acelaşi trapez, la picioarele fetiţei, atârnă cu capul în jos, agăţat cu genunchii de bară, un alt bărbat, vânjos, îmbrăcat într-un tricou roz cu paiete de aur şi cu ciucuri, cu părul ondulat, pomădat şi ochii plini de cruzime. Iată-l cum îşi ridică mâinile, care până atunci atârnaseră în jos, le desface şi se uită în ochii Norei cu privirea lui pătrunzătoare, fixă şi hipnotică de acrobat, apoi... bate din palme. Nora face o mişcare repede înainte, ca să se năpustească în jos, drept în mâinile acestea puternice, care o cheamă fără cruţare (oh, cu câtă spaimă vor respira îndată sute de spectatori!), dar deodată, îi

îngheaţă inima în piept şi aproape că nu-i mai bate de groază, iar fetiţa strânge doar ceva mai tare frânghiile subţiri. Dar mâinile se ridică iar şi o cheamă fără cruţare, iar privirea acrobatului se face tot mai poruncitoare... Golul de sub picioarele Norei parcă e o prăpastie:

— Allez!...

Fetiţa se balansează, abia răsuflând, chiar pe vârful „piramidei vii" alcătuite din şase oameni. Ea alunecă, mlădiindu-şi trupul şerpuitor, printre treptele unei scări albe şi lungi, care se sprijină cu un capăt pe creştetul unui om. Acum se răsuceşte în aer, aruncată cu putere în sus, ca de nişte arcuri de oţel, de picioarele groaznice ale jonglerului. Acestea sunt *jocurile icariene.*

Iat-o altă dată cum evoluează sus, în aer, pe o sârmă subţire şi tremurătoare, care-i taie chinuitor tălpile picioarelor... Şi pretutindeni, aceleaşi chipuri de o frumuseţe grosolană, cu părul pomădat şi pieptănat cu cărare sau cu conciuri adunate aproape pe vârful capului. Aceleaşi mustăţi răsucite, aceeaşi duhoare de ţigări de foi şi de sudoare, şi pretutindeni aceeaşi teamă şi acelaşi strigăt fatal, de neînlăturat, mereu acelaşi, deopotrivă pentru oameni, cai sau câini dresaţi:

— *Allez!...*

Era foarte frumoasă cu toate că abia împlinise şaisprezece ani. Într-o zi, în timpul reprezentaţiei, a picat de pe bara aeriană, a trecut pe lângă plasă şi s-a prăbuşit pe nisipul manejului. Au ridicat-o leşinată şi au transportat-o numaidecât în culise unde, după străvechiul obicei al circului, au început s-o scuture din toate puterile de umeri, ca să-şi vină în fire. Când şi-a revenit a început să geamă de durere – îşi scrântise mâna în cădere. „Publicul este neliniştit şi începe să se împrăştie, spuneau cei din jurul ei. Du-te şi te arată publicului!"... Ascultătoare, s-a străduit să surâdă, cu surâsul ei obişnuit de „călăreaţă graţioasă", dar după doi paşi s-a clătinat şi a ţipat de durere. Atunci, zeci de mâini au apucat-o şi au împins-o cu forţa dincolo de perdelele intrării, spre public:

— *Allez!...*

În această stagiune „lucra" la circ, ca artist sezonier, clovnul Menotti. Acesta nu era un simplu clovn, sărac, de duzină, care se tăvălea prin nisip, încasa palme şi se pricepea să facă publicul să râdă o seară întreagă cu glumele lui nesecate, deşi nu mâncase nimic din ajun. Clovnul Menotti era o celebritate, primul clovn-solist şi imitator din lume, dresor cunoscut pe tot globul, care

primise premii de onoare ş.a.m.d., ş.a.m.d. Pe piept purta o salbă grea de medalii de aur: lua câte două sute de ruble pentru o reprezentaţie, se mândrea că de cinci ani nu mai poartă decât costume din moar, şi totdeauna după fiecare reprezentaţie se simţea „frânt” şi spunea despre sine însuşi cu o amărăciune exagerată: „Da! Noi – bufonii, noi trebuie să facem să râdă publicul *îmbuibat!”* În arenă cânta fals şi pretenţios cuplete vechi, declama versuri proprii sau lua peste picior primăria, în legătură cu problema canalizării, ceea ce, în general, făcea asupra publicului, atras la circ de o reclamă deşănţată, impresia unor schimonoseli exagerate, plictisitoare şi nepotrivite. În viaţa de toate zilele însă, avea o înfăţişare languroasă şi o atitudine protectoare şi-i plăcea să facă aluzii, cu un aer misterios şi neglijent, la legăturile sale cu contese neobişnuit de frumoase, putred de bogate, dar de care se plictisise îngrozitor.

După ce i s-a vindecat mâna scrântită, Nora a apărut iar la circ, şi la repetiţia de dimineaţă, Menotti i-a dat bună ziua, i-a reţinut mâna mai îndelung într-a lui şi, mijindu-şi ochii obosiţi şi umezi, a întrebat-o de sănătate cu o voce galeşă. Ea s-a tulburat, s-a înroşit şi şi-a retras mâna. Clipa aceasta i-a hotărât soarta.

O săptămână mai târziu, pe când Menotti o conducea pe Nora după o mare reprezentaţie de seară, a rugat-o să intre să cineze cu el în restaurantul hotelului de lux, unde primul clovn-solist, celebru în întreaga lume, avea obiceiul să tragă.

Separeurile se aflau la etajul de sus. Pe scări, Nora s-a oprit o clipă. Din cauza oboselii, a emoţiei şi a ultimelor simţăminte de sfială feciorelnică, a şovăit. Dar Menotti i-a strâns cu putere cotul. Cu o voce prin care străbătea o pasiune de fiară şi ordinul crud al unui fost acrobat, i-a şoptit:

— Allez!...

Şi ea a mers... I se părea că el e o fiinţă neobişnuită, superioară, un semizeu. Ar fi intrat şi în foc pentru el, dacă lui i-ar fi trecut prin minte să-i poruncească s-o facă.

Un an întreg l-a urmat din oraş în oraş. În timpul apariţiilor lui pe scenă, îi păzea briliantele şi medaliile, îi ajuta să-şi îmbrace şi să-şi dezbrace tricoul, îi îngrijea garderoba, îi ajuta să dreseze şobolani şi porci, îi întindea crema pe faţă şi – ceea ce era mai important decât orice – credea cu convingerea nestrămutată a unui idolatru în valoarea lui mondială. Când rămâneau singuri, el nu găsea niciun subiect de conversaţie şi-i primea mângâierile pasionate cu un aer

de plictiseală, ca un om blazat şi obosit, dar care îngăduie totuşi, cu mărinimie, să fie adorat.

După un an, Menotti s-a plictisit de partenera sa. Privirea lui galeşă s-a îndreptat atunci spre una din surorile Wilson, care executau „zboruri aeriene”. Faţă de Nora nu mai avea nicio consideraţie şi adesea o pălmuia în cabină, în faţa artiştilor şi a grăjdarilor, pentru un nasture necusut. Ea le îndura pe toate cu aceeaşi supunere cu care un câine bătrân, inteligent şi credincios, îndură bătăile stăpânului.

În sfârşit, într-o noapte, după o reprezentaţie la care primul dresor din lume fusese fluierat, pentru că lovise prea tare cu biciul un câine, Menotti i-a spus Norei să plece numaidecât de la el şi să se ducă la toţi dracii. Fata s-a supus, dar lângă uşa camerei de hotel s-a oprit şi şi-a întors spre el privirea rugătoare. Atunci Menotti s-a repezit la uşă, a deschis-o larg cu o lovitură furioasă de picior şi a strigat:

— *Allez!...*

Dar peste două zile, întocmai ca unui câine bătut şi izgonit, Norei i s-a făcut dor de stăpânul ei. Când lacheul hotelului i-a spus cu un zâmbet obraznic: „Nu-i voie să intraţi la domnia-sa, domnia-sa e ocupat cu o domnişoară în cameră” – i s-a făcut negru înaintea ochilor.

S-a urcat şi s-a oprit fără greş în faţa uşii aceluiaşi separeu unde venise cu Menotti cu un an înainte. Da, el era acolo. I-a recunoscut vocea languroasă de celebritate obosită, întreruptă din când în când de râsul fericit al englezoaicei roşcovane. Nora a deschis pe neaşteptate uşa.

Tapetele aurite, de culoarea zmeurei, lumina vie a două candelabre, luciul cristalului, grămada de fructe şi sticle în vase de argint, Menotti, culcat fără haină pe divan, şi Wilson cu corsajul descheiat, mirosul de parfum, de vin, de ţigări de foi, de pudră – toate astea au zăpăcit-o o clipă. Apoi s-a aruncat asupra englezoaicei şi a lovit-o de câteva ori cu pumnul în faţă. Wilson a ţipat ascuţit şi a început încăierarea.

După ce Menotti a izbutit cu greu să despartă cele două femei, Nora i-a căzut în genunchi, i-a acoperit cizmele cu sărutări şi l-a implorat să se întoarcă la ea. Menotti abia a putut s-o îndepărteze, atât de tare se agăţase de dânsul, şi, strângând-o tare de gât cu degetele lui puternice, i-a spus:

— Dacă nu pleci imediat, ticăloaso, dau ordin lacheilor să te dea

afară în brânci!

Fata s-a ridicat de jos şi a şoptit cu răsuflarea tăiată:

— A-a! Dacă e aşa... dacă e aşa...

Privirea ei a căzut pe fereastra deschisă. Repede şi uşor, ca o acrobată exersată, a ajuns pe pervazul ferestrei şi s-a aplecat înainte, ţinându-se cu mâinile de ramele dinafară.

Departe, jos pe caldarâm, huruiau trăsurile, care de sus păreau nişte animale mici şi ciudate. Trotuarele luceau după ploaie, şi în băltoace se răsfrângea, tremurând, lumina felinarelor de pe stradă.

Degetele Norei s-au răcit şi inima s-a oprit o clipă de groază... Atunci a închis ochii, a tras aer în piept, adânc, adânc, a ridicat mâinile deasupra capului şi, biruindu-şi slăbiciunea cu o sforţare obişnuită, a strigat ca la circ:

— Allez!...

1897

CEASUL *BRÉGUET*

De seara aceasta lungă de decembrie îmi amintesc nespus de clar. Şedeam la o masă rotundă de sufragerie şi la lumina puternică a unei lămpi atârnate de tavan citeam un volum gros şi jerpelit din „Albina nordului”. Volumul acesta mi-era drag, pentru că era pentru mine un izvor de amintiri. Îl găseam totdeauna când veneam în vacanţa de crăciun la Rujicinaia şi-l citeam cu răbdare din scoarţă-n scoarţă. Unchiul Vasili Filippovici şedea în faţa mea, înfundat într-un fotoliu scund şi adânc de piele, cu picioarele bolnave de podagră învelite cu o pătură vărgată şi întinse pe un scăunaş tapiţat. Faţa îi rămânea în umbră. Numai mustăţile lui mari, albe şi fioroase şi luleaua care răsărea din ele se aflau în cercul luminos şi se conturau foarte clar. Din când în când, lăsam cartea şi trăgeam cu urechea la viforul care se dezlănţuise afară. În sunetele acestea se simte totdeauna ceva cumplit, o ameninţare mohorâtă şi duş-

mănoasă. Ele încep cu hohote surde de plâns, care se înteţesc treptat, urcă în sunetele unei game cromatice până la un ţipăt ascuţit şi coboară din nou. Copacii se leagănă în vuietul coroanelor lor, vântul şuieră şi se tânguie prin hornuri, şi la fiecare smucitură nouă a furtunii parcă aruncă cineva în obloane pumni de zăpadă măruntă şi sticloasă. Cum ascultam cu luare-aminte concertul acesta drăcesc, mi-a trecut prin minte, fără să vreau, că mă aflam în casa dărăpănată a unui moşier, pierdută în mijlocul câmpiei înzăpezite, singur între patru ochi cu un bătrân slab şi bolnav, departe de oraş, de societatea obişnuită, şi mi se părea că niciodată, niciodată nu se vor mai termina urletul viforului, tristeţea fără de sfârşit şi tic-tacul monoton al pendulei...

— Tu zici: „întâmplări”, a spus pe neaşteptate Vasili Filippovici, răsucindu-se greoi în fotoliul său şi ferindu-şi cu mâna ochii de lumină, dar ştii că în viaţă sunt uneori întâmplări pe care niciun romancier de-al tău n-ar fi în stare să le născocească vreodată?...

La început, n-am înţeles ce însemna exclamaţia lui, dar apoi mi-am amintit că în timpul prânzului vorbisem despre imaginaţia nemărginită a scriitorilor şi am întrebat:

— Ce te-a făcut să te gândeşti la asta, unchiule?

— Păi aşa... uite, cum stau acum... jur împrejur e linişte... afară vremuieşte... şi mi-amintesc de trecut... Mi-a răsărit în minte o întâmplare şi atunci am spus...

Unchiul a tăcut, şi-a învelit pe îndelete, gemând de durere, picioarele bolnave şi apoi a început să vorbească:

— Ne-am întrunit o dată la rotmistrul von Aschenberg, de ziua lui onomastică. Era iarnă. Trebuie să-ţi spun că noi, adică regimentul nostru N., de cavalerie, abia se întorsese din campania din Ungaria şi comandanţii ne-au cazat în nişte biete sătuleţe. Locuri uitate de lume şi necrezut de plictisitoare. Ne mai duceam noi, ce-i drept, pe la popii din împrejurimi. Ei, dar judecă şi tu dacă asta se poate numi distracţie. Nu ne mai rămânea decât un singur lucru de făcut: să bem întruna şi să jucăm cărţi – să jucăm cărţi şi iar să bem. Aveam un cuvânt de ordine:

Acel ce nu se-mbată de două ori pe zi,

Noi cavaler pe-acela, scuzaţi, nu l-om numi...

Ei, şi cum spuneam, ne-am întrunit noi acolo. În primul rând, rotmistrul Ivanov I... Acum, bătrânii se plâng pe la regimente că oamenii ar fi degenerat şi că tineretul n-ar mai fi bun de nimic. Tot aşa şi rotmistrul Ivanov se plângea de noi. Trebuie să-ţi spun că el

era cel mai bătrân ofiţer din regiment şi toţi ştiau (regimentul se mândrea cu asta) că pe vremea lui se tutuise chiar cu Denisov, iar cu Burţov[1] băuseră împreună şi făcuseră orgii şase luni de-a rândul. Apoi, se mai afla printre noi maiorul Kojin, renumit în toată cavaleria pentru vocea lui extraordinar de puternică. Dracu ştie ce voce mai era şi asta! Câteodată, în timpul unei beţii zdravene, lua un pahar, îl ţinea în dreptul gurii şi când scotea un răcnet – să nu râzi, dar pe cuvânt de onoare că nu-i mai rămâneau în mână decât cioburi. Mai erau acolo doi locotenenţi – Reznikov şi Belago. Noi îi poreclisem „Nedespărţiţii" sau „soţ şi soţie", pentru că nu se despărţeau niciodată şi totdeauna locuiau împreună în aceeaşi casă. Mai era şi căpitanul de cazaci, Sirotko sau, după porecla lui, „Cap de arici", pentru că-şi împăna vorbirea cu expresia „cap de arici". Apoi, contele Olhovski, un om aşa-şi-aşa, cam nătărău, dar... băiat bun, cu toate că era, cum am spus, cam tare de cap şi naiv. Fusese avansat de curând cornet de la gradul de iuncher şi trimis la noi la regiment... Mai făcea parte din societatea noastră şi locotenentul Cekmariov, cel mai iubit şi mai răsfăţat dintre noi toţi. Despre el chiar şi rotmistrul Ivanov spunea uneori în clipele lui de bună dispoziţie: „Uite, băieţaşul ăsta... ăsta da, are stofă de cavalerist... Ăsta nu te face de râs..." Era vesel, darnic, îndemânatic, frumos, strălucit dansator şi bun călăreţ, într-un cuvânt, un băiat minunat. Şi ceea ce ne atrăgea mai ales la el, pe noi, oameni cam aspri, era gingăşia uimitoare, aproape feminină a surâsului şi a purtărilor lui. În afară de asta, trebuie să-ţi mai spun că era foarte bogat şi că punga lui era totdeauna deschisă pentru toţi.

Ne întrunisem toţi holteii (în regimentul nostru nu erau decât doi căsătoriţi) şi băusem grozav de mult. Băusem în sănătatea gazdei, trecând paharul din mână-n mână; băusem arşinul cu păhăruţele puse la rând într-un şir lung cam de un arşin[2]; chemasem corul şi băusem cu coriştii; apoi, adusesem orchestra regimentului şi băusem în sunetele orchestrei. Căpitanul Sirotko – „Capul de arici" – spunea la fiecare păhăruţ câte o zicală:

două cizme – o pereche;

trei – o troiţă străveche;

patru... colţuri la o casă...

şi aşa număra mereu aproape până la cincizeci, iar cele mai multe

[1] Eroi ai Războiului de Apărare a Patriei din 1812 (n. r.)

[2] Măsură de lungime egală cu 0,71 m. (n. r.).

dintre zicalele lui erau foarte porcoase.

Apoi, cineva, dacă nu mă înşel unul dintre „Nedespărţiţi”, şi-a adus aminte că în ajun contele Olhovski fusese la un moşier să joace *diabeloc* sau cum i se mai spune, *landsknecht.* Atunci am aflat că Olhovski câştigase o mie cinci sute de ruble, un armăsar murg şi un ceas de aur, marca *Bréguet.* Olhovski ne-a arătat numaidecât ceasul. Ce-i drept, era un ceas bun; gravat, cu ornamentaţii, şi când apăsai pe butonul de sus suna foarte melodios sferturile de ceas şi orele. Marcă veche.

Olhovski îşi cam dădea aere.

— Ceasul ăsta, spunea el, este un lucru foarte rar. Nu l-aş da în ruptul capului. E foarte probabil că în lumea întreagă nu există decât cel mult două sau trei exemplare de felul acestuia.

Cekmariov, când a auzit cuvintele lui, a zâmbit:

— Te lauzi degeaba cu ceasul dumitale. Pot să-ţi arăt un ceas la fel. Nu e chiar atât de rar cum crezi.

Olhovski a dat neîncrezător din cap:

— Şi de unde o să-l iei? Iartă-mă, dar mă îndoiesc...

— Cum doreşti. Vrei să facem prinsoare?

— Cu plăcere... Şi când îl aduci?

Dar rămăşagul n-a stârnit interesul celor de faţă. Căpitanul Sirotko l-a luat pe Olhovski de reverele hainei, l-a tras deoparte şi i-a spus:

— Ei, cap de arici, vă ţineţi de prostii. Dacă bem, atunci să bem, iar dacă nu bem, atunci mai bine să jucăm cărţi...

Şi ne-am văzut mai departe de chef. Deodată, Kojin a ordonat cu vocea lui înfricoşătoare de bas:

— *Drabanţii* să se ducă la dracu! (Drabanţi se numeau la noi ordonanţele.) Încuiaţi uşile! Jos pantalonii! Vine punciul...

Am dat numaidecât ordonanţele afară, am încuiat uşile şi am stins lumina. Am fixat o căpăţână de zahăr în vârful a trei săbii încrucişate, sub care am aşezat un ceaun mare cu rom. Romul s-a aprins cu o flacără albastră şi rotmistrul Ivanov a început să cânte cu o voce falsă de bariton:

Unde-s husarii de-altădată?
Unde-s husarii curajoşi?

Noi îi ţineam isonul, cântând fals. Când însă a ajuns la cuvintele:

Bunicii minte-i ţin şi eu
Bând din bărdace – curajoşii –
Tăifăsuiau pe lângă foc,

Cu nasuri vinete şi ro-oşii...

vocea lui a început să tremure, scoţând note şi mai false decât înainte.

Punciul încă nu fiersese, când, deodată, căpitanul Sirotko s-a lovit cu palma peste frunte, exclamând:

— Fraţilor! Cap de arici! Am uitat cu totul că azi trebuie să fac recepţia trenului regimentar. Trebuie s-o şterg, băieţi!

— Stai jos, stai jos! Lasă minciunile! a spus rotmistrul Ivanov.

— Zău, dragul meu, trebuie... Daţi-mi drumul! Cap de arici! La ora opt trebuie neapărat să fiu acolo, dar o să mă-ntorc curând. Olhovski, spune, cât e ceasul acum? Ia sună-l!

L-am auzit pe Olhovski scotocind prin buzunare. Deodată, a zis cu o voce îngrijorată:

— Ei, drăcie!...

— Ce s-a întâmplat? a întrebat von Aschenberg.

— Nu mai găsesc ceasul! Chiar adineauri, când am scos dolmanul, l-am pus lângă mine.

— Ia faceţi lumină, domnilor.

Am aprins lumina, am căutat ceasul, dar nu l-am găsit. Nu ştiu de ce, dar ne-am simţit toţi stânjeniţi şi nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul...

— Ţi-aduci aminte când l-ai avut în mână ultima dată? a întrebat von Aschenberg.

— Păi, chiar după ce s-a încuiat uşa... chiar adineauri. Îmi scoteam tunica şi mă gândeam: îl pun lângă mine să ştim cel puţin prin întuneric cât e ceasul...

Toţi am tăcut şi am lăsat privirile în jos. Ivanov a trântit deodată un pumn în masă cu atâta putere, încât păhărelele de pe ea s-au ciocnit şi s-au răsturnat.

— Drace! a strigat el răguşit. Hai să căutăm ceasul ăsta afurisit! Ia, băieţi, băgaţi-vă iute pe sub masă, pe sub bănci. Să iasă ceasul!

Am căutat vreun sfert de oră, dar fără niciun folos. Olhovski, zăpăcit şi ruşinat, spunea în fiecare clipă: „Oh, domnilor! Daţi-l dracului de ceas... ducă-se dracului ceasul ăsta, domnilor!...” Dar Ivanov a strigat la el, holbându-şi fioros ochii:

— Dobitocule! Nu-mi pasă de ceasul tău! Nu înţelegi însă că *or-do-nan-ţe-le n-au fost a-ici?*

În cele din urmă, după ce ne-am istovit căutând ceasul acela blestemat, ne-am aşezat în jurul mesei într-o tăcere chinuitoare. Kojin ne-a aruncat o privire mâhnită şi a întrebat atât de încet că

abia l-am auzit:

— Acum ce facem, domnilor?

— Păi asta-i treaba dumitale, ce să faci, domnule maior, a răspuns aspru Ivanov. Dumneata eşti cel mai mare în grad dintre noi... Ceasul trebuie neapărat să fie găsit.

Şi am luat hotărârea ca fiecare dintre noi să se lase percheziţionat. Căpitanul Sirotko s-a prezentat cel dintâi la percheziţie, apoi rotmistrul Ivanov. Obrazul bătrânului cavalerist se făcuse stacojiu, iar cicatricea, pe care o avea de la o lovitură de sabie şi care-i brăzda tot capul cărunt şi fruntea până la rădăcina nasului, apărea ca o dungă albă, lată. Îşi întorcea pe dos buzunarele cu mâini tremurătoare, de parcă ar fi vrut să le smulgă cu totul din pantaloni, şi mormăia muşcându-şi mustaţa:

— Ruşine! Porcărie! Pentru prima oară ofiţerii din regimentul N. se percheziţionează unii pe alţii... Ce dezonoare! Ruşinos pentru părul meu cărunt, ruşinos...

Aşa am fost percheziţionaţi toţi, pe rând. Rămăsese numai Cekmariov.

— Ei, Fediuşa, apropie-te... de ce stai? l-a îndemnat Ivanov cu o duioşie tristă şi aspră.

Dar el stătea lipit de perete, palid, cu buze tremurătoare şi nu se mişca din loc.

— Hai, vino, Cekmariov, l-a încurajat maiorul Kojin. Vezi că toţi au fost...

Cekmariov a dat încet din cap. Nu voi uita niciodată zâmbetul lui crispat, îngrozitor, care i-a schimonosit buzele când a îngăimat:

— Eu... nu voi îngădui... să fiu... percheziţionat...

Rotmistrul Ivanov s-a aprins:

— Ei, drăcie! Cum aşa? Cinci ofiţeri bătrâni îngăduie să fie percheziţionaţi şi tu nu îngădui? După cum vezi, toată mutra mi-e crestată şi dinţii mi-au fost scoşi de lovitura unui pat de armă, totuşi m-am lăsat percheziţionat... Ce, te crezi mai bun decât noi toţi? Sau ai despre onoare noţiuni mai susceptibile decât ale noastre? Vino imediat încoace, Fedka, auzi?

Dar Cekmariov a dat din cap că nu se supune.

— Nu vin, a şoptit el.

Era ceva îngrozitor în atitudinea lui neclintită, în privirea ca de mort a ochilor lui şi în zâmbetul lui crispat.

Ivanov a schimbat deodată tonul şi a început să vorbească atât de blând, cum nimeni nu s-ar fi aşteptat de la beţivul acesta înrăit

şi militar aspru:

— Fediuşa, dragul meu, lasă prostiile... Tu ştii că te iubesc ca pe fiul meu... Ei, lasă, dragul meu, te rog... Poate că tu, cumva... ştii... din cauza rămăşagului acela tâmpit... înţelegi, ai glumit... hai? Ei, ai glumit, Fediuşa, şi gata, hai, te rog...

Lui Cekmariov i-a năvălit tot sângele în obraji şi apoi s-a făcut iar livid. Buzele au început să-i tremure convulsiv. A dat din cap, tăcut, cu acelaşi surâs chinuit ca mai înainte... S-a făcut o tăcere cumplită, în care nu se mai auzea decât fornăitul furios al maiorului Kojin.

Ivanov a oftat adânc, adânc, şi, întorcându-şi faţa, a spus cu o voce surdă, fără să-l privească pe Cekmariov:

— În cazul acesta, ştii, locotenente... cu toate că noi nu ne îndoim de cinstea dumitale... dar, ştii... (l-a privit o clipă pe Cekmariov şi şi-a întors iar capul de la el), ştii, e oarecum jenant să mai rămâi printre noi...

Cekmariov s-a clătinat. Părea că peste o clipă se va prăbuşi. Dar s-a stăpânit şi, ţinându-şi sabia cu mâna stângă şi uitându-se ţintă drept înainte ca un somnambul, a pornit încet spre uşă. Noi ne-am dat tăcuţi la o parte, ca să-l lăsăm să treacă.

Nu mai putea fi vorba să continuăm beţia, şi von Aschenberg nu încerca nici el să ne convingă să rămânem. A chemat ordonanţele şi le-a dat ordin să strângă totul de pe masă. Noi, treji acum şi trişti, şedeam tăcuţi, parcă am mai fi aşteptat să se întâmple ceva.

Când, deodată, Baidenko, ordonanţa gazdei, a strigat:

— Înălţimea-voastră! Uitaţi-vă, aici e un ceas!

Ne-am repezit la el. Într-adevăr, pe duşumea, sub ceaunul rânduit pentru punci, se afla ceasul lui Olhovski...

— Dracu ştie! a bâiguit contele, ruşinat. Pesemne că l-am împins acolo cu piciorul fără să vreau.

Ordonanţele au fost îndepărtate pentru a doua oară ca să putem discuta nestingheriţi noua situaţie. Tineretul vorbea cu compătimire despre Cekmariov, dar bătrânii aveau altă părere:

— Nu, domnilor. Ne-a jignit pe toţi şi, o dată cu noi, şi regimentul, a spus maiorul Kojin cu basul lui gros şi hotărât. De ce noi ne-am lăsat percheziţionaţi, şi el nu? De-ar fi jignit un singur ofiţer, problema s-ar fi rezolvat foarte simplu: cincisprezece paşi, pistoale, şi gata socoteala. Dar aici e cu totul altceva. Nu, el trebuie să plece din regimentul N. şi va pleca.

Von Aschenberg, Ivanov şi căpitanul au fost de aceeaşi părere,

cu toate că se vedea că le este milă de Cekmariov. Apoi, ne-am împrăştiat. Încet, tăcuţi, parcă am fi venit de la o înmormântare, am ieşit în cerdac şi ne-am oprit ca să ne luăm rămas bun unul de la altul.

Deodată, am zărit un om care venea în fugă pe drum, spre casa lui von Aschenberg. Ivanov l-a recunoscut înaintea celorlalţi – era ordonanţa locotenentului Cekmariov. Soldatul n-avea şapca şi părea grozav de speriat. A strigat de departe, abia răsuflând:

— Înălţimea-voastră... Nenorocire!... Locotenentul Cekmariov s-a împuşcat!...

Am alergat la locuinţa lui Cekmariov. Uşile nu erau încuiate. Cekmariov zăcea pe duşumea, într-o rână. Toată duşumeaua era plină de sânge. Un pistol mare de duel zăcea la doi paşi de el... Priveam chipul minunat al sinucigaşului, pe care începuse să se arate încremenirea morţii, şi mi se părea că văd pe buzele lui acelaşi surâs chinuit, crispat.

— Vedeţi dacă n-a lăsat vreun bilet pe undeva, a spus cineva.

Şi biletul a fost într-adevăr găsit. Era pe birou, şi peste el se afla... ce crezi?... un ceas de aur marca *Bréguet,* şi, ceea ce este şi mai groaznic, semăna ca două picături de apă cu ceasul contelui Olhovski.

Biletul acesta îl ţin minte şi acum pe dinafară. Iată ce scria în el:

„Adio, dragii mei camarazi. Jur pe dumnezeul meu, jur pe suferinţele domnului nostru Isus Cristos că nu sunt vinovat de furt. N-am permis să fiu percheziţionat numai pentru că aveam în buzunar un ceas identic cu al contelui Olhovski, pe care l-am moştenit de la răposatul meu bunic. Din păcate, nu mai e nimeni în viaţă care să-mi poată servi de martor şi de aceea nu-mi mai rămâne să aleg decât între dezonoare şi moarte. Dacă ceasul lui Olhovski se va găsi, şi nevinovăţia mea va fi astfel dovedită, îl rog pe rotmistrul Ivanov să împartă toate lucrurile mele, armele şi caii, dragilor mei camarazi, ca amintire, iar el personal să păstreze ceasul meu.”

Urma semnătura.

Unchiul Vasili Filippovici intrase cu totul în umbra lămpii. Şi-a şters nasul, a tuşit îndelung, învăluit în umbră, şi în cele din urmă a spus:

— Vezi ce întâmplări îţi rezervă viaţa, dragul meu...

1897

ÎN ADÂNCURILE PĂMÂNTULUI

Era o dimineaţă timpurie de primăvară, plină de răcoare şi rouă. Pe cerul senin, numai spre răsărit, unde tocmai apărea soarele într-o vâlvătaie de foc, se mai învolburau, pălind şi topindu-se cu fiecare clipă, negurile firave, albastre ale crepusculului. Întinderea nemărginită a stepei părea presărată cu o pulbere fină de aur. În iarba deasă şi bogată tremurau ici-colo briliante mari de rouă, sclipind în jocuri multicolore de lumini. Pe stepa smălţată de flori vesele zăreai galbenul-viu al grozamei, albastrul modest al clopoţeilor, albul pâlcurilor de romaniţă aromată şi petele ca de foc ale garoafelor sălbatice de un roşu-aprins. În răcoarea dimineţii se revărsa mireasma sănătoasă şi amăruie a pelinului, care se contopea cu aroma gingaşă ca de migdală a rochiţei-rândunicii. Toate străluceau şi se răsfăţau, înălţându-se bucuroase spre soare. Numai pe alocurea, prin râpele adânci şi strâmte, printre malurile repezi, acoperite cu tufişuri rare, mai stăruiau umbrele umede, sinilii, ale nopţii. Ciocârliile zburau şi cântau pierdute în înaltul cerului. Greierii cei neastâmpăraţi îşi începuseră de mult ţiuitul lor grăbit şi sec. Stepa se trezea şi se însufleţea, răsuflând parcă liniştit şi puternic din adâncuri.

Repezit şi aspru, semnalul de la ora şase al minei Gololobov a

sfâşiat farmecul acestei încântătoare dimineţi cu urletul lui obişnuit, prelung, răguşit şi trudnic ca un vaier. Sunetul se auzea când mai tare, când mai slab. Uneori, amuţea aproape cu totul, de parcă s-ar fi rupt, s-ar fi înecat şi afundat sub pământ, dar izbucnea deodată iarăşi cu o putere surprinzătoare.

Pe orizontul întins şi înverzit al stepei, numai mina aceasta cu gardurile ei negre şi cu turla diformă, care răsărea dintre ele, mai amintea de om şi de munca omenească. Hornurile înalte, roşii, afumate la capătul lor de sus, revărsau fără încetare valuri de fum negru, murdar. De departe se auzeau loviturile dese de ciocan în fier şi huruitul prelung al lanţurilor. Zgomotele acestea metalice, pline de nelinişte, răsunau aspre şi îndârjite în tăcerea dimineţii senine şi surâzătoare.

Era ceasul când trebuia să coboare sub pământ schimbul al doilea. Vreo două sute de oameni se îmbulzeau în curtea minei, printre stivele de lespezi mari de cărbune de pământ, strălucitor. Obrajii negri, îmbibaţi de cărbune, nespălaţi de săptămâni întregi, tot soiul de zdrenţe colorate, troace, opinci, cizme, galoşi vechi de cauciuc sau numai picioare desculţe – toate se amestecau într-un talmeş-balmeş multicolor, agitat şi gălăgios. Prin aer zburau înjurături dezgustătoare şi neruşinate, amestecate cu râsete răguşite şi cu câte o tuse crispată, înecată, de beţiv.

Încetul cu încetul, mulţimea se rărea; valul de oameni se scurgea pe o uşă îngustă de lemn, deasupra căreia era bătută o scândură micuţă cu inscripţia: „Camera de felinare”. Camera aceasta era ticsită de muncitori. Zece oameni stăteau lângă o masă lungă şi turnau fără întrerupere ulei în felinare de sticlă, îmbrăcate cu apărători de sârmă. Când felinarele erau gata pregătite, lampagiul băga în urechile care uneau vârful cu fundul apărătorii o bucată de plumb şi o turtea, strângând-o o singură dată cu un cleşte masiv. În felul acesta, minerul nu putea să deschidă felinarul până la întoarcerea sa de sub pământ. Chiar dacă se spărgea întâmplător sticla, apărătoarea de sârmă făcea ca flacăra felinarului să nu fie deloc primejdioasă. Aceste măsuri de siguranţă sunt neapărat trebuincioase, pentru că în adâncul minelor de cărbuni se îngrămădesc gaze inflamabile care, în contact cu focul, explodează numaidecât. Din pricina manipulării neprevăzătoare a focului, se întâmpla uneori ca în mină să piară sute de oameni.

După ce lua felinarul în primire, minerul trecea în altă cameră, unde pontatorul-şef îi înscria numele în registrul zilnic de prezenţă,

iar doi ajutori de-ai pontatorului îi cercetau cu atenţie buzunarele, hainele şi încălţămintea, ca să nu-i lase ţigări, chibrituri sau amnar.

Când se convingea că minerul nu avea asupra lui obiecte interzise, sau nu le găsea, pontatorul dădea scurt din cap şi spunea răstit: „Treci!”

Atunci, minerul păşea prin uşa următoare într-o galerie largă, lungă şi acoperită, de lângă intrarea puţului principal.

În galerie domnea hărmălaia clocotitoare a schimbului. Prin puţul pătrat, care ducea în adâncul minei, circulau două platforme de fier pe lanţuri de fier petrecute sus deasupra acoperişului peste un scripete. În timp ce una dintre ele se ridica, cealaltă cobora cu vreo sută de stânjeni. Platforma răsărea ca prin minune din adâncuri, încărcată cu vagonete pline cu cărbuni umezi, abia smulşi din măruntaiele pământului. Într-o clipă, muncitorii trăgeau vagonetele de pe platformă, le puneau pe şine şi le împingeau în grabă spre curtea minei. Platforma goală se umplea îndată de oameni. Cu o sonerie electrică se dădea un semnal convenţional la secţia de maşini, platforma se cutremura şi, cu un huruit asurzitor, dispărea deodată din ochi, de parcă s-ar fi prăbuşit sub pământ. Treceau un minut, două, în care timp nu se mai auzea decât pufăitul maşinii şi zăngănitul lanţului pe scripete. Apoi, de sub pământ ţâşnea cealaltă platformă, de parcă ar fi fost zvârlită în sus de o forţă năvalnică, misterioasă şi nevăzută. De data aceasta nu mai scotea cărbune, ci era ticsită cu oameni uzi şi negri, care tremurau de frig. Şi schimbul acesta de oameni şi cărbuni se efectua repede, precis şi totdeauna în acelaşi chip, întocmai cum funcţionează o maşină uriaşă.

Vaska Lomakin, sau Vaska Cârnul, cum îi spuneau minerii, cărora le plăceau de obicei poreclele biciuitoare, stătea aplecat peste marginea intrării în puţul principal al minei, pe unde ieşeau în fiecare clipă din adâncuri oameni şi cărbuni, şi se uita ţintă în jos, cu gura puţin întredeschisă. Vaska avea doisprezece ani. Faţa lui era neagră toată de praf de cărbune, ochii albaştri – naivi şi încrezători, iar nasul – cârn şi caraghios. Îi venea rândul şi lui să coboare curând în mină, dar cei din echipa lui nu se adunaseră încă şi-i aştepta.

Abia trecuse o jumătate de an de când Vaska venise la mină dintr-un sat îndepărtat. Lipsa totală de cumpătare şi destrăbălarea vieţii de miner nu-i întinaseră încă sufletul curat. El nu fuma, nu bea şi nu vorbea porcării, ca muncitorii de seama lui, care, toţi până la unul, se îmbătau criţă în fiecare duminică, jucau cărţi pe bani şi

fumau ţigară după ţigară. „Cârnul” mai avea o poreclă – „Al mamei”, pe care i-o dăduseră când se prezentase pentru prima dată la muncă. Minerul-şef îl întrebase: „Tu, purcelule, al cui eşti?” iar el răspunsese naiv: „Al mamei!”, ceea ce stârnise o adevărată explozie de râs şi o năvală vijelioasă de înjurături pline de entuziasm ale întregului schimb.

Nici până acum Vaska nu se putuse obişnui cu munca în mină şi cu moravurile şi obiceiurile minerilor. Amploarea şi complexitatea muncii în mină îi copleşeau mintea săracă în impresii şi, cu toate că nu-şi dădea bine seama de asta, mina îi apărea ca o lume supranaturală, ca un lăcaş al unor forţe hâde şi întunecate. Iar fiinţa cea mai misterioasă din lumea aceasta era, fără doar şi poate, mecanicul.

Iată-l cum şedea, îmbrăcat cu vestonul lui soios de piele, cu o ţigară de foi între dinţi şi cu ochelarii cu ramă de aur pe nas, bărbos şi încruntat. Vaska îl vedea foarte bine prin peretele de sticlă, care-l despărţea de secţia de maşini. Ce fel de om o fi mecanicul? Dar înainte de toate, o fi el oare om ca toţi oamenii? Iată că fără să se mişte din loc şi fără să scoată ţigara din gură, a atins un buton şi într-o clipă a şi pornit maşina uriaşă care până atunci stătuse nemişcată şi liniştită. Lanţurile au prins să zornăie şi platforma să huruie, zburând în jos de se cutremura toată clădirea de lemn a minei. Nemaipomenit!... Iar el şedea şi fuma ca şi când nu se întâmpla nimic. Apoi apăsa iar pe un fel de bumbişor, trăgea de un băţ de oţel şi cât ai clipi toate se opreau, se potoleau, se linişteau... „Poate c-o şti vreun cuvânt vrăjit?” se gândea Vaska, privindu-l cu teamă.

Alt om misterios, învestit pe deasupra cu puteri neobişnuite, era minerul-şef, Pavel Nikiforovici, stăpânul necontestat al împărăţiei subterane şi întunecate, umede şi înspăimântătoare, unde, prin bezna şi tăcerea adâncă, licăreau punctele roşii ale felinarelor îndepărtate. Din ordinul lui se săpau galerii noi şi se făceau abataje.

Pavel Nikiforovici era un om frumos, dar tăcut şi posomorât, ca şi cum legătura lui cu forţele subpământene i-ar fi lăsat în suflet urme ciudate şi tainice. Puterea lui fizică ajunsese legendară printre mineri, şi chiar flăcăi zurbagii ca Buhalo şi Vanka Grecul, care erau întotdeauna capul răutăţilor, vorbeau cu oarecare respect despre minerul-şef.

Dar mult mai presus decât Pavel Nikiforovici sau decât mecanicul era, după părerea lui Vaska, directorul minei – un

francez pe nume Karl Franţevici. Vaska nu avea mijloace de comparaţie îndestulătoare ca să poată hotărî cât de mari erau puterile acestui supraom. Directorul putea să facă tot, dar absolut tot ce voia pe lumea asta. Un singur gest al mâinii lui, o singură privire hotăra de viaţa şi moartea a miilor de pontatori, şefi de echipă, mineri, hamali şi cărăuşi, care se hrăneau de pe urma minei. Oriunde s-ar fi ivit statura lui înaltă şi dreaptă şi faţa lui palidă cu mustăţi negre şi lucioase, se simţea numaidecât o încordare şi zăpăceală generală. Când vorbea cu cineva, îl privea ţintă cu ochii lui mari şi reci, de parcă zărea înăuntrul acestui om ceea ce nu putea să fie văzut de alţii. Înainte de a veni la mină, Vaska nici nu bănuise măcar că pe lume există oameni de felul lui Karl Franţevici. Până şi mireasma dulce de flori, pe care o răspândea, era cu totul deosebită. Vaska surprinsese parfumul acesta o dată, când directorul trecuse cam la doi paşi de el, desigur fără măcar să-l ia în seamă pe băieţaşul încremenit pe loc cu capul gol şi cu gura căscată, care urmărea cu priviri speriate pe omul-zeu care tocmai trecea...

— Mă, Cârnule, intri ori ba? auzi Vaska o chemare brutală chiar lângă urechea lui.

Vaska s-a dezmeticit şi s-a repezit spre platformă. Tocmai se încărca echipa pe lângă care lucra el ca ajutor. El avea doi şefi direcţi: pe unchiul Hriaşci şi pe Vanka Grecul. Cu ei împărţea patul din baraca comună, cu ei lucra mereu în mină şi tot pe lângă ei îndeplinea, în timpul liber, o mulţime de îndatoriri casnice, printre care cea mai însemnată era să alerge la cârciuma din apropiere – „Întâlnirea prietenilor", după rachiu şi castraveţi. Unchiul Hriaşci făcea parte dintre bătrânii mineri, vlăguiţi şi abrutizaţi de munca îndelungată şi istovitoare. El nu deosebea fapta bună de cea rea şi nici izbucnirea violentă de laşitatea de a te ascunde în spatele altora. Îi urma ca un rob pe cei mulţi, asculta orbeşte de cei tari şi-i năpăstuia pe cei slabi. În ciuda vârstei lui înaintate, nu se bucura printre mineri nici de respect, nici de influenţă. Vanka Grecul, dimpotrivă, conducea, într-o măsură oarecare, opinia publică şi vâltoarea pasiunilor din întreaga cazarmă, unde argumentul cel mai hotărâtor era vorba înţepătoare şi pumnul tare, mai ales dacă mai era înarmat şi cu un târnăcop greu şi ascuţit.

În lumea aceasta nestăpânită, pătimaşă şi deznădăjduită, orice ceartă căpăta un caracter foarte violent. Cazarma amintea de o cuşcă uriaşă, înţesată cu fiare sângeroase, unde şovăiala sau

nehotărârea de o clipă însemnau pieirea. O discuţie obişnuită, o glumă prietenească se puteau transforma într-o răbufnire înfiorătoare de ură. Oamenii, care cu o clipă mai înainte vorbiseră paşnic unul cu altul, săreau deodată ca turbaţi de pe locurile lor, palizi la faţă, cu mâinile strânse convulsiv pe mânerul vreunui cuţit sau ciocan, împroşcând dintre buzele tremurânde şi înspumate, o dată cu stropii de salivă, şi înjurături îngrozitoare... În primele zile ale vieţii sale de miner, când Vaska era de faţă la astfel de scene, înmărmurea de spaimă şi simţea cum îi îngheaţă inima în piept şi cum i se umezesc mâinile lipsite de vlagă.

Dacă într-un mediu atât de sălbatic Vanka Grecul se bucura de un oarecare respect, aceasta ne dezvăluie într-o măsură oarecare calităţile lui morale. El era în stare să muncească săptămâni întregi fără preget, cu o perseverenţă îndărătnică, pentru ca apoi să risipească într-o singură noapte toţi banii câştigaţi prin munca aceasta de animal de povară. Când nu era ameţit de băutură, era tăcut şi închis în sine însuşi, dar când se îmbăta, tocmea un muzicant, îl ducea la cârciumă şi-l punea să cânte, iar el şedea în faţa lui; bea votcă pahar după pahar şi plângea. Apoi sărea pe neaşteptate de la locul lui, desfigurat la faţă, cu ochii injectaţi de sânge şi începea să „distrugă”. Ce, sau pe cine distrugea – îi era totuna. Firea lui, zăgăzuită de munca îndelungată, căuta un prilej de evadare... Începeau bătăi dezgustătoare, sângeroase, care nu se mai terminau până ce omul acesta dezlănţuit nu era doborât de un somn de moarte.

Oricât de ciudat s-ar părea, Vanka Grecul avea pentru Cârnul o oarecare simpatie sau, mai bine zis, bunăvoinţă. Fără îndoială că bunăvoinţa aceasta era aspră şi grosolană şi însoţită de cuvinte urâte, de care nu se putea lipsi un miner nici în clipele sale cele mai plăcute, totuşi, fără doar şi poate, bunăvoinţă exista. Aşa, de pildă, Vanka Grecul îi dăduse băieţaşului cel mai bun loc din pat, cu picioarele spre sobă, în ciuda protestului unchiului Hriaşci, care-l ocupase până atunci. Altă dată, când un miner chefliu voise să-i ia cu forţa lui Vaska cincizeci de copeici, Grecul a sărit să-l apere. „Lasă băiatul în pace”, a spus el liniştit, săltându-se puţin în pat şi cuvintele erau însoţite de o privire atât de grăitoare, încât minerul a izbucnit într-un puhoi de înjurături pe sprânceană, dar cu toate acestea s-a îndepărtat.

O dată cu Vaska s-au urcat pe platformă încă cinci oameni. A sunat semnalul şi în aceeaşi clipă Vaska şi-a simţit corpul atât de

neobişnuit de uşor, de parcă i-ar fi crescut aripi în spate. Platforma a zburat în jos, tresărind şi huruind, iar pe lângă ea trecea în sus peretele de cărămizi al puţului, cu atâta repeziciune, încât se contopea într-o fâşie cenuşie neîntreruptă. Apoi s-a făcut deodată un întuneric de nepătruns. Felinarele abia mai licăreau în mâinile minerilor bărboşi şi tăcuţi, tresărind la izbiturile inegale ale platformei, care se prăbuşea în gol. Apoi Vaska a simţit deodată că zboară în sus, nu în jos, ca până atunci. Cei nedeprinşi cu scoborâşul au totdeauna senzaţia aceasta ciudată şi înşelătoare când platforma trece de jumătatea puţului. Multă vreme Vaska nu s-a putut debarasa de această senzaţie ciudată, care-i pricinuia o uşoară ameţeală.

Curând, platforma şi-a încetinit lin căderea şi s-a oprit pe pământ. De sus se auzeau căzând în cascadă izvoarele subterane, care năvăleau pe gura principală a minei; minerii coborau în fugă de pe platformă, ca să se ferească de ploaia aceasta torenţială.

Oameni în mantale de muşama şi cu glugi pe cap împingeau pe platformă vagonete încărcate. Unchiul Hriaşci l-a salutat pe unul dintre ei: „Noroc, Terioha!” – dar acesta nu a catadicsit să-i răspundă, şi echipa s-a împrăştiat în diferite direcţii.

Ori de câte ori ajungea sub pământ, Vaska simţea că-l cuprinde o tristeţe tainică şi apăsătoare. Galeriile lungi şi negre i se păreau nesfârşite. Din când în când, licărea undeva departe, ca un biet punct roş-palid, flăcăruia unei lămpi, care pierea deodată ca să apară iarăşi. Paşii răsunau ciudat de înăbuşit. Aerul era neplăcut de umed, înecăcios şi rece. Câteodată, de după zidurile laterale, se auzea murmurul apei curgătoare, şi sunetele acestea slabe i se păreau lui Vaska ameninţătoare şi prevestitoare de nenorocire.

Vaska mergea în urma unchiului Hriaşci şi a Grecului. Pe pereţii de scânduri ai galeriei, alunecoşi şi acoperiţi de mucegai, felinarele legănate de mâinile minerilor aruncau pete galbene, palide, pe care se mişcau încoace şi încolo, apărând şi dispărând sau întinzându-se până la tavan, trei umbre stranii, diforme şi confuze. În mintea lui Vaska răsăreau, fără voia lui, toate poveştile sângeroase şi misterioase ale minei.

Iată, aici au fost îngropaţi de o surpătură de pământ patru oameni. Cadavrele a trei dintre ei fuseseră găsite, dar al celui de al patrulea nu. Se spunea că sufletul acestuia rătăcea uneori prin galeria nr. 5, jelindu-se amarnic... Acolo, acum trei ani, un miner îi crăpase capul cu un târnăcop tovarăşului său de muncă, pentru că

acesta refuzase să-i dea o înghiţitură de votcă, adusă sub pământ prin contrabandă. Se mai povestea că un muncitor bătrân, cu mulţi ani în urmă, rătăcindu-se prin galerii, deşi le cunoştea ca pe cele cinci degete ale sale, fusese găsit abia peste trei zile, istovit de foame şi nebun. Lumea spunea că *cineva* îl călăuzise prin mină. Acest *cineva* înspăimântător, necunoscut şi fără consistenţă, ca şi întunericul de sub pământ care-l zămislise, exista fără îndoială în adâncul minei, dar despre el niciun adevărat miner nu vorbea vreodată nici treaz, nici beat. Şi de fiecare dată când Vaska mergea în urma echipei sale şi se gândea la *el,* simţea parcă pe trup o răsuflare uşoară şi rece, care-l cutremura.

— Ia spune, Vanka, ai petrecut bine? l-a întrebat slugarnic unchiul Hriaşci pe Grec, întorcându-se din mers spre dânsul.

Acesta nu i-a răspuns şi a scuipat doar dispreţuitor printre dinţi. Lipsise de la lucru cinci zile încheiate şi-şi cheltuise salariul pe două luni într-o beţie dezgustătoare. În timpul acesta, aproape că nu dormise, şi acum nervii îi erau întinşi ca o coardă gata să plesnească.

— Mda, frate-miu! Bine, n-am ce zice, nu se astâmpăra unchiul Hriaşci. Cum l-ai mai ocărât pe şeful de echipă! Grozav de frumos...

— Nu mă pisa! i-a retezat-o scurt Grecul.

— Ce să te pisez, eu nu te pisez, a răspuns unchiul Hriaşci, care era tare necăjit că nu luase parte la cheful deşănţat din ajun. Numai că, frăţioare, acum, n-o să poţi scăpa de birou. Or să te cheme, dragul meu, la socoteală. Asta-i sigur, cum te văd şi mă vezi.

— Lasă-mă-n pace!

— Ce să te las? Vezi, drăguţă, că asta nu-i totuna cu sfărâmatul biliardelor. Serghei Trifonâci a zis aşa: „Lasă, zice, acum o să se roage mult şi bine de mine. Lasă...”

— Taci, câine! s-a întors deodată Grecul spre bătrân, şi ochii îi luceau plini de furie prin întunericul galeriei.

— Păi, ce să mai zic! Iaca tac... tac, s-a fâstâcit unchiul Hriaşci.

Până la locul lor de muncă era aproape o verstă şi jumătate. Echipa s-a abătut de pe galeria principală şi a mers multă vreme prin galerii mici, înguste şi întortocheate. Prin unele locuri trebuiau să se aplece, ca să nu se lovească cu capul de tavan. Aerul devenea cu fiecare clipă tot mai umed şi mai înăbuşitor.

În sfârşit, au ajuns până la locul frontului lor de abataj.

În spaţiul îngust şi strâmt nu se putea lucra nici în picioare, nici

şezând. Trebuia să spargi cărbunele culcat pe spate, una din poziţiile cele mai grele şi istovitoare ale muncii în mină. Unchiul Hriaşci şi Grecul s-au dezbrăcat încet, în tăcere. Goi până la brâu, şi-au agăţat felinarele de câte un colţ de perete şi s-au întins pe pământ, unul lângă altul. Grecul se simţea bolnav. După trei nopţi nedormite şi după intoxicarea îndelungată cu basamac avea în tot trupul o senzaţie chinuitoare, o durere surdă, de parcă l-ar fi bătut crunt careva cu bâta. Abia îşi mişca mâinile, iar capul îi era atât de greu, ca şi cum i l-ar fi umplut cineva cu cărbune de pământ. Totuşi, pentru nimic în lume nu şi-ar fi compromis Grecul faima sa de miner, lăsând să se vadă cât de puţin halul în care se găsea.

Tăcut, încordat, cu dinţii încleştaţi, lovea cu târnăcopul cărbunele sfărâmicios şi răsunător. Din când în când, parcă-şi pierdea cunoştinţa. Din ochi îi dispăreau cu totul şi tavanul jos, şi luciul palid al spărturilor de cărbune, şi corpul lipsit de vlagă al unchiului Hriaşci, întins lângă el. Creierul parcă-i amorţea câte o clipă, în cap îi răsunau monoton şi nespus de plictisitor melodiile flaşnetei din ajun, dar mâinile îşi îndeplineau munca automat, cu mişcări îndemânatice şi puternice. Despicând, deasupra capului său, strat după strat, Grecul se muta, aproape fără să-şi dea seama, pe spate, tot mai sus şi mai sus, lăsându-l departe în urmă pe tovarăşul său nevolnic.

Cărbunele mărunt zbura în aşchii subţiri de sub târnăcopul lui, împroşcându-i faţa asudată. Când desprindea câte o bucată mai mare, Grecul se oprea numai o clipă, ca s-o împingă cu piciorul, pentru ca apoi să se adâncească iar în muncă, plin de o energie furioasă. Vaska izbutise să umple de două ori roaba şi s-o ducă în galeria principală, unde cărbunele extras din galeriile laterale era îngrămădit în mormane comune. Pe când se întorcea a doua oară cu roaba goală, i-au atras atenţia de departe nişte sunete ciudate, care veneau dinspre deschizătura abatajului. Un om gemea şi horcăia, parcă-l strângea cineva de gât. La început, lui Vaska i-a fulgerat prin cap gândul că se bat minerii. S-a oprit, speriat, dar a auzit vocea tulburată a unchiului Hriaşci:

— Ce te-ai oprit, ţângăule? Vino repede încoace.

Vanka Grecul se zbătea pe pământ în convulsiuni îngrozitoare. Faţa i se învineţise, pe buzele strânse cu putere apăruse o spumă albă, ochii îi erau larg deschişi, iar în locul pupilelor nu se mai zăreau decât globuri albe, uriaşe, care se roteau fără încetare.

Unchiul Hriaşci îşi pierduse firea cu totul, atingea întruna mâna

rece şi tremurătoare a Grecului şi tot repeta cu voce rugătoare:

— Mă, Vanka... opreşte-te odată... Ei, destul, ajunge...

Era un acces îngrozitor de epilepsie. O forţă înspăimântătoare, nevăzută făcea să tresalte tot trupul Grecului, strâmbându-l în atitudini înfiorătoare, convulsive.

Ba se îndoia ca un arc, sprijinindu-se de pământ numai în călcâie şi ceafă, ba se prăbuşea greoi şi apoi se întortochea de-şi atingea bărbia cu genunchii sau se întindea încordat ca o bucată de lemn cu muşchii cuprinşi de un tremur nervos.

— Of, doamne! Mare bucluc, bâiguia speriat unchiul Hriaşci. Mă, Vanka, sfârşeşte... ascultă... Of, doamne, cum de l-a pălit aşa deodată?... Ia stai, mă, Cârnule, s-a dezmeticit el deodată. Tu rămâi aici să-l păzeşti, că eu dau o fugă după oameni.

— Nene, dar eu cum rămân...? a tărăgănat vorba, jalnic, Vaska.

— Tu să nu crâcneşti! Ţi-am spus să stai, apoi să stai, gata! a strigat ameninţător unchiul Hriaşci.

Şi-a luat grăbit mantaua şi, îmbrăcând-o din mers, a fugit din galerie.

Vaska a rămas singur lângă Grecul care se zbătea mereu. Cât timp trecuse de când şedea lipit în colţ, cuprins de o spaimă superstiţioasă şi temându-se să se mişte, Vaska n-ar fi putut spune. Dar treptat, convulsiunile care scuturau corpul Grecului se răreau tot mai mult. Apoi a încetat şi horcăitul, pleoapele au coborât peste albul înspăimântător al ochilor şi, deodată, respirând adânc din tot pieptul, Grecul s-a întins şi a rămas nemişcat.

Vaska se temea acum şi mai mult. „Doamne, nu cumva o fi murit?” i-a trăsnit băieţaşului prin minte şi gândul acesta l-a înspăimântat atât de tare că i s-a ridicat părul măciucă în cap. Abia respirând, s-a târât până la bolnav şi i-a atins cu mâna pieptul gol. Era rece, totuşi pieptul se ridica şi se lăsa abia vizibil.

— Nene Grecule, auzi, nene Grecule? şoptea Vaska.

Dar Grecul nu răspundea.

— Nene, scoală-te! Dă-mi voie să te duc la spital, nene!...

Undeva, în galeria din apropiere s-au auzit paşi grăbiţi. „Ei, slavă domnului, s-a întors nenea Hriaşci!” s-a gândit, uşurat, Vaska.

Dar nu era unchiul Hriaşci.

Un miner necunoscut şi-a vârât capul în galerie şi a luminat-o cu felinarul pe care l-a ridicat sus, deasupra capului.

— Cine-i aici? Ieşi repede afară! a strigat el neliniştit şi poruncitor.

— Nene, s-a repezit Vaska la el, nene, s-a întâmplat ceva aici cu Grecul!... Zace nemişcat şi nu spune nimic.

Minerul şi-a apropiat faţa de aceea a Grecului şi l-a izbit o duhoare puturoasă de alcool.

— Bine l-a mai turtit! a dat din cap minerul. Mă, Vanka, Grecule, scoală! a strigat el, smucindu-l pe bolnav de mână. Scoală odată, n-auzi ce zic? S-a surpat la numărul trei. Auzi, Vanka?...

Grecul a mormăit ceva neînţeles, dar n-a deschis ochii.

— Ei, doar n-o să-mi pierd vremea aici cu un beţiv! a exclamat nerăbdător minerul. Trezeşte-l, flăcăule! Dar mai repede. Să nu cumva să se surpe şi la voi că vă prăpădiţi ca şobolanii...

Capul minerului a dispărut în deschizătura întunecată a galeriei. Peste câteva clipe, zgomotul paşilor lui repezi s-a stins.

Vaska şi-a dat seama cu o claritate extraordinară de groaznica situaţie în care se afla. În fiecare clipă se puteau prăbuşi peste el milioane de puduri de pământ. Se vor prăbuşi şi-l vor strivi ca pe o muscă sau ca pe un fir de praf. De-ai vrea să strigi, n-ai putea deschide gura... De-ai vrea să te mişti – mâinile şi picioarele ţi-ar fi prinse de pământ... Şi apoi moartea, groaznica, necruţătoarea, neînduplecata moarte!...

Deznădăjduit, Vaska s-a repezit la minerul culcat şi l-a scuturat de umeri cât a putut de tare.

— Nene Grecule, nene Grecule, trezeşte-te odată! a strigat el din toate puterile.

Cu auzul lui fin a prins de după ziduri, şi din dreapta şi din stânga, zgomot dezordonat de paşi grei şi grăbiţi. Toţi muncitorii schimbului fugeau spre ieşire, cuprinşi de aceeaşi groază care pusese stăpânire şi pe Vaska. O clipă i-a fulgerat prin gând să-l lase în voia soartei pe Grecul adormit şi să fugă de unul singur, cât îl ţineau picioarele. Dar numaidecât un simţământ neînţeles, foarte complicat, l-a oprit. Şi iar a început să-l strige înfrigurat pe Vanka Grecul, scuturându-l de mâini, de umeri şi de cap.

Dar capul acestuia se bălăbănea supus dintr-o parte într-alta, iar mâna ridicată cădea cu zgomot îndărăt. În clipa aceasta privirea lui Vaska a căzut pe roaba de cărbuni şi un gând fericit i-a luminat mintea. Cu sforţări nemaipomenite a ridicat de jos corpul greoi, ca de mort, şi l-a încărcat în roabă. Apoi i-a tras picioarele peste marginile roabei şi cu mare greutate l-a scos din galerie.

Galeriile erau pustii.

Undeva, departe, în faţa lui, se auzea tropotul picioarelor celor

din urmă muncitori întârziaţi. Vaska fugea, făcând sforţări de neînchipuit ca să-şi păstreze echilibrul. Mâinile lui slăbuţe de copil se întinseseră şi amorţiseră, pieptul i se zbuciuma din lipsă de aer, în tâmple parcă-i băteau nişte ciocane de fier, iar pe dinaintea ochilor i se învârteau repede, tot mai repede, nişte cercuri de foc. Ar fi vrut să se oprească, să-şi tragă o clipă răsuflarea, să apuce mai bine roaba cu mâinile lui chinuite.

„Nu, nu se poate!”

Moartea de neînlăturat îl urmărea pas cu pas, îi simţea în spate de pe acum fâlfâitul aripilor.

Slavă domnului, ultima cotitură! Iată, în depărtare, licărea focul roşu al felinarelor, care luminau ascensorul.

Oamenii se îmbulzeau pe platformă.

Mai repede, mai repede!

Încă o ultimă sforţare deznădăjduită...

Ce e asta? Oh, doamne! Platforma se ridică... Iată că dispare cu totul.

„Aşteptaţi! Opriţi-vă!”

Strigătul a izbucnit răguşit dintre buzele lui Vaska. Cercuri de foc s-au aprins în faţa ochilor lui, contopindu-se într-o vâlvătaie monstruoasă. Şi totul a căzut, s-a prăbuşit cu un huruit asurzitor...

Vaska şi-a venit în fire sus. Era culcat pe o zeghe de oaie, înconjurat de o mare mulţime de oameni. Un domn gras îi freca tâmplele. Directorul Karl Franţevici era şi el acolo. Când a surprins prima privire conştientă a lui Vaska, buzele lui severe au şoptit aprobator:

— *Oh! mon brave garçon! O, copil curajos!*

Fără îndoială că Vaska nu înţelegea cuvintele acestea, dar apucase să zărească în rândurile din spate ale mulţimii faţa palidă şi îngrijorată a Grecului. Privirea pe care au schimbat-o între ei aceşti doi oameni i-a legat pentru toată viaţa cu legături puternice şi pline de duioşie.

1899

PIANISTUL

Tinocika Rudneva, o fată de doisprezece ani, năvăli valvârtej în cameră, unde, ajutate de două cameriste, surorile ei mai mari se îmbrăcau pentru petrecerea din seara aceea. Agitată, cu respiraţia întretăiată, cu zulufii împrăştiaţi pe frunte, cu faţa îmbujorată de alergătură, ea părea în clipa aceea mai degrabă un ştrengar drăguţ.

— *Mesdames,* dar unde-i pianistul? I-am întrebat pe toţi cei din casă, dar nimeni nu ştie nimic. Unul spune că nu i s-a poruncit să-l aducă, altul zice că pe el nu-l priveşte ce e cu pianistul. Totdeauna, totdeauna se-ntâmplă la noi aşa, se înfierbânta Tinocika, lovind duşumeaua cu tocul pantofului. Mereu încurcă sau uită câte unul ceva, şi apoi se pornesc să dea vina unul pe altul...

Cea mai mare dintre surori, Lidia Arkadievna, stătea din profil în faţa oglinzii. Arcuindu-şi pe spate gâtul ei gol, minunat de frumos, şi mijindu-şi uşor ochii miopi, îşi prindea în păr un trandafir. Nu suferea niciun fel de zgomot şi-i trata pe „puşti” cu un dispreţ rece şi politicos. Uitându-se în oglindă la imaginea Tinocikăi, zise cu neplăcere:

— Fără-ndoială că cea mai mare dezordine din casă o faci tu! Te-am rugat de atâtea ori să nu intri ca o nebună în cameră.

Tina făcu o plecăciune ironică şi scoase limba în faţa oglinzii. Apoi se întoarse spre cealaltă soră, Tatiana Arkadievna, la picioarele căreia stătea pe duşumea o croitoreasă şi cosea de zor tivul în partea de jos a fustei albastre, şi turui:

— E de la sine înţeles că de la prinţesa noastră nu poţi să auzi nimic altceva decât poveţe. Tanecika, iubito, ce-ar fi să aranjezi tu toate astea? Pe mine nu m-ascultă nimeni; toţi mă iau în râs când vorbesc...

Abia în anul acesta i se îngăduise Tinei să ia parte la împodobirea pomului de crăciun. Nu mai departe decât anul trecut, de crăciun, fusese pe timpul acesta încuiată în camera copiilor împreună cu Katia, sora ei mai mică, şi cu cei de o vârstă cu ea. Toată lumea încerca s-o convingă că în salon nu era niciun brad şi că veniseră doar parchetarii. De aceea, este uşor de înţeles că acum, când Tina căpătase privilegii speciale, care o puneau într-o oarecare măsură pe picior de egalitate cu surorile ei mai mari, ea era mai agitată decât toţi, se ostenea şi alerga cât zece, încurcându-se în fiecare clipă în drumul cuiva şi sporind forfota generală care domnea de obicei de sărbători în casa Rudnevilor.

Rudnevii erau una din familiile cele mai primitoare, gălăgioase şi lipsite de etichetă din Moscova, care locuiau – de când lumea şi pământul – în apropierea Presnei, Novinskului şi a Koniuşkilor, şi creaseră cândva Moscovei renumele ei de oraş ospitalier. Casa Rudnevilor – o casă mare şi veche, construită în epoca de dinainte de Ecaterina cea Mare, cu lei la poartă, cu o curte largă de acces şi cu coloane albe masive la intrarea principală – era plină de lume în tot timpul anului, de dimineaţă până noaptea târziu. Fără să se mai anunţe, gen „surpriză”, veneau nişte vecini de moşie din Narovciat sau din Insar, nişte cimotii îndepărtate, pe care până atunci nu le mai văzuse nimeni şi de existenţa cărora nimeni nu auzise, şi rămâneau, ca oaspeţi, timp de luni întregi. Pe la Arkaşa şi Mitea se perindau zeci de colegi, care, de-a lungul anilor, îşi schimbau şi înfăţişarea, şi ocupaţia. La început, elevi de liceu şi cadeţi, apoi studenţi şi elevi ai şcolii militare, ajungeau, în sfârşit, ofiţeri tineri, fără mustăţi, sau avocaţi stagiari, eleganţi şi exagerat de serioşi. Pe fete le vizitau mereu prietene de toate vârstele, începând cu cele de o seamă cu Katia – care-şi aduceau în vizită şi păpuşile – şi terminând cu prietenele Lidiei, care vorbeau despre Marx şi sistemul agrar şi doreau, ca şi Lidia, să se înscrie la cursurile superioare pentru femei. De sărbători, când tot acest tineret vesel şi înfocat se aduna

în uriaşa casă a Rudnievilor, acolo se înstăpânea pentru multă vreme o atmosferă generală de idilă naivă, poetică şi veselă.

În zilele acestea, în casă domnea, spre deznădejdea personalului de serviciu, o anarhie totală. Toate noţiunile convenţionale despre diviziunea timpului *ca la oameni:* ceai, dejun, prânz şi cină se încurcau într-o forfotă zgomotoasă şi dezordonată. În vreme ce unii terminau prânzul, alţii abia începeau să bea ceaiul de dimineaţă, iar alţii dispăreau toată ziua la patinoarul din grădina zoologică, unde luau cu ei munţi întregi de sandviciuri. Masa era mereu întinsă, iar bufetul deschis de dimineaţa până seara. Cu toate acestea, se întâmpla ca tineretul, flămând la o oră cu totul nepotrivită, după patinaj sau după o plimbare la bâlci, să trimită o delegaţie la bucătărie, la Akinfâci, cu rugămintea de a prepara „ceva bun”. Bătrânul Akinfâci era un beţiv, dar îşi cunoştea temeinic meseria. De obicei, la început refuza cu încăpăţânare să dea ascultare rugăminţii, bodogănind în faţa delegaţilor. Atunci, parlamentarii foloseau tot felul de măguliri subtile: spuneau că la Moscova nu se mai găseau bucătari buni, că numai bătrânii mai păstrau un respect sacrosanct faţă de sfânta artă culinară şi aşa mai departe. Până la urmă, atins la coarda lui sensibilă, Akinfâci depunea armele şi, încercând cu degetul mare tăişul unui cuţit, spunea cu o severitate prefăcută:

— Bine, bine... Ce atâta cântec... Câţi sunteţi acolo, gânsacilor?

Irina Alexeevna Rudneva, stăpâna casei, nu ieşea aproape niciodată din camerele ei, în afara ocaziilor excepţional de oficiale şi de solemne. Născută prinţesă Oznobişina, ca ultim vlăstar al unui neam bogat şi ilustru, ea hotărâse o dată pentru totdeauna că societatea soţului şi a copiilor ei era prea „meschină” şi „brutală”. De aceea, o „ignora” cu indiferenţă. Singura ei distracţie erau vizitele pe la arhierei şi relaţiile cu descendenţi tot atât de înţepeniţi în concepţiile lor ca şi ea, ai neamurilor a căror origine se pierdea în negura vremilor. De altfel, nici până acum Irina Alexeevna nu obosise să fie geloasă pe soţul ei, chinuindu-se în taină, şi probabil că gelozia ei era întemeiată. Într-adevăr, Arkadi Nikolaevici, cunoscut în toată Moscova ca un vestit mâncău, cartofor şi generos protector al artei baletului, deşi trecuse de cincizeci de ani, îşi păstrase încă reputaţia binemeritată de cuceritor, admirator şi cavaler desăvârşit al femeilor, şi era socotit şi acum ca un bărbat frumos. Elegant, sigur de sine, cu capul nobil uşor încărunţit, care-i stătea mândru pe trupul chipeş, el atrăgea

asupra sa atenţia generală când întârzia cu vreo zece minute şi apărea în sala Teatrului Mare după începerea spectacolului.

Arkadi Nikolaevici dădea rareori pe acasă, pentru că dejuna totdeauna la Clubul englezesc, iar serile şi le petrecea tot acolo, jucând cărţi, dacă la teatru nu era vreun spectacol interesant de balet. Ca stăpân al casei avea o singură grijă: să ipotecheze una după alta proprietăţile sale imobiliare, fără să se gândească la viitor, cu nepăsarea caracteristică unui mare senior răsfăţat de soartă. Obişnuit ca de dimineaţă până seara să se afle într-o societate numeroasă, îi plăcea ca şi acasă la el să fie zgomot şi însufleţire. Îi plăcea să organizeze din când în când, ca o surpriză pentru tineret, câte o distracţie neaşteptată la care lua parte şi el. Asta se întâmpla de cele mai multe ori a doua zi după un mare câştig la club.

— Tinerilor republicani! spunea el, intrând în salon şi vrăjindu-i pe toţi cu înfăţişarea lui proaspătă şi cu surâsul lui fermecător. Mi se pare c-o să adormiţi curând cu toţii din pricina discuţiilor voastre serioase. Cine vrea să iasă cu mine afară din oraş? Drumul e minunat: soare, zăpadă şi ger. Pe cei care suferă de dinţi şi de tristeţe universală îi rog să rămână acasă sub supravegherea stimatei Olimpiada Savicina...

Îndată se trimitea după troici la Ecikin şi galopau cu toţii în goana mare până dincolo de bariera Tver, luau masa la „Mauritania” sau la „Strelnea” şi se întorceau acasă seara târziu, spre marea neplăcere a Irinei Alexeevna, care privea cu scârbă aceste „escapade de prost gust”. Dar nicicând nu petrecea tineretul într-un iureş mai mare de veselie ca la aceste escapade, conduse de Arkadi Nikolaevici.

Şi la pomul de crăciun lua parte în toţi anii Arkadi Nikolaevici. Această sărbătoare a copiilor îi pricinuia, cine ştie de ce, o plăcere naivă, cu totul deosebită. Nimeni dintre ai casei nu se pricepea mai bine decât el să scornească tot felul de cadouri după gustul fiecăruia şi, de aceea, când erau în încurcătură, copiii mai mari recurgeau la priceperea lui.

— Tată, ce dar să-i facem lui Kolea Radomski? îl întrebau fetele pe Arkadi Nikolaevici. E aşa de mare, elev în ultima clasă de liceu... doar nu putem să-i dăm o jucărie...

— De ce jucărie? răspundea Arkadi Nikolaevici. Cel mai bun lucru ar fi să-i cumpăraţi un portţigaret drăguţ. Tânărul va fi măgulit de un cadou atât de serios. Acum se vând portţigarete foarte drăguţe

la Lukutin. Da' apropo, daţi-i de înţeles acestui Kolea să nu se jeneze să fumeze în faţa mea. Că adineauri, când am intrat în salon, şi-a ascuns ţigara în mânecă...

Lui Arkadi Nikolaevici îi plăcea ca serbarea pomului de crăciun să izbutească de minune, şi cu acest prilej angaja totdeauna orchestra lui Riabov. Dar în anul acesta[1], chestiunea orchestrei trecuse printr-o mulţime de neînţelegeri fatale. Dintr-o pricină oarecare, întârziaseră să trimită la Riabov şi orchestra lui, care de sărbători se împărţea în trei formaţii, fusese angajată mai înainte de altcineva. Dirijorul, datorită vechii lui legături cu casa Rudnev, făgăduise totuşi să rezolve această problemă într-un fel sau altul, nădăjduind că într-o altă casă se va schimba ziua serbării pomului de crăciun, dar, din motive necunoscute, întârziase cu răspunsul şi când se repeziseră să caute altundeva nu se mai găsea în întreaga Moscovă nicio orchestră liberă. Arkadi Nikolaevici s-a supărat şi a poruncit să se caute un bun pianist, dar cui îi dăduse acest ordin, nu-şi mai amintea nici el. Acest „cineva" probabil că trecuse misiunea asupra altuia, celălalt o lăsase şi el pe seama altcuiva, încurcând ca de obicei treaba, iar cel de al treilea, în forfota generală, uitase cu totul de ea.

În timpul acesta, Tina cea vioaie apucase să alarmeze întreaga casă. Respectabila menajeră, Olimpiada Savicina, grasă şi bună la suflet, spunea că domnul îi poruncise într-adevăr să dea ordin să se caute un pianist, dacă nu va veni orchestra, şi că ea dăduse numaidecât ordinul mai departe cameristului Luka. Acesta, la rândul său, se dezvinovăţea, spunând că treaba lui era să aibă grijă de Arkadi Nikolaevici şi nu să alerge prin oraş după un pianist. Când a auzit zgomotul discuţiei a venit în fugă, din camera domnişoarelor, fata în casă, Duniaşa, o fiinţă cochetă şi vorbăreaţă, vioaie şi îndemânatică întocmai ca o maimuţă, care socotea ca o datorie a ei să se amestece neapărat în orice întâmplare neplăcută. Cu toate că nimeni n-o întreba, ea se vâra în sufletul tuturor cu asigurări fierbinţi că: s-o trăsnească dumnezeu pe loc dacă auzise măcar cu vârful urechii ceva despre vreun pianist. Nu se ştie cum s-ar fi terminat această încurcătură, dacă n-ar fi venit în ajutor

[1] Cele povestite aici s-au petrecut în anul 1885. Cu prilejul acesta, menţionez că tema ei se bazează pe o întâmplare adevărată, comunicată la Moscova autorului de către M.A.Z.-eva. Această persoană cunoştea de aproape familia care, în povestirea noastră, poartă numele fictiv de Rudnev (n. aut.).

Tatiana Arkadievna, o blondă plină la trup şi veselă, pe care toată servitorimea o adora pentru caracterul ei măsurat şi pentru priceperea ei uimitoare de a potoli neînţelegerile interne.

— Aşa nu terminăm nici până mâine, spuse ea cu vocea sa liniştită, puţin ironică, asemănătoare cu aceea a lui Arkadi Nikolaevici. Orice-o fi, Duniaşa se va duce imediat să caute un pianist. Până te-mbraci, Duniaşa, eu îţi fac o listă de adrese din ziar. Încearcă să găseşti pe cineva care stă mai pe aproape, ca să nu întârziem serbarea pomului, pentru că acuşi-acuşi or să înceapă să se adune musafirii. Bani pentru birjă ia de la Olimpiada Savicina...

Abia apucase să rostească aceste cuvinte, că soneria de la uşa antreului răsună cu putere. Tina se şi repezi în fugă într-acolo, în întâmpinarea unei cete de copii, toţi numai zâmbet, rumeni de ger şi plini de zăpadă. Ei aduceau în casă mirosul puternic şi sănătos, ca de mere proaspete, al aerului de iarnă. Din vorbele, râsetele, tropotul de picioare, sărutările zgomotoase, care umplură deodată antreul, ieşi, în sfârşit, la iveală că la intrare se întâlniseră întâmplător cele două familii numeroase – Lâkov şi Maslovski.

Soneria zbârnâia fără întrerupere. Mereu veneau alţi musafiri. Domnişoarele Rudnev abia pridideau să-i primească. Pe cei mari îi invitau în salon, iar pe cei mici îi îmbiau cu cea mai mare viclenie în camera copiilor şi în sufragerie, ca apoi să-i încuie acolo. În salon încă nu se aprinseseră luminile. În mijlocul lui se înălţa un brad uriaş, profilându-şi, pierdut în semiîntuneric, contururile sale fantastice şi umplând camera cu mireasma lui de răşină. Ici-colo pe ramuri, lucea şters, răsfrângând lumina felinarului din stradă, auriul lanţurilor, al nucilor şi al jucăriilor de carton.

Duniaşa tot nu se întorcea şi Tina, neastâmpărată ca argintul-viu, ardea de grijă şi nerăbdare. De nenumărate ori se apropia în fugă de Tania, o ducea deoparte şi-i şoptea agitată:

— Tanecika, iubito, ce ne facem acum?... Asta-i o adevărată nenorocire.

Şi pe Tania începuse s-o cuprindă îngrijorarea. Se apropie de sora ei mai mare şi-i spuse cu jumătate de glas:

— Nici nu mai ştiu ce să fac. Va trebui s-o rugăm pe tanti Sonia să cânte puţin... Iar mai târziu, poate c-am s-o înlocuiesc chiar eu.

— Foarte mulţumesc, răspunse ironic Lidia. După asta, tanti Sonia o să ne scoată sufletul un an întreg cu serviciul pe care ni l-a făcut, iar tu cânţi atât de frumos că mai bine dansăm fără muzică.

În clipa aceasta, veni spre Tatiana Arkadievna Luka, păşind fără zgomot cu tălpile lui din piele de căprioară.

— Domnişoară, Duniaşa vă roagă să veniţi la ea pentru o clipă.

— Ei, l-a adus? întrebară într-un glas cele trei surori.

— Poftiţi. Binevoiţi să vă uitaţi chiar dumneavoastră, răspunse evaziv Luka. Este în antreu... Numai că este ceva hm... îndoielnic... Poftiţi...

Duniaşa, care nu-şi scosese încă bundiţa acoperită cu bucăţi de zăpadă murdară, se afla în antreu. În spatele ei, într-un colţ întunecat, se foia cineva mic de statură care-şi desfăcea o glugă galbenă înfăşurată în jurul capului.

— Numai să nu mă ocărâţi, domnişoară, şopti Duniaşa, aplecându-se la urechea Tatianei Arkadievna. Să mă trăsnească dumnezeu, am fost în cinci locuri şi n-am găsit niciun pianist. Uite, l-am găsit pe copilandrul asta, şi nici eu nu ştiu dacă-i bun ori ba. Se jură că a cântat la serate şi la nunţi, dar eu n-am de unde să ştiu.

În timpul acesta, micuţul care-şi scosese gluga şi paltonul s-a dovedit a fi un băieţaş palid, foarte slăbuţ, îmbrăcat cu un veston uzat de uniformă a liceului real. Pentru că înţelesese că se vorbea despre el, rămăsese în colţul său, într-o atitudine stângace de aşteptare, fără să îndrăznească să se apropie. Tania, bună observatoare, după ce-l măsură de câteva ori cu privirea, se încredinţă că băiatul era sfios, sărac şi ambiţios. Faţa lui era urâtă, dar expresivă, cu trăsături foarte fine; înfăţişarea lui, oarecum naivă, se datora şuviţelor de păr de culoare închisă, care se ondulau în inele de cele două părţi ale frunţii înalte. Ochii lui mari, cenuşii, prea mari pentru o faţă atât de slabă şi de copilăroasă, aveau o privire inteligentă, hotărâtă şi serioasă, deloc copilărească. La prima vedere, îi dădeai vreo unsprezece, doisprezece ani.

Tatiana făcu vreo câţiva paşi spre el şi, tot atât de stânjenită ca şi el, îl întrebă şovăitoare:

— Spui c-ai mai avut ocazia... să cânţi pe la serate?

— Da... am cântat, răspunse el cu o voce puţin răguşită din cauza gerului şi a sfielii. Poate că de aceea mă întrebaţi, că par atât de mic...

— Vai, nu, nu-i vorba de asta... Dumneata ai probabil vreo treisprezece ani?

— Paisprezece.

— Asta n-are, desigur, nicio importanţă. Dar mă tem că, nefiind

obişnuit, o să-ţi fie greu.

Băiatul îşi drese glasul.

— O, nu, nu vă temeţi... Sunt învăţat cu asta. Am cântat uneori seri întregi, aproape fără întrerupere...

Tania se uită întrebător la sora ei mai mare. Lidia Arkadievna, care se deosebea printr-o ciudată cruzime faţă de tot ce era oropsit, supus şi umil, întrebă cu obişnuitul ei dispreţ:

— Dumneata, tinere, ştii să cânţi cadrilul?

Băiatul îşi aplecă trupul înainte, cu o mişcare care ar fi vrut să însemne un salut.

— Ştiu.

— Şi valsul?

— Şi.

— Poate că ştii şi polca?

Băiatului îi năvăli deodată sângele în obraz, dar răspunse stăpânit:

— Da, şi polca.

— Dar *lancier*[1]*?* continua să-l necăjească Lidia.

— *Laissez donc, Lydie, vous êtes impossible!*[2] spuse sever Tatiana Arkadievna.

Ochii mari ai băiatului luciră deodată mânios şi ironic. Chiar şi stângăcia încordată a atitudinii lui pieri pe neaşteptate.

— Dacă doriţi, *mademoiselle,* se întoarse el deodată spre Lidia, aflaţi atunci că, în afară de polci şi cadriluri, cânt şi toate sonatele lui Beethoven, valsurile lui Chopin şi rapsodiile lui Liszt.

— Îmi închipui! rosti afectat, ca o actriţă pe scenă, Lidia, enervată de răspunsul acesta neşovăitor.

Băiatul îşi îndreptă privirea spre Tania, în care ghicise, instinctiv, o apărătoare, şi ochii lui prea mari căpătară o expresie de rugă fierbinte.

— Vă rog... permiteţi-mi să cânt ceva...

Cu sensibilitatea ei, Tania înţelese cât de dureros atinsese Lidia amorul propriu al băiatului şi i se făcu milă de el. Iar Tina începu chiar să sară pe loc şi să bată din palme de bucurie că scârboasa şi trufaşa de Lidia o să capete acum un bobârnac.

— Desigur, Tanecika, desigur, lasă-l să cânte, o rugă ea pe sora sa, şi, deodată, cu impetuozitatea ei obişnuită, îl apucă de mână pe micul pianist şi-l târî în sală, spunând mereu: Nu-i nimic, nu-i

[1] Dans în genul cadrulului (fr.) (n. t.).

[2] Încetează, Lidia, eşti imposibilă! (fr.) (n. t).

nimic... Dumneata o să cânţi, şi ea o să rămână cu buzele umflate... Nu-i nimic, nu-i nimic...

Apariţia neaşteptată a Tinei, care-l trăgea după ea pe micul elev de la liceul real cu surâsul lui sfios, pricinui o nedumerire generală. Cei mari trecură unul după altul în sală, unde Tina, după ce-l invitase pe băiat pe taburetul rulant, aprinsese lumânările de pe splendidul pian *Schroeder.*

Elevul de la liceul real luă la întâmplare unul dintre caietele groase de note, legate în piele de şagrin, şi-l deschise. Apoi, întorcându-se spre uşă, unde stătea Lidia, a cărei rochie albă de atlaz se reliefa puternic pe fondul negru al salonului neluminat, o întrebă:

— Doriţi *Rapsodie hongroise*[1] numărul doi, de Liszt?

Lidia îşi lăsă dispreţuitor buza în jos fără să răspundă. Băiatul puse prevăzător mâinile pe clape, închise pentru o clipă ochii şi de sub degetele lui izvorâră acordurile solemne, majestoase cu care începe rapsodia. Era ciudat cum omuleţul acesta, al cărui cap abia se zărea de după pupitru, putea să scoată din acest instrument sunete atât de puternice, de îndrăzneţe şi de pline. Chipul lui parcă se transformase dintr-o dată, se iluminase şi devenise aproape frumos. Buzele palide se întredeschiseră, iar ochii, parcă şi mai mari, se adânciră şi străluceau, luminoşi.

Puţin câte puţin, sala se umplu de ascultători. Chiar şi Arkadi Nikolaevici, care iubea muzica şi ştia s-o preţuiască, ieşi din cabinetul său. Apropiindu-se de Tania, el o întrebă la ureche:

— De unde l-aţi scos pe bondocul ăsta?

— Ăsta-i pianistul, tată, răspunse în şoaptă Tatiana Arkadievna. Nu-i aşa că se pricepe?

— Pianist? Aşa de mic? E posibil? se miră Rudnev. Ia te uită ce maestru! Dar ar fi lipsit de omenie să-l pui să cânte dansuri.

Când Tania povesti tatălui său scena petrecută în antreu, Arkadi Nikolaevici dădu din cap.

— Da, aşa va să zică... Ei, ce să-i faci, nu putem să-l jignim pe băiat. Lasă-l să cânte, iar mai târziu, găsim noi ceva.

Când liceanul termină rapsodia, Arkadi Nikolaevici bătu primul din palme. Ceilalţi aplaudară şi ei. Băiatul, emoţionat şi îmbujorat, se ridică de pe taburetul înalt. O căuta din ochi pe Lidia, dar ea nu mai era în sală.

— Cânţi minunat, dragul meu. Ne-ai făcut o mare plăcere, spuse,

[1] Rapsodia ungară (fr.) (n. t.).

surâzând cu duioşie, Arkadi Nikolaevici, apropiindu-se de muzicant şi întinzându-i mâna. Numai că mă tem că dumneata... nu ştiu cum te cheamă.

— Azagarov, Iuri Azagarov.

— Mă tem, dragă Iurocika, să nu te obosească să cânţi o seară întreagă. Aşa că ştii, fără nicio jenă, să spui dacă oboseşti. Se va găsi cineva printre noi care să zdrăngăne. Şi acum, cântă-ne un marş mai vesel.

Lumânările pomului de crăciun au fost aprinse în grabă în sunetele puternice ale marşului din *Faust.* Apoi, Arkadi Nikolaevici deschise larg uşile sufrageriei, unde mulţimea de copii, zăpăcită de lumina bruscă şi puternică şi de acordurile muzicii care pătrundea cu putere până la ei, rămăsese parcă împietrită în poze naive, pline de farmec. La început, intrară în sală timid, unul după altul, înconjurară bradul cu o curiozitate respectoasă, ridicându-şi mutrişoarele drăguţe. După câteva clipe însă, când începu împărţirea darurilor, sala se umplu de o larmă neînchipuită, de ţipete ascuţite şi de râsul fericit şi răsunător al copiilor, care parcă se îmbătaseră de strălucirea luminilor din pom, de mireasma răşinii, de muzica zgomotoasă şi de darurile minunate. Cei mari nu izbuteau deloc să-i strângă în horă în jurul bradului, pentru că ba unul, ba altul se rupea din cerc şi fugea la jucăriile lui, pe care le lăsase cuiva în păstrare vremelnică.

Tina, de când văzuse că tatăl ei se purtase binevoitor cu Azagarov, hotărâse să ia băiatul sub ocrotirea ei, aşa că se apropie în fugă de el, pe buze cu surâsul cel mai prietenos.

— Te rog, cântă-ne o polcă.

Azagarov începu să cânte, şi prin faţa ochilor lui porniră să se învârtească rochiţe albe, albastre şi roz, fustiţe scurte, de sub care apăreau în treacăt pantalonaşi albi de dantelă, căpşoare negre şi bălaie acoperite cu tichiuţe de hârtie subţire. Cântând, el urmărea maşinal mişcările uniforme ale numeroaselor picioare care dansau în tactul muzicii lui. Deodată însă, o frământare neobişnuită străbătu întreaga sală şi-l făcu să-şi întoarcă privirea spre uşa de intrare.

Fără să-şi întrerupă cântecul, se uită şi văzu intrând în sală un domn în vârstă, asupra căruia se aţintiră ca prin farmec privirile tuturor. Noul venit depăşea cu puţin statura mijlocie, era masiv, fără să fie corpolent. Avea o atitudine graţioasă, puţin neglijentă şi, în acelaşi timp, simplă şi majestoasă – caracteristică numai

oamenilor din înalta societate. Se vedea numaidecât că omul acesta era obişnuit să se simtă la fel de nestingherit într-un salonaş ca şi în faţa unei mulţimi de mii de oameni, sau în sălile palatelor regale. Dar ceea ce îţi atrăgea mai ales atenţia era faţa lui, una din acele feţe care, din prima clipă când le-ai văzut, ţi se întipăresc în minte pentru toată viaţa: fruntea mare, pătrată era brăzdată de cute aspre, aproape mânioase; ochii adânciţi în orbite şi întunecaţi de pleoapele lăsate în jos aveau o privire apăsătoare, obosită şi nemulţumită; buzele subţiri, cu mustaţa rasă şi strânse puternic, dovedeau voinţa şi caracterul de neînduplecat al necunoscutului, iar maxilarul inferior, bine conturat şi foarte proeminent, dădea feţei lui o expresie de dârzenie şi de autoritate. Impresia generală era desăvârşită de părul lung şi des, aruncat neglijent pe spate, care dădea capului său mândru şi caracteristic o mare asemănare cu un cap de leu...

Iuri Azagarov se gândea că noul venit era un personaj foarte important, pentru că până şi doamnele în vârstă, de obicei înţepate, îl întâmpinaseră cu zâmbete respectoase când intrase în sală însoţit de Arkadi Nikolaevici, care strălucea de mulţumire. Necunoscutul salută de câteva ori în dreapta şi în stânga şi trecu repede cu Rudnev în cabinetul acestuia, dar Iuri îl auzise spunând din mers gazdei, care-l ruga ceva:

— Te rog, bunul meu Arkadi Nikolaevici, nu stărui. Dumneata ştii cât îmi este de neplăcut să te supăr cu un refuz...

— Dar măcar un singur lucru, Anton Grigorievici. Şi pentru mine, şi pentru copii, asta ar rămâne pentru totdeauna ca un eveniment istoric, continua să-l roage gazda.

În clipa aceasta, cineva îl rugase pe Iuri să cânte un vals, aşa că el nu mai putuse să desluşească răspunsul celui pe care-l chema Anton Grigorievici. El cântă pe rând valsuri, polci şi cadriluri, dar din mintea lui nu dispărea chipul majestos al neobişnuitului oaspete. Cu atât mai mare i-a fost uimirea, ba aproape se sperie, când simţi o privire aţintită asupra sa, şi când se întoarse spre dreapta, îl văzu pe Anton Grigorievici cum se uită la el cu un aer plictisit şi nerăbdător, ascultând ce-i spune la ureche Rudnev.

Iuri înţelese că se vorbea de el şi, cu o sfială asemănătoare cu un simţământ neînţeles de teamă, îşi întoarse privirea de la ei. Dar imediat, parcă în aceeaşi clipă – cel puţin aşa i se părea mai târziu, când, ca om matur, îşi verifica sentimentele de atunci – auzi lângă el vocea nepăsătoare şi poruncitoare a lui Anton Grigorievici:

— Cântă, te rog, încă o dată rapsodia a doua.

Începu să cânte, întâi timid, nesigur, mult mai prost decât prima oară, dar puţin câte puţin îşi recăpătă îndrăzneala şi inspiraţia. Fără să ştie bine de ce, prezenţa *acelui* om autoritar şi neobişnuit îi umplu deodată sufletul de emoţie artistică şi degetele lui deveniră excepţional de flexibile şi ascultătoare. Îşi dădea seama că niciodată până atunci în viaţa lui nu cântase atât de bine ca de data aceasta şi că probabil multă vreme de aci înainte nu va mai izbuti să cânte aşa.

Iuri nu vedea cum fruntea posomorâtă a lui Anton Grigorievici se înseninează treptat şi cum, puţin câte puţin, expresia severă a buzelor lui se destinde, dar când termină în aplauzele generale şi se întoarse spre dânsul, omul acela straniu şi atrăgător dispăruse. În schimb, Arkadi Nikolaevici Rudnev se apropie de el cu un zâmbet semnificativ, ridicându-şi misterios sprâncenele.

— Iată ce, dragă Azagarov, începu să vorbească aproape în şoaptă Arkadi Nikolaevici, ia plicul acesta, ascunde-l în buzunar şi nu-l pierde, sunt bani în el. Şi acum, du-te imediat în antreu şi îmbracă-te. Anton Grigorievici te va duce cu trăsura acasă.

— Dar eu pot să mai cânt, chiar şi-o seară întreagă, încercă să se împotrivească băiatul.

— Ssst!... făcu Rudnev, închizând ochii. E cu putinţă oare să nu-l fi recunoscut? Oare nu ghiceşti cine-i?

Iuri, nedumerit, îşi deschidea tot mai mult ochii săi nespus de mari. Cine putea să fie omul acesta uimitor?

— Dragul meu, acesta e Rubinstein. Înţelegi? Anton Grigorievici Rubinstein! Şi eu te felicit din suflet şi mă bucur că la pomul meu de crăciun ai avut parte, întâmplător, de un astfel de dar. Îl interesează maniera în care cânţi...

Liceanul cu vestonul uzat e acum de mult cunoscut în întreaga Rusie ca unul dintre compozitorii cei mai talentaţi, iar musafirul neobişnuit, cu chipul majestos, şi-a sfârşit de mult viaţa lui furtunoasă şi zbuciumată, viaţă de suferinţă, dar şi de glorie. Dar Azagarov n-a mărturisit niciodată, nimănui, cuvintele acelea sfinte pe care i le-a împărtăşit marele dascăl pe când mergeau, împreună, în sanie, în noaptea geroasă de crăciun.

1900

LA COMANDĂ

Ilia Platonovici Arefiev, foiletonist la un ziar de mare tiraj, se plimba încolo şi încoace prin biroul său, de la colţul canapelei de piele până la etajera cu bustul severului Schopenhauer, izbind furios cu mâinile şi picioarele scaunele din calea sa. I se întâmplase ceea ce jucătorii de cărţi numesc: „vraja ghinionului”. Îşi frământa creierul de mai bine de o oră, fără să poată stoarce din el nici măcar un rând, iar pe hârtia pregătită pentru scris se lăfăia un soldat lângă o gheretă cu dungi, un cap de cal în profil, cu un ochi omenesc, mirat, şi câteva pisici desenate dintr-o singură trăsătură de creion.

Arefiev era un lup bătrân într-ale gazetăriei. Nu numai poeţii începători şi onorabilele scriitoare de nuvele pentru cucoane, dar şi „tinerii noştri literaţi plini de promisiuni” citeau cu emoţie numerele de joi ale ziarului *Russkaia pocita,* în care Ilia Platonovici biciuia săptămânal pruncii literari, sub pseudonimul de „Contele Almaviva”. Dar răfuielile acestea crunte nu erau singura lui specialitate. El scria cu aceeaşi uşurinţă despre valuta în aur, simbolişti, comerţul cu China, nacealnici de zemstvă, despre o nouă dramă, despre marxişti, burse, închisori, fântâni arteziene – într-un cuvânt, despre tot ceea ce ştia să adulmece cu mirosul său fin, profesional. Prindea din zbor, înaintea tuturor, tema zilei de mâine, sortită să devină „bombă” şi, într-o clipă, în mintea lui specializată în sarcasm şi hiperbole, se conturau cu obişnuita claritate aspectele ridicole, întunecate şi monstruoase ale evenimentului.

Până în ziua aceea, Ilia Platonovici nu se împiedicase de nicio greutate tehnică în meşteşugul său. Era destul să-l pasioneze o idee şi să şi-o însuşească. Se aşeza la birou, convins că vorbele vor veni de la sine şi, într-adevăr, ele veneau, vii, interesante, biciuitoare şi spirituale, aşternându-se pe hârtie în rânduri clare şi frumoase, fără nicio ştersătură. Nici nu-şi recitea măcar foiletoanele înainte de a le trimite prin curier la redacţie.

Şi iată că în ziua aceea se întâmplase ceva de neînţeles. Un cerc de literaţi cunoscuţi hotărâse să scoată un almanah literar, în folosul unui sanatoriu pentru copii. Arefiev fusese rugat să ia şi el parte la această acţiune, dându-i-se a înţelege, cu respectul cuvenit, foarte măgulitor pentru el, că ar trebui să dea „ceva, ştiţi, mai cald, ca să-l emoţioneze pe cititor”... Arefiev primise propunerea cu plăcere, apoi, ca de obicei, uitase promisiunea făcută şi când, în ajun, i se amintise cu delicateţe că din cauza lui se întârziase tipărirea almanahului cu două zile, săvârşise şi ultima greşeală, promiţând sus şi tare să trimită manuscrisul cel mai târziu în seara aceea.

S-a întors acasă la şapte seara, a aprins cu grijă, ca totdeauna, lampa cu braţul metalic mobil, a aşezat-o la stânga sa, şi-a pus în faţă un teanc de coli de hârtie liniată, a muiat chiar tocul în călimară şi, deodată, şi-a dat seama, cu uimire, că nu ştie ce să spună. Ar fi fost cu totul altceva dacă ar fi trebuit să scrie un foileton caustic, biciuitor. Cu atât mai mult cu cât în minte îi răsăreau termeni foarte potriviţi. Astfel, înaintea lui se afla ultimul număr al *Suplimentului literar* în care „un tânăr şi talentat poet al nostru” publica fără jenă unele versuri din Tiutcev, cunoscute de publicul nostru din crestomaţii, dându-le drept ale sale. Tot atât de ispititoare era cronica unui spectacol de binefacere, organizat în folosul orfanilor şi invalizilor de la Sevastopol, unde se realizase suma netă de 3 ruble şi 7 copeici, în timp ce pentru birjarii cu care veniseră domnii amatori şi pentru ospătarea acestora cu „ceai” se cheltuiseră peste 300 de ruble. Dar, din păcate, aceste două teme nu-l puteau emoţiona deloc pe cititor şi deci nu-l puteau face să-şi dezlege punga în folosul copiilor bolnavi de piept.

Între timp, Ilia Platonovici simţea cum începea să se mişte în el viermuşorul orgoliului profesional. Cum adică? Să nu fie el, Arefiev, în stare să scrie o simplă povestire ocazională de paşte, în timp ce reporterul cel mai pârlit, care se ocupă de obicei de câini turbaţi şi de birjari scandalagii, atras de privilegiile care se acordă pentru nuvelele ocazionale, desigur că a şi adus la redacţie o „operă” cu vreun cămătar care s-a căit pe neaşteptate de faptele lui ori cu vreo bătrână „care se cufundă paşnic în somnul de veci, în dangătul solemn al clopotelor învierii”? Oare, obişnuit în decursul anilor să trezească la cititori ironia şi ura, pierduse pentru totdeauna puterea de a stârni în inima lor sentimente de compasiune, gingăşie şi bucurie liniştită? Oare talentul lui se

„specializase”, pierzând însuşirea cea mai preţioasă – multilateralitatea?

Arefiev umbla nervos de la colţul divanului la bustul marelui sceptic şi îndărăt, iar mintea lui, predispusă la ironie, parcă-şi râdea de el, sugerându-i fraze şablon din „nuvelele pentru cucoane”, de care-şi bătea joc fără cruţare în foiletoanele sale din fiecare joi, ca, de pildă: „Se apropie de fereastră, îşi lipi faţa înflăcărată de geamul rece pe care picăturile de ploaie şerpuiau ca nişte lacrimi”. Sau: „Prinţul aleargă de colo colo prin biroul său luxos, dovedind că nu-i în apele lui”. Sau: „Era o seară liniştită de mai. Soarele apunea, învăluind împrejurimile în lumina sa purpurie...”

— N-ar fi rău să scriu o povestire numai din perle de acest fel, îşi zicea Ilia Platonovici, ispitit de vechiul său obicei de a privi totul sub aspect humoristic. Da. Dacă aş începe, de pildă, aşa: „Orologiul din turnul Sfântului Ştefan bătea surd miezul nopţii. De după colţul unei cocioabe apăru un necunoscut înalt, cu figura ascunsă de gulerul mantalei lui largi. Pălăria cu pană şi spada lungă de la şold dovedeau originea lui nobilă.”

Dar Arefiev alungă ideea aceasta atrăgătoare şi porni din nou să se plimbe prin biroul luxos.

— Stai puţin să ne lămurim bine despre ce-i vorba, îşi zise el. În primul rând, ca să-l emoţionezi şi să-l înduioşezi pe cititor trebuie ca tu însuţi să fii emoţionat şi înduioşat. E necesar să verşi lacrima aceea pe care o varsă în nuvelele pentru cucoane, aruncând vina pe seama tutunului prea tare, coloneii bătrâni, când termină de citit o poveste înduioşătoare. „În odaie se lăsă o linişte mormântală. Bătrânul colonel îşi încheiase povestirea şi multă vreme îşi scutură pipa de grătarul căminului, stând cu spatele la ascultători. În sfârşit, îşi îndreptă spinarea şi, ştergându-şi ochii, spuse cu glas tremurător: «Drace, dar tare-i tutunul dumitale, căpitane!» «Dar ce a devenit nefericita Zaira?» îndrăzni să întrebe, după o lungă tăcere, o doamnă cu un trandafir galben în păr. «A murit», răspunse cu voce surdă bătrânul colonel.”

— Ptiu! Ce aiureli îmi trec prin minte! se ocărî Arefiev cu glas tare, lovind furios cu piciorul un scaun ce-i stătea în drum. Se pare că am ajuns ca papagalul din anecdotă care nu ştia să spună decât măscări. Hai să pornesc la treabă cu socoteală şi să cercetez în linişte ce subiecte se cer mai mult cu prilejul sărbătorilor? Fireşte, înainte de toate, uşuratica soţie care, o dată cu primul dangăt, se întoarce la soţul părăsit. „Revolverul îi căzu din mână şi se rostogoli

cu zgomot pe podea. Îşi desfăcu larg braţele, ea i se aruncă la piept, şi buzele lor se contopiră într-o sărutare lungă, lungă...” Hm, mai bine să renunţ la cucoana uşuratică.

În rândul al doilea vine soldatul care stă de sentinelă în noaptea de paşte. „O umbră neagră se zări o secundă pe zidul alb al închisorii, luminat puternic de razele lunii. Cu un gest brusc, obişnuit, al mâinii, sentinela puse degetul pe trăgaci şi duse arma la ochi. Dar în clipa aceea răsună solemn primul dangăt, vestind învierea şi ţeava puştii se lăsă încet în jos... Un oftat adânc de uşurare izbucni din pieptul copleşit de emoţie...” şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. O poveste frumoasă, veche, încercată... S-o lăsăm şi pe asta!

— Ce-ar mai fi? N-ar fi rău să las să degere pe stradă o fetiţă sărmană, care se uită la ferestrele viu luminate ale unei case de bogătaşi. „Fulgi mari, pufoşi, cădeau încet, acoperind silueta nemişcată a copilului, pe faţa căruia încremenise un zâmbet fericit.” Dar asta face parte din temele de crăciun, deci... s-o lăsăm deoparte.

Ilia Platonovici se apropie de fereastră şi se uită nepăsător în stradă. Era o seară liniştită, senină şi caldă. Totul părea estompat, calm: cerul îngândurat, semicercul luminos al lunii în descreştere, crengile subţiri ale salcâmilor, siluetele întunecate, uriaşe ale clădirilor, în aerul cristalin şi molatec, glasul trecătorilor şi râsul femeilor răsunau plăcut; până şi roţile trăsurilor duruiau într-un fel deosebit, primăvăratec, mai puţin asurzitor.

Peste drum, în faţa vitrinei unei cofetării mari se îmbulzeau câţiva băieţaşi zdrenţăroşi. Nu-şi puteau dezlipi ochii de la cozonacii uriaşi, frumos pictaţi, şi de la mieii de zahăr şi ouăle felurit colorate, atârnate de nişte şnururi. Fără să-şi dea seama de ce, băieţaşii aceştia îl enervau.

— Ia uite cum s-au lipit cu nasul de vitrină! Fără îndoială că cel cu calapoadele sub braţ a fost trimis de meşterul său la un client ofiţer. Şi el stă şi cască gura! O să întârzie, o să capete o bătaie bună în cinstea sărbătorii, apoi o să apară în ziar altă notiţă despre felul bestial cum îi tratează patronii pe ucenici. Dar aşa-ţi trebuie, bestie mică! Hm... de altfel şi asta ar fi o temă bună. „Băiatul, palid şi istovit, nu-şi poate lua ochii de la cozonacii expuşi în vitrina unei cofetării luxoase. Deodată, apare un domn misterios, cu ochelari cu ramă de aur, îmbrăcat neapărat cu o şubă grozavă de vulpe (în general, acest domn e uimitor de activ în săptămâna paştelui!).

Domnul intră în vorbă cu băiatul, află că e orfan de tată, că bunicul gârbovit de cei o sută de ani ai lui nu mai poate să coboare de pe cuptor, că «mămuca» e bolnavă, iar surioara... şi aşa mai departe. «Condu-mă la ei!» îi spune cu hotărâre domnul cu ochelari cu ramă de aur, şi peste o jumătate de oră, «mămuca» are un vin bun şi un medicament prescris de cel mai grozav doctor, bunicul capătă griş cu lapte şi un brâu cald, iar băieţaşul istovit, «cu ochişorii lucind de bucurie», sare în jurul mesei pe care se lăfăie un cozonac modest şi vreo zece ouă roşii. Iar domnul cu blana de vulpe a dispărut pe nesimţite, fără să-şi spună măcar numele, dar lăsând pe masă un portofel plin cu monede de aur.”

Pendula din camera de alături bătu ora zece cu glas surd şi domol de bariton. Arefiev, cuprins pe neaşteptate de o oboseală sufletească ciudată, pe care nu o mai simţise până atunci, şi de un dezgust de nebiruit pentru toţi băieţaşii istoviţi, pentru soţii părăsiţi şi necunoscuţii misterioşi, se trânti leneş pe canapeaua lată de piele şi închise ochii.

Dacă cineva l-ar fi văzut în clipa aceea, l-ar fi compătimit probabil pe foiletonistul acesta caustic, pe acest „domn zeflemitor”. Se făcuse cenuşiu la faţă şi îmbătrânise într-o clipă aproape cu zece ani, zbârciturile de pe frunte i se adânciseră, ochii închişi i se înfundaseră în orbitele încercănate cu negru, iar cutele din jurul buzelor lăsate în jos dădeau gurii o expresie amară şi dispreţuitoare.

Dar Ilia Platonovici nu dormea. Stătea doar nemişcat, între vis şi realitate, şi imaginile visului porniră să se înlănţuie pe neaşteptate. Timpul dispăruse. Pereţii biroului se topiseră într-o pâclă îndepărtată şi Arefiev trăia o viaţă zbuciumată, fantastică, dar copleşitoare ca şi realitatea însăşi.

Se vede băieţandru, slab, cu chica zburlită, şmecher, fiu al unui diacon dintr-un orăşel uitat de lume. E slujba de înviere. Clirosul din dreapta este plin de cântăreţi amatori, cu ajutorul cărora un seminarist, fiul protopopului, venit în vacanţă de paşte, a înjghebat în grabă un cor. Arefiev îi vede parcă aievea. Primul tenor este un funcţionar mărunt de la poştă. Poartă o uniformă nouă-nouţă; între revere are băgate nişte mănuşi albe, capul său pomădat străluceşte, răspândind un miros puternic de apă de colonie. Cântă puţin pe nas, cu un tremolo puternic, iar când are părţi *solo,* ba se sprijină, aparent nepăsător, cu spatele de perete, ba îşi pune un picior peste celălalt, ridicându-şi capul şi închizându-şi ochii,

languros. Dirijorul însuşi, înalt, slab, cu o faţă frumoasă, e îmbrăcat cu o haină foarte lungă şi dirijează cu mişcări graţioase, stârnind admiraţia generală. Cu două degete ţine camertonul, iar pe celelalte le resfiră elegant. La pasajele mai duioase îşi mişcă uşor braţul drept, îndoit într-o poziţie studiată, şi, din când în când, întinde mâna stângă cu un gest de avertizare ori de oprire. În acelaşi timp, faţa lui, cu sprâncenele ridicate, capătă o expresie tot mai mirată, speriată şi îndoioşată. Dar la pasajele *forte,* îşi mişcă larg şi lin ambele mâini, dă din cap şi-şi leagănă trupul, zbârcindu-şi nasul şi încruntându-şi ameninţător sprâncenele. Nozdrunov, fiu de negustor, gras, roşu la faţă, cu cravata într-o parte, stă cu ochii holbaţi, aţintiţi asupra dirijorului şi din pricina atenţiei prea încordate s-a înclinat chiar puţin înainte. Nu are deloc ureche, dar, potrivit expresiei fiului protopopului, posedă în schimb un „bas fenomenal”, din care cauză este folosit „în chip de berbece”, în pasajele cele mai asurzitoare. Când se apropie un astfel de pasaj, dirijorul se întoarce spre basul fenomenal, aruncându-i o privire înfricoşătoare şi întinzând spre el brusc mâna cu camertonul, de parcă ar vrea să-l străpungă cu o spadă. Atunci Nozdrunov, roşu ca un rac fiert, cu vinele umflate pe frunte şi cu buzele tremurătoare, scoate un răcnet care acoperă pentru o clipă întregul cor.

Iliuşka se află în rândul întâi. Nu-şi ia ochii plini de fericire şi devotament de la chipul dirijorului şi aproape că nu are timp să arunce o privire spre interiorul bisericii ticsite de lume care îi apare de sus ca un noian de capete, de lumini şi feţe uniforme, luminoase, pline de bucurie.

Slujba s-a terminat. Preotul şi apoi corul ies afară pentru a sfinţi pasca şi cozonacii înşiraţi în curtea bisericii. Dimineaţa strălucitoare şi orbitoare de primăvară îi întâmpină pe toţi cu veselie. Cerul albastru, iarba tânără, mugurii înmiresmaţi ai copacilor, ciripitul vrăbiilor din cimitir, toate acestea reîmprospătează în sufletul lui Iliuşka bucuria sărbătorii, slăbită puţin din pricina oboselii. A cântat şi el cât a putut de tare, împreună cu corul, abia prinzând vocile celorlalţi, înăbuşite de dangătul triumfător al clopotelor. În acelaşi timp, simţind fixate asupra lui privirile mulţimii, a păstrat pe chipul său expresia îngrijorată, oarecum încruntată a omului care îndeplineşte o treabă grea, importantă şi serioasă.

Iar a doua zi, trebuie să se urce neapărat în clopotniţă să tragă clopotele. Potrivit unui vechi obicei, oricine poate să tragă clopotele în primele trei zile; fără datina asta paştele nu ar mai fi paşte.

Scara clopotniţei este întunecoasă, treptele, acoperite de praf şi atât de repezi, încât îi tremură picioarele când ajunge, în sfârşit, sus. Acolo, se agaţă cu degetele înfrigurate de balustradă şi se uită în jos. Vai, cât e de înfricoşător, vesel şi neobişnuit! Casele par mici-micuţe şi atât de necunoscute, de parcă nu le-ar mai fi văzut niciodată. Sub picioarele lui, în aer, se rotesc grăbiţi lăstunii cu ţipete de bucurie, iar deasupra capului vede zburând porumbeii speriaţi, cu aripile lucind în soare. Dangătul cutremură întreaga clopotniţă. Strigi, dar nu-ţi auzi glasul. Şi toate acestea se împletesc într-un chip atât de ciudat şi de minunat, încât nu mai ştii cine trage clopotul, cine străluceşte de bucurie şi cine râde: cerul albastru, clopotul sau sufletul de copil beat de fericire?!

Pe faţa slaba şi îmbătrânită a omului întins pe canapea apare un zâmbet uşor. Acum nu mai e Ilia Platonovici Arefiev, spaima tinerilor poeţi, satiric de talent, care-şi mistuie viaţa cu dispreţ şi încordare în cazanul intereselor obşteşti şi al patimilor nesănătoase ale unui oraş bolnav. Este fiu de diacon, Iliuşka, cel vesel şi fără griji, ştrengarul străzii, care soarbe cu nesaţ toate impresiile vieţii sale bogate, pe jumătate conştiente. Pentru câteva clipe, Arefiev se simte atât de proaspăt, de pur şi de senin, ca şi cum o mână nevăzută ar fi şters cu grijă şi gingăşie din sufletul lui toată funinginea adunată de ură, invidie, orgoliu, saturaţie şi plictiseală. Şi, împreună cu Iliuşka, simte că o dată cu fiecare răsuflare îi pătrunde în piept întreaga lume a culorilor, a sunetelor şi a mirosurilor de sărbătoare, totdeauna noi, totdeauna fermecătoare şi infinit de variate.

Dar zilele acestea minunate, însorite, se pierd în negura trecutului. Acum, pe dinaintea ochilor lui se perindă alte tablouri, mereu mai cenuşii şi mai triste. E povestea lungă a durerilor încă neuitate, a luptei crâncene pentru succes şi a lentei împietriri morale. În sfârşit, memoria neîndurătoare scoate din adânc seara aceea de paşte, de demult, de care Arefiev se teme totdeauna să-şi aducă aminte.

Cât de clar le vede iar pe toate. Mai întâi, biroul redacţiei, unde Ilia Platonovici primeşte onorariul pentru prima sa nuvelă mai mare. Directorul, un gazetar priceput, bătrân şi aspru, şi-a dat probabil seama că o dată cu noul colaborator pătrunde în ziarul lui o forţă originală şi proaspătă. L-a încurajat pe Arefiev în cabinetul său, i-a strâns îndelung mâna şi, în sfârşit, întâmplare unică în analele redacţiei, i-a spus cu un ton prietenesc şi familiar:

— Povestirea dumitale intră mâine. Dar dacă ai nevoie de bani, te rog să nu te jenezi. Te plătim după şpalt.

Dacă are nevoie! Arefiev tocmai voia să-l roage să i se dea „vreo trei ruble avans”. Pentru că acolo, într-o casă uriaşă, ticsită cu tot felul de oameni săraci, aproape la mansardă, îl aşteptau cu inima cât un purice o femeie şi un copil. Şedeau pe întuneric, fiindcă nu aveau cu ce să-şi cumpere gaz. În dimineaţa aceea vânduseră singura basma cenuşie călduroasă, ca să facă rost de bani pentru masă. Acolo, îl aşteptau proprietarul neplătit, portarul, mizeria şi răutatea. Arefiev a semnat bonul cu mâna tremurătoare, în timp ce casierul, un bătrânel scund, gras, îngâmfat şi veşnic nemulţumit, cu o faţă de papagal jignit, împingea spre el un teanc de bancnote, deasupra cu o grămăjoară de monede de argint.

Da, fusese o perioadă grea în viaţa lui Ilia Platonovici, plină de eşecuri, în care umbla mereu flămând şi se apuca de orice, numai să câştige un ban: lecţii, copieri etc. Dar cum se face că el şi soţia lui au îndurat cu atâta optimism viaţa aceea de ocnaşi, fără să crâcnească, fără amărăciunea dezgustătoare a reproşurilor reciproce, adesea chiar cu ironia mândră, tinerească, provocatoare faţă de soartă? Pentru ce, mai târziu, când soarta le zâmbise, în sfârşit, cu bunăvoinţă, şi Arefiev pornise cu paşi mari pe calea celebrităţii şi a unei vieţi îndestulate, chiar confortabile, pentru ce se destrămase pacea lor sufletească, lăsând loc unui gol murdar? Poate pentru că o dată cu moartea copilului dispăruse şi legătura puternică, deşi dureroasă, care le unea inimile?

Fusese o odraslă ciudată şi tristă acest copil al lor! Părea că trage întregul ponos al mizeriei şi al lipsurilor în care fusese conceput. De la vârsta de un an încetase să mai crească. Îi creştea numai capul, uriaş, puhav, parcă umplut cu un lichid palid, nesănătos, în timp ce trupul rămânea acelaşi, pirpiriu şi slăbuţ, iar braţele şi picioarele, subţirele ca nişte crenguţe uscate, atârnau neputincioase, fără să se dezvolte şi fără să se întărească. Frumoşi erau numai ochii lui mari, blânzi şi trişti, de o culoare uimitoare, pe care, după cum spune Heine, nu o vezi nici la oameni, nici la animale, ci doar arareori la flori. Condamnat la veşnică nemişcare, îndura cu o răbdare supraomenească toate bolile care-l chinuiau mereu. Acest băieţaş totdeauna serios, totdeauna îngândurat, vorbea cu plăcere numai despre dumnezeu, despre îngeri, despre morţi, despre înmormântări şi cimitire. Ştia cu siguranţă că va muri curând şi nu zâmbea niciodată.

Ah, cât de chinuitor îşi amintea Ilia Platonovici de toate amănuntele acelei seri de paşte când intrase în odaie atât de încărcat cu pachete, încât fusese nevoit să deschidă uşa cu cotul. Iar în urma lui venea portarul. Îşi primise bacşişul şi, îngăduitor, binevoitor şi zâmbitor, aducea pachetele pe care Arefiev nu le mai putuse lua singur din trăsură.

Ce bucurie a fost în seara aceea de sărbătoare în cămăruţa de la etajul al treilea! Tăiaseră trei lumânări în jumătăţi şi le aprinseseră pe toate şase, ceea ce însemna un lux nebunesc. Pe un primus (înainte nici nu îndrăzniseră să viseze la aşa ceva) se prăjeau nişte cotlete de porc proaspăt aduse şi fierbea „cafea moca" veritabilă. Pe masa lor se afla un cozonac înalt şi altul mare şi turtit pentru părinţi şi un cozonăcel pentru băiat. Ilia Platonovici nu-şi mai găsea locul. Umbla în patru labe în faţa lui Grişa, ba făcând pe ursul, ba sărind ca un broscoi, ba, prefăcându-se că e câine rău, mârâia şi se făcea că-l muşcă pe Grişa de pieptul mic şi cald. Parcă se îmbătase de senzaţia neobişnuită a căldurii şi a îmbelşugării şi, mai ales, a primului succes literar, a cărui dulceaţă otrăvitoare omul care nu a gustat-o nici nu şi-o poate închipui măcar.

Până şi Grişa zâmbise pentru prima oară în scurta lui viaţă. Îşi întinsese mânuţele spre heruvimul de carton înfipt în cozonac, şoptind cu o faţă deodată nespus de frumoasă din pricina zâmbetului luminos:

— Îngeraşul! Îngeraşul!

Doamne, unde erau ei acum? Pe fosta lui soţie, Arefiev o văzuse cu trei ani în urmă la Nisa, alături de un bătrân bolnav de podagră, cu o înfăţişare neobişnuit de aristocratică şi de uzată. Iar pe Grişa îl luaseră la ei îngerii, cărora le zâmbise atât de bucuros...

Ilia Platonovici a sărit de pe divan împins parcă de un resort. Lacrimile îi udaseră faţa, însă nu-i era ruşine de ele fiindcă îi dăruiseră pentru câteva clipe sentimentul neîncercat de atâta vreme al profundei dureri omeneşti care purifică şi îmbunează... S-a dus la fereastră. Ca şi mai înainte, la vitrina cofetăriei se îmbulzeau băieţaşi zdrenţăroşi, tropăind cu picioarele lor îngheţate. Şi-a amintit cu câtă răutate îi ironizase pe „băieţaşii istoviţi" şi pe „domnii misterioşi cu ochelari cu ramă de aur". Dar acum, în timp ce se uita la ei, nu se mai simţea enervat, ci stăpânit de o milă adâncă, duioasă şi plină de înţelegere.

„Toţi suntem, se gândea el, într-un fel sau altul, nişte copii sărmani, părăsiţi, şi cât de groaznică ar fi viaţa dacă ne-am pierde

cu totul credinţa în necunoscuţii misterioşi şi buni!”

În minte i-au răsărit siluetele nevolnice ale copilaşilor care degeră prin mansarde, tremură în subsolurile pline de igrasie, aleargă pe străzi după trecători, cerând stăruitor de pomană, acele suflete curate, pe care oamenii vârstnici, înrăiţi de viaţă, le contaminează cu viciile, cu mârşăvia lor şi cu veşnica minciună; fetiţele care abia au învăţat să vorbească, dar au şi devenit obiectul unui negoţ mârşav, delicvenţii minori, copiii hoţi şi beţivi; în sfârşit, infirmii nenorociţi – cocoşaţii, rahiticii, idioţii, epilepticii, mutilaţi din leagăn de boli ereditare. Şi în mintea lui Ilia Platonovici au răsunat clar măreţele cuvinte ale lui Sakia-Muni, care a întruchipat înţelepciunea omenească a tuturor veacurilor şi popoarelor: „Cine a uscat lacrimile de pe obrazul unui copil şi a făcut să apară zâmbetul pe buzele lui, acela este socotit mai demn în faţa milostivului Buddha decât cel ce a construit templul cel mai măreţ”.

De mai bine de un ceas, Ilia Platonovici stă neclintit la masa lui de lucru, şi de sub pană îi curg cu iuţeala obişnuită rândurile frumos scrise. Nici el nu ştie cum se va sfârşi articolul intitulat *Zâmbetul unui copil,* dar simte cât de plăcut i se înfioară firele de păr de pe cap şi cum îl răscoleşte de mult uitata inspiraţie. Iar în faţa ochilor îi stă mereu obrazul diform al copilului său, luminat pe neaşteptate de un zâmbet plin de bucurie.

1901

MARŞUL

Regimentul de infanterie „Insarski” pornea într-un marş de noapte, după un popas de o zi în marele sat Pogrebişce. În întunericul serii mohorâte de toamnă domnea o forfotă ciudată, clocotitoare şi totuşi înăbuşită. De-a lungul uliţei largi şi noroioase a satului se auzeau prin băltoace plescăiturile greoaie, grăbite şi dezordonate a sute de picioare. Strigăte furioase răsunau stăpânit, iar fierul lovit de fier zdrăngănea şi suna. Pe alocuri, licăreau felinare; petele lor gălbui se lăţeau prin ceaţă, de parcă pluteau în văzduh, se clătinau şi tremurau.

Soldaţii se adunau repede, plini de voie bună. Istoviţi de marşuri lungi, cu hainele rupte şi slabi, se bucurau că a doua zi va fi ultima manevră a corpului de armată şi se va termina şi concentrarea în tabără, de care li se făcuse lehamite de mult, şi regimentul va pleca, în sfârşit, cu trenul spre cazărmile de iernat. Cu toate că în

timpul zilei nu dormise niciunul dintre ei, se simţeau înviorați. De data aceasta, nu se mai auzeau înjurăturile furioase, grosolane şi complicate, pe care le auzi numai la marinari, soldați şi puşcăriaşi.

Sublocotenentul Boris Vladimirovici Iahontov, ofiţerul inferior din compania a şaptea, participa pentru întâia oară la marile manevre care mai păstrau încă pentru el farmecul noutăţii vieţii nomade. Îi mai plăcea tot ce vedea: în fiecare zi alte ţinuturi, alte sate, alţi oameni, alte graiuri. În fiecare zi, alt popas într-o casă curată ucraineană, înmiresmată de aroma pelinului şi a buchetelor de răchitan de la icoane. Apoi, popasurile de noapte pe pământul gol, sub un cort scund ca o căsuţă făcută din cărţi de joc, prin pânza căruia se zărea, gingaş şi pierdut, argintul stelelor. Pofta zdravănă de mâncare din timpul haltelor, sub ploi torenţiale, care înviorau trupul şi înfierbântau plăcut şi puternic obrajii... Marşul pe care trebuiau să-l facă în noaptea aceea îi stârnea curiozitatea încă de pe acum prin caracterul său neobişnuit. Să mergi, dumnezeu ştie unde, pe meleaguri necunoscute, prin întunericul nopţii ploioase, fără să vezi nimic în faţă sau pe de lături; şi să mergi aşa, nu de unul singur, ci împreună cu alţi o mie – asta i se părea un lucru serios, întrucâtva misterios, ba chiar sinistru dar, în acelaşi timp, atrăgător.

În seara aceea, se îngrijise de expedierea lucrurilor sale, aşa că întârziase de la front. Acum se grăbea să ajungă la companie înainte ca comandantul să-i observe lipsa. Dar noaptea e mult mai greu să-ţi găseşti compania. Ziua, în timpul adunării de exerciţiu, i se păruse că ar fi o treabă destul de uşoară. Dar acum, noaptea, mereu îi răsăreau în cale garduri şi şanţuri de care nu se împiedicase ziua. Şi era atât de întuneric, că fără să vrei îţi venea să închizi ochii şi să mergi pe dibuite, cu mâinile întinse înainte, ca orbii.

Compania a şaptea se strânsese înaintea celorlalte la punctul de adunare. Ultimii oameni întârziaţi, cu poalele mantalelor suflecate şi prinse sub centiron, veneau în fugă la front şi se strecurau în rânduri. Din cauza grabei, agăţau cu raniţele hainele camarazilor, iar bidoanele de aramă răsunau, lovindu-se de patul armelor. Vocile păreau înăbuşite, monotone şi şterse, de parcă-şi pierduseră timbrul şi vigoarea în ploaia de toamnă.

— Un' te bagi? Ori nu vezi că te-ai vârât într-un pluton străin? Zău, mă frate, că neghiob mai eşti!... Mişcă odată, mă, buturugă, mă! Că te ia dracu!...

— Ce tot te învârţi, Seroştan? i-a zis dojenitor, cu o voce subţire, subofiţerul Soloviov unui soldăţel stângaci, care nu izbutea să-şi găsească locul. Ce tot te-nvârţi? Te-nvârţi ca o baligă într-o vâltoare şi de ce – dracu ştie! Cască-ţi ochii, drace!

Unii dintre soldaţi, dând din umeri şi din coate, îşi săltau şi-şi aşezau mai bine raniţele în spinare, îşi netezeau cutele mantalei şi-şi strângeau mai tare curelele, ajutându-se unul pe altul.

— Ia vezi, vecine, strânge-mi puţin mantaua în spate! Mai tare, mai tare! Nu te teme, că nu plesnesc. Propteşte-ţi genunchiul în spinarea mea. Oho! Aşa, aşa! Ei, acu-i bine. Mulţumesc, vecine!

Bătrânul soldat, *nenea* Vedeniapin, solistul corului şi ghiduşul companiei, glumea cu jumătate de glas.

— Ei, copii, mâine s-a zis cu manevrele. Şi compania a şaptea se duce cu *trinul.* U-u-u! făcu el prelung, imitând locomotiva. Şi ce muiere am lăsat la oraş, măi fraţilor, o bomboană, nu alta! Cât ai zice miau, îmi trânteşte nişte plăcinte, dă fuga să ia votculiţă şi-i arde un samovar. „Vă rog, drăguţule Frol Ivanâci, adică domnule Vedeniapin... mâncaţi, făceţi-mi plăcerea...”

— Da’ băieţii spuneau că mâine se dă rachiu, a zis deodată, cu voce răguşită, Legkokoneţ, un soldat leneş şi tembel.

— Rachiu? i-a luat vorba din gură, cu răutate, Vedeniapin. Asta, măi frate, la noi la Tula se cheamă: chelului tichie de mărgăritar îi trebuie...

Ceva mai la o parte, pe un deluşor, stătea comandantul companiei, căpitanul Skibin. Lângă el, un gornist ţinea un felinar atârnat în vârful unui băţ lung. Felinarul arunca pe pământ o pată de lumină ştearsă, tulbure şi mişcătoare. Vasili Vasilievici Skibin era un bărbat înalt, costeliv, adus de spate, cu mâinile lungi şi cu o oarecare stângăcie în mişcări. Înfăţişarea lui întreagă, ochii lui miopi şi privirea şovăielnică, zâmbetul lui fugar, chiar şi mersul lui nesigur şi săltăreţ dovedeau slăbiciune, deprimare, rea-voinţă şi nevolnicie. Avea în el ceva muieresc, de femeie bătrână. Vorbea încet, cu o voce moale şi răguşită, parcă obosită, dar nu spunea decât lucruri neplăcute şi răutăcioase. Tot regimentul ştia că soţia lui, o doamnă slabă şi mlădioasă ca o şopârlă, era de patru ani îndrăgostită de locotenentul Verjbiţki, şi nu se ascundea de nimeni, ba, prin absurd, făcea şi pe geloasa. Probabil din cauza aceasta Vasili Vasilievici se purta cu vădită duşmănie faţă de ofiţerii tineri.

Iahontov s-a apropiat de felinar şi, oprindu-se la doi paşi de Skibin, şi-a dus mâna la chipiu. Comandantul companiei l-a văzut şi,

privindu-i cocarda, i-a spus cu vocea lui lâncedă şi obosită:

— Dacă ai poftă să mai întârzii, locotenente, mută-te la altă companie. Aici la mine nu-i serată dansantă, ci serviciu. Altfel voi înainta un raport comandantului regimentului, ca să te scoată din compania mea. Da! N-am nevoie de dansatori de mazurcă şi de domnişori care se ţin toată ziua de cucoane.

A tăcut puţin, apoi şi-a întors spre alţi doi ofiţeri faţa amărâtă, slabă şi fără vlagă, cu mustăţi groase, şi şi-a continuat cuvântarea întreruptă cu puţin mai înainte:

— Pe domnii ofiţeri îi rog să nu-şi părăsească locul în timpul marşului. Pe locotenentul Tumkovski îl rog... Unde eşti, locotenente, nu te văd?... Aha!... Pe dumneata – cum spuneam – locotenente, te rog să iei seama la felinarul din coada companiei a şasea şi să ţii distanţa de el. Şi să vegheaţi, domnilor, ca soldaţii să nu doarmă în marş. Altfel, ticălosul aţipeşte şi cade jos cu armă cu tot. De altfel, eu singur... Gregoraş! a strigat el undeva, în întuneric.

Exclamaţia aceasta, repetată slugarnic în rândurile mai apropiate, se comunica repede din pluton în pluton.

„Să vină plutonierul-major la comandantul companiei! Plutonierul-major, la comandant! Taras Gavrilâci, poftiţi la comandamentul companiei!...”

Plutonierul-major Gregoraş s-a apropiat, exagerat de grabnic, de felinar, împroşcând noroiul cu picioarele lui strâmbe până departe în jurul său, de parcă ar fi venit înotând.

— Aicea-s, înălţimea-voastră!

— Să nu doarmă oamenii în mers! Să nu iasă nimeni din coloană. Să spui subofiţerilor să aibă grijă. Auzi?

— Aud, înălţimea-voastră! Eu, s’trăiţi, i-am mai lămurit...

— Taci! Apoi, vă rog, domnilor, să supravegheaţi ca oamenii să nu fumeze, să nu aprindă chibrituri, să nu vorbească şi, în general, să nu facă niciun zgomot... Altfel ne poate observa inamicul, a adăugat Skibin cu o ironie abia simţită. Gregoraş, tu răspunzi de asta. Auzi?

— Aud, înălţimea-voastră! Eu, s'trăiţi...

— Taci! Mai cu seamă, domnilor, oamenii să nu doarmă. Altfel îşi mai scot pramatiile ochii unii altora, tu tragi ponosul pentru ei. Sublocotenente Moskvin, dumneata eşti încheietorul companiei. Vezi să nu rămână nimeni în urmă. Şi încă ceva. În spatele companiei o să meargă dobitocul ăsta (Skibin arătă peste umăr cu degetul cel mare la gornist), aşa că te rog să ai grijă ca el să ducă

felinarul cu lumina înapoi, în direcţia companiei a opta. Şi asta... tot din pricina inamicului. Apoi... De altfel, mi se pare că asta-i tot. Vă rog, domnilor ofiţeri, să treceţi la locurile dumneavoastră.

Ofiţerii s-au împrăştiat. Lui Skibin i s-a adus calul, o iapă bătrână, murgă şi chioară, cumpărată anume pentru manevre din reforma cavaleriei. O chema „Nastasia”. În timpul mersului îşi ţinea gâtul întins ca un gâscan, îşi ridica sus de tot picioarele bolnave şi-şi zvârlea capul pe spate atât de tare, de parcă privea ceva pe cer (astfel de cai sunt numiţi la cavalerie *numărători de stele).* Skibin a sărit o vreme într-un picior pe lângă cal, împroşcând cu înjurături şi iapa, şi gornistul şi, în cele din urmă, s-a lăsat greoi în şa.

Compania era gata de plecare. Dar au trecut zece, douăzeci de minute, s-a scurs o jumătate de oră, şi compania a şasea, care se afla în faţă, tot nu se mişca din loc. Inactivitatea aceasta silită, fără cauză, în întuneric, în ploaie, neliniştea oamenii şi le dădea o senzaţie apăsătoare. Se frământau, nerăbdători, lăsându-se când pe un picior, când pe altul, oftând tăcuţi.

— Dracu ştie de ce s-or fi împotmolit acolo?! a spus Skibin cu voce tare, dar parcă vorbind cu sine însuşi, trecând încet călare de-a lungul companiei şi îndemnând cu călcâiele calul care se împotrivea. Dezordine şi iar dezordine!

Plutonierul-major, care se afla în apropiere, a tuşit politicos, apoi, ca şi cum s-ar fi gândit cu voce tare, a zis:

— Pesemne că lăsăm să treacă înainte brigada întâi. Altfel, de ce-am sta?!...

— Brigada întâi! a răspuns supărat Skibin, oprindu-şi calul. Doar există un program, cine şi când să pornească, pentru ca să nu iasă aiureală mai târziu. „Birocraţii” ăştia încurcă totdeauna câte ceva.

Iahontov ghicea în vocea lui neadormită invidia infanteristului combatant faţă de ofiţerii de stat-major şi, în acelaşi timp, o nuanţă de siguranţă că dacă problema aceasta i-ar fi fost dată lui spre rezolvare, totul ar fi fost organizat foarte repede, simplu şi bine.

Au mai trecut câteva minute chinuitoare. Apoi, deodată, compania a şasea a început să se mişte, tropotind din picioare de parcă ar fi bătut pasul pe loc, fără să se urnească. Numai după legănarea felinarului, care începuse să se clatine în sus şi în jos, şi-au dat seama că, în realitate, compania nu mai stătea pe loc, ci pornise înainte. Skibin s-a întors spre coloană şi a ordonat moale, cu jumătate de glas, mâncând cuvintele:

— Pas de voie! Nainte 'arş!

Peste un sfert de oră, întregul regiment se resfira în lungul drumului larg de poştă. Prin întunericul nopţii nu se zăreau nici oamenii, nici caii. Abia-abia dacă licărea în faţă şirul lung de felinare, cu ajutorul cărora fiecare companie arăta calea unităţii imediat următoare.

Greutăţile marşului de noapte au apărut curând. La fiecare două-trei sute de paşi se ivea câte o neplăcere. Rândurile din faţă se opreau mereu, iar cele din spate nu prindeau de veste din timp şi dădeau buzna peste ele. Apoi, distanţele dintre plutoane deveneau câteodată prea mari. Atunci plutonul din spate trebuia să-l ajungă din urmă pe cel din faţă şi oamenii fugeau greoi, încordându-se, iar în timpul fugii, bidoanele, lopeţile şi cartuşierele zornăiau hodorogit. Oamenii nu vedeau nimic prin întuneric; alergau la întâmplare, până când se ciocneau de cei din faţă. Grupele se amestecaseră de mult, dar nimănui nu-i trecea prin minte să facă din nou ordine. Oboseala, neliniştea, plictiseala şi veghea forţată se vădeau tot mai mult. Oamenii tăceau, dar era o tăcere plină de tensiune nervoasă. Nu se auzea decât zgomotul miilor de cizme, care frământau noroiul, clefăind gros şi plescăind de câte ori se scufundau şi ieşeau din el. Şi Iahontov se gândea că probabil tocmai aşa, cu cinci sute sau o mie sau cinci mii de ani în urmă, erau duşi noaptea prizonierii de către învingătorii cruzi şi nepăsători. Probabil că tot atât de posacă şi de neliniştită era tăcerea bieţilor oameni, tot atât de dezordonat şi de furios se buluceau unii peste alţii în timpul opririlor, tot aşa clefăia glodul sub picioarele lor şi tot aşa cădea peste ei pânza deasă a ploii de toamnă.

— Of, fraţilor, ce bună ar fi acum o ţigară! a spus nenea Vedeniapin şi a oftat.

— Îţi dau eu ţigară, afurisitule! a răspuns pe neaşteptate, de undeva din întuneric, vocea aspră de bas a plutonierului-major. Îţi dau eu ţigară, nemernicule!

Drumul, drept până atunci, începuse să coboare. Iahontov şi-a dat seama de pantă când a simţit că picioarele îşi pierd stabilitatea şi alunecă înainte, aşa că, fără voia lui, trebuia să calce cu piciorul într-o parte. O boare rece, tăioasă şi umedă, năvălind parcă dintr-o hrubă adâncă, l-a izbit în faţă, apoi, numai după câţiva paşi, a simţit că sub picioare i se mişcă, tremurând, un pod de lemn. Undeva jos, în apa neagră, fără maluri, s-a răsfrânt pentru o clipă lumina felinarului, ca o coadă lungă, unduioasă.

— Sublocotenentul Iahontov, dumneata eşti? a auzit Iahontov deasupra capului său vocea comandantului companiei. Nu vrei să te urci pe cal? Eu o să merg pe jos. Nu ştiu de ce mi-or fi amorţit picioarele!

Pe Iahontov, amabilitatea aceasta neaşteptată l-a făcut bănuitor, dar a primit cu bucurie. Când s-a aşezat în şa, a auzit un icnit adânc şi înăbuşit care venea parcă din adâncurile calului. Apoi „Nastasia" a respirat încet, umflându-şi larg coastele, de parcă ar fi cuprins-o şi pe ea chinuitoarea nelinişte care-i stăpânea pe oameni. Iahontov a atins-o cu călcâiele, şi ea a început, prevăzătoare, să-şi depene mersul. De câte ori îşi trăgea copitele din clisă se auzea un zgomot de parcă ar fi destupat cineva nişte sticle.

În depărtare, chiar la orizontul întunecat, a apărut deodată o luminiţă, care creştea pe măsură ce compania înainta. În sfârşit, se putea desluşi bine o casă cu două etaje. Etajul de jos era puternic luminat, ca de sărbătoare. Sus, lumina era mai slabă şi se vedea numai la două ferestre laterale din stânga. Iahontov se uita la ochiurile vesele de lumină şi se gândea la căldura, lumina şi mulţumirea pe care o simţeau în clipele acelea oamenii din casa aceea. Îşi închipuia o mare familie de moşier, unită, viaţa lor veselă şi îmbelşugată, dansurile şi petrecerile lor cu femei frumoase şi elegante. Şi propria lui viaţă i se părea, în astfel de clipe, grea, plictisitoare şi monotonă, ca noaptea aceasta ploioasă, ca drumul acesta necunoscut şi nesfârşit.

Cei din faţă s-au oprit iarăşi. Printre rândurile companiei a şasea s-a auzit o forfotă ciudată: câţiva oameni vorbeau deodată, repede şi tare. Cuvintele nu se puteau înţelege, dar se auzea că cineva înjura, iar altul se dezvinovăţea. Iahontov s-a strecurat înainte şi, la lumina felinarului care se prelingea, lucind, peste epoleţii unui ofiţer, l-a recunoscut pe Tumkovski.

— Ce-i acolo, Ivan Martinianovici? a întrebat el, aplecându-se în şa.

— Ah, dragul meu, dumneata eşti? a spus dulceag, ca totdeauna, Tumkovski, şi după vocea sa îţi dădeai seama că-şi ridicase capul. Nu ştiu, dragul meu! Un imbecil s-a băgat într-o baionetă. Uite că-l duc la trăsură...

La lumina felinarului s-au zărit pentru o clipă doi soldaţi, care duceau de subsuori pe un al treilea. Acesta gemea întretăiat, încordat, şi se ţinea cu mâinile de obraji.

— L-o fi atins în ochi? a întrebat sec Skibin. De ce taci,

dobitocule?

Cei trei soldaţi s-au oprit.

— Auzi, te întreabă dacă te-a-mpuns în ochi ori nu? a zis către rănit unul dintre însoţitori cu o voce tare, de parcă ar fi vorbit cu un surd.

— Păi să vedeţi... nu ştiu, a răspuns rănitul cu voce ştearsă, vlăguită şi şi-a luat mâinile de pe faţă. Tare mă doare, înălţimea-voastră, nu mai pot răbda...

— Păi ce te bagi peste baionetă, idiotule? a spus Skibin cu acelaşi ton sec. Singur eşti de vină, prostule. Hai, treci, treci!

Apoi, a adăugat sentenţios spre Tumkovski:

— Uite, acum, pentru gură-cască ăsta o s-o păţească comandantul companiei. Şi cu ce, mă rog, e vinovat comandantul?... Reguli!...

Iahontov s-a aplecat mult asupra rănitului şi i-a cercetat faţa. Prin întuneric nu-i putea vedea trăsăturile obrazului, dar tânărului ofiţer i s-a părut că soldatul avea în locul ochiului drept o gaură neagră, mare cât pumnul. Şi, o dată cu sentimentul de milă şi dezgust, pe Iahontov l-a străbătut prin degetele picioarelor şi prin pântece o durere greţoasă, sâcâitoare şi enervantă.

Soldatul a fost dus de acolo şi marşul a început iar, într-o tăcere apăsătoare. Din întreaga companie, numai plutonierul-major nu-şi pierduse vigoarea. Din când în când, Iahontov îl auzea cum îl ceartă pe vreun soldat, care aţipise în mijlocul companiei:

— Ai adormit? Ţi-ai văzut satul în vis? Poate vrei să-ţi aduc şi o pernă? Apoi adăuga, şuierând printre dinţii strânşi: Mă, să nu dormi, să nu dormi, să nu dormi!

De câtva timp, pe Iahontov îl cuprinsese o senzaţie ciudată şi foarte neplăcută. I se părea mereu că sub el calul nu mai mergea, ci-şi clătina numai spatele înainte şi înapoi, bătând pasul pe loc. În zadar încerca el să se convingă că senzaţia aceasta ciudată era doar o iluzie. Se apleca şi, încordându-şi vederea ca să zărească drumul, i se părea că animalul continua să se clatine şi să-şi tragă picioarele din noroi, fără să se urnească din loc şi fără să înainteze nici măcar cu un pas.

— Drace! Ce facem, mergem sau stăm? a exclamat Iahontov şi, deodată, s-a înfiorat când şi-a auzit vocea speriată.

Din coloană, cineva i-a răspuns scurt şi ursuz:

— Ne târâm!

În răspunsul acesta grosolan, care nu semăna a răspuns de

soldat, Iahontov a desluşit ceva nou şi prevestitor de rău, o oboseală supusă şi deznădăjduită, o descurajare totală, care parcă distrusese pentru totdeauna deosebirea de grad dintre soldat şi ofiţer. În loc să-l mustre, Iahontov s-a întors doar zăpăcit în direcţia de unde venise răspunsul.

Între timp, calul continua fără niciun rost să-şi clatine spatele şi să-şi vâre picioarele în noroi pe acelaşi loc. Pe Iahontov l-a cuprins teama. Senzaţia aceasta se potrivea de minune cu visele absurde, istovitoare şi febrile, în care te grăbeşti să fugi undeva şi vezi, deznădăjduit, că nu-ţi poţi mişca nici mâna, nici piciorul. Din clipa în care Iahontov s-a gândit la comparaţia aceasta, tot ceea ce se petrecea a început să semene cu un vis. Şi marşul de noapte, şi supunerea tăcută a soldaţilor, şi şirul de felinare ce se pierdea departe, departe, şi soldatul rănit de mai înainte, şi furia lipsită de vlagă a lui Skibin, şi drumul plictisitor prin întuneric, umezeală şi frig – toate i se păreau un coşmar ameninţător, uitat demult, care se repeta acum cu aceeaşi îngrozitoare intensitate de altădată.

— Oh, dar toate astea au fost, au mai fost cândva... a şoptit Iahontov. Doamne, ce-i asta?!

A coborât de pe cal, l-a dat în primire gornistului şi, lăsând soldaţii în urma lui, a trecut la flancul drept. Acolo, în distanţa dintre companii, unde felinarul împrăştia mai multă lumină şi era un spaţiu mai mare, Skibin şi Tumkovski mergeau unul lângă altul şi discutau încet.

— Am dat gornistului calul, a zis Iahontov.

— Foarte bine, a răspuns, distrat, Skibin. Şi eu îţi spun, locotenente – s-a întors el grăbit spre Tumkovski – că manevrele astea nu-s altceva decât dezmăţ şi peltea — atât! Poate că statul-major le socoate necesare, dar n-au alt rezultat decât că soldaţii îşi pierd ţinuta, disciplina slăbeşte – şi atât. Dar şi pentru ofiţeri sunt de prisos. Pe dracu, ce fel de inamic mai e şi ăsta când ştiu că nu-i decât locotenentul Sidorov, de la care am împrumutat ieri trei ruble? Dumneata comanzi: „Direcţia, coloana din faţă, foc pe plutoane”, dar ţi-e, desigur, totuna cum ochesc soldaţii şi dacă ei sunt la adăpost de gloanţele duşmane, şi toate astea...

— Foarte adevărat, dragă Vasili Vasilievici, a încuviinţat Tumkovski. Eu am citit, ori poate oi fi auzit undeva, că un general a propus ca în timpul manevrelor să se distribuie printre cartuşele oarbe şi un procent oarecare de cartuşe adevărate. Cam unu la zece mii, nu-mi amintesc prea bine.

— Of, ce prostii! a zis Skibin, înciudat, tărăgănând cuvintele. Nu-i nevoie de niciun fel de cartuşe. Pe dracu! Ce fel de cartuşe vrei dumneata, când soldaţii de acum parc-ar fi fete de pension? N-ai voie să-i atingi nici cu degetul. Iar după părerea mea, trebuie să-i baţi pe ticăloşi, asta trebuie! Înainte am putut avea şi Suvorovi, şi Sevastopol, dar de ce? Pentru că pe zece îi omorau în bătaie, iar pe al unsprezecelea îl scoteau soldat. Înainte, neică, soldatul slujea cinci ani şi tot se mai socotea leat tânăr. Asta era slujbă... da! Dar acum... Eh!

— Acum chiar că e un pension de fete nobile, a spus slugarnic Tumkovski. Au răsărit şi umanitariştii, şi liberalii. Ia să-ncerce liberalii ăştia să-şi bată capul cu dobitocii noştri, să vezi cum li s-ar umfla şi lor mâinile de bătaie. Ca să vezi: dacă dai în ticălos şi-l loveşti uşor, mai mult în glumă, el îndată ţipă: „Of! Ce-i asta? N-aud nimic cu urechea dreaptă...” Şi numaidecât eşti dat în judecată *„pentru schingiuirea soldatului”,* care a avut ca urmare... şi aşa mai departe. Iar el, ticălosul, aude mai bine decât noi.

— Pentru că-s proşti! a răspuns dispreţuitor Skibin. Cine se poartă aşa faţă de martori? Nu, îl chemi la magazie sau la tine acasă, şi acolo stai cu el de vorbă cum trebuie. Crede-mă, mai târziu o să-ţi mulţumească toată viaţa că nu l-ai dat în judecată. Judecata cine ştie unde-l trimite, iar tu i-ai ferchezuit mutra şi-atâta tot. Şi ce contează faţada la el?...

Discuţia asta s-a prelungit multă vreme. Părea că niciunul nu voia să se lase întrecut de celălalt în cruzime şi nepăsare faţă de soldaţi, în dispreţul faţă de munca lor, în desconsiderarea ironică a comandanţilor superiori. În aceste fraze grosolane, seci şi răutăcioase, Iahontov a recunoscut din nou ceva asemănător cu coşmarul acela groaznic, pe care-l simţise cu câteva clipe mai înainte, şi în sufletul lui pustiu au pătruns iarăşi scârba şi greaţa. Tot ca într-un coşmar, şters, obositor, de mult cunoscut, i-a apărut întreaga lui carieră militară, şi copilăria lipsită de bucurii, petrecută în casele uriaşe ale instituţiilor de stat, şi viaţa cenuşie care-l aştepta de aci înainte, şi propriile lui gânduri de acum – atât de palide, de lipsite de vlagă şi de triste.

Iar compania mărşăluia, mărşăluia mereu pe drumul glodos de poştă, de parcă marşul n-avea să se sfârşească niciodată. Părea că o forţă monstruoasă pusese stăpânire pe mii de oameni maturi, sănătoşi, îi smulsese de la căminurile lor, de la munca lor obişnuită şi dragă şi-i gonea prin noaptea urâtă, dumnezeu ştie unde şi

pentru ce.

Zorile erau aproape. Treptat, treptat, feţele soldaţilor, cenuşii, boţite, lucioase din cauza ceţii şi a nopţii nedormite, se desprindeau din întuneric. Toate chipurile semănau unul cu altul şi arătau mai aspre, mai resemnate în negura străvezie şi nesigură a dimineţii.

1901

LA ODIHNĂ

I

După îndelungi peregrinări fără rost dintr-o trupă într-alta, singurul fiu al negustorului de categoria întâi, Nil Ovsiannikov, muri de tuberculoză şi beţie în spitalul orăşenesc din Narovciat. Tatăl său, care în timpul vieţii nu numai că-i refuzase orice ajutor, dar îl şi ameninţase că-l va blestema în mod solemn în faţa altarului, înfiinţă cu prilejul primei aniversări a morţii fiului, şi în amintirea lui, „Azilul Alexei Nilovici Ovsiannikov, pentru actori bătrâni şi nevolnici”. Poate că unde azilul se găsea în capitala unei gubernii uitate de lume, ori din alte cauze necunoscute, în el se adăposteau totdeauna puţini locatari. Fusese amenajat într-o casă boierească nelocuită, unde toate odăile căzuseră de multă vreme în paragină, cu excepţia unei săli uriaşe, cu parchet pe jos, cu ferestre-uşi şi cu coloane albe date cu var, strâmbate de vechi ce erau. În sala aceasta se adăposteau în toamna anului 1899 cinci actori bătrâni, rămaşi pe drumuri, mânaţi aici de mizerie şi de boală.

În mijlocul sălii se afla o masă ovală acoperită cu o muşama galbenă, care imita marmura, iar de-a lungul pereţilor, între coloane, erau rânduite paturile, fiecare cu câte un dulăpior asemănător cu acelea din spitale şi internate. Ferestrele cele mari nu se deschideau niciodată, de teama curentului; de aceea în odaie se statornicise un miros propriu bătrânilor murdari şi burlaci – miros

de fum de tutun înăcrit, de rufărie soioasă şi de spital. Sus, între pereţi şi tavan, atârna totdeauna dantela cenuşie şi prăfuită a păienjenişului neşters cu anii.

Locul cel mai bun era socotit colţul de lângă marea sobă olandeză, construită din plăci vechi de teracotă, pictate cu lalele albastre. Aici era foarte cald iarna, iar soba lată, care ascundea privirilor patul, îi dădea într-o anumită măsură aspectul unei camere separate. În locul acesta privilegiat se aciuiase cel mai vechi locatar al azilului Ovsiannikov, fostul tenor de operetă Lidin-Baidarov, un bătrân slab de minte, cu orizontul foarte limitat şi neobişnuit de orgolios, care abia-şi purta trupul puhav şi nevolnic pe picioarele subţiri, deformate de gută. Fiindcă fusese primul locatar al azilului, chiar de la înfiinţarea lui, îşi lua aere de stăpân al casei şi dădea primul tonul anecdotelor fără perdea şi înjurăturilor grosolane, care însoţeau întotdeauna discuţiile generale. Tot el acoperea coloanele albe din sală şi pereţii closetului cu desene obscene şi cu maxime dezgustătoare în versuri şi în proză, care se revărsau ca dintr-un izvor inepuizabil din imaginaţia lui bolnăvicioasă de libidinos refulat.

De cealaltă parte a sobei, mai aproape de fereastră, se instalase fostul sufler, Ivan Stepanovici, un bătrânel pleşuv, fără dinţi, cu faţa stafidită. În lumea teatrului i se spunea pe vremuri familiar „Stakanâci”, poreclă care i se păstrase şi în azil. Era un om blajin, evlavios, cam tare de ambele urechi şi timid ca toţi surzii. Lidin-Baidarov se distra zilnic pe socoteala bătrânului sufler, spunându-i de câteva ori pe zi, cu o expresie preocupată, tot felul de obscenităţi, la care Stakanâci, cu un zâmbet blând şi sfios, dădea grăbit din cap, răspunzând anapoda, spre marea plăcere a fostului prim-amorez de operetă, care nu se plictisea niciodată de gluma asta.

Stakanâci meşterea cât era ziua de lungă nişte cutiuţe grozav de complicate, din hârtiuţe multicolore, sârmă subţire şi mărgele. O dată sau de două ori pe an, trimitea cutiuţele acestea fiului său, Vasia, figurant la un teatru dintr-o capitală de judeţ. Iar când nu lucra la cutiuţe, stătea pe pat şi făcea pasienţe, din care ştia un număr impresionant.

De aceeaşi parte, dar chiar lângă fereastră, îşi avea patul bătrânul actor de tragedie, Slaveanov-Raiski. Dintre cei cinci locatari ai azilului, numai el fusese pe vremuri celebru. Numele lui, tipărit pe afişe cu litere de o şchioapă, răsunase timp de şapte ani

prin toate oraşele provinciale din Rusia. Dar numai după un an de la apusul său, pricinuit de beţie, publicul şi presa îl uitaseră cu totul. Însă în culise, actorii bătrâni şi-au mai amintit multă vreme de succesele nemaivăzute ale turneelor sale, de sumele fabuloase pe care le cheltuia cu chefurile lui legendare, de scandalurile şi de bătăile puse la cale de el în fiecare oraş.

Faţă de colegii săi din azil, Slaveanov-Raiski se purta cu trufie şi afişa cu ostentaţie o tăcere plină de dispreţ. Zile întregi stătea întins în pat, fără să scoată o vorbă, fumând fără întrerupere ţigări uriaşe răsucite de el. Uneori, sărea pe neaşteptate în picioare, începea să umble în sus şi în jos prin sală, cu paşi mărunţi şi repezi, de la fereastră la uşă şi înapoi. În timpul mersului său febril, făcea cu mâinile gesturi scurte de indignare, mormăind fraze de neînţeles...

Vizavi se afla patul „bunicului”, care, ca şi Stakanâci, era cunoscut de întreaga lume actoricească mai mult după această poreclă decât după numele său adevărat. De trei luni, bunicul nu se mai scula din pat; zăcea cu obrazul uscat, înrămat de părul alb, moale şi lung, şi aducea, în cămaşa-i albă, cu icoana unui sfânt pe patul de moarte. Vorbea puţin, cu pauze lungi, cu un glas înăbuşit şi subţire de om bătrân şi atât de anevoie de parcă gemea la fiecare cuvânt. Era bolnav de piept, dar îi venea greu să tuşească, aşa că hârâia doar slab şi jalnic. Bunicul era foarte bătrân, probabil mai bătrân decât toţi actorii ruşi din vremea sa. Pe vremuri, fusese cunoscut în multe trupe ca un actor bun şi ca un regizor activ şi priceput.

Al cincilea şi ultimul locatar al azilului era comicul Mihalenko, un cinic, umflat de dropică, care se sufoca mereu din cauza astmei. Hârâind, abia trăgându-şi suflarea, storcând cu greu vorbele din pieptul său umflat, de cum se trezea, începea să se certe cu vreunul dintre vecini şi nu se potolea decât când se culca iarăşi seara în pat. Avea o limbă ascuţită, rea şi necruţătoare, de actor grosolan. Era stăpânit mereu de o furie isterică, plină de invidie, care-l îndemna să facă intrigi, să bârfească şi să trimită celor ce se ocupau de azil denunţuri anonime stupide împotriva colegilor săi. La înjurături, Mihalenko se lua la întrecere cu Lidin-Baidarov, fiind mai puţin isteţ decât acesta la născocirea şi îmbinarea măscărilor celor mai surprinzătoare, dar întrecându-i prin răutatea şi dibăcia cu care le folosea. În memoria lui neştirbită se păstra o rezervă nesecată de ticăloşii din viaţa de culise: legături amoroase,

scandaluri, bătăi, eşecuri şi crime. Când se certa cu vecinii săi, ştia să scoată din trecutul lor de teatru evenimentele cele mai ruşinoase şi le descria cu humorul lui neruşinat în aşa fel, încât el avea totdeauna ultimul cuvânt. Avea un ochi de sticlă – inexpresiv, mic şi mereu înlăcrimat, în schimb, ochiul sănătos ieşea din orbită ca un uriaş glob albastru, plin totdeauna de mânie.

Viaţa în azil era monotonă şi plictisitoare. Iarna, actorii se trezeau foarte devreme, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă, şi începeau să fumeze în aşteptarea ceaiului, încă înainte de a se spăla. După somn, toţi se simţeau indispuşi şi sleiţi de puteri, cuprinşi de accesele de tuse înecăcioasă pe care le au bătrânii dimineaţa. Şi fiindcă în viaţa lor lipsită de neprevăzut, se repetau invariabil nu numai zilele, dar şi cuvintele şi gesturile, fiecare ştia dinainte că Mihalenko va spune fără îndoială, înecându-se şi tuşind, aceeaşi veche glumă:

— Asta-i o adevărată tuse de perceptor!

Iar bunicul, care învăţase pe vremuri câteva limbi străine şi nu pierdea nici acum prilejul să se laude cu ele, adăuga cu falsetul său ca un geamăt:

— *Bierhusten.* Aşa-i spun nemţii – *Bierhusten.* Tuse de bere...

Apoi, slujitorul azilului, Tihon, soldat de pe vremea lui Nicolae I, aducea apă fiartă şi veşnic acelaşi fel de covrigi. Actorii îşi turnau apă în ceainicele proprii pe care şi le luau pe măsuţa lor. Beau mult şi pe-ndelete, oftând şi hârâind, fără a scoate o vorbă. După ceai, îşi povesteau şi-şi tălmăceau visele. Dacă visai un râu, însemna că faci un drum cât de curând, păduchii şi murdăria prevesteau bani, iar un mort însemna că se va strica vremea. Lidin-Baidarov visa totdeauna câte o porcărie senzuală. După aceea, zăceau toată ziua pe paturile lor murdare, nefăcute, cu păturile nestrânse, slinoase. Din pricina plictiselii şi a lipsei de activitate fumau îngrozitor de mult. Uneori, îl mai trimiteau pe Tihon după câte un ziar, citit doar de doi dintre ei: Mihalenko şi Stakanâci – primul urmărea plin de invidie - numele foştilor săi colegi de scenă, iar al doilea relatările despre jafuri, ciocniri de trenuri şi parăzi militare, care-l interesau mai mult decât orice. Bunicul avea vederea slabă şi se ruga, de altfel destul de rar, de câte unul să-i citească cu glas tare. Dar din asta nu prea ieşea mare lucru. Suflerul, de pildă, fiind fără dinţi, sâsâia şi scuipa în aşa hal că era imposibil să înţelegi vreun cuvânt, iar Mihalenko adăuga la fiecare frază câte ceva atât de necuviincios, încât bunicul renunţa în cele din urmă, spunând

supărat:

— Iar îi dai zor cu ale tale, neghiobule! Moară stricată ce eşti! Pleacă, mi-e lehamite să te mai ascult!

Între ei stăteau de vorbă rar, dar îndelung, şi totdeauna discuţiile lor se terminau cu ceartă şi acuzaţii reciproce de minciună. La mare preţ erau anecdotele, fiecare având domeniul său. Stakanâci, care se trăgea dintr-o familie de preoţi, ştia o mulţime de povestiri despre seminarişti, popi şi arhierei. Mihalenko era inepuizabil în fel de fel de istorioare din culise şi-şi amintea nenumărate epigrame obscene în versuri, atribuite lui Lenski, Miloslavski, Karatâghin şi altor actori. Baidarov spunea porcării nefireşti şi cu totul absurde despre femei. De altfel, toţi, chiar şi religiosul Stakanâci şi bunicul care nu se mai scula din pat, vorbeau cu plăcere pe această din urmă temă şi propria lor neputinţă fizică şi sufletească dădea acestor discuţii un caracter monstruos şi oribil. Niciodată, nici măcar din întâmplare, nu rostise vreunul dintre ei o vorbă cuviincioasă despre o femeie ca mamă, soţie sau soră. În concepţia lor femeia era numai o femelă – un animal frumos, şiret şi îngrozitor de capricios.

Uneori, actorii îşi aminteau şi de propriile lor aventuri de la teatru. Mihalenko le denumea „povestiri acre din trecutul nostru”. Fără să-şi dea seama, relatau aceeaşi întâmplare de câteva ori cu aceleaşi expresii, gesturi şi intonaţii. Anecdotele şi povestirile lor „acre” se înlănţuiau mereu în aceeaşi ordine, urmând aceleaşi asociaţii de idei. Din cauza aceasta, de multe ori, după ce stăteau de vorbă o oră sau două, actorii simţeau, o dată cu oboseala şi plictiseala, un dezgust teribil atât faţă de ei înşişi cât şi faţă de colocatarii lor.

Pentru ei nu exista nimic sfânt. Toţi huleau fără încetare, şi până şi bunicul, care era cu un picior în groapă, istorisea cu plăcere o anecdotă foarte lungă şi încâlcită, în care Avraam şi trei călători jucau cărţi sub stejarii lui Mamre şi săvârşeau o mulţime de lucruri necuviincioase. Dar noaptea, în timpul orelor de tristă insomnie bătrânească, atunci când în minte le stăruia gândul unei vieţi trăite fără rost, al singurătăţii lor neputincioase şi al morţii lor apropiate, actorii erau cuprinşi într-atât de o credinţă fierbinte şi laşă în dumnezeu, în îngerii păzitori şi în sfinţii făcători de minuni, încât îşi făceau cruce pe furiş sub pătură, şoptind rugăciuni absurde, improvizate de ei. Dar a doua zi dimineaţa, o dată cu frica din timpul nopţii dispărea şi credinţa. Numai Stakanâci era mai

rezervat şi mai consecvent decât ceilalţi. Uneori, când se scula din pat, începea să se închine în grabă şi pe furiş la icoană, dar nu-i dădea pace Mihalenko; acesta se aşeza în spatele lui, făcea plecăciuni caraghioase şi-şi agita mâna dreaptă de parcă ţinea o cădelniţă, vorbind tărăgănat, cu voce răguşită de bas, ca un diacon.

— Şi iară şi iară pre popa câinii îl muşcară şi pantalonii-i sfâşiară şi diaconii abia-l scăpară-ă-ă...

Pe la ora două, actorii luau masa, şi în timp ce mâncau nu uitau niciodată să-l înjure grosolan pe întemeietorul azilului – negustorul de categoria întâi, Ovsiannikov. La masă îi servea tot veteranul Tihon, pe care-l mâhneau porcăriile spuse de domni şi încerca uneori să-l potolească pe Mihalenko, cel cu limba cea mai spurcată:

— Nu se cuvine să înjuraţi, domnule Mihalenko. Sunteţi doar om cu carte, şi să-l ocărâţi aşa pe cel ce v-a dat adăpost... e tare urât.

După masă, actorii cădeau într-un somn îndelungat, greu, nesănătos, dormeau câte patru ore, sforăind şi gemând, şi se trezeau abia pentru ceaiul de seară, cu ochii injectaţi, cu gura amară, cu vâjâială în urechi şi cu trupul vlăguit. În timpul somnului le amorţeau braţele, picioarele, ba chiar şi ceafa, aşa că atunci când se ridicau din pat se clătinau ca nişte oameni beţi şi multă vreme nu-şi dădeau seama dacă era dimineaţă ori seara. După ceai, se tolăneau iarăşi în paturile lor, fumau şi povesteau anecdote. Adesea jucau cărţi – pichet şi şaizeci şi şase – neapărat pe bani, iar pierderile se adăugau la vechile datorii de la cărţi, care se cifrau uneori la zeci de mii de ruble. Mai uimitor decât orice era faptul că nimeni dintre ei nu se îndoia că mai avea încă un viitor. Boala va trece de la sine, se va ivi un angajament, se vor găsi prieteni vechi şi din nou va începe pentru ei viaţa veselă şi uşoară de actor. Tocmai de aceea păstrau cu sfinţenie în noptierele lor afişe vechi şi articole tăiate din ziare, în care se amintea de ei.

Seara la opt, luau cina, alcătuită din resturile încălzite de la prânz. După aceea se dezbrăcau numaidecât şi se culcau. Dar adormeau greu. Toţi cinci se răsuceau multă vreme în paturile lor; începeau pentru ei orele cele mai chinuitoare. Bolile vechi şi neglijate îi chinuiau mai mult, nu puteau să scape de gândurile triste şi pline de venin în legătură cu trecutul, iar nimicnicia vieţii pe care o duceau li se părea parcă mai jignitoare decât oricând. Dar mai înfricoşător decât orice era gândul că, poate, unul dintre vecini a murit pe nesimţite în noaptea aceea şi-o să zacă acolo până dimineaţa, tăcut, misterios, înspăimântător. De aceea se

chemau unii pe alţii de câteva ori pe noapte, întrebând cu glasuri tremurătoare şi blânde cât e ceasul sau cerând un chibrit. Până-n zori, o dată cu trosnetul parchetului uscat, în odaia spaţioasă răsunau gemete bătrâneşti, vorbe rostite în delir, o tuse surdă şi şoapte grăbite...

Aşa se scurgea zi de zi existenţa cenuşie şi meschină a acestor oameni, care se bucuraseră odinioară cu nesaţ de viaţă. Singura variaţie plăcută o constituia plimbarea prin oraş, dar de plăcerea asta se bucurau foarte rar, fiindcă bani nu aveau aproape niciodată, iar fără bani nu merita să ieşi pe poartă. Fără bani nu puteai să-ţi cumperi tutun, nici să te plimbi cu o birjă, nici să treci pe la o prostituată ieftină, boită din belşug, nici să stai un ceas-două la restaurantul preferat, îndeletnicire de preferinţă pentru gusturile de hoinari ale bătrânilor actori.

II

La paisprezece septembrie, în ziua înălţării, în azil rămăseseră numai doi dintre locatari: suflerul Stakanâci şi bunicul. Ceilalţi plecaseră de dimineaţă în oraş. Mihalenko participa la un matineu (din când în când, foştii lui colegi de scenă obişnuiau să-l invite la astfel de spectacole). Cu acest prilej, el începuse cu două zile mai înainte să-l linguşească în chipul cel mai josnic şi fără ruşine pe Lidin-Baidarov, proslăvindu-i glasul minunat şi uimitoarele succese la femei ca să-l hotărască în cele din urmă pe prim-amorezul de operetă să-i împrumute un guler tare şi nişte manşete folosite doar o singură dată, precum şi o cravată roşie, lustruită de atâta purtare. Baidarov, la rândul său, de sărbătorile mari se ducea la masă la nişte cunoscuţi de-ai lui, negustori, unde i se dăruiau câte o rufă cârpită şi spălată, ţigări, câţiva bănuţi şi ceai presat. De altfel, ascundea de colegii săi amănuntele acestea înjositoare ale vizitelor lui din zilele de sărbătoare, pe de o parte fiindcă se temea

să nu-şi bată joc de el, pe de altă parte din zgârcenie, fiindcă nu-i plăcea să i se ceară ceva cu împrumut. În ceea ce-l priveşte pe Slaveanov-Raiski, primise în ajun ajutorul de la fondul teatral şi acum plecase în oraş cu singurul scop de a-şi petrece toată ziua în cârciuma preferată cu numele biblic de „Capernaum” şi să se întoarcă la azil beat mort.

Bunicul stătea întins pe pat, ţinându-şi încrucişate pe burtă braţele mari şi slabe cu pielea cafenie şi cu oasele ieşite în afară. Îmbrăcat în alb, cu părul ca neaua, nemişcat şi frumos la chip, semăna mai mult decât oricând cu un cuvios bătrân pe cale să-şi dea obştescul sfârşit. Ochii lui de un cenuşiu-deschis, spălăcit, erau pironiţi asupra ferestrei mari, veneţiene, de unde se zărea pe cerul albastru de toamnă cum se legăna alene creştetul rotund şi auriu al unui tei rotat scăldat în razele soarelui. Chiar şi în camera aceea îmbâcsită, urât mirositoare, se simţea că afară era o zi înviorătoare şi rece de toamnă, cu raze strălucitoare de soare ce nu mai încălzesc şi cu miros tare de frunze veştede.

Stakanâci stătea turceşte pe pat şi întindea pe pătură nişte cărţi vechi, înnegrite şi deformate de vreme, ocupat cu una din pasienţele sale cele mai lungi – „douăsprezece fecioare adormite” – pe care, din respect pentru complexitatea şi denumirea ei, o făcea numai de sărbătorile mari.

Avea un aer preocupat. Ba îşi ridica sprâncenele, încruntându-şi pielea ofilită de pe frunte în cute lungi, ba şi le lăsa în jos, îmbinându-le, din care cauză la rădăcina nasului îi apărea o zbârcitură scurtă, dreaptă, semn de îngrijorare. Când îşi muia în gură degetul ca să ia o carte cu miros de chit de geamuri, şi arunca o privire, cu ochii micşoraţi, asupra cărţilor întinse dinaintea lui, buzele i se rotunjeau de parcă se pregătea să fluiere.

— Ia vino lângă mine, Ivan Stepanâci, frăţioare, îl chemă deodată bunicul cu glasul său subţire de bătrân.

— Ce ai zis? Pe mine m-ai strigat, bunicule? întrebă suflerul, întorcând capul.

— Vino o clipă încoace. Vreau să-ţi spun ceva.

— Uite-acuşi, numaidecât, bunicule, lasă-mă numai să-mi termin rândul. Uite că e gata.

Stakanâci se mută pe patul bunicului şi se aşeză la picioarele lui. Bătrânul se uită iar pe fereastră la cerul siniliu şi liniştit, apoi îşi mişcă degetele întinse pe burtă, scoţând un oftat prelung.

— Ce-ai vrut să-mi spui, bunicule? îl întrebă cu blândeţe

Stakanâci, bătându-l prieteneşte cu palma peste laba mare a piciorului ce se contura pe sub pătură ca o cocoaşă...

— Uite ce e, Stakanâci... Bunicul îşi aţinti ochii asupra suflerului, privind însă undeva dincolo de el parcă. Uite ce am vrut să-ţi spun. Azi-noapte mi-a apărut în vis Maşutka, nepoată-mea... Am, frăţioare, o nepoată la Rostov-pe-Don. O cheamă Maria. E croitoreasă...

— Croitoreasă? zise, îngrijorat, Stakanâci. Nu ştiu ce înseamnă când visezi croitorese. Dar dacă visezi un ac cu aţă sau, mă rog, dacă-l vezi pe careva cosând, înseamnă neapărat drum...

— Dacă-i drum, drum să fie. Tot ce se poate... un drum lung... Dar tare aş vrea s-o mai văd o dată înainte de a-mi încheia turneul pe pământ.

— Ce să-nchei? întrebă Stakanâci, ducând palma căuş la ureche.

— *Aber* prostii... Nimic. Bunicul avea o vorbă a lui, *„aber",* pe care o repeta mereu fără niciun rost. Şi-apoi am tot privit cerul. Acum e toamnă, Stakanâci, şi afară aerul e tare ca vinul... Înainte, în zile ca asta, parcă te ademenea ceva s-o iei razna... Nu puteai să stai locului... Trăgeai în piept aerul, îl mai trăgeai o dată şi, pe neaşteptate, o porneai din Iaroslavl la Odesa.

— Din Vologda la Kerci, îi sugeră Stakanâci, amintindu-şi, din practica lui de sufler, vorbele dintr-o piesă veche.

— Prostii! zise bunicul, încruntându-se. *Aber...* Credeam că toate astea au trecut de mult... Dar când m-am uitat azi-dimineaţă acolo, urmă bunicul, întorcându-şi privirea spre fereastră, am început să mă pregătesc. Ca să mă exprim într-un stil elegant, se pare că turneul meu pe pământ s-a încheiat. Dar... mi-e totuna.

— Prostii, bunicule, îl întrerupse Stakanâci, sfătos, întinzând împăciuitor mâna cu degetele desfăcute. Te-a apucat pur şi simplu melancolia. Las' c-o să arunci o mână de ţărână şi pe mormintele noastre.

— Nu-u, frate... Gata, mi-ajunge. M-am jucat destul cu banul şi-a venit vremea să-l pun deoparte, cum spun golanii la noi, la Orel. *Aber,* stai puţin, Stakanâci, lasă gluma, îl opri el pe sufler cu un semn al mâinii. Mie, frate, mi-e totuna...

— Şi nu ţi-e teamă, bunicule? îl întrebă deodată Stakanâci cu o lacomă curiozitate, spre propria lui surprindere.

— Deloc. Puţin îmi pasă! Urât ne-am mai trăit viaţa şi fără folos! Şi-asta-i tare prost... Dar teamă – de ce? „Soarta tuturor celor care trăiesc e să moară." Lasă, Stakanâci, că nici tu n-o să-ţi aştepţi

mult rândul.

Bunicul spunea vorbele astea înfricoşătoare, cu pauzele lui obişnuite, cu un glas atât de slab şi de nepăsător şi cu o căutătură atât de indiferentă a ochilor săi obosiţi, înfundaţi în orbite, încât parcă din pieptul lui vorbea o maşină veche şi stricată.

— Asta e, Stakanâci. Naşterea e o întâmplare, însă moartea e lege. Dar tu ai fost un băiat bun şi cel mai grozav dintre toţi suflerii pe care i-am întâlnit în viaţa mea lungă şi prostească. Ne cunoaştem de aproape un veac şi niciodată nu mi-ai făcut vreo porcărie. De aceea, vreau să-ţi dăruiesc ceva. Ia, frate, ca amintire, tabachera mea... Uite-o colo pe noptieră... Ia-o, ia-o nu le sfii... E bună, din baga!... Acum nu se mai fac de-astea... O piesă antică. A avut şi o monogramă de aur, *aber,* mi-au furat-o pe undeva sau poate că am pierdut-o... sau... am vândut-o. Ia-o, Stakanâci.

— Mulţumesc, bunicule... Numai că toate astea n-au niciun rost.

— Lasă, lasă! În tabacheră e şi un ţigaret, de spumă de mare. Ia-l şi pe el. E bun, afumat cum trebuie...

Stakanâci scoase ţigaretul şi zise, învârtindu-l în mână şi oftând.

— Mulţumesc, bunicule. Grozav ţigaret! Socru-meu era şef de pompieri, ştii, om de modă veche, dintre cantonişti. Îşi dădea ţigaretele pompierilor, ca să i le afume. Se înnegreau ca păcura.

— Bine făcea, încuviinţă nepăsător bunicul. Aşa că ia, Stakanâci, şi ţigaretul. Poate că o să-ţi aduci aminte vreodată de colegul tău. Acum, uite ce te rog. O să rămână în urma mea tot felul de vechituri... Pătura, pernele, ceva haine... Nici vorbă, nu-s decât nişte boarfe, *aber,* oricum, tot or să se adune vreo cincisprezece ruble.

— Şi? zise suflerul, aşteptând urmarea.

— Vezi tu, cred c-o să vină nepoată-mea. Mi-a trimis o scrisoare. Să-i dai ei boarfele. Are de făcut drum lung şi costă scump.

Tăcură câtva timp. Bunicul îşi jucă o vreme degetele pe pătură, apoi îi întinse mâna, suflerului:

— Şi-acum... rămâi cu bine, Stakanâci. Mai stau şi eu oleacă, mă mai gândesc...

— Nu vrei să chem un preot? propuse, şovăitor, Stakanâci.

— *Aber...* lasă. La noi, la Krâjopol, trăia un frizer, Teofil... dintre ruşi. Avea şi el o vorbă: „ţiganii pot să se veselească şi fără rachiu”. Era un om tare caraghios. Grozav mă mai amuza şi frizerul ăsta. Cum se face, Stakanâci, că frizerii sunt cei mai aspri critici teatrali?... Eh, Stakanâci, ţi-aduci aminte de Tambov? De târgurile

de cai? Dar Smolskaia? Husarii? Multe lucruri am văzut noi în viaţă, frate, *aber* ce folos? Toate ni se par acum ca o poveste, de demult... Hai, du-te, du-te, frate...

Stakanâci îi strânse mâna rece şi ţeapănă şi, aşezându-se iar pe patul său, îşi văzu de pasienţa întreruptă. Până la prânz, cei doi bătrâni n-au mai scos o vorbă, şi în odaie se lăsă o linişte de toamnă, senină, îngândurată, tristă, atât de adâncă, încât şoarecii (fără număr în casa asta veche), înşelaţi de tăcerea aceasta, ieşiră de prin găuri în mijlocul odăii şi, iscodind locul cu ochişorii lor negri, strălucitori, adunau grăbiţi firimiturile de pâine risipite în jurul mesei.

III

Spre prânz, au sosit Mihalenko şi Lidin-Baidarov, care se întâlniseră chiar la intrare. Prim-amorezul de operetă ţinea sub braţ un pacheţel înfăşurat într-o basma roşie. Mihalenko se întorsese furios şi obosit. Nu i se dăduseră banii promişi pentru spectacol şi fiindcă pe ai lui îi cheltuise la bufetul teatrului, fusese nevoit să se întoarcă acasă pe jos, tocmai de la celălalt capăt al oraşului. Când intră în odaie, îşi aruncă gambeta pe podea, trase o înjurătură lungă şi cinică şi se trânti pe pat. Se sufoca. Obrazul puhav îi era palid, singurul ochi pe care-l mai avea i se bulbucase plin de ură, iar obrajii scofâlciţi îi luceau de sudoare. Furia, care-l gâtuia şi-i amăra gura, căuta o ieşire. Zări pe dulăpiorul lui Lidin-Baidarov maşinuţa sa de aramă pentru răsucit ţigări şi se legă numaidecât de asta.

— Ia ascultă, maimuţă bătrână, de ce iei lucrul altuia fără să-ntrebi? Dă maşina-ncoace! zise el.

— Ce maşină? întrebă Lidin-Baidarov, cu trufie, rostind cuvintele pe nas. Na, ia-ţi-o şi freacă-te cu ea pe cap.

— După ce furi lucrurile altora, le mai şi arunci? urlă celălalt, cu o voce teribilă, în timp ce se trântea pe pat. Ochiul îi ieşise şi mai mult din orbită, iar obrajii lui căzuţi tremurau. Mare ticălos mai eşti. Te ştiu eu, nu e întâia oară când pui mâna pe lucrurile altora. La Perm ai şterpelit de la hotel un câine străin şi te-au băgat la închisoare. Puşcăriaşule!

De furie, durere şi oboseală se îneca, şi sfârşiturile de frază le rostea într-o şoaptă hârâitoare.

Baidarov se supără. Îşi pierdu trufia obişnuită şi începu să ţipe

piţigăiat, împroşcând cu scuipat:

— Şi-o să te mai rog, domnule Mihalenko, să-mi restitui imediat manşetele şi cravata şi cele zece ţigări pe care mi le datorezi. Ha! Ha! Nimic de zis! Halal actor de dramă! N-are niciodată tutunul lui. Un ratat!

— Taci, dobitoc bătrân! O să-ţi sfărâm capul cu ce-mi cade-n mână! urlă Mihalenko, răguşit, apucând un scaun de spetează şi scuturându-l cu furie. Când vreau, sunt înfricoşător, drace!

— Ac-tor! îl ironiză Lidin-Baidarov, plin de dispreţ teatral. Ai jucat roluri de pitici prin bâlciuri.

— Iar dumneata eşti un hoţ! La Irkutsk ai şterpelit din cabina lui Villamov o cunună de argint, pe care mai târziu ţi-ai oferit-o singur la un spectacol jubiliar. Individ josnic şi păcătos.

Şi s-au certat aşa cu înverşunare, până când cuvintele cele mai urâte şi-au pierdut sensul şi semnificaţia lor jignitoare. Şi în toată revărsarea asta de ocări, mai absurd decât orice era faptul că de la obişnuitul „tu”, actoricesc, trecuseră, ca să fie mai caustici, la „dumneata”; pronumele acesta de politeţe suna ridicol şi caraghios pe lângă înjurăturile pe care nu le auzi decât în cârciumi şi prin pieţe. Apoi, obosiţi, au început să se înjure mai domol, cu întreruperi mari, mârâind, potolindu-se treptat, dar hămăind din când în când, întocmai ca nişte câini după încăierare. Mihalenko, însă, nu-şi revărsase încă toată ciuda lui neputincioasă, de bătrân. În timpul mesei s-a legat întâi de Stakanâci, pentru că-i luase scaunul pe care Mihalenko, nu se ştie de ce, îl considera proprietatea sa, apoi s-a repezit la Tihon, care aşeza farfuriile pe masă.

— Bă, şobolan de garnizoană, să nu-ţi bagi degetele în farfurie. Ce, crezi că-mi face plăcere să mănânc după mâinile tale murdare?

— Dar parcă eu... O, doamne! zise, jignit, Tihon. Cum să-mi fie mâinile murdare, când le-am spălat cu săpun înainte de masă?

— Las' că te cunosc eu, neisprăvitule, urmă Mihalenko să bombăne. Halal erou de la Sevastopol! Aţi vândut Sevastopolul pe cartofi... Eroilor...

Tihon îndura totdeauna cu destulă răbdare glumele prea din cale-afară ale actorilor, dar nu-l ierta niciodată pe Mihalenko, atunci când acesta se lega de Sevastopol şi de legendarii cartofi. La fel şi acum, stacojiu de furie, cu mâini tremurătoare, strigă cu un glas plângăreţ şi ameninţător:

— Uitaţi ce e, domnule Mihalenko! Dacă mai spuneţi un cuvânt

de Sevastopol, mă duc mâine la administratorul azilului. O să mă plâng că-mi faceţi zile fripte. Nu vă ţineţi decât de beţii şi înjurături. Ei, şi unde o să vă duceţi dac-o să fiţi daţi afară din azil? Nu vă mai rămâne decât să staţi la un colţ de stradă cu mâna întinsă.

Stakanâci îşi prepara o salată de sfeclă şi castraveţi, cu untdelemn. Cele necesare fuseseră aduse de Tihon, care era prieten bun cu bătrânul sufler. Lidin-Baidarov, urmărindu-l cu lăcomie pe Stakanâci, povestea ce salată grozavă inventase el la Ekaterinburg.

— Trăsesem tocmai la hotelul „Europa”, zise el, cu ochii aţintiţi la mâinile suflerului. Aveau acolo un bucătar francez, pe care-l plăteau cu şase mii pe an. În Ural, când vin cei de pe la exploatările aurifere, se pornesc nişte chefuri... Miroase a milioane!

— Minţi ca totdeauna, actor Baidarov, îl întrerupse Mihalenko, mestecând carnea.

— Du-te dracului! Poţi să-l întrebi pe oricare de la Ekaterinburg, că ştie toată lumea. Ei, chiar pe franţuzul ăla l-am învăţat s-o facă! După aceea, toată lumea din oraş venea dinadins la hotel să guste salata. În listă era trecut: Salată *à la* Lidin-Baidarov. Uite cum era: luai ciuperci murate, apoi tăiai în felii subţiri un măr de Crimeea şi o pătlăgică roşie, după aceea mărunţeai o ceapă, nişte cartofi fierţi, sfeclă şi castraveciori. Apoi le amestecai, puneai sare şi piper, stropeai totul cu oţet şi cu ulei de măsline şi presărai pe deasupra un pic de zahăr tos. O serveai cu untură ucraineană topită, într-o sosieră în care sfârâiau şi pluteau jumări proaspete... Grozavă chestie! încheie în şoaptă Baidarov, închizându-şi ochii de plăcere. Ia dă să gust, Stakanâci, ce-ai făcut tu acolo...

Bunicul refuză mâncarea. Când se aşezară la masă, Mihalenko îi repezi şi lui o vorbă usturătoare:

— Ce-i, bunicule, tragi să mori? Ar fi şi timpul, bătrâne, ar fi şi timpul! Miroşi a pământ. Cred că pe lumea ailaltă te-au trecut de mult în raţie.

Bunicul îi aruncă o privire calmă, lipsită de expresie, de parcă s-ar fi uitat în treacăt la un obiect neînsufleţit.

— Scârbos tip mai eşti, Mihalenko, zise el cu un glas nepăsător.

După ce actorii terminară masa şi Tihon se apucă să strângă vasele, bunicul îi făcu semn cu mâna să se apropie de el şi-l întrebă:

— N-a întrebat nimeni de mine, Tihone?

— Pe cine să întrebe, Nikolai Nikolaevici? făcu acesta mirat.

— Nu m-a căutat nimeni? O doamnă...

— Nu, nu v-a căutat nimeni. De mirare, Tihon era cât p-aci să-şi desfacă braţele în care ţinea farfuriile.

— *Aber*... uite ce e, Tihone... Dacă adorm sau n-aud şi vine cineva să mă caute, să mă trezeşti. Aştept o cucoană... Pe nepoată-mea... Să mă trezeşti, auzi?

Apoi făcu un semn nelămurit cu mâna şi-şi întoarse spatele. Zăcu tăcut, până noaptea târziu, abia mişcându-şi degetele pe pătură şi uitându-se ţintă, cu o demnitate severă, ba la peretele din faţă, ba la marea fereastră veneţiană, prin care se vedea cerul înserării, liniştit, scăldat în strălucirea vie a asfinţitului.

După masă, Mihalenko şi Lidin-Baidarov începură să joace şaizeci şi şase, cu aerul cel mai firesc din lume. Dar Mihalenko avu ghinion şi la cărţi. Pierdu două ruble şi jumătate, ceea ce, adăugat la vechea datorie, făcea suma rotundă de două mii de ruble. Se înfurie, verifică însemnările partenerului său şi până la urmă îl acuză de măsluire. Actorii se luară iar la harţă şi timp de două ore născociră unul pe socoteala celuilalt poveştile cele mai murdare şi de necrezut.

IV

Slaveanov-Raiski se ancorase de dimineaţă la „Capernaum”. Stătea lângă tejghea, ţinând păhărelul cu două degete, cel mic în afară, şi cu baritonul său puternic, de actor, vorbea cu patronul, plin de bunăvoinţă şi emfază, despre treburile restaurantului şi despre actorii bătrâni care veneau pe vremuri ani de-a rândul la „Capernaum”. Atmosfera de restaurant parcă reînviase în el amabilitatea exagerată şi studiată a actorilor, pe care aceştia o manifestă oriunde, în afara culiselor. Din când în când, cineva întindea mâna peste umărul lui spre tejghea. Atunci Raiski se dădea politicos la o parte şi făcea cu cealaltă mână un gest de invitare, spunând cu tonul admirabil de vechi boier de pe scenă:

— Mii de scuze... Vă rog.

După ce obosi de atâta stat în picioare, se aşeză la măsuţa cea mai apropiată de tejghea, unde stăteau dintr-un vechi obicei clienţii fideli ai restaurantului, şi ceru un ziar. Restaurantul se umplea repede. Era frecventat mai ales de studenţi, funcţionari mărunţi şi vânzători de prăvălie, atraşi de atmosfera lui plăcută şi de preţurile ieftine. Curând, nu mai rămase nicio măsuţă liberă. Doi clienţi

întârziaţi – unul mai în vârstă, cu un smoc de păr în frunte şi cu nasul coroiat, semănând cu un papagal de stepă, iar celălalt, scund, vioi, cu părul lung şi lucios şi cu *pince-nez* – nu găseau unde să se aşeze şi se uitau, râzând, în jur. Raiski surprinse privirea celui cu părul lung, se ridică puţin şi zise cu politeţe căutată:

— Dacă nu vă stinghereşte... E-e... îmi îngădui să vă ofer loc la masa mea...

Cei doi clienţi îi mulţumiră şi se îndreptară spre bufet să bea o votcă. Erau socotiţi clienţi de vază la restaurant, care „făceau vânzare bună”. Dădură mâna cu patronul şi-l întrebară ceva în şoaptă. Slaveanov-Raiski ghici că era vorba de el. Prefăcându-se că e cufundat în lectura ziarului, prindea cu urechea obişnuită fragmente din frazele pe care le şoptea patronul, aplecat peste tejghea:

— Da, da, chiar el... Ce vorbiţi, cinci sute pentru un spectacol? Asta pe atunci! Un talent grozav... Numai doi, el şi Ivanov-Kozelski... Ce-aţi spus? O, desigur, dacă n-ar fi băut...

Cei doi clienţi de vază erau măguliţi. Înainte de a se aşeza la masă, cel care semăna cu un papagal îşi zbârci toată faţa într-un zâmbet amabil şi spuse, înclinându-se şi frecându-şi mâinile:

— În cazul acesta... he-he-he!... Aş propune să facem cunoştinţă... Ştiţi, la loc strâmt, dar cu inimă largă, cum s-ar zice... Daţi-mi voie să mă prezint...

Era preţuitor la Banca Agrară, iar prietenul său ziarist – scria duminica foiletoane în ziarul local. Foiletonistul îşi scutură părul lucios, murmurând:

— Amândoi suntem reprezentanţi ai artei... Dumneavoastră cu un nume aşa de răsunător... Presa şi scena, ca doi poli, trebuie să meargă totdeauna mână în mână...

Slaveanov-Raiski, mare amator de cunoştinţe făcute la restaurant, le strânse mâinile, dând prietenos din cap şi arătându-şi gura ştirbă într-un zâmbet prefăcut, actoricesc.

— Îmi face foarte mare plăcere că v-am întâlnit... În ziua de astăzi, noi, artiştii bătrâni, suntem uitaţi, şi e cu atât mai îmbucurător... Nu, nu, mulţumesc, nu iau nicio gustare... Dar dacă stăruiţi atât, poate doar un păhărel mic de votcă... doar ca să vă ţin de urât. Numai cu o condiţie: plătim nemţeşte, fiecare pentru el... *Merci.* În sănătatea dumneavoastră! Vă rog, nu vă deranjaţi, stau perfect. Mulţumesc, *colega,* mulţumesc, spuse el cu un glas de bas protector, strângând cu un gest familiar braţul foiletonistului mai

sus de cot.

Slaveanov nu voia într-adevăr să mănânce, deoarece, ca un alcoolic înveterat ce era nu mai avea de mult poftă de mâncare. În schimb, bău cu plăcere votcă şi bere, dar se îmbătă după patru păhărele şi începu să îndruge verzi şi uscate. În timp ce admiratorii săi îşi luau gustarea, el critica felurile de mâncare, explicând cu de-amănuntul cum se îngraşă purceii la Tambov, cum sunt hrăniţi viţeii la Susdal şi ce fel de ciorbă a mâncat la pescarii de pe Volga. Apoi le povesti de chefurile grozave organizate în cinstea lui de un director de bancă dintr-o capitală de gubernie, care căzuse mai târziu pe mâna justiţiei, şi de banchetul organizat în cinstea sa de presă, la Moscova. Înşiră o mulţime de nume împrumutate din piese vechi sau pur şi simplu născocite, tuturor aplicându-le diminutive: „Saşka Puteata... un bărbat grozav... douăzeci şi patru de mii pe an, fără a mai socoti diurna!... Cu el era şi Izmailka Alexandrovski... Izmailuşka! Grozavi oameni! Izmail ridica pe braţul întins optsprezece puduri... Bagă-ţi bine în cap, chiştocule, optsprezece puduri!” Acum îi tutuia de zor pe noii lui cunoscuţi şi, uitând de socoteala nemţească, porni să comande ce-i trăsnea prin minte.

După aceea, începu să spună monologuri cu voce răguşită de beţiv, cu urlete şi sughiţuri neaşteptate la pasajele cele mai dramatice. Uneori, uitând cuvintele şi neizbutind să şi le amintească, se prefăcea că accentuează sensul frazei prin pauze lungi. Atunci se legăna pe scaun, tăcut şi neputincios, cu braţul încremenit într-un gest tragic, rotindu-şi în cap ochii înfricoşători. Dar fiindcă cei doi vecini de masă începuseră să se simtă stânjeniţi şi mulţi clienţi îşi părăsiseră locurile şi se adunaseră în jurul lor, patronul se apropie de actorul beat şi se strădui să-l potolească:

— Merkuri Ivanâci, fără scandal, vă rog. Ştiţi, e urât... şi se supără muşteriii ceilalţi. Nu se poate cu frumosul? Domol, paşnic, nobil...

— Şterge-o de-aici, burjuiule! strigă Slaveanov, îndepărtându-l cu cotul şi aruncându-i priviri ameninţătoare. Cu cine vorbeşti aşa?

Şi se dezlănţui de-a binelea, aşa cum făcuse toată viaţa lui la beţie în toate oraşele şi în toate restaurantele. Întâi îl ocărî pe patron, apoi pe comesenii săi, care încercaseră să-l potolească şi, în sfârşit, se năpusti asupra celor din jurul lui, care se holbau la el.

— Toţi sunteţi nişte porci murdari! strigă el, legănându-se pe scaun înainte şi înapoi şi bătând cu pumnii în masă. Vă urăsc şi vă

dispreţuiesc! Publicul! Există oare pe lume un cuvânt mai josnic decât ăsta? Aha, ei bine, dacă v-aţi adunat la un scandal, poftim, priviţi! urmă el, izbindu-se tare cu palma peste piept. În faţa voastră se află cel mai mare actor de tragedie din Rusia, care duce o viaţă de mizerie. E interesant? Şi, totuşi, vă dispreţuiesc, mârlanilor, cu toată puterea sufletului meu! Râzi, mi se pare, tânăr idiot cu cravată roz, se întoarse el deodată spre o masă vecină. Cine eşti? Vânzător de prăvălie? Lacheu? Trişor de biliard? Frizer? Aha! Văd că-ţi piere zâmbetul de pe mutra ta de cal. Eşti un vierme, un jalnic figurant în viaţă, şi pantalonii tăi vărgaţi vor supravieţui numelui tău bicisnic. Da, da, priviţi-mă, animale rumegătoare! Am fost mândria scenei ruseşti, am lăsat o urmă în istoria teatrului rus, şi dacă am decăzut, asta e o tragedie, dobitocilor! Iar voi, urmă Slaveanov, învăluindu-i cu un gest larg de beţiv pe toţi cei ce se uitau alarmaţi la el, voi sunteţi nimicuri, gunoi, infuzori!

— Cum se poate?! E un scandal! Nu vom tolera! se auziră câteva exclamaţii pline de indignare. Unde-i patronul? Să fie dat afară individul ăsta! Chemaţi poliţia!

Un servitor îl luă uşurel de braţ pe Slaveanov şi-l trase spre ieşire. Actorul nu se împotrivea, dar ocăra mereu. Când ajunse la uşă, sparse geamul cu pumnul şi-şi însângeră mâna. Cei doi comeseni ai săi hotărâră deodată că ar fi ruşinos din partea lor să lase în voia soartei un bătrân slab şi bolnav. Aflară cu multă greutate de la marele actor de tragedie adresa lui şi-l urcară într-o birjă cu ajutorul portarului. Însă birja nici nu apucă bine să se mişte din loc, că Slaveanov îi porunci birjarului să oprească.

— Ia ascultă, cum îţi zice? Şi cu un gest de om beat îl chemă la el pe funcţionarul de bancă. Cu dumneata mi se pare că am stat la masă? Dă-mi o rublă.

— Poftiţi, vă rog, zise funcţionarul, amabil, scoţând grăbit portmoneul din buzunar.

— Dă-o încoace... Foarte bine. Să notezi ziua asta cu cerneală roşie în registrul tău de socoteli. Astăzi i-ai dat de pomană actorului Slaveanov-Raiski, lua-te-ar dracu!

...Şi tot drumul spre azil înjură, fără contenire, legănându-se în trăsură.

V

La azil ajunse beat mort. Ochii îi erau sticloşi, falca de jos îi atârna, de sub pălăria dată pe ceafă i se lăsau pe frunte smocuri ude de păr. Când intră în odaia comună, îşi încrucişă braţele, îşi înfipse bărbia în piept, uitându-se pe sub sprâncenele încruntate ameninţător, încât nu i se vedea decât albul ochilor, şi începu cu voce sălbatică monologul lui Hamlet:

... O, dac-această carne prea vârtoasă
S-ar risipi şi s-ar preface-n rouă...

— Mda, frumos mai arată, zise Stakanâci, clătinând din cap.

— Tihone, strigă cu glas piţigăiat Mihalenko, scoate-l imediat afară de aici pe domnul acesta beat!

Dar Slaveanov continuă să declame, fără să-l ia în seamă. Cu toate că era beat mort şi avea glasul răguşit, dintr-o deprindere inconştientă, declama foarte frumos, în vechea manieră puţin prea teatrală:

Şi dacă cel-de-sus n-ar condamna
Uciderea de sine... Doamne, doamne!
Ce searbăd, de prisos, obositor,
Banal îmi pare rostu-acestei lumi!

— Hei, suflerule, de ce nu-mi sufli? Ai adormit? strigă Slaveanov la Stakanâci, care stătea pe pat, privindu-l cu un zâmbet de mulţumire.

— Doar ştiţi, Merkuri Ivanovici, că eu nu cunosc textul lui Polevoi, ci pe acela al lui Kroneberg.

— Suflă, când ţi se porunceşte...

Vai, vai! e o grădină ne-ngrijită,
Crescând zadarnic. Ierburi rele
În voie năpădesc. Unde-am ajuns?
Sunt două luni de când muri, nici două...

— Îl rog pe actorul beat Raiski să-şi înceteze declamaţia prostească! strigă din nou Mihalenko. Nu eşti la cârciumă, unde te-ai obişnuit să te izmeneşti pentru un păhărel de votcă şi un sandviş cu scrumbie.

— Taci, vierme! îl repezi Slaveanov cu un gest tragic. Ştii cu cine vorbeşti? Adu-ţi aminte cu cine vorbeşti... Tu, care te simţeai onorat să-i aduci galoşii artistului Slaveanov-Raiski după repetiţie, tu, care jucai pe unul din mulţime sau glasul din culise! Sclavule! Obiect neînsufleţit!

— Dobitoc beat! strecură printre dinţi Mihalenko, o dată cu un acces de tuse.

— Aha! Ai uitat deosebirea dintre noi? Ticălosule! E o adevărată prăpastie! Orice părticică din mine e un mare actor, pe când voi toţi sunteţi putregaiul şi paraziţii scenei.

— Las-o mai încet, domnule Raiski! interveni Lidin-Baidarov, cu mândrie. Dacă nu încetezi insultele la adresa unor oameni care nu ţi-au făcut nimic, o s-o plăteşti scump, la dracu!

— Tu... tu... tu... se înecă Slaveanov de indignare. Cum de ţi s-a întors limba în gură s-o spui? Ăsta, şi arătă cu un gest majestos spre Mihalenko, ăsta, deşi n-a făcut decât să treacă prin scenă cu tava-n mână, este totuşi un actor...

— Caraghiosule! se răţoi Mihalenko pe un ton mai calm.

— Pe când tu, canalie, te-ai căţărat pe scenă fără niciun drept, doar datorită pulpelor tale grase îmbrăcate în tricou roz. Ai cântat ca un ţap, făcând pe măscăriciul. „O vise, o desfătări!” îl maimuţări Slaveanov, cu un gest necuviincios. Ai nimerit din greşeală în templul artei, întâmplător, aşa cum ai fi putut să ajungi director de şantan ori să deschizi o casă de toleranţă. Cap pătrat, neruşinatule! Chiar aşa, neruşinatule! Ca un animal mărunt, murdar şi necuviincios, nu te-ai ruşinat niciodată de un gest al tău, de mimica ta, de faţa şi de trupul tău. Cu dezinvoltura ta de mascul venal, ai fi fost în stare să ieşi în pielea goală în faţa publicului, dacă ţi-ar fi îngăduit-o poliţaiul, singura fiinţă de care te-ai temut şi pe care ai respectat-o în toată viaţa ta demnă de dispreţ.

— Nu înţeleg ce mă opreşte să te arunc pe fereastră? exclamă Lidin-Baidarov cu emfază.

— Huo, cretinule! Fiece sunet al glasului tău trădează prostia, fiece mişcare denotă debilitate mintală. Dar la tine nu s-a putut descoperi niciodată unde se termină prostia şi unde începe mârşăvia. Chiar şi numele tău de actor are o rezonanţă de vulgaritate şi insolenţă. „Lidin-Baidarov!” Priviţi-l, vă rog! Tu eşti pur şi simplu târgoveţul Moise Rosenthal din Şklovsk, fiu de negustor de haine vechi, suflet de cămătar.

— Alcoolicule, scandalagiule, falsă celebritate!

— Alcoolic! îl îngână Slaveanov cu voce dispreţuitoare de bas, scoţându-şi în afară buza de jos. Da, sunt de acord, Slaveanov-Raiski a fost un alcoolic. A băut peste măsură, a făcut scandaluri, i-a bătut pe croitori şi pe recuzitori, i-a bătut pe impresari şi pe recenzenţi. Dar ia interesează-te, ştie careva de vreo faptă rea a lui Slaveanov-Raiski? Prin mâinile mele au trecut sute de mii de ruble, dar întreabă, unde s-au dus? Niciun sărac, niciun biet actoraş n-a

plecat de la mine fără ajutor. Flaşnetarii, acrobaţii de pe stradă, muzicanţii orbi erau prietenii mei. Şi câte lipitori se hrăneau pe lângă mine! Aşa mi-am dus viaţa! Am trăit larg, fără oprelişti. Stakanâci mă cunoaşte de cincisprezece ani, poate să vă spună. Am spus adevărul, Stakanâci?

— Cu mine vorbiţi, Merkuri Ivanâci? întrebă suflerul, lăsându-şi deoparte cutiuţele şi punând palma streaşină la ochi.

— Totdeauna luam cea mai bună cameră de la cel mai scump hotel. Slugilor le aruncam monede de aur ca un prinţ indian. Cea mai grozavă trăsură, caii ca nişte lei, vizitiul, să-l vezi şi să nu crezi, şedea pe capră ca un idol. Aveam şi valetul meu personal – pe Mişka. Cine nu-l cunoaşte pe Mişka al meu? Impresarii îl linguşeau, ca să afle în ce dispoziţie m-am trezit dimineaţa... Îi dădeau mâna. Şi cum mă îmbrăcam! Totdeauna purtam frac şi rufărie englezească. Mişka îmi cumpăra în fiecare zi o cămaşă nouă – nu-mi plăcea să port rufe spălate. Croitorii se socoteau onoraţi să-mi lucreze pe datorie. Fanţii oraşului veneau anume la teatru, ca să înveţe de la mine cum trebuie să porţi o haină.

— Şi uite, frate, că acum haina s-a uzat, îl întrerupse caustic Lidin-Baidarov.

— O, animal odios! urlă Slaveanov. Da, m-am uzat, am decăzut într-atât, încât locuiesc într-o cuşcă murdară cu o maimuţă mârşavă ca tine. Dar am trăit o viaţă uriaşă, am gustat plăcerea inspiraţiei şi am fost înconjurat de o glorie legendară, regească. I-am făcut pe oameni să plângă şi să se bucure. O, cum stăpâneam eu mulţimea! Când în *Macbeth,* în scena cu pumnalul, arătam cu mâna spre depărtări, o mie cinci sute de spectatori se ridicau în picioare ca un singur om. Şi cum îl interpretam eu pe Corrado! La Harkov, poliţia nu m-a lăsat să termin ultimul act, atât de tare plângeau spectatorii, bărbaţi şi femei, şi am văzut lacrimi chiar şi în ochii actorilor cu care jucam. Înţelegi, urangutanule, lacrimi? Tu, paiaţă de bâlci, ai necinstit croitorese, făgăduindu-le că le vei face primadone de operetă, s-a tras în tine ca într-un câine turbat când fugeai din iatacurile pângărite, ai tremurat pentru fiecare copeică, ai dat în taină bani cu camătă şi n-ai ajuns la bătrâneţe proprietar de casă de împrumut numai fiindcă atunci, când ţi-a slăbit mintea, te-a jefuit prima spălătoreasă de vase care ţi-a ieşit în cale. În fiecare oraş ai lăsat urme murdare şi există mii de oameni pe care nici chiar tu, cu toată neruşinarea ta, n-ai îndrăznit să-i priveşti în ochi. Pe când eu am străbătut întreaga Rusie, de la Arhanghelsk

până la Ialta şi de la Varşovia până la Tomsk, mândru, cu capul sus, fără să ştiu ce e ruşinea sau teama. De părerea mea au ţinut seama chiar şi guvernatorii! Când pe Volga s-a pus sechestru pe teatrul meu pentru datorii şi s-au aplicat sigilii pe toate uşile, ce credeţi că am făcut? Nu m-am atins de sigilii, dar am scos uşile din balamale şi am dat spectacolul. Cine putea să-şi îngăduie asta în afară de Slaveanov-Raiski? Stai, Tihone! îl opri el pe soldat, care tocmai trecea, ducând grijuliu la icoană candela aprinsă. Dă să-mi aprind ţigara...

Slaveanov se întinse spre flacără, dar Tihonov îşi retrase mâna în care ţinea candela, uitându-se cu asprime la el.

— Să vă fie ruşine, domnule Raiski! zise el, grav. Ar fi timpul să vă gândiţi la ceasul morţii, iar dumneavoastră necinstiţi cele sfinte! Unde s-a mai văzut să-şi aprindă cineva ţigara de la candelă? Şi încă într-o zi de sărbătoare ca asta?

— Ia te uită, bădăranul, s-a întins la vorbă, strigă Mihalenko de pe patul său. O să-ţi sparg toate candelele. Nu fac altceva decât să împută aerul. Idolatrule!

— Eh! făcu Tihon, scârbit. Sunteţi un păgân, domnule Mihalenko. Asta-i! Uite, domnul Raiski... chiar dacă e băut, nu cred să spună astfel de vorbe.

Cuvintele de osândă ale lui Tihon îndreptară pe alt făgaş gândurile lui Slaveanov, stăpânite de fumul beţiei. Se înduioşă şi-l îmbrăţişă pe soldat cu lacrimi în ochi.

— Tihone, sufletul meu! Bunul, bătrânul, credinciosul meu Tihon! Tu îl înţelegi pe Slaveanov-Raiski. Ţi-e milă de el. Lasă-mă să-ţi sărut capul cinstit şi cărunt.

— Doamne, cum să nu-l înţeleg! se înduioşă şi Tihon. Şi după ce se şterse cu mâneca la gură, îi întinse buzele lui Slaveanov. După aceea puse, gâfâind, candela la icoană, şi când coborî de pe taburet, zise, clătinând din cap cu blândeţe şi dojană: Şi nimeni nu se gândeşte să-i dea ceva unui fost apărător al Sevastopolului pentru o cinzeacă, acolo. Voi beţi votcă, iar pe sluga voastră credincioasă o uitaţi.

— Tihone! Bucuria mea! Sufleţelule! Am părăduit totul, crocodil bătrân ce sunt... Dar stai puţin... Parcă mi-a mai rămas ceva. Scotoci prin buzunare şi, o dată cu o bucată de vată murdară, nişte chibrituri rupte, fărâmituri de tutun şi alte gunoaie, scoase şi câteva monede de aramă. Ţine, ostaş bătrân. Şi să ştii, Tihone, exclamă deodată Slaveanov cu un ton patetic, izbindu-se cu

pumnul în piept, să ştii că numai ţie îţi dăruieşte prietenia lui trista rămăşiţă a ceea ce a fost odată marele actor Slaveanov-Raiski!

Izbucni într-un plâns isteric de beţiv, vărsând lacrimi din belşug. Îşi plângea viaţa zbuciumată, irosită pentru totdeauna, bătrâneţea singuratică, plângea că nu-l înţelegea nimeni şi că mai adineauri fusese dat afară din restaurant într-un chip atât de jignitor. Ceilalţi locatari stăteau de mult întinşi sub pături, dar el vorbea mereu, întorcându-se din când în când spre vecinul său, Stakanâci, care-i răspundea cu un mormăit somnoros, nedesluşit. În delirul acesta confuz, se învălmăşeau în chip haotic fracuri, guvernatori, servicii de argint, fragmente de roluri şi înjurături murdare. În sfârşit, adormi, dar tot mai bombănea în somnul lui greu, plin de năluci, stăpânit de fumurile beţiei.

VI

Pe la ora unu noaptea se stârni un vânt puternic, de toamnă, cu ploaie măruntă. Teiul din faţa ferestrei se legăna, fremătând. Felinarul din stradă arunca printre crengile lui o lumină slabă, fantastică, zvârlind pe tavan încoace şi încolo pete de umbră mişcătoare. Candela de la icoană răspândea o lumină trandafirie, caldă şi pâlpâitoare, şi ori de câte ori flacăra izbucnea mai puternic, pârâind uşor, în colţ se contura chipul întunecat al mântuitorului, încadrat în aur, şi mâna lui întinsă pentru binecuvântare.

Toţi actorii, în afară de Slaveanov, care delira în somn, se treziră la miezul nopţii şi zăceau tăcuţi, cuprinşi parcă de teamă şi tristeţe. Lidin-Baidarov, care din toate vechile obiceiuri mai păstrase numai patima nesăţioasă pentru dulciuri – înfuleca lacom o plăcintă cu dulceaţă pe care o adusese la prânz din oraş, străduindu-se să nu facă zgomot, ca să nu-l audă vecinii. Mihalenko, acoperit până peste cap cu pătura, îşi asculta, înfricoşat, bătăile surde şi alarmante ale inimii. De fiecare dată, când vântul zguduia furios ferestrele, împroşcându-le cu stropi de ploaie, Mihalenko îşi băga şi mai adânc capul în pernă şi, cu naivitatea unui copil temător de întuneric, umplea cu cruci mărunte toate golurile, dintre trupul său şi pătură. Stakanâci se dăduse jos din pat şi stătea în genunchi. Prin întuneric răzbăteau oftatul lui adânc, şoapta monotonă şi grăbită şi loviturile surde ale frunţii, când izbea de podea. În faţa lui, tot atât de drept şi de nemişcat ca înainte, zăcea bunicul. Privirea acestuia se plimba încet de la fereastra neagră la lumina

de un trandafiriu gingaş al candelei, apoi la umbrele ce se legănau pe tavan. Avea o expresie plină de demnitate, liniştită şi îngândurată.

Slaveanov-Raiski se trezi cel din urmă. Era încă ameţit, îşi simţea mâinile şi picioarele înţepenite, iar în gură avea un gust oribil. Conştiinţa îi revenea foarte încet, şi la fiecare mişcare îl apucau greaţa şi nişte dureri de cap îngrozitoare. Îşi aminti unde fusese în ajun, cum se îmbătase şi cum ajunsese din restaurant la azil.

Îşi mai aduse aminte că avea în buzunarul paltonului o jumătate de sticlă de votcă, pe care se îngrijea s-o pună deoparte totdeauna pentru a doua zi dimineaţă, oricât de beat ar fi fost. Era o deprindere de vechi alcoolic, căpătată în lunga sa experienţă de beţiv şi transformată aproape în instinct. Se dădu jos din pat şi se duse în picioarele goale spre dulapul unde atârnau paltoanele. Peste câteva clipe i se auzi clănţănitul dinţilor pe gâtul sticlei ţinute de mâinile lui tremurătoare, gâlgâitul lichidului din ea, după care Slaveanov mârâi şi plescăi din buze cu dezgust.

— Raiski, iubitule, lasă-mi şi mie un pic, îl imploră Mihalenko în şoaptă. Sunt atât de trist... Atât de trist...

Slaveanov ridică sticla şi o privi nehotărât în lumina candelei. Îi părea rău de votcă, dar nu putea să reziste niciodată, când îi cerea cineva ceva.

— Bine, hai, adu paharul, zise el, încruntându-se. În întuneric se auzi iar gâlgâitul lichidului şi ţăcănitul sticlei de pahar.

— Îţi mulţumesc, frăţioare, îţi mulţumesc, zise Mihalenko. Ptiu, ce tare arde! Eşti un coleg pe cinste, Merkuri Ivanâci...

— Bine, bine... aseară ţi-am spus lucruri neplăcute, dar tu... mai dă-o-ncolo de supărare.

— Prostii. Că doar suntem prieteni, ce naiba! Ce zic prieteni, fraţi! Tu-mi zici mie, eu ţie – fără asta nu se poate.

— Aşa e, aşa e, dragul meu... Fără asta nu se poate, şopti Slaveanov, oftând şi aşezându-se pe patul lui Mihalenko. Cum s-o evităm? Trăim aici claie peste grămadă, ne izbim mereu unul de altul. Ai văzut în unele case prinzătorile de sticlă pentru muşte, umplute cu bere? Acolo se îngrămădesc o mulţime de muşte şi se acresc în propriul lor suc, până când crapă. La fel şi noi, frate Saşa, ne-am acrit în prinzătoarea noastră de muşte şi ne-am înrăit... Şi, apoi, sunt tare supărat pe idiotul de Baidarov. Ia spune, te rog, ce coleg e ăsta? Ce fel de actor? E ca şi cum ai vrea să faci sită de mătase din... coadă de câine. Altceva suntem noi, Saşuha... Noi doi,

cum-necum, am fost în slujba teatrului.

— Cum de mă compari cu dumneata, Merkuri Ivanâci? Dumneata, s-ar putea spune că eşti un colos al scenei, pe când eu, doar aşa... un flecuşteţ, acolo!

— Lasă, Saşa! Lasă asta, frăţioare! Ai avut şi tu un mare talent: căldură, humor, prospeţime. „Tehnicienii” ăştia de astăzi n-au aşa ceva. Sunt dintr-alt aluat. Natura nu le-a dat suflet. Iar tu jucai cu suflet.

— Ce să mai vorbim de mine, Merkuri Ivanâci! Am fost un om neînsemnat. De dumneata îmi pare rău.

— Nu, nu, nu vorbi cu păcat, Saşa. Doar ţin bine minte cum ai jucat în *Căsătoria lui Belughin.* Tot teatrul murea de râs. Stăteam în culise şi eram furios. Tocmai trebuia să ies pe scenă, aveam un pasaj impresionant, iar tu înnebuniseşi publicul de râs. „Ia te uită, banditul, îmi ziceam eu, trage la public! Mi-a stricat tot efectul.” Dar nici eu nu-mi puteam stăpâni râsul şi mă cutremuram în hohote. Aşa ai jucat tu, Saşeţ! La actorii de astăzi nu găseşti aşa ceva. Nu-s în stare! Dar n-ai avut noroc, Mihalenko, n-a vrut soarta.

— Ce să-i faci, Merkuri Ivanâci! E drept că publicul mă primea bine şi pe mine, încuviinţă Mihalenko, măgulit. Numai vocea mea nu prea era la înălţime! Astma asta blestemată.

— Aşa, aşa... Asta ziceam şi eu. Astma sau, să zicem, soarta – e totuna. Eu am avut noroc şi am ajuns pe culme, dar tu, deşi ai fost talentat şi cunoşteai scena mai bine decât alţii, n-ai făcut mare lucru. Dar nu asta-i important. Important e că am căzut amândoi în aceeaşi cursă, în aceeaşi prinzătoare de muşte şi că aici o să ne dăm sfârşitul.

— Dacă n-am fi băut, n-am fi decăzut, Merkuri Ivanâci, zise Mihalenko, şi vocea lui era plină de o ironie amară.

— Taci, taci, Saşa! îl imploră Slaveanov, speriat. Nu lua asta-n râs... Parcă-i plăcut să decazi? Uită-te la mine, n-am fost eu în culmea gloriei, şi acum ce-am ajuns? Trăiesc din pomana unui negustoraş, umblu prin cârciumi, caut să beau pe socoteala altuia, mă scălâmbăi... Dar uneori mi-e şi mie ruşine, Saşa... Şi ce ruşine! Ştii, Saşa, iubitul meu, că în decembrie împlinesc şaizeci şi cinci de ani? Şaizeci şi cinci!... E ceva! Îmi amintesc că în copilărie, când îmi număram anii, mă bucuram cât sunt de mare şi câtă vreme pierd cu numărătoarea. Pas de-i numără acum, exclamă Slaveanov, izbucnind în plâns. Am ajuns bunic, patriarh, dar unde-mi sunt nepoţii, copiii? Drace!

Întunericul încorda şi mai mult nervii zdruncinaţi de beţie ai lui Slaveanov. El se bătea cu pumnul în piept, plângea, îşi sufla nasul în cămaşă şi, legănându-se de parcă-l dureau dinţii, înainte şi înapoi, pe patul lui Mihalenko, spunea în şoaptă tristă, întretăiată de sughiţuri:

— Mi-e dor de pace, linişte, de fericirea simplă a unui cetăţean de rând! Mă plimb uneori seara, pe stradă, şi, din obişnuinţă, mă uit pe fereastră prin casele altora. Câteodată, zăresc o cămăruţă liniştită, o lampă, o masă rotundă, samovarul... Trebuie să fie cald acolo... Miroase a intimitate, a cămin fericit, a muşcată. Iar în jurul mesei, tineret vesel, generos... Şi tot acolo, un bătrânel cu părul alb, îmbrăcat îngrijit, cu un aer de blândeţe, şade, ţinând în mână ţigaretul său de lemn de cireş, şi toţi îi vorbesc prietenos, cu respect... Iar eu, bufon bătrân, stau în stradă, îngheţ şi plâng, uitându-mă la ei... Am auzit şi ştiu şi din piese că există femei cu suflet bun, credincioase toată viaţa, care te îngrijesc când eşti bolnav şi-ţi rămân prietene bune la bătrâneţe. Unde sunt femeile astea Mihalenko? Am fost şi eu iubit, frate, dar ce dragoste a mai fost şi asta? După spectacol porneam afară din oraş – troici, gălăgie, minciuni de oameni beţi, glume de culise şi cuvintele banale, murdare: „Te iubesc cu dragoste neîncătuşată! Ia-mă, sunt toată a ta!” Apoi separeuri, murdărie, dragoste la beţie, rătăcitul împreună dintr-o trupă într-alta şi veşnicul vodevil vechi şi mârşav: „Soţul gelos şi amantul viteaz”. Uite-aşa s-a scurs viaţa şi-acum n-am pe nimeni în lume. Pe nimeni! Doar tristeţe, ticăloşie... Ştii, Saşa! şi Slaveanov se aplecă la urechea lui Mihalenko, iar în şoapta lui se simţea groaza. Ştii, acum visez adesea că mă fugăreşte cineva. Alerg prin odăi, şi în faţa mea sunt multe odăi, dar toate încuiate... Ştiu că trebuie să descui uşa neapărat, să scot cheia şi să închid iarăşi uşa după mine. Şi alerg, alerg şi mă apucă o groază de-mi vine greaţă, mă doare... Dar cheile sunt ruginite, nu vor să se învârtească în broască, şi mâinile parcă mi-ar fi de lemn. Iar „el” se apropie tot mai mult de mine, din ce în ce mai mult... Abia apuc să închid uşa, că „el” se prăbuşeşte peste ea şi-l aud cum învârteşte cheia în broască... Ştiu, simt că nu voi putea să scap de el, totuşi fug dintr-o odaie într-alta, fug, fug, fug mereu...

— Eh, lasă plânsul! Merkuri Ivanovici, îl întrerupse Mihalenko, copleşit de tristeţe.

— Dar mai rău decât orice e că mi-e scârbă de mine însumi, mi-e tare scârbă! continuă Slaveanov în şoaptă pătimaşă. Simt numai

dezgust pentru mine. Doar trăiesc din pomană... Şi toţi suntem aşa. Cadavre ambulante, vechituri! Recuzită veche! O, de-ai şti ce scârbă mie, ce scârbă!

Şi, apucând gulerul cămăşii cu amândouă mâinile, o sfâşie de sus până jos. În piept parcă-i clocotea ceva, iar umerii i se cutremurau.

— Pleacă, pleacă, pentru dumnezeu, Merkuri Ivanovici! îl rugă Mihalenko. Nu mai plânge, dragul meu, mi-e teamă! Mi-e groază...

Cu faţa plină de lacrimi, clătinându-se din pricina hohotelor de plâns, lipăind pe podea cu picioarele goale, Slaveanov se mută greoi pe patul său. Se mai zbătu multă vreme, cu capul pe pernă, sughiţând, şoptind ceva şi suflându-şi nasul în cearceaf. Nici Lidin-Baidarov nu dormea. Fărâmiturile de plăcintă rămase sub pătură i se lipeau de trup şi-l zgâriau, iar în minte îi răsăreau numai gânduri plictisitoare, inutile, care-l făceau să se ruşineze de trecut. Stakanâci, care-şi unsese pentru noapte pieptul şi şalele cu o alifie de laur contra reumatismului, gâfâia, răsucindu-se de pe o parte pe alta. Îl chinuia vechiul lui reumatism, pe care-l simţea şi mai mult pe vreme rea. Şi, în timp ce se ruga lui dumnezeu, gândindu-se ca de obicei la fiul său, în minte îi răsăreau cu stăruinţă fragmente din piese vechi uitate de toţi.

Numai bunicul zăcea nemişcat, cu braţele încrucişate pe piept, peste pătură. Degetele lui încremeniseră, iar ochii îi erau aţintiţi în gol, cu o expresie atât de severă şi de profundă, ca şi cum s-ar fi gândit la ceva uriaş ce depăşea cu mult orice gânduri omeneşti. În ochii aceştia ficşi, pe jumătate închişi, se oglindea, lucind sticlos, fără să pătrundă în ei, flacăra trandafirie a candelei.

Iar noaptea se scurgea, neînchipuit de lungă şi de tristă. Nu se luminase încă de ziuă când Mihalenko se ridică deodată pe pat, cuprins de o teamă neaşteptată, şi întrebă cu glas tare, tremurător:

— Dormi, bunicule?

Dar bunicul nu răspunse. În încăpere domnea o tăcere plină de ameninţări şi de pânde, iar afară vântul şuiera, aruncând năprasnic în geamuri stropii de ploaie.

1902

PUDELUL ALB

I

De-a lungul ţărmului de miazăzi al Crimeii, o mică trupă de artişti ambulanţi îşi urma drumul, bătând cărările de munte de la o staţiune la alta.

În frunte mai totdeauna alerga Arto, un pudel alb, tuns în chip de leu. Limba-i lungă şi trandafirie îi atârna într-o parte. La răspântii, Arto se oprea şi privea întrebător îndărăt, dând din coadă. După nişte semne pe care numai el le desluşea, afla întotdeauna, fără greş, drumul cel bun şi, mişcându-şi vesel urechile lăţoase, se repezea înainte, în goana mare.

În urma lui venea Serghei, un băieţaş de vreo doisprezece ani, ţinând sub braţul stâng un covoraş făcut sul, pe care îl folosea în timpul demonstraţiilor sale acrobatice; în mâna dreaptă ţinea o colivie mică, murdară, cu un sticlete învăţat să scoată dintr-o cutie „planete” multicolore.

Iar în urmă de tot păşea agale cel mai vârstnic dintre membrii trupei, moş Martin Lodâjkin, care ducea pe spinarea-i încovoiată o caterincă.

Caterinca era străveche, hodorogită şi răguşită în urma zecilor

de reparaţii pe care le suferise în lunga ei viaţă. Cânta două melodii: un vals nemţesc, melancolic, de Launer şi galopul din *Călătorie în China,* la modă cu treizeci-patruzeci de ani în urmă, dar acum date uitării. Pe lângă toate acestea, caterinca mai avea şi două tuburi stricate, care îţi jucau renghiuri când îţi era lumea mai dragă. Unuia din ele, celui care cânta subţire, îi pierise glasul de-a binelea şi de aceea, când îi venea rândul, întreaga melodie începea parcă să se bâlbâie, să şchioapete, să se poticnească. La celălalt tub – cu ton gros – supapa nu se închidea când trebuia; uneori pornea să mugească şi ţinea una şi aceeaşi notă de bas, acoperind şi încurcând toate celelalte sunete, până când îi venea dintr-o dată chef să tacă. Moşneagul îşi dădea singur seama de metehnele instrumentului său şi uneori spunea pe un ton glumeţ, în care se simţea o umbră de mâhnire:

— Ce să-i faci?! E hârbuită... Prinde lesne guturai... Când încep şi eu să cânt, boierii din vile se supără şi numai ce-i auzi zicând: „Ce grozăvie!”... Şi totuşi, pe vremuri, melodiile astea plăceau, erau la modă... Dar boierilor de astăzi nu le mai este pe plac muzica noastră. Acum cer *Gheişa, Sub vulturul cu două capete* sau valsul din *Vânzătorul de păsări.* Apoi, mai sunt şi tuburile astea... Nu demult mi-am dus caterinca la un meşter ca s-o repare, dar nici n-a vrut s-audă: „Ar trebui să-i pun tuburi noi, zicea, ba chiar că ai face mai bine să vinzi unui muzeu hârbul ăsta prăpădit... ca pe un monument”... Ei, nu-i nimic! Ne-a hrănit ea pe noi până astăzi, Serghei, cu voia celui-de-sus, ne va mai hrăni şi de acum înainte.

Moş Martin Lodâjkin îşi iubea caterinca cum nu poţi iubi decât o rudă sau pe cineva foarte apropiat. Se deprinsese cu ea în anii lungi ai vieţii sale grele, de hoinar, şi începuse să o privească ca pe ceva însufleţit, aproape ca pe o fiinţă cugetătoare. Se întâmpla câteodată ca noaptea, pe când se odihnea undeva, într-un han murdar ca vai de lume, caterinca aşezată pe podea la căpătâiul lui să sloboade un sunet slab, trist, singuratic şi tremurător, asemenea unui oftat de bătrân. Atunci, Lodâjkin îi mângâia încet feţele încrustate, şoptindu-i duios:

— Ce-i, surioară? Te jeleşti? Ei, lasă, mai rabdă şi tu...

Dar tot atât de mult, ba poate chiar ceva mai mult decât pe caterincă, îi iubea moşul pe tovarăşii săi de drum mai tineri, care îl însoţeau în veşnicele lui pribegii: căţeluşul Arto şi micuţul Serghei. Pe băieţaş îl „închiriase” cu cinci ani în urmă de la un beţivan de cizmar, văduv, dându-i în schimb câte două ruble pe lună. Dar

cizmarul murise curând după aceea, iar Serghei rămăsese legat de moşneag atât sufleteşte, cât şi prin măruntele griji de fiecare zi.

II

Poteca şerpuia de-a lungul unui mal înalt, la umbra unor măslini seculari. Câteodată, printre copaci, se zărea marea şi atunci ţi se părea nu numai că se întinde până departe în zare, dar că, în acelaşi timp, se şi înalţă ca un zid puternic, de neclintit; iar culoarea ei părea mai albastră, mai intensă, prin horbota frunzişului verde-argintiu. În iarbă, în tufişurile de corn şi de măceş, în copaci şi prin vii – peste tot cântau răsunător greierii; aerul vibra de ţârâitul lor monoton, nesfârşit. Era o zi de arşiţă, fără vânt, iar pământul înfierbântat îţi frigea tălpile.

Serghei, care mergea, ca de obicei, înaintea moşneagului, se opri, aşteptând ca acesta să-l ajungă din urmă.

— Ce-i, Sereoja? întrebă flaşnetarul.

— Mare căldură, moş Lodâjkin... Nu mai pot! Ce-ar fi să ne scăldăm?...

Cu o mişcare obişnuită a umărului, bătrânul îşi potrivi din mers caterinca în spinare şi îşi şterse cu mâneca faţa asudată.

— Bine-ar fi! oftă el, privind cu jind în jos, la albastrul răcoritor al mării. Numai că după baie ţi se face şi mai cald. Mi-a spus mie o dată un sanitar că apa asta sărată are mare putere asupra omului... îl slăbeşte... Sarea de mare...

— Dar dacă spunea minciuni? îşi dădu cu părerea Serghei, neîncrezător.

— Ei na, minciuni! Da' de ce să mintă? E om serios, nu bea... are casă la Sevastopol. Şi apoi aici nici n-ai cum să te cobori la mare... Mai aşteaptă şi tu; acuşica ajungem la Mishor, şi-acolo o să ne putem scălda trupurile astea păcătoase. Bine e să te scalzi înainte de masă, şi după aceea să tragi un pui de somn... E grozav!

Auzind vorbă în urma lui, Arto se întoarse şi porni în goană spre cei doi.

Gâfâia. Ochii lui albaştri, blânzi, pe jumătate închişi de căldură, priveau rugător, iar limba lungă îi atârna afară, tremurând.

— Ce-i, căţeluşule frăţioare? Ţi-e cald? întrebă moşneagul.

Câinele căscă lung, răsucindu-şi limba sul, se gudură şi scoase un scheunat subţirel.

— M-de, frăţioare, ce să-i faci?... Aşa spune Scriptura: să-ţi câştigi pâinea în sudoarea frunţii! continuă Lodâjkin sfătos. E drept că... tu ai bot, da' cu toate astea... Ei, hai, ia-o-nainte, nu te mai încurca în picioarele noastre... Cât despre mine, Sereoja, zău că-mi place căldura asta. Numai caterinca mă cam încurcă. De n-ar trebui să-mi ţin viaţa de azi pe mâine, m-aş întinde în iarbă undeva la umbră, cu burta în sus, şi aş tot sta. Pentru oasele mele bătrâne, soarele ăsta e straşnic!

Cărăruia cobora acum spre drumul mare, pietruit şi orbitor de alb, de unde începea parcul străvechi al unui conte, pe a cărui întindere verde erau împrăştiate numeroase vile cu grădini în jur, cu seră şi fântâni ţâşnitoare. Lodâjkin cunoştea bine aceste locuri: an după an le tot colindase pe la culesul viilor, când întreaga Crimee primea vizitatori eleganţi, bogaţi şi veseli.

Splendoarea vegetaţiei sudice nu-l mai mişca pe moşneag; în schimb, pe Serghei, care venea aici pentru întâia oară, îl încânta tot ce vedea în jur. Magnoliile cu frunzele lor tari, strălucitoare, parcă lăcuite, cu flori albe, mari cât o farfurie; chioşcurile năpădite de viţa de vie, care lăsa să-i atârne ciorchinii grei; uriaşii platani seculari, cu scoarţa de culoare deschisă şi cu coroanele lor puternice; plantaţiile de tutun, pârâiaşele, cascadele şi peste tot, pe ronduri, pe gardurile şi zidurile vilelor, minunaţii trandafiri parfumaţi, în culori vii – toate acestea uimeau sufletul naiv al băiatului. Îşi arăta încântarea cu glas tare, trăgându-l mereu pe moşneag de mânecă.

— Moş Lodâjkin, moşule, ia uită-te, în havuzul ăsta sunt peşti de aur!... Zău, moşule, că-s de aur, să mor eu dacă nu-i aşa! strigă copilul, lipindu-şi obrazul de grilajul unei grădini cu un bazin mare la mijloc. D-apoi piersicile, moşule! Ia te uită câte mai sunt! Ce pom încărcat!

— Hai, hai, prostule, nu mai căsca gura! îl împingea moşneagul în şagă. Aşteaptă numai s-ajungem la Novorossiisk, de unde o cotim din nou spre miazăzi. Ehei, acolo să vezi privelişti! Acolo zic şi eu că ai la ce să te zgâieşti. Se ţin lanţ toate: Soci, Adler, Tuapse,

apoi Suhumi, Batum... O să rămâi cu ochii holbaţi... Să luăm, bunăoară, palmierul! Curată vrăjitorie! Are trunchiul păros, parcă ar fi de pâslă, şi fiecare frunză e atât de mare, încât ne-am putea acoperi amândoi cu ea.

— Zău? se minună Serghei, bucurându-se.

— Aşteaptă, ai să vezi singur. Şi câte şi mai câte... Portocalele, bunăoară, sau, să zicem, lămâile... ai văzut la băcănie, nu-i aşa?

— Da, şi?

— Cresc aşa, de la sine. Fără nimic, de-a dreptul în pom, cum cresc la noi merele şi perele... Până şi lumea de pe acolo e tare ciudată, măi frăţioare: turci, *persieni,* fel de fel de cerchezi, toţi în halate şi cu pumnale la brâu... Oameni daţi dracului! Mai sunt şi etiopieni, frăţioare. La Batum i-am văzut de multe ori.

— Etiopieni? Ştiu. D-ăia cu coarne, spuse Serghei cu convingere.

— Coarne n-au, astea-s minciuni. Dar sunt negri, negri şi lucesc ca cizma lustruită. Buzele le au roşii, groase, ochii – albi, iar părul – încreţit ca lâna oilor.

— Te sperii, nu-i aşa, de etiopienii ăştia?

— Cum să zic? Când îi vezi întâia oară, te cam sperii oleacă, dar cu timpul, când vezi că ăilalţi oameni nu se tem de ei, prinzi şi tu curaj. Câte şi mai câte nu întâlneşti acolo. Când ai s-ajungi, ai să vezi singur. Numai un lucru nu-mi place! Frigurile. Jur împrejur îs mlaştini! Putreziciune, şi pe deasupra o căldură... Oamenilor de acolo nu le pasă de friguri, nu se prind de ei, dar străinul o păţeşte rău. Ei, ajunge cât ne-am tocit limba, Serghei! Ia deschide portiţa asta! În vila de aici stau nişte boieri foarte cumsecade... Tu să mă-ntrebi întotdeauna, că eu pe toate le ştiu, frăţioare!

Ziua însă se arăta a fi cu ghinion. În unele locuri erau goniţi înainte de-a fi apucat să intre bine pe poartă; în altele, de la primele sunete răguşite şi înfundate ale caterincii, li se făceau din balcon semne enervate sau erau întâmpinaţi de servitori, care le spuneau că boierii nu sunt acasă. Numai în două vile au fost lăsaţi să-şi dea reprezentaţia, dar chiar şi acolo au primit o nimica toată! De altfel, moşul nu se dădea înapoi de la trudă pentru un câştig oricât de mic. Ieşind pe poarta grădinii, în drum, îşi sună mulţumit gologanii de aramă din buzunar, spunând pe un ton blajin:

— Două şi cu cinci... fac şapte copeici... Ce să-i faci, Sereoja frăţioare, şi ăştia-s bani. De şapte ori şapte, şi iacă s-au făcut cincizeci de copeici; înseamnă că o să fim sătui tustrei, că o s-avem unde dormi şi moş Lodâjkin va putea să-i tragă şi un păhăruţ, după

cum îi e slăbiciunea, întru lecuirea multelor metehne ale sale... Of, boierii nu-nţeleg lucrul ăsta. Le pare rău de un bănuţ de douăzeci de copeici şi le e ruşine să dea unul de cinci... De-aia te alungă. Mai bine ar da trei copeici... Eu nu mă supăr, nu zic nimic. De ce să mă supăr?

Lodâjkin se mulţumea cu puţin şi nu cârtea nici chiar când era alungat. Astăzi însă, îl scosese şi pe el din obişnuita lui seninătate o doamnă frumoasă, durdulie, cu o înfăţişare blajină – proprietara unei vile minunate, înconjurată de o grădină cu fel de fel de flori. Ascultase atentă muzica, privise şi mai atentă la exerciţiile acrobatice ale lui Serghei şi la „numerele" caraghioase ale lui Arto, după care îl întrebase multe şi mărunte pe băiat: câţi ani are, cum îl cheamă, unde a învăţat gimnastica, ce fel de rudă îi este moşneagul, cu ce s-au ocupat părinţii şi aşa mai departe. În cele din urmă, le spusese să aştepte şi intrase în casă, unde rămăsese vreo zece minute, poate chiar un sfert de ceas. Şi, cu cât trecea vremea, cu atât creşteau mai mult în sufletul artiştilor nădejdi care de care mai atrăgătoare; moşneagul chiar îi şoptise băieţaşului, punându-şi palma pavăză la gură:

— Ei, Serghei, a dat norocul peste noi, ascultă-mă pe mine; eu, frăţioare, pe toate le ştiu!... O să ne dea ceva haine sau încălţăminte. Asta-i mai mult ca sigur!...

În cele din urmă, cuconiţa ieşise pe balcon, aruncase de sus, în pălăria pe care i-o întindea Serghei, o mică monedă albă şi dispăruse în grabă... Moneda era un vechi bănuţ de zece copeici, ros pe ambele feţe şi, pe deasupra, şi găurit. Moşul îl cercetase îndelung, cu nedumerire. Ieşiseră de mult în drum, se îndepărtaseră de vilă, şi moşul tot mai ţinea bănuţul în palmă, ca şi cum l-ar fi cântărit.

— M-da-a... Frumos! spuse el, oprindu-se deodată. Pot să zic că... Şi noi tustrei ne-am dat toată silinţa ca nişte dobitoci! Mai bine ne-ar fi dat un nasture... Acela cel puţin îl poţi coase undeva. Dar cu fleacul ăsta ce să fac? Cucoana s-a gândit pesemne: tot o să-l strecoare cuiva moşneagul, noaptea – pe furiş adică. Nu, coniţă, nu, vă înşelaţi! Bătrânul Lodâjkin nu se ţine de astfel de potlogării! Da, da! Poftim ce fac eu cu scumpul dumneavoastră bănuţ! Poftim!

Şi aruncă cu indignare şi mândrie moneda, care, sunând uşor, se îngropă în praful alb al drumului.

Şi aşa trecură unchiaşul, băiatul şi câinele, prin toată staţiunea, iar acum se pregăteau să coboare spre mare. La stânga lor mai

rămăsese o vilă. Nici nu o vedeai dincolo de zidul înalt, alb, după care se înălţau un rând des de chiparoşi subţiri, prăfuiţi, semănând cu nişte fuse lungi, cenuşii. Numai pe poarta largă de tuci, aducând prin lucrătura ei meşteşugită cu o horbotă, se putea zări un colţ de peluză, proaspătă ca o mătase verde, cu ronduri de flori, iar mai departe, în fund, o alee sub bolta de viţă de vie. În mijlocul peluzei stătea grădinarul, stropind cu un furtun lung trandafirii. Acoperise cu degetul gura ţevii şi soarele îşi juca toate culorile curcubeului în miile de stropi ce ţâşneau din furtun şi se răsfirau ca un evantai.

Moşul era gata să treacă mai departe, dar, uitându-se pe poartă, se opri nedumerit.

— Ia stai niţel, Serghei, îi strigă el băiatului, n-ai zice că mişcă nişte oameni acolo în fund? Ei, comedie! De câţi ani trec pe aici, n-am văzut niciodată ţipenie de om. Hai înăuntru, frate Serghei!

„Vila «Prietenia». Trecerea oprită pentru străini”, citi Serghei o inscripţie săpată artistic pe unul din stâlpii porţii.

— Prietenia?... întrebă moşneagul, care nu ştia carte. Aşa-i! Prietenia e cuvântul cel mai potrivit. Toată ziua nu ne-a mers bine, dar aici o să facem treabă. Asta o miros eu, ca un copoi bătrân ce sunt... Arto! *Ici*[1], ticălosule! Dă-i drumul cu nădejde, Sereoja! Tu să mă întrebi întotdeauna pe mine; eu, frăţioare, pe toate le ştiu!

III

Aleile grădinii erau presărate cu un pietriş mare, nivelat, care scârţâia sub tălpi, iar pe marginea lor se înşirau în două rânduri scoici mari, trandafirii. Pe ronduri, deasupra covorului pestriţ de iarbă, se înălţau flori ciudate, în culori vii, care răspândeau o mireasmă plăcută. În havuzuri clipocea apa; din glastrele atârnate printre copaci se revărsau în spirale ghirlande felurite, iar în faţa casei se înălţau pe două coloane de marmură două globuri strălucitoare de sticlă, în care comedianţii rătăcitori se oglindeau cu picioarele în sus, încovoiaţi şi prelungiţi într-un chip caraghios.

În faţa terasei era un loc întins, acoperit cu pietriş. Serghei îşi pusese acolo covoraşul, iar moşul, aşezându-şi caterinca pe suport, se şi pregătea să învârtească manivela, când, deodată, un spectacol neaşteptat şi straniu le atrase atenţia.

Pe terasă ţâşni din casă, ca un bolid, un băieţaş de vreo opt-zece ani, ţipând cât îl ţinea gura. Era îmbrăcat cu un costumaş subţire

[1] Aici (fr.) (n. t.)

de marinar, cu mânecuţe scurte şi cu pantalonaşi scurţi. Părul blond, numai cârlionţi, îi cădea în dezordine pe umeri! În urma lui se năpustiră vreo şase persoane: două femei cu şorţuri, un lacheu bătrân şi gras, în frac, fără mustăţi şi barbă, dar cu favoriţi lungi, cărunţi; o domnişoară uscăţivă, cu părul roşcat şi cu nasul roşu, într-o rochie albastră cu pătrăţele; o doamnă tânără cu înfăţişare bolnăvicioasă, dar foarte frumoasă, într-un capot albastru de dantelă şi, în sfârşit, un domn gras şi chel, în haină subţire de mătase şi cu ochelari de aur. Toţi erau foarte agitaţi, dădeau din mâini şi vorbeau cu aprindere, împingându-se unul pe altul. Se putea ghici îndată că pricina neliniştii era băieţaşul în haine de marinar care năvălise atât de neaşteptat pe terasă.

Între timp, cel care pricinuise această zarvă se trânti din fugă cu burta pe terasă, se răsuci pe spate şi porni să dea cu furie din mâini şi din picioare, continuând să scoată ţipete asurzitoare. Cei mari începură să se frământe în jurul lui. Bătrânul lacheu în frac îşi puse rugător amândouă mâinile pe plastronul scrobit al cămăşii, îşi scutură favoriţii şi începu pe un ton jalnic:

— Conaşule!... Nikolai Appollonovici!... N-o supăraţi pe mămica. Sculaţi-vă... Fiţi bun, luaţi-vă doctoria. E foarte dulce, numai sirop. Binevoiţi a vă ridica de pe jos...

Femeile cu şorţ, plesnindu-şi palmele a mirare, vorbeau repede de tot, cu glasuri linguşitoare şi speriate. Domnişoara cu nasul roşu făcea gesturi tragice, strigând ceva foarte convingător, dar cu totul de neînţeles, pesemne în vreo limbă străină. Domnul cu ochelarii de aur încerca să îmbuneze copilul cu glasul lui gros şi apăsat, lăsându-şi capul când într-o parte, când în alta şi dând din mâini cu un aer important. Iar frumoasa doamnă bolnăvicioasă gemea şi se tânguia, ducându-şi la ochi o batistă subţire de dantelă.

— O, Trilly! O, doamne!... Îngeraşul meu, te implor! Ascultă-mă, te roagă mama. Ia-ţi doctoria, ia-o! Să vezi ce bine o să-ţi facă; o să-ţi treacă şi burtica, şi căpşorul. Ia-o de dragul meu, odorul mamei. Vrei ca mama să stea în genunchi în faţa ta, Trilly? Uite, mă pun în genunchi. Vrei să-ţi dau un bănuţ de aur? Doi, cinci bănuţi de aur, Trilly? Vrei un măgăruş viu? Vrei un căluţ viu?... Dar spune-i odată ceva, doctore!

— Ascultă, Trilly, fii bărbat! bombăni domnul cel burtos cu ochelari.

— Aoleu-u-u! ţipa înainte băiatul, zvârcolindu-se şi dând disperat din picioare.

Cu toate că părea a fi pradă unei mari dureri, căuta să nimerească în burţile şi în picioarele celor din jur, care, de altfel, se fereau cu destulă îndemânare.

Serghei, care privise îndelung, cu curiozitate şi uimire această scenă, îl înghionti uşor pe moşneag.

— Moş Lodâjkin, ce crezi că are? îl întrebă el în şoaptă. Oare au să-l bată?

— Ei na, să-l bată... Unul ca ăsta bate el pe oricine. E un copil râzgâiat. O fi bolnav. Asta e!

— Poate-i nebun! îşi dădu cu părerea Serghei.

— De unde vrei să ştiu? Vorbeşte mai încet!...

— Aoleu! Proştilor! Tâmpiţilor! ţipa din ce în ce mai tare băiatul.

— Ia dă-i drumul, Serghei!... Ştiu eu ce fac! porunci deodată Lodâjkin, şi începu să învârtească manivela caterincii, cu un aer hotărât.

Prin grădină se împrăştiară sunetele înfundate, răguşite şi false ale vechiului galop. Toţi cei de pe terasă tresăriră şi chiar băiatul tăcu pentru câteva clipe.

— O, doamne, îl vor tulbura şi mai mult pe sărmanul meu Trilly! exclamă plângător doamna cu capot albastru. Alungaţi-i, mai repede! Şi câinele ăsta murdar! Câinii aduc totdeauna boli atât de îngrozitoare! Ce mai stai, Ivane?

Cu un aer obosit şi cu dezgust, doamna flutură batista spre artişti. Domnişoara uscăţivă, cu nasul roşu, holbă nişte ochi înfricoşători. Cineva şuieră ameninţător... Omul în frac coborî repede de pe terasă şi se apropie în fugă de moş Lodâjkin, cu o expresie speriată şi cu braţele larg desfăcute.

— Ce-i obrăznicia asta? începu el cu glasul stăpânit şi poruncitor totodată. Cine v-a dat voie? Cine v-a lăsat să intraţi? Marş de-aici! Afară!

Caterinca icni trist şi tăcu.

— Domnule, fiţi bun, daţi-mi voie să vă explic... începu moşul cu binişorul.

— Nicio vorbă! Marş! strigă omul în frac, cu un şuierat mânios în glas.

Obrazul lui gras se făcuse stacojiu, iar ochii i se bulbucaseră şi începură să se rotească în cap, de credeai că sunt gata-gata să iasă din orbite. Era atât de înfricoşător, încât moşneagul, fără să vrea, făcu un pas îndărăt.

— Strânge lucrurile, Serghei, zise el, aruncându-şi grăbit

caterinca în spinare. Hai să plecăm!

Nu avură însă răgazul să facă nici zece paşi, când de pe terasă se auziră alte ţipete asurzitoare:

— Aoleu! Vreau! A-a-a! Aduceţi-i! Chemaţi-i! Vreau!

— Dar, Trilly!... O doamne, doamne, Trilly! Bine! Chemaţi-i! gemu doamna cea nervoasă. Of, ce grei de cap sunteţi!... Ivane, n-auzi ce-ţi spun? Cheamă-i imediat înapoi pe cerşetorii aceia!...

— Hei, ascultaţi! Voi de colo! Cum vă zice? Flaşnetarilor! Veniţi înapoi! strigară de pe terasă mai multe glasuri.

Lacheul gras, cu favoriţii fluturând în vânt, porni în fugă, ţopăind ca o minge mare, după artiştii care se depărtau.

— Pst!... Pst!... Muzicanţilor! Veniţi înapoi, auziţi?... Înapoi!... striga el, gâfâind şi dând din mâini. Respectabile unchiaş! continuă el, apucându-l în cele din urmă pe moşneag de mânecă. Fă caleantoarsă! Boierii vor să vadă pantomina voastră. Hai, grăbiţi-vă!

— Ei, drăcia dracului! oftă moşul, clătinând din cap. Se întoarse totuşi din drum, se apropie de terasă, îşi scoase caterinca din spate şi, proptindu-şi-o pe suport, începu să cânte galopul chiar din locul în care fusese întrerupt adineauri.

Zarva de pe terasă se potoli. Doamna cu băiatul şi domnul cel gras înaintară până la balustradă; ceilalţi rămaseră respectuos în urmă. Din fundul grădinii se apropia grădinarul, cu şorţul prins după gât. Un paznic, răsărit ca din pământ, se aşeză îndărătul grădinarului. Era un fel de uriaş bărbos cu faţa posomorâtă, ciupită de vărsat şi cu fruntea îngustă. Purta o cămaşă nouă, trandafirie, presărată în rânduri piezişe cu buline mari, negre.

În sunetele răguşite şi false ale galopului, Serghei îşi întinse pe jos covoraşul şi îşi scoase repede pantalonii de pânză (erau făcuţi dintr-un sac vechi şi la spate se cunoştea încă ştampila pătrată a fabricii); aruncă apoi de pe umeri haina ruptă şi rămase într-un tricou vechi de aţă. Cu toate că avea nenumărate petice, tricoul şedea ca turnat pe trupuşorul lui subţirel, dar vânjos şi mlădios. Din spirit de imitaţie, îşi însuşise mişcările unui adevărat acrobat. Sărind pe covor, îşi duse în fugă mâinile la buze, apoi desfăcu braţele într-un gest larg, teatral, ca şi cum ar fi vrut să trimită publicului două sărutări.

Moşneagul învârtea întruna manivela caterincii, cu o mână făcând să răsune cântecul ei gâfâit şi răguşit, iar cu cealaltă aruncând băiatului diferite obiecte, pe care acesta le prindea cu îndemânare din zbor. Repertoriul lui Serghei nu era bogat, dar el

lucra bine, „curat”, cum zic acrobaţii, şi cu plăcere. Arunca în sus o sticlă goală de bere, o lăsa să se dea de câteva ori peste cap, apoi, deodată, o prindea cu gâtul în jos pe marginea unei farfurii, ţinând-o câteva clipe în echilibru; jongla cu patru bile de os şi cu două lumânări, pe care le prindea dintr-o dată în nişte sfeşnice; apoi jongla în acelaşi timp cu trei obiecte diferite: un evantai, un ţigaret de lemn şi o umbrelă. Toate zburau prin aer fără să atingă pământul şi, deodată, umbrela apărea deasupra capului desfăcută, ţigaretul în gură, iar evantaiul îi răcorea cu cochetărie faţa.

Ca încheiere, Serghei se dădu de câteva ori peste cap pe covoraş, făcu „broasca”, arătă „nodul american” şi merse în mâini. După ce isprăvi toate numerele lui, trimise din nou publicului două „bezele” şi, suflând greu, se îndreptă spre moşneag, pentru a-l înlocui la caterincă.

Acum era rândul lui Arto. Căţelul o ştia prea bine şi, lătrând nervos, sărea în sus cu toate patru labele deodată, dinaintea moşneagului, care, aplecat într-o rână, căuta să iasă din chinga flaşnetei. Cine ştie, poate că, năzdrăvan cum era, căţelul voia să spună prin acest lătrat că, după părerea lui, este ridicol să te ocupi de exerciţii acrobatice, când termometrul arăta 32° Réaumur la umbră. Dar moş Lodâjkin scoase de la spate, cu o privire şireată, o vărguţă subţire de corn. „Îmi închipuiam eu!” mai lătră o dată, cu ciudă, Arto, ridicându-se cam în silă pe picioarele dindărăt, fără să-şi ia ochii de la stăpân.

— Sluj, Arto! Aşa, aşa, aşa... spunea moşneagul, ţinând nuiaua deasupra capului căţeluşului. Fă tumba. Aşa-a. Încă o dată, încă o dată... Joacă, căţelule, joacă... Aşa-a... Stai jos!... Cu-um? Nu vrei? Stai jos când îţi spun! Aha-a... cred şi eu! Bagă de seamă! Acum salută onoratul public. Hei! Arto! ridică ameninţător glasul Lodâjkin.

„Ham!” lătră cu dezgust căţelul. Apoi îşi privi stăpânul, clipind jalnic din ochi, şi adăugă încă de două ori: „Ham, ham!”

„Nu, nu mă înţelege astăzi moşneagul meu!” voia parcă să spună acest lătrat nemulţumit.

— Ei, aşa da! Buna-cuviinţă înainte de toate. Şi acum, ia să sărim niţel, continuă moşneagul, întinzând vărguţa nu prea sus, deasupra pământului. *Allez!* Degeaba scoţi limba frăţioare! *Allez!* Hop! Foarte bine! Ia mai zi-i o dată, *noch ein mal! Alle*z... Hopa! *Allez!* Hop! Bine, căţelule! Bine! Când ajungem acasă, am să-ţi dau morcovi. A, tu nu mănânci morcovi? Am uitat... Atunci ia ţilindrul meu şi cere de la boieri... Poate o să-ţi dea dumnealor ceva mai bun...

Moşul porunci căţelului să se ridice pe labele de dinapoi şi-i băgă în gură şapca veche, soioasă, pe care o denumise cu un humor atât de subţire „ţilindru”. Ţinând şapca între dinţi şi mişcându-şi tacticos picioarele dinapoi, Arto se apropie de terasă. În mâinile doamnei bolnăvicioase apăru o mică pungă de sidef. Toţi cei de faţă zâmbeau binevoitor.

— Ei? Nu-ţi spuneam eu? şopti moşneagul triumfător, aplecându-se spre Serghei. Tu să mă întrebi întotdeauna! Eu, frăţioare, pe toate le ştiu! O să ne dea cel puţin o rublă.

În clipa aceea, izbucni pe terasă un ţipăt ascuţit atât de deznădăjduit, de pătrunzător, aproape neomenesc, încât Arto, speriindu-se, scăpă din gură şapca şi, cu coada între picioare, se repezi lângă stăpânul său, privind cu frică înapoi.

— Îl vrea-a-au! zbiera băiatul cel cârlionţat, bătând din picioare. Vreau căţelu-u-şul! Trilly vrea căţe-lu-u-şul...

— O, doamne! Vai, Nikolai Appollonovici!... Conaşule!... Linişteşte-te, Trilly, te implor! se frământară din nou cei de pe terasă.

— Căţeluşul! Daţi-mi căţeluşul! îl vreau! Proştilor, dracilor, tâmpiţilor... ţipa copilul, ca ieşit din minţi.

— Nu te supăra, îngeraşul meu! se tângui doamna în capot albastru, aplecându-se asupra lui. Vrei să mângâi căţeluşul? Bine, bine, dragostea mea, îndată. Ce crezi, doctore, poate să mângâie Trilly căţeluşul acesta?

— În principiu, n-aş fi de părere, răspunse doctorul, desfăcând braţele într-un gest de îndoială. Dar dacă i se face o dezinfectare bună, de exemplu cu acid boric sau cu o soluţie slabă de acid fenic, s-ar putea... în general...

— Căţelu-u-şul!

— Îndată, puişorul mamei, îndată. Bine, doctore, vom da ordin să-l spele cu acid boric şi atunci... Pentru dumnezeu, Trilly, nu te frământa aşa! Moşule, te rog adă căţelul încoace. Nu te teme, ţi se va plăti. Dar ascultă, te rog, nu cumva e bolnav? Vreau să spun: nu este turbat? Sau poate are paraziţi?

— Nu vreau să-l mângâi, nu vreau! urlă Trilly, scoţând băşici pe nas şi pe gură de atâta plâns. Îl vreau de tot! Tâmpiţilor, dracilor! De tot! Vreau să mă joc numai eu cu el... îl vreau de tot!

— Ascultă, moşule, vino încoace, strigă doamna ca să acopere plânsul băiatului şi să se facă auzită. Of, Trilly, ai s-o omori pe mămica cu ţipetele tale! De ce au fost lăsaţi să intre aceşti

muzicanţi? Da' apropiaţi-vă odată... Şi mai mult, când vă spun!... Aşa, aşa... Nu te supăra, Trilly, mămica o să-ţi dea tot ce vrei. Te implor! Da' liniştiţi-l odată pe copil, *miss...* Doctore, te rog... Ei, cât vrei, moşule?

Moşneagul se descoperi. Faţa sa luă o expresie respectuoasă.

— Cât vă lasă inima coniţă, excelenţă... Suntem oameni săraci, pentru noi orice pomană este binevenită... Ştiu că dumneavoastră nu veţi nedreptăţi un biet moşneag.

— Doamne, grei de cap mai sunteţi! Trilly, are să te doară gâtişorul! Înţelege odată, moşule, că acest căţel este al dumitale, nu al meu. Ei, cât vrei? Zece? Cincisprezece? Douăzeci?

— A-a-a! Îl vreau-u! Daţi-mi căţelul, căţelul! ţipa iarăşi băiatul, trăgându-i lacheului un picior drept în burtă.

— Adicătelea... iertaţi-mă, înălţimea-voastră, se încurcă Lodâjkin. Sunt un om bătrân, prost... nu pricep dintr-o dată, apoi mai sunt şi cam surd... Adică, dumneavoastră vorbeaţi... Pentru căţel?

— Of, doamne!... Nu cumva faci pe prostul cu mine? se supără doamna. Dădacă, dă-i mai repede lui Trilly un pahar cu apă... Îţi vorbesc doar limpede: cu cât vrei să-ţi vinzi căţelul? Mă înţelegi? Căţelul dumitale, căţelul...

— Căţelul! Căţe-e-lul! urlă şi mai tare băiatul.

Lodâjkin se simţi jignit şi îşi puse şapca pe cap.

— Nu sunt negustor de câini, coniţă, răspunse el rece şi cu demnitate. Cât despre câinele ăsta, doamnă, pot să vă spun atât, că ne hrăneşte şi ne îmbracă pe noi amândoi, şi arătă cu degetul cel mare peste umăr, înspre Serghei. Să-l vând? Cum aşa?... Asta nu se poate!

Între timp, Trilly ţipa cu stridenţa unui fluier de locomotivă. I se aduse un pahar cu apă, pe care îl repezi cu furie în obrazul guvernantei.

— Dar ascultă odată, moşneag nebun! Nu există nimic care să nu se vândă, insistă doamna, apăsându-şi tâmplele cu amândouă palmele. Şterge-ţi mai repede faţa, *miss,* şi dă-mi antinevralgicul meu. Poate că face mai mult căţelul? O sută de ruble? Două sute? Trei sute? Da' răspunde odată, ce stai ca o mumie! Doctore, pentru numele lui dumnezeu, spune-i ceva!

— Strânge lucrurile, Serghei, mormăi Lodâjkin posomorât. Auzi, mumie!... Arto, vino-ncoace!...

— Ia stai un pic, stimabile, începu cu glas gros, poruncitor, domnul cu ochelari de aur. Ia nu mai face nazuri, atât îţi spun! Zece

ruble nu faceţi voi amândoi, câinele tău şi cu tine! Gândeşte-te, catâr bătrân, cât ţi se oferă!

— Vă mulţumesc frumos, conaşule, dar... Lodâjkin îşi aburcă, icnind, caterinca în spate. Dar asta nu se poate. Cum adicătelea, să-mi vând căţelul? Căutaţi-vă un alt câine... Rămâneţi sănătoşi... Ia-o înainte, Serghei!

— Dar acte ai? zbieră deodată cu voce cumplită doctorul. Vă ştiu eu, canaliilor!

— Paznicule! Semioane! Dă-i afară! strigă doamna cu faţa schimonosită de mânie.

Paznicul cel posomorât, cu cămaşa trandafirie, se apropie cu un aer ameninţător de artişti. Pe terasă se stârni zarvă mare. Trilly urla cât îl ţinea gura, mamă-sa gemea, dădaca şi ajutoarea ei boceau, iar doctorul bombănea cu glas profund de bas, ca un bondar supărat. Dar moşul şi Serghei nu mai aşteptară să vadă cum se vor isprăvi toate acestea. Urmaţi de Arto, care era speriat de-a binelea, se îndreptară, aproape fugind, spre poartă. În urma lor venea paznicul, care îl împingea pe moşneag de caterincă, spunându-i ameninţător:

— Hoinăriţi cât e ziulica de mare, vagabonzilor! Să-i mulţumeşti lui dumnezeu că nu ţi-am tras şi o chelfăneală, hodorogule! Dar dacă mai calci vreodată pe-aici, să ştii că n-am să stau pe gânduri: te-apuc de chică şi drept la domnul uriadnic te duc. Netrebnicule!

...Moşneagul şi băiatul merseră multă vreme fără să scoată o vorbă, dar, deodată, parcă s-ar fi înţeles, se uitară unul la altul şi începură să râdă. La început, izbucni în râs Serghei, apoi, uitându-se la el, zâmbi şi Lodâjkin, dar cam tulburat.

— Ei, cum e, moş Lodâjkin. Pe toate le ştii, nu-i aşa? îl necăji cu şiretenie Serghei.

— Da-a, frăţioare! Am sfeclit-o, clătină din cap bătrânul flaşnetar. Smintit copil, ce să spun... Da’ cum dumnezeu de l-au crescut aşa? Lua-l-ar naiba! Poftim de vezi: douăzeci şi cinci de inşi joacă în jurul lui. De l-ar da cineva pe mâna mea, i-aş arăta eu! Vrea câinele, auzi dumneata! Într-o bună zi, poate că-i vine chef să aibă şi luna de pe cer... Ei au să-i dea şi luna? Aici, Arto, vino-ncoa, coteiul tatii. Frumoasă zi ni s-a brodit astăzi, grozavă!

— Cum e mai bine! continuă să-l necăjească Serghei. O doamnă ne-a dăruit o haină, alta ne-a dat o rublă. Pe toate le ştie dinainte moş Lodâjkin.

— Ia mai taci din gură, ţâncule! mârâi la rândul lui moşneagul,

dar fără răutate. Ai uitat cum ai şters-o de frica paznicului? Nici nu credeam că te mai pot ajunge din urmă. Ce namilă de om şi paznicul ăsta!

Ieşind din parc, cei trei tovarăşi de drum coborâră spre mare pe o cărare abruptă, al cărei pietriş îţi luneca sub picioare. Acolo, munţii, dându-se puţin înapoi, făceau loc unei plaje înguste, acoperită cu pietre netede, lustruite de bătaia valurilor, peste care marea se revărsa cu un foşnet mângâietor. La câteva sute de metri de mal se iţeau când şi când nişte delfini care făceau tumbe, arătându-şi pentru câteva clipe spinările lor grase, rotunde. Departe, la orizont, acolo unde mătasea albastră a mării era tivită cu o fâşie mai întunecată de catifea, se vedeau nemişcate pânzele zvelte ale bărcilor de pescari, care, în bătaia soarelui, păreau trandafirii.

— Aici ne scăldăm, moş Lodâjkin, spuse Serghei pe un ton hotărât. Îşi scoase din mers pantalonii, sărind când pe un picior, când pe altul. Hai să te ajut, să-ţi iau caterinca din spate.

Băiatul se dezbrăcă repede, se plesni cu palmele peste trupul gol, bronzat de soare, şi se aruncă în apă, stârnind în juru-i clăbuci de spumă.

Moşneagul începu să se dezbrace fără grabă. Cu palma streaşină şi închizându-şi ochii pe jumătate, privea cu un zâmbet părintesc spre Serghei.

„Creşte flăcăuaşul, creşte, gândea Lodâjkin. N-are-a face că-i slăbuţ, că-i numeri coastele... da' o să fie flăcău zdravăn.”

— Hei, Sereoja! Nu te duce prea departe, că te prinde porcul de mare.

— Şi eu am să-l apuc de coadă! strigă din depărtare Serghei.

Moşneagul stătu mult la soare, cu mâinile la subsuori. Intră în apă cu multă grijă şi, înainte de a se afunda, îşi udă tacticos creştetul chel, roşu, şi coastele supte. Trupul lui era gălbejit şi ofilit, picioarele uimitor de subţiri, dar spinarea cu omoplaţii ieşiţi era încovoiată de purtatul caterincii.

— Uită-te-ncoa, moş Lodâjkin! strigă Serghei şi făcu tumba în apă. Moşneagul, care intrase în mare până la brâu şi tocmai se afunda cu un icnet de fericire, îi strigă îngrijorat:

— Să nu faci vreo poznă, purcelule! Bagă de seamă!

Arto lătra cât putea, alergând de-a lungul malului. Îl neliniştea faptul că băiatul înotase atât de departe. „De ce face pe grozavul? se frământa căţelul. Pământ e destul, de ce nu merge pe pământ?

E mai sigur...”

Intrase şi el în apă până la burtă şi lipăise de două-trei ori, dar apa sărată nu-i plăcea, iar valurile uşoare care fâşâiau, lovindu-se de pietrişul malului, îl speriau. Sări înapoi pe mal şi începu din nou să latre la Serghei. „Ce rost au aceste glume prosteşti? Mai bine-ar fi rămas aproape de mal, lângă unchiaş; of, cât zbucium mai ai şi cu copilul ăsta!”

— Hei, Sereoja, ieşi din apă, ajunge! îl chemă moşneagul.

— Îndată, moş Lodâjkin, răspunse băiatul. Ia uită-te cum înot, ca un vapor. U-u-u-u!

În cele din urmă, ieşi la mal, dar, înainte de a se îmbrăca, îl luă în braţe pe Arto şi, intrând din nou cu el în mare, îl aruncă departe, în apă. Câinele începu să înoate imediat înapoi, scoţând afară numai botul şi urechile şi fornăind supărat. Ieşind pe uscat, se scutură din tot trupul, împroşcând cu o ploaie de stropi pe moşneag şi pe Serghei.

— Ia stai oleacă, Sereoja, nu cumva pe noi ne caută? spuse deodată Lodâjkin, privind ţintă în sus, spre deal.

Pe cărare cobora repede, strigând nedesluşit şi dând din mâini, acelaşi paznic urâcios, în cămaşă trandafirie cu buline negre, care, cu un sfert de oră înainte, îi alungase din grădina vilei.

— Oare ce-o fi vrând? se întreba moşul nedumerit.

IV

Continuând să strige, paznicul cobora în trap greoi la vale, cu mânecile fluturând scurt în vânt şi cu piepţii cămăşii umflaţi ca o pânză de corabie.

— Ehe-e-ei!... Staţi niţel!

— Muia-te-ar dracu de nu te-i mai usca! mormăi Lodâjkin supărat. Iar vor ceva cu Artoşka.

— Hai, moşule, să-i tragem o bătaie! propuse Serghei îndrăzneţ.

— Ia lasă-mă-n pace!... Ce oameni! Doamne, dumnezeule!...

— Ascultaţi... începu de departe paznicul, gâfâind. Vindeţi căţelul sau nu? Nu-i chip s-o scoatem la capăt cu conaşul cel mic. Zbiară ca un viţel: „Vreau căţelul, dă-mi căţelul”... M-a trimis coniţa; mi-a spus să dau pe el cât îţi vrea.

— Mare prostie din partea cucoanei tale! se supără deodată Lodâjkin, care aici, pe mal, se simţea mult mai sigur de sine decât în vila aceea străină. Şi-apoi, ce am eu cu coniţa ta? Ţie ţi-o fi stăpână, dar mie nu. Aşa că te rog să ne slăbeşti. Pleacă de-aici, pentru numele lui dumnezeu, şi lasă-ne în pace!

Dar paznicul nu se dădu bătut cu una cu două. Se aşeză pe o piatră lângă bătrân şi începu să vorbească, dând din mâini:

— Înţelege odată, prostule...

— Prost e cel care zice, îi tăie liniştit vorba moşneagul.

— Da' stai puţin, bre omule, n-am spus-o ca să te supăr... Încăpăţânat mai eşti! Gândeşte-te doar... Ce mare scofală cu câinele ăsta? Găseşti oricând altul. Îl înveţi să stea în două labe şi ai iar câine. Ce zici? Am sau nu dreptate? Spune!

Moşneagul îşi strângea cu atenţie cureaua pantalonilor. La întrebările stăruitoare ale paznicului răspunse cu prefăcută nepăsare:

— Trăncăneşte tu mai departe... după ce isprăveşti, am să-ţi răspund eu la toate.

— Gândeşte-te, frate, iei dintr-o dată o grămadă de bani! se înfierbântă paznicul. Două sute sau chiar trei sute de ruble, deodată. De bună seamă că... îmi vei da şi mie ceva pentru osteneală... Gândeşte-te numai: trei bilete de o sută! Cu banii ăştia poţi să deschizi o băcănie.

Grăind astfel, paznicul scoase dintr-un buzunar o bucată de cârnat şi i-o aruncă lui Arto. Căţelul prinse cârnatul din zbor, îl înfulecă dintr-o singură înghiţitură şi începu să dea linguşitor din coadă.

— Ai isprăvit? îl întrebă Lodâjkin scurt.

— Nici n-am ce isprăvi. Dă-mi câinele şi batem palma.

— Aşa-a-a, o lungi ironic moşul, care va să zică să vând căţelul?

— Păi sigur, să-l vinzi şi gata socoteala! Ce mai stai pe gânduri? Ce vrei, conaşul cel mic e cam într-o ureche... Când vrea ceva nu-i chip să nu-i dai. Vrea şi pace! Şi unde mai pui că dacă-i aşa când lipseşte tată-său, apoi când îi acasă... să ferească dumnezeu... întoarce toată casa pe dos. Boierul nostru e inginer; poate-ai auzit

tu de domnul Obolianinov? Face căi ferate prin toată Rusia. E milionar! Şi băiatul e singur la părinţi. De-aia e aşa poznaş. Vreau un ponei viu – na-ţi ponei! Vreau o barcă – na-ţi barcă în toată legea. Orice cere totul i se dă...

— Dar luna?

— Cum adică?

— Iac-aşa. N-a cerut niciodată luna de pe cer?

— Na-ţi-o bună!... Ai nimerit-o şi tu... luna... se fâstâci paznicul. Ei, cum rămâne, bre omule? Ne-am înţeles sau nu?

Moşul, care între timp îşi îmbrăcase haina cafenie, decolorată pe la cusături, se îndreptă mândru, cât îi îngăduia spinarea sa veşnic încovoiată.

— Am să-ţi spun ceva, flăcăule! începu el cu o notă de gravitate în glas. Dacă ai avea un frate sau, bunăoară, un prieten, cu care de mic copil... stai, măi omule, nu mai da degeaba cârnat câinelui... mai bine mănâncă-l tu... Nu-l cumperi cu asta. Şi, aşa cum spuneam, dacă ai avea un prieten credincios cum nu-i altul... l-ai avea de mic copil... Cam cu cât l-ai vinde tu?

— Na-ţi-o bună, ce asemuială!...

— Asemuială, se-nţelege! Aşa să-i spui boierului tău, cel care face căi ferate, continuă moşneagul, ridicând din ce în ce glasul. Aşa să-i spui, că „nu se vinde tot ce se cumpără”. Da! Nu mai mângâia câinele degeaba... Arto, câine blestemat, îţi arăt eu ţie! Găteşte-te de drum, Serghei!

— Eşti un bătrân neghiob! spuse paznicul, scos din sărite.

— Oi fi eu prost, că aşa m-a făcut mama... dar tu eşti o lichea, o iudă, un suflet vândut, îl ocărî Lodâjkin. Când o s-o vezi pe generăleasa ta, să-i spui că-i facem o plecăciune adâncă, cu toată dragostea. Strânge covorul, Serghei! O-o-of, şalele mele, sărmanele! Să mergem!

— Va să zică aşa-a! spuse paznicul cu înţeles, tărăgănând vorba.

— Îţi place, nu-ţi place, asta-i! răspunse arţăgos moşneagul.

Artiştii o luară de-a lungul ţărmului, urcând la deal pe cărarea pe care coborâseră. Întorcându-şi din întâmplare capul, Serghei văzu că paznicul îi urmăreşte cu privirea. Părea posomorât şi îngândurat. Cu un aer preocupat îşi scărpina cu toate cinci degetele ceafa roşcată şi păroasă, pe sub şapca trasă pe ochi.

V

Moş Lodâjkin ochise de mult între Mishor şi Alupka un colţişor mai jos de drumul ce ducea de-a lungul coastei, unde se putea prânzi. Chiar acolo îşi duse tovarăşii de drum. În apropierea unui pod aruncat peste un pârâu de munte învolburat şi tulbure, izvora din stâncă, la marginea unui aluniş des, un şipot de apă susurător şi rece, umbrit de stejari bătrâni şi gârbovi. Apa săpase în pământ un fel de pâlnie nu prea adâncă, prin care se scurgea mai departe, către pârâu, strălucind prin iarbă ca o panglică subţire de argint.

— Păcatele ni-s grele, iar merindele puţine, zise moşul, aşezându-se la răcoare, sub un alun. Ei, Sereoja, dumnezeu să ne binecuvânteze!

Scoase dintr-un sac de pânză groasă pâinea, vreo zece pătlăgele roşii, o bucată de brânză şi o sticlă cu ulei. Sarea o înnodase într-o cârpă de o curăţenie îndoielnică. Înainte de a începe să mănânce, moşneagul îşi făcu de câteva ori semnul crucii, mormăind ceva. Rupse apoi bucata de pâine în trei părţi, dar nu la fel de mari; una, cea mai mare, o întinse lui Serghei (băiatul creşte, trebuie să mănânce), alta, mai mică, o lăsă pentru căţel, iar a treia, şi mai mică, o păstră pentru sine.

— În numele tatălui şi al fiului. Toţi îşi înalţă ochii la tine... murmura el, împărţind cu grijă roşiile şi turnând ulei peste ele. Mănâncă, Sereoja!

Cei trei îşi începură prânzul lor sărăcăcios fără grabă, tacticos, în tăcere, aşa cum mănâncă cei ce trudesc cu adevărat. Nu se auzea decât mestecatul fălcilor. Arto îşi mânca porţia deoparte, lungit pe burtă, cu labele de dinainte aşezate pe pâine. Moşul şi Serghei muiau în sare pătlăgelele coapte, a căror zeamă roşie ca sângele li se prelingea pe buze şi pe mâini, şi muşcau pe rând din brânză şi din pâine. După ce se săturară, umplură cu apă din izvor o cană de tablă şi băură. Apa era limpede ca cristalul, minunată la gust şi atât de rece, încât cana se aburi pe din afară... Căldura zilei şi drumul lung îi moleşiseră pe drumeţii sculaţi de cu noapte. Moşului i se închideau ochii; Serghei se întindea, căscând.

— Ce-ar fi, frăţioare, să ne lungim un pic şi să tragem un pui de somn? întrebă moşul. Mai dă-mi să beau o gură de apă. Tii-ii, da' bună-i! făcu moşneagul, lăsând cana şi suflând greu, în timp ce de pe mustăţi şi de pe barbă i se scurgeau picături limpezi. Chiar dacaş fi împărat, tot numai apă dintr-asta aş bea... de dimineaţă până seara!... Aici, Arto! Ei, uite aşa, domnul ne-a îndestulat, nimeni nu ne-a tulburat şi chiar dacă am fost zăriţi, cu nimic n-am fost

obidiţi... of-of-of, uite aşa!

Bătrânul şi băiatul se întinseră pe iarbă unul lângă altul, împăturindu-şi sub cap surtucurile lor vechi. Deasupra, fremăta frunzişul întunecat al stejarilor scorburoşi şi rămuroşi. Prin desimea lor se zărea cerul albastru, limpede. Pârâul, care curgea sălbatic, sărind din piatră în piatră, susura alintător şi monoton, ca şi cum ar fi vrut să te vrăjească cu şoapta-i adormitoare. Moşul se răsuci un timp, oftând şi mormăind. Dar lui Serghei i se părea că glasul moşului răsună undeva în depărtare, ca prin vis, iar cuvintele se înşirau neînţelese, de basm.

— În primul rând, am să-ţi cumpăr un costum! Un tricou roz, cu aur... şi pantofi tot roz de atlaz... Ehei, ce mai circuri sunt la Kiev, la Harkov sau la Odesa! Mii de felinare... şi toate-s electrice. Şi ce de lume! Cinci mii de oameni sau poate chiar mai mult... ştiu eu? O să-ţi născocim neapărat un nume italienesc. Cât timp te cheamă Estifeev sau, bunăoară, Lodâjkin, nu faci mare scofală. Nişte nume de rând, care nu-ţi spun nimic. O să trecem pe afiş Antonio... nici Enrico n-ar fi rău. Ori Alfonso...

Mai departe, băiatul nu mai auzi nimic. O toropeală plăcută, moleşitoare pusese pe deplin stăpânire pe el. Adormi şi moşneagul, pierzându-şi dintr-o dată firul gândurilor, pe care le depăna cu deosebită plăcere mai ales după o masă bună, când începea să viseze la viitorul strălucit al lui Serghei, la marele artist care o să fie el. O dată, i se păru prin somn că-l aude mârâind pe Arto şi, o clipă, prin mintea lui înnegurată trecu imaginea neliniştitoare a pazniculuicu cămaşa trandafirie, dar, copleşit de somn, oboseală şi căldură, nu putu să se scoale, ci se mulţumi să mormăie alene, cu ochii închişi:

— Unde-o ştergi, Arto?... Îţi arăt eu ţie, haimana!

Apoi, gândurile i se încâlciră, toropindu-se în vedenii grele, nelămurite...

Într-un târziu, glasul lui Serghei îl trezi pe moşneag. Băiatul alerga în dreapta şi în stânga, de cealaltă parte a pârâului, fluierând ascuţit şi strigând întruna cu nelinişte şi spaimă în glas:

— Arto, aici! Înapoi! Înapoi, Arto!

— Ce tot zbieri, Serghei? îl întrebă Lodâjkin supărat, frecându-şi braţul amorţit.

— Am pierdut câinele cu somnul nostru, asta-i! răspunse, enervat, băieţaşul. A dispărut căţelul!

Fluieră tare şi strigă încă o dată prelung:

— Arto-o-o!

— Vorbeşti prostii! O să se întoarcă, răspunse moşneagul. Totuşi, sări repede în picioare şi începu să cheme câinele cu glas mânios de om bătrân, răguşit de somn: Aici, Arto, ticălosule!

Alergă în grabă peste pod cu paşi mărunţi, împleticiţi, şi urcă şoseaua fără a înceta să strige câinele. Înaintea lui se întindea pe o distanţă de o jumătate de kilometru fâşia netedă, strălucitor de albă, a drumului, dar pe ea nu se zărea nicio umbră, nicio fiinţă vie.

— Arto! Ar-to-şen-ka! se tângui jalnic bătrânul. Deodată, se opri, se aplecă deasupra colbului din drum şi se lăsă pe vine. Va să zică asta-i! spuse bătrânul cu glas înăbuşit. Serghei! Sereoja, vino-ncoa!

— Ce vrei? răspunse copilul răstit, apropiindu-se de Lodâjkin. Ai găsit ziua de ieri?

— Sereoja... ce-i asta? Dar asta, o vezi? Pricepi? întrebă bătrânul cu voce scăzută.

Se uita la băiat cu ochi jalnici, pierduţi, şi cu degetul întins arăta spre pământ.

În colbul alb al drumului se vedea o bucată mare de cârnat, mâncată la un capăt, şi, de jur împrejur, urme de labe de câine.

— Ne-a furat câinele, ticălosul! şopti, speriat, moşul, fără să se ridice. Nu poate fi altcineva, hotărât lucru... Îţi aduci aminte cum adineauri, pe malul mării, îl tot hrănea cu cârnat?

— Hotărât lucru, repeta Serghei, întunecat şi mânios.

Ochii larg deschişi ai moşneagului se umplură deodată cu lacrimi mari şi începură să clipească des. Şi-i acoperi cu mâna.

— Ce ne facem acum, Sereojenka? Ai? Ce ne facem? întrebă bătrânul, legănându-se înainte şi înapoi şi scâncind deznădăjduit.

— Ce ne facem, ce ne facem! îl îngână mânios Serghei. Scoală-te, moş Lodâjkin, hai să mergem!...

— Să mergem, repetă moşneagul trist şi supus, ridicându-se în picioare. Să mergem, Sereojenka!

Scos din răbdări, Serghei începu să ţipe la bătrân ca la un copil:

— Destul, moşule, nu mai face pe prostul! Unde s-a mai văzut să se fure câini străini? Ce te holbezi aşa la mine? N-am dreptate? Ne ducem drept la ei şi le spunem: „Daţi-ne câinele înapoi!” Iar dacă nu ni-l dau, mergem cu ei la judecător şi asta-i tot!

— La judecător... da, fireşte... aşa-i, la judecător... repetă Lodâjkin cu un surâs amar şi prostesc. Ochii începură să-i fugă în toate părţile. Părea încurcat, speriat. La judecător... da... Numai că... Sereoja... nu se poate asta... Nu putem merge la judecător.

— Adică de ce să nu se poată? Legea e aceeaşi pentru toţi. De ce să-i lăsăm să-şi bată joc de noi? îl întrerupse nerăbdător băiatul.

— Uite ce-i, Sereoja, nu te... nu te supăra pe mine. N-o să ne mai dea câinele înapoi... Şi moşul coborî misterios glasul. Mă tem că din pricina actelor. Ai auzit ce spunea adineauri domnul cel gras? Cum striga la mine? „Ai acte?" Uite care-i povestea. Faţa moşneagului luă o expresie speriată şi el şopti, cu glasul sugrumat: Eu, Sereoja, am acte false.

— Cum adică, false?

— Uite aşa, bine! Mi-am pierdut actele la Taganrog sau poate că mi le-au furat... nu ştiu... Timp de doi ani după aceea m-am tot învârtit: mă ascundeam, dădeam bacşişuri, făceam cereri. În cele din urmă am văzut că n-am încotro: trăiam ca un iepure, mă temeam de oricine, nu mai aveam o clipă de linişte. Şi tocmai atunci am întâlnit la Odesa, într-un azil de noapte, un grec. „Astea-s fleacuri, mi-a spus el. Pune, moşule, douăzeci şi cinci de ruble pe masă şi am să-ţi fac rost de nişte acte pe cinste!" M-am gândit bine, am chibzuit în fel şi chip, apoi mi-am zis: „Fie ce-o fi!" I-am spus grecului: „Dă-le încoa", şi de-atunci, dragul meu, trăiesc cu acte false.

— Of, of, moşule, moşule! oftă Serghei din adâncul inimii şi cu lacrimi în glas. Tare-mi pare rău de câine. Bun căţel era!...

— Sereojenka, dragul meu! şi moşul întinse spre el mâinile tremurânde. Dacă aş avea acte adevărate, crezi că m-aş uita că-s boieri mari? De gât i-aş apuca! „Cum adică? Daţi-mi voie! Ce drept aveţi dumneavoastră să furaţi câini străini? Este vreo lege care să dea voie să faceţi una ca asta?" Dar aşa, n-avem ce face, Sereoja. Dacă mă duc la poliţie, primul lucru va fi: „Arată actele! Tu eşti târgoveţul Martin Lodâjkin, din Samara?" Eu, înălţimea-voastră", iar eu, frate, nu sunt nici Lodâjkin, nici târgoveţ, ci ţăranul Ivan Dudkin. Şi cine-i acest Lodâjkin numai dumnezeu ştie. Poate că-i un hoţ sau un ocnaş fugit, ce ştiu eu? Sau, poate, chiar un ucigaş! Nu, Sereoja, nu putem face nimic... Nimic, Sereoja...

Glasul moşneagului se frânse şi se înecă. Lacrimile începură din nou să-i şiroiască pe cutele adânci ale obrajilor tăbăciţi de soare. Serghei, care-l asculta tăcut, cu sprâncenele încruntate, galben de emoţie, îl apucă deodată de subsuori şi începu să-l ridice.

— Hai să mergem, moşule, spuse el poruncitor şi alintător totodată. Dă-le dracului de acte! Să mergem! Doar n-o să rămânem noaptea în drumul mare.

— Dragul moşului! Băieţaşul moşului! îngână bătrânul, tremurând din tot trupul. Tare deştept era căţelul... Artoşenka al nostru... N-o să mai avem altul ca el...

— Bine, bine... Scoală! porunci Serghei. Lasă-mă să te curăţ măcar de praf. Ţi-ai pierdut de tot curajul, moşule!

În ziua aceea, cei doi prieteni n-au mai lucrat. Cu toată vârsta sa fragedă, Serghei pricepea bine însemnătatea tragică a acestui cuvânt îngrozitor „acte”. De aceea, nu mai stărui asupra căutării lui Arto, nici asupra judecătorului şi nici a altor măsuri energice. Dar, pe când mergea alături de moşneag înspre locul unde trebuia să înnopteze, pe chipul lui se ivi o expresie nouă, dârză şi hotărâtă, ca şi cum şi-ar fi pus în gând ceva foarte serios şi însemnat. Fără să se fi sfătuit, dar, desigur, din aceeaşi pornire tainică, ei făcură anume un ocol mare, pentru a trece încă o dată pe lângă vila „Prietenia”. În faţa porţii zăboviră un timp, în speranţa că-l vor zări pe Arto sau măcar îi vor auzi lătratul.

Poarta de fier forjat a vilei era însă zăvorâtă şi în grădina umbrită, sub chiparoşii zvelţi şi trişti, domnea o linişte impunătoare, neclintită, solemnă.

— Bo-ieri! rosti moşul cu voce şuierătoare, punând în acest cuvânt toată amărăciunea care-i otrăvea sufletul.

— Ajunge, hai să mergem! porunci aspru băiatul, trăgându-şi de mânecă tovarăşul de drum.

— Sereojenka, poate Artoşka o să fugă de la ei... începu din nou să se tânguie moşneagul. Ce crezi tu, dragule?

Dar băiatul nu răspunse. Mergea înaintea moşneagului cu paşi mari, hotărâţi. Ochii lui priveau ţintă în pământ, iar sprâncenele-i subţiri se uniseră la rădăcina nasului.

VI

Ajunseră la Alupka fără să fi schimbat o vorbă. În tot timpul drumului, moşneagul ofta şi gemea, iar Serghei îşi păstra o expresie mânioasă, hotărâtă. Traseră la un han turcesc, murdar, cu numele pompos de Ildâz”, ceea ce pe turceşte înseamnă „Stea”. Împreună cu ei îşi petreceau acolo noaptea nişte greci cioplitori în piatră, mai mulţi turci săpători de pământ, câţiva muncitori ruşi care-şi câştigau pâinea lucrând cu ziua şi nişte vagabonzi suspecţi, care puteau fi văzuţi cu duiumul hoinărind prin sudul Rusiei. De cum se închise cafeneaua la ora hotărâtă, toţi se întinseră pe

băncile aşezate de-a lungul pereţilor sau de-a dreptul pe duşumea, cei păţiţi vârându-şi sub cap, dintr-o prudenţă bine justificată, de altfel, tot ce aveau mai de preţ ca lucruri sau îmbrăcăminte.

Trecuse mult de miezul nopţii când Serghei, lungit pe podea lângă moşneag, se sculă tiptil şi începu să se îmbrace fără zgomot. Prin ferestrele largi se revărsa în odaie lumina palidă a lunii, care se întindea pieziş pe podea ca o pânză tremurătoare şi, lunecând asupra celor adormiţi claie peste grămadă, dădea chipurilor lor un aer de suferinţă, o expresie împietrită.

— Unde te duce noaptea, baiţel? îl întrebă somnoros pe Serghei stăpânul cafenelei, tânărul turc Ibrahim, stând jos, lângă uşă, rezemat de perete.

— Dă-mi drumul! Am nevoie! răspunse Serghei aspru, pe un ton hotărât. Ci mişcă odată, turcule!

Căscând, scărpinându-se şi plescăind dojenitor din limbă, Ibrahim deschise uşa. Uliţele înguste ale bazarului tătăresc erau cufundate într-o umbră deasă albastră, care acoperea cu arabescuri tot caldarâmul, atingând poalele caselor de pe partea cealaltă, ale căror ziduri groase păreau şi mai albe în lumina lunii. Departe, la marginea târguşorului, lătrau nişte câini. De undeva, de pe şoseaua de sus, se auzea tropotul sonor şi mărunt al unui buiestraş.

După ce trecu de moscheea turcească, albă, cu cupola verde, de forma unei cepe, înconjurată de un pâlc tăcut de chiparoşi întunecaţi, băiatul coborî printr-o ulicioară îngustă şi strâmbă, până la drumul cel mare. Ca să-i fie uşor, Serghei nu-şi pusese hainele, ci plecase numai în tricou. Luna lumina din spate şi umbra băiatului alerga înaintea lui ca o ciudată siluetă, turtită şi neagră. De o parte şi de alta a şoselei se tupilau tufe întunecate, zburlite. La intervale regulate, o pasăre striga monoton, cu glas subţire şi dezmierdător: „Spliu!... Spliu!”[1]... Ai fi zis că străjuieşte resemnată în liniştea adâncă a nopţii o taină tristă, luptându-se neputincioasă cu somnul şi oboseala şi jelindu-se încet, fără nădejde: „Spliu, spliu!”... Iar deasupra tufişurilor şi măgurilor împădurite, din depărtare, se înălţa, proptindu-se cu cele două vârfuri în cer, muntele Ai-Petri, atât de zvelt şi limpede conturat, atât de cutezător avântat în văzduh, încât părea să fie tăiat dintr-o bucată uriaşă de carton argintat.

Lui Serghei îi era teamă în mijlocul acestei măreţe tăceri, în care

[1] Dorm! (n. t.).

paşii lui răsunau prea zgomotos, dar simţea cum i se revarsă în inimă o îndrăzneală ameţitoare, ce-l ispitea. La o cotitură de drum apăru deodată marea, uriaşă, liniştită, unduind încet şi solemn. De la orizont se întindea spre mal o cărăruie de argint îngustă şi tremurătoare, ce se pierdea în mijlocul mării, aprinzând doar ici şi colo fluturi sclipitori, în vreme ce la ţărm se revărsa deodată larg, ca un fluviu de argint viu, scânteietor.

Serghei se strecură fără zgomot pe portiţa care ducea în parc. Acolo, sub copacii deşi, era întuneric beznă. De departe se auzea şopotul neobosit al pârâului şi se simţea suflarea lui umedă, rece. Bârnele de lemn ale podului răsunau limpede sub paşii lui. Apa era neagră şi înfricoşătoare. În sfârşit, apăru şi poarta înaltă, cu horbota ei de fier îmbrăcată în vrejurile agăţătoare ale glicinelor albastre. Lumina lunii, străbătând prin desişul copacilor, aluneca peste ea cu pete uşor fosforescente. Dincolo de poartă domneau o beznă adâncă şi o linişte care te înfiora.

Timp de câteva clipe, Serghei simţi parcă în suflet un fel de nehotărâre, aproape frică. Dar, învingând aceste simţăminte chinuitoare, băiatul şopti îndărătnic:

— Şi totuşi, am să mă duc. Fie ce-o fi!

Nu-i fu greu să se caţăre sus. Frumoasele spirale de fier care alcătuiau desenul porţii slujeau drept puncte de reazem mâinilor şi picioarelor lui mici, vânjoase. Deasupra porţii, la mare înălţime, se sprijinea pe doi stâlpi un arc de piatră, boltit. Pe dibuite, Serghei se caţără pe el, apoi, culcat pe burtă, lăsă picioarele să-i atârne în gol în partea cealaltă şi începu să alunece încet în jos cu tot trupul, fără să înceteze să caute cu picioarele un sprijin. În felul acesta, trecuse peste arc, rămânând agăţat pe marginea lui numai cu degetele mâinilor întinse; dar picioarele nu-i întâlneau încă niciun reazem. Băiatul nu-şi dăduse seama că arcul de deasupra porţii ieşea cu mult mai în afară înspre interiorul grădinii decât înspre drum. Pe măsură ce braţele îi amorţeau, iar trupul obosit atârna din ce în ce mai greu în gol, spaima îl cuprindea tot mai mult. În cele din urmă, puterile îl părăsiră: degetele sale, agăţate de marginea tăioasă a arcului, se desprinseră şi Serghei se prăbuşi în gol.

Auzi scrâşnind sub el pietrişul aleii şi simţi o durere ascuţită în genunchi. Rămase câteva clipe în patru labe, buimăcit de cădere. I se părea că toţi locuitorii casei s-au trezit, că dintr-o clipă în alta va apărea alergând paznicul cu cămaşa trandafirie... că vor începe ţipetele, învălmăşeala... Dar, ca şi înainte, grădina rămase mai

departe liniştită, impunătoare. Numai un sunet adânc, monoton şi vâjâitor se răspândea prin toată grădina: „V-ju-u-u... v-ju-u-u... v-ju-u-u...”

„Îmi vâjâie urechile!” îşi dădu seama Serghei. Se ridică în picioare. Totul era înfricoşător, tainic şi frumos, ca în basme, în grădina plină parcă de vise îmbătătoare. Pe ronduri, florile se legănau încet, abia desluşindu-se, aplecându-se înfiorate una spre alta, şoptind între ele şi urmărindu-l parcă din ochi. Chiparoşii întunecoşi, zvelţi şi înmiresmaţi îşi înclinau încet spre el, gânditori, vârfurile lor subţiri, dojenindu-i parcă. Iar dincolo de pârâu, în desişul tufelor, aceeaşi pasăre mică, obosită, se lupta cu somnul, repetând cu tristeţe: „Spliu!... Spliu!... Spliu!”...

Noaptea, printre umbrele încâlcite pe alei, Serghei nu mai recunoştea locurile. Rătăci multă vreme pe prundişul scârţâitor, până ajunse la vilă.

Niciodată în viaţă băiatul nu avusese o senzaţie atât de chinuitoare de deznădejde, părăsire şi singurătate, ca acum. Casa imensă i se părea plină de duşmani ascunşi, necruţători, care păndeau în taină, cu un rânjet răutăcios, prin ferestrele întunecate, orice mişcare a băiatului acestuia mic şi slab. Nerăbdători, duşmanii aşteptau tăcuţi parcă un semnal, o poruncă îngrozitoare, plină de mânie, a cuiva.

— În casă nu-i... în casă nu poate fi! şopti băiatul ca într-un vis. În casă ar începe să urle şi i-ar supăra...

Făcu înconjurul vilei. În spatele ei, într-o curte largă se găseau câteva clădiri mai mici şi mai simple, destinate, pesemne, servitorilor. Aici, ca şi în casa cea mare, nu se vedea lumină la nicio fereastră; doar luna îşi oglindea lucirea inegală, fără viaţă, în geamurile întunecate. „N-am să mai pot ieşi niciodată de aici!”... gândi cu jale Serghei. Câteva clipe, îl revăzu în gând pe moşneag, caterinca cea veche, nopţile petrecute prin hanuri, prânzurile lângă izvoare răcoritoare... „N-o să mai văd nimic din toate astea!” repetă trist în gând Serghei. Dar cu cât gândurile lui deveneau mai chinuitoare cu atât frica din sufletul lui lăsa loc unei deznădejdi adânci, liniştite, şi totuşi încărcate de ură.

Un scheunat subţire, ca un geamăt, îi lovi deodată auzul. Băiatul se opri cu respiraţia tăiată, ridicându-se pe vârful picioarelor, cu muşchii încordaţi. Scheunatul se repetă. Părea să vină din pivniţa de piatră lângă care se afla Serghei şi care comunica în afară printr-un rând de mici răsuflători pătrate, fără geamuri. Călcând

peste un strat de flori, băiatul se apropie de zid, se plecă peste una din răsuflători şi fluieră. Un zgomot slab se auzi undeva jos, dar încetă numaidecât.

— Arto! Artoşka! chemă Serghei cu o şoaptă tremurătoare.

Un lătrat puternic umplu deodată întreaga grădină, răsunând dintr-o margine într-alta. În lătratul acesta se desluşeau, pe lângă bucurie, şi jalea, şi mânia, şi durerea fizică. Se auzea cum căţeluşul se smucea din toate puterile în pivniţa întunecoasă, încercând să se elibereze de ceva.

— Arto! Căţeluşule!... Artoşenka!... îi răspundea băiatul cu voce plângătoare.

— Zât, afurisitule! răsună un glas gros, de brută. U-u-f, otrava dracului!

O lovitură scurtă se auzi în pivniţă. Căţelul scoase un urlet prelung, întretăiat.

— Nu-l bate! Să nu îndrăzneşti să baţi câinele, blestematule! strigă Serghei, scos din fire, zgâriind cu unghiile zidul de piatră.

Tot ce s-a întâmplat după aceea a rămas mai târziu în mintea lui Serghei ca o amintire nelămurită, trăită parcă într-o groaznică aiureală de febră.

Uşa pivniţei se deschise larg, cu zgomot, şi din ea ieşi în fugă paznicul. Numai în cămaşă şi izmene, desculţ, bărbos, galben în bătaia lunii care îl lumina drept în faţă, îi păru lui Serghei un uriaş dezlănţuit, un monstru din basme.

— Cine umblă pe-aici? Stai că trag! bubui ca un tun glasul lui prin grădină. Hoţii! Săriţi!

În aceeaşi clipă însă, ţâşnii, lătrând, din întunericul uşii deschise, Arto, ca un ghem alb, săltăreţ. La gât i se bălăbănea un capăt de frânghie.

Dar băiatului nu-i mai ardea de câine. Înfăţişarea cumplită a paznicului îl umpluse de o groază nebună; îi amorţiseră picioarele, îi paralizase tot trupul mic şi slab. Din fericire, această încremenire nu ţinu mult. Aproape fără să-şi dea seama, Serghei lăsă să-i scape un ţipăt ascuţit, prelung, deznădăjduit, şi o luă la fugă la întâmplare, fără să vadă drumul, înnebunit de groază.

Parcă zbura, abia atingând pământul cu picioarele, care i se făcuseră deodată tari, ca două arcuri de oţel. Alături de el sărea Arto, lătrând întruna, fericit. Iar în urma lor alerga, duduind greoi pe prundiş, paznicul, care le striga tot felul de sudălmi.

Din fuga mare, Serghei se pomeni la poartă; dar de îndată îşi

dădu seama, fără să se gândească anume, că pe aici nu putea ieşi. Între zidul alb de piatră şi chiparoşii înşiraţi de-a lungul lui se căsca o trecere îngustă, întunecoasă. Fără să mai stea pe gânduri, ascultând numai de îndemnul spaimei, Serghei se repezi într-acolo, se strecură, aplecându-se, prin trecerea îngustă şi începu să fugă de-a lungul zidului. Acele ascuţite ale chiparoşilor, care miroseau puternic a răşină, îl izbeau în faţă. Se împiedica de rădăcini, cădea, rănindu-şi până la sânge mâinile, dar se ridica de îndată, fără să simtă durerea, şi alerga din nou înainte, aproape frânt în două, fără să-şi mai audă nici propriul său strigăt. Arto alerga pe urmele lui.

Aşa fugea copilul prin coridorul cel îngust, mărginit de zidul înalt de piatră şi de rândul des al chiparoşilor, fugea ca o sălbăticiune înnebunită de spaimă, căzută într-o cursă fără ieşire. Gura i se uscase şi fiecare răsuflare îl împungea în coşul pieptului cu mii de ace. Tropotul paznicului se auzea când în dreapta, când în stânga, şi băiatul, care-şi pierduse capul, se repezea când înainte, când înapoi, trecând de câteva ori prin dreptul porţii şi apoi afundându-se din nou în gangul îngust, întunecos.

În cele din urmă, puterile îl părăsiră. Spaimei sălbatice care-l stăpânea începu să-i ia locul, încetul cu încetul, o tristeţe copleşitoare, o nepăsare rece şi adâncă faţă de orice primejdie. Se aşează la rădăcina unui copac, se lipi de trunchi cu tot trupul lui istovit de oboseală şi închise ochii. Prundişul scârţâia din ce în ce mai aproape sub paşii greoi ai duşmanului. Arto scâncea încet, vârându-şi botul în genunchii lui Serghei.

La doi paşi de băiat foşniră crengile desfăcute de mâini vrăjmaşe. Serghei ridică inconştient ochii şi, deodată, cuprins de o bucurie neînchipuită, sări dintr-o singură mişcare în picioare. Abia acum observase că în dreptul locului unde şezuse zidul era foarte jos, cel mult de un metru şi jumătate. E drept că partea de deasupra era ticsită cu cioburi de sticlă pe jumătate băgate în tencuială, dar Serghei nu stătu mult pe gânduri. Într-o clipită îl apucă pe Arto de mijloc şi-i puse labele de dinainte pe zid. Isteţul căţeluş îl înţelese îndată. Se căţără repede pe zid, dădu din coadă şi începu să latre victorios.

În urma lui se pomeni pe zid şi Serghei, tocmai în clipa în care, dintre crengile desfăcute ale chiparoşilor, apăru o arătare mătăhăloasă. Două trupuri mlădioase, sprintene – căţelul şi băiatul – săriră repede şi uşor jos în drum. În urma lor începură să curgă, ca un şuvoi murdar, sudălmi grele, murdare.

O fi fost paznicul mai puţin sprinten decât cei doi prieteni, o fi obosit de atâta alergătură prin grădină sau pur şi simplu o fi pierdut nădejdea să-i ajungă pe fugari, dar el nu-i mai urmări. Cu toate acestea, cei doi mai fugiră mult, fără să se oprească, amândoi vânjoşi, sprinteni, parcă înaripaţi de bucurie că scăpaseră. Căţelul recăpătă curând obişnuita lui veselie. Serghei mai privea cu teamă în urmă, dar Arto sărea în fugă după el, bălăbănindu-şi fericit urechile şi capătul frânghiei şi încercând să-l lingă pe buze.

Băiatul îşi veni în fire abia la izvor, acelaşi izvor unde prânziseră în ajun împreună cu moşneagul. Lipindu-şi gura de pâlnia rece a izvorului amândoi o dată – căţelul şi copilul – sorbiră îndelung şi cu sete apa proaspătă şi bună. Se împingeau unul pe altul, ridicau în sus, pentru o clipă, capul ca să respire, pe când de pe buzele lor picura apa, şi iar se aplecau însetaţi, neîndurându-se să o părăsească. Şi când, în cele din urmă, plecară de la izvor, urmându-şi drumul, apa le gâlgâia în burţile prea pline. Primejdia trecuse, toate grozăviile acestei nopţi dispărură fără urmă şi amândoi se simţeau veseli şi uşori, mergând pe drumul alb, viu luminat de lună, printre tufişurile întunecoase, de la care adiau răcoarea jilavă a dimineţii şi mirosul dulceag al frunzişului răcorit...

La hanul „Ildâz”, Ibrahim îl primi pe băiat, dojenindu-l pe şoptite:

— Ţe tot hoinăreşti, baiţel? Ţe tot hoinăreşti? Vai – vai – vai, nu frumos...

Serghei nu voia să-l trezească pe moşneag, dar Arto o făcu în locul lui... Într-o clipă, îl şi descoperi în grămada de trupuri tolănite pe podea şi, înainte ca acesta să poată pricepe ce se întâmplă, începu să-i lingă, cu un scâncet plin de bucurie, obrajii, ochii, nasul şi gura.

Moşul se trezi, văzu frânghia de la gâtul căţelului, îl văzu pe băiat trântit lângă el, plin de praful drumului, şi înţelese totul. Încercă să ceară lămuriri lui Serghei, dar nu putu să obţină nimic. Băiatul adormise pe loc, cu gura deschisă şi braţele larg desfăcute.

1903

VIAŢĂ PAŞNICĂ

Cu ochelarii mari de modă veche, cu ramă de argint, căzuţi pe nas şi cu capul plecat într-o parte, Ivan Vianorâci Nasedkin îşi ţuguia buzele, mişcându-şi plin de ifos sprâncenele bătrâne, stufoase şi încruntate, şi scria inspectorului şcolar regional. Avea un scris rotund, egal, frumos şi obişnuit, ca al tuturor furierilor din instituţiile militare. Literele se prindeau unele de altele, alcătuind cuvintele, ca verigile unor lănţişoare de felurite lungimi.

„Ca unul care s-a străduit cândva pentru creşterea şi educaţia tineretului rus – operă atât de măreaţă şi de însemnată pentru tron şi patrie – ca unul care a slujit treizeci şi cinci de ani fără prihană pe

tărâmul acesta, pot spune sfânt, deşi nu-mi dau numele adevărat şi iscălesc doar modest «un om cu judecata sănătoasă», socot totuşi drept o datorie morală să aduc la cunoştinţa excelenţei-voastre anumite lucruri despre un inspector din numeroasele instituţii de învăţământ de sub înţeleapta şi adânc încercata dumneavoastră conducere. Mă refer la asesorul de colegiu Opimahov, directorul gimnaziului de stat din oraşul Vârvinsk. Cu tot respectul, îndrăznesc să pun o întrebare: Se potriveşte oare cu înalta chemare de pedagog şi cu încrederea dată de şefi şi de societate purtarea acestui om care, fără ruşine şi în văzul oraşului întreg, are legături amoroase, condamnate de legile în vigoare, cu o persoană de sex feminin, trecută în acte drept domnişoară? Nimeni din oraş n-o cunoaşte, nimeni n-a văzut-o vreodată la biserică şi, parcă bătându-şi joc de simţămintele creştineşti ale cetăţenilor, umblă cu ţigara în gură pe stradă şi poartă părul tuns scurt, ca diaconii. În al doilea rând:...”

După ce puse cu grijă două puncte, Ivan Vianorâci îşi lăsă binişor tocul pe marginea călimării de cristal şi se rezemă de speteaza scaunului. Ochii îi luceau blând pe deasupra ochelarilor, plimbându-se de la ferestrele cu perdele subţiri la icoana din colţ, luminată paşnic de o candelă roşiatică, apoi lunecau pe mobila îmbrăcată cu rips verde, cumpărată de ocazie, nu tocmai nouă, dar încă în bună stare, şi se lăsau pe podeaua ceruită şi strălucitoare şi pe covorul moale, făcut chiar de Ivan Vianorâci din bucăţele de toate culorile, cusute la un loc. În mijlocul vreunei convorbiri de afaceri, sau trezindu-se din gânduri adânci, ori când se oprea din ticluirea unei scrisori, i se întâmpla adesea să se simtă cuprins pe neaşteptate de o bucurie liniştită, veşnic nouă. Se gândea, de parcă uita un timp de toate, la bătrâneţea lui cinstită, nepătată, luminoasă şi respectată de toţi, la căsuţa lui cu o aripă pentru chiriaşi, clădită din economiile adunate cu îndârjire vreme de treizeci şi cinci de ani, la pensia bună pe care o primea, la cele cinci mii de ruble date în mâini sigure, cu ipotecă de rangul al doilea şi la alte cinci mii, depuse deocamdată la bancă. În sfârşit, se mai gândea şi la tihna şi la toate micile plăceri pe care le-ar fi putut avea, dar numai din prevedere nu şi le îngăduia niciodată. Acum, regăsindu-şi gândurile acestea fericite, bătrânul zâmbea visător şi blajin, cu buzele-i zbârcite şi cam supte.

În biroul său mic, mirosea a muşcată, a mentă şi un pic a naftalină. La fereastra din dreapta, atârna o colivie cu un canar.

Când Ivan Vianorâci se uită la el cu ochi înceţoşaţi, fără să-l vadă însă, canarul începu să se zbată, sărind de pe un beţişor pe altul şi ţopăind zgomotos cu picioruşele. Nasedkin fluieră duios şi lung. Pasărea îşi suci căpuşorul drăgălaş şi moţat, apoi, plecându-l într-o parte, piui întrebător:

— Pi-u?

— Ei, ştrengarule! zise cu glas şăgalnic Ivan Vianorâci; pe urmă oftă şi se apucă iar de scris.

„În al doilea rând, urmă el, silabisind încetişor cuvintele, acelaşi Opimahov îşi îngăduie să nesocotească atât unele dispoziţii din circularele Ministerului instrucţiunii publice, cât şi alte instrucţiuni guvernamentale, îndemnând tinerii profesori în subordine şi dându-le el cel dintâi pilda, să îmbogăţească, chipurile, programul (*sic!*), dar, de fapt, să trezească în minţile încrezătoare ale tineretului idei greşite şi dăunătoare, care duc la destrămarea bunelor moravuri, la aţâţarea patimilor politice, la prăbuşirea autorităţii de stat şi, la drept vorbind, la cel mai putred şi mai grosolan socialism. Astfel, sus-numitul Miron Stepanovici Opimahov găseşte de cuviinţă să ţină elevilor *conferinţe* (Nasedkin sublinie apăsat şi de două ori cuvântul acesta, strâmbându-şi gura în batjocură), susţinând că omul s-ar trage dintr-o moluscă microscopică, iar profesorul de geografie Sidorciuk le comunică, nu se ştie de ce, cunoştinţe pocite de nepriceperea lui pe tărâmul statisticii şi al economiei politice. Nu-i de mirare dacă, pe urmă, elevii gimnaziului de stat din Vârvinsk, educaţi de asemenea faimoşi pedagogi, se deosebesc prin nesupunere şi purtări rele. Aşa, de pildă, zilele trecute s-au spart cu pietre două geamuri de la sera părintelui Mihail Trabukin, protoiereul catedralei, faţă bisericească respectată de toată lumea şi care duce o viaţă mai mult decât sfântă. Când elevii aceştia întâlnesc pe stradă oameni mai în vârstă, care se bucură de mare stimă în oraş şi, pe deasupra, au mai avut şi cinstea să facă parte treizeci şi cinci de ani din conducerea învăţământului, ei nu-şi scot şepcile, ba, dimpotrivă, se uită drept în ochii lor, râzând cu obrăznicie... şi încă multe, multe altele, pe care sunt gata să le raportez cu de-amănuntul excelenţei-voastre *(N.B.:* ca şi despre moravurile ce se întâlnesc şi-n alte instituţii de învăţământ), dacă veţi binevoi să răspundeţi la această scrisoare, prin oficiul poştal, la post-restant, pentru persoana care va prezenta o bancnotă de trei ruble, cu numărul 070911.

Am onoarea să fiu al excelenţei-voastre preasupus servitor,

Un om cu judecata sănătoasă.”

Nasedkin puse cel din urmă punct şi rosti cu glas tare:

— Aşa-a, domnule Opimahov!

Se ridică, vrând să se întindă în voie să-şi mai dezmorţească trupul, dar îşi aminti că-i păcat s-o faci în timpul postului şi se stăpâni. Frecându-şi grăbit mâinile, ca şi cum şi le-ar fi spălat, se aşează iar la masă şi deschise un carnet vechi de notiţe, înnegrit pe la colţuri de atâta întrebuinţare. După liste de rufe date la spălat, după adrese şi zile onomastice, după coloanele veniturilor şi cheltuielilor, urmau mici însemnări, scrise în fugă, prescurtat, dar cu aceeaşi caligrafie fără cusur de copist.

„Kuziaev a scăpat vorba că la casieria Băncii de stat s-ar fi săvârşit un furt. A cerceta şi comunica celor în drept. *N.B.* Kuz. e, pare-se, corespondent la un ziar!! De aflat.”

„Zlatodeev (p. Nikodim), preotul satului B. Melniki, s-a îmbătat de crăciun. A jucat şi a pierdut crucea. De adus la cunoşt. Preasf. sale. *Îndeplinit. Chemat pentru lămuriri. 21 febr.”*

„A nu uita Serg. Platonâci. Cu dădaca.”

„Profesorul Opimahov. Concubinaj. Conferinţe şi altele. Sidorciuk. Lipsă de respect. Insp. jud. al înv.”

Ajungând la însemnarea aceasta, Ivan Vianorâci muie peniţa în cerneală şi scrise într-un colţ: „Comunicat”.

În carnetul ăsta erau trecute toate scandalurile, toate legăturile amoroase, toate bârfelile şi zvonurile adormitului orăşel de provincie; aici se pomeneau stăpânii, ca şi slugile, funcţionarii, negustorii, ofiţerii şi preoţii, neregulile în serviciu, cine şi cui face curte (arătând cam şi orele de întâlnire), vorbele nesocotite rostite la club, beţiile, jocurile de cărţi şi, în sfârşit, chiar şi preţul rochiilor unor doamne, ai căror soţi sau amanţi trăiau mai presus de veniturile lor.

Ivan Vianorâci recitea repede notele acestea, aruncându-şi în treacăt o privire asupra lor, şi le înţelegea binecunoscutul cuprins dintr-un singur cuvânt sau chiar numai după vreun semn tainic dintr-un colţ.

— Las' c-ajungem noi la toţi... la toţi, puişorilor! şoptea el după obiceiul său bătrânesc, ţuguindu-şi buzele. Seminaristul Elladov... Dumneata, domnule seminarist liberal, mai poţi aştepta. Bătaia de la Harcenko Sturmer: a întrecut măsura... Ei, pentru asta-i încă prea devreme... Dar n-aveţi grijă că vă vine rândul şi vouă! Pentru toţi va sosi dreapta judecată, pentru to-oţi... Adică, ce-aţi crezut? Faci

una boacănă şi apoi şterge-o! Nu-u, puişorilor! Fărădelegile voastre le-au văzut ochi ageri cărora nu le scapă nimic, nimic... Doamna inginer... Aha! Chiar asta-i! Poftim, ieşiţi la lumină, încântătoare şi uşuratică doamnă inginer!

Sus pe pagină erau două rânduri:

„Doamna inginer (Zoia Nikit.) şi căp. de st. maj. Berengovici. Inginerul e un tâmpit. Mai bine înştiinţez căpităneasa."

Ivan Vianorâci trase scaunul mai aproape de masă, îşi îndreptă ochelarii cu o mişcare grăbită şi, după ce-şi strânse bine halatul vătuit şi înflorat cu desene galbene ca nişte semne de întrebare, începu altă scrisoare. Scria de-a dreptul pe curat, aproape fără să-şi mai caute cuvintele. Îndelungata experienţă îi făcuse un stil deosebit al scrisorilor anonime sau, mai bine zis, mai multe stiluri felurite. Pentru şefi, trebuiau folosite anumite expresii, pentru soţii înşelaţi, altele, negustorii erau mişcaţi de stilul pompos şi înzorzonat, iar pentru preoţi era nevoit să citeze din operele sfinţilor părinţi ai bisericii.

„Mult stimată doamnă,

Madame Berengovici,

Neavând deosebita plăcere de a vă cunoaşte personal, mă tem să nu-mi luaţi scrisoarea drept o necuviinţă. Totuşi, datoria mea de om cumsecade şi dragostea de aproapele meu îmi poruncesc să calc mai degrabă regulile bunei-cuviinţe decât să păstrez tăcerea asupra unui fapt ce de mult stârneşte râsul oraşului întreg, dar pe care, ca orice victimă înşelată, îl aflaţi – vai! – cea din urmă. Da, nefericită fiinţă, soţul dumneavoastră, nedemn de înaltul său titlu de apărător al patriei, vă înşală în chipul cel mai josnic şi mai crud cu aceea pe care aţi încălzit-o la sân ca pe un şarpe, ca ţăranul din binecunoscuta fabulă a marelui Krâlov!!!

Vă sfătuiesc să vă interesaţi discret când anume pleacă în judeţ un oarecare inginer hotarnic, pe care-l cunoaşteţi foarte bine şi, chiar în aceeaşi seară, cam pe la ora nouă, să faceţi o vizită încântătoarei Zoia; va fi desigur pentru ea o surpriză din cele mai plăcute, cu atât mai plăcută cu cât va fi mai neaşteptată. Vă asigur că nimic n-o să vă împiedice să vă duceţi la ea. Soţul dumneavoastră, domnul căpitan, o să fie cu *siguranţă* plecat de-acasă (va fi chemat la regiment, în interes de serviciu sau, să zicem, la vreun camarad bolnav). Iar ca s-o bucuraţi şi mai mult pe irezistibila Zoia, vă sfătuiesc să nu intraţi pe din faţă, ci prin bucătărie, şi cât mai repede. Dacă daţi acolo de servitoare, nu

uitaţi că o cheamă Arişa şi că rubla are îndeobşte o putere uimitoare asupra ei.”

Un dangăt de clopot grav şi singuratic zgudui văzduhul cu sunetu-i lung şi se revărsă în odaie ca un val uriaş. Ivan Vianorâci se ridică puţin de pe scaun, închise o clipă ochii, făcându-şi cruce cu o înfăţişare cucernică, apoi se aşeză iar şi scrise mai departe, ceva mai grăbit decât înainte:

„Vă sfătuiesc să nu vă adresaţi domnului inginer. Pare-se că individul ăsta nici nu se sinchiseşte că nevastă-sa, ca şi Messalina din vechime, e renumită prin purtările ei, nu numai în tot judeţul, ci şi în toată gubernia... Pe dumneavoastră însă vă ştiu ca pe o doamnă cu concepţii statornice şi cinstite, care, desigur, nu vă vor îngădui să îndураţi cu sânge rece ruşinea aceasta. Iertaţi-mă dacă, din anumite pricini, nu-mi dezvălui numele şi, împărtăşindu-vă suferinţa cu cea mai mare compătimire, rămân

Un binevoitor.”

Prin uşa întredeschisă, se ivi întâi cotul gol şi osos, iar apoi capul bătrânei bucătărese.

— Boierule, sună clopotele pentru denie.

— Aud, Fekla, că doar nu-s surd, răspunse Nasedkin, lipind grăbit plicul. Dă-mi redingota cea veche şi pregăteşte-mi şuba.

— Cea de sconcs?

— Nu, cealaltă, cu glugă...

Înainte de a ieşi din casă, Nasedkin se închină ca de obicei la icoane.

— Doamne, miluieşte-mă pe mine, păcătosul! murmură el, dând din cap cu înduioşare şi apăsându-şi tare degetele pe frunte, pe burtă şi pe umeri. Totodată, fără grabă şi cu chibzuială, aşa cum le făcea totdeauna pe toate, îşi zise în gând:

„Scrisorile sunt în buzunarul de la haină... Să nu uit cumva să le pun la cutie.”

Ca-n postul mare, plutea deasupra oraşului chemarea clopotelor, tristă şi lungă. Dang... Dang... răsuna în răstimpuri mari, cu dangătu-i grav, trist şi impunător uriaşul clopot de la catedrală, iar după fiecare bătaie, valurile puternice şi elastice ale vibraţiilor mai dăinuiau vreme îndelungată, pierzându-se treptat în văzduh... În depărtare, îi răspundeau alte clopote: cel dogit de la biserica mucenicului Nikita suna tărăgănat şi înăbuşit, ca un glas gros de episcop răguşit, clopotele bisericii sfântul Nikolai de la Vâselki se

auzeau ca un hohot de plâns, înfundat şi scurt, iar peste râu, la mânăstirea de călugăriţe, vestitul clopot „de argint” gemea şi se tânguia cu sunet înalt, limpede şi melodios.

Iarna era pe sfârşite şi drumul de sanie se stricase. Strada largă şi brăzdată toată de făgaşe ude şi întunecate, din albă ce era, se făcuse acum galbenă şi murdară. Hârtoapele adânci lăsate de căruţe se umpluseră cu apă, iar în grădiniţa din faţa casei lui Nasedkin troianul înalt se topise şi scăzuse, ajungând găunos şi acoperit cu o pojghiţă cenuşie şi pătată. Gardurile se aplecaseră muiate de atâta apă.

În grădina publică, printre crengile despuiate, atârnau cuiburi goale şi se îngrămădeau ciorile, croncănind fără încetare. Din când în când, îşi luau zborul, ca să se întoarcă îndată înapoi, se legănau pe ramurile subţiri, dând greoi din aripi, sau se lăsau jos ca nişte bulgări negri şi grei. Totuşi, învălmăşeala păsărilor, zăpada afânată, dangătul melancolic şi tărăgănat al clopotelor, ca şi mireasma reavănă de pământ ce începea să se dezgheţe – toate vesteau apropierea primăverii, toate erau pline de un neînţeles farmec primăvăratic, trist şi îmbătător.

Ivan Vianorâci păşea grav pe trotuarul de lemn, călcând apăsat cu galoşii lui mari. Pe strada Dvoreanskaia, îl ajunseră vreo zece liceeni de toate vârstele şi i-o luară înainte. Mergeau câte doi, râzând zgomotos şi îmbrâncindu-se de pe trotuar în zăpadă. În urma lor venea un profesor tânăr, deşirat şi cu ochelari albaştri. Avea o bărbiţă neagră ca de ţap şi o ţigară în gură. Când trecu pe lângă Nasedkin, se uită drept în ochii lui cu privirea deschisă şi prietenoasă cu care oamenii foarte tineri îţi bucură ochii primăvara.

„Asta se cheamă a merge la biserică, şi încă în asemenea zile!” gândi Ivan Vianorâci cu dojană şi plin de amărăciune. „Şi ăsta, dragă doamne, e profesor... pedagog! O mutră de stricat, cu ţigara-n gură! Mi se pare că-l cheamă Dobroserdov... Nimic de zis, halal... Las' că-l am eu în vedere şi pe el pentru orice întâmplare...”

Siluete negre de bărbaţi şi de femei urcau încet treptele largi ale catedralei. La uşa bisericilor nu era, ca de obicei, învălmăşeală şi nervozitate supărătoare. Oamenii înaintau sfioşi, obosiţi parcă şi copleşiţi de păcatele lor; îşi făceau loc, dându-se la o parte şi aşteptându-şi rândul.

Interiorul catedralei era cufundat într-o umbră tainică şi grea, aşa că ferestrele înguste şi ogivale păreau albastre, iar cupola se pierdea într-o înălţime nesfârşită. În faţa icoanelor de la altar

ardeau câteva lumânări, dar fără să lumineze străvechile chipuri negre, ci aruncând doar licăriri slabe pe aurul odăjdiilor şi pe cercurile strălucitoare ale nimburilor. Mirosea a tămâie, a fum de lumânări şi a umezeală de subterane, obişnuită în vechile lăcaşuri de rugăciune, care totdeauna-ţi amintesc de moarte.

Era multă lume care însă nu se înghesuia. Unii vorbeau în şoaptă şi cu teamă parcă, tuşind înăbuşit, şi fiecare sunet se rostogolea larg şi sonor sub uriaşele bolţi de piatră. În strana din stânga, tânărul negustor Bardâghin citea rugăciunea cu glas tare, atât de nefiresc şi de sugrumat, ca şi cum i-ar fi rămas în gât o coajă de pâine neagră. Mândru de măiestria lui de a citi repede, îngrămădea cât mai mult text într-o singură răsuflare, amestecând vorbe şi propoziţii întregi, ba uneori chiar paragrafe deosebite, într-un singur şi neînţeles cuvânt, lung de câteva sute de silabe. Din când în când, se oprea o clipă să mai tragă aer în piept, şi apoi lungea întâiul cuvânt din fraza următoare, dublând teatral consoanele, iar la urmă, parcă şi-ar fi făcut vânt, arunca din fugă o grindină deasă de sunete fără înţeles.

— „Aşşaaa precum schimnicii, locui-vei în tainice... Şi piatra-i adăpost iepurilor... tra-ta-ta-ta...”, izbucnea el în frânturi de cuvinte.

Ivan Vianorâci se apropie de masa cu lumânări. Paracliserul bisericii era un bătrân îndesat, cu înfăţişarea îngrijită şi plete cărunte frumos pieptănate, ca poleite cu argint. În mijlocul tăcerii încordate, auzeai zornăitul bănuţilor de aramă când îi aşeza fişicuri.

— Respectele mele, Mihail Mihalâci! făcu Nasedkin, întinzându-i mâna peste masă.

— A! Ivan Vianorâci! răspunse paracliserul cu glas de bas domol, stăpânit şi mângâietor. Cum o mai duci cu sănătatea? Ştii... cum să zic... am să-ţi spun ceva, adăugă el mai încet, ţinându-şi palma streaşină la frunte să se ferească de lumina lumânării şi să-i poată desluşi mai bine faţa. Să m-aştepţi puţin, frate, după slujbă... M-auzi?

— De ce nu... Te aştept.

Târându-şi cu vrednicie galoşii pe lespezile catedralei, Ivan Vianorâci ajunse la şirul de strane din dreapta altarului, în faţa icoanei tuturor sfinţilor, la locul lui obişnuit, unde sta de nouă ani, în virtutea vechimii cât şi a cinstei de care se bucura. Dar acolo se aşezase, cu mâinile încrucişate pe burtă şi oftând din greu, un ţăran zdravăn cu cojoc alb de piele tăbăcită, care mirosea iute şi

acru a oaie. Ivan Vianorâci se încruntă şi, după ce-şi molfăi un timp buzele, îi atinse cu dezgust mâneca:

— Ce te-ai întins aşa, stimabile? Ştii că nu-i locul dumitale, dar tot te vâri! zise el cu asprime.

Ţăranul făcu o plecăciune adâncă şi, tropăind locului, se dădu la o parte cu o grabă supusă.

— Iartă-mă, boierule, zău, iartă-mă...

— Să te ierte dumnezeu! răspunse rece Vianorâci.

În strană, licări flacăra mică şi galbenă a unei lumânări... De la ea se mai aprinse cu sfială una, apoi încă una. Micile limbi de foc răsăreau treptat prin întuneric, luminând feţele de jos în sus, iar corul, care până atunci rămăsese în umbră, se desprinse deodată limpede şi voios din bezna tristă ce umplea biserica. Luminate de jos, feţele cântăreţilor, cu luciri scânteietoare în ochi şi cu contururile moi ale obrajilor şi bărbilor, semănau cu chipurile heruvimilor lui Murillo care cântă la picioarele maicii domnului, ţinând caiete cu note în mâini. Datorită mustăţilor întunecate, dinţii bărbaţilor aveau o strălucire albă şi tinerească. Başii îşi dregeau glasurile puternice, mugind sub bolta absidei aidoma unor fiare uriaşe, dar blânde.

Diapazonul răsună subţirel ca bâzâitul unei gâze. Dirijorul corului, răsfăţatul negustorimii, bărbat scund, gras şi chel, în redingotă lungă şi mai lat în şolduri decât în umeri, dădu tonul cu glas slab, ca şi cum ar fi încredinţat corului o taină duioasă. Mulţimea fremătă o clipă, oftă lung şi apoi se potoli.

— „Ajutor şi acoperitor mi-ai fost spre mântuire!”... murmură Nasedkin plin de însufleţire, rostind înaintea corului binecunoscutele cuvinte ale irmosului.

Din strană se revărsau sunete armonioase şi triste, dar, înainte de a umple marele gol al cupolei, se izbeau de pereţii de piatră şi, câteva clipe, parcă mai multe coruri intonau pe rând rugăciunea, în toate colţurile catedralei întunecoase.

Din altar ieşi al doilea preot, părintele Evgheni, îndreptându-şi asupra mulţimii privirea ochilor albaştri şi miopi, pe jumătate închişi. Era un bătrâior mărunţel şi curat care semăna cu sfântul Nicolae, aşa cum e înfăţişat în icoane. Purta numai un patrafir cernit peste anteriul negru. Odăjdiile simple, ca şi mersul obosit al preotului şi ochii lui aproape închişi, toate erau înduioşător de potrivite cu pocăinţa mulţimii, cu liniştea şi cu întunericul ce

domneau în catedrală.

Cântăreţii tăcură şi, o dată cu ei, se stinseră pe rând şi corurile nevăzute de prin colţuri şi de sub cupolă. Cu glas slab, uşor tremurat, plin de rugă fierbinte şi atât de firesc, încât nu semăna cu slujba obişnuită, preotul rosti cele dintâi cuvinte din marele canon:

— „Cum să încep a jeli faptele vieţii mele celei ticăloase? Ce început să pun, Hristoase, tânguirii de acum?”...

— Miluieşte-mă, doamne, miluieşte-mă! plânse trist corul.

„Tânguirii de acum! repetă în gând Ivan Vianorâci, simţind că-l trece un fior rece prin ceafă. Ce grozave cuvinte!”...

Deodată, i se păru că vede înaintea ochilor un pustnic blajin şi împovărat de ani. Iată-l că se întoarce seara târziu în chilia lui sărăcăcioasă, după slujba obositoare. Abia se mai ţine pe picioarele-i bolnave şi aduce miros de tămâie şi de ceară în cutele hainei pe care poartă semnele morţii. Tăcere, lumină slabă... Flacăra unei lumiânări pâlpâie uşor în faţa icoanelor întunecate... Pe podea, în loc de culcuş, e un sicriu deschis... Cu un geamăt de durere, pustnicul se lasă în genunchii trudiţi şi plini de răni. Îl aşteaptă o noapte de rugăciuni, de vaiete, de suferinţă, de tânguiri amare şi dulci totodată, care-i vor răvăşi trupul firav. Simţind cum i se umezesc ochii de fericire, bătrânul îşi perindă în minte toată viaţa lui fără de prihană, curată prin plânsete zilnice, şi aşteaptă harul sfânt al rugăciunii. „Cu ce-mi voi începe jeluirea?”

„Da! O să mă duc la mânăstire să-mi găsesc liniştea! hotărî deodată Ivan Vianorâci, mişcat până la lacrimi. Casa, procentele... La ce bun toate acestea?”

— „Întinatu-mi-am haina trupului meu şi mi-am spurcat podoaba cea după chipul şi asemănarea ta, mântuitorule”, spunea preotul rugăciunea.

„Mă duc la mânăstire... Mă duc neapărat! Acolo-i linişte, cuviosie, smerenie... Pe când aici?... Of, doamne!... Se urăsc unii pe alţii, clevetesc şi fac intrigi... Ei, hai să zicem că eu îmi aduc micul prinos de bine spre folosul tuturor... Păzesc pe cine trebuie, dau de ştire, deschid ochii şi-i îndrumez pe toţi pe calea cea bună. Dar, odată şi odată, trebuie să te gândeşti şi la tine... Moartea nu te aşteaptă şi se cuvine să ai grijă şi de sufleţelul tău. Aşa-i!”...

Lângă Nasedkin foşni o rochie de mătase. O doamnă înaltă, îmbrăcată simplu în negru, trecu în faţă chiar lângă strană, şi se opri într-o firidă adâncă, mistuindu-se parcă în beznă. O clipă însă Ivan Vianorâci izbuti să-i vadă frumosul chip alb şi ochii mari şi

trişti, sub arcurile subţiri ale sprâncenelor.

Tot oraşul, şi Ivan Vianorâci mai bine decât oricare, cunoştea povestea tragică a femeii acesteia. Făcea parte dintr-o familie de negustori săraci şi fusese măritată cu binecunoscutul milionar Şcerbacev, industriaş cherestegiu, văduv, cu vreo patruzeci de ani mai bătrân decât ea, şi despre care se spunea că-şi ucisese în bătăi primele două neveste. Cu toate că se apropia de şaizeci de ani, era sănătos tun şi atât de puternic, încât la obişnuitele şi neruşinatele lui beţii spărgea cu pumnul măsuţele de marmură de prin restaurante şi smulgea singur felinarele de pe stradă. O dată, plecase după treburi într-un judeţ îndepărtat şi, întorcându-se pe neaşteptate acasă, îşi găsise nevasta în dormitor cu frumosul vânzător din prăvălie. Pare-se c-ar fi fost înştiinţat dinainte printr-o scrisoare anonimă... De vânzător nu se atinse, silindu-l numai să se târască în patru labe prin toate odăile, până la ieşire. În schimb, îşi revărsă pe nevastă toată furia sufletului său grosolan de fiară. Trântind-o la pământ cu pumnii, o lovi din răsputeri cu uriaşele lui cizme potcovite, apoi chemă toţi servitorii bărbaţi şi le porunci s-o dezbrace până la piele. Pe urmă, el şi vizitiul îi biciuiră trupul minunat, până se prefăcu într-o grămadă de carne însângerată.

De-atunci trecuseră doi ani. Organismul puternic al tinerei femei scăpase ca prin minune din schingiuirea aceasta, dar sufletul i se frânsese, ajungând un suflet de rob. Soţia lui Şcerbacev se ţinea departe de oameni, nu mergea nicăieri şi nu primea pe nimeni. Numai arareori se ducea la biserică, stârnind şoaptele curioase şi bârfelile orăşelului. Se spunea că, după noaptea aceea îngrozitoare, Şcerbacev nu mai schimbase o vorbă cu nevastă-sa, iar când pleca din oraş, o încuia în casă cu cheia, poruncind servitorilor să doarmă toată noaptea la uşa ei.

„Dumnezeu le-a potrivit pe toate de mai înainte!” îşi zicea Nasedkin cu evlavie şi răutăcioasă bucurie, trăgând cu coada ochiului spre firida în care abia se mai zărea silueta înaltă şi întunecată a femeii. „De nu s-ar fi găsit la vreme oameni cumsecade, îţi făceai şi acuma de cap cu cine ştie cine, în loc să-ţi petreci timpul în rugăciuni şi suspine. Iaca, aşa-i mai bine, mai creştineşte... Of, doamne, iartă-mi păcatele! Nu-i nimic!... Mai închină-te şi tu, măicuţă! Rugăciunea moaie inima şi te păzeşte de rele.”

— „Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs înaintea ta. Miluieşte-mă pre mine, mântuitorule, cu mare mila ta”, rostea

preotul cu glas bătrânesc, simplu şi blând.

— Doamne miluieşte! răspundea corul, ca un oftat adânc şi îndurerat.

Deodată, umerii nevestei lui Şcerbacev se cutremurară. Acoperindu-şi faţa cu palmele, se lăsă repede în genunchi, ca şi cum ar fi căzut.

„Şi eu, doamne, şi eu îţi aduc prinos lacrimile oii rătăcite!" gândi cu umilă smerenie Ivan Vianorâci. Dar smerenia lui era uşoară, plăcută. În adâncul sufletului, ştia că viaţa-i era curată, faptele cinstite, că treizeci şi cinci de ani îşi slujise patria cu credinţă, că ţinea cu străşnicie posturile şi dădea în vileag toate fărădelegile. Neîndrăznind să îngăduie ca aceste gânduri trufaşe să iasă în faţa conştiinţei lui, amăgindu-se singur că nici măcar nu i-ar sălăşlui în suflet, Ivan Vianorâci avea totuşi încredinţarea plină de mândrie că-n viaţa de apoi îl aşteaptă un locuşor plăcut, ca şi cel pe care stima celorlalţi şi meritele lui personale i-l păstrau în biserică, sub icoana tuturor sfinţilor.

Îl usturau ochii, dar lacrimile i se opriseră în gâtlej şi tot nu-i curgeau. Atunci, privind ţintă flacăra lumânării, începu să răsufle des, încordându-şi gâtul ca pentru căscat, până când, în sfârşit, îi dădură de la sine lacrimi îmbelşugate, dumnezeieşti, înviorătoare...

Slujba se sfârşi. Mulţimea se risipea încet, tăcută. Părintele Evgheni ieşi din altar, târându-şi anevoie picioarele cu reumatism. Recunoscându-l pe Nasedkin, îi făcu prieteneşte semn cu capul. Soţia negustorului Şcerbacev se strecură cu paşi nesiguri şi sfioşi, ciudat de nepotriviţi cu statura ei impunătoare... Cel din urmă ieşi Vianorâci împreună cu paracliserul.

— Minunat mai citeşte părintele Evgheni, rosti paracliserul, coborând treptele. Cu atâta credinţă, de-ţi pătrunde sufletul.

— Da, minunat, încuviinţă Nasedkin. Da' ce voiai să-mi spui, Mihail Mihalâci?

— Uite ce-i, frate... Ai cumva acum... asta-i... cum să zic... ceva bani în casă?

— Ei?

— De ce te grăbeşti, dacă nici nu ştii despre ce-i vorba? Te întreb, dacă ai bani...

— Mulţi?

— Eh, o nimica toată... Vreo trei mii, sau poate chiar patru...

— Să zicem că am! răspunse Ivan Vianorâci cu neîncredere. Mă rog, mie să-mi spui verde pentru cine-ţi trebuiesc?

— Ciudat om mai eşti... N-ai încredere în mine? Asta-i, cum să zic... dacă-ţi spun eu, să ştii că-i lucru sigur! Nici nu te-aş mai fi chemat, dacă aveam acuma bani gheaţă. Trebuie să-l scoatem din încurcătură pe Aprianin, că i se apropie scadenţa şi poliţele lui sunt întârziate.

— Aha, făcu Nasedkin, dus pe gânduri. Cât la sută?

Mihail Mihalâci smârcâi pe nas şi, aplecându-se uşor spre Nasedkin, îl atinse în glumă cu cotul.

— Măi, că al dracului mai eşti! Ţi-am spus doar să n-ai nicio grijă şi basta... Două sute la mie pe jumătate de an, ţi-e destul? Ei şi... asta-i... cum să zic... da' ce s-o mai lungim? Rămâi cu bine... Eu o iau la dreapta! Vino mâine dimineaţă la mine să mai stăm de vorbă.

— Bine, am să vin, oftă Ivan Vianorâci. Rămâi cu bine, Mihail Mihalâci!

— Respectele mele, Ivan Vianorâci!

Se despărţiră. Nasedkin mergea pe trotuarul de lemn, călcând apăsat cu galoşii şi ofta întruna; părea îndurerat, dar avea o mare mulţumire sufletească. Haina lui îmblănită mai răspândea miros de biserică; de mult ce stătuse în picioare, simţea în spate o plăcută moleşeală, iar în suflet purta aceeaşi molcomă şi dulce toropeală.

Orăşelul de provincie se cufundase în somn. Pe stradă nu mai era ţipenie de om. Mai încolo, după un gard, un câine lătra alene şi a plictiseală. Amurgul străveziu de aprilie se închega tot mai mult; spre apus, cerul era de un verde-şters, iar în ramurile despuiate ale copacilor se şi ghicea verdele-aprins al primăverii.

În depărtare, se ivi casa lui Nasedkin. Lampa nu era aprinsă înăuntru, dar, de la slaba licărire a candelei, perdelele subţiri băteau uşor în trandafiriu.

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs înaintea ta!” îşi aminti cu înduioşare Ivan Vianorâci.

— Gură-cască ce eşti! îşi zise el deodată, oprindu-se în loc. Ai trecut de cutia de scrisori...

O luă înapoi, să pună scrisorile la cutie. După ce le auzi cum cad, lovindu-se zgomotos de fundul de fier, îşi strânse mai bine haina călduroasă şi o porni înainte. Apoi, pentru a se întoarce la gândurile-i plăcute de adineauri, despre casă, procente, mângâierea rugăciunilor, păcatele oamenilor şi curăţenia lui sufletească, mai murmură o dată cu însufleţire, clătinând din cap, înduioşat:

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs...”
1904

DE PE STRADĂ

I

Da, e-adevărat. Aţi găsit o explicaţie cât se poate de exactă, domnule... vă rog să mă iertaţi, dar nu am deosebita cinste să ştiu cum vă cheamă. Numai lipsa mea de caracter m-a pierdut şi m-a dus la decăderea de astăzi. Aşa a spus şi avocatul la tribunal, când am fost judecat: „Aveţi în faţa dumneavoastră, domnilor juraţi, un exemplu tipic de degenerare fizică şi morală, pricinuită de alcoolism ereditar, subalimentare, istovire şi boli lumeşti”. Mai înainte fusesem examinat de trei profesori universitari, care au spus acelaşi lucru. Mi-am notat numaidecât cuvintele acestea în carnetul meu de însemnări. Fiindcă trebuie să recunosc: deşi mi-am pierdut orice asemănare cu un intelectual, îmi plac oamenii cu studii şi respect ştiinţa.

Desigur, privindu-mă, nu vă vine să credeţi că individul din faţa dumneavoastră a mers odată pe drumul cel drept şi ar fi putut să-şi facă un nume şi o carieră. Dar acesta este adevărul. Mă voi strădui să mă exprim simbolic. Pe Peresâp există o cârciumă, numită

„Iagodka”, unde se vând băuturi tari. E o adevărată tavernă, vă rog să mă iertaţi. În cârciuma asta, în spatele tejghelei, atârnă două tablouri – un fel de avertisment pentru cei ce nu s-au îmbătat încă de tot. Unul reprezintă un bărbat îmbrăcat în zdrenţe, să zicem aşa ca mine, care doarme în noroi, lângă un gard, şi alături de el guiţă un porc. Dedesubt scrie: „Ar fi putut să fie om” şi urmează un semn de exclamaţie. Pe celălalt tablou, sub chipurile a doi indivizi, scrie: „A cumpărat cu bani peşin – a cumpărat pe credit”. Unul dintre ei este slab, jigărit, cu manşetele pantalonilor ferfeniţite de câini, se ţine cu mâinile de cap şi se uită la tine cu nişte ochi ieşiţi din orbite. Este cel ce cumpără pe credit. Celălalt, un burjui gras, cu favoriţi, stă, râzând, tolănit pe un scaun, cu spatele la primul, cu o ţigară de foi între dinţi, în faţa unei case de bani pline cu fişicuri de aur. Tablourile, deşi litografii ieftine, merită să le priveşti. Sunt un fel de aluzie la propria mea viaţă. Ha! Ha! Cârciuma o ţine unul, Vukol Naumov. Un bătrân dat dracului. Într-o zi, i-am spus: „Ar trebui, Vukol Naumov, să mai comanzi şi un al treilea tablou, care să-l înfăţişeze pe zdrenţărosul ăsta apucându-l pe bancher cu o mână de gât, iar cu cealaltă scotocind în casa lui de fier. Iar dedesubt să scrie: «Şi ce-a ieşit din asta»”. Dar cârciumarul n-a ştiut de glumă – eu o spusesem doar aşa, alegoric, iar el a vrut să cheme sergentul, de parcă l-aş fi ameninţat chiar pe dânsul. Ce să-i faci – mârlanul tot mârlan!

Nu v-am spus degeaba, stimate domn, chestia asta cu al treilea tablou, adică ştiţi, cu fantezia mea. Fiindcă o dată am încercat şi eu aşa ceva şi am fost şters din cadrele vieţii. Slavă domnului că juraţii m-au declarat iresponsabil şi am fost pus în libertate. Că altfel plecam în locuri îndepărtate, să scot „aur şi aramă”.

Şi dacă tot a venit vorba de asta, daţi-mi voie să le spun pe toate la rând, cum s-au petrecut. Vă rog să mă iertaţi, dar după înfăţişare şi felul cum vorbiţi, cred că sunteţi gazetar. Poate că biografia mea o să vă folosească pentru un foileton de duminică sau pentru un articol de popularizare ştiinţifică. Vă stau la dispoziţie. I-aţi putea pune, de pildă, titlul: „Cum îşi petrec unii indivizi viaţa fără niciun rost”. Sau poate mai simplu: „Spovedania unui criminal”. Dar, fiindcă veni vorba, îmi daţi voie să mai poruncesc un rând? Numai vă rog să-mi îngăduiţi să cer din cea obişnuită, de opt copeici. Cel puţin n-are glicerină. Pst! Puişor! Două căni de bere. Ce te uiţi, dobitocule, ca viţelul la poarta nouă? Boierul face cinste. Nu vezi pe cine serveşti, tâmpitule?

N-are încredere, suflet de lacheu. E drept că o dată am făcut aici un scandal monstru. Şi-apoi şi hainele mele. Ştiţi, cum cântă o şansonetistă la „Grand-Hotel”:

Costumul meu original,
Costumul meu cel strălucit,
Tara-tara, tiri-tiri...

Aveţi dreptate, domnule cârciumar. Scuzele mele. Ştiu că nu se cântă într-un loc ca ăsta. Nu mai fac. Tac. Da. Asta e. Vă rog să mă iertaţi, domnule. Dacă ar fi să judecăm drept, nu sunt demn nici măcar să stau în aceeaşi încăpere cu dumneavoastră. Cine sunteţi dumneavoastră şi cine eu?! Dar văd că vă e milă de un om nenorocit şi-i îngăduiţi chiar să şi stea lângă dumneavoastră. Daţi-mi voie, pentru asta, să vă sărut mânuţa... Bine, bine, n-o fac... Vă rog să mă iertaţi, nu vă supăraţi.

Aşadar, iată: dăunăzi, v-am spus că am fost student, dar nu-i adevărat. Am băgat de seamă că sunteţi om cu carte şi mi-am zis că dacă mă dau drept student vă prindeţi mai uşor. Şi am făcut-o. Dar v-aţi purtat nobil cu mine, aşa că o să fiu şi eu sincer... La universitate am fost o singură dată în viaţă la un congres de arheologie, în calitate de reporter al unui ziar. Mărturisesc că eram afumat rău şi n-am înţeles nimic din tot ce bolboroseau ăia acolo. Vorbeau de nişte idoli de piatră din nu ştiu ce perioadă...

Dar îmi permit să vă spun că nu sunt totuşi un om fără carte. Ţin minte şi astăzi: Alcibiade era bogat şi nobil, natura îl înzestrase din plin cu inteligenţă... Apoi îmi mai amintesc ceva de un câine, căruia i-a tăiat coada... Excepţiile cu *is* sau alte chestii d-astea...

Tatăl meu a fost tapiţer. A avut atelier propriu la Kudrino, apoi la Moscova. De mama nu prea mi-aduc aminte. Îmi amintesc doar că era o femeie grasă, cu un singur ochi bun; cu celălalt parcă făcea mereu semn cuiva. Îmi mai amintesc, ca prin vis, cum o îmbrăţişa în faţa mea maistrul nostru şef, Şikunov, spunându-i: „Lasă, Andriuşka e mic, nu pricepe despre ce-i vorba! O să-i dăm o copeică”... Pare-se că taică-meu şi maică-mea trăgeau grozav la măsea – duhneau totdeauna a băutură – şi mă băteau cu ce le venea la îndemână – cu băţul, cu făcăleţul sau cu meliţa. De educaţie nu prea putea fi vorba – am crescut ca o buruiană, pe stradă şi în curte. Adevăratul meu dascăl a fost o calfă, anume Iuşka.

Mărturisesc că în viaţa mea am văzut mulţi oameni, de tot felul. E destul să vă spun că am stat la închisoare. Dar, zău că un

neruşinat ca ăsta n-am mai întâlnit niciodată. Câte nu ne învăţa pe noi, băieţaşii, şi câte nu ne punea să facem printre lemne, în dosul şopronului cu trăsurile, nici nu vă pot spune, zău că mi-e ruşine. Şi era şi el aproape un copil...

Că fumam, beam votcă, jucam rişcă şi cărţi, şterpeleam bani de la taică-meu, toate astea erau fleacuri. În zilele de sărbătoare, când aveam musafiri, taică-meu se distra chiar el îmbătându-mă şi silindu-mă să joc... Dar cu Iuşka era mai rău. La unsprezece ani am cunoscut femeia. Asta s-a petrecut tot acolo, în dosul şopronului, pus la cale tot de Iuşka. Uimitor lucru! Pe omul ăsta l-am pierdut din ochi şi nu ştiu ce a devenit. O fi la ocnă, ori l-o fi omorât careva, ca pe un câine... Dar nimeni, niciodată, nu a avut asupra mea o putere atât de drăcească. Grozav mă mai temeam de el! Vă rog să mă credeţi că până şi astăzi îl visez uneori că mă bate şi mă trezesc, tremurând de frică... În sănătatea dumneavoastră! Dar dumneavoastră nu beţi? Nu? Cum doriţi. Dar să ştiţi că e bună! Rece.

Între timp, am mai crescut. Nu ştiu ce făcător de minuni m-a băgat la liceu, în clasa preparatoare. Cred că s-o fi dat un şperţ cui se cuvine. Şi-atunci a început calvarul sufletului meu păcătos. Timp de trei ani, dacă-mi amintesc bine, m-am perindat prin toate şcolile, şi clasice, şi reale. Într-un loc, i-am băgat profesorului nişte hârtii murdare în buzunar, într-altă parte, un pedagog m-a văzut beat pe stradă. Altundeva, am furat de la un coleg o colecţie de peniţe... şi altele asemănătoare.

Când veneam acasă, taică-meu mă cunoştea după ochi. „Te-au dat afară?” Tăceam. „Ah, pui de lele! O să te bag la un cizmar şi-o să vezi atunci ce-o să mai urli! Adu frânghia încoa.”

Până la urmă, nu m-au mai primit în nicio şcoală. Mai rămăsese numai liceul particular al lui Haţimovski. Poate că aţi auzit de el. Trebuie să vă spun că era o instituţie grozavă, într-un cuvânt, un castel cu minuni şi vrăjitorie. Câte un dobitoc, fecior de negustor, care până la cincisprezece ani tăiase câinilor frunză şi nu putea să scrie fără greşeală nici măcar tată ori mamă, după cinci ani petrecuţi la Haţimovski ieşea cu diplomă de maturitate. E drept că în ultimele clase găseai bărbaţi în toată firea, şi de douăzeci şi cinci de ani, oameni respectabili, cu barbă. Despre un individ din ăsta se spunea că se ducea la liceu cu fiu-său. Băiatul era la clasa pregătitoare, iar el, într-a şaptea. Şi acasă li se pregăteau sandvişuri pentru amândoi.

La şcoala asta se duceau mai mult băieţi de negustori şi din mica nobilime, care fuseseră daţi afară din toate celelalte şcoli. Taxa era grasă. Instituţia semăna cu un fel de menajerie – plină de scandalagii, beţivi, tot unul şi unul, cei mai depravaţi tineri din câţi există. Îşi băteau joc de profesori, iar profesorii cum credeţi că erau? Nişte nătăfleţi!

La Haţimovski mi-am căpătat lustrul definitiv. Dar şi de acolo m-au dat repede afară. Pentru ce? Pentru tot felul de chestii. E o poveste lungă. La început, pedagogul m-a prins cu un album cu nişte poze, ştiţi, din cele cu lămuriri în versuri, datorate propriei mele muze şi aşa mai departe... Ce să mai vorbim! *Passons*...[1] cum zic francezii.

M-am dus acasă. Tata a dat să pună iar mâna pe frânghie, dar, băgând de seamă că eram mai puternic decât el, a lăsat-o baltă. Însă era tare furios.

— Nu ţi-a mai rămas decât o singură cale, neisprăvitule, a zis el: intră-n armată!

Am intrat ca voluntar. Patru ani în şir am tot dat examen la şcoala de ofiţeri, dar nu izbuteam în ruptul capului să biruiesc ştiinţa aia complicată. Până la urmă, examinatorii s-au plictisit – probabil – să-mi tot vadă mutra şi m-au admis. De altfel, de la şcoală m-au trimis înapoi la regiment de vreo trei ori pentru tot felul de figuri. Am ieşit de acolo cu gradul de subofiţer, am stat la gradul ăsta nenorocit vreo doi ani, apoi am fost făcut ofiţer.

II

N-o să vă vorbesc pe larg de viaţa mea de ofiţer. Amănuntele nu contează. Pe scurt: am făcut beţii, scandaluri, am semnat poliţe, am dansat cadril în bordeluri, am bătut ovrei, am stat la carceră.

[1] Să trecem peste asta (fr.) (n. t.).

Dar vă dau cuvântul meu de onoare ca la cărţi am fost totdeauna corect. Cu toate astea, m-au dat afară din armată din pricina cărţilor. De altfel, cauza adevărată cred că a fost chiar mai rea. Eh, n-ar fi trebuit. Dar, în sfârşit, o să vă povestesc...

Aveam o iubită – soţia unui ofiţer de la noi din regiment. Ştiţi, mă aflam în garnizoana unui orăşel mizerabil din sud, uitat de lume. Plictiseală, noroaie. N-aveam altă distracţie decât să-i plesnim pe soldaţi la instrucţie, apoi cărţile, votca şi aventurile astea. Şi ne ocupam cu atâta zel de aventuri, încât eram, cum s-ar spune, cu toţii rude. Şi nimeni nu vedea nimic deosebit în chestia asta. Toţi ştiau – cutare trăieşte cu aia, şi soţul ei a fost prins cu ailaltă, care trăieşte cu locotenentul Ivanov, care mai înainte a trăit cu... Într-un cuvânt, un adevărat talmeş-balmeş.

Se numea Maria Nikolaevna. Era subţirică, delicată, avea o faţă gingaşă ca a unui înger trist, o guriţă mică, trandafirie, păr blond şi ochi albaştri, mari, mari de tot. Era femeie cu carte. Absolvise institutul, cu medalie, cânta pe dinafară din *domnul* Chopin, se trăgea dintr-o familie bună, aristocratică şi avea şi avere. Mulţi îi dădeau târcoale ca nişte gotcani, dar ea nu lăsa pe nimeni să se apropie de dânsa. Eu, însă, m-am apropiat şi am cucerit-o cu neobrăzarea mea. Toate s-au petrecut surprinzător de straniu şi de neaşteptat chiar şi pentru mine. Avea două fetiţe.

De paşte mă duceam în vizită pe la camarazi. De fapt, vizitele astea erau pur şi simplu pretexte de beţie. Închiriai o birjă pentru toată ziua şi luai casele la şir. De cum intrai la vreunul, găseai masa aşternută cu tot felul de băuturi şi gustări: miei fragezi, cozonaci, şuncă de casă frumos împodobită, diferite sorturi de votcă, şliboviţă. Dădeai de duşcă vreo cinci-şase păhărele, înşirai vrute şi nevrute şi porneai la alţi cunoscuţi. „Vai, nu las pe nimeni să mă sărute!” „Dar cum se poate, domnişoară? Şi mai ziceţi că sunteţi creştină! Nu sunteţi. Doar şi Sfânta Scriptură scrie: «Îmbrăţişaţi-vă şi sărutaţi-vă»”... şi aşa mai departe. Mă rog, cântec vechi!

La Maria Nikolaevna am ajuns pe seară. Nici nu-mi mai dădeam seama ce mănânc, ce beau şi ce vorbesc. Bărbatul ei, un locotenent-colonel, sforăia alături, în dormitor. Se întorsese şi el de la vizite. Afară – era cenuşiu, se-ngâna ziua cu noaptea. Ploua. Plictiseală, pendula ticăia molcom, convorbirea nu se închega. Şi m-a copleşit pe neaşteptate tristeţea. Am început să-i povestesc Mariei Nikolaevna despre copilăria mea, de Iuşka, de tată-meu, de frânghie, de eliminările necontenite din şcoală. Şi m-am pornit pe

plâns. Ca să vedeţi cât de ticălos poate să fie un om. Plângeam, mă smiorcăiam, îmi curgeau lacrimile din ochi şi-mi picura nasul. Îi povesteam unei doamne frumoase şi culte lucrurile cele mai murdare. Se părea că-mi deschisesem tot sufletul în faţa ei. Totuşi, am reuşit să mă prezint într-o postură atrăgătoare – că aş fi cine ştie ce tip de o înaltă ţinută morală, neînţeles de nimeni, un fel de Evgheni Oneghin. Copilărie grea, suflet încrâncenat, nicio mângâiere de nicăieri. Câte nu i-am înşirat. Deodată, am văzut-o şi pe ea plângând. Cu capul plecat într-o parte, cu mâinile pe genunchi, cu ochii mari, mari, plini de lumină, plângea şi lacrimile îi şiroiau repede pe obraji. Atunci, am trecut la ofensivă! Îl auzeam pe bărbatu-său sforăind alături şi i-am vorbit ca un prim-amorez la teatru: „O! De ce plângi? Pentru cine? Pentru mine? O, lacrimi sfinte! Cu ce să le răscumpăr?” Şi, vorbind, am şi pus mâna pe ea. Nu s-a împotrivit, n-a spus o vorbă, mi s-a dat ca un mieluşel. Şi toată faţa îi era udă de lacrimi.

Atunci am aflat ce înseamnă să ai putere asupra unui om. Din seara aceea, Maria Nikolaevna a ajuns sclava mea în adevăratul sens al cuvântului. Făceam cu ea ce voiam. Mai târziu mi-a spus şi ea de multe ori: „Ştiu că eşti un ticălos, un om murdar, pervers, că în afară de asta eşti meschin şi mărunt, alcoolic şi mă înşeli cu cele mai josnice târâturi. O femeie care se respectă cât de cât trebuie să se simtă dezgustată de tine, şi fiziceşte, şi moralmente... Cu toate astea, te iubesc. Sunt sclava ta, proprietatea ta, obiectul tău. Dacă o să omori pe cineva, o să jefuieşti, o să violezi o minoră – de la tine mă pot aştepta la orice – nimic nu va stinge dragostea mea pentru tine. O să te iubesc toată viaţa. Eşti boala mea.”

Îmi înşira adesea astfel de litanii, ba le mai repeta şi în scrisori, aşa că am reţinut bine cuvintele ei... Vă rog să-mi spuneţi – văd că sunteţi un om instruit şi cult – cum se face că atât de multe femei inteligente, frumoase, cu un caracter minunat, iubesc tot felul de lichele? Poate din pricina contrastului? În viaţa mea am văzut nenumărate cazuri de felul ăsta. Poate credeţi că Maria Nikolaevna era o femeie tare pătimaşă? Nicidecum. Îmi ceda fiindcă stăruiam, încolo se purta cu mine ca o mamă. Nu ca mama care m-a născut, ci ca o mamă adevărată – cu blândeţe, răbdare, duioşie, grijă...

Da! Vă vorbeam de puterea pe care o are un om asupra altuia. Închipuiţi-vă, Maria Nikolaevna a sfârşit prin a mă dezgusta în aşa hal, cum nu vă pot spune. Îmi băteam joc de ea în fel şi chip. O alungam când venea la mine, îi fixam întâlniri la care nu mă

duceam de câte cinci ori în şir, scrisorile ei – drăgălaşe, duioase, pline de bunătate – zăceau la mine săptămâni întregi nedeschise pe divan sau pe podea. O storceam mereu de bani pentru chefuri şi cărţi, iar câteodată şi pentru femei. Vreţi să vă spun ceva? O idee filozofică. După faptă şi răsplata. Dacă o dată, în copilărie, ai rupt aripile unui cărăbuş, şi asta ţi se trece-n socoteală şi-o să-ţi primeşti răsplata. Dumnezeu e peste toţi şi ţine acolo sus, la el, o contabilitate dublă: intrări şi ieşiri. Totul, pe coloane. De altfel, după Darwin, dumnezeu nu există. Mă rog, atunci soarta! Totuna e. Şi sunt absolut convins că dacă am păţit-o rău mai târziu, am plătit pentru ea, pentru Maria Nikolaevna. I-am rupt aripioarele, am dus-o la pierzanie, am călcat-o în picioare, i-am întinat sufletul, şi toate le-am făcut fără cruţare. O uram până la turbare! Într-o zi, s-au adunat la mine mai mulţi burlaci. Am băut, am jucat cărţi, am cântat, apoi iar am băut şi iar ne-am apucat să jucăm cărţi. Am pierdut până şi ultima lăscaie. De două ori am trimis ordonanţa la Maria Nikolaevna să-mi aducă bani, dar i-am pierdut pe toţi. Îmi amintesc că a doua oară, soldatul mi-a adus un bileţel: „Dragul meu, te rog să nu faci fapte pentru care o să te căieşti mâine. Dar orice s-ar întâmpla, să nu uiţi că ai un prieten gata să facă orice pentru tine.” În timp ce luam banii de la ordonanţă, am rupt scrisoarea şi am zvârlit-o pe jos, în tindă.

Locotenentul Parfenenko ne-a curăţat pe toţi, şi fiindcă nu voia să joace pe datorie, a pretextat că-l doare stomacul şi a plecat repede acasă. Atunci noi ne-am apucat iar de băutură. Trecuse o zi, intrasem într-a doua, şi noi beam mereu. Am început să vorbim de iubitele noastre. Cutare are picioare lungi, ceea ce e bine, în schimb sunt prea subţiri. Îmbrăcată, e frumoasă, dar când o dezbraci, nu-i mare lucru de capul ei. Cutare are o aluniţă pe şold. Una foloseşte anumite cuvinte preferate în clipele de intimitate. Alta sărută într-un anumit fel. Într-un cuvânt, le-am judecat până la ultimul amănunt. Ce să ne sfiim?

Şi-au început să mă-ntrebe şi de iubita mea. Iar eu, cu îndrăzneala pe care ţi-o dă beţia, am trântit-o: vreţi să vedeţi că dac-oi fluiera o dată o să vină fuga încoace şi o să vă arate totul singură? Nu m-au crezut. Atunci, i-am trimis imediat un bileţel prin ordonanţă: „Dragă Marie, să vii numaidecât, altfel nu mă mai vezi niciodată. Şi ca să nu-ţi închipui că-i o glumă sau e o ameninţare deşartă, de îndată ce s-o întoarce soţul tău, îi voi mărturisi *totul”...* Am subliniat cuvântul „totul” de trei ori.

Şi ce credeţi? A venit. Palidă, gâfâind, abia se ţinea pe picioare. S-a oprit în uşă, s-a sprijinit de uşciorul ei. Avea buzele vinete ca ale unui cadavru, şi dinţii îi clănţăneau. „Bună seara, Andrei Mihailovici! Trecând pe aici, am văzut lumină şi m-am gândit că poate soţul meu o fi la dumneata. M-am temut să nu-l fi atras la joc de cărţi. Doar eşti un ispititor.” Vorbea aiurea de parcă delira. Doar tot regimentul ştia că soţul ei plecase la centru, ca să recepţioneze nişte muniţii. Vorbea şi se căznea să zâmbească, dar ochii ei albaştri, uriaşi mă priveau cu groază. Am simţit cum mă cuprinde mânia. „Dezbracă-te!” i-am poruncit eu. Mâinile îi tremurau de parcă era beată. Doar înţelesese din prima clipă ce voiam de la ea. Şi-a scos mantila. Iar eu am ţipat: „Dezbracă-te mai departe, scoate-ţi corsajul, jos fusta!” Ea nici n-a clipit, cu ochii aţintiţi la mine. A descheiat nasturele de sus, apoi a început să-l pipăie pe al doilea, dar nu izbutea să-l descheie, fiindcă-i tremurau degetele. Şi nu scotea un cuvânt, un sunet. Însă în clipa aceea i-au luat apărarea camarazii. Erau toţi beţi, cu chipuri de fiară, roşii la faţă şi buhăiţi, dar pantomima asta i-a dezgustat. I-a dezgustat într-atât, încât după ce Maria a plecat, am văzut că sublocotenentul Bakanov leşinase. Era un băiat tânăr de tot, sfios şi politicos, deşi bea peste măsură. Ne-au făgăduit, şi ei, şi mie – să păstreze secretul, dar n-a fost cu putinţă. Tot regimentul a aflat povestea şi, ca să folosesc un stil pompos, cupa fărădelegilor mele se umpluse. Toţi mă priveau pieziş, se fereau să-mi dea mâna, iar cei ce mi-o dădeau totuşi se uitau în lături, cu un aer vinovat. Nu îndrăzneau să-mi spună în faţă nimic, pentru că le era milă de Maria Nikolaevna. Parcă-şi dăduseră deodată seama că aici nu este vorba de o aventură oarecare, de o simplă legătură provocată de plictiseală, ci de ceva absurd, uriaş, maladiv – de o chestie de psihologie sau psihiatrie. Şi de soţul ei le era milă. Se remarcase prin faptele sale vitejeşti săvârşite la Şipca şi nu ştia nimic din ceea ce se petrecea, şi cred că nu ştie nici până astăzi.

Toţi aşteptau un prilej.

Într-o zi, se juca *„landsknecht”* la clubul ofiţerilor. Oficial, jocul acesta era interzis acolo, dar autorităţile mai închideau ochii. Am intrat şi eu în joc. În seara aceea, am avut un noroc orb, pur şi simplu prostesc, totuşi eram neliniştit şi trist. Şi-apoi, încă ceva ciudat – la intrare m-am întâlnit cu sublocotenentul Bakanov. Nu ne-am salutat, ne-am privit doar, în treacăt, dar nu ştiu de ce întâlnirea asta mi-a umplut sufletul şi mai mult de tristeţe şi

dezgust.

Banca a trecut de vreo şapte sau opt ori de la unul la altul, până când mi-a venit iară rândul s-o preiau eu. Mi-amintesc de parcă s-ar fi întâmplat ieri. Am pus în dreapta un doi de caro, în stânga, un rigă de pică, apoi am început să dau cărţile pe faţă, în mijloc. Pun una, două, trei, cinci, nu prea-mi mergea! Potrivit superstiţiei jucătorilor, îmi repetam mereu în minte: „Carte, carte, ţine-mi parte!” În sfârşit, scot un doi. Am câştigat. Dar am făcut o mişcare greşită şi din pachet au căzut două cărţi deodată. Atunci am auzit în spatele meu: „Nu eşti numai un ticălos, sublocotenente, ci şi un trişor”. Am întors capul, şi Bakanov mi-a zvârlit un pachet de cărţi în faţă, apoi unul de lângă mine m-a plesnit peste obraz, şi au început toţi să mă lovească. Eu strigam: „Domnilor, daţi-mi voie! Ce-i asta? E o neînţelegere!” Însă ei ţipau: „Afară din club! Afară. Să-l aruncăm pe fereastră! Trişorul! Chiar mâine să fie dat afară din regiment!”

Înţelegeţi cum stăteau lucrurile? Nu voiau s-o facă de râs pe Maria Nikolaevna şi foloseau prilejul ăsta. După două zile, ofiţerii, întruniţi în instanţă de judecată, mi-au cerut să-mi dau demisia din armată. Şi aşa am fost alungat din regiment ca un câine râios... Ce să-i faci... Mie îmi place dreptatea! Ştiu şi eu că am meritat. Dar nu-i nimic... *Passons!* Dacă mai vreau o bere? Mulţumesc, nu refuz. *Vous êtes très aimable.*[1] Numai că mi-e nu ştiu cum să beau mereu singur...

III

Cu ce m-am ocupat după asta? Mai bine m-aţi întreba cu ce nu m-am ocupat. Un adevărat vârtej de meserii! Am fost şef de echipă la canalizare, apoi fochist pe diferite vase pe Marea de Azov, desenator tehnic, comis-voiajor, ucenic la un dentist, hamal de port, chiar în oraşul acesta, am lucrat ca zeţar la o tipografie. Între altele, pe când eram zeţar, m-am însurat. O aiureală de-a mea! Oricum, peste un an şi jumătate mi-am părăsit nevasta şi copilul şi-am plecat. Era un băieţaş tare drăgălaş, pot zice, fermecător! De altfel, mie, în general, îmi sunt grozav de dragi copiii şi animalele. La despărţire, nu ne-am bătut, nu ne-am certat, nu ne-am acuzat unul pe altul de necredinţă. Într-o dimineaţă de mai, am simţit pur şi simplu nevoia să plec. Apoi mă mai gândeam că, singură,

[1] Sunteţi foarte amabil (fr.) (n. t.).

nevastă-mea s-o mai descurca într-un fel, în timp ce cu mine ar merge cu siguranţă la pierzanie. Aşa că mi-am luat buletinul de identitate şi am şters-o într-alt oraş, fără să spun o vorbă.

M-am făcut apoi cântăreţ, am cântat în cor la operetă, apoi am lucrat şi într-o trupă de teatru, în care cântam şi jucam roluri de flăcău naiv sau de comic de mâna a doua. Cam un an am fost poslușnic la o mânăstire. Dar câte îmi mai scapă!

Din mânăstire mi-au făcut vânt dibaci de tot, cât ai bate din palme. Slujeam la arhondaric. O duceam bine, nimic de zis. Din banii adunaţi în cutia milelor mi se cuveneau zece ruble pe lună, aveam casă, masă, la care se mai adăugau şi venituri lăturalnice. Beam zdravăn şi n-o duceam rău nici în ceea ce priveşte restul... În general, era amuzant. Ştiţi doar că satana se învârteşte totdeauna pe lângă locurile sfinte... Ispita! Vara, de sărbătorile mari, se adunau la mânăstire câte o mie de muieri, mai mult ţărănci, dar şi târgoveţe, negustorese, mici moşierese. Şi erau de tot felul: şi tinere, şi bătrâne. Căci – să te cruceşti, nu alta – pentru femeie nu există ceva mai plăcut decât să păcătuiască şi-apoi să se căiască, să se căiască şi iar să păcătuiască. Şi cu atât mai mult, când în jur e o atmosferă plină de cuvioşie: rugăciuni, smerenie, oftări, înduioşare... Şi iată de ce m-au dat afară din locul acela sfânt:

La arhondaricul nostru atârnau pe pereţi nişte foi tipărite, nu rugăciuni, ci... un fel de poveţe în versuri, scrise de un oarecare părinte Pavsikaki. Purtau titlul: „Lupta spirituală împotriva duşmanului nevăzut”. Îmi amintesc şi acum câteva fragmente: „Frate, când închizi uşa, să spui o rugăciune, ca să nu pătrundă fiara cea rea în sufletul tău... Ea o să caşte botul cel ce scoate flacăra păcatului, dar tu să-ţi faci cruce fără zăbavă şi să baţi mătănii... Ea o să se străduiască să te împungă cu veninul lenei, dar tu alung-o prin smerenie şi post... Împotriva ispitei să ridici bateriile şi tranşeele abstinenţei... De te împroşcă pre tine cu alicele zavistiei, să-ţi faci scut din vorbele mântuitoare...” şi aşa mai departe, cu granate şi bombe, cu cartuşe şi gloanţe. Într-o zi, împreună cu un călugăr de la arhondaric, anume Prohor, am luat un creion şi peste rândurile acestea am scris nişte versuri proprii, vă rog să mă scuzaţi, de felul celor care se scriu pe pereţi în anumite locuri retrase. Şi am uitat cu totul de povestea asta.

Când, ce să vezi, într-o bună zi, arhiereul cel vechi a fost înlocuit cu altul. Noul arhiereu a sosit la mânăstire, a vizitat totul, a binecuvântat totul şi a rămas foarte mulţumit de ordinea pe care a

găsit-o. În cele din urmă, s-a îndreptat şi la arhondaric. Era un arhiereu cu prestigiu, cu prestanţă, bărbos. O bomboană de prelat! În urma lui veneau stareţul, vistiernicul, economul, ieromonahii, toţi fraţii mai mari. Iar noi, slujitorii de la arhondaric, ne făcusem una cu pereţii şi tremuram, cuvioşi ca nişte umbre fără glas.

Deodată, vlădica întreabă: „Ce-i asta pe pereţi?" „Au fost atârnate acolo pentru învăţătura poporului întunecat... Sunt în versuri", îi răspunde administratorul. Preasfinţia-sa se apropie, se uită o clipă şi se întoarce spre călugări, roşu de mânie: „Cine a scris ticăloşiile astea cu creionul lui murdar?" a tunat el, privindu-ne pe toţi, pe rând. Avea ochi ageri, vlădica, fiindcă l-a văzut pe Prohor schimbându-se la faţă, şi l-a arătat de îndată cu degetul: „Tu!" Şi Prohor s-a prăbuşit în genunchi. „Iartă-mă, presfinţia-ta, n-am fost decât martor la treaba asta şi, din slăbiciune, nu m-am împotrivit. De scris, a scris poslușnicul Andrei." Atunci, vlădica s-a întors spre mine: „Din mărul viermănos se taie partea stricată şi se aruncă, pentru ca să nu piară tot rodul. Scriitorul acesta să fie dat afară din mânăstire chiar mâine. Să-şi pună imaginaţia murdară în slujba fi-ţuicilor bulevardiere."

Şi vă rog să mă credeţi că vlădica s-a dovedit a fi un adevărat profet. N-au trecut nici trei luni că, din voia soartei, m-am aranjat într-adevăr la un ziar, mai întâi corector, iar apoi, reporter.

Acolo era o atmosferă plăcută şi veselă. Nu se cerea să ai carte ori talent. Afacerile se încheiau mai mult prin cârciumi şi cafenele, şi toţi cei cu care veneai în contact erau trecuţi prin ciur şi prin dârmon. Ce să spun, o adevărată plăcere! Dar şi aici mi-am dat în petec. Aşa mi-a fost soarta.

Fiecare dintre noi mai avea şi alte felurite căi lăturalnice pentru câştigarea existenţei. Astfel, mâncam prin grădinile din afara oraşului şi pe la şantan. Trânteam, de pildă, vreo zece rânduri în care spuneam că aseară am văzut noua stea mexicană, Puz-Laperouse, angajată de neobositul patron al grădinii „Guadalquivir", care e o neasemuită interpretă... şi gata creditul. Foiletoniştii făceau reclamă, parcă-n treacăt, magazinelor de delicatese, romancierii îşi purtau eroii prin restaurante cunoscute etc. Mai scoteam un ban asistând şi la procesele de la judecătorie. Să zicem că era trimis în judecată un brutar, pentru că meşterii lui dormeau în albiile de frământat coca, vreun cârciumar, pentru murdărie, un băcan, fiindcă vindea zaharină. De cele mai multe ori, brutarii şi cofetarii erau daţi în judecată. Mă aşezam la şedinţe aşa, încât să

fiu bine văzut, şi, uneori, mă prefăceam că scriu ceva în carnetul de însemnări. Şi cui îi place să-şi vadă numele în cronica judiciară? Din când în când, aruncam o privire furişă spre brutarul meu care nu se hotăra să plece, deşi procesul lui se terminase de mult; stătea acolo, privindu-mă cu nelinişte. Mai lăsam să treacă vreo zece minute, apoi ieşeam din sală cu un aer neglijent, de parcă aş fi fost la mine acasă. Brutarul, după mine. Pe stradă, mă ajungea din urmă şi întreba cu glas dulceag: „Nu vă supăraţi, sunteţi reporter?” Eu îl repezeam cu severitate: „Reporter. Dar dumneavoastră ce doriţi?” „Numai aşa... Hm, hm... Ştiţi că şi procesul meu s-a judecat astăzi, poate aţi auzit?” „Am auzit.” „Şi-aţi luat însemnări?” „Da.” „Câtă tevatură! Şi când mă gândesc că mi s-a făcut procesul ăla verbal fără nicio vină... Vedeţi dumneavoastră, comisarul din cartierul nostru... Dar de ce stăm pe stradă? Ce ziceţi, n-aţi vrea să intrăm câteva clipe? Aici, pe aproape, e un mic restaurant... V-aş spune cum s-au petrecut lucrurile... E şi vreme potrivită pentru un păhărel. Şi fac şi nişte fripturi grozave. Hai, zău, nu mă refuzaţi.” Atunci luam o înfăţişare foarte severă: „Tocmai mă gândeam că aş intra şi eu cu plăcere, dar vă spun din capul locului – plătim juma-juma. Redactorii noştri nu au voie să se lase invitaţi.” Bineînţeles că plecam de la cârciumă, şi sătul, şi beat, şi cu o bancnotă de douăzeci şi cinci de ruble în buzunar.

Dar – repet – am scrântit-o şi aici. Din cauză că m-am lăcomit să înghit o bucată prea mare pentru mine. La ziarul nostru lucra un tip care scria cronica şi foiletonul de duminică. Drept să vă spun, era un as! Gândiţi-vă şi dumneavoastră, ce poţi să scoţi din şedinţele primăriei sau dintr-un foileton de două mii de cuvinte? Să zicem două-trei sute de ruble; el însă ţinea birjă cu luna, lua masa la „Bellevue” şi la „Bianchi”, avea amantă franţuzoaică şi se îmbrăca tocmai ca regele Solomon în vremurile lui de strălucire. Bea numai şampanie şi se pornea cu băutura de la supă. Într-un cuvânt, era tare descurcăreţ.

Pe când mă aflam într-o zi la redacţie, m-a chemat deoparte. Avea un aer misterios. „Am o afacere bună. Am putea să câştigăm amândoi o mie de ruble. Vrei?” „Cum să nu!” „Bine, uite cifrele. Te duci la Dehtiarenko. Îl cunoşti?” „Da.” „Peste două săptămâni o să fie declarat falit, dar pentru el e o chestie de viaţă şi de moarte ca deocamdată să nu ştie nimeni în ce situaţie se află. Eu am motivele mele să nu mă duc la el. Înţelegi?” Şi mi-a dat instrucţiuni amănunţite.

M-am dus la Dehtiarenko. „E acasă?” „Este.” „Vă rog să-i daţi cartea mea de vizită.” Iar pe cartea mea de vizită scria: „Colaborator la ziarul cutare, corespondent al ziarului cutare din capitală, publicist”, şi – pentru cei slabi de înger – mai aveam sus şi un blazon de nobleţe. Stăpânul a ieşit să mă primească. „Am onoarea să stau de vorbă cu domnul Dehtiarenko?” „Chiar cu el, ce doriţi?” „Vedeţi dumneavoastră, sunt pe cale să scriu o serie de articole economice de popularizare, privitoare la problemele industriei din sud. Desigur, unul din locurile cele mai importante va fi rezervat firmei dumneavoastră, a cărei rază de acţiune...”, într-un cuvânt, complimente cu nemiluita. Mă asculta fără să scoată o vorbă. Era un ucrainean zdravăn, cărunt, mustăcios, cu ochi mici, de pungaş. „Mă rog, dar ce amestec am eu aici?” „Păi, să vedeţi, am strâns nişte cifre pe care le-am notat în carneţelul acesta şi, pentru orice eventualitate, am venit să le verific, ca să fiu mai sigur; poate că, onorate Taras Kirileâci, aţi avea ceva de adăugat?” Ucraineanul a râs, a luat carneţelul, a ieşit din odaie, şi după un minut s-a întors: „Bine ticluit, nimic de zis. Totuşi am adăugat şi eu ceva... Dar mai aşteptaţi puţin cu publicarea acestor cifre. Poate că peste o săptămână o să vă comunic alte cifre. La revedere.”

Am ieşit afară, şi am văzut că-mi băgase în carnet cinci hârtii de câte o sută. Puţin. În clipa aceea, fiara pierzătoare de suflete de la mânăstire a tras în mine cu bomba lăcomiei. Magul şi vrăjitorul mă aştepta la redacţie. „Ei, cum a mers?” „Nu mi-a dat nimic. M-a ascultat, s-a uitat la carnet, apoi mi l-a înapoiat spunând: «Nu mă priveşte»”. „Mă, crocodilule, nu cumva minţi?” „Zău că nu mint, pe cuvântul meu de onoare!” „Aha, atunci îi arăt eu.” Şi chiar a doua zi a trântit un articol. L-a făcut la mare artă. Nu a pomenit niciun nume, dar chiar şi un prunc ar fi înţeles că Dehtiarenko se află în pragul falimentului. Şi, ce să spun, a fost latră rău! Când a citit ziarul, Dehtiarenko s-a înfuriat şi a dat fuga la guvernator. Acesta l-a chemat pe redactorul responsabil şi în aceeaşi seară eu, robul lui dumnezeu, am fost aruncat în stradă, la toţi dracii.

IV

Următorii doi ani nu ştiu nici eu cu ce am trăit. Zău! Chirie nu plăteam, asta se înţelege de la sine. Rămâneam dator prin cârciumi, alergam pe la casele de amanet. Dar trăiam mai ales din împrumuturi. De pe vremea când lucram la ziar aveam în oraş o

mulţime de cunoscuţi. Atunci am înţeles eu adevăratul tâlc al maximei: „Când faci spirite sau ceri bani cu împrumut trebuie să iei omul repede”. Te întâlneşti cu cineva pe bulevard, vorbeşti cu el de una, de alta, apoi zici pe neaşteptate cu un aer neglijent: „Apropo, n-ai o rublă sau două până mâine?” O rublă e o sumă atât de mică, încât unui om îi e ruşine să te refuze. Şi aşa, fără muncă, izbuteam, nu numai să nu mor de foame, dar să mă şi cherchelesc în fiecare seară.

Uneori îmi mai pica şi ceva de lucru. Un profesor a avut milă de mine, m-a însărcinat să-i pun la punct biblioteca şi să întocmesc un catalog. Era un bătrân minunat, cu părul ca argintul, frumos şi neînchipuit de bun. Vreo şapte luni în şir am tot lucrat la aranjarea bibliotecii lui, dar când i-a dat în gând să facă într-o zi un control, a rămas, sărmanul, cu gura căscată. A început chiar să plângă. „Spune-mi măcar, pentru dumnezeu, cui i-ai vândut cărţile? O să dau de trei, de patru ori mai mult, fiindcă e vorba numai de cărţi rare, de exemplare unice!” M-a apucat o milă grozavă de el de mi-au dat şi mie lacrimile, dar cum aş fi putut să ţin minte? Le vândusem mai mult la piaţa de vechituri, unor oameni necunoscuţi. Iar, uneori, la kilogram.

Şi femeile mă ajutau. Aşa mi-e soarta blestemată. Dădeam mereu peste muierile cele mai inimoase, cele mai blânde, chiar şi printre bucătărese, negustorese, madame de hotel, ba chiar şi printre fetele care fac trotuarul. De ce se nimerea aşa, dracul ştie, că eu nu ştiu...

Totuşi, am îndurat multe. Am învăţat şi drumul la azilurile de noapte. O dată, am dormit la mânăstirea Florovski (în general, mă aciuiam destul de des prin tot felul de lăcaşuri sfinte). Cu toate că e o mânăstire de femei, au, separat, camere de dormit şi pentru bărbaţi. La secţia pentru nobili costă zece copeici. Noi numeam locul ăsta, după numele mânăstirii, hotel Florida, sau hotel Florenţa. Am ajuns acolo târziu şi cherchelit rău. Ştiţi, în mânăstirea asta se află o galerie lungă, cu geamuri, iar în dreapta ei, cămăruţe cu câte patru paturi. Mi s-a arătat un pat liber şi m-am culcat.

În dimineaţa următoare, portarul ne-a trezit pe toţi, cu noaptea-n cap, după regulament. Nu-mi făcusem somnul, mă durea capul îngrozitor, ca după beţie, şi eram îndrăcit de furios. Şi uite că-mi cad ochii pe un tânăr, cu părul tuns scurt, cu o bărbuţă *à la Henri Quatre*[1] dar cu rufăria într-un hal fără de hal. Îl urmăream cu

[1] Ca a lui Henric al IV-lea (fr.) (n. t.)

privirea. A început să-şi cureţe cizmele, şi le-a tot curăţit, gâfâind, până ce le-a făcut lună. Apoi s-a pornit să-şi perie cu aceeaşi grijă haina şi vesta. Când l-am văzut că-şi scoate pantalonii de sub saltea – dormise pe ei toată noaptea – l-am întrebat: „Ce, tinere, i-ai pus acolo ca să-i aperi de hoţi?" El a râs. „Nu, ca să-şi păstreze dunga." Eu am zis: „Dar ce, în halul în care ne aflăm, numai dunga de la pantaloni ne mai lipseşte! Principalul e să ai conştiinţa curată şi un păhărel de votcă." A râs iară şi m-a întrebat: „Ce-i aia conştiinţă? Se mănâncă?" Mărturisesc că mi-a plăcut. Mi-am dat seama că nu era un om plictisitor şi i-am propus să dăm o raită pe la cârciumă. „În general, nu zic ba, a răspuns el, nu mă dau deloc îndărăt, dar dacă beau dimineaţa, mă tem c-o să duhnesc a rachiu şi am treabă!" „Fleacuri, mesteci după aia în gură nişte ceai şi gata!" Tânărul a prins să şovăie: „Doar aşa, cu ceai! Vorba dumitale." Între timp, se îmbrăcase. Îşi pusese un plastron de hârtie, un guleraş curat şi o cravată neagră, cu stele albastre. Ca să vezi drăcia dracului! Când m-am uitat la el, parcă era un membru al *Jockey*-clubului din Paris, ca scos dintr-un jurnal de modă, într-adevăr, avea dungă la pantaloni. Zic: „Ce transformare!" El zâmbeşte: „Noi, ăştia, nu putem umbla altfel!"

Din vorbă în vorbă, am intrat într-o cârciumă, apoi într-alta şi după aceea la o cafenea cu biliard... Până la urmă, am terminat banii, aşa că nu mai aveam cu ce plăti. Atunci, însoţitorul meu m-a întrebat cât e ceasul. „Patru? Bine, aşteaptă-mă aici cam un sfert de ceas." Şi-a pus în cap şapca cu blazon nobiliar şi a şters-o. Eu mă dezumflasem, spunându-mi: „Ei, acuşi, bătrâne, plăteşte dacă poţi. Cred că de secţia de poliţie nu scapi. Oricum, tânărul a fost tare şmecher!" Totuşi, l-am aşteptat. Am cerut un ziar. Au trecut: un sfert de oră, douăzeci de minute, o jumătate de ceas, ba chiar mai mult... Citisem toate anunţurile: s-a pierdut un pudel negru, se caută un meditator... Mărturisesc că eram deprimat. Chelnerul îmi tot dădea târcoale cu neobrăzare. Se apropia de măsuţă, scutura faţa de masă cu şervetul sub nasul meu, muta paharele dintr-un loc într-altul, fără niciun rost. Ce era de făcut? Eram gata să cer nota, când îl văd intrând în fugă pe tânărul meu. „Ce-i? A durat cam multişor, hai?" „Mda, mărturisesc că..." „Fleacuri. Chelner, plata!" „Două ruble şi douăzeci." „Mai adu o sticlă de vin roşu şi ţine asta", a zis el, aruncându-i pe masă o monedă de aur.

În ziua aceea ne-am împrietenit, iar seara mi-a destăinuit totul. „E un lucru foarte simplu, deşi nu tocmai uşor, după cum ar părea

la prima vedere. Tapez!” „Tapezi? Cum, ceri de pomană?” „Nu, nu chiar aşa. Cer de pomană pe stradă indivizi nebărbieriţi, cu nasuri vinete şi îmbrăcaţi în zdrenţe. Pentru ăştia, douăzeci de copeici echivalează cu bogăţiile Şeherazadei. Dar judecă şi dumneata, cine ar îndrăzni să-mi ofere douăzeci de copeici când port o şapcă de uniformă, un costum curăţel şi am şi un nume frumos de nobil? Mă duc drept acasă la cel pe care-l solicit, le spun servitorilor să mă anunţe, mă prezint ca de la egal la egal, îi întind mâna. «Vă rog să mă iertaţi pentru deranj, dar sunt puţin cam strâmtorat, aştept din zi în zi să fiu numit într-un post...» şi aşa mai departe... Îndrăzneşte vreunul să-mi dea mai puţin de o rublă? Niciodată.”

Mi-a plăcut povestea asta. A doua zi am încercat şi eu metoda lui. La început mă temeam, dar încetul cu încetul m-am obişnuit şi tapam în dreapta şi în stânga. Dacă nu m-aş fi îmbolnăvit, nu m-aş mai fi lăsat niciodată de afacerea asta. E, într-adevăr, înjositor şi primejdios, dar e amuzant şi ţi-e totdeauna buzunarul plin de bani câştigaţi uşor.

Trebuie să te bizui în primul rând pe psihologie. Când mă duceam, de pildă, la un inginer, turuiam ceva despre tehnica construcţiilor! Îmi puneam cizme înalte, iar din buzunar îmi ieşea un metru pliant, de lemn. Unui negustor îi spuneam că sunt fost vânzător de prăvălie, unui protector al artelor, că sunt actor, iar unui editor, că sunt publicist. Printre ofiţeri, ca unui fost ofiţer, mi se făcea chetă. O adevărată enciclopedie! Manevrezi şi luneci printre degete ca un şarpe, în fiece clipă eşti cu ochii în patru, să nu sari peste cal, să nu vorbeşti fără să vrei pe un ton de cerşetor. Tot timpul trebuie să-ţi priveşti interlocutorul în ochi sau mai bine zis, nu în ochi, ci la rădăcina nasului. Cel puţin în felul acesta nu te simţi stânjenit, iar el are impresia că ai o privire sinceră şi cinstită de biet truditor nedreptăţit de soartă. Dar mai important decât orice e să prinzi momentul când el se simte stânjenit: din cauza ta, din cauza lui, sau a cabinetului său luxos. Până la urmă, poţi să-l faci chiar pe omul cel mai tare să se simtă atât de stânjenit, încât să nu mai ştie unde să se uite şi să-şi pipăie portmoneul în buzunar. În clipa aceea trebuie să apeşi pe pedală, fără să te temi că exagerezi. Oricât nu te-ar crede, oricât l-ai dezgusta, nu va îndrăzni să te refuze, să nu-ţi dea nimic. E o chestie psihologică.

E drept, se întâmplă să şi greşeşti. Într-o zi, am încercat să tapez pe un tip, membru al unei Asociaţii, ori Slave, ori Balcanice, din Odesa. De fapt, însă, nu era membru al Asociaţiei Slave, ci, după

cum am aflat mai târziu, încercase chiar el să înfiinţeze nu ştiu ce asociaţie. Mi se pare că era ceh sau croat, ori ceva asemănător. Asociaţia o plănuia în felul acesta: în anumite zile, mai cu seamă de sărbători, să se întrunească oameni maturi şi copii – mai ales din rândurile poporului – într-un local mare, fără nicio interdicţie. Puteau să vină studenţi, ofiţeri, eleve de liceu. Se străduia să trezească şi interesul autorităţilor şi s-ar fi bucurat să asiste, de pildă, guvernatorul, arhiereul, ori şeful poliţiei. Într-un cuvânt, o idilă la umbra oficialităţilor. Voia ca toţi membrii asociaţiei, dirijaţi de el, să cânte în cor cântece patriotice şi morale. Bănuiesc că asociaţia coralo-morală nu era altceva decât tot un mijloc de tapare, doar pe scară mai mare. În orice caz, aflasem că individul acela trimitea mereu scrisori la diferiţi oameni sus-puşi, cerând subvenţii în sprijinul ideii sale patriotice.

M-am dus la el. Era un boier înalt, voinic, cu o barbă care i se revărsa pe piept, cu o faţă deschisă, binevoitoare, şi cu o frunte înaltă. „Dumneavoastră sunteţi preşedintele acestei asociaţii minunate, atât de simpatice?” „Chiar eu, chiar eu! Cu ce vă pot fi de folos?” a zis el, stringându-mi mâna cu amândouă palmele. Am început să-i înşir verzi şi uscate. El se făcea tot mai prietenos, dând mereu din cap aprobator, ca un elefant de porţelan. În cele din urmă mi-a spus: „Toate bune şi frumoase. Desigur că sunt gata să vă ajut cu ce pot, dar vă rog să mă iertaţi dacă simt nevoia să mă conving că sunteţi, într-adevăr, ceea ce susţineţi. Arătaţi-mi, vă rog, buletinul dumneavoastră de identitate.” Parcă m-a săgetat ceva în inimă, dar fiind uşuratic şi lipsit de experienţă, am scos buletinul din buzunarul lateral al hainei. Când te ocupi cu chestii d-astea trebuie să-l ai mereu asupra ta. I l-am dat. El l-a vârât într-o clipă în sertarul mesei, a închis sertarul cu cheia şi a sunat: „Daşa! Să chemi poliţia!” L-am implorat, am îngenuncheat, i-am sărutat mâinile păroase – zadarnic! Am încercat să-l iau mai tare, însă el a scos foarte liniştit dintr-un alt sertar un revolver şi l-a pus pe masă, în faţa lui, mormăind: „Încearcă”. Energic bărbat. Atunci am făcut două luni de puşcărie pentru cerşetorie.

Dar asta mi s-a întâmplat numai o dată. De alte cazuri asemănătoare nici măcar n-am auzit. Fiindcă, v-o spun cu mâna pe inimă, ca în faţa lui dumnezeu – omul, dacă-l iei pe fiecare în parte, e de cele mai multe ori cumsecade, simpatic, cu milă de cei săraci. E drept că de cele mai multe ori nu ajută pe cine trebuie. Dar ce să-i faci? Obrăznicia e totdeauna mai verosimilă decât mizeria. De ce

râdeţi? În sănătatea dumneavoastră!...

Felul acesta de viaţă era plăcut şi prin libertatea pe care ţi-o oferea. Când mă plictiseam de un oraş, tapam ceva bani de drum – câteodată îmi ajungea chiar şi pentru un bilet de clasa a doua – îmi făceam valiza şi plecam într-alt oraş, apoi în altul, în capitală, în câte un oraş judeţean, pe la moşii, în Crimeea, pe Volga, în Caucaz. Bani aveam totdeauna destui. Uneori câştigam câte douăzeci şi cinci da ruble pe zi. Beam, schimbam femeile una după alta, într-un cuvânt, trai, neneacă!

E drept că se-ntâmpla să strâng şi cureaua. Nimeream în câte un oraş, unde toate adresele bune erau inaccesibile. Ori se adunaseră prea mulţi solicitatori, ori unii dintre dânşii porniseră la atac, beţi, ori căzuseră pe mâna poliţiei şi se scrisese despre ei în ziare. Ce mai încolo-ncoace, ghinion pe toată linia. Atunci, trebuia să mă mut de la hotel la vreun azil de noapte, să vând hainele de prisos, rufăria... În vremuri d-astea ajungeam să cerşesc şi pe stradă. Vă mărturisesc că-mi făcusem şi aici un şablon. Trebuie să cerşeşti repede, ca să nu plictiseşti omul, să nu-şi piardă vremea cu tine şi să te şi păzeşti de copoi. Trebuie să dai dovadă de mai multe calităţi deodată: şi de smerenie, şi de putere de convingere, şi de florile elocvenţei. Să zicem, să ceri bani unui actor: „Stimate domn, vă rog o clipă de atenţie! Un actor dramatic în rol de cerşetor! Un contrast, într-adevăr, îngrozitor! O neîmpăcată ironie a soartei! Nu vreţi să-mi împrumutaţi câteva centime pentru masă?” Unui student îi vorbeam aşa: *„Colega!* Ajută pe un fost muncitor, expulzat pe linie administrativă din capitală. De trei zile n-am băgat în gură o coajă de pâine!” Sau dacă dai peste câţiva inşi veseli şi cercheliţi, trebuie să faci pe originalul: „Domnilor, dumneavoastră rupeţi trandafirii vieţii, pe când mie mi-au rămas doar spinii. Dumneavoastră sunteţi sătui, iar eu flămând. Dumneavoastră beţi *Laffitte* şi *Sauterne,* iar sufletul meu este însetat de votcă de monopol. Ajutaţi-l pentru o jumătate de litru pe un fost profesor de magie albă şi neagră, în prezent cavaler al ordinului beţiei!” Şi merge! Râd şi dau. Şi adeseori îţi dau mai mult decât te aştepţi.

Şi ce tipi grozavi se găseau printre noi! De pildă, unul Zablonski. Înalt, frumos ca o cadră, umbla bărbierit, avea o faţă plină, un nas vulturesc, într-un cuvânt, curat prim-amorez de pe o scenă din capitală. Ăsta scotea vreo patru mii pe an. Nu bea, nu se ţinea de femei. Avea o singură slăbiciune, să se îmbrace luxos. Costumul îi era totdeauna la modă, avea un frac pentru orice eventualitate,

mănuşi de piele, baston cu măciulie de argint, palton, după sezon. Se mândrea: „Părinţii mei – zicea – n-au cheltuit un ban cu mine de la vârsta de cincisprezece ani”. Cunoştinţele lui în legătură cu geografia Rusiei erau uimitoare. Câteodată îi spuneam în glumă numele cine ştie cărui orăşel uitat de dumnezeu şi de oameni, şi el completa imediat: „E situat pe râul Vihlead. Are o moară mecanică, şi morarul e un tip tare simpatic. Pe preşedintele consiliului zemstvei îl cheamă aşa şi aşa, dă, însă cu zgârcenie. Şeful poliţiei e un om fioros. Mareşalul nobilimii, dacă e treaz, te alungă, dar dacă e beat, îţi dă cât îi ceri.” Şi alte amănunte de felul acesta.

Simpatici băieţi! Erau printre noi unii care nu tapau singuri, ci indicau doar adresele, ca nişte ghizi. Ăştia mergeau totdeauna cu tine la vânat. Pe stradă începeau deodată să murmure pe nas, misterios: „În dreapta noastră e o casă boierească de piatră. E a arhitectului Specht Arnold Karlovici. Te duci neapărat *personal* la el, nu merge cu scrisori. La început o să te înjure, dar să nu-ţi pierzi cumpătul, caută să-l îndupleci ca pe un catâr. Dă cinci ruble.” Sau „Aristarhov Pavel Pavlovici! Acasă nu dă, trebuie să-l prinzi la Banca Agrară, între trei şi cinci. Nu poate să sufere discuţii lungi”; sau: „Armatorul Ghircici. Nu te opri. E un loc prea bătut. Niciun sfanţ.” „Margarita Franţevna Pauli – e o femeie minunată. Trebuie să i te adresezi în scris şi într-un limbaj ales. Îi place literatura frumoasă.” Şi aşa mai departe. Se înţelege că unui astfel de ghid îi dai jumătate sau o treime, după cum te-ai înţeles.

Unii nu făceau decât să ticluiască scrisori pentru cei mai slabi la carte. Bineînţeles că şi aici era vorba de un şablon: „Stimată şi mult respectată doamnă! Sufletul dumneavoastră mărinimos şi mila pentru năpăstuiţii soartei îmi dau curajul” şi aşa mai departe. Pentru orice întâmplare trebuia să ai la tine vreo cinci-şase scrisori de astea, fără nume, ca să le poţi folosi la nevoie. Câte unul lăsa în plicul cu scrisoarea şi buletinul de identitate, pe care venea să-l ia mai târziu.

Unii bătrânei îşi câştigau pentru trai căpătând din două-trei locuri un fel de pensie lunară. Pentru un astfel de bătrânei era important să aibă o înfăţişare cuviincioasă şi părul cărunt. Şi-apoi ce nevoi au ei? Ceai, tutun, un păhărel de votcă, un ziar şi gata.

Îmi amintesc de unul Bogoiavlenski, fost seminarist, deştept foc, o minte sclipitoare, dar cu aspectul unui cizmar, şi pe deasupra şi şaşiu. Ăsta şedea cât era ziua de lungă în camera lui de la hotel, numai în indispensabili, şi scria scrisori. Iar pe lângă el se aciuiau

totdeauna câţiva oameni pe care îi trimitea cu scrisorile. Şi cum scria! În primul rând, scrisul propriu-zis: litere rotunde, negre (folosea tuş), de o neînchipuită frumuseţe şi clare ca cele mai grozave litere de tipar. Apoi stilul! Făcea minuni cu scrisorile lui. Se ştie, de pildă, că pe o faţă bisericească nu o poţi impresiona. Parcă ar fi de piatră. Noi ne feream totdeauna de ei. Dar el îi trăgea câte unui arhiereu o scrisoare de vreo opt pagini, împănată cu tot felul de citate din Biblie, dar nu din cele îndeobşte cunoscute, ca: „mâna milostivului nu va sărăci" sau „cereţi şi vi se va da", ci, de pildă, din „Prea-înţeleptele poveţe ale fiului lui Sirah", din „Prorocul Varuh" şi la fiecare citat indica (în paranteze) şi capitolul, şi versetele. Scrisorile lui erau strălucite şi nu s-a întâmplat să fie vreodată refuzat.

Dar niciunul dintre noi nu strângea bani. Prăpădeam totul. Femeile mai depuneau uneori câte ceva la casele de economie, dar numai până la primul amor. La femei se ştie – tapează, chipurile, ca să-şi cumpere o maşină de cusut. Câteodată capătă destul de mult, dar, dacă sunt drăguţe, rar li se dă degeaba.

Şi-aşa, viaţa asta are şi haz, dacă vreţi. Dar numai la început, fiindcă pe urmă... Tapeurii ăştia sunt mari ticăloşi, mai răi decât puşcăriaşii. La cei din urmă există cel puţin un fel de spirit de solidaritate, îndrăzneală. La ăştilalţi – nimic. Pentru o rublă, se vând unii pe alţii, se trădează, se denunţă, se ponegresc. Sunt invidioşi, mincinoşi, laşi, lacomi. În general, trebuie să vă spun că dintre toţi vagabonzii de felul acesta pe care i-am cunoscut, cei mai răi sunt cei ce provin din oameni culţi: tot felul de ofiţeraşi inferiori în rezervă, studenţi alcoolizaţi sau actori. Gunoaie! Le place să trăiască bine, dar munca o urăsc din tot sufletul. Şi de mine vorbesc – ăsta-i adevărul. Ei nu sunt ca adevăraţii vagabonzi din vocaţie. Aceştia stau toată ziua cu burta la soare, nu le trebuie nimic, se mulţumesc cu o scrumbie şi cu pâine neagră cu pepene. După ce se satură de trândăvie, se duc în port şi cară baloturi. Ce le pasă? Nu se tem de nimic, nu respectă pe nimeni, nu se înclină în faţa nimănui. Şi trebuie să recunosc, că ăştia se uitau la noi, tapeurii de profesie, ca la nişte oameni de nimic. Şi parcă numai ei! Chiar hoţii de buzunare ne dispreţuiau. Că şi cu ei ne întâlneam la azilurile de noapte.

V

Tot tapând aşa, am ajuns în Crimeea. Ştiţi, Crimeea – şi în general sudul – e un adevărat cuib de vagabonzi şi escroci. Cine a trecut o dată pe acolo simte nevoia să se ducă iarăşi. Cald, mare, munţi, frumuseţe, bani – gârlă. De aceea, locurile acestea sunt pline de trântori.

M-am împotmolit şi eu pe-acolo. Pe de o parte, m-am încurcat cu o muiere, iar pe de altă parte, am început să scuip sânge. Aşa că am prins rădăcini.

La început, am avut noroc, dar s-a stricat căruţa pe neaşteptate. A venit iarna, frigul. Eram tare slăbit, năduşeam noaptea, ziua mă scuturau frigurile, tuşeam, abia mă ţineam pe picioare. Bucluc! Şi-apoi, sezonul se terminase, oile de aur plecaseră la Moscova şi la Petersburg, nu mai rămăseseră decât sărăntocii bolnavi. Iar localnicii, băştinaşii ca să zicem aşa, se săturaseră să-mi tot vadă mutra. Mă întâmpinau glacial: „Iarăşi dumneata? Pentru a patra oară? Te rog să mă ierţi, nu sunt Vanderbildt, ca să întreţin pe toată lumea. La revedere.” Sau altceva asemănător. Muierea m-a părăsit. Era frumoasă, bestia, pătimaşă, rea, nerăbdătoare, lacomă. Singura de felul ăsta care mi-a tăiat drumul în viaţă. Îi plăcea să trăiască pe picior mare. Poloneză. O chema Zoska. Până la urmă, m-a făcut şi de râs pe stradă. S-a înfuriat că m-am întors fără bani. Mi-a strigat: „Tapeur nenorocit, năpârcă de puşcărie, lepădătură lihnită de foame!” Apoi a plecat şi nu s-a mai întors acasă.

Mi-am pierdut capul. Într-o zi, din mila unui căpitan de vapor, am ajuns din Crimeea aici. Dar mi-a mers şi mai rău. Curată nenorocire! Iarna era aspră, umblam îmbrăcat cu un pardesiu subţire, cu ghetele găurite; din pricina tusei mă încovoiam până la pământ. Şi sufla un vânt dinspre mare de mă legăna ca pe o barcă pe valuri. Mă mir cum de am scăpat cu viaţă. Şi – culmea nenorocirii – îmi pierdusem de tot curajul. Când ceream, îmi tremura glasul şi mă înecau lacrimile. Acum îmi dau seama că

adevărata sărăcie stârneşte cu greu milă. Nu ştiu de ce, dar nenorocirea adevărată pare totdeauna prefăcută. Câte unul îmi spunea: „Eşti beat, ticălosule, trăsneşti a rachiu. Du-te de te culcă şi vino-ţi în fire.” Şi eu nu numai că nu băusem, dar nici nu mâncasem măcar din ajun.

M-am dus la un doctor. Dinadins, din furie, l-am ales pe cel mai scump. Şi ce credeţi? S-a dovedit a fi un om minunat. Nu mai vorbesc de faptul că m-a tratat pe gratis. În general, n-aveam de ce ne plânge de doctori. Uneori, câte unul cu renume mai spunea: „N-am timp să-mi bat capul cu dumneata, dar uite, ţi-am scris aici câteva cuvinte pentru asistentul meu”. Apoi, când te vedea că pleci, striga după tine: „Stai puţin. Ţi-ar trebui şi ceva bani. Ia-i şi cară-te mai repede.” Însă ăsta, un ovrei, era bun să-l pui pe rană, nu alta. M-a tratat pe gratis, mi-a dat şi bani pentru medicamente, ba, pe deasupra, şi nişte haine mai uzate. M-am ales de la el şi cu un palton de iarnă, căptuşit cu vatelină.

Încet, încet, am început să-mi vin în fire. Într-o bună zi, doctorul meu mi-a spus: „Ascultă, *sir*, doar n-o să tai toată viaţa frunză la câini. Am un loc pentru dumneata. Vrei să intri funcţionar la «Steaua sudului»?” „Mă mai întrebaţi? Nici nu încape vorba!” „Atunci, du-te acolo mâine pe la unsprezece, întreabă de patron şi spune-i că te-am trimis eu. Am vorbit cu el.”

Am intrat ca slujbaş la hotel şi am început şi eu o viaţă mai omenească. Slujba era uşoară. Scriam notele clienţilor care plecau. Leafă – douăzeci şi cinci de ruble, plus masa, ceaiul, locuinţa. Camera, ce-i drept, se afla sub scară, ca a lui Hlestakov, dar era oricum o cameră, un bârlog al meu. Când m-am mai dumirit oleacă, am început să rup câte puţin şi la note. Era foarte simplu: adăugam ceva la nota clientului, în registru treceam suma reală, iar diferenţa o opream. Numai foarte rar se întâmpla câte o încurcătură. Uneori, năvălea în birou vreun moşier din Olgopol, îmbrăcat într-un halat de pânză, din ăla de drum, şi se pornea pe scandal. Dar eu îl luam repede cu zâmbetul cel mai amabil: „Vai de mine, se poate! Unui client atât de respectat? Cercetăm numaidecât... Ştiţi, o sută douăzeci de camere, zăpăceală.” Îl luam cu vorba şi se potolea.

Totuşi, nu stăteam prea grozav. Am început să iau seama ce se petrece în jurul meu şi până la urmă am descoperit că chelnerii trăiau de o sută de ori mai bine decât mine. În cazul cel mai rău, scoteau câte patru-cinci ruble pe zi, iar uneori şase-şapte, ba chiar şi zece, când aveau noroc. Şi trebuie să mărturisesc că pe mine mă

tratau cam *„sanfason”.*

Am chibzuit ce-am chibzuit şi, într-o zi, când a rămas vacant un loc de chelner, l-am rugat pe patron să mi-l dea mie.

La început, s-a mirat grozav: „Se poate, dumneavoastră, un fost ofiţer! Clienţii or să vă tutuiască, şi-apoi nici eu n-o să mă simt prea la largul meu să vă tratez ca pe un chelner, şi doar vă daţi seama că nu pot face nicio diferenţă.” L-am liniştit, povestindu-i o parte din viaţa mea, desigur fără pasajele cele mai întunecate, doar aşa, vreo câteva din aventurile mele. S-a învoit. Om cu picioarele pe pământ.

La început, ceilalţi chelneri m-au cam persecutat. Oricum, eram un fel de domn, fusesem ofiţer, iar cu puţin mai înainte şezusem la birou, ca boierii. Dar n-a durat mult. În primul rând, am şi eu o limbă destul de ascuţită, iar în al doilea rând, am talentul de a mă adapta la orice fel de viaţă. Apoi, le-am câştigat respectul prin cunoştinţele mele juridice. Chelnerii au mereu procese, ori din pricina scandalurilor la beţie, ori a notelor neachitate.

Greu a fost până m-am deprins cu munca. Meseria de chelner pare numai foarte uşoară. Dar, în primul rând, stai toată ziua în picioare, şi uneori n-ai timp nici măcar o clipă să te aşezi să te odihneşti. De altfel, chelnerii bătrâni m-au povăţuit din capul locului că-i mai bine să nu te aşezi, fiindcă atunci te simţi şi mai obosit. La început, când ajungeam acasă, mă dureau picioarele şi spinarea de-mi venea să urlu.

Apoi, ai nevoie de o memorie foarte bună: ce serveşti la cutare masă, ce-ai comandat la bucătărie, câte fise trebuie să dai pentru fiecare gustare de la bufet, iar când ţi se cere socoteala, trebuie să-ţi aminteşti totul dintr-o dată. Dacă le încurci, se supără clientul.

Dar şi aici m-am adaptat repede şi am început să lucrez chiar mai bine decât alţii. O mare simpatie au căpătat pentru mine clienţii obişnuiţi ai localului, mai ales cei care veneau la separeuri cu doamne cumsecade. Asta pesemne din cauză că aveam mai multă experienţă a vieţii. Îmi cunoşteam lungul nasului, nu mă holbam la doamnă, nu intram în separeu fără treabă, nu stăteam la uşă să trag cu urechea, mă purtam modest şi firesc. Câteodată, nici chiar chelnerii bătrâni nu se pricep să servească în astfel de ocazii. Se poartă ca un complice, aproape că fac cu ochiul. Fără să li se ceară, se apucă să tragă jaluzelele la ferestre. Ca şi cum ar spune: „Am înţeles pentru ce sunteţi aici. Am înţeles şi tac.” Eu, însă, mi-am dat seama repede cum trebuie să te porţi. Mă simpatizau şi

cetele de cheflii care veneau să tragă câte un chef monstru. Uneori, aduceau cu ei şansonetiste. Făceau nişte porcării că altul s-ar fi scârbit, dar eu îi serveam, indiferent, de parcă n-ar fi fost vorba de oameni, ci de obiecte neînsufleţite. Clienţii mei le spuneau de obicei altor chelneri: „Nu, drăguţule, poftim un bacşiş şi du-te de-l cheamă pe Andrei să ne servească, fiindcă ne-am obişnuit cu el”.

După ce se termina masa de seară, la bufet rămânea numai un chelner de serviciu pentru cazul când vreun client ar cere ceva din cameră. Ceilalţi ne făceam bocceluţa cu fracul şi ne duceam la restaurantul „Veneţia”, să mai stăm un ceas-două să jucăm cărţi sau biliard.

Nici nu vă închipuiţi cum îi tratam pe chelnerii de acolo! Ne tolăneam pe scaune, aproape că puneam picioarele pe masă. „Bă neisprăvitule, vierme!” Numai aşa le vorbeam. „Nu vezi, pui de căţea, pe cine serveşti? Ce lichior e ăsta? Numai peste bot ar trebui s-o încasaţi, mârlanilor.” Ei îşi dădeau seama, nici vorbă, că eram tot nişte slugoi ca dânşii, însă n-aveau încotro, trebuiau să tacă. Bacşiş nu prea le dădeam.

Şi ce bârfeală-i mai trăgeam pe socoteala celor ce veneau la noi la restaurant. De altfel, aceştia ne credeau un fel de manechine, care nu văd, nu aud şi nu înţeleg nimic, pe când, în realitate, nouă nu ne scăpa nimic. Ştiam şi cui îi plăcea să bea pe socoteala altuia, şi care îşi ascundea banii de prieteni, legându-i în batistă sau băgându-i pe nesimţite în ghete, şi ce spuneau, în spate, unul de altul. Iar dacă o doamnă intra într-un separeu, o dată cu un bărbat, iar altă dată cu altul, puteţi fi sigur că ştiam perfect de bine care dintre ei e soţul şi care nu. Când vorbeam despre ei, nu-i numeam decât ticăloşi, pungaşi şi desfrânaţi.

Îi bârfeam cu plăcere şi pe patronii hotelurilor. Ne povesteam cum făcuseră avere. Acolo, pot spune c-am aflat, într-adevăr, „Misterele palatului din Madrid”! De îndată ce venea vorba de unul, aflai de câte o crimă, de jaf, omor, ba chiar de lucruri şi mai rele.

Hai să vă prezint şi galeria. Işcenko: hotel „Berlin”, hotel de prim rang. În restaurant cântă seara o orchestră de români. Douăzeci de mii de ruble venit net. Acum, date suplimentare: a fost portar într-un bordel. După trei ani, a deschis o cârciumă deocheată, după alţi cinci, a înfiinţat hotelul „Berlin”, iar astăzi are cai de curse. Interesant este faptul că tocmai în bordelul unde servea ca portar a fost văzut ultima oară moşierul Onoprienko, cel care – poate vă amintiţi? – a dispărut fără urmă. Işcenko a fost ţinut şase luni la

închisoare în legătură cu afacerea asta, dar l-au eliberat din lipsă de probe.

Ţâpeniuk şi Leşceneţki. Unul are bufete pe vapoare, celălalt este patronul hotelului „Varşovia”. Amândoi au case proprii, Ţâpeniuk e consilier municipal. Amanta lui Leşceneţki e o „stea” de la Viena. Înainte, amândoi au fost lachei la hotelul „Kiev”. Pe vremea aceea, un negustor din Moscova a decedat subit în camera lui, se pare că nu de moarte bună. Ţâpeniuk a fost arestat, fiindcă avea zgârieturi pe mâini şi pe frunte. După ce a stat un an şi jumătate la închisoare, când anchetatorii au văzut că nu scot nimic de la el, i-au dat drumul.

Să trecem acum la Kazimir Hrjanovski. Grădina „Tivoli” şi un cafe-şantan. Umblă numai cu automobilul. A fost codoş. Şi-a pus „în circulaţie” trei surori, pe rând, când au împlinit cincisprezece ani. Aşa şi-a început cariera. Naguski a fost întreţinutul unei bătrâne de şaizeci de ani. Malievici, care are pe Bolşaia Dvoreanskaia o casă cu trei sute de camere mobilate, a fost şi el cam tot aşa ceva, ba chiar mai rău, de ţi-e ruşine să şi vorbeşti. Şi-aşa mai departe. Într-un cuvânt, tot „codul penal” întruchipat în personaje. De altfel, vă mărturisesc că nu prea cred în poveştile după care nişte ţărani naivi vin în capitală cu opincile pe umăr, şi când mor, lasă câte o avere de treizeci de milioane. Îmbogăţirile astea subite se întemeiază totdeauna pe vreo escrocherie, dacă nu chiar pe vărsare de sânge.

Credeţi poate că-i condamnam? Dimpotrivă. Auzeai doar: „Bravo lui, a lucrat straşnic! Dar ce, să umble cu deştu-n gură? Ehe, dacă aş fi avut şi eu prilejul, ce i-aş mai fi dat la cap!” Grozav ne înfierbântam, când vorbeam de chestiile astea.

VI

...Mai ales unul. Un chelner, anume Mihaila, ucrainean de felul lui. Vă rog să mă iertaţi, domnule cârciumar, terminăm numaidecât. Domnule, pe mine n-o să mă asculte, rugaţi-l dumneavoastră să ne mai dea o sticluţă, ultima. Spuneţi-i că o bem imediat. Acuşi se termină şi povestea mea...

Aşa. *Merci.* „De ce te holbezi la ceas, dobitocule? Ai auzit că patronul a permis. Asta-i!”

Ihre Gesundheit![1] Mihaila era cam slăbănog, melancolic din fire şi

[1] În sănătatea dumneavoastră (germ.) (n. t.).

se trăgea din neamul lui Mazeppa. Se dădea în vânt după slujbele bisericeşti. Mormăia mereu rugăciuni. Nu-i plăcea să vorbească mult, dar când ne porneam pe poveşti şi bârfe de felul acesta, nu-l mai puteai urni din loc. Întreba mereu – cum, ce fel, unde a ascuns banii cutare. Uneori, ne şi plictisea. Şi ochii i se întunecau şi străluceau febril! Era chelner la etajul întâi.

De ce i-oi fi plăcut aşa de mult, numai dumnezeu ştie. Poate că unde ne lega aceeaşi soartă, ne simţeam atraşi unul de altul. Am început să ne răzleţim de ceilalţi colegi. Şi mereu vorbeam pe aceeaşi temă. Până la urmă, ajunsesem să vorbim de treburi dintr-astea fără să ne mai sfiim deloc. Parcă umblam goi unul în faţa celuilalt. Nu hotărâsem nimic între noi, dar simţeam că n-o să ne despărţim până n-om face o boroboaţă.

Eu începusem pe atunci să bolesc din nou. Probabil din cauza oboselii. Uneori, când serveam la masă, mă apuca tusea. Încercam să mă stăpânesc, dar când nu mai puteam, lăsam totul pe masă şi fugeam pe coridor. Tuşeam de nu mai vedeam înaintea ochilor. Numai că în restaurantele bune aşa ceva nu merge. Aşteptam să mi se spună: „Sau serveşti, sau te bagi în spital. Aici nu-i azil. La noi vine lume elegantă.”

Mă aşteptam din clipă în clipă să mă dea afară. Şi mă gândeam, iar strada, frigul, ploşniţele din aziluri, salam de cal, murdărie, mizerie. De altfel, şi Zoska se întorsese iarăşi la mine. Năpârca simţise că poate să mă stoarcă din nou de bani. Când aveam bani, era liniştită, drăgăstoasă, chiar prea drăgăstoasă că uneori eram vlăguit, dar când nu aveam bani, răcnea la mine de faţă cu vecinii: „Slugă puturoasă! Mârlan! Vită vândută!” Numai vorbe d-astea avea atunci pentru mine.

A fost perioada cea mai grea din viaţa mea şi doar trecusem prin multe. Uneori, mă plimbam pe stradă în zilele mele libere şi visam: „poate-o fi pierdut careva un portofel cu trei mii de ruble şi-o să-l găsesc eu... sau, s-o apropia pe negândite de mine un milionar bătrânel şi bun şi m-o întreba plin de compătimire: «De ce eşti atât de trist, tinere simpatic? Spune-mi deschis, ce te frământă? Poate că te pot ajuta?»“

Şi tocmai atunci a tras la hotelul nostru omul acela, fie-i ţărâna uşoară. Cum? Vi se pare curios că-mi fac cruce? Să ştiţi că pe seară cred totdeauna cu tărie în dumnezeu. E drept că ziua, mai cu graba, mai cu beţia, îl uit pe binefăcătorul meu.

Să vă povestesc mai departe? Sunt lucruri cam neplăcute,

apăsătoare... Bine, dacă doriţi, o să le iau la rând.

Era un tip cu greutate – administratorul unor moşii din Crimeea şi Caucaz. Pe Volga administra moşii de peste douăzeci de mii de deseatine, şi pe lângă asta mai învârtea şi nu ştiu ce afaceri cu petrol şi fier. Îl vedeam zilnic. Când cobora la masă, pe la ora unu sau două, te apuca groaza! Uriaş, puhav, cu faţa pământie, cu pungi negre sub ochi, iar ochii, parcă-i erau de sticlă, fără expresie, ieşiţi din orbite. Respira foarte greu. Avea ceva cu plămânii sau cu inima, pare-mi-se anghină pectorală. Se lăsa cu pieptul pe masă, îşi îndepărta coatele şi respira parcă nu cu gâtul, ci cu spinarea, cu burta şi cu capul. Când trăgea aer în piept, îşi ridica bărbia şi hăpăia cu gura deschisă, iar când îl dădea afară, se lăsa iarăşi pe masă. Aşa se chinuia, bietul de el, cam o jumătate de oră. Apoi îi trăgea câteva păhărele de votcă, o sticluţă de vin roşu, încălzit, îşi revenea şi se înveselea.

Făcea afaceri mari şi totdeauna le încheia la masă, cu glume, la câte un pahar de şampanie. Dar şi cărţi juca foarte mult şi umbla şi după femei. Era darnic, ne picau bacşişuri grase de la el.

Stătea în camera numărul patru, la etajul întâi, unde servea Mihaila. Şi, lucru ciudat, din clipa aceea prietenia mea cu Mihaila s-a destrămat de parcă o luase vântul. Ne-am răcit unul de altul şi basta. Dar într-o zi, ţin bine minte, după ce mi-am terminat serviciul şi coboram scara, m-a strigat de sus: „Andrei!” Am ridicat capul şi l-am văzut aplecat peste balustradă, făcându-mi semn cu degetul să mă apropii. Faţa i se schimonosise ca a unui diavol. Parcă râdea ori se strâmba dinadins. M-am suit la el şi l-am întrebat ce s-a întâmplat. Mi-a povestit: „Aseară, zice, Nikolai Iakovlevici (aşa îl chema pe clientul de la numărul patru) s-a întors beat mort şi, de cum a pus capul pe pernă s-a pornit să sforăie, fără măcar să fi apucat să încuie uşa. L-am zgâlţâit ce l-am zgâlţâit, întrebându-l dacă nu vrea să se dezbrace, dar el tot sforăia înainte!” Am înţeles încotro bătea Mihaila; m-am uitat la el, el la mine. „Şi?” l-am întrebat în şoaptă. Iar el mi-a răspuns tărăgănat: „Ni-imic!” „Cu bine, Mihaila”, am mai zis eu. Şi el a răspuns cu acelaşi glas tărăgănat: „Cu bine, Andrei”.

Dar apoi s-a întâmplat. În seara aceea, am servit în separeul roşu stridii, fileu de nisetru şi nişte vin alb. Stăteam pe coridor de aproape un ceas. Era douăsprezece şi un sfert. Deodată, am simţit parcă o împunsătură în spate. Am întors capul şi l-am văzut pe Mihaila în capătul coridorului. Avea faţa albă, atât de albă că nu

puteai s-o deosebeşti de plastronul fracului. Stătea încremenit fără să scoată o vorbă. Şi ştiţi, lucru uimitor, am înţeles într-o clipă despre ce-i vorba. Nici el, nici eu n-am spus nimic. Am băgat de seamă numai că purta mănuşi albe.

El a pornit înainte, iar eu, după el. Am ajuns la numărul patru. Pe coridor nu se afla ţipenie de om, şi toate lămpile erau stinse. „Mai încet", i-am şoptit, dar el parcă dinadins a tras uşa cu putere. După ce m-a împins înăuntru, a intrat şi el şi a încuiat uşa cu cheia.

În cameră era întuneric beznă, atât de întuneric, încât nu-l mai vedeam pe Mihaila. Nu mai ştiam nici unde e uşa şi nici încotro s-o iau. Deodată, am auzit hârşâitul unui chibrit şi s-a făcut lumină. Atunci l-am zărit pe Mihaila aprinzând lumânarea de lângă oglindă. Mă gândeam: „Ce dracu face, dobitocul?" Dar el a trecut cu lumânarea în dormitor. L-am auzit spunând: „Boierule, hei, boierule, Nikolai Iakovlevici, dezbrăcaţi-vă, că aşa n-o să dormiţi bine. Daţi-mi voie să vă fac patul." Iar după o scurtă pauză: „Hei, bivole, scoală odată că-ţi trag una cu picioru-n burtă!" Şi iar s-a făcut linişte, de nu se mai auzea decât răsuflarea greoaie a boierului. Când l-am auzit pe Mihaila că mă cheamă: „Vino-ncoa Andrei".

M-am dus dincolo. Nikolai Iakovlevici stătea întins pe spate. Avea o burtă enormă, ca un munte. Îşi ţinea gura deschisă, şi pe barbă i se prelingea saliva. Un picior era pe pat, celălalt îi atârna în jos. Şi doamne, cum răsufla! Aţi văzut vreodată un peşte viu aruncat pe mal? Întocmai aşa respira, ca peştele. Se vede că-n plămâni nu-i mai pătrundea decât un pic de aer, aşa că se străduia să-l prindă cu gura, cu nasul, cu gâtul... Gemea, hârâia, îşi schimonosise faţa, dar de trezit nu se trezea...

Mihaila a zis iar: „Trezeşte-te odată, necuratule! Uite că am venit doi să te dezbrăcăm!" Şi i-a tras repede o pernă de sub cap. Dar boierul a dat numai odată din cap ca un viţel, a scos un fel de geamăt şi a început iar să hăpăie aerul. Mihaila s-a întors spre mine. Arăta înfricoşător, ca o fiară. „Aşază-te pe picioarele lui şi ţine-l." Iar el i-a pus perna pe faţă şi s-a trântit peste ea.

Ce-a făcut Mihaila n-am văzut şi nu ştiu. Era cu spatele spre mine. Îmi amintesc doar că boierul a zvâcnit slab de două-trei ori din picioare, apoi parcă a sughiţat o dată – şi-atât. Pesemne nu-şi dădea seama că moare. Parcă înţepenisem. Apoi Mihaila m-a tras de pe pat: „Dă-te jos!" M-am ridicat în picioare, năuc. L-am văzut că scotoceşte prin comodă, prin birou, prin haine. Nikolai

Iakovlevici zăcea pe două perne, cu picioarele alături, de parcă ar fi dormit, iar eu, ca un idiot, nu pricepeam nimic. Mi-amintesc numai că în odaia cealaltă zăngănea un pahar – pesemne că trecea pe stradă un car greu.

Apoi, s-a făcut iarăşi întuneric. Mihaila mi-a şoptit: „Gata... Să mergem...” Nu simţeam nici teamă, nici milă – parcă încremenisem. Când am ajuns la uşă, am tras cu urechea. Nu se auzea niciun zgomot. Pe coridor nu era nimeni. Mihaila m-a privit o clipă şi a spus: „Mă tâmpitule, ai o mutră! Vino la mine la bufet să bei o votcă.” Am plecat, iar el a mai rămas pe coridor.

Ştiţi cât au durat toate astea? Opt minute! Nu mă chemase nimeni din niciun separeu. Am intrat dinadins în amândouă şi am întrebat: „M-aţi sunat cumva?” „Nu, nu te-am sunat.” Nici dintre chelneri n-a băgat nimeni de seamă că am lipsit. În seara aceea am servit ca un automat. Nu m-am încurcat niciodată şi nici măcar n-am tuşit.

Nu vă supăraţi, domnule cârciumar, plecăm numaidecât. Puteţi să stingeţi lămpile, că nu mai stăm decât un pic.

Nu mai am multe de spus. M-am dus acasă. Ca de obicei, Zoska s-a repezit să mă înjure, dar nu-mi păsa, parcă eram un robot. Şi s-a potolit şi ea deodată. S-a dezbrăcat, tăcută, s-a culcat şi s-a lipit de mine. Am simţit multă vreme cum genele ei îmi gâdilă obrazul.

În noaptea aceea am dormit minunat, nu m-am trezit o dată. Mai târziu, în închisoare, visam mereu cum zvâcnesc în mâinile mele picioarele victimei şi cum zăngănea paharul de alături... În schimb, când m-am trezit dimineaţa, parcă înnebunisem de groază. „Doamne, mă gândeam eu, să fi fost un vis? Doar am omorât cu Mihaila un om, *un om!”* M-am îmbrăcat.

Plecăm, plecăm, nu vă enervaţi. La revedere, domnule cârciumar. Vă mulţumim...

Brrr, ce vânt! Nu v-am plictisit cu poveştile mele? Uite-acuşi termin.

M-am îmbrăcat şi am ieşit în oraş. Era devreme, şase sau şapte. Pe străzi, nici ţipenie de om. L-am căutat pe Mihaila şi mi s-a spus că nu dormise acasă, rămăsese probabil la hotel. Era prea de dimineaţă să mă duc la restaurant, şi-apoi îmi era şi greaţă. M-am plimbat pe străzi. Când s-au deschis cafenelele turceşti, am intrat într-una din ele şi am băut o ceaşcă de cafea. Priveam oamenii, gândindu-mă: „Toţi sunt fericiţi, fiecare are o muncă a lui, toţi au mâinile curate... pe când eu!”

M-am dus în parc. Răsărise soarele. Potecile erau umede. Fetiţe guralive, cu feţişoarele proaspete, abia spălate, se îndreptau spre liceu... M-am aşezat pe o bancă şi-am început să moţăi. Deodată, văd un sergent că se uită la mine pieziş, ca o cioară la un os îngheţat. Şi m-a străfulgerat numaidecât gândul: „Mă bănuieşte!”... S-a apropiat de mine: „Oricine poate să stea pe bancă, în parc, domnule, dar de dormit nu-i voie! Şeful e sever”, a mai zis el.

Nici până astăzi nu înţeleg ce s-a întâmplat cu mine, dar m-am sculat de pe bancă şi i-am spus: „Sergent, du-mă la secţie. Azi-noapte am omorât un om.”

Mai întâi, n-a vrut să mă creadă. „Du-te la culcare. Eşti afumat de-aseară!” O clipă, m-am gândit: „poate că soarta mă ocroteşte? Ce-ar fi să plec?” Dar nu ştiu de ce, n-am putut. În sfârşit, m-a dus la secţie.

Asta-i tot. La început, Mihaila a negat, dar până la urmă a mărturisit. În afară de mărturia mea, nu existau niciun fel de probe contra lui. Şi ce om tare s-a dovedit a fi! Închipuiţi-vă ce a făcut, în timp ce eu m-am dus să beau o votcă. Hotelul nostru, deşi de prim rang, era vechi, şi la uşi mai rămăseseră cârlige pe dinăuntru. Înainte de a ieşi afară, Mihaila a ridicat cârligul şi a trântit în aşa fel uşa, încât cârligul a căzut singur şi a închis-o. Pe mâini nu avea nicio zgârietură – nu-şi pusese degeaba mănuşi. Într-un cuvânt, dacă n-aş fi mărturisit eu, nu ne-ar fi bănuit nimeni niciodată.

Am avut un apărător vestit, din Petersburg. A zis: „În toate acţiunile acuzatului se vede lipsa de sens, slăbiciunea voinţei şi a minţii. Tot atât de uşor poate fi atras şi spre bine, şi spre rău.” M-a analizat bine, de-a fir a păr. A amintit de tata, de Iuşka, de bolile mele, de Zoska. Eu am fost achitat, iar Mihaila, ca făptaş principal, precum şi pentru că nu a vrut să mărturisească, a fost condamnat la şase ani. După aceea, m-au mai ţinut şase luni la balamuc, dar, socotind că nu sunt periculos, mi-au dat drumul. Asta-i tot.

Ştiu, domnule, că, în general, lucruri de-astea nu se povestesc, aşa că acum drumurile noastre se despart. Dacă dumneavoastră o luaţi la stânga, eu o iau la dreapta, şi invers. Nu vă supăraţi, dar o să mai abuzez o dată de bunătatea dumneavoastră. Ştiţi: azilul de noapte, mâine un păhărel de votcă, ceva de mestecat... Vai, dar nu-mi trebuie atât de mult! În sfârşit, *merci bien*[1].

Unde o să mă duc? Deocamdată pe stradă. Sunt un om al străzii. Mărturisesc că, datorită dărniciei dumneavoastră, o să intru astăzi

[1] Foarte mulţumesc (fr.) (n. t.)

în vreo tavernă veselă. Ziceţi să încerc să mă ridic? Eh, cu neputinţă. Capitolul meu s-a încheiat şi nu-mi mai rămâne decât strada.

Ştiţi... Daţi-mi voie să vă spun o scurtă parabolă... Toţi suntem chiriaşii lui dumnezeu. Dar unii locuiesc la primul etaj, plătesc chiria pe zece ani înainte, şi când portarul principal îi întâlneşte nu ştie cum să se mai ploconească în faţa lor. Alţii locuiesc la mansardă, însă plătesc cinstit, regulat, şi când întârzie vreodată cu plata, se simt grozav de ruşinaţi. Câţiva denunţă contractul cu de la sine putere, dar ăştia sunt pur şi simplu nişte scandalagii... Iar alţii sunt ca mine, nici măcar chiria n-o plătesc. Toată lumea s-a săturat de ei până peste cap, dar nu-i chip să-i alungi din locuinţă.

Asta e... Dar de ce vă ţin eu atât de mult pe frigul ăsta? Vă rog frumos să mă iertaţi...

Au revoir, musiu[1], cum zic francezii, şi un profund *merci.*

Deşi e întuneric, îmi dau seama că vă frământaţi: „Să-i întind mâna sau nu?" Vă rog să nu vă deranjaţi pentru un fleac ca ăsta. Ce rost au prejudecăţile? Vă doresc toate cele bune... Of, ce vânt îngrozitor!...

1904

CĂPITANUL RÂBNIKOV

I

În ziua când se apropia de sfârşit groaznicul dezastru al flotei ruse de la Ţuşima şi când în Europa ajunseseră abia primele veşti confuze şi alarmante despre triumful acesta sângeros al japonezilor, căpitanul Râbnikov, care locuia într-o fundătură fără nume de pe Peski, a primit următoarea telegramă din Irkutsk:

„Trimiteţi imediat foile, supravegheaţi bolnavul, plătiţi cheltuielile".

Căpitanul Râbnikov şi-a anunţat numaidecât gazda că este nevoit să lipsească din Petersburg o zi sau două din pricina unor treburi şi să nu fie neliniştită de lipsa lui. Apoi s-a îmbrăcat, a ieşit din casă şi nu s-a mai întors acolo niciodată.

Abia după cinci zile, gazda a fost chemată la poliţie ca să dea declaraţii despre locatarul ei dispărut. Femeia, cinstită, grasă, de vreo patruzeci şi cinci de ani, văduva unui funcţionar consistorial, a

[1] La revedere, domnule (corect – *monsieur)* (fr.) (n. t.).

povestit sincer tot ce ştia: locatarul ei era un om liniştit, sărac, cam prostuţ, cumpătat la mâncare şi politicos. Nu bea, nu fuma, ieşea rar din casă şi nu primea niciun fel de vizite.

Mai multe nu a putut să spună în ciuda groazei îmbinate cu respect, pe care i-o inspira căpitanul de jandarmi ce-şi mişca ameninţător mustăţile stufoase, înjurând fără contenire.

În aceste cinci zile, căpitanul Râbnikov a cutreierat tot Petersburgul pe jos şi cu trăsura. Ofiţerul acesta mărunţel, oacheş, şchiop, ciudat de flecar, mereu cam cherchelit, cu părul zburlit, îmbrăcat cu o tunică obişnuită militară cu guler roşu – adevărat tip de şobolan de spital, de cancelarie sau de intendanţă – apărea pretutindeni: pe străzi, la restaurante, la teatre, în vagoanele tramvaiului cu cai, prin gări. Se dusese de câteva ori şi la marele stat-major, apoi la comitetul pentru răniţi, la diverse secţii de poliţie, la comenduire, la statul-major al trupelor căzăceşti şi pe la încă vreo zece instituţii, enervându-i pe funcţionari cu plângerile şi pretenţiile lui absurde, cu cerşitul înjositor, cu grosolănia cazonă şi cu patriotismul său gălăgios. Toţi ştiau pe dinafară că slujise la trenul regimentar al unui corp de armată, lângă Liaoian, că suferise o contuzie la cap, iar în timpul retragerii de la Mukden fusese rănit la picior. Pentru ce nu primea încă pensia?! De ce nu i se dădeau încă diurna şi banii de deplasare? Şi ce e cu solda pe ultimele două luni? E gata să-şi verse – indiscutabil – şi ultima picătură de sânge, dracul s-o ia, pentru ţar, tron şi patrie, şi o să se întoarcă în Extremul Orient de îndată ce i se va vindeca piciorul rănit. Dar – mii de draci! – blestematul de picior nu voia să se vindece... Închipuiţi-vă, supurează! Puteţi să vedeţi şi dumneavoastră. Şi îşi punea piciorul bolnav pe un scaun, pregătindu-se să ridice cracul pantalonilor, dar oamenii îl opreau de fiecare dată cu un sentiment de jenă amestecat cu compătimire şi dezgust. Starea lui de agitaţie şi de teamă, amestecată cu insolenţă, prostia şi curiozitatea lui neîntemeiată şi obositoare, îi enervau pe funcţionarii ocupaţi cu munci de birou importante şi de mare răspundere.

Zadarnic i se lămurea cu un ton cât se poate de blând că greşise adresa, că trebuie să se ducă în cutare loc, să prezinte cutare acte şi să aştepte până i se va comunica rezultatul! Omul nu înţelegea absolut nimic. Dar nici nu puteai să te superi pe el prea tare. Era cu totul lipsit de apărare, sperios şi naiv, şi dacă cineva îl întrerupea înciudat, el zâmbea, dezgolindu-şi gingiile cu un aer prostesc, înclinându-se de câteva ori şi frecându-şi stânjenit mâinile. Sau

zicea, deodată, cu un glas răguşit şi linguşitor:

— Nu vreţi să-mi împrumutaţi o ţigară? Tare-aş fuma, dar n-am cu ce să-mi cumpăr ţigări... Sărăcia, cum s-ar zice, nu-i un viciu, dar e o mare porcărie.

În felul acesta îi dezarma pe funcţionarii cei mai posomorâţi şi cârcotaşi. Îi ofereau o ţigară şi-i îngăduiau să se aşeze la marginea biroului. Fără voia lor şi, fireşte, în silă, răspundeau chiar şi la întrebările stăruitoare ale acestuia în legătură cu desfăşurarea operaţiilor militare. De altfel, curiozitatea bolnăvicioasă cu care acest nenorocit ofiţer de infanterie, zdrenţăros, sărac şi rănit, urmărea cursul războiului era mişcătoare şi copilăros de sinceră. Interlocutorii lui simţeau nevoia, omenească, să-l liniştească, să-l informeze şi să-l încurajeze, aşa că vorbeau cu el mai sincer decât cu alţii.

Interesul lui faţă de tot ceea ce era legat de front mergea atât de departe, încât, în timp ce i se întocmeau cine ştie ce adeverinţe complicate, căpitanul hoinărea dintr-o odaie într-alta, de la un birou la altul, şi de cum surprindea vreo convorbire despre război se apropia şi asculta cu zâmbetul său încordat şi prostesc de totdeauna.

După ce, în sfârşit, pleca, cei rămaşi, o dată cu un sentiment de uşurare, simţeau şi un fel de milă apăsătoare. Ofiţerii de stat-major, îngrijiţi şi eleganţi, vorbeau adesea despre el cu o nobilă amărăciune:

— Şi ăsta se cheamă ofiţer rus! Uitaţi-vă la tipul acesta şi o să vă daţi seama de ce pierdem o bătălie după alta. Prostie, incapacitate, lipsă totală de orice sentiment al propriei demnităţi... Biata Rusie!...

În zilele acestea de agitaţie, căpitanul Râbnikov şi-a închiriat o cameră la un hotel de mâna a doua de lângă gară. Deşi avea la el o legitimaţie de ofiţer de rezervă, spusese – nu se ştie de ce – că actele lui se află deocamdată la comenduire. Şi-a adus la hotel şi lucrurile: un sac de voiaj cu o pătură şi o pernă, trusa de voiaj şi un geamantan nou, ieftin, în care avea rufărie şi un costum civil.

Ulterior, slugile au declarat că venea la hotel târziu şi părea mereu cu chef, dar îi dădea totdeauna douăzeci de copeici bacşiş portarului care îi deschidea uşa. Dormea cel mult trei-patru ore pe noapte, uneori fără să se dezbrace. Se scula devreme şi se plimba ore întregi încolo şi încoace prin cameră. Pe la amiază, pleca.

Din când în când, căpitanul trimitea telegrame la Irkutsk de la diferite oficii poştale. Din conţinutul acestora reieşea o deosebită

grijă pentru un rănit în stare gravă, care-i era probabil foarte drag.

Într-o zi, foiletonistul unui mare ziar din Petersburg, Vladimir Ivanovici Şceavinski, s-a întâlnit cu omul acesta agitat, caraghios şi stângaci.

II

Înainte de a se duce la curse, Şceavinski a intrat în micul şi întunecatul restaurant „Gloria Petrogradului”, unde pe la ora două se adunau de obicei reporterii de la ziare, ca să mai schimbe câteva vorbe şi să-şi împărtăşească ultimele ştiri. Toţi aceştia alcătuiau un grup care nu se sinchisea de nimic – vesel, cinic, atotştiutor, flămând, dar, fireşte, Şceavinski, într-o anumită măsură aristocrat al lumii gazetăreşti, nu făcea parte din el. Foiletoanele sale duminicale, strălucitoare şi amuzante, deşi cam superficiale, se bucurau de un foarte mare succes. El câştiga mulţi bani, se îmbrăca excelent şi avea cunoştinţe în tot felul de cercuri. Era însă bine primit şi la „Gloria Petrogradului”, datorită vervei sale şi dărniciei cu care-i împrumuta pe confraţii scriitori cu câte o monedă de aur. În ziua aceea, reporterii făgăduiseră să-i procure un program de curse cu câteva pronosticuri de-ale grăjdarilor.

Portarul Vasili îl ajută să-şi scoată paltonul, cu un zâmbet plin de respect şi bunăvoinţă.

— Poftiţi, Vladimir Ivanovici. S-au adunat toţi. Sunt în salonul cel mare, unde serveşte Prohor.

Prohor, un om gras, cu părul tuns scurt, cu mustăţi roşcovane, îi zâmbi tot atât de familiar şi de amabil, uitându-se, ca de obicei, nu în ochi, ci undeva mai sus de fruntea stimatului client.

— Cam de multişor n-aţi mai dat pe la noi, Vladimir Ivanovici. Poftiţi, vă rog, sunt numai cunoscuţi.

Ca totdeauna, gazetarii şedeau în jurul unei mese lungi şi, înmuind grăbiţi condeiele în aceeaşi călimară, scriau cu iuţeală pe

nişte foi lungi de hârtie. În acelaşi timp, fără să-şi întrerupă munca, izbuteau să înghită şniţele şi cârnat prăjit cu piure de cartofi, să bea votcă şi bere, să fumeze, să-şi comunice ultimele noutăţi din oraş şi bârfelile de prin redacţii, care nu urmau să vadă lumina tiparului. Unul dintre ei dormea dus pe divan, cu o batistă sub cap. Straturi de fum albăstrui şi gros, să-l tai cu cuţitul, învăluiau tot salonul.

Pe când dădea bună ziua reporterilor, Şceavinski observă printre ei un căpitan de infanterie, care şedea cu picioarele răşchirate, sprijinindu-se cu mâinile şi cu bărbia pe mânerul unei săbii uriaşe. Foiletonistul nu se miră când îl zări, cum nu se mai mira de nimic în legătură cu reporterii. În mijlocul acestui grup eterogen şi nepăsător petreceau săptămâni întregi moşieri din Tambov, bijutieri, muzicanţi, maeştri de dans, actori, patroni de menajerii, negustori de peşte, directori de cafe-şantanuri, jucători de club şi mulţi alţi indivizi de cele mai surprinzătoare profesii.

Când ajunse rândul ofiţerului să răspundă la salut, acesta se ridică în picioare, îşi îndreptă umerii şi se recomandă cu un adevărat glas de ofiţer de infanterie, răguşit de băutură:

— Căpitan Râbnikov. Încântat de cunoştinţă. Sunteţi şi dumneavoastră scriitor? Îmi pare bine! Foarte bine. Respect tagma scriitoricească. Presa este a şasea mare putere. Nu-i aşa?

În timp ce vorbea, rânjea, îşi pocnea călcâiele, îi scutura tare mâna, înclinându-se în chip caraghios, îndoindu-şi şi îndreptându-şi repede partea de sus a trupului.

„Unde l-oi mai fi văzut? se întrebă Şceavinski, neliniştit. Seamănă uimitor cu cineva. Dar cu cine?”

În salon se aflau toate celebrităţile reportajului din Petersburg. Cei trei muşchetari: Kodlubţev, Reajkin şi Popov. Nu-i vedeai niciodată despărţiţi, ba chiar şi numele lor, rostite împreună, se încadrau perfect într-un iamb cu patru picioare. Ceea ce nu-i împiedica să se ciorovăiască întruna şi să scornească unul pe socoteala altuia tot felul de escrocherii neverosimile, falsuri, calomnii şi încercări de şantaj. Se afla acolo şi Serghei Kondraşov, despre care se spunea, în legătură cu senzualitatea lui nestăvilită, că „nu e om, ci un caz patologic”. Mai era unul al cărui nume se ştersese cu timpul ca faţa unei monede uzate şi rămăsese numai cu porecla de „Matania”, cunoscută de tot Petersburgul. Pe socoteala întunecatului Svişcev, care scria mici foiletoane la rubrica „Prin cabinetele judecătorilor de pace”, circula o glumă

prietenească: „Svişcev e un mare şantagist, nu ia mai puţin de trei ruble”. Iar poetul Pestruhin, cu plete lungi, care dormea pe divan, îşi întreţinea existenţa precară de beţiv cântând în versuri lirice onomasticile ţarului şi marile sărbători. Se mai aflau acolo şi alţii cu nume tot atât de răsunătoare: specialişti în fapte diverse, în incendii, în cadavre, în deschiderea şi închiderea diferitelor localuri.

Matania, un individ înalt, cu moţ şi cu puncte negre pe faţă, zise:

— O să vi se aducă numaidecât programul, Vladimir Ivanovici. Deocamdată, vă propun să-l ascultaţi pe viteazul căpitan. S-a întors de curând din Extremul Orient, unde se poate spune că l-a făcut praf pe duşmanul perfid, cu faţa galbenă şi ochii piezişi. Hai, generale, dă-i înainte.

Ofiţerul tuşi, ca să-şi dreagă glasul, şi scuipă pe jos.

„Un mârlan”! se gândi Şceavinski, încruntându-se cu dezgust.

— Soldatul rus nu-i fitecine! exclamă Râbnikov cu glas răguşit, zăngănindu-şi sabia. Viteji legendari, cum zicea nemuritorul Suvorov. Ce? Nu-i adevărat? Într-un cuvânt... Dar vă mărturisesc deschis: comandamentul nostru din Orient nu-i bun de nimic. Cunoaşteţi zicătoarea: cum e tancul, şi pistolul. Ce? Nu-i adevărat? Fură, se ţin de cărţi, de ibovnice... Or, se ştie doar – unde diavolul nu izbuteşte, trimite muieri.

— Dar parcă ai început, generale, să spui ceva de întocmirea unor hărţi, îi aminti Matania.

— Aha, hărţi. *Merci.* Ştiţi, capul... Azi am tras câteva păhărele, zise Râbnikov, aruncându-i lui Şceavinski o privire iute şi ageră. Da... Şi cum ziceam, un colonel de la marele stat-major a fost trimis într-o recunoaştere. A luat cu el şi un pluton de cazaci viteji, nu glumă... Ce? Nu-i adevărat?... Au luat şi un tălmaci şi-au plecat. Când, uite c-ajung într-un sat. „Cum se cheamă satul ăsta?” Dar tălmaciul tăcea. „Ia vedeţi ce-i cu el, băieţi?” Atunci, cazacii i-au tras câteva cu cravaşa. Tălmaciul a zis: „Butundu”. În limba chineză, „butundu” înseamnă „nu înţeleg”. „Aha, a prins grai puiul de căţea!” Şi colonelul a scris pe schiţă: „Satul Butundu”. Au pornit mai departe şi iar au dat de un sat. „Cum îi zice satului?” „Butundu.” Cum? Încă un Butundu?” „Butundu.” Colonelul a scris iar: „Butundu”. Aşa a scris el vreo zece sate „Butundu”, şi a ieşit ca la Cehov, care spune: „Deşi eşti Ivan al şaptelea, eşti un prost”.

— Aha! Îl cunoaşteţi pe Cehov? a întrebat Şceavinski.

— Pe cine? Pe Cehov? Pe Antoşa? Păi cum dracu să nu-l cunosc! Suntem prieteni buni! Am băut zdravăn împreună... Deşi eşti al

şaptelea, eşti un prost...

— În Orient v-aţi întâlnit? l-a întrebat repede Şceavinski.

— Nici vorbă, în Orient. Câteodată, Anton Petrovici şi cu mine... Deşi eşti al şaptelea...

În timp ce căpitanul vorbea, Şceavinski îl urmărea cu atenţie. Totul părea la el obişnuit, caracteristic militarilor: glasul, manierele, uniforma ponosită, vocabularul sărac şi grosolan. Foiletonistul cunoscuse sute de astfel de căpitani cheflii. Rânjeau şi înjurau la fel, îşi netezeau mustăţile cu mişcări voiniceşti, ridicau la fel din umeri, desfăceau coatele, se sprijineau într-o poziţie studiată pe sabie şi-şi zăngăneau nişte pinteni imaginari. Dar Râbnikov mai avea şi ceva cu totul deosebit, ascuns, ceea ce Şceavinski nu mai văzuse şi nu putea să definească, un fel de energie nervoasă, plină de încordare. Foiletonistul avea impresia că nu l-ar fi mirat deloc dacă individul acesta incult, răguşit şi beat ar fi început pe neaşteptate să vorbească degajat, limpede, cu vorbe alese despre lucrurile cele mai subtile, cum nu s-ar fi mirat nici dacă Râbnikov ar fi săvârşit o faptă nebunească, neaşteptată, chiar sângeroasă.

Pe Şceavinski îl uimea cât de diferit arată căpitanul, privit din profil şi din faţă. Din profil părea să aibă un chip rusesc obişnuit, ce aducea puţin a calmuc: fruntea mică, bombată, craniul puţin alungit în sus, un nas rusesc, inform, ca o prună, mustaţă şi bărbuţă aspre, negre şi rare, părul tuns scurt, cu multe fire cărunte, iar culoarea feţei gălbuie-închisă, arsă de soare... Dar când se întorcea cu faţa spre el, îi amintea numaidecât un chip foarte cunoscut, cu ochii lui înguşti, ageri, de un cafeniu- strălucitor, cu tremurul plin de nelinişte al sprâncenelor negre, care porneau în sus de la rădăcina nasului, cu pielea uscată şi mobilă, întinsă pe maxilare puternice. Dar, mai ales, lucrul acesta reieşea din expresia generală a feţei lui pline de răutate, ironică, inteligentă, poate chiar trufaşă, înfăţişare nu de om, ci mai curând de fiară sau, şi mai exact, înfăţişarea unei fiinţe de pe altă planetă.

„Parcă l-aş fi văzut în vis”, se gândi Şceavinski.

În timp ce-l cerceta cu privirea, închise pe jumătate ochii, fără să vrea, înclinându-şi puţin capul într-o parte.

Râbnikov se întoarse imediat spre el, râzând nervos şi tare:

— De ce mă fixaţi aşa, domnule scriitor? Am o mutră interesantă? Eu – ridică glasul şi se izbi cu pumnul în piept cu o mândrie caraghioasă – eu sunt căpitanul Râbnikov. Râb-ni-kov! Ostaşul rus pravoslavnic bate-duşmani-fără-număr. Aşa sună

cântecul ostăşesc. Ce? Nu-i adevărat?

Kodlubţev zise într-o doară, continuând să scrie, fără să se uite la Râbnikov:

— Şi se predă tot fără număr.

Râbnikov îi aruncă o privire fugară lui Kodlubţev, şi Şceavinski surprinse licărind în ochii lui căprui nişte scânteieri ciudate verzi-gălbui. Dar asta nu dură decât o clipă; numaidecât căpitanul izbucni în râs, desfăcând braţele şi pocnindu-se cu palmele peste pulpe.

— N-ai ce-i face, asta-i voia domnului. Nu degeaba spune zicala: coasa-şi rupe gura-n cremene. Ce? Nu-i adevărat? se întoarse el deodată spre Şceavinski, bătându-l uşor cu mâna pe genunchi şi fluierând a pagubă. Noi mergem la întâmplare, cum se nimereşte, într-o doară. Nu ştim să folosim terenul, obuzele nu se potrivesc la calibrul tunurilor, oamenii stau nemâncaţi în tranşee câte patru zile-n şir. Pe când japonezii, lua-i-ar dracu, lucrează ca nişte maşini. Maimuţe, dar de partea lor e civilizaţia, lua-i-ar dracu! Ce? Nu-i adevărat?

— Atunci credeţi că or să ne învingă? îl întrebă Şceavinski.

Lui Râbnikov îi tremurară iarăşi buzele. Şceavinski observase la el ticul acesta. În timp ce vorbea, mai ales dacă punea o întrebare şi aştepta atent răspunsul sau dacă simţea vreo privire aţintită asupra lui, se întorcea nervos, iar buzele îi tresăreau repede, când într-o parte, când într-alta, făcând grimase ciudate, asemănătoare unor zâmbete răutăcioase. În acelaşi timp, îşi trecea grăbit vârful limbii peste buzele uscate şi crăpate, subţiri şi vinete ca ale unei maimuţe ori ale unei capre.

— Cine ştie?! exclamă căpitanul. Numai dumnezeu ştie. Fără dumnezeu nu faci un pas, după cum spune zicala. Ce? Nu-i adevărat? Campania nu s-a încheiat încă. Soldatul rus e obişnuit cu victoria. Amintiţi-vă de Poltava, de neuitatul Suvorov... Dar Sevastopolul! Şi cum l-am alungat noi în 1812 pe Napoleon, cel mai grozav comandant de oşti din lume. Oho, mare e dumnezeul pământului rus! Ce?

Vorbea, şi colţurile buzelor îi tresăreau în zâmbete ciudate, răutăcioase, ironice, crude, iar prin ochii lui, umbriţi de sprâncenele negre şi aspre, străfulgerau licăriri galbene, ameninţătoare.

Între timp, chelnerul îi aduse cafeaua lui Şceavinski.

— Nu doriţi un păhărel de coniac? îl invită el pe căpitan.

Râbnikov îl bătu iarăşi uşurel pe genunchi.

— Nu, mulţumesc, dragul meu. Azi am băut prea mult. Îmi crapă capul. M-am cherchelit de dimineaţă, lua-o-ar dracu de treabă. Veselia Rusiei e băutura. Ce? Nu-i adevărat? exclamă el deodată, ţanţoş, luând pe neaşteptate aerul unui om beat.

„Se preface”, se gândi Şceavinski...

Şi, fără să ştie nici el de ce, stărui:

— Poate vreţi bere? Sau un vin roşu?

— Nu, foarte mulţumesc. Şi aşa sunt beat. *Grand merci*.[1]

— Poate atunci sifon?

Căpitanul se învioră.

— A, da, da. Sifon... nu refuz un păhărel.

Chelnerul aduse un sifon. Râbnikov bău un pahar, cu înghiţituri mari, lacome. Chiar şi mâinile îi tremurau. Şi imediat îşi turnă un al doilea pahar. Se vedea bine că setea îl chinuise grozav.

„Se preface”, se gândi din nou Şceavinski. Ciudat individ! E nemulţumit, obosit, dar nu-i câtuşi de puţin beat.

— Căldura, lua-o-ar dracu! spuse Râbnikov, cu glas răguşit. Dar am impresia că vă ţin de la lucru, domnilor.

— Nu-i nimic. Suntem obişnuiţi, mormăi Reajkin.

— N-aţi mai aflat nicio ştire nouă de pe front? întrebă Râbnikov. Eh, domnilor, exclamă el deodată, zăngănindu-şi sabia. Ce material interesant v-aş putea furniza eu despre război! Dacă vreţi, eu vă dictez, şi dumneavoastră nu faceţi altceva decât să scrieţi. Puteţi să-i puneţi titlul: „Amintirile căpitanului Râbnikov, întors de pe front”. Să nu vă închipuiţi cumva că cer ceva! Nu vreau niciun ban, o fac pe gratis. Ce ziceţi, domnilor scriitori?

— Într-o zi o să vă luăm un interviu, răspunse fără entuziasm Matania. Spuneţi, Vladimir Ivanovici, n-aţi auzit nimic despre flota noastră?

— Nu, nimic. Dar ce s-a întâmplat?

— Se povesteşte ceva cu totul neverosimil. Kondraşov a auzit de la un cunoscut de la statul-major al marinei. Hei! Mă, caz patologic, ia povesteşte-i lui Şceavinski!

„Cazul patologic”, omul cu barba neagră, sumbră şi cu faţa smochinită, spuse, vorbind pe nas:

— Nu pot să garantez că-i adevărat, Vladimir Ivanovici. Dar sursa pare demnă de încredere. La statul-major circulă zvonul sinistru că cea mai mare parte a escadrei noastre s-a predat fără luptă. Se zice că marinarii i-ar fi legat pe ofiţeri şi ar fi ridicat steagul alb.

[1] Foarte mulţumesc (fr.) (n. t.).

Cică s-au predat vreo douăzeci de vase.

— Ar fi într-adevăr îngrozitor, spuse încet Şceavinski. Dar poate nu-i adevărat. Ce-i drept, acum vremurile sunt de aşa natură, încât cele mai imposibile lucruri pot fi posibile. De altfel, ştiţi ce se petrece în porturi? În toate echipajele domneşte o frământare cumplită, surdă. Ofiţerilor de marină le e frică să se întâlnească pe mal cu marinarii de pe vasele lor.

Discuţia deveni generală. Grupul acesta răzbătător, atoateştiutor, cinic, era ca un receptor sensibil la tot felul de zvonuri şi comentarii care circulau prin oraş şi care ajungeau deseori în salonul de la „Gloria Petrogradului" înainte de a fi cunoscute în cabinetele ministeriale. Fiecare avea noutăţile lui. Era atât de interesant, încât chiar şi cei trei muşchetari, pentru care se părea că nu există pe lume nimic sfânt şi important, începură să vorbească plini de o înflăcărare neobişnuită.

— Se zvoneşte că rezerviştii din spatele armatei nu se mai supun ordinelor. Se spune că soldaţii trag în ofiţeri chiar cu revolverele acestora.

— Am auzit că comandantul suprem a dat ordin să fie spânzurate cincizeci de surori de caritate, care, fireşte, erau surori doar de ochii lumii.

Şceavinski îi aruncă o căutătură lui Râbnikov. Acum, flecarul nu mai scotea o vorbă. Cu ochii pe jumătate închişi, cu pieptul lăsat pe mânerul sabiei, urmărea cu încordare tot ce se spunea, tendoanele fălcilor i se mişcau sub pielea netedă, iar buzele îi fremătau uşor, de parcă ar fi repetat fiecare cuvânt.

„Doamne, dar cu cine seamănă?" se gândi foiletonistul pentru a zecea oară.

Întrebarea îl obseda atât de mult, încât încercă să folosească un mijloc vechi şi binecunoscut: să-şi spună că a uitat cu totul de căpitan şi apoi să-l privească deodată. De obicei, în felul acesta îşi amintea destul de repede numele omului sau locul întâlnirii, dar acum metoda se dovedi ineficace.

Râbnikov îi simţi privirea stăruitoare, întoarse din nou capul şi oftă adânc, clătinând amărât din cap.

— Groaznică ştire. Credeţi că-i adevărat? Ce? Dar chiar dac-ar fi adevărat, nu trebuie să disperăm. Ştiţi vorba noastră, rusească: dacă dumnezeu nu te părăseşte, porcul nu te mănâncă. Vreau să spun că porcii sunt, desigur, japonezii.

Acum înfrunta cu îndărătnicie privirea fixă a lui Şceavinski, şi

foiletonistul descoperi în ochii lui roşcaţi ca de fiară flacăra unei uri neîmpăcate, neomeneşti.

În clipa aceea, poetul Pestruhin, care dormea pe divan, se ridică deodată în capul oaselor, plescăi din buze şi-şi aţinti privirea tulbure asupra ofiţerului.

— Aha, rât japonez, tot aici eşti? zise el cu glas de beţiv, abia mişcându-şi buzele. Să te prind că mai vorbeşti.

Şi se trânti iar pe divan, întorcându-se pe partea cealaltă.

„Japonez! se gândi Şceavinski cu o curiozitate înfiorată. Iată deci cu cine seamănă”, şi spuse tărăgănat, cu un ton semnificativ:

— Eşti un tip grozav, domnule căpitan.

— Eu? strigă acesta. Ochii i se stinseră, dar buzele i se mişcau mereu, schimonosite de un spasm nervos. Sunt căpitanul Râbnikov! Şi se izbi iar cu pumnul în piept, cu o mândrie caraghioasă. Mă doare inima mea de rus. Daţi-mi voie să vă strâng mâna. Lângă Liaoian am fost contuzionat la cap, iar lângă Mukden, rănit la picior. Ce? Nu mă credeţi? Vă arăt acuşi.

Puse piciorul pe un scaun şi începu să-şi suflece pantalonii.

— Lasă, căpitane, te credem, zise Şceavinski, încruntându-se dezgustat.

Totuşi, curiozitatea lui obişnuită îl făcu să arunce o privire fugară asupra piciorului lui Râbnikov şi băgă de seamă că ofiţerul acesta de infanterie purta nişte indispensabili făcuţi din mătasea cea mai fină.

În clipa aceea, intră în salon un curier cu o scrisoare pentru Matania.

— E pentru dumneavoastră, Vladimir Ivanovici, spuse Matania, după ce desfăcu plicul. E programul de la grajd. Vă rog să jucaţi şi pentru mine un bilet pe Zenit. Banii vi-i înapoiez marţi.

— Vrei să vii cu mine la curse, căpitane? îi propuse Şceavinski.

— Unde? La curse? Cu plăcere. Râbnikov se sculă zgomotos, răsturnând scaunul. Acolo unde aleargă caii? Căpitanul Râbnikov merge unde poftiţi. La bătălie, la marş, la mama dracului! Ha-ha-ha! Aşa sunt eu! Ce? Nu-i adevărat?

În birjă, pe când mergeau pe strada Kabinetskaia, Şceavinski îşi trecu braţul pe sub al ofiţerului, se aplecă la urechea lui şi-i spuse încet:

— Nu te teme, nu te trădez. Eşti Râbnikov cum sunt eu Vanderbildt. În realitate, eşti ofiţer al marelui stat-major japonez,

cred că ai cel puţin gradul de colonel, iar acum eşti agent secret în Rusia...

Din cauza zgomotului roţilor, celălalt nu-i auzi cuvintele sau nu le înţelese. Legănându-se uşor într-o parte şi într-alta, vorbea răguşit, cu entuziasmul specific beţivilor.

— Prin urmare, am pornit împreună la chef! Mă bucur grozav, drace! Să nu mă numesc căpitanul Râbnikov, ostaş rus, dacă nu-i iubesc pe scriitorii ruşi! Buni băieţi! Ştiu să bea şi cunosc viaţa. Veselia Rusiei este băutura. Iar eu, frate, am început să trag zdravăn la măsea chiar de dimineaţă.

III

Atât prin profesie cât şi prin înclinaţiile sale, Şceavinski era un colecţionar de documente umane, de manifestări rare şi ciudate ale spiritului omenesc. Observa de multe ori timp de săptămâni, uneori chiar luni de-a rândul, câte un ins interesant, urmărindu-l cu pasiunea vânătorului sau a detectivului amator. Câteodată, prada lui, potrivit propriei sale expresii, era vreun „cavaler al stelei întunecoase” – un trişor, un plagiator cunoscut, un codoş, un peşte, un grafoman care stârnea groaza în toate redacţiile, un casier delapidator care cheltuia banii statului prin restaurante, la curse şi în tripouri cu nebunia omului care se rostogoleşte în prăpastie. Dar se întâmpla de asemenea ca ţintele pasiunii lui sportive să fie celebrităţile sezonului: pianişti, cântăreţi, publicişti, jucători neînchipuit de norocoşi, jochei, atleţi, cocote la modă. După ce făcea cunoştinţă cu ei, Şceavinski, cu blândeţe şi afecţiune, câştiga simpatia victimei sale printr-un fel de învăluire de păianjen. Nu se dădea în lături de la nimic: îşi pierdea nopţi întregi cu oameni vulgari, mărginiţi, al căror bagaj intelectual era alcătuit, ca la buşimani, numai din zece sau douăzeci de noţiuni zoologice şi din fraze şablon. Trata cu băutură, prin restaurante, pe nişte dobitoci sau ticăloşi înveteraţi, aşteptând răbdător ca la beţie ei să-şi dezvăluie întreaga monstruozitate a firii lor. Îi linguşea pe oameni cu neruşinare şi seninătate, copleşindu-i cu laude în doze anormale, fiind absolut convins că flatarea este cheia care deschide orice lacăt; împrumuta bani cu dărnicie, ştiind dinainte că n-o să-i mai vadă niciodată înapoi. Pentru a justifica tribulaţiile acestui sport, ar fi putut spune că interesul psihologic depăşea în sufletul lui cu mult avantajele dobândite mai târziu ca publicist care descrie viaţa. Sim-

ţea o plăcere ciudată, foarte nedesluşită chiar şi pentru el însuşi, de a pătrunde în tainiţele cele mai adânci ale sufletului omenesc, de a vedea resorturile ascunse, câteodată meschine, altă dată ruşinoase, deseori mai mult ridicole decât emoţionante, ale manifestărilor exterioare. Într-un cuvânt, îi plăcea să ţină în mâini inima vie şi caldă a omului şi să-i simtă bătăile. De multe ori, în astfel de împrejurări, i se părea că-şi pierde propria personalitate într-atât, încât începea să gândească şi să simtă aidoma cu celălalt om, ba chiar să folosească limbajul şi expresiile caracteristice ale acestuia, ajungând până acolo, încât se surprindea imitând gesturile şi intonaţiile celui pe care-l observa. Dar după ce se sătura de omul respectiv, îl abandona. E drept că uneori plătea mult şi greu pentru pasiunea lui de o clipă.

Dar trecuse multă vreme de când nimeni nu-i mai trezise un interes atât de mare ca acest căpitan de infanterie, zdrenţăros, răguşit şi cam beţiv. Şceavinski nu l-a lăsat toată ziua de lângă el. Pe când stătea lângă dânsul în birjă şi-l observa fără să-l scape o clipă din ochi, îşi spunea, plin de convingere:

„Nu, nu se poate să greşesc. Faţa asta galbenă, cu pometii ieşiţi în afară şi cu ochii oblici, plecăciunile acestea scurte şi continue şi frecatul mâinilor, îmbinate cu atitudinea lui degajată, totuşi încordată, nervoasă, care-ţi dă fiori... Dar dacă toate acestea sunt adevărate, şi căpitanul Râbnikov este un spion japonez, ce prezenţă de spirit trebuie să aibă omul acesta care se erijează, ziua-n amiaza mare, în capitala unei naţiuni inamice, cu o îndrăzneală uimitoare, în caricatura atât de exactă a ofiţerului rus de infanterie! Ce senzaţii tari trebuie să încerce, făcând echilibristică toată ziua, în fiece clipă, deasupra prăpastiei, în aşteptarea unei morţi aproape inevitabile!”

Aici era vorba de un curaj minunat, nebunesc, totuşi lucid, poate forma supremă a eroismului patriotic, pe care Şceavinski n-o putea înţelege. O mare curiozitate, îmbinată cu un fel de groază plină de respect, îl atrăgea tot mai mult pe foiletonist spre sufletul acestui ciudat căpitan.

Dar uneori se dojenea:

„Dar dacă mi-am băgat în cap o idee ridicolă şi preconceptă? Dacă eu, iscoditor şi cunoscător al inimilor, sunt pur şi simplu prostit de omul acesta asemănător cu căpitanul Kopeikin al lui Gogol, pornit pe chef? De bună seamă în Ural şi printre cazacii din Orenburg se află multe tipuri mongoloide cu pielea galbenă.” Şi

atunci, urmărea cu şi mai multă curiozitate gesturile căpitanului, expresia feţei, inflexiunile glasului său.

Râbnikov nu trecea cu vederea niciun soldat care-l saluta: îi răspundea, ducând mâna la cozorocul chipiului cu un gest afectat. Când trecea pe lângă vreo biserică, îşi scotea chipiul şi-şi făcea cruce cu gesturi largi, uitându-se pieziş la vecinul său, ca să vadă de-l observă sau nu.

Într-un rând, Şceavinski nu se mai putu stăpâni şi spuse:

— Tare evlavios mai eşti, căpitane.

Râbnikov îşi desfăcu braţele, îşi trase capul cu un gest comic între umerii ridicaţi şi răspunse, răguşit:

— Ce să-i faci, frăţioare? M-am obişnuit în timpul luptelor. „Numai cel ce n-a făcut războiul nu ştie să se roage lui dumnezeu.” Doar cunoşti această minunată zicătoare rusească? Acolo, dragul meu, înveţi fără să vrei să te rogi. Mergi, de pildă, spre linia-ntâi. Ţiuie gloanţele, şrapnelele, granadele... Japonezii ăia afurisiţi... Dar n-ai ce-i face... Datoria, jurământul militar, te duci! Şi-n gând te rogi: „Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, facă-se voia ta, precum în cer...”

Şi rosti rugăciunea până la capăt, silabisind cu grijă fiecare cuvânt.

„E spion”, îşi zise cu convingere Şceavinski.

Dar nu voia să rămână doar cu bănuiala. Câteva ore în şir îl puse mereu la încercare şi-l chinui cu întrebările. În timp ce mâncau într-un separeu, îi spuse lui Râbnikov, întinzându-se peste masă după un pahar cu vin şi uitându-se drept în ochii lui:

— Ascultă, căpitane. Acum nu ne aude nimeni şi... mă jur pe tot ce vrei că n-o să afle nimeni de convorbirea noastră. Sunt absolut convins, dar ştii, absolut, că eşti japonez.

Râbnikov se pocni iar cu pumnul în piept.

— Sunt căpitanul...

— Nu, nu, lasă figurile astea. Faţa nu poţi să ţi-o ascunzi, oricât de inteligent ai fi. Conturul pometţilor, tăietura ochilor, craniul caracteristic, culoarea pielii, părul rar şi aspru de pe obraz, totul arată fără putinţă de tăgadă că faci parte din rasa galbenă. Dar n-ai nicio grijă. Niciun fel de promisiuni ori ameninţări nu mă vor hotărî să te denunţ. Nu-ţi voi face niciun rău, chiar şi numai pentru faptul că am un neînchipuit respect pentru curajul dumitale uimitor, aş spune chiar că el mă uluieşte şi mă îngrozeşte. Deşi sunt scriitor, deci un om cu imaginaţie, cu putere de plăsmuire, nu pot să-mi în-

chipui cum de e în stare cineva să se hotărască la pasul acesta. Să trăiască la zeci de mii de verste departe de patrie, într-un oraş plin de duşmani care îl urăsc, riscându-şi în orice clipă viaţa. Fiindcă, dacă te-ar prinde, te-ar spânzura fără judecată, nu-i aşa? Iar dumneata te plimbi în uniformă de ofiţer rus, pătrunzi în orice fel de societate, te bagi în discuţiile cele mai primejdioase! Doar cea mai mică greşeală te poate pierde într-o clipă. De pildă, acum o jumătate de oră, în loc de cuvântul ciornă ai spus manuscript. Este un fleac, dar un fleac foarte semnificativ. Un căpitan de infanterie nu va folosi niciodată cuvântul acesta când este vorba de un text din zilele noastre, ci numai pentru unul aflat în arhive sau unul deosebit de solemn. Ba mai mult chiar: nu va spune nici manuscript, ci act. Dar astea sunt fleacuri. Mai însemnat pentru mine este faptul că nu pot înţelege această permanentă încordare a minţii şi a voinţei, această cheltuire diabolică a forţelor spirituale. Să te dezveţi de a gândi ca un japonez, să-ţi uiţi complet numele, să te identifici cu o altă persoană. Lucrul acesta este fără îndoială mai presus de orice eroism despre care ni se vorbeşte la şcoală. Dragul meu, nu face pe şiretul cu mine. Jur că nu-ţi vreau răul.

Spuse toate acestea cu o absolută sinceritate, entuziasmat şi mişcat de chipul eroic pe care şi-l crease în imaginaţie. Dar căpitanul nu se lăsă prins nici de linguşire. Îl asculta, uitându-se cu ochii micşoraţi în paharul pe care-l mişca încet pe masă, şi colţurile buzelor lui vinete tresăreau nervos. Şceavinski descoperi pe chipul lui aceeaşi batjocură ascunsă, aceeaşi ură aprigă, adâncă, de nestins, o ură pe care un european n-ar putea-o înţelege niciodată – ura unei fiare inteligente, cu chip de om, civilizate şi politicoase faţă de o fiinţă de altă rasă.

— Las-o baltă, drăguţule, îi răspunse Râbnikov cam în silă. La dracu! Şi la regiment mă tachinau toţi, spunând că seamăn cu un japonez. Ce mai la deal la vale! Sunt căpitanul Râbnikov. Cunoşti zicala rusească: mutră de oaie, dar suflet de om. Să-ţi povestesc mai bine o întâmplare din regimentul nostru...

— Din ce regiment ai făcut parte? îl întrebă deodată Şceavinski.

Dar căpitanul parcă nici nu-i auzi întrebarea. Începu să-i povestească anecdote vechi, răsuflate, porcoase, care se spun prin tabere, în timpul manevrelor şi prin ca zărmi. Şceavinski se simţi, fără voia lui, jignit.

Seara, pe când se aflau într-o birjă, Şceavinski îl luă de mijloc şi-l trase spre el, spunând încet:

— Căpitane... Dar nu, nu eşti căpitan, ci fără îndoială colonel, fiindcă altfel nu ţi-ar fi dat o misiune atât de serioasă. Aşadar, colonele, mă înclin în faţa curajului dumitale, adică, vreau să zic, în faţa nemaipomenitului curaj al poporului japonez. Uneori, când citesc despre exemplele de eroism diabolic de care aţi dat dovadă şi despre dispreţul vostru faţă de moarte, mă cutremur de entuziasm. Câtă frumuseţe nepieritoare şi divină cutezenţă se ascund în fapta comandantului unui vas avariat de obuze, care la propunerea de a se preda şi-a aprins tăcut ţigara şi a pierit în valuri cu ţigara în gură! Ce forţă uriaşă şi ce dispreţ admirabil faţă de inamic! Dar elevii-ofiţeri de marină, care s-au dus la moarte sigură pe vase de incendiere, tot atât de veseli de parcă s-ar fi dus la un bal? Vă mai amintiţi de locotenentul care – singur, absolut singur – a dus cu o barcă o torpilă spre capătul digului de la Port-Arthur? A fost prins în razele reflectoarelor, şi din el şi torpila lui nu a rămas decât o pată mare de sânge pe zidul de beton, însă a doua zi toţi guarzii şi locotenenţii din flota japoneză l-au copleşit pe amiralul Togo cu cereri prin care se ofereau să repete aceeaşi faptă nebunească. Ce eroi! Dar şi mai admirabil a fost ordinul lui Togo, în care se spunea că ofiţerii de sub comanda sa nu au dreptul să-şi rişte în felul acesta viaţa, care nu le aparţine lor, ci patriei. Al dracului de frumos!

— Ce stradă e asta? îl întrerupse Râbnikov, căscând. După dealurile manciuriene nu mai ştiu să mă orientez în oraş. La noi, la Harbin...

Dar Şceavinski, împins de pasiunea lui, urmă, fără să-l asculte:

— Îţi aminteşti de cazul ofiţerului luat prizonier, care şi-a sfărâmat capul de o piatră? Dar lucrul cel mai uimitor sunt semnăturile samurailor. Desigur că nu ştii despre ce e vorba, domnule căpitan Râbnikov? întrebă Şceavinski, sarcastic. Fireşte, n-ai auzit de aşa ceva... Generalul Noghi a întrebat cine vrea să facă parte din prima coloană care trebuia să pornească la un asalt de noapte împotriva fortificaţiilor din Port-Arthur. Aproape tot detaşamentul s-a oferit să participe la această acţiune, să se ducă la moarte eroică. Şi fiindcă cei gata să moară erau prea mulţi şi prea grăbiţi, au cerut în scris să participe la acţiune, iar unii dintre ei, potrivit unui vechi obicei, îşi tăiau arătătorul de la mâna stângă şi-l alăturau semnăturii în chip de pecete de sânge. Asta au făcut samuraii!

— Samuraii! repetă Râbnikov cu un glas surd.

Parcă se îneca. Şceavinski îi aruncă o privire fugară – din profil. În jurul gurii căpitanului apăru o expresie neaşteptată, nemaivăzută până atunci, de blândete şi duioşie, bărbia îi tremura, iar în ochi i se aprinsese lumina caldă, tremurătoare, care străbate uneori printre lacrimile abia izvorâte. Dar căpitanul îşi reveni numaidecât, închise o clipă ochii, apoi întoarse spre Şceavinski o faţă naivă, inexpresivă, şi trânti deodată o înjurătură lungă şi urâtă.

— Ce-i cu dumneata, căpitane? exclamă Şceavinski, aproape speriat.

— Minciuni gazetăreşti, zise Râbnikov, cu dispreţ. Soldatul rus nu-i cu nimic mai prejos. Nici vorbă că e o deosebire. Ei se bat pentru viaţa lor, pentru glorie şi independenţă, dar noi pentru ce ne-om fi băgat în războiul ăsta? Nimeni nu ştie! Dracu ştie! Cum se spune: şi-a băgat dracul coada! Ce? Nu-i adevărat? Ha-ha-ha!

La curse, Şceavinski, urmărind caii, l-a mai pierdut din ochi pe căpitan. Dar în pauză îl vedea ba într-o tribună, ba într-alta, sus, jos, la bufet, ori lângă casele de joc. În ziua aceea, cuvântul „Ţuşima” era pe buzele tuturor; ale jucătorilor, jocheilor, *book-maker*-ilor, ba chiar şi ale tuturor indivizilor zdrenţăroşi şi misterioşi totdeauna nelipsiţi de la curse. Cuvântul acesta era rostit şi ca batjocură la adresa unui cal care pierduse cursa, şi cu ciudă pentru pierdere, şi cu râs nepăsător, şi cu amărăciune. Unii discutau cu pasiune. Şceavinski îl vedea de departe pe căpitan intrând în vorbă cu diferiţi oameni, în felul lui încrezător şi degajat de beţiv, ici strângând mâna cuiva, colo bătându-l pe câte cineva pe umăr. Silueta lui măruntă, şontâcă apărea pretutindeni.

De la curse s-au dus la un restaurant, şi, după aceea, acasă la Şceavinski. Foiletonistului îi era puţin ruşine de rolul său de detectiv amator, dar nu se simţea în stare să-l părăsească, deşi din pricina acestei lupte surde şi încordate cu sufletul altui om se simţea obosit şi-l durea capul. După ce s-a convins că prin linguşire nu va ajunge la niciun rezultat, se străduia acum să-l facă pe căpitan să se dea de gol, răscolindu-i sentimentele patriotice.

— Totuşi, mi-e milă de bieţii maimuţoi japonezi, zise el, cu o părere de rău plină de ironie. Orice s-ar spune, Japonia şi-a epuizat în acest război tot geniul naţional. După mine, seamănă cu un omuleţ firav, care, în stare de euforie sau beţie, ori din lăudăroşenie, a ridicat în spinare o greutate de douăzeci de puduri, şi-a vătămat măruntaiele, şi-acum trage să moară. Rusia este o ţară cu totul deosebită! E un colos. Pentru ea, înfrângerile din

Manciuria sunt ca ventuzele scarificate pentru un om cu tensiune mare. O să vezi cum o să-şi vină în fire după război şi cum o să-nflorească, în timp ce Japonia va slăbi şi va pieri. Greutatea a fost prea mare pentru ea. Degeaba spun unii că acolo există o civilizaţie, că toată lumea ştie carte şi că au o tehnică europeană. La urma urmei, japonezul rămâne totuşi un asiatic, jumătate om, jumătate maimuţă. Şi ca tip se apropie de maimuţe, întocmai ca buşimanii, tuaregii şi botocuzii. Este de ajuns să-i studiezi unghiurile feţei. Într-un cuvânt – maimuţoi. Şi n-am fost câtuşi de puţin învinşi de cultura sau de tinereţea voastră politică, ci pur şi simplu de o izbucnire dementă, de o criză de epilepsie. Ştii ce înseamnă *raptus?* E un acces de turbare! În starea asta, o femeie slabă poate să rupă lanţuri şi să doboare nişte bărbaţi voinici ca pe nişte copii neputincioşi. Dar a doua zi nu mai e în stare să ridice nici măcar mâna. Aşa este şi Japonia. Crede-mă, accesul ei de eroism va fi urmat de neputinţă şi marasm. Bineînţeles, mai înainte va trece printr-o fază de lăudăroşenie naţională, de militarism jignitor şi de şovinism nebunesc.

— Aşa e, strigă căpitanul Râbnikov, cuprins de un entuziasm prostesc. Ce e drept e drept. Lasă-mă să-ţi strâng mâna, *musiu* scriitorule. Numaidecât îţi dai seama că ai de-a face cu un om deştept.

Râdea răguşit, în hohote, scuipa, îl bătea pe Şceavinski peste genunchi, îi scutura mâna. Pe Şceavinski îl cuprinse deodată un sentiment de ruşine pentru metodele sale ascunse de cercetător perspicace al inimii omeneşti.

„Dar dacă greşesc, şi Râbnikov ăsta este într-adevăr un ofiţer beţiv de infanterie? Ptiu, drace! Totuşi, e imposibil. Însă dacă ar fi aşa, o, doamne, tare prosteşte mă mai port!”

Acasă, îi arătă căpitanului biblioteca sa, colecţia de porţelanuri, nişte gravuri rare şi doi câini siberieni, de rasă. Soţia lui, o actriţă neînsemnată de operetă, era plecată din oraş.

Râbnikov se uită la toate, politicos, dar fără prea mare curiozitate, şi gazdei i se păru că le priveşte cu un fel de plictiseală, ba chiar cu dispreţ. La un moment dat, Râbnikov deschise o revistă şi citi câteva rânduri cu glas tare.

„Iar a făcut o greşeală!” îşi spuse foiletonistul, când îl auzi citind foarte corect, dar sacadat, rostind exagerat de exact fiecare literă, aşa cum fac elevii foarte buni când studiază o limbă străină şi vor să se laude. Însă probabil că Râbnikov observă efectul cititului său,

fiindcă închise curând revista şi întrebă:

— Dar şi dumneata scrii, nu-i aşa?

— Da... puţin...

— La ce ziare scrii?

Şceavinski îi spuse. Râbnikov îi punea această întrebare pentru a şasea oară în ziua aceea.

— Ah, da, da, uitasem că te-am mai întrebat. Ştii ceva, domnule scriitor?

— Ce anume?

— Uite ce-ţi propun. Dumneata scrie, şi eu o să-ţi dictez... Adică n-o să dictez... O, cum aş îndrăzni! Râbnikov îşi frecă mâinile, înclinându-se grăbit. Dumneata scrii cum crezi de cuviinţă, iar eu o să dau numai ideile şi unele... ca să zic aşa... amintiri de război. Am o groază de material interesant.

Şceavinski se aşeză pe colţul mesei, făcându-i căpitanului un semn şiret cu ochiul.

— Şi, fireşte, să-ţi pomenesc numele?

— Păi de ce nu? Se poate. N-am nimic împotrivă. Chiar aşa să şi scrii: „Datele astea mi le-a comunicat cu amabilitate căpitanul Râbnikov, întors de curând de pe front.”

— Perfect. Şi pentru ce-ţi trebuie?

— Cum adică?

— De ce vrei ca numele dumitale să figureze neapărat în amintirile acestea? O să ai nevoie de asta mai târziu, când o să-ţi dai raportul? Să arăţi că ai influenţat ziarele ruseşti? Să dovedeşti cât eşti de dibaci?

Dar, ca de obicei, căpitanul evită un răspuns direct.

— Poate n-ai timp? Eşti ocupat cu altceva? Atunci dă-le dracului de amintiri. Nici n-ai putea să scrii tot ce-a fost. Cum spune zicala: să treci prin viaţă e ceva mai greu decât să străbaţi un câmp. Ce? Nu-i adevărat? Ha-ha-ha!

Între timp, lui Şceavinski îi veni în minte o idee interesantă. În camera lui de lucru se afla o masă mare, albă, lucrată din lemn de frasin, natural. Pe tăblia curată şi netedă a acestei mese, toţi cunoscuţii lui îşi lăsau autografele sub formă de aforisme, versuri, desene, ba chiar şi note muzicale. El îi spuse lui Râbnikov:

— Uită-te la albumul acesta al meu, domnule căpitan. Nu vrei să scrii ceva în amintirea plăcutei şi, îndrăznesc să sper, îndelungatei noastre cunoştinţe? (şi se înclină respectuos).

— De ce nu, cu plăcere, se învoi numaidecât Râbnikov. Vrei să

scriu ceva din Puşkin sau din Gogol?

— Nu... Mai bine ceva de la dumneata.

— De la mine? Perfect.

Luă tocul, muie peniţa în cerneală, se gândi puţin şi dădu să scrie. Dar Şceavinski îl opri pe neaşteptate:

— Mai bine să facem altfel. Uite, aici ai o bucăţică de hârtie şi nişte pioneze. Te rog să scrii ceva foarte interesant, apoi să acoperi scrisul cu hârtia şi să prinzi colţurile în pioneze. Îţi dau cuvântul meu de onoare, cuvântul de onoare al unui scriitor, că timp de două luni nu mă voi atinge de această hârtiuţă şi nu mă voi uita ce scrie dedesubt. De acord? Aşadar, scrie. Eu ies din odaie, ca să nu te stingheresc.

Peste cinci minute, Râbnikov îl strigă:

— Poftеşte!

— Gata? îl întrebă Şceavinski, intrând în odaie.

Râbnikov luă poziţia de drepţi, îşi duse palma la frunte ca şi cum ar fi salutat şi răcni milităreşte:

— Gata, să trăiţi, înălţimea-voastră!

— Mulţumesc. Acum să mergem la Buff sau într-altă parte, zise Şceavinski. O să mai vedem. Astăzi am de gând să te ţin toată ziua, căpitane.

— Îmi face foarte mare plăcere, răspunse Râbnikov cu un glas răguşit de bas, ciocnindu-şi călcâiele.

Şi, ridicând din umeri, îşi netezi cu un gest larg mustăţile.

Dar Şceavinski nu-şi ţinu cuvântul, minţindu-l fără voia lui pe căpitan. În ultima clipă, înainte de a ieşi din casă, băgă de seamă că-şi uitase portţigaretul în birou. Îl lăsă pe Râbnikov în antreu şi se întoarse să-l ia. Foaia albă de hârtie, prinsă cu grijă în pioneze, îi stârni curiozitatea. Neputând rezista ispitei, aruncă o privire hoţească spre uşă şi, îndoind un colţ al hârtiei, citi cuvintele scrise cu litere fine, clare, neobişnuit de elegante:

„Deşi eşti Ivanov al şaptelea, eşti totuşi un prost!”...

IV

Târziu după miezul nopţii, ieşiră dintr-un şantan de la marginea oraşului, însoţiţi de reputatul comic de operetă, Jenin-Lirski, de tânărul substitut de procuror, Saşka Ştralman, cunoscut în tot Petersburgul prin neasemuitul său talent de a povesti scene nostime de actualitate, şi de protectorul artelor, fiul de negustor

Kariukov.

Lumina se îngâna cu întunericul. Era o noapte albă, caldă, străvezie, cu mii de nuanţe gingaşe, cu apa sidefie în canalurile liniştite, în care se oglindeau clar pietrele cenuşii ale cheiului şi verdeaţa nemişcată a copacilor, precum şi cerul palid, obosit parcă de insomnie, cu nori adormiţi, lungi, subţiri şi pufoşi ca nişte smocuri de vată destrămată.

— Şi acum unde mergem? întrebă Şceavinski, oprindu-se în poarta grădinii. Mareşale Oiama! Care e părerea dumitale competentă?

Toţi cinci stăteau nehotărâţi pe trotuar. Era clipa obişnuită dinaintea zorilor, când în oamenii porniţi pe chef oboseala fizică luptă cu dorinţa nestăpânită de noi aventuri. Din grădină, ieşeau mereu alţi clienţi, râzând, fredonând şi târşâindu-şi zgomotos picioarele pe lespezile albe, zvântate de vânt. Cântăreţele, cu pălării enorme, cu briliante sclipitoare în urechi, ieşeau grăbite, foşnindu-şi cu îndrăzneală mătasea jupoanelor, însoţite de bărbaţi eleganţi, îmbrăcaţi în haine de culoare deschisă, cu flori la butonieră. Doamnele acestea, pe care portarii le ajutau respectuos să se urce în trăsură şi în automobilele gata de pornire, îşi aranjau cu un gest degajat rochiile în jurul picioarelor şi dispăreau în noapte, ţinând cu mâna partea din faţă a borului pălăriei. Coristele şi cocotele mai de lux plecau cu birje simple, câte una sau două cu vreun bărbat. Altele – prostituatele obişnuite, care fac trotuarul – mişunau de-a lungul gardului de lemn, încercând să agaţe bărbaţii care plecau pe jos, mai ales pe cei beţi. În penumbra albă a nopţii de mai, feţele lor păreau măşti grosolane, albastre din pricina fardului, cu obrajii nefiresc de roşii şi cu sprâncenele groase, perfect arcuite. Însă cu atât mai jalnic apăreau de sub culorile acestea vii galbenul tâmplelor scofâlcite, slăbiciunea gâtului vânos şi grăsimea bărbiei lor moleşite. Doi sergenţi călări înjurau de mama focului, repezindu-şi mereu spre ele caii cu boturile înspumate, făcându-le să ţipe, s-o ia la goană şi să se agaţe de mânecile trecătorilor. Lângă grilajul canalului se îmbulzeau vreo douăzeci de oameni. Acolo se declanşase unul din obişnuitele scandaluri din zori de zi. Un ofiţer imberb, beat mort, urla, prefăcându-se că vrea să scoată sabia, în timp ce un sergent de stradă îl ruga stăruitor, ducând mereu mâna la inimă. Un individ beat, cu un aer suspect, cu o şapcă cu cozorocul rupt, îi spunea cu un glas dulceag şi linguşitor: „Înălţimea-voastră, daţi-i dracului, nu

merită să-i luaţi în seamă. Trageţi-mi mai bine mie una peste bot şi vă sărut mâna, înălţimea-voastră.” Iar din spatele celorlalţi, un *gentleman* uscăţiv şi încruntat, căruia i se vedeau de sub gambeta trasă pe nas numai mustăţile negre şi groase, răcnea cu o voce de bas: „Ce vă mai bateţi capul cu el! Aruncaţi-l în apă şi gata!”

— Într-adevăr, maior Fukuşima, spuse actorul. Trebuie să încheiem într-un mod demn ziua plăcutei noastre cunoştinţe. Să mergem la fete. Saşka, tu unde zici să mergem?

— La Berta? răspunse Ştralman tot cu o întrebare.

Râbnikov chicoti, frecându-şi vesel mâinile.

— La femei? De ce nu? Dacă-i bal, bal să fie! Unde merg toţi, merg şi eu! Ce, nu-i adevărat? Dacă-i de mers să mergem, a spus papagalul. Ce? Ha-ha-ha!

Şceavinski îl prezentase tinerilor săi prieteni, luaseră masa împreună la cafe-şantan ascultaseră orchestra românească şi băuseră şampanie şi lichioruri. O vreme, toţi se distraseră, dându-i lui Râbnikov numele diverşilor comandanţi militari japonezi, cu atât mai mult cu cât se părea că îngăduinţa căpitanului nu cunoştea margini. Jocul acesta grosolan şi familiar îl începuse Şceavinski. E drept, uneori îşi dădea seama că nu se poartă frumos cu Râbnikov, ba că săvârşeşte poate chiar şi un act de trădare. Dar se liniştea, zicându-şi că nu-şi spusese niciodată cu glas tare bănuielile, iar cunoscuţilor lui nici prin minte nu le trecea să se gândească la aşa ceva.

La începutul serii, îl observase cu atenţie pe Râbnikov. Căpitanul era mai zgomotos şi mai vorbăreţ decât toţi ceilalţi: ciocnea mereu paharul cu vecinii, sărea în picioare, se aşeza iar, vărsa vinul pe faţa de masă, aprindea ţigara pe dos. Totuşi, foiletonistul băgă de seamă că Râbnikov bea foarte puţin.

La plecare, Râbnikov fu nevoit să meargă iarăşi în birjă cu ziaristul. Şceavinski nu era beat, ci numai uşor ameţit. În general, rezista foarte bine la băutură, însă capul îi vuia de parcă clocotea în el spuma şampaniei. Îl privi pe căpitan dintr-o parte. În semiîntunericul nopţii albe, faţa lui Râbnikov căpătase o nuanţă închisă, argiloasă. Toate cutele se accentuaseră şi deveniseră negre, iar zbârciturile de la tâmple, de lângă nas şi din jurul gurii se adânciseră şi ele. Căpitanul şedea gârbovit, cu mâinile ascunse în mânecile mantalei, răsuflând greu, cu gura deschisă. Avea aerul unui om obosit, bolnav. Şceavinski simţi mirosul respiraţiei lui şi se gândi că un astfel de miros acru îl are răsuflarea jucătorilor după

câteva nopţi petrecute la masa de joc, sau a oamenilor istoviţi de insomnie ori de muncă intelectuală încordată. Îl copleşi un val de milă şi duioşie. Îl îmbrăţişă pe Râbnikov şi, trăgându-l spre el, îi spuse prietenos:

— Ei bine, căpitane. Mă predau. N-am scos-o la capăt cu dumneata şi-ţi cer iertare pentru neplăcerea pe care ţi-am pricinuit-o. Dă-mi voie să-ţi strâng mâna.

Îşi scoase de la butonieră trandafirul pe care i-l pusese în piept, în grădină, o vânzătoare de flori, şi-l înfipse în petliţa mantalei căpitanului.

— Asta-i în semn de pace, căpitane. Să nu ne mai chinuim unul pe altul.

Birjarul opri în faţa unei case de piatră, cu etaj, cu o intrare frumoasă şi cu obloanele trase la ferestre. Ceilalţi, care ajunseseră înaintea lor, îi aşteptau. N-au fost lăsaţi să intre chiar îndată. Mai întâi, în poarta grea se deschise o ferestruică doar cât o palmă, în care apăru ochiul cenuşiu, rece şi atent al cuiva, şi abia după aceea se deschise şi uşa.

Localul acesta era ceva intermediar între un bordel scump şi un club de lux. Avea o intrare somptuoasă. În antreu se afla un urs împăiat, pretutindeni, covoare de preţ, lustre, perdele de mătase, chelneri îmbrăcaţi în frac, cu mănuşi. Aici veneau bărbaţii care nu voiau să-şi încheie noaptea o dată cu închiderea restaurantelor. Aici puteai să joci cărţi, găseai vinuri scumpe şi totdeauna un mare număr de femei frumoase, tinere, care se schimbau des.

Au urcat la etaj. Sus era amenajat un salon spaţios, cu plante în butoiaşe şi cu un divan aşezat lângă balustrada scării. Şceavinski urcă scara la braţ cu Râbnikov. Deşi îşi dăduse cuvântul să nu-l mai tachineze, nu se putu stăpâni să nu zică:

— Să urcăm pe eşafod, căpitane.

— Nu mă tem, răspunse acesta, domol. Aşa şi aşa înfrunt moartea în fiecare zi.

Făcu un gest uşor cu mâna, zâmbind forţat. Zâmbetul dădu pe neaşteptate feţei lui cenuşii o expresie de oboseală şi bătrâneţe.

Şceavinski îl privi tăcut, cu mirare. Îi era ruşine de purtarea lui. Însă Râbnikov o întoarse imediat:

— Ei da, moartea. Un ostaş trebuie să fie totdeauna gata să moară. Ce să-i faci? E un mic neajuns al profesiei noastre.

Şceavinski şi mecena Kariukov, binecunoscuţii în local şi socotiţi oaspeţi de onoare, fură întâmpinaţi cu zâmbete vesele şi cu

plecăciuni adânci.

Li s-a pus la dispoziţie un salon mare, bine încălzit, cu pereţii acoperiţi cu tapete roşii, aurite, pe jos cu un covor gros, de un verde-deschis, iar în colţuri şi pe masă, cu candelabre. S-au servit: şampanie, fructe şi bomboane. Au venit femeile – întâi trei, apoi încă două, iar după aceea se perindau mereu altele, toate drăguţe, pudrate din belşug, cu braţele, gâtul şi pieptul goale, îmbrăcate cu rochii scumpe, în culori vii. Multe purtau fuste scurte până la genunchi, una era îmbrăcată cu o uniformă cafenie de liceană, iar alta, cu pantaloni strâmţi, pe cap cu o tichie de jocheu. A venit şi o doamnă mai în vârstă, grasă, înveşmântată în negru – un fel de patroană sau administratoare. Avea o înfăţişare foarte cuviincioasă, faţa galbenă ca lămâia, cu pielea zbârcită. Rădea mereu cu un râs plăcut de femeie bătrână, tuşea şi fuma fără încetare. Pe Şceavinski, pe actor şi pe Mecena îi trata cu cochetăria degajată a unei doamne care ar fi putut să le fie mamă, le atingea mâna cu batista, iar lui Ştralman – evident favoritul ei – îi spunea Saşka.

— Hai, generale Kuroki, zise Kariukov, să bem pentru strălucitele succese ale glorioasei armate din Manciuria. Ai o mutră cam acră.

Şceavinski îl întrerupse, căscând:

— Ajunge, domnilor. Cred că ar fi timpul să vă lăsaţi de jocul ăsta. Abuzaţi de bunătatea căpitanului.

— Nu mă supăr, se împotrivi Râbnikov. Să bem, domnilor, în sănătatea drăguţelor noastre doamne.

— Cântă ceva, Lirski, îl rugă Şceavinski pe actor.

Acesta se aşează cu plăcere la pian şi începu să cânte o romanţă ţigănească. De fapt nu cânta, ci mai curând povestea, fără să-şi scoată ţigara de foi din gură, uitându-se în tavan şi legănându-se afectat. Femeile îi ţineau isonul cu glas tare şi fals, întrecându-se care mai de care s-o ia înaintea celorlalte. Apoi Saşka Ştralman imită la perfecţiune un fonograf, prefăcându-se că redă o operă italiană, apoi imită diferite animale. Kariukov dansa fandango, cerând mereu alte sticle de vin.

El dispăru primul din salon cu o poloneză roşcovană şi tăcută; după el urmară Ştralman şi actorul. Nu mai rămăseseră decât Şceavinski, pe genunchi cu o unguroaică oacheşă cu dinţi foarte albi, şi Râbnikov, alături de o femeie blondă, grasă, îmbrăcată cu o bluză de atlaz albastru, cu un decolteu pătrat până la jumătatea pieptului.

— Să ne despărţim pentru câteva clipe, căpitane, zise

Şceavinski, sculându-se în picioare şi întinzându-se. E târziu. Sau, mai exact, e devreme. Vino la mine la dejun pe la unu. Mămico, băutura s-o treci în contul lui Kariukov. Dacă iubeşte sfânta artă, să plătească pentru onoarea de a cina cu slujitorii ei. Toate bune.

Femeia blondă îşi încolăci braţul gol pe după gâtul căpitanului şi zise simplu:

— Să mergem şi noi, sufleţelule. Într-adevăr, e târziu.

V

Avea o cameră mică, plăcută, cu tapete albastre şi cu o lampă-felinar suspendată de tavan, de un albastru-pal. Pe măsuţa de toaletă era o oglindă rotundă, în ramă albastră, pe un perete, o litografie, pe alt perete, un covor, iar de-a lungul lui, un pat lat, de metal.

Femeia se dezbrăcă şi-şi frecă uşor şoldurile, cu un sentiment de uşurare şi plăcere, acolo unde combinezonul făcuse cute din pricina corsetului. Apoi, micşoră flacăra lămpii, se aşeză pe pat şi începu să-şi desfacă liniştită şireturile de la ghete.

Râbnikov şedea la masă, cu coatele desfăcute şi cu capul în mâini, uitându-se fix la picioarele ei mari, armonioase, cu pulpe pline, frumos subliniate de ciorapii ei negri ajuraţi.

— Nu te dezbraci, ofiţerule? îl întrebă femeia. Ia spune, drăguţule, de ce zic de dumneata că eşti general japonez?

Râbnikov râse, fără să-şi ia privirea de la picioarele ei.

— Prostii. Glume de-ale lor. Cunoşti probabil versurile: Nu-i păcat să râzi de ceea ce la râs te-mbie...

— Sufleţelule, îmi mai oferi nişte şampanie? Ei, dacă eşti atât de zgârcit, să cer măcar nişte portocale. Rămâi numai câtva timp sau toată noaptea?

— Toată noaptea. Hai, vino lângă mine.

Femeia se întinse alături de el, aruncă ţigara pe jos şi începu să se foiască sub plapumă.

— Îţi place să dormi la perete ? îl întrebă ea. Bine, stai aşa, stai aşa. Vai, ce picioare reci ai! Ştii că-i ador pe militari? Cum te cheamă?

— Pe mine? îşi drese glasul, tuşind, şi răspunse, şovăitor: sunt căpitanul Râbnikov. Vasili Alexandrovici Râbnikov.

— Aha, Vasea! Cunosc un licean, Vasea, grozav de drăguţ.

Se ghemui sub plapumă şi începu să cânte, râzând:

Vasea, Vasea, cine-mi eşti
Tot înşiri mereu poveşti...

— Dar zău că semeni cu un japonez. Şi ştii cu cine? Chiar cu mikadoul. Avem un portret de-al lui. Păcat că-i prea târziu, că ţi l-aş arăta. Semeni cu el ca două picături de apă.

— Sunt încântat, zise Râbnikov, şi-i mângâie uşor umărul neted şi rotund.

— Sau poate că eşti, într-adevăr, japonez? Ei zic că ai fost la război. E-adevărat? Vai, sufleţelule, mă gâdili teribil. Ia spune, e groaznic acolo, la război?

— Groaznic... Ba nu, nu prea. Să lăsăm astea, zise el cu un glas obosit. Cum te cheamă?

— Clotilda. Dar ţie îţi spun în secret – numele meu adevărat este Nastasia. Dar aici îmi spun Clotilda, fiindcă numele meu e prea urât... Nastia, Nastasia, parcă ar fi de bucătăreasă.

— Nastia? repetă el, îngândurat, sărutând-o uşor pe sân. Ba nu, e frumos, Nas-tia, repetă el încet.

— Ce ai găsit frumos la el? Malvina, Vanda, Jenia, Irma... zic şi eu nume frumoase. Vai, sufleţelule! Şi se lipi de el. Eşti simpatic... Şi ai părul atât de negru. Îmi plac bruneţii. Probabil că eşti căsătorit?

— Nu, nu sunt căsătorit.

— Las' că ştiu eu poveştile astea. Aici toţi ziceţi că sunteţi burlaci. Dar pesemne că ai şi vreo şase copii.

Din cauză că fereastra era închisă cu obloane, iar lampa abia mai pâlpâia, în odaie era întuneric. Faţa ei, care era aproape de tot de a lui, se contura ciudat pe albul şters al pernei. Nu mai semăna cu faţa dinainte, o faţă de rusoaică, rotundă, simplă şi frumoasă, cu ochi cenuşii. Acum părea mai trasă şi, parcă schimbându-şi expresia în mod ciudat în orice clipă, devenea gingaşă, enigmatică, amintindu-i lui Râbnikov un chip drag, binecunoscut, fermecător, atât de apropiat cândva.

— Cât eşti de frumoasă! şopti el. Te iubesc... Te iubesc...

Pe neaşteptate, rosti un cuvânt neînţeles, cu totul străin pentru urechea femeii.

— Ce-ai spus? îl întrebă ea, uimită.

— Nimic... Nimic. Aşa o vorbă, Scumpo! Femeie! Eşti femeie... Te iubesc...

Îi săruta mâinile, gâtul şi părul, tremurând de nerăbdare, şi înfrânarea propriei sale nerăbdări îi provoca o încântare nespusă. Îl cuprinsese o pasiune tumultoasă şi plină de gingăşie pentru femeia

aceasta sătulă, pentru trupul ei plin, tânăr, îngrijit şi frumos. Dorul de femeie, înăbuşit până atunci de viaţa de ascet, de continua oboseală fizică, de munca încordată a minţii şi a voinţei, izbucni în el cu o flacără uriaşă, îmbătătoare.

— Şi mâinile tale sunt reci, zise ea cu stângăcie şi sfială. Omul acesta avea în el ceva surprinzător, neînţeles, care o neliniştea. Mâini reci – inima caldă.

— Da, da, da... Inima, repeta el ca un nebun, tremurând, cu glas întretăiat. Inima caldă... Inima...

Ea se obişnuise de mult cu ritualul exterior şi cu amănuntele ruşinoase ale dragostei, şi le executa în fiecare zi de câteva ori – mecanic, cu nepăsare, adesea cu un dezgust reţinut. Sute de bărbaţi, începând cu bătrânii care-şi puneau peste noapte dinţii în pahar şi sfârşind cu băieţandrii care îşi schimbă vocea – civili, militari, unii pleşuvi, iar alţii păroşi ca nişte maimuţe, pătimaşi ori neputincioşi, morfinomani, care nu-şi ascundeau viciul în faţa ei, bărbaţi nespus de frumoşi, infirmi, desfrânaţi, care uneori îi făceau greaţă, tineri ce se porneau pe plâns din pricina primului păcat – toţi o îmbrăţişau cu vorbe neruşinate, cu sărutări lungi, îi duhneau în obraz, gemeau în paroxismul patimii animalice, care – ea ştia bine – va fi înlocuită curând cu un dezgust făţiş şi nestăvilit. Toate chipurile bărbăteşti îşi pierduseră de mult în ochii ei orice trăsături individuale şi se contopiseră parcă într-un singur chip dezgustător, dar inevitabil, veşnic aplecat spre ea, desfrânat, cu o gură băloasă, cu ochii înceţoşaţi, ca de mică, schimonosit şi urâţit de grimasa senzualităţii de care îi era scârbă, fiindcă ea n-o împărtăşea niciodată.

Apoi, toţi erau grosolani, pretenţioşi, lipsiţi de cea mai elementară ruşine, de cele mai multe ori urâţi şi ridicoli, aşa cum poate fi urât şi ridicol un om din zilele noastre îmbrăcat numai cu rufăria de corp. Dar acest ofiţer mărunţel, în vârstă, îi făcea o impresie nouă, cu totul deosebită, atrăgătoare. Toate mişcările lui se distingeau prin prudenţa lor insinuantă. Mângâierile, sărutările şi atingerile lui erau neînchipuit de gingaşe. Şi cu toate acestea, el o prindea pe nesimţite în mreaja nervoasă a pasiunii adevărate, încordate, animalice, care chiar de la distanţă, chiar fără voia ei, răscoleşte senzualitatea femeii, o face docilă, o supune dorinţelor masculului. Dar biata ei minte mărginită, care nu depăşea cadrul îngust al bordelului, nu putea să-şi dea seama de farmecul acesta ciudat şi emoţionant. Putea doar să şoptească, ruşinată, fericită şi

mirată, obişnuitele cuvinte vulgare:

— Ce bărbat interesant eşti! Eşti puişorul meu! Aşa e?

Femeia se ridică din pat, stinse lampa şi se culcă din nou lângă el. Printre crăpăturile obloanelor pătrundea lumina dimineţii, umplând camera cu o penumbră albăstruie, ceţoasă. Din odaia de alături se auzea ticăitul unui deşteptător. De departe răzbătea un cântec trist.

— Când mai vii? îl întrebă Nastasia.

— Cum? zise, somnoros, Râbnikov, deschizând ochii. Când mai vin? Curând... Mâine...

— Mă minţi. Zău, spune adevărat, când vii? O să-mi fie dor de tine.

— Mm... O să venim cu dor. O să le scriem... Ei se vor opri în munţi... murmura el cuvinte fără şir.

O piroteală grea îi încătuşa trupul. Dar, cum li se întâmplă de obicei oamenilor care nu s-au mai bucurat de mult de un somn regulat, nu izbutea să adoarmă. De-abia începea conştiinţa să i se acopere cu vălul întunecat, uşor şi plăcut al uitării, că un impuls lăuntric, îngrozitor, îi făcea trupul să zvâcnească. Tresărea, gemea, îşi deschidea larg ochii plini de o spaimă sălbatică şi se cufunda iarăşi în starea enervantă de tranziţie, între vis şi veghe, stare asemănătoare cu un delir plin de vedenii confuze şi înfricoşătoare.

Femeii nu-i era somn. Şedea pe pat, numai în cămaşă, cu braţele goale încolăcite pe după genunchii strânşi, uitându-se la Râbnikov, curioasă şi înfiorată. În penumbra albăstrie, chipul lui părea şi mai galben. Trăsăturile i se ascuţiseră şi semăna cu un mort. Îşi ţinea gura deschisă, dar nu i se auzea răsuflarea. Şi pe întreaga lui faţă, mai ales în jurul ochilor şi al gurii, se aşternuse pecetea unei oboseli şi a unei suferinţe omeneşti atât de profunde, cum nu-i mai fusese dat să vadă. Femeia îl mângâie încetişor pe părul aspru şi pe frunte. Pielea lui era rece şi acoperită de o sudoare lipicioasă. Atingerea îl făcu pe Râbnikov să tresară; ţipă, speriat, şi se ridică repede în capul oaselor.

— A! Cine e? Cine? izbucni el cu un glas întretăiat, ştergându-şi faţa asudată cu mâneca de la cămaşă.

— Ce-i cu tine, puiule? îl întrebă femeia, cu milă. Ţi-e rău? Vrei puţină apă?

Dar Râbnikov se mai liniştise şi se întinse din nou în pat.

— Nu, mulţumesc. Acum mi-e bine... Am visat... Te rog, fetiţo dragă, culcă-te.

— Când să te scol, sufleţelule?

— Să mă scoli... în zori... Soarele răsare devreme şi vin dragonii... O să mergem cu barca... Ştii? O să mergem cu barca peste râu.

Tăcu, şi câteva minute rămase liniştit. Dar faţa lui încremenită, ca de mort, se schimonosi deodată de o durere chinuitoare. Se răsuci, gemând, pe spate, şi de pe buze îi năvăliră cuvinte ciudate, misterioase, într-o limbă străină.

Femeia asculta, cu respiraţia tăiată, cuprinsă de spaima superstiţioasă pe care o naşte totdeauna delirul unui om adormit. Faţa lui se afla la două palme de ea, şi femeia o privea ţintă. El tăcu vreo câteva clipe, apoi începu iar să înşire vorbe multe, străine. Se întrerupse iar, de parcă asculta ce-i spune altcineva. Şi ea auzi deodată singurul cuvânt japonez pe care-l cunoştea din ziare, rostit cu glas tare, clar şi ferm:

— *Banzai*!

Inima îi bătea atât de tare, că făcea să tresară des şi repetat pătura pluşată ce-o acoperea. Îşi aminti că tovarăşii de chef îi dăduseră în salonul roşu lui Râbnikov numele a tot felul de generali japonezi şi o urmă de bănuială miji în mintea ei mărginită.

Cineva bătu uşor în uşă. Ea se sculă şi deschise.

— Tu eşti, Clotildocika? se auzi şoapta unei femei. Nu dormi? Hai o clipă la mine. A sosit Leonka şi face cinste cu lichior de caise. Vino, dragă.

Era Sonia Karaimka, vecina de cameră a Clotildei, legată de ea prin dragostea aceea isterică şi dulceagă, care le apropie totdeauna pe două femei în astfel de localuri.

— Bine. Vin numaidecât. O să-ţi povestesc ceva foarte interesant. Aşteaptă numai să mă îmbrac.

— Prostii! Ce să te îmbraci! Te jenezi de Leonka? Hai aşa cum eşti.

Dar femeia îşi trase fusta.

Râbnikov se trezi.

— Unde te duci? întrebă el, somnoros.

— Vin îndată, am puţină treabă, răspunse ea, încheindu-şi grăbită fusta. Dormi! Vin îndată!

Dar el se şi cufundase într-un somn adânc şi nu mai auzi ultimele ei cuvinte.

VI

Leonka era idolul întregii case, începând cu patroana şi terminând cu ultima servitoare. În localuri de acestea, unde plictiseala, lipsa de activitate şi literatura proastă generează gusturi romantice, hoţii şi detectivii stârnesc cea mai mare admiraţie, datorită vieţii lor eroice, plină de peripeţii palpitante, de primejdii şi capcane. Leonka apărea aici în cele mai variate costume, aproape machiat. Câteodată, el tăcea, misterios, şi – lucrul acesta îl ştia toată lumea – de multe ori le dovedise celor din jur că sergenţii din cartier se poartă faţă de el cu un nemărginit respect şi-i execută ordinele orbeşte. O dată, cu trei-patru cuvinte, spuse într-un jargon necunoscut, a pus capăt într-o clipă unui scandal îngrozitor, stârnit de nişte hoţi beţi, care au părăsit imediat localul, fără să crâcnească. În afară de aceasta, din când în când avea bani cu ghiotura. De aceea, nu e de mirare că Henriette sau, cum o numea el, Ghenka, fata „cu care era în amor”, se bucura de un respect general deosebit, îmbinat cu invidie.

Leonka era un tânăr oacheş, pistruiat, cu mustăţi negre, răsucite în sus până aproape de ochi, cu o bărbie joasă şi lată şi cu ochi negri, frumoşi şi neruşinaţi. Acum şedea pe divan, fără haină, cu vesta descheiată şi cravata desfăcută. Nu era prea înalt, dar zvelt, cu pieptul bombat şi muşchii tari, gata parcă să-i rupă mânecile cămăşii sus la umeri. Lângă el, cu picioarele sub ea, şedea Ghenka, iar în faţa lui, Clotilda. El povestea cu un aer neglijent şi cu un ton trufaş şi căutat, sorbind încet lichiorul cu buzele sale roşii.

— L-au adus la secţie. În buletinul de populaţie scria Kornei Sapetov, târgoveţ din Kolpinsk, sau dracu ştie de unde. Bineînţeles, era beat mort, canalia. „Băgaţi-l la răcoare, ca să se trezească.” Până acum nimic deosebit. Dar tocmai în clipa aceea am intrat întâmplător *eu* în biroul comisarului. Când l-am văzut, am rămas tablou. O cunoştinţă veche. Sanka Measnik. Triplu omor şi spargere la o biserică. I-am făcut imediat semn cu ochiul comisarului de serviciu, şi am ieşit pe coridor, cu aerul cel mai senin din lume. Comisarul, după mine. „Ce s-a întâmplat, Leonti Spiridonovici?” „Ia să-l duceţi pe frumosul ăsta o clipă la secţia judiciară.” L-au dus. Ticălosul nici n-a tresărit măcar. Eu m-am uitat drept în ochii lui, zicând... Leonka bătu semnificativ cu degetele în masă. „De când ai venit din Odesa, Sanecika?” El, fireşte, făcea pe niznaiul. Ticălos, nu glumă! „Nu ştiu cine este Sanka Measnik. Eu sunt cutare.” Dar eu m-am apropiat de el, l-am apucat de barbă şi... am rămas cu ea

în mână. Era falsă! „Recunoşti, porc de câine?” „Nu ştiu nimic.” I-am plesnit una între ochi şi-ncă una, de i-a dat borşul. „Recunoşti?” „Nu ştiu nimic.” „Aha, din ăştia-mi eşti! Eu mă port omeneşte cu tine, şi tu... Dar ţi-ai făcut-o singur. Ia să-l aduceţi încoace pe Axenti Bloha.” Era un infractor arestat, care-l ura de moarte pe Sanka. Eu, fetelor, cunosc toate afacerile ăstora. L-au adus pe Bloha. „Ce zici, Bloha, cine-i individul ăsta?” Bloha râde: „Păi cine să fie, dacă nu Sanka Measnik? Ce mai faci, Sanecika? De când ai binevoit să pofteşti pe la noi pe-aici? Cum ţi-a mers la Odesa?” Atunci, Measnik s-a dat bătut: „Arestează-mă, Leonti Spiridonovici. Ai biruit. Nimeni nu-ţi scapă, Leonti Spiridonovici. Îmi dai o ţigară?” Bineînţeles că i-am dat. Asta nu refuz niciodată, din altruism. Şi l-au dus pe robul domnului la puşcărie. Lui Bloha i-a aruncat numai o privire. Şi m-am gândit: „Nu-l văd bine pe Bloha. Measnik o să-i facă de petrecanie.”

— O să-i facă de petrecanie? întrebă Ghenka în şoaptă, îngrozită, cu un ton linguşitor şi plină de convingere.

— Nici vorbă că-i face de petrecanie. Aşa e ăsta!

Leonka sorbi o înghiţitură din păhărel, încântat de sine. Ghenka îl privea fix, speriată, cu o atenţie atât de încordată, încât rămăsese cu gura deschisă. Apoi se dezmetici şi se plesni cu palmele peste coapse.

— O, doamne! Ce grozăvie! Gândeşte-te numai, Clotildocika! Şi nu te-ai temut, Leonea?

— Ce întrebare! Să mă tem de un derbedeu?!

Atenţia şi entuziasmul femeilor îl aţâţaseră şi începu să le povestească întâmplarea cu nişte studenţi care făceau bombe pe insula Vasilevski. Poliţaiul oraşului îl însărcinase pe el să-i aresteze. După cum s-a constatat mai târziu, apucaseră să adune vreo douăsprezece mii de bombe. Dacă toate astea ar fi explodat, s-ar fi dus dracului nu numai casa asta, dar jumătate din Petersburg.

A urmat o povestire captivantă despre nemaipomenitul eroism al lui Leonka, travestit în student, care a pătruns în „laboratorul infernal”, a făcut cuiva semn de la fereastră şi într-o clipă i-a dezarmat pe răufăcători. Pe unul dintre ei l-a prins de mânecă tocmai în clipa când voia să arunce în aer un morman de bombe.

Ghenka, înfricoşată, se pocnea cu palmele peste picioare, întorcându-se mereu spre Clotilda şi exclamând:

— Vai de mine, doamne, dumnezeul meu! Gândeşte-te numai, Clotildocika, ce ticăloşi sunt studenţii ăştia! Niciodată nu i-am avut la inimă.

În sfârşit, emoţionată şi încântată de iubitul ei, îi sări de gât şi începu să-l sărute zgomotos.

— Leonecika, sufletul meu! Mi-e groază chiar şi numai să aud toate astea! Cum de nu te temi de nimic?

El îşi răsuci mustaţa, încântat de sine, zicând nepăsător:

— De ce să mă tem? Odată tot moare omul. Şi-apoi, pentru asta sunt plătit.

Pe Clotilda o chinuiau invidia şi gelozia pe prietena ei care avea un iubit atât de grozav. Bănuia vag că Leonka povesteşte minciuni, pe câtă vreme ei i se întâmplase chiar acum ceva cu totul neobişnuit, prin care nu mai trecuse nimeni şi care ar fi făcut să pălească într-o secundă impresia produsă de faptele eroice ale lui Leonka. Şovăi câteva clipe. O mai reţineau încă urme de milă şi duioşie pentru Râbnikov. Dar dorinţa isterică de a se remarca, povestind un caz romantic, o birui, şi zise rar, aproape în şoaptă:

— Ştii că am vrut să-ţi spun ceva, Leonea. Astăzi am un client ciudat.

— Crezi că e vreun pungaş? întrebă Leonka, îngăduitor.

Ghenka se supără.

— De unde ai mai scos-o şi pe-asta? E un ofiţeraş beat acolo.

— Să ştii că unii pungaşi se travestesc în ofiţeri, o întrerupse Leonka, grav. Dar ce ai vrut să spui, Clotilda?

Atunci, ea povesti amănunţit, cu spiritul de observaţie pur feminin pentru lucruri mărunte, tot ceea ce ştia de Râbnikov. Cum prietenii lui îi spuneau generalul Kuroki, cum semăna cu un japonez, despre ciudata lui gingăşie şi patimă, vorbi de aiurările lui şi, în sfârşit, de felul cum rostise cuvântul „banzai”.

— Nu cumva minţi? o întrebă repede Leonka, şi în ochii lui întunecaţi se-aprinseră scântei tăioase.

— Zău! Să nu mă ridic de pe locul ăsta! Uită-te pe gaura cheii, că o să deschid oblonul. Leit japonez!

Leonka se ridică încet, cu un aer serios, îşi îmbrăcă haina şi-şi pipăi cu grijă buzunarul interior, din stânga.

— Hai, spuse el cu un ton hotărât. Cu cine a venit aici?

Din întregul grup nu mai rămăseseră decât Kariukov şi Ştralman. Dar pe Kariukov nu izbutiră să-l trezească, iar Ştralman, cu ochii roşii, cârpiţi de somn, bombăni pe jumătate beat:

— Ce ofiţer? Dracu să-l ia. S-a aşezat la noi la masă, la Buff, dar de unde-a răsărit, nu ştie nimeni.

Şi începu să se îmbrace, fornăind furios. Leonka îşi ceru scuze şi

ieşi. Văzuse pe gaura cheii faţa lui Râbnikov şi, cu toate că se mai îndoia încă, hotărî, ca un bun patriot, îndrăzneţ şi plin de imaginaţie, să acţioneze pe cont propriu. După câteva clipe se şi afla în pragul casei şi dădea semnale de alarmă cu ţignalul.

VII

Râbnikov se trezi brusc, ca şi cum o voce imperioasă dinăuntrul lui i-ar fi poruncit: „Scoală-te!” Cele aproape două ore de somn îl odihniseră perfect. Mai întâi, aruncă o privire bănuitoare spre uşă, pentru că i se păru că-l priveşte ţintă cineva din direcţia aceea. Apoi, se uită în jurul lui. Oblonul era pe jumătate deschis, şi în odaie se vedea bine orice lucru. Femeia şedea la masă, tăcută şi palidă, privindu-l cu ochii ei uriaşi, de culoare deschisă.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă Râbnikov, neliniştit. Spune, ce s-a întâmplat?

Ea nu răspunse. Dar bărbia începu să-i tremure şi dinţii îi clănţăneau.

O licărire crudă, bănuitoare se aprinse în ochii ofiţerului. Se aplecă peste pat şi-şi aţinti urechea spre uşă. O mulţime de paşi, de oameni neobişnuiţi probabil să umble cu grijă, se apropiau pe coridor şi se opreau pe neaşteptate lângă uşă.

Uşor, fără zgomot, Râbnikov sări de pe pat şi răsuci de două ori cheia în broască. Numaidecât răsunară bătăi în uşă. Femeia se trânti cu capul pe masă, ţipând şi acoperindu-şi faţa cu palmele.

În câteva clipe, căpitanul se îmbrăcă. Iar se auziră bătăile în uşă. Nu avea decât chipiul pe cap. Sabia şi mantaua le lăsase jos. Era palid, dar cu desăvârşire liniştit. Nici măcar mâinile nu-i tremurau în timp ce se îmbrăca, şi toate mişcările sale erau iuţi şi îndemânatice. După ce încheie ultimul nasture al hainei, se apropie de femeie şi-i strânse mâna atât de tare la încheietură, încât faţa acesteia se înroşi brusc de sângele care-i năvăli în obraz.

— Dacă te mişti sau ţipi, te omor, zise el încet, plin de mânie, fără să-şi descleşteze fălcile.

Se auziră iar bătăi în uşă, apoi o voce surdă:

— Domnule, vă rog să deschideţi.

Acum, căpitanul nu mai şchiopăta. Mişcându-se repede, fără zgomot, sări lin, ca o pisică, pe pervaz, şi cu o mişcare bruscă deschise fereastra. Jos sub el, se vedea curtea pavată cu câteva firicele de iarbă ofilite printre pietre şi câţiva copăcei piperniciţi. Nu

şovăi nicio clipă, însă tocmai când se pregătea să sară, stând călare pe pervazul de fier, de care se şi proptise cu mâna stângă, şi cu un picior atârnat în afară, femeia se repezi la el, ţipând, şi-l prinse de mâna stângă. El se smulse, făcu o mişcare greşită şi cu un ţipăt slab, de mirare parcă, se prăbuşi în gol.

Uşa şubredă a odăii se prăbuşi aproape în aceeaşi clipă înăuntru. Cel dintâi năvăli în odaie Leonka, gâfâind, rânjind, cu ochii scânteietori. În urma lui se năpustiră nişte sergenţi de stradă uriaşi, tropăind, cu săbiile în mâna stângă. Când văzu fereastra deschisă şi pe femeie agăţată de pervaz ţipând întruna, Leonka înţelese într-o clipă ce se întâmplase. Era fără îndoială cutezător din fire şi fără să stea pe gânduri, fără un cuvânt, de parcă ar fi prevăzut şi eventualitatea aceasta, sări din fugă pe fereastră şi căzu la doi paşi de Râbnikov, care zăcea, jos, pe pavaj, nemişcat, pe o parte. Cu toate că lui Leonka îi vuia capul din pricina căderii şi simţea o durere îngrozitoare în pântece şi în călcâie, nu-şi pierdu firea şi se aruncă în aceeaşi clipă cu tot trupul peste căpitan.

— Stai! Nu-mi scapi tu! horcăia el, strângându-şi victima cu o furie turbată.

Căpitanul nu se împotrivea. În ochi îi ardea o ură neîmpăcată, însă era palid ca un mort, şi la colţurile gurii îi mustea o spumă trandafirie.

— Nu mă apăsa, zise el cu glasul sugrumat, mi-am rupt piciorul în cădere.

1905

JIGNIRE
O întâmplare adevărată

S-a întâmplat într-o zi de iulie, pe la cinci după-amiază. Era o arşiţă înăbuşitoare, uriaşul oraş de piatră radia căldura ca o sobă încinsă. Zidurile albe ale caselor, scăldate în razele soarelui,

sclipeau atât de puternic, încât nu puteai să te uiţi la ele. Trotuarele de asfalt se muiaseră şi-ţi ardeau tălpile. Umbrele lăsate de salcâmi se aşterneau pe caldarâmul de lespezi, jalnice, firave, parcă şi ele înfierbântate. Marea, palidă în scânteierea razelor de soare, se aşternea încremenită şi grea, ca moartă. Pe străzi se stârneau nori de praf alb.

În foaierul unui teatru particular îşi sfârşeau munca din ziua aceea o echipă de avocaţi localnici, care se oferiseră să pledeze fără plată procesele celor ce suferiseră de pe urma ultimului pogrom antisemit. Nouăsprezece tineri, avocaţi stagiari, cu vederi progresiste şi conştiincioşi. Nu era o şedinţă oficială, de aceea predominau hainele uşoare de pichet, flanel şi lustrin. Şedeau la întâmplare, câte doi sau trei, la măsuţele de marmură, iar preşedintele se instalase la tejgheaua goală, unde în cursul stagiunii se vindeau bomboane.

Pe ferestrele deschise, o dată cu lumina orbitoare şi zgomotul străzii, pătrundea căldura caniculară, moleşitoare. Şedinţa se desfăşura lent, şi oamenii erau uşor enervaţi.

Tânărul înalt, cu mustăţi blonde şi cu părul rar, care prezida adunarea, se gândea cu voluptate cum o să plece în curând cu bicicleta lui cea nouă la vila sa din afara oraşului, cum o să se dezbrace şi, încă încălzit, transpirat, o să se arunce în apa curată, plăcută şi răcoroasă a mării. Gândul acesta îl făcea să tresară mereu din toate mădularele moleşite de căldură. Între timp muta nerăbdător din loc în loc hârtiile din faţa lui, spunând cu voce stinsă:

— Aşadar, domnilor, de procesul lui Rubincik se ocupă Iosif Moriţovici. Mai are cineva ceva de spus în legătură cu ordinea de zi?

Cel mai tânăr dintre ei, un caraim, mic de statură, grăsuţ, negricios şi vioi, zise cu jumătate de glas, dar destul de tare, încât fu auzit de toată lumea:

— Cel mai bun lucru ar fi acum să se includă pe ordinea de zi nişte cvas cu gheaţă...

Preşedintele îi aruncă o privire severă şi piezişă, dar nu-şi putu stăpâni zâmbetul. Apoi oftă şi, sprijinindu-se cu mâinile de masă, se ridică în picioare, cu intenţia de a declara şedinţa închisă, când iată că intră paznicul teatrului şi spuse:

— Înălţimea-voastră... Afară aşteaptă şapte inşi. Habar n-am cine sunt. Vor să-i primiţi.

Preşedintele se uită nerăbdător la ceilalţi.

— Ce ziceţi, domnilor?

Se auziră voci:

— Să vină la şedinţa următoare. Basta.

— Să expună în scris...

— Dar poate că terminăm repede cu ei.

— Mai dă-i încolo! Pe căldura asta, of, doamne!

— Lasă-i să intre, spuse preşedintele cu un gest de enervare. După aceea, adu-mi, te rog, o sticlă de apă minerală. Dar să fie rece.

Paznicul deschise uşa:

— Poftiţi. E voie.

În foaier pătrunseră unul după altul şapte indivizi cu o înfăţişare cât se poate de surprinzătoare, de neobişnuită. Primul, înalt, cu un aer încrezut, purta un costum elegant de culoarea nisipului mării, o cămaşă croită dintr-un material excelent, trandafirie, cu dungi albe, şi la butonieră, un trandafir roşu. Privit din faţă, capul lui semăna cu un bob de fasole în picioare, iar dintr-o parte, cu unul culcat. Faţa îi era împodobită de mustăţi mari, groase, cu o bărbuţă ascuţită, la modă. Pe nas avea un *pince-ne*z, cu sticlele de culoare albastră-închisă, în mâini, mănuşi crem. În mâna stângă ţinea un baston negru cu mâner de argint, iar în cea dreaptă, o batistă albastră.

Ceilalţi şase produceau o impresie ciudată, bizară, ba chiar abracadabrantă – ca şi cum şi-ar fi schimbat în grabă între ei nu numai hainele, ci şi braţele, picioarele şi capetele. Unul avea un profil admirabil de senator roman, dar era îmbrăcat aproape în zdrenţe. Altul purta un frac elegant, însă sub haină se vedea o cămaşă ucraineană murdară. Unii aveau chipuri suspecte de puşcăriaşi, dar privirea plină de siguranţă. Şi toţi, în ciuda tinereţii lor aparente, se vedea că se bucură de o mare experienţă a vieţii, de îndrăzneală şi de un fel de şiretenie care dădea de bănuit.

Domnul cu costumul de culoarea nisipului făcu o plecăciune degajată şi zise cu ton întrebător:

— Domnul preşedinte?

— Eu sunt, răspunse acesta. Ce doriţi?

— Noi, cei pe care-i vedeţi aici, începu el cu un ton liniştit, făcând semn cu capul spre însoţitorii săi, suntem delegaţi din partea organizaţiei unite a hoţilor din Rostov-Harkov şi Odesa-Nikolaev.

Juriştii începură să se foiască pe locurile lor. Preşedintele se lăsă pe spate, cu ochii holbaţi.

— Ce organizaţie? întrebă el cu un glas tărăgănat.

— Organizaţia hoţilor, repetă cu sânge rece *gentleman*-ul îmbrăcat cu costumul de culoarea nisipului. În ceea ce mă priveşte, colegii mei mi-au făcut deosebita cinste de a mă alege ca purtător de cuvânt al delegaţiei.

— Mă bucur... de cunoştinţă, spuse preşedintele, şovăitor.

— Vă mulţumesc. Toţi şapte suntem hoţi obişnuiţi, fireşte, de diferite specialităţi. Organizaţia noastră ne-a împuternicit să expunem în faţa onorabilului dumneavoastră for respectuoasa noastră cerere de ajutor, zise *gentleman*-ul, făcând din nou o plecăciune elegantă.

— Nu înţeleg, de fapt, ce legătură... făcu preşedintele, desfăcând braţele a neputinţă. Dar... totuşi... vă rog să continuaţi.

— Chestiunea în care avem îndrăzneala şi cinstea să ne adresăm dumneavoastră, stimaţi domni, este foarte clară, simplă şi scurtă. Nu vă vom răpi mai mult de şase-şapte minute şi ţin să subliniez acest lucru, având în vedere ora târzie şi cele treizeci şi şapte de grade Réaumur la umbră. Oratorul tuşi uşor ca să-şi dreagă glasul, uitându-se la admirabilul său ceas de aur. Vedeţi dumneavoastră, în ultima vreme, prin ziarele din provincie, în articolele despre regretabilele şi îngrozitoarele zile ale ultimului pogrom, se spune destul de des că printre pogromişti – instigaţi şi angajaţi de poliţie, printre aceste otrepe ale societăţii, aceşti beţivi, golani, peşti şi huligani de periferie – s-ar fi găsit şi hoţi. La început, am tăcut, dar în cele din urmă ne vedem siliţi să protestăm în faţa întregii societăţi intelectuale împotriva acestei acuzaţii nedrepte şi grave. Ştiu foarte bine că din punct de vedere legal suntem infractori şi duşmani ai societăţii. Dar închipuiţi-vă măcar o clipă, domnilor, situaţia unui astfel de duşman al societăţii când este acuzat de o crimă pe care nu numai că nu a săvârşit-o, dar căreia este gata să i se împotrivească din toate puterile sufletului său. Fără îndoială că el resimte mult mai acut jignirea pricinuită de o asemenea nedreptate decât un cetăţean obişnuit, normal, cu bunăstare. Aşadar, declarăm că acuzaţia ce ni s-a adus este lipsită nu numai de substrat real, ci şi de unul logic. Tocmai asta aş vrea să demonstrez în două cuvinte, dacă onorabila adunare va binevoi să mă asculte.

— Vorbiţi, spuse preşedintele.

— Vă rugăm, vă rugăm, interveniră şi alţi avocaţi, curioşi.

— Vă exprim sincere mulţumiri din partea tuturor colegilor noştri.

Vă rog să mă credeţi că nu veţi regreta niciodată atenţia acordată reprezentanţilor profesiei noastre... cam dubioase, ca să zicem aşa, dar în acelaşi timp nenorocite şi grele. Aşadar, începem, după cum cântă Giraldoni în prologul din *Paiaţe.*

Am să-l rog însă pe domnul preşedinte să-mi permită să-mi potolesc puţin setea. Paznic, adu-mi, te rog, frăţioare, limonadă şi un păhărel de lichior englezesc amar! Nu voi vorbi, stimaţi domni, despre latura morală a profesiei noastre şi despre însemnătatea ei socială. Fără îndoială, dumneavoastră cunoaşteţi mai bine decât mine paradoxul uimitor de strălucit al lui Proudhon: „Proprietatea este furt". Paradox, dacă vreţi, dar el nu a fost infirmat până acum de niciun fel de bocete ale filistinilor laşi şi ale popilor pântecoşi. Să dau un exemplu. Tatăl – un rechin energic şi inteligent – a adunat un milion şi îl lasă fiului său, un tâmpit rahitic, trândav şi ignorant, un idiot degenerat, un vierme fără creier, un adevărat parazit. Un milion de ruble reprezintă potenţial un milion de zile de muncă şi, deci, dreptul la munca, sudoarea, sângele şi viaţa a nenumăraţi oameni. Pentru ce? Cu ce drept? Nu se ştie. Aşadar, domnilor, de ce n-am fi de acord cu teza că profesia noastră constituie, într-o anumită măsură, un fel de stavilă pentru acumularea excesivă a valorilor într-o singură mână, un protest împotriva tuturor împilărilor, mârşăviilor, bunului plac, violenţei şi dispreţului faţă de persoana umană, împotriva tuturor monstruozităţilor generate de orânduirea burghezo-capitalistă a societăţii de astăzi? Mai devreme sau mai târziu, revoluţia socială va răsturna oricum această orânduire. Proprietatea va trece în domeniul amintirilor triste şi atunci, vai! vom dispărea de la sine de pe faţa pământului şi noi – *les braves chevaliers d'industrie*[1]*.*

Oratorul se opri şi, luând tava din mâinile paznicului, o puse pe măsuţa de lângă el.

— Scuzaţi, vă rog. Numai o clipă. Uite banii, frăţioare, şi când ieşi afară de aici, ai grijă şi închide uşa mai bine.

— Am înţeles, înălţimea-voastră! răcni paznicul, bucuros de bacşişul primit.

Oratorul sorbi din limonadă şi continuă:

— Dar să lăsăm aspectul filozofic, economic şi social al problemei. Cu toate că nu vreau să vă obosesc, trebuie totuşi să declar că ocupaţia noastră se apropie foarte mult de noţiunea de artă, deoarece ea cuprinde toate elementele componente ale artei:

[1] Oameni care trăiesc din învârteli (expresie franceză) (n. t.).

vocaţie, inspiraţie, fantezie, inventivitate, orgoliu, precum şi deprinderea îndelungată şi grea a ştiinţei. Din ea, vai, lipseşte doar virtutea, despre care a scris marele Karamzin cu atâta înflăcărare şi în mod atât de strălucit.

Stimaţi domni, n-am de gând să fac pe bufonul în faţa unei adunări atât de onorabile sau să vă răpesc timpul atât de preţios cu paradoxuri fără rost. Dar simt nevoia să-mi lămuresc măcar pe scurt ideea. Pentru o ureche neobişnuită pare absurd şi ridicol să audă vorbindu-se de vocaţia de hoţ, dar îndrăznesc să vă asigur că o asemenea vocaţie există. Există oameni, care, posedând o memorie vizuală foarte dezvoltată, ochi ageri, îndemânare, agilitate a degetelor şi, mai ales, un simţ fin al pipăitului, par anume născuţi pentru a fi trişori excelenţi. Meseria de hoţ de buzunare cere o îndemânare şi o mobilitate neobişnuite, o precizie teribilă a mişcărilor, fără să vorbim de inventivitate, spirit de observaţie şi atenţie încordată. Unii au vocaţia categorică pentru spargerea caselor de bani. Din cea mai fragedă copilărie îi atrag tainele diferitelor mecanisme complicate: biciclete, maşini de cusut, jucării cu arc, ceasornice. În sfârşit, domnilor avocaţi, există oameni care manifestă o ostilitate ereditară faţă de proprietate. Dumneavoastră denumiţi acest fenomen degenerare. Mă rog. Dar pot să vă spun că pe un hoţ adevărat, pe un hoţ din vocaţie nu-l veţi putea ademeni cu nimic la o viaţă de lâncezeală cinstită: nici cu o slujbă bine retribuită, nici cu bani, nici cu dragostea unei femei. Deoarece aici intervine farmecul permanent al riscului, prăpastia atrăgătoare a primejdiei, bătăile nebuneşti ale inimii, freamătul tumultos al vieţii, entuziasmul! Dumneavoastră sunteţi înarmaţi cu protecţia legii, cu lacăte, cu revolvere, cu telefoane, vă apără poliţia şi armata, pe când noi nu avem decât îndemânarea, şiretenia şi curajul. Noi suntem nişte vulpi, iar societatea este un coteţ de găini, apărat de câini. Ştiţi dumneavoastră oare că la sate, oamenii cei mai talentaţi, care-au o fire artistică, devin hoţi de cai sau braconieri? Ce să-i faci, viaţa a fost până acum atât de plată, atât de insuportabil de plictisitoare pentru inimile pasionate!

Dar să trec la inspiraţie. Fără îndoială, stimaţi domni, aţi avut prilejul să citiţi de furturi excepţionale prin ideea şi realizarea lor. În ziare, la rubrica fapte diverse, astfel de furturi sunt calificate de obicei: „un furt grandios”, sau „o escrocherie genială”, sau „încă o manevră abilă a unor escroci”. În aceste cazuri, taţii de familie burghezi exclamă: „Ce fenomen trist! Dacă inventivitatea acestor

renegaţi, cunoaşterea lor uimitoare a mentalităţii oamenilor, stăpânirea lor de sine şi curajul lor, incomparabilele lor aptitudini actoriceşti ar putea fi folosite în bine! Cât folos ar aduce aceşti oameni patriei!” Dar se ştie de mult, stimaţi domni, că dumnezeu l-a creat pe tatăl de familie burghez anume ca să spună doar lucruri plate şi banale. Mi se întâmplă şi mie uneori – mărturisesc că noi, hoţii, suntem oameni sentimentali – mi se întâmplă uneori, când mă aflu în parcul Alexandrovski sau pe ţărmul mării, să admir un minunat apus de soare. Şi sunt dinainte convins că voi auzi pe cineva lângă mine spunând cu emfază: „Dacă un pictor ar reprezenta acest apus de soare, nimeni nu ar crede că este real”. Întorc capul şi, bineînţeles, văd un tată de familie, pântecos, mulţumit de sine, care, repetând o prostie spusă de altul, se bucură de propria sa prostie. În ceea ce priveşte patria cea scumpă, tatăl de familie burghez o consideră ca pe un curcan fript. Dacă ai pus mâna pe o bucăţică mai bună, mănânc-o încetişor într-un loc ferit, înălţând osanale lui dumnezeu. Dar de fapt, nu despre el este vorba. Numai ura mea faţă de tot ceea ce e meschin m-a determinat să fac această digresiune şi vă rog să-mi iertaţi vorbele de prisos. Ceea ce importă este însă că geniul şi inspiraţia, chiar dacă nu sunt folosite spre binele bisericii pravoslavnice, rămân totuşi lucruri rare şi admirabile. Totul merge înainte, şi chiar şi în hoţie există un element creator.

În sfârşit, meseria noastră nu este câtuşi de puţin atât de uşoară şi de veselă cum pare la prima vedere. Ea cere o experienţă îndelungată, exerciţii permanente, un antrenament lent şi chinuitor. Ea constă din sute de procedee abile şi prudente, inaccesibile celui mai îndemânatic scamator. Dar, ca să nu mă rezum la simple afirmaţii, voi face îndată în faţa dumneavoastră, stimaţi domni, câteva experienţe. Vă rugăm să nu vă îngrijoraţi pentru cei ce le vor executa. În prezent, toţi ne aflăm în libertate legală şi, deşi, ca de obicei, suntem urmăriţi şi perfect cunoscuţi, iar fotografiile noastre împodobesc albumele tuturor secţiilor judiciare, deocamdată nu avem motive să ne ascundem. Dacă ulterior însă veţi cunoaşte pe oricare dintre noi în alte împrejurări, vă rugăm stăruitor să procedaţi întotdeauna aşa cum vă poruncesc datoria profesională şi obligaţiile de cetăţean. Ca recunoştinţă pentru atenţia dumneavoastră, am hotărât să proclamăm proprietatea dumneavoastră privată intangibilă, s-o facem tabu pentru hoţi. Dar să trecem la fapte.

Întorcând capul, oratorul porunci:

— Sisoe cel Mare, vino, te rog, încoace.

Un individ uriaş, adus de spate, cu braţele până la genunchi, un om fără frunte şi fără gât, care semăna cu un Hercule leneş de iarmaroc, făcu vreo câţiva paşi înainte. Zâmbea prosteşte, scărpinându-şi stânjenit sprânceana stângă.

— Nu prea văd ce treabă aş putea face eu aici, zise el cu glas răguşit.

Dar *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului îl întrerupse şi se întoarse spre avocaţi:

— Stimaţi domni. Aveţi în faţa dumneavoastră pe unul dintre onorabilii membri ai organizaţiei noastre. De specialitate spărgător de cufere, case de bani şi alte ascunzători de valori monetare. Uneori, în cursul îndeletnicirilor sale de noapte, el foloseşte pentru topirea metalului curentul de la reţeaua electrică. Din păcate, aici nu are cum să vă arate cele mai reuşite numere ale artei sale. Deschide ireproşabil orice uşă, oricât de complicată ar fi broasca. Apropo, uşa aceea probabil că e încuiată?

Toţi întoarseră capul spre uşa pe care se afla un mic afiş tipărit: „Intrarea persoanelor străine în culise este strict interzisă”.

— Da, probabil că e încuiată, confirmă preşedintele.

— Perfect. Sisoe cel Mare, fii bun, te rog.

— Păi e un fleac, spuse uriaşul, cu un aer dispreţuitor.

Se apropie de uşă, o scutură întâi uşurel, apoi scoase din buzunar un mic instrument strălucitor, se aplecă spre broască, făcu vreo câteva mişcări aproape neobservate, şi uşa se deschise fără zgomot. Preşedintele îl urmărise cu ceasul în mână, totul durase mai puţin de zece secunde.

— Îţi mulţumesc, Sisoe cel Mare, spuse politicos *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Poţi să treci la loc.

Dar preşedintele îl opri, oarecum neliniştit:

— Vă rog să mă iertaţi, toate acestea sunt interesante şi foarte instructive, dar... spuneţi-mi, nu cumva din profesia onoratului dumneavoastră coleg face parte şi arta de a încuia uşile?

— Ah, *mille pardons!*[1] răspunse *gentleman*-ul, înclinându-se grăbit. Am pierdut asta din vedere. Sisoe cel Mare, fii drăguţ...

Uşa fu încuiată fără zgomot şi cu aceeaşi îndemânare. Onoratul coleg se întoarse greoi, zâmbind ironic, la prietenii săi.

— Acum voi avea onoarea să vă demonstrez arta unui camarad

[1] Ah, mii de scuze ! (Fr.)(N. t.)

de-al nostru, care operează în domeniul furturilor de buzunar la teatre şi în gări, urmă oratorul. E încă extrem de tânăr, dar prin fineţea cu care lucrează vă veţi putea da seama, într-o anumită măsură, ce va ajunge dacă va dovedi o oarecare silinţă. Iaşa!

Un tânăr oacheş, care aducea a ţigan, îmbrăcat cu o cămaşă albastră de mătase şi încălţat cu cizme lăcuite, ieşi cu dezinvoltură în faţă şi se opri lângă orator, jucându-se cu ciucurii de la brâu şi mijindu-şi vesel ochii mari, negri, obraznici, cu albul gălbui.

Gentleman-ul cu costumul de culoarea nisipului spuse insinuant:

— Domnilor... sunt nevoit să vă rog... Care dintre dumneavoastră ar vrea să se supună unei mici experienţe? Vă asigur că totul nu va fi decât un exemplu, ca să zicem aşa, o joacă...

Se uită pe rând la cei prezenţi. Caraimul mic şi gras, negru ca un cărăbuş, se ridică de la măsuţa la care şedea.

— Vă stau la dispoziţie, spuse el, amuzat.

— Iaşa, zise oratorul, făcând un semn cu capul.

Iaşa se apropie de avocat. Acum ţinea pe braţul stâng îndoit un fular de mătase în culori ţipătoare.

— Să zicem, de pildă, că într-o biserică, la bufetul unui teatru sau la circ... începu el cu glas dulceag, văd că vine un fraier... Vă rog să mă iertaţi, domnule, să zicem că dumneavoastră sunteţi... fraierul. Nu-i nimic jignitor în asta, e vorba de un domn bogat, onorabil, care nu are habar de ce se petrece. În primul rând, ce obiecte poate să aibă asupra sa? Dintre cele mai diferite. De obicei, are un ceas cu lanţ. Dar unde îl poartă? Unii, în buzunarul de sus al vestei, de pildă, aici, alţii, în buzunarul de jos – uite aici. Portmoneul e aproape totdeauna în buzunarul de la pantaloni. Doar la câte unul mai sucit îl găseşti şi în haină. Apoi, portţigaretul. Natural, mai întâi te uiţi ce fel de portţigaret e: de aur sau de argint cu monogramă? Că doar n-o să te murdăreşti pentru unul de piele, dacă te respecţi. Portţigaretul poate fi în şapte buzunare: aici, aici, aici, colo, aici, colo şi dincolo. Nu-i aşa? Şi în funcţie de asta, operezi.

În timp ce vorbea astfel, tânărul hoţ zâmbea, uitându-se cu ochii lui strălucitori drept în ochii avocatului şi arătând cu mişcări repezi şi îndemânatice ale mâinii drepte diferitele buzunare ale costumului acestuia.

— Apoi trebuie să priveşti cu atenţie acul de la cravată. Însă, în ultima vreme nu ne mai ocupăm de ele, fiindcă azi numai arareori un bărbat are o piatră veritabilă la acul de cravată. Şi iată că mă apropii de el. Întâi mă adresez cuviincios: „Permiteţi să-mi aprind

ţigara?” sau într-altfel. Într-un cuvânt, intru în vorbă cu el. La început, mă uit drept în ochii lui şi nu lucrez decât cu două degete: cu ăsta şi cu ăsta.

Iaşa îşi ridică, mişcându-le până la nivelul feţei, două degete de la mâna dreaptă, arătătorul şi mijlociul.

— Aţi văzut? Totul se face numai cu aceste două degete. Şi mai ales foarte simplu: unu, doi, trei şi *gata!* Orice om, care nu-i prea prost, poate să înveţe cu uşurinţă. Asta-i tot. Un lucru cât se poate de obişnuit. Am onoarea.

Hoţul făcu o piruetă şi dădu să se îndrepte spre locul unde stătuse mai înainte.

— Iaşa! zise cu subînţeles *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Iaşa! repetă el apoi cu un ton sever.

Celălalt se opri. Era cu spatele spre avocat, dar probabil că se străduia să-l convingă de ceva din ochi pe reprezentantul său, fiindcă acesta îşi încruntă sprâncenele, dând negativ din cap.

— Iaşa! spuse acesta pentru a treia oară, cu o expresie ameninţătoare.

— Eh, făcu înciudat tânărul hoţ, întorcându-se în silă din nou cu faţa spre avocat. Unde-i ceasul dumneavoastră, domnule? întrebă el cu un glas subţire.

— Aoleu! sări caraimul.

— Aţi văzut? Acum vă văitaţi! spuse Iaşa, dojenitor. V-aţi uitat mereu la mâna mea dreaptă, şi eu v-am şterpelit ceasul între timp cu mâna stângă. Cu aceste două degete, de sub fular. Chiar pentru asta purtăm fular. Şi fiindcă în loc de lanţ aveţi un şnur fără nicio valoare, pesemne o amintire de la vreo domnişoară, iar ceasul e de aur, şnurul vi l-am lăsat ca amintire. Poftiţi, vă rog, adăugă el, oftând şi întinzând ceasul.

— Foarte abil, zise avocatul, fâstâcit. Nici n-am băgat de seamă.

— Asta ne e meseria, răspunse Iaşa cu mândrie.

Apoi se întoarse la colegii săi. Între timp, vorbitorul mai sorbi câteva înghiţituri din paharul cu limonadă şi continuă:

— Acum, stimaţi domni, un alt colaborator de-al meu vă va arăta câteva scamatorii obişnuite cu cărţi, care se fac la bâlciuri, pe vapoare şi în trenuri. Cu trei cărţi, de pildă: o damă, un as şi un şesar, e foarte comod... Dar poate v-au obosit aceste experienţe, domnilor?

— Nu, toate sunt foarte interesante, răspunse amabil preşedintele. Aş vrea doar să întreb – fireşte, numai dacă

întrebarea mea nu vi se pare indiscretă – care este specialitatea dumneavoastră?

— A mea... Hm... Nu, întrebarea nu e indiscretă... Lucrez în magazinele mari de bijuterii şi în bănci, răspunse vorbitorul cu un zâmbet modest. Să nu credeţi că meseria mea e mai uşoară decât altele. Este destul să vă spun că vorbesc patru limbi europene: germana, franceza, engleza şi italiana, fără a mai socoti, fireşte, poloneza, ucraineana şi idiş. Ce ziceţi, domnule preşedinte, să trecem la experienţele următoare?

Preşedintele se uită la ceas.

— Din păcate, avem prea puţin timp, răspunse el. N-ar fi mai bine să treceţi la esenţa problemei pentru care aţi venit? Cu atât mai mult cu cât experienţele la care am asistat ne-au convins în suficientă măsură de îndemânarea onorabililor dumneavoastră colegi. Nu-i aşa, Isaak Abramovici?

— O da, întru totul! confirmă avocatul caraim.

— Perfect, se învoi amabil *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Conte, se întoarse el spre un blond cârlionţat, care semăna cu un chelner de cafenea gătit de sărbătoare. Ascunde-ţi maşinăria, fiindcă nu mai e nevoie de ea. Mai am de spus, domnilor, doar câteva cuvinte. Acum, când v-aţi convins că arta noastră, deşi nu se bucură de luminata protecţie a persoanelor suspuse, este totuşi o artă, când poate aţi ajuns să fiţi de acord cu mine că această artă cere multe însuşiri personale, pe lângă o muncă neîntreruptă şi înfruntarea a tot felul de primejdii şi neînţelegeri neplăcute, sper că mă veţi crede că poţi să ai pentru ea pasiune şi, oricât ar părea de ciudat la prima vedere, poţi s-o iubeşti şi s-o respecţi. Acum, închipuiţi-vă că unui poet de talent, ale cărui elegii şi poeme împodobesc cele mai bune reviste ale noastre, i s-ar propune, tam-nisam, să scrie în versuri, cu trei copeici rândul şi cu semnătura completă, o reclamă pentru ţigările „Iasomie”? Sau că unul dintre dumneavoastră, avocat strălucit şi celebru, ar fi calomniat că depune mărturii false în procese de divorţ, sau că ar scrie prin cârciumi, pentru birjari, cereri către primar? Desigur, rudele dumneavoastră, prietenii şi cunoscuţii n-ar da crezare acestor calomnii, dar zvonul v-ar necăji şi aţi trece prin clipe chinuitoare. Acum, închipuiţi-vă că o asemenea calomnie ruşinoasă, lansată nu se ştie de cine, ameninţă nu numai digestia liniştită şi bunul dumneavoastră nume, dar chiar şi viaţa dumneavoastră?

Tocmai în această situaţie ne aflăm noi, hoţii calomniaţi de ziare. Trebuie să fac o mică digresiune. Există o categorie de derbedei, *passez moi le mot*[1]*,* denumiţi feciori de bani gata, cu care, vai, suntem uneori confundaţi. E vorba de oameni lipsiţi de ruşine şi conştiinţă, golani, care şi-au părăduit toată averea, leneşi şi neîndemânatici, vânzători de prăvălie, care au furat fără pricepere. Pentru ei nu-i mare lucru să trăiască pe socoteala amantei lor prostituate, asemenea masculului din familia macrourilor, care înoată în urma femelei şi se hrăneşte cu excrementele ei. Unul dintre aceştia e în stare să ia de gât un copil într-o fundătură întunecată, ca să-i fure trei copeici, să ucidă un om care doarme sau să tortureze o bătrână. Aceşti oameni sunt plaga meseriei noastre. Pentru ei nu există nici farmecul, nici tradiţiile artei. Ei ne urmăresc pe noi, hoţii adevăraţi şi îndemânatici, întocmai ca şacalii pe leu. Să zicem că am reuşit să comit un furt important, fără a mai vorbi de faptul că la vânzarea lucrurilor, sau la schimbarea bancnotelor, las în mâinile cămătarilor aproape două treimi din sumă, fără a mai aminti nici de obişnuitele cadouri făcute poliţiei incoruptibile, trebuie să mai rezerv o anumită parte şi fiecăruia dintre aceşti paraziţi, care, măcar în treacăt, întâmplător, au auzit de operaţia mea. Noi chiar i-am poreclit *motienţi,* de la cuvântul *motie,* care înseamnă – jumătate – deformat din franţuzescul *moitié...* O filologie originală. Îi dau numai pentru că ştie şi poate să mă denunţe. Dar, de cele mai multe ori, după ce-şi primeşte partea, dă fuga fără întârziere la poliţie şi mă denunţă, ca să mai ciupească cinci ruble. Noi, hoţii cinstiţi... da, da, puteţi să râdeţi, domnilor, dar repet, totuşi – noi, hoţii cinstiţi, îi dispreţuim pe aceşti ticăloşi. Mai avem pentru ei o poreclă, ruşinoasă ca un stigmat, dar nu îndrăznesc să o pronunţ aici din respect pentru loc şi oameni. Da, ei ar primi cu slugărnicie să participe la un pogrom, însă numai ideea că am putea fi confundaţi cu ei este de o sută de ori mai jignitoare pentru noi decât însăşi acuzaţia că am participat la pogrom.

Stimaţi domni, în timp ce vorbesc, observ adesea că zâmbiţi. Vă înţeleg: prezenţa noastră aici, cererea noastră de ajutor, în sfârşit, însuşi caracterul neaşteptat al unui astfel de fenomen ca o asociaţie organizată a hoţilor, cu hoţi-delegaţi şi cu un hoţ de profesie, împuternicit al delegaţiei, toate acestea sunt atât de originale, încât nu pot să nu stârnească zâmbete. Dar acum vă voi

[1] Iertaţi-mi expresia (fr.) (n. t,).

vorbi din adâncul sufletului meu. Să lăsăm, domnilor, deoparte orice prejudecăţi. Nişte oameni se adresează altor oameni.

Aproape toţi ştim carte, tuturor ne place să citim şi nu citim numai *Aventurile lui Rocambolle,* după cum scriu cei ce se ocupă cu aşternerea pe hârtie a vieţii noastre. Credeţi, poate, că nu ne-a durut inima şi nu ne-au ars obrajii de ruşine, ca pălmuiţi, în tot timpul acestui război nenorocit, blestemat, mârşav? Credeţi oare că nu ne clocotesc inimile de mânie, când oameni sălbatici, câinoşi ne biciuiesc patria cu nagaici, o calcă în picioare, trag asupra ei şi o batjocoresc? Oare nu credeţi că noi, hoţii, aşteptăm cu emoţie fiecare pas al viitoarei eliberări?

Fiecare dintre noi înţelege, poate doar cu ceva mai puţin decât dumneavoastră, domnilor avocaţi, adevărata esenţă a pogromurilor. De fiecare dată, după o mare mârşăvie, sau după un eşec sângeros, sau după executarea unui martir într-o fortăreaţă întunecoasă, sau după înşelarea din cale-afară a încrederii poporului, cineva ascuns, insesizabil, se sperie de mânia poporului şi caută să o abată asupra evreilor nevinovaţi. Ce minte diabolică născoceşte aceste pogromuri – uriaşe ventuze scarificate, joc canibalic pentru suflete întunecate, de fiară?

Dar ne dăm cu toţii foarte bine seama că se apropie ultimele convulsii ale birocraţiei. Vă rog să mă iertaţi, însă vreau să folosesc o comparaţie plastică. Un popor avea un templu mare, unde, în spatele unei perdele păzite de preoţi, sălăşluia o divinitate sângeroasă, căreia i se aduceau jertfe omeneşti. Într-o zi, o mână îndrăzneaţă a smuls perdeaua, şi toată lumea a văzut, în locul unui dumnezeu, un fel de păianjen uriaş, lăţos şi hulpav, o caracatiţă dezgustătoare. Oamenii o lovesc, trag în ea, au şi sfârtecat-o în bucăţi, dar, în turbarea ultimei agonii, caracatiţa continuă să-şi întindă prin tot templul tentaculele sale scârboase. Şi preoţii, condamnaţi şi ei la moarte, împing în ghearele monstrului pe toţi cei pe care apucă să-i prindă cu degetele lor cuprinse de tremurul groazei.

Vă rog să mă iertaţi. Probabil că vorbesc confuz şi incoerent. Dar sunt puţin emoţionat. Vă rog să mă iertaţi. Continuu. Noi, hoţii de profesie, cunoaştem mai bine decât oricare altul cum s-au organizat aceste pogromuri. Noi ne învârtim pretutindeni: prin cârciumi, pieţe, ceainării, aziluri de noapte, prin port. Da, noi, tocmai noi, putem jura în faţa lui dumnezeu, a oamenilor şi a generaţiilor viitoare, că am văzut cu câtă grosolănie a organizat

poliţia masacrele în masă, fără să se ruşineze şi aproape fără să se ascundă. Îi cunoaştem personal pe toţi poliţiştii – şi pe cei în uniformă, şi pe cei în civil. Ei au propus multora dintre noi să participe la pogromuri, dar niciunul de-al nostru nu a fost atât de ticălos, încât să accepte nici măcar de frică.

Cunoaşteţi, desigur, ce atitudine au toate păturile societăţii ruse faţă de poliţie. Ea nu este respectată nici măcar de cei ce se folosesc de serviciile ei murdare. Însă noi o dispreţuim şi o urâm întreit, ba chiar înzecit. Şi nu numai din cauză că mulţi dintre noi au fost chinuiţi la secţiile judiciare – adevărate camere de tortură – bătuţi cu vine de bou şi cu bastoane de cauciuc, ca să mărturisim sau să trădăm un coleg. Fireşte că o urâm şi pentru aceasta. Dar noi, hoţii, care cunoaştem închisoarea, iubim cu patimă libertatea. Şi tocmai de aceea îi urâm pe temniceri cu toată ura de care este în stare o inimă omenească. Vă voi vorbi despre mine. Agenţii poliţiei m-au bătut de trei ori aproape să mă omoare. Mi-au vătămat plămânii şi ficatul. Dimineaţa, când tuşesc, scuip sânge. Dar dacă mi se va promite că, strângând mâna şefului poliţiei, aş scăpa de a fi maltratat pentru a patra oară, aş refuza!

Şi iată că ziarele spun că din mâinile acestea am primit arginţii lui Iuda, muiaţi în sânge proaspăt omenesc. Nu, domnilor, aceasta este o calomnie, care ne pricinuieşte o nespusă durere. Nici banii, nici ameninţările, nici diverse promisiuni nu vor face din noi fratricizi năimiţi sau complici ai fratricizilor.

— Niciodată! Nu, nu! întăriră tovarăşii vorbitorului.

— Voi spune chiar mai mult, urmă hoţul. În timpul ultimului pogrom, mulţi dintre noi i-am apărat pe cei loviţi. Pe vremea aceea tovarăşul nostru, poreclit Sisoe cel Mare – pe care l-aţi văzut adineauri, domnilor – locuia la un ceaprazar evreu. El şi-a apărat proprietarul cu un par împotriva unei hoarde întregi de asasini. E drept că Sisoe cel Mare e neînchipuit de viguros, ceea ce ştiu bine mulţi dintre locuitorii cartierului, dar trebuie să fiţi de acord, domnilor, că el a privit în clipele acelea moartea în ochi. Un alt coleg de-al nostru, Martin Minerul, iată, e cel de colo – urmă vorbitorul, arătând spre un bărbat palid şi bărbos, cu ochi minunaţi de culoare închisă, care stătea mai în spate – a salvat o bătrână evreică urmărită de o bandă de derbedei. Pentru fapta aceasta, unul dintre bandiţi i-a spart capul cu o rangă de fier, şi Martin s-a mai ales şi cu un braţ fracturat în două locuri şi cu o coastă ruptă. Abia acum de curând, a ieşit din spital. Iată cum s-au purtat cei mai

înflăcărați și mai tari sufletește. Alții au tremurat de furie și au plâns, în neputința lor.

Niciunul dintre noi nu va uita grozăvia acestor zile sângeroase, ale acestor nopți luminate de vâlvătăile incendiilor, țipetele femeilor, cadavrele sfârtecate ale copiilor. Însă, pe de altă parte, niciunul dintre noi nu crede că poliția și pleava societății ar fi cauza răului. Acestea sunt doar fiare mărunte, stupide și dezgustătoare, ele nu reprezintă decât pumnul fără minte, dirijat de o gândire infamă, calculată, călăuzită de o voință diabolică...

Da, domnilor avocați, urmă oratorul, suntem hoți și merităm disprețul dumneavoastră legitim. Dar când voi, cei mai buni, veți avea nevoie pe baricade de niște băieți îndemânatici, îndrăzneți și ascultători, care vor ști să primească moartea, veseli, cu cântecul și gluma pe buze, pentru cel mai frumos cuvânt din lume, libertatea, oare ne veți respinge, ne veți alunga din pricina acestui dezgust perimat?

La dracu! În timpul revoluției franceze, prima victimă a fost o prostituată. S-a urcat pe o baricadă și, ținându-și cu un gest elegant rochia, a strigat: „Hei, soldați, care dintre voi îndrăznește să tragă într-o femeie?” Da, drace! exclamă oratorul, izbind cu pumnul în tăblia de marmură a mesei. Ea a fost ucisă, dar, zău, gestul ei a fost admirabil, și cuvintele ei nemuritor de frumoase.

De ne veți alunga în clipa cea mare, vă vom spune, o, heruvimi nepătați: „Dacă gândurile omenești ar avea puterea să rănească, să ucidă, să răpească oamenilor onoarea și avutul, care dintre voi, o, porumbei nevinovați, nu ar merita biciul și ocna?”, și vă vom părăsi și ne vom înălța o baricadă proprie, veselă, îndrăzneață, a hoților, și vom muri pe buze cu un cântec atât de înălțător, încât ne veți invidia, voi, cei albi ca zăpada!

Însă, iată că mă las iarăși antrenat de înflăcărare. Vă rog să mă iertați. Vedeți, așadar, domnilor, ce sentimente a stârnit în noi calomnia din ziar. Vă rog să fiți convinși de sinceritatea noastră și să faceți ceva pentru a îndepărta de pe noi această pată sângeroasă și murdară, care ne-a stigmatizat pe nedrept. Am terminat.

Se îndepărtă de măsuță și se alătură tovarășilor săi. Avocații discutau în șoaptă, așa cum fac membrii tribunalului în ședință. Apoi, președintele se sculă în picioare și spuse:

— Avem toată încrederea în dumneavoastră și ne vom strădui din răsputeri să curățim numele corporației dumneavoastră de

această acuzaţie gravă. Totodată, colegii mei m-au împuternicit să vă exprim, domnilor, respectul nostru profund pentru frumoasele dumneavoastră sentimente cetăţeneşti. Personal, îl rog pe reprezentantul delegaţiei dumneavoastră să-mi îngăduie să-i strâng mâna.

Şi cei doi oameni, înalţi de statură şi cu un aer serios, îşi strânseră puternic, bărbăteşte, mâinile.

Avocaţii plecau unul câte unul. Dar patru dintre ei întârziară în vestiar, lângă cuier. Isaak Abramovici nu reuşea să-şi găsească frumoasa panama nouă, galbenă. În locul ei, în cuier atârna o şapcă de postav, turtită în părţi.

— Iaşa! se auzi deodată de afară glasul sever al vorbitorului de adineauri. Iaşa, îţi spun pentru ultima oară, lua-te-ar dracu! M-ai auzit? Ei?

Uşa grea se deschise larg şi intră *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. În mână ţinea pălăria lui Isaak Abramovici, iar pe buze îi juca un zâmbet amabil, monden.

— Domnilor! Vă rog din suflet să ne iertaţi. O mică încurcătură ridicolă. Unul dintre tovarăşii mei a schimbat cu totul întâmplător pălăria. Aha, e a dumneavoastră? Mii de scuze. Portar, de ce caşti gura, frăţioare? Dă încoace şapca aia. Vă rog încă o dată să ne iertafi, domnilor.

Şi, salutând prietenos, cu acelaşi zâmbet fermecător, ieşi repede în stradă.

1906

LA VÂNĂTOARE DE COCOŞI DE MUNTE
(Schiţă)

Nu ştiu ce alte senzaţii se pot asemui cu acelea pe care le încerci la o vânătoare de cocoşi de munte... Ţi se întâmplă atâtea lucruri

neaşteptate, aşa de tulburătoare, de tainice, de anevoioase şi de încântătoare, încât nu le mai uiţi toată viaţa.

Te scoli la miezul nopţii întunecoase de martie, fără lună şi, la început, nici nu-ţi dai seama unde eşti. Stai culcat pe pământ, lângă o grămadă mare de tăciuni încinşi, peste care izbucnesc în răstimpuri, pâlpâind tremurătoare, cele din urmă limbi ale focului ce moare. Tavanul scund de bârne şi pereţii tot de bârne sunt acoperiţi cu un strat de funingine neagră, gros de un deget care atârnă ciucuri. Toată încăperea n-are mai mult de o jumătate de stânjen cub. Drept uşă, o deschizătură îngustă, prin care se furişează noaptea, şi mai întunecată decât pereţii afumaţi.

Sforăitul greu al omului lungit de cealaltă parte a focului mă trezeşte îndată din moţăială. Suntem într-o cărbunărie veche şi părăsită din inima Polesiei, la patruzeci de verste de orice locuinţă omenească, afară de adăposturile de pază răzleţe, pierdute prin desişuri de nestrăbătut. De jur împrejur, ne înconjoară codrul secular, nesfârşit, cât un ducat nemţesc, mai acătării.

Mi se perindă în minte toate întâmplările de ieri... Plecarea grăbită în zori, pădurea cu cărăruia îngustă şerpuind printre copaci, cu întortocherile cele mai neaşteptate şi pe care nu pot trece decât doar căluţii obişnuiţi de prin partea locului, mărunţei, dar vioi şi iuţi. Hurducaţi în căruţă, mersesem toată ziua prin nămeţi de zăpadă afânată şi murdară, împotmolindu-ne în noroiul lipicios pe drumul tăiat pe alocuri de rădăcini noduroase; uneori, coboram din căruţă pe dâmburi de nisip abia zvântate, îndemnând cu strigăte caii obosiţi şi leoarcă de sudoare, sau treceam prin vad în dreptul punţilor luate la vale de puhoiul apelor, peste pâraie de pădure puţin adânci, dar largi, repezi şi pline de mâl... În sfârşit, pe lângă unul din adăposturile de pază, drumul se pierduse cu totul şi am ajuns la cărbunărie pe jos în amurgul ce se lăsa grăbit pe potecile pe care abia le mai puteam desluşi. Eram furioşi şi flămânzi, ne rătăceam întruna şi nu mai aveam încredere unul în altul...

O privire aţintită asupra mea mă face să mă întorc. Tovarăşul de drum nu mai doarme. Se uită la mine liniştit, cu ochii somnoroşi pe jumătate închişi şi pufăie de zor dintr-o lulea scurtă care s-a stins. Văzând că m-am deşteptat, îşi mută cu limba luleaua în colţul gurii şi zice cu glas înăbuşit:

— Ehei!... Te-ai trezit, conaşule? Iaca, eu n-am dormit toată noaptea... Te-am păzit întruna!

— De aceea sforăiai aşa?

— Ei asta-i!... Eu dorm numai cu o ureche, iar cu cealaltă aud tot... Îs dat dracului... Ia spune, conaşule, cât o fi ceasul acuma?

Mă uit la ceas.

— Unu fără un sfert... Poate c-ar fi timpul să plecăm...

Trofim se uită somnoros la tăciunii aproape stinşi, se scarpină după ceafă, dus pe gânduri, trăgându-şi şapca pe ochi, apoi îşi freacă şalele.

— Apăi haidem! făcu el deodată, cu neaşteptată hotărâre. Dacă-i vorba să pornim, apăi s-o luăm din loc... Mai bine să mergem încetişor, fără grabă.

Pregătirile nu ne iau multă vreme. Îmi strâng bine cureaua cartuşierei şi scot afară poalele scurtei, să-mi pot mişca braţele în voie; mai fac şi câteva mişcări repezi cu tot trupul, să mă încredinţez că nimic din ce am pe mine nu joacă şi nu zăngăne, şi-mi trag bahilii[1] de piele, legându-i strâns mai sus de genunchi. În răstimp, omul îmi dă cele din urmă poveţe şi, cu toate că le-am mai auzit de cel puţin zece ori până acuma, le mai ascult o dată cu luare-aminte şi înteţită curiozitate.

Trofim Şcerbatâi e pădurar la stat. Inspectorul silvic, ruda mea şi şeful lui direct, m-a dat în binevoitoarea lui pază. Trofim e nepăsător, grosolan, leneş, cam lăudăros şi face pe furiş negoţ cu vânatul statului. Astea-s părţile lui slabe. În schimb, e curajos, puşcaş minunat şi vânător neobosit, cunoaşte pădurea ca o sălbăticiune. Faţă de mine are o purtare plină de grijă.

— La început, cocoşul cântă cu teamă, îmi spune el. Cioc! şi apoi tace... Stă pe creangă şi ascultă în toate părţile. Pe urmă iar: cioc, cioc! şi iar tace... Să te ferească dumnezeu, conaşule, să faci atunci o mişcare sau să calci pe o creangă... Îndată numai ce-l auzi că bate din aripi, de răsună toată pădurea... Cu toate că-i zice lumea *gluhar,* adică surd, nu-i pe lume pasăre cu auz mai ascuţit... Apoi sloboade un fel de şuierat! Atunci e timpul s-o porneşti fuga înainte. Din răsputeri... Faci vreo cinci sărituri şi te opreşti! Numai atâta... Ba, la început, nici măcar cinci, doar patru ori chiar numai trei. Şi încremeneşti locului, până ce-l auzi că iar cântă. Acuma începe din nou: cioc-cioc... cioc-cioc... cioc-cioc... şi pe urmă iar şuieră. Dumneata mai mergi înainte, apoi stai şi aştepţi să cânte. Când prinde a cânta un cocoş de munte, apoi o ţine pe nerăsuflate, cam vreo treizeci de cântări; dar dumneata să ştii una şi bună: sari

[1] Un fel de ciorapi groşi dintr-o bucată întreagă de piele, prin care nu trece apa (n. aut.).

atunci înainte şi gata. Deodată, cocoşul tace şi trage cu urechea o jumătate de ceas, ticălosul... Ei, acuma nu mai ai încotro! Cum te-ai oprit, aşa încremeneşti! Stai şi aştepţi... se întâmplă uneori să dai într-o băltoacă, să te afunzi până la brâu şi să tremuri tot... dar trebuie să rabzi! Picioarele-ţi înţepenesc, te înjunghie în spate, te dor braţele, da' de aşteptat tot trebuie s-aştepţi... Când începe din nou să cânte, dumneata, conaşule, lasă-l neapărat să isprăvească întâiul cântec. Printre ei, se nimereşte câte unul aşa de şiret, că duce vânătorul de nas. Le zice horcăituri. Ciocăneşte el cât ciocăneşte... dar cum te mişti, a şi amuţit... Apoi stă şi mai aşteaptă puţin; pe urmă, se pune iar pe horcăit: hrr... hrr... hrr... Aşa le face el semn celorlalţi cocoşi, adică: „păzea că vine vânătorul". Şi dacă s-a ivit un horcăitor din ăştia, tot locul ales pentru vânătoare nu mai face doi bani; că pacostea asta doar atâta ştie: să stea pe creangă şi să pândească de nu se mai poate apropia nimeni.

Urcăm cele trei trepte de pământ, ne strecurăm de-a curmezişul printr-o deschizătură îngustă din cărbunărie şi dăm îndată peste o pâclă deasă de parc-am fi căzut pe neaşteptate într-o călimară uriaşă. Mă opresc iar nehotărât, aproape înfricoşat. Ca să mă înşel singur, închid anume ochii câteva clipe şi apoi îi deschid repede. Nimic! Noaptea-i tot atât de neagră şi de nepătruns, aproape înspăimântătoare. Ridic atunci capul. Dar pe cer nu-i nicio stea şi-mi fulgeră prin minte un gând tainic şi tulburător: oare după moarte tot omu-i osândit să se cufunde într-o beznă ca asta, nemărginită, veşnică şi îngrozitoare?

— Ei, ce faci, conaşule? Vino după mine! aud înaintea mea glasul răguşit al lui Şcerbatâi.

Mă iau după el, ascultând zgomotul paşilor lui, şi întind cu teamă braţele înainte, încercând grijuliu pământul cu picioarele... Mi-e frică mereu să nu dau cu faţa într-un ciot ascuţit. De aceea simt în ochi o durere ciudată şi înăbuşită de parcă m-ar apăsa cineva cu putere pe dinăuntru.

Nu mergem pe drum, ci de-a dreptul prin desiş. Picioarele mi se afundă uşor în zăpada rece şi moale ca terciul sub care, la fiece pas, auzi cum clipoceşte apa zgomotos. Umblăm când printr-un noroi gros, trăgându-ne anevoie încălţările, când ne căţărăm pe ridicături de pământ zvântate şi tari, sau trecem peste moviliţe acoperite cu muşchi care se turteşte moale şi elastic sub tălpi. Dar unde suntem? Încotro ne îndreptăm? Nu ştiu... Chiar de la cei dintâi paşi, am pierdut orientarea, iar mersul nostru mi se pare acum

ceva nesăbuit, ca o nălucire de necrezut dintr-un vis urât. Din când în când, crengile îmi biciuiesc faţa şi mi se agaţă de umeri, ca nişte mâini lungi şi nevăzute. Uneori, înaintea mea se iveşte un trunchi de copac gros şi negru, la numai un stânjen de obrazul meu. Mă opresc şi mă dau înapoi cu spaimă, întinzând mâinile înainte... dar nu întâlnesc decât golul întunecat pe care ochiul nu-l poate pătrunde.

— Hai, conaşule, hai! mă îmbărbătează Şcerbatâi. Nu mai e mult... Numai o verstă şi jumătate... S-ar fi putut... Ei, drăcie!...

Îl aud cum se prăvăleşte şi cum trosnesc ramurile uscate sub trupul lui care se cufundă în apă, plescăind. Mă cuprinde o frică nestăpânită şi un fel de îndârjire neputincioasă şi tristă. Mi se pare că de mai fac un singur pas în bezna asta înfricoşătoare, mă prăbuşesc şi eu într-o mlaştină adâncă, rece şi murdară.

— Am dat într-o groapă! zice de undeva de jos Şcerbatâi şi-l aud cum se chinuieşte să iasă, pufăind şi frământând noroiul cu picioarele. Ia-o mai la stânga, conaşule, mai la stânga... Vino spre mine... uite aşa!... Ei, da' cum dracu am nimerit-o aşa de bine? Doar cunosc toate locurile! Chiar în groapa asta a căzut un cerb acum doi ani, spre primăvară. A şi murit aici că n-a mai putut să iasă...

Liniştea lui mă potoleşte şi pe mine, apoi iar înaintez fără nicio siguranţă, bâjbâind cu mâinile ca orbii şi trăgând cu urechea la zgomotul paşilor săi.

— Mai avem mult de mers, Trofime?

— Mult? Să tot fie o verstă... Nu, chiar mai puţin... Sigur că mai puţin... Numai vreo trei sferturi de verstă!

Ca să-mi amăgesc nerăbdarea, încep să număr paşii. „Să număr măcar cinci sute, îmi zic, şi pe urmă nu mai rămâne decât o nimica toată." Nici n-am apucat să număr vreo două sute că, deodată, mă lovesc de spatele lui Şcerbatâi care sta pe loc.

— De ce te-ai oprit, Trofime?

— Aici trebuie să călcăm mai uşurel, conaşule, c-o să trecem peste un pârâiaş.

Aud cum clipoceşte năvalnic apa, izbindu-se de încălţările lui Trofim, şi apoi îndată simt că intru şi eu treptat în pârâiaşul care-mi loveşte mânios picioarele. E un pârâiaş de pădure, umflat de ape, nu prea adânc, dar se năpusteşte cu atâta furie pe povârnişul repede, încât trebuie să-mi târăsc tălpile pe fund, de frică să nu mă trântească puhoiul. Din când în când, nimeresc în locuri mai adânci

şi, de câte ori mă afund pe neaşteptate, mi se taie răsuflarea de spaimă şi oftez repede. Mă cam tem că-i întuneric şi nu pot vedea apa, dar în jurul meu îi aud din toate părţile murmurul repezit şi clipocitul tainic sau ropotul mânios...

În sfârşit, ieşim pe malul de nisip bătătorit şi moale. Abia acum bag de seamă că s-a mai luminat, fiindcă-l desluşesc prin întuneric pe Trofim care păşeşte înaintea mea, cât şi conturul nelămurit al pinilor. Omul se întoarce din mers către mine, şoptind:

— Ei, de-aici înainte, conaşule, umblă mai uşurel şi fără zgomot... Ajungem îndată! Hoţomanul s-a aşezat încă de cu seară pe locul ales şi acuma s-a trezit şi ascultă...

— Începe curând? întreb eu tot în şoaptă.

— Ssst... încetişor!... Întâi vor clămpăni cocostârcii.

Acum înaintăm încet, pas cu pas, pe o cărăruie îngustă de pădure, acoperită cu gheaţă şi cam alunecoasă. Trofim, încălţat cu opinci uşoare din coajă de tei, păşeşte fără zgomot, eu însă calc din când în când pe crenguţe şi pe cioturi şi mi se pare că trosnetul lor răsună asurzitor prin toată pădurea.

Pădurarul se opreşte şi, fără să se întoarcă, îmi face semn cu mâna să mă apropii de el. Mă apropii. Se pleacă spre urechea mea şi-mi şopteşte aşa de încet, încât abia-i desluşesc vorbele:

— Ne oprim aici... Nu te mişca, conaşule!

Întunericul păleşte şi mai mult. Din pământ se ridică o ceaţă groasă. Îi simt pe faţă atingerea şi mirosul umed. În vălul ei cenuşiu, trunchiurile pinilor, drepte şi goale, se desprind nedesluşit, toate la fel şi ca turtite. Nemişcarea lor, tăcerea adâncă, pâcla rece şi umedă, au în ele ceva aspru de tristeţe resemnată.

Nu ştiu câtă vreme a trecut, poate cinci minute, poate o jumătate de ceas... Deodată, aud sunete atât de ciudate, încât fără să vreau tresar de uimire. Sunt gemete puternice, neobişnuit de răsunătoare şi de armonioase, repetate de câteva zeci de glasuri. Nu izbutesc să-mi dau seama de unde vin: din dreapta sau din stânga, din faţă sau din spate? Sunetele grăbite se fugăresc întrecându-se, apoi se împletesc şi se desfac din nou, alcătuind un ritm cu totul aparte, o melodie ciudată, iar pădurea trezită îi răspunde cu ecou limpede şi curat.

— Cocorii! şopteşte Trofim.

— Cru-cru, cru-cru, cru-cru! răsună corul nevăzut şi nici nu sfârşeşte bine că din cealaltă parte a pădurii îi şi răspund strigătele tot atât de armonioase din alt cârd de cocori care s-au deşteptat;

mai răspunde apoi şi al treilea cârd, pe urmă al patrulea... Chemarea aceasta din zori e ca un semnal pentru toată pădurea. Iepurele începe să ţipe tremurat pe nas, cu glasu-i ascuţit, gângav şi întretăiat; lângă noi strănută subţirel şi obraznic o găinuşă, iar o bufniţă hohoteşte în vârful unui copac înalt. Totul se linişteşte din nou, cufundându-se în toropeala uşoară dinainte, în timp ce noi, iar tăcuţi şi nemişcaţi, abia mai răsuflăm şi, pierzând noţiunea timpului, tragem cu urechea la tainele pădurii.

Deodată, Trofim tresare, întinde gâtul şi, plecându-se tare înainte, încremeneşte, parcă aşteaptă ceva cu încordare. Se vede că auzul lui de vânător a desluşit sunete îndepărtate şi slabe; dar eu, oricât trag cu urechea, oricât îmi încordez atenţia, nu prind nimic, afară de vuietul neîncetat şi înăbuşit ce-mi umple capul.

— Cântă! şopteşte Trofim. N-auzi?

— Nu!

— Nu-i nimic, vino după mine! Când am să fug, să fugi şi dumneata... Amândoi o dată!... Şi să-mi spui când auzi bine de tot, ca să rămân atunci în urmă... Ei! N-auzi? Iar cântă...

N-aud nimic nici acuma... Deodată, Trofim, împins parcă de un arc puternic, face trei sărituri uriaşe de-a dreptul prin zăpada adâncă şi se opreşte pe neaşteptate ca încremenit. Nu izbutesc să mă ţin de el şi mai fac un pas.

Omul se întoarce spre mine cu faţa schimonosită de mânie şi de adâncă tulburare, apoi, fără să scoată o vorbă, mă ameninţă cu degetul...

După o clipă, arcul nevăzut îl azvârle iar înainte. De data aceasta, căpătând oarecare îndemânare, nimeresc cu picioarele chiar în urmele lui şi mă opresc o dată cu el. Trofim încuviinţează din cap.

Am înaintat astfel în salturi repezi de vreo douăzeci de ori, până ce, în sfârşit, am putut desluşi cântatul cocoşului. Sunetele scurte, întretăiate, au ceva metalic şi seamănă cu zgomotul pe care-l faci dacă baţi cu unghia într-o cutie goală de tablă. Câteva clipe, se aud câte două ciocănituri, la început foarte rare, care apoi se repetă tot mai des, prefăcându-se într-un fel de ploaie deasă de alice. Chiar atunci, ne-am repezit amândoi ca o vijelie înainte, ridicând tare picioarele şi împroşcând zăpada moale în toate părţile.

— Trofim! şoptesc eu, trăgându-l de mânecă. Acuma să...

Dar el îşi smuceşte mânios braţul şi dă din cap cu dojană. Şi numai când cocoşul scoate iar sunete dese şi tot mai mărunte, ca o

ploaie de alice, pădurarul se întoarce fără veste spre mine şi-mi strigă:

— Putem vorbi numai când cântă... Aşteaptă!

După ce cocoşul şi-a reluat cântatul, adaugă tot atât de tare şi de grăbit: Să nu uiţi... Încarci, ocheşti şi tragi numai când cântă...

În sfârşit, la al treilea cântat, îmi spune cu glas mai liniştit:

— Dacă-ţi vine să tuşeşti, aşteaptă să strige. Şi acuma... du-te!

Cocoşul începe îndată să cânte pentru a patra oară. Mă reped înainte... În acelaşi timp, o ia şi Trofim la fugă, dar nu după mine, ci în partea opusă. Aşa că după cinci salturi ne despărţim şi rămân singur.

Inima-mi bate aşa de tare şi picioarele-mi tremură atâta, că-l las să cânte de vreo câteva ori, să-mi vin în fire: acum aud desluşit şi a doua modulaţie a cântecului. Sunetele grăbite şi mărunte ca o ploaie de alice se prefac repede şi pe nesimţite într-un sunet neîntrerupt, aspru şi ascuţit care seamănă mai mult a scrâşnet decât a şuierat şi-ţi aminteşte zgomotul pe care-l fac două bucăţi de fier când le freci una de alta. Scrâşnetul nu ţine decât vreo patru secunde dar, în timpul ăsta, cocoşul nu vede şi n-aude cu desăvârşire nimic, fiindcă închide ochii, strângându-şi tare pleoapele, iar umflăturile din dreptul ciocului îi astupă cu totul urechile. În clipele acestea, poţi trage cu puşca la un sfert de stânjen de capul lui, că nici nu bagă de seamă împuşcăturile, isprăvindu-şi în tihnă cântatul. Mai târziu am aflat că toate sunetele acestea le scoate cu ciocu-i strâmb şi tare. Cocoşul de munte e singura pasăre care n-are limbă; în schimb, uriaşa deschizătură a gurii lui răsună de minune. Când începe să cânte, izbeşte partea de sus a ciocului de cea de jos, şi trage cu urechea. Mai loveşte o dată şi iar ascultă, apoi încă o dată şi tot mai repede, până ce ajunge la sunetele dese şi scurte ca o ploaie de alice. Atunci nu se mai poate opri. Cuprins de o sălbatică pornire de dragoste, îşi freacă pliscul, scrâşneşte cu îndârjire şi uită de primejdie, de nenumăraţii lui duşmani, de înţeleapta prevedere şi de toată lumea înconjurătoare.

În timp ce mă odihnesc, cocoşul încetează deodată să mai cânte şi tace vreo zece minute. Apoi mai ciocăneşte o dată, dar încetişor şi cu grijă, în silă parcă, şi tace câteva minute; ciocăneşte din nou, mai plin şi mai tare, pe urmă încă de două ori, şi iar de două ori, tot mai des şi mai repede şi, fără să se mai poată opri, trece la a doua modulaţie a cântecului. Urmând poveţele lui Şcerbatâi, las să treacă cel dintâi cântat. Cocoşul începe îndată şi pe al doilea,

aproape fără să se oprească, şi atunci alerg înainte.

Povârnişul neted pe care fugisem până atunci se pierde într-o mlaştină unde cresc pini răzleţi. Rar dau de câte un plop de munte sau de vreun anin şi de tufişuri joase de ienupăr. Muşuroaie acoperite cu muşchi moale şi cu merişor ies pe alocuri de sub pojghiţa străvezie şi subţire a gheţii ce s-a prins peste noapte pe mlaştină. Nu izbutesc să calc totdeauna cum trebuie pe muşuroaiele acestea şi mă cufund în noroi până la brâu. Bahilii de piele mi se umplu de apă, făcându-se foarte grei. Încerc să-mi trag picioarele din mlaştină şi-mi pierd echilibrul; spărgându-se pojghiţa subţire de gheaţă, cad cu faţa în apa mâloasă şi rece. Am însă destulă tărie să rămân astfel nemişcat, numai să nu sperii cocoşul, deşi-mi vine peste mână. Stau lungit, ascultând cum în jurul meu se înalţă gâlgâind băşicuţe de aer din mlaştină şi simt cum noroiul duhnitor pătrunde încet pe sub poalele şi-n mânecile hainei mele... Noroc numai că, de data aceasta, cocoşul nu-mi pune prea mult răbdarea la încercare. Când începe să cânte, mă ridic repede şi m-aşez pe un muşuroi. La cântatul al doilea, alerg mai departe.

Cu fiecare săritură, aud strigătul tot mai limpede. Nu numai că desluşesc cele două modulaţii ale cântecului, ba chiar şi un sunet nou între ele, ciudat ca un foşnet înăbuşit şi des. În sfârşit, mă opresc... Îmi dau seama că sălbăticiunea cântă foarte aproape deasupra capului meu, într-unul din cei şase, şapte pini ce înconjoară într-un cerc aproape închis dâmbul pe care m-am oprit. În timp ce cântă, înalţ capul şi cercetez cu nesaţ frunzişul des al pinilor. Dar fie că-i încă prea întuneric, fie că ochiul nu mi-e destul de ager, nu ajung să desluşesc nimic în grămada aceea neagră şi încâlcită de ramuri.

Cocoşul cântă fără încetare. Se înfierbântă până într-atâta, încât uită cu desăvârşire orice prevedere: nu mai ciocăneşte cu sunete scurte şi dese ca o ploaie de alice şi abia isprăveşte un cântat, că şi începe altul. Niciodată în viaţă, nici înainte şi nici după întâmplarea asta, nu mi-a fost dat s-aud ceva mai ciudat, mai neînţeles şi mai tulburător, decât sunetele acestea aspre şi metalice. Simţeam în ele ceva ca dinaintea potopului, ceva din viaţa vremurilor de mult apuse, când păsări şi fiare cumplite se chemau cu strigăte înfiorătoare prin tainicele păduri de la începutul lumii...

Deodată, mi se pare că-n ramurile celui mai apropiat copac se mişcă ceva negru. Poate fi o creangă sau o pasăre, dar închipuirea mea mă face să cred că-i un cocoş de munte. Aştept să isprăvească

de cântat, ochesc şi pun o mână nesigură pe trăgaci... Picioarele-mi tremură de tulburare, iar inima-mi zvâcneşte puternic, de parcă bătăile i s-ar auzi în toată pădurea...

Cocoşul începe iar să cânte. Apăs pe trăgaci... Ce larmă, ce vuiet mai stârneşte împuşcătura mea în pădurea adormită! Ecoul se rostogoleşte prin nemărginita-i întindere, lovindu-se de copaci şi sfărâmându-se în mii de ţăndări răsunătoare care se sting treptat, prelungindu-se apoi multă vreme într-un zgomot potolit până departe, tocmai la capătul pădurii... Din pin cade o ploaie de ace. Se vede că l-a acoperit şi pe cocoş, fiindcă nu mai cântă câteva clipe, dar pe urmă, ca înfuriat de oprirea aceasta neaşteptată, începe iar, cu şi mai mare îndârjire.

Îndată după împuşcătura mea, aud din spate la mare depărtare detunătura puştii cu o singură ţeavă a lui Trofim, ce răsună deosebit, prelung şi înăbuşit, de parcă ar fi tras cu tunul. „Ăsta sigur că n-a dat greş!” gândesc şi pizma vânătorului îmi strânge inima.

Răsăritul soarelui se apropie. E mai rece şi mai umed. Cocorii strigă din nou şi, la glasul lor, răspund iar vietăţile pădurii. Mierla neagră ţipă ţiuitor, turturelele gem trist, iar de nu ştiu unde se auzi fluieratul sfios şi dulce al găinuşei, pe când în tufişuri păsărelele ciripesc uşor.

Stau ţintuit în acelaşi loc şi, cum nu mă pot hotărî să mai trag o dată, mă cuprinde oboseala şi urâtul. Dinspre Trofim răsună încă o împuşcătură. Atunci se mişcă ceva deasupra capului meu. Ridic ochii şi, chiar lângă locul în care trăsesem cu puţin mai înainte, îl văd limpede pe cocoşul meu.

Nu mă despart de el decât vreo zece, cincisprezece paşi în linie dreaptă, dar mi se pare că-i ca un porumbel de mic. Cântă, întinzându-şi gâtul înainte, sau trăgându-l îndărăt ca un curcan care strigă, iar când trece la a doua modulaţie a cântecului, se întoarce cu totul pe creangă, lăsându-şi aripile în jos şi rotindu-şi zgomotos coada în evantai... Ăsta era foşnetul pe care-l auzeam adineauri, fără să înţeleg de unde vine... Toate mişcările lui au ceva falnic, înfumurat şi tare caraghios.

De data aceasta, nu mai dau greş. Cocoşul cade ca o piatră, bufnind greoi pe pământ. Mă reped la el. E încă viu, se zbate zvârcolindu-se şi sare scurt de jos, bătând furios din aripile-i puternice. Dar chinurile nu-i ţin mult. Răsturnându-se pe spate într-o băltoacă nu prea adâncă, nu se mai poate ridica. Doar că-şi mai

saltă de câteva ori capul din apă, apoi un tremur des şi întretăiat îi zguduie picioarele şi totul s-a sfârşit...

Îl ridic de jos. Să tot aibă vreo cincisprezece funturi şi-i mare cât un curcan mijlociu. Are gâtul negru ca şi pieptul, spatele, cafeniu-deschis cu pete cenuşii, iar sprâncenele, roşii şi catifelate; picioarele par încălţate cu cizme sure, ghearele-s acoperite cu un fel de solzi, iar ochiul e rotund, căprui, cu pupila mare, rotundă, aproape neagră.

Peste puţin, aud glasul lui Trofim care mă cheamă, şi ne întâlnim pe cărarea de mai înainte. Duce în spate doi cocoşi pe care i-a legat laolaltă, trecându-le o sfoară prin cioc.

— Păi îs dat dracului! se laudă el. Îndată ce m-am apropiat de cocoşul meu, văd că mai vine şi altul lângă el, la vreo treizeci de paşi... şi numai ce se pune cel dintâi pe cântat. Eh, îmi zic, dacă trag într-al meu, aude celălalt şi o tuleşte... Atunci ce crezi c-am făcut? L-am ochit pe cel dintâi şi-am aşteptat să se pună şi celălalt pe cântat... Iar când a început, eu de colo... poc! şi gata... Şi-apoi iar... poc! în al doilea şi gata... Uite aşa facem noi pe-aici, conaşule!

Pe urmă cântăreşte din mână cocoşul meu şi-mi zice, lăudându-mă:

— Bun cocoş... Bu-un! Ei, să-ţi fie de bine, conaşule!

Când am pornit înapoi, pădurea se trezise cu totul la viaţă, plină de larma voioasă a păsărilor. Mirosea a primăvară, a pământ reavăn şi a frunze putrede de anul trecut. Cerul albastru era limpede, răcoros şi vesel, iar vârfurile pinilor, ca poleite cu pulbere de aur, se încălzeau la cele dintâi raze ale soarelui primăvăratic.

1906

CUM AM AJUNS ACTOR

Povestea aceasta tristă şi totodată comică, mai mult tristă decât comică, mi-a istorisit-o cândva un prieten, om trecut prin multe, cu nenumărate amintiri de tot felul, cunoscând atât culmile cât şi prăbuşirile vieţii, dar care, sub loviturile de bici ale soartei, nu şi-a pierdut nici căldura inimii, nici limpezimea gândului. Întâmplarea aceasta avu asupra lui o înrâurire destul de ciudată, datorită căreia a încetat să mai meargă la teatru, unde nu se mai duce nici până astăzi, oricât l-ai ruga.

Voi încerca să vă spun ce am auzit de la prietenul meu, deşi mă tem că nu voi izbuti să redau forma simplă şi ironia blândă şi tristă a povestirii lui.

I

Aşadar... Închipuiţi-vă un orăşel păcătos de provincie din sudul ţării... În mijloc e un fel de groapă uriaşă, făcută de căruţele care trec pe aici, unde ţăranii ucraineni din împrejurimi, afundaţi în noroi până la genunchi, vând castraveţii şi cartofii aduşi. Asta-i piaţa... De o parte a ei, se află catedrala şi, bineînţeles, şi strada Catedralei, de alta se întinde grădina publică, pe a treia se văd clădirile de zid ale oraşului, cu tencuială galbenă coşcovită şi cu porumbei pe acoperişuri şi pe streşini, iar, în sfârşit, pe a patra latură, începe Uliţa Mare, cu sucursala unei bănci, cu poşta, biroul notarului şi frizeria lui Teodor din Moscova. La marginea oraşului, prin mahalale, care de bună seamă se numesc Zaselie, Zamostie şi Zarecie, e încartiruit un regiment de infanterie, iar în centru e aşezat un regiment de dragoni. În grădina oraşului, se înalţă un teatru de vară... Şi asta-i tot!

De altfel, trebuie să mai adăugăm că atât oraşul cu primăria şi liceul cât şi grădina cu teatrul şi caldarâmul din Uliţa Mare – toate existau numai mulţumită mărinimiei lui Haritonenko, milionar de

prin partea locului şi proprietarul unei fabrici de zahăr.

II

Cum am ajuns acolo, e poveste lungă... Am să v-o spun pe scurt. Trebuia să mă întâlnesc în orăşelul acela cu un prieten, un adevărat prieten – fie-i ţărâna uşoară! – a cărui soţie însă, ca toate soţiile adevăraţilor prieteni, nu putea să mă sufere. Fiecare aveam câteva mii de ruble, strânse prin muncă grea. Vedeţi, el era de mai mulţi ani profesor şi totodată inspector la o societate de asigurare, iar eu câştigasem la cărţi un an de zile. Într-o zi, am aflat de o afacere foarte bună cu miei din sud şi ne-am hotărât să ne încercăm norocul. Eu am plecat înainte, iar el avea să sosească peste două, trei zile. Eram cunoscut drept un mare zăpăcit, aşa că banii noştri erau în păstrarea lui, dar în două pachete deosebite, prietenul meu fiind meticulos ca un neamţ.

Iată însă că încep să curgă nenorocirile... În gară la Harkov, pe când mâncam nisetru rece cu sos provensal, mi s-a furat portofelul din buzunar. Sosesc la S., orăşelul cu pricina, numai cu banii mărunţi pe care-i mai aveam în pungă şi cu un geamantan gol englezesc galben-roşcat, de bună calitate. Trag la hotel, fireşte la „Hotel Petersburg”, şi trimit telegramă după telegramă. Dar, tăcere mormântală... Da, da, într-adevăr mormântală, fiindcă tocmai la ora când hoţul îmi fura portofelul din buzunar – închipuiţi-vă ce glume face uneori soarta! – chiar în clipa aceea, prietenul şi asociatul meu murea într-o birjă de un atac de inimă. Toate lucrurile şi toţi banii lui au fost sigilaţi şi, nu ştiu din care pricină stupidă, această formalitate judecătorească a ţinut o lună şi jumătate. N-aş putea spune dacă nenorocita văduvă ştia sau nu de banii mei. Oricum, a primit toate telegramele mele şi totuşi a tăcut cu îndărătnicie, a tăcut dintr-o meschină şi prostească răzbunare de femeie. De altfel, telegramele acestea mi-au fost de mare folos mai târziu. După ridicarea sigiliilor, un om pe care nu-l cunoşteam deloc, avocatul cu lichidarea moştenirii, a dat din întâmplare peste ele, a certat-o pe văduvă şi mi-a trimis pe răspunderea lui cinci sute de ruble, de-a dreptul pe adresa teatrului. Ce să vă spun? Acelea nu mai erau telegrame, ci chemări deznădăjduite ale sufletului meu pe benzi întregi de câte douăzeci şi treizeci de cuvinte.

III

Şedeam astfel de zece zile la „Hotel Petersburg”. Chemările deznădăjduite ale sufletului îmi secătuiseră cu desăvârşire punga. Proprietarul, un ucrainean posac şi somnoros, cu părul vâlvoi şi cu faţă de ucigaş, nu mai credea de mult nimic din tot ce-i spuneam. Îi mai arătam unele scrisori şi hârtii din care ar fi putut... să mai spere întrucâtva, dar întorcea capul cu dispreţ şi pufnea pe nas. Până la sfârşit, o dată mi s-a adus prânzul, întocmai ca lui Ivan Alexandrovici Hlestakov[1]: „Stăpânul a spus că-i pentru cea din urmă oară...”

Şi iată că veni şi ziua când nu mai aveam decât douăzeci de copeici în pungă. În dimineaţa aceea, proprietarul mi-a zis pe şleau că nu vrea să mă mai ţină, nici să mă mai hrănească şi c-o să se plângă la comisar. După glasul lui, am înţeles că omul era hotărât la orice.

Ieşind de la hotel, am rătăcit toată ziua prin oraş. Îmi aduc aminte c-am intrat într-un birou de transporturi şi încă într-un loc să cer de lucru. Se înţelege că nu mă primeau de cum deschideam gura... Mă aşezam uneori pe o bancă verde pe trotuarul de pe Uliţa Mare, printre plopii înalţi în formă de piramidă. Eram ameţit şi-mi venea rău de foame. Nicio clipă însă nu m-am gândit la sinucidere. De câte ori, în cursul întortocheatei mele vieţi, n-am fost la hotarul acestor gânduri, dar după un an, uneori după o lună sau chiar numai zece minute, deodată, totul se schimba şi iar începea să-mi meargă bine şi eram din nou voios... În ziua aceea, rătăcind prin oraşul copleşit de arşiţă şi de plictiseală, îmi ziceam mereu: „Da, dragă Pavel Andreievici, rău ai mai brodit-o de data aceasta!”

Mi-era tare foame. Totuşi, dintr-o tainică presimţire, păstram cele douăzeci de copeici. Se înserа, când am văzut un afiş roşu pe un gard. Tot n-aveam ce face... M-am apropiat fără voie şi am citit că în seara aceea se juca la grădina publică tragedia *Uriel Acosta* de Gutzkow, iar din distribuţie făceau parte... cutare şi cutare. Două nume se desprindeau cu litere mari negre, doamna Androsova de la Teatrul din Petersburg şi domnul Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. Numele celorlalţi erau scrise cu litere mai mici; doamnele Vologodskaia, Medvedeva, Strunina-Dolskaia, domnii Timofeev-Sumskoi, Akimenko, Samoilenko, Neliubov-Olghin, Duhovskoi... În sfârşit, la urmă, cu litere mici de tot, erau trecuţi Petrov, Sergheev, Sidorov, Grigoriev, Nikolaev şi alţii. Regizor,

[1] Eroul piesei *Revizorul* de Gogol (n. t.).

domnul Samoilenko. Director administrativ, domnul Valerianov.

Deodată, am luat o hotărâre deznădăjduită... Am trecut grăbit pe celălalt trotuar la frizerul Teodor din Moscova şi, în schimbul celor din urmă douăzeci de copeici, am cerut să mi se radă mustăţile şi ciocul. Sfinte dumnezeule! Ce faţă ursuză şi goală mă privea din oglindă! Parcă nu-mi credeam ochilor. În locul unui bărbat de treizeci de ani, nu prea frumos, dar cu înfăţişarea unui om destul de cumsecade, aveam înaintea mea în oglindă, învelit până-n gât cu şervetul frizerului, un comediant de provincie, bătrân, cu experienţă şi trecut prin multe, purtând pe faţă urmele multor vicii, iar pe deasupra mai părea a fi şi într-o vădită stare de ebrietate.

— O să intraţi la teatrul nostru? mă întrebă calfa frizerului, scuturând şervetul.

— Da! i-am răspuns eu cu mândrie. Ţine!

IV

În drum spre grădina publică, mă gândeam: „Tot răul spre bine. Or să vadă numaidecât în mine o catană bătrână şi cu experienţă. În teatrele astea mici de vară, orice om în plus e de folos. La început, am să fiu modest... vreo cincizeci de ruble... hai, să zicem patruzeci de ruble pe lună. Pe urmă... om vedea... Cer un avans de vreo douăzeci de ruble... Nu, e cam mult... numai vreo zece ruble...

Întâi, trimit o telegramă zguduitoare... cinci ori cinci – douăzeci şi cinci, apoi, adăugând un zero, două ruble şi jumătate, plus cincisprezece pentru expediere, fac două ruble şi şaizeci şi cinci de copeici... Cu ce-mi mai rămâne, o scot eu la capăt până la sosirea lui Ilia... Dac-or vrea să mă pună la probă... ei, bine... am să le declam ceva... monologul lui Pimen[1], de pildă!”

Am început să recit cu glas scăzut, dar solemn şi adânc: „O povestire, încă una, cea din urmă...”

Un trecător se feri înspăimântat din calea mea. Mi-a fost ruşine şi m-am făcut că tuşesc. Am ajuns la grădina publică. Aici cânta muzica militară, iar pe alee se plimbau, târând picioarele, domnişoare zvelte de prin partea locului, cu capul gol, îmbrăcate în trandafiriu şi albastru-deschis, iar după ele se ţineau, râzând, tot felul de copişti, de funcţionari de la fisc şi de telegrafişti cu şepcile albe pe-o ureche şi cu mâinile la reverele tunicii.

Poarta era larg deschisă. Am intrat... Cineva m-a poftit să iau bilet la casă, dar am întrebat cât se poate de firesc: „Unde-i domnul Valerianov, administratorul?” Omul mi-a arătat îndată doi tineri cu faţa rasă care şedeau pe o bancă, nu departe de intrare. M-am apropiat, oprindu-mă la doi paşi de ei.

Se luaseră cu vorba şi nu mă băgau în seamă. Am avut timp să-i cercetez cu de-amănuntul: unul, cu o panama uşoară pe cap, purta un costum de flanelă de culoare deschisă cu dungi albastre şi făcea pe boierul. Avea un profil mândru de prim-amorez şi învârtea mereu un bastonaş subţire... Celălalt, îmbrăcat cu haine cenuşii, avea picioare şi braţe neobişnuit de lungi. Picioarele parcă-i începeau de la mijlocul pieptului, iar braţele-i atârnau mai jos de genunchi. De aceea, când sta jos alcătuia o ciudată linie frântă, care putea fi uşor asemuită cu un metru de tâmplărie desfăcut... Avea cap foarte mic, faţă pistruiată şi ochi negri şi vioi. Am tuşit cu sfială. Amândoi s-au întors spre mine.

— Pot vorbi cu domnul Valerianov? am întrebat cu blândeţe.

— Eu sunt! răspunse pistruiatul. Ce doriţi?

— Să vedeţi, aş vrea... – parcă mi se oprise un nod în gât – aş vrea să vă propun serviciile mele în calitate de... de al doilea comic, sau... să zicem... al treilea bufon... De asemenea, şi pentru roluri de compoziţie...

Prim-amorezul se ridică şi se îndreptă din şale, fluierând şi învârtindu-şi bastonaşul.

[1] Din *Boris Godunov* de Puşkin (n.r.).

— Unde-ai mai lucrat? întrebă domnul Valerianov.

Nu mai jucasem decât o singură dată pe scenă, în rolul lui Makarka într-un spectacol de amatori, dar, încordându-mi cu deznădejde închipuirea, i-am răspuns:

— De fapt, n-am avut până acum prilejul să lucrez în nicio formaţie serioasă ca a dumneavoastră, de pildă... Am jucat însă prin sud-vestul ţării, în trupe mici... Se destrămau cu aceeaşi repeziciune cu care se înjghebau... ca Marinici... Sokolovski... şi alţii...

— Da' de băut nu bei cumva? mi-o trânti, deodată, domnul Valerianov.

— Nu! am făcut fără să mai stau la gânduri. Câteodată, înainte de masă, sau în societate... dar foarte cumpătat!

Domnul Valerianov privi un timp nisipul, închizându-şi pe jumătate ochii negri, chibzui şi apoi zise:

— Bine... te angajez! Deocamdată, cu douăzeci şi cinci de ruble pe lună, iar mai târziu vom vedea... S-ar putea întâmpla să fie chiar astăzi nevoie de dumneata! Du-te pe scenă şi întreabă de ajutorul de regizor Duhovski. El o să te prezinte regizorului...

M-am îndreptat spre teatru, gândindu-mă de ce nu m-a întrebat de numele meu de artist? Să fi uitat oare? Sau poate o fi ghicit că n-am niciun fel de nume? Dar, pentru orice întâmplare, mi-am născocit chiar atunci un nume, nu prea răsunător, dar simplu şi frumos... Osinin.

V

L-am găsit pe Duhovski în culise. Era un băieţandru neastâmpărat, cu mutră de beţiv şi de şmecher. La rândul lui, mă prezentă regizorului Samoilenko. În seara aceea, regizorul juca rolul nu mai ştiu cărui erou, aşa că purta zale aurite, botfori şi era grimat ca tânăr amorez. Totuşi, sub învelişul ăsta, am putut desluşi că Samoilenko era gras, cu faţa foarte rotundă, ochii mici şi pătrunzători şi gura cu un veşnic zâmbet prostesc. M-a primit cu o înfăţişare obraznică şi nici măcar nu mi-a întins mâna. Chiar mă pregăteam să plec, dar mă întrebă:

— Ia stai... cum îţi zice?... N-am înţeles bine numele...

— Vasiliev, se grăbi să răspundă îndatoritor Duhovski.

M-am zăpăcit şi am vrut să-i îndrept greşeala, era însă prea târziu.

— Uite ce, Vasiliev... Să nu pleci astăzi! Duhovski, spune-i croitorului să-i dea lui Vasiliev o manta.

În felul acesta am ajuns din Osinin, Vasiliev, şi aşa am rămas până la sfârşitul carierei mele de actor, alături de Petrov, Ivanov, Nikolaev, Grigoriev, Sidorov şi alţii... Actor fără experienţă, abia după o săptămână mi-am dat seama că, dintre toate numele acestea faimoase, numai al meu desemna o persoană reală. Blestemata de asonanţă m-a nenorocit!

Croitorul, slab şi şchiop, se apropie de mine şi mă înveşmântă într-un fel de halat negru cu mâneci, pe care-i cusu pe mine de sus până jos. Apoi se înfăţişă frizerul. Am recunoscut în el calfa de la Teodor care mă bărbierise ceva mai înainte şi ne-am zâmbit prieteneşte. Frizerul îmi puse pe cap o perucă neagră cu perciuni. Duhovski intră fuga în cabină, strigându-mi: „Hai, grimează-te odată, Vasiliev!” Mi-am vârât degetul într-o cutie de vopsea, dar vecinul din stânga, cu înfăţişare aspră şi frunte gânditoare, mă luă la rost:

— Ce-ţi bagi mâna într-o cutie străină? Uite, acolo-s vopselele comune...

Am văzut o cutie mare cu despărţituri pline de vopsele murdare, amestecate. Şedeam ca pe ghimpi. Îi venea uşor lui Duhovski să strige: „Grimează-te!” Dar cum se face asta? Totuşi, plin de curaj, mi-am tras o dungă albă de-a lungul nasului, şi deodată am început să semăn cu un clovn. Apoi mi-am făcut nişte sprâncene grozave care-mi dădeau o înfăţişare fioroasă. Pleoapele mi le-am vopsit cu albastru... Pe urmă, m-am gândit: „Ce-aş putea să mai adaug? Am închis ochii pe jumătate şi mi-am potrivit între sprâncene două zbârcituri verticale. Acuma semănăm cu un şef de trib indian.

— Vasiliev, pregăteşte-te! răsună de sus.

Am ieşit din cabină şi m-am urcat pe scenă, îndreptându-mă spre uşa de pânză din fund care era crăpată. Duhovski mă aştepta.

— Îndată intri în scenă. Ptiu, drace, că urât mai eşti? Când o s-auzi: „Nu, el se va întoarce!” intri şi spui... Rosti un nume pe care nu-l mai ţin minte... „Cutare cere o întâlnire”... şi apoi ieşi numaidecât. Ai înţeles?

— Da.

„...Nu, el se va întoarce!” aud eu şi, dându-l la o parte pe Duhovski, intru în scenă. „Cum îi zice omului cela, lua-l-ar dracu!” Se scurg câteva clipe de tăcere... Sala parcă era o beznă neagră şi mişcătoare. Pe scenă, chiar în faţa mea, zăresc feţe necunoscute şi

grosolan sulemenite, luminate puternic de lămpile rampei. Toţi mă priveau cu încordare. Duhovski îmi şopteşte ceva din spate, dar nu înţeleg nimic. Atunci, arunc dintr-o dată pe nerăsuflate, cu glas de solemnă imputare:

— Da! El s-a întors!

Samoilenko, în zalele lui de aur, trece ca un uragan pe lângă mine. Slavă domnului! Şi pier între culise...

În spectacolul acela, am mai apărut de două ori. În scena în care Acosta atacă vehement dogmatismul evreiesc şi pe urmă cade jos, eu trebuia să-l ridic în braţe şi să-l târăsc în culise. M-a ajutat şi un pompier înfăşurat într-un halat negru la fel cu al meu. Cine ştie, poate că în ochii publicului pompierul trecea drept Sidorov! Pe Uriel Acosta îl juca actorul pe care-l văzusem şezând pe bancă alături de Valerianov şi era chiar Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. L-am apucat amândoi cu destulă neîndemânare; era vânjos şi greu, dar din fericire nu l-am scăpat. Ne-a şoptit doar: „Lua-v-ar dracu, tonţilor!” Tot atât de bine l-am trecut şi pe uşa îngustă, cu toate că multă vreme după aceea s-a mai clătinat peretele din fund al străvechiului templu, care-şi pierduse stabilitatea.

A treia oară, am fost numai figurant la judecata lui Acosta fără să scot un cuvânt... Cu prilejul ăsta a fost o întâmplare măruntă, despre care poate că nici n-ar face să mai vorbim. Când a intrat Ben-Akiba şi s-au ridicat toţi în faţa lui, eu, din zăpăceală, mai şedeam jos. Cineva însă m-a pişcat dureros mai sus de cot, şuierându-mi în şoaptă:

— Ai înnebunit! E Ben-Akiba!... Scoală-te!

M-am ridicat în grabă. Dar, zău, dacă ştiam că era Ben-Akiba... Credeam că-i un bătrânel oarecare.

După spectacol, Samoilenko mi-a strigat:

— Vasiliev, mâine la unsprezece la repetiţie!

M-am întors la hotel, proprietarul însă, recunoscându-mi glasul, mi-a trântit uşa în nas. Mi-am petrecut noaptea pe o bancă verde dintre plopi. În somn mi-era cald şi visam glorie... Vântul rece de dimineaţă şi foamea m-au trezit însă destul de devreme.

VI

La zece şi jumătate fix, am ajuns la teatru. Nu venise încă nimeni. Doar ici şi colo, prin grădină, chelnerii restaurantului de vară umblau somnoroşi în şorţurile lor albe. Într-un chioşc, cu

pereţii de ostreţe verzi pe care se căţăra viţa sălbatică, era pregătită o gustare de dimineaţă şi cafeaua cu lapte.

Mai târziu am aflat că aici, la aer curat, îşi luau în fiecare zi micul dejun administratorul teatrului, domnul Valerianov, şi o bătrână, fosta actriţă Bulatova-Ciornogorskaia, o doamnă cam de şaizeci şi cinci de ani care întreţinea atât teatrul cât şi pe administrator.

Pe faţa de masă foarte curată erau două tacâmuri, iar într-o farfurie se înălţau două piramide de felii de pâine albă şi de secară...

Acum urmează o mărturisire cam delicată... Pentru întâia şi cea din urmă oară în viaţa mea, am furat. Aruncându-mi o privire grăbită în jur, m-am strecurat repede în pavilion şi am luat câteva bucăţi de pâine. Era aşa de proaspătă! Aşa de bună! Dar când s-o şterg, dau nas în nas cu chelnerul. Nu ştiu de unde s-a ivit; din spatele chioşcului, pesemne, că nu l-am băgat de seamă. Aducea serviciul de muştar, piper şi oţet. S-a uitat, încruntându-se, la pâinea din mâna mea şi a mormăit încet:

— Da' asta ce-o mai fi?

O mândrie amară şi plină de dispreţ s-a trezit pe loc în mine. Privindu-l drept în ochi, i-am răspuns tot încet:

— Asta-i... că de alaltăieri, la patru... n-am mâncat încă nimic...

Atunci întoarse repede capul şi, fără să scoată o vorbă, se îndepărtă iute. Am ascuns pâinea în buzunar şi aşteptam. M-a cuprins un fel de înfiorare şi de veselie totodată. „Minunat, îmi ziceam, acuma vine în goană patronul, se adună chelnerii şi cheamă poliţia... Încep înjurături, larmă, încăierare... Ah, ce frumos am să le mai sparg în cap farfuriile şi toate serviciile acestea! Am să-i muşc cu dinţii până la sânge!”

Iată însă că-l văd pe chelnerul meu venind în fugă spre mine, dar... singur. Gâfâia de alergătură. Se apropie dintr-o parte, fără să se uite la mine. Întorc şi eu capul... Deodată, îl văd că scoate de sub şorţ şi-mi bagă în mână o bucată mare de friptură rece din ajun, şi-mi şopteşte blând:

— Poftim... ia te rog şi mănâncă.

Am înhăţat brutal carnea şi m-am dus cu ea între culise, alegându-mi un locşor mai întunecat. Acolo, printre tot felul de decoruri, am rupt lacom cu dinţii din friptură, înduioşat până la lacrimi. Mai târziu, l-am văzut des, aproape zilnic pe omul acela.... Îl chema Serghei! Când nu era niciun client de faţă, mă privea de departe cu ochi blajini, plini de devotament şi de milă. Dar nu

voiam să ne stricăm prima impresie plăcută, deşi, drept să spun, uneori eram flămând ca un lup în toiul iernii.

Era mărunţel, rotofei şi chel, cu mustaţă neagră şi cu ochi blânzi ca două semicercuri înguste şi strălucitoare. Totdeauna era grăbit şi şchiopăta de un picior. Când mi-am primit, în sfârşit, banii şi robia mea în teatru a trecut ca un vis urât, când toată adunătura aceea mă linguşea, bând şampania pe care le-o dădusem, ce dor mi-a fost de tine, dragul, bunul şi înduioşătorul meu Serghei! Desigur, n-aş fi îndrăznit să-i dau bani. Poţi oare plăti cu bani asemenea duioşie şi iubire de om? Aş fi vrut să-i las măcar o amintire... Un lucru cât de mic... Sau să-i dăruiesc ceva nevesti-si ori copilaşilor. Avea o droaie întreagă şi uneori veneau de dimineaţă la el... neastâmpăraţi şi guralivi ca nişte vrăbii.

Dar, cu o săptămână înainte de uimitoarea schimbare a vieţii mele, Serghei fusese dat afară din serviciu şi aflasem chiar de ce. Servise căpitanului von Bradke o friptură care nu era pe gustul lui. Căpitanul se răstise la el:

— Ce-mi dai aici, măi neisprăvitule? Nu ştii că mie-mi place friptura în sânge?

Serghei îndrăzni să răspundă că nu era vina lui, ci a bucătarului, şi că va schimba îndată friptura... adăugând sfios:

— Iertaţi-mă, vă rog, domnule!

Ofiţerul se înfurie atunci grozav... Îi aruncă friptura fierbinte în obraz, răcnind, roşu ca un rac:

— Cu-um? Eu sunt „domnule” pentru tine? Eu nu-s „domnule”! Eu sunt căpitan al majestăţii-sale!... Patronul! Să vină patronul! Ivan Lukianâci, chiar astăzi să-l dai afară pe tâmpitul ăsta. Să nu-l mai prind pe aici, că de nu, nici nu mai calc în cârciuma dumitale.

Căpitanul von Bradke făcea chefuri multe, aşa că Serghei a fost dat afară chiar în ziua aceea. Ieşind în antracte să mă răcoresc în grădină, am mai auzit multă vreme un glas mânios şi răsunător dinspre chioşc:

— Ce ticălos! Auzi... „domnule”! De n-ar fi fost doamnele de faţă, ce mai „domnule” i-aş fi trântit eu!

VII

În răstimp, se adunaseră unul câte unul toţi actorii, iar la douăsprezece şi jumătate începu repetiţia. Se punea în scenă *Lumea nouă,* o prelucrare nesăbuită de bâlci, după *Quo Vadis,* romanul lui Sienkiewicz. Duhovski îmi dădu o foiţă litografiată cu rolul meu. Era rolul unui centurion de sub comanda lui Marc cel Trufaş şi avea replici deosebite, răsunătoare, de felul ăsta: „Ordinele tale, o, divinule Marc, au fost îndeplinite întocmai!" sau: „Ea te va aştepta lângă statuia lui Pompei, o, trufaşule Marc!" Rolul mi-a plăcut şi mă pregăteam să-mi iau un glas bărbătesc de bătrân luptător, aspru şi credincios.

Dar pe măsură ce repetiţia înainta, cu mine se întâmpla ceva ciudat: pe neaşteptate, îmi sporea numărul rolurilor şi începeam să mă împart bucăţi şi să mă multiplic. De pildă, după ce matrona Veronica, isprăveşte ce are de spus, Samoilenko, urmărind textul, bate din palme, strigând:

— A intrat sclavul?

Nu intrase nimeni...

— Domnilor, cine-i sclavul? Duhovski, ia vezi cine-i sclavul!

Celălalt răsfoieşte câteva pagini, nu găseşte însă niciun sclav.

— Şterge-l şi gata! ne sfătuieşte într-o doară Boev, actorul cu frunte gânditoare, în vopselele căruia îmi băgasem degetul în ajun.

Dar divinul Marc (Lara-Larski) se simte deodată jignit:

— A, nu, te rog! Asta nu... Am aici o intrare de efect... Nu joc scena fără sclav!

Samoilenko îşi roteşte neliniştit ochii în jurul scenei şi mă vede.

— Da... o clipă... o clipă! Vasiliev, joci în actul ăsta?

Mă uit în caiet.

— Joc! Dar spre sfârşit...

— Atunci îţi mai dau rolul sclavului Veronicăi. Citeşte-l după carte. Şi bate din palme. Domnilor, mai încet! Vă rog! Intră sclavul... „Nobilă doamnă"... Mai tare, mai tare că nu s-aude nici

măcar în rândul întâi...

După câteva clipe, mai lipseşte un sclav şi pentru divina Merţia (la Sienkiewicz o cheamă Ligia) şi golul ăsta se umple tot cu mine. Pe urmă, lipseşte un servitor oarecare... Se recurge iar la mine. Aşa că, la sfârşitul repetiţiei, mai aveam cinci roluri suplimentare, afară de al centurionului.

La început, nu prea mergea. Ies şi spun cele dintâi cuvinte:

— O, divinule Marc...

Samoilenko îşi îndepărtează picioarele, se pleacă înainte, făcându-şi palmele pâlnie la urechi:

— Cum? Ce mormăi acolo? Nu înţeleg nimic!

— O, divinule Marc...

— O clipă! N-aud nimic... Mai tare! Apoi se apropie de mine: Uite cum să spui... şi, cu glas sugrumat de ţap, strigă atât de tare, de răsună toată grădina de vară: O, divinule Marc, ordinul tău... Vezi, aşa trebuie să spui... Aminteşte-ţi, tinere, nemuritoarele cuvinte ale unuia din cei mai mari actori ruşi: „Pe scenă nu se vorbeşte, se declamă... nu se umblă, se joacă". Şi, mulţumit de sine, privi mândru în jur. Ei, acuma repetă şi dumneata.

Am repetat, dar cu şi mai puţin succes. Atunci, s-au pus cu toţii pe rând să mă înveţe şi, până la sfârşitul repetiţiei, am trecut prin mâna tuturor: m-a dăscălit şi mândrul Lara-Larski, cu înfăţişarea lui dispreţuitoare şi scârbită, m-a învăţat şi bătrânul şi nobilul părinte Goncearov, buhav şi cu obrajii moi brăzdaţi de vinişoare roşii care-i atârnau mai jos de bărbie, şi actorul Boev, şi caraghiosul de Akimenko, cu mutra-i prefăcută de August cel prost... Parcă eram un cal obosit şi asudat în jurul căruia s-au strâns o mulţime de binevoitori din stradă, sau un şcolar nou şi slăbuţ care, din sânul cald al familiei, s-a pomenit deodată printre şcolari iscusiţi, şmecheri şi fără milă.

Tot la repetiţia asta, mi-am făcut un meschin şi neînduplecat duşman care mi-a otrăvit apoi fiecare zi din viaţă. Iată cum s-au petrecut lucrurile:

În timp ce declamam una din nenumăratele mele replici: „O, divinule Marc!", Samoilenko se apropie grăbit de mine.

— Dă-mi voie, iubitule, dă-mi voie... dă-mi voie! Nu-i bine... nu-i bine! Mă rog, cui te adresezi? Divinului Marc în persoană, nu-i aşa? Totuşi, după cât se pare, habar n-ai cum vorbeau în Roma veche subalternii cu comandantul suprem. Uită-te la mine: aşa, şi numai aşa să te mişti.

Întinse piciorul drept cu jumătate de pas înainte, plecându-se în unghi drept, iar braţul drept şi-l lăsă în jos cu palma făcută cupă...

— Ei, ai văzut cum să te ţii? Ai înţeles? Acuma repetă şi dumneata!

Am repetat, dar mişcarea mea ieşi aşa de caraghioasă, încât am îndrăznit să mă împotrivesc sfios:

— Iertaţi-mă... dar mi se pare că îndeobşte... ţinuta militară... nu se potriveşte cu o atitudine preaplecată... şi afară de asta... mai am de făcut o observaţie... eroul poartă zale... ori în zale, înţelegeţi că...

— Te rog, ţine-ţi gura! strigă mânios Samoilenko, înroşindu-se. Dacă-ţi spune regizorul să stai într-un picior şi să scoţi limba, trebuie să te supui fără să crâcneşti... Te rog, mai repetă!

Am repetat din nou, rezultatul însă a fost şi mai prost. De data aceasta, Lara-Larski îmi luă partea.

— Lasă, Boris, îi zise el în silă, vezi doar că n-o nimereşte. Şi apoi, după cum ştii şi tu, istoria nu ne dă nicio lămurire precisă pentru împrejurarea de faţă... Chestiunea... hm... e încă în discuţie...

Samoilenko renunţă la mişcarea lui clasică. Dar, din ziua aceea, nu pierdea niciun prilej să mă bruftuiască, să mă ia peste picior sau să mă jignească. Îmi urmărea cu încordare orice greşeală. Mă ura cu atâta îndârjire, încât cred că mă visa şi noaptea. Cât despre mine... Vezi, au trecut zece ani de atunci, totuşi până şi astăzi m-apucă furia şi mă înăbuş, când mi-aduc aminte de omul acesta. Ce-i drept, în ajunul plecării... Dar despre asta mai târziu, ca să nu pierd şirul povestirii.

Ceva mai înainte de sfârşitul repetiţiei, se sui pe scenă un domn deşirat, cu nas mare, mustaţă şi pălărie înaltă. Se clătina pe picioare, lovindu-se de culise, iar ochii lui parcă erau doi nasturi de cositor. Toţi se uitau la el cu dezgust, nimeni însă nu-i făcu nicio observaţie.

— Cine-i ăsta? i-am şoptit lui Duhovski.

— Un beţiv! răspunse el nepăsător. Neliubov-Olghin, decoratorul nostru. Om de talent, mai joacă uneori, când e treaz, dar e un beţiv fără leac... N-avem însă cu cine-l înlocui, că lucrează ieftin şi pictează foarte iute decorurile.

VIII

Repetiţia se isprăvise. Toată lumea pleca. Actorii făceau spirite şi calambururi: Merţia-Commerţia. Cu un gest semnificativ, Lara-Larski îl chema pe Boev să vină „acolo”. L-am ajuns din urmă pe Valerianov într-o alee şi, ţinându-mă anevoie de paşii lui uriaşi, i-am spus:

— Viktor Viktorovici... v-aş ruga mult să-mi daţi ceva bani... cât de puţin.

Se opri mirat.

— Cum? Ce fel de bani? De ce bani? Cui să dau bani?

I-am lămurit situaţia mea, dar, fără să m-asculte până la capăt, îmi întoarse nepăsător spatele şi-o porni înainte. Pe urmă, se opri deodată şi mă chemă:

— Uite ce... cum îţi zice... Vasiliev... Du-te la acela... la proprietarul dumitale şi zi-i să vină până la mine. Mai rămân la casă o jumătate de ceas... Am să-i vorbesc!

N-am mers, ci am zburat până la hotel. Ucraineanul m-ascultă posomorât şi neîncrezător; îşi puse însă surtucul cafeniu şi-o luă agale spre teatru. Am rămas la hotel să-l aştept. După un sfert de oră se întoarse. Era întunecat la faţă, ca un nor care aduce furtună, iar în mâna dreaptă ţinea un teanc de contramărci roşii de teatru. Mi le vârî sub nas, zicându-mi cu glas gros şi înăbuşit:

— Ei, poftim! Credeam că iau gologani... şi când colo mi-a dat numai nişte hârtiuţe. Ce să fac acuma cu ele?

Stam ruşinat înaintea lui. Dar şi hârtiuţele au fost de oarecare folos. După multă străduinţă, am căzut la învoială: proprietarul păstra amanet minunatul meu geamantan englezesc de piele galbenă şi-mi înapoia rufele, actele şi ce era mai de preţ pentru mine – caietele de notiţe. La plecare, mă întrebă:

— Va să zică, te strâmbi şi tu pe acolo?

— Da, şi eu! am recunoscut cu demnitate.

— Ehei! Ţine-te bine... Să ştii că oriunde te-oi vedea, am să-ţi strig: Ce-i cu cele douăzeci de ruble ale mele?

Trei zile de-a rândul n-am îndrăznit să-l mai tulbur pe Valerianov şi am dormit pe banca cea verde cu bocceluţa de rufe sub cap. Slavă domnului că două nopţi a fost cald. Lungit pe bancă, simţeam chiar cum se ridică un val de căldură uscată din lespezile de piatră ale trotuarului încins de peste zi. Dar a treia noapte a plouat mărunt şi mult, aşa că, adăpostindu-mă pe sub streşini, n-am putut să dorm până-n ziuă. La opt, s-a deschis şi grădina publică. Atunci m-am strecurat între culise şi, întinzându-mă pe o cortină veche,

am dormit adânc două ceasuri. Bineînţeles că Samoilenko a dat peste mine şi m-a dăscălit îndelung şi cu răutate că teatrul e templul artei şi nu dormitor, budoar sau azil de noapte. M-am hotărât iar să-l ajung din urmă pe administrator şi să-i cer ceva bani, cât de puţini, că n-aveam unde dormi.

— Ia te uită, mă rog, la el! făcu administratorul, dând din mâini. Ce mă priveşte pe mine? Doar nu eşti minor şi nici nu ţi-s dădacă.

Am tăcut. Mijindu-şi ochii pe nisipul aleii înfierbântat la soare, zise dus pe gânduri:

— ...Ascultă!... Nu vrei să dormi la teatru? Am vorbit cu paznicul, dar el, prostul, se cam teme.

I-am mulţumit.

— Numai cu o condiţie... Să nu fumezi în teatru! Dacă vrei să fumezi, ieşi în grădină...

De atunci, am avut noaptea un pat sigur sub un acoperiş. Uneori, mă duceam ziua la râu, la trei kilometri, unde-mi spălam rufele într-un loc ferit, uscându-le pe crengile sălciilor de la mal. Albiturile acestea mi-au fost de mare ajutor. Din când în când, mergeam în piaţă şi mai vindeam câte o cămaşă sau altceva. Cu cele douăzeci-treizeci de copeici pe care le luam, aveam ce mânca două zile. Împrejurările luau o întorsătură vădit prielnică pentru mine. O dată, am izbutit chiar să scot o rublă de la Valerianov, într-o clipă când era în toane bune, şi i-am telegrafiat îndată lui Ilia:

„Mor de foame, trimite mandat telegrafic oraşul S. la teatru, pentru Leontovici”.

IX

A doua repetiţie era şi repetiţia generală şi mi s-au mai dat două roluri: Tigelin şi un bătrân pustnic creştin. Le-am primit fără să crâcnesc.

La repetiţia aceasta a venit şi tragedianul nostru, Timofeev-Sumskoi. Era un bărbat între două vârste, foarte înalt şi spătos, cu părul roşcat şi creţ, ochii însângeraţi şi faţa ciupită de vărsat, un adevărat măcelar, sau mai degrabă un călău. Avea glas puternic şi juca după şcoala veche, zbierând:

Şi urla ca o fiară

Spătosul tragedian.

Îl juca pe Neron şi nu ştia deloc rolul, ba chiar şi de pe caiet îl citea anevoie, punându-şi ochelari tari, de bătrân. Când i se

spunea:

— Fedot Pamfilâci, măcar oleacă de ţi-ai învăţa rolul! răspundea gros:

— Dă-o dracului! Merge şi aşa... Mă ţin de sufler! Nu-i întâia oară... Oricum, publicul e tâmpit şi tot nu înţelege nimic!

Îmi stâlcea totdeauna numele. Nu putea să rostească Tigelin şi-mi spunea ba Tigeliniu, ba Tinegil... Dacă-l îndreptam, răcnea de fiecare dată:

— Dă-o dracului! Fleacuri! Doar n-o să-mi storc acuma creierii pentru asta!

De cum se întâmpla să dea peste o bucată mai grea sau peste un şir de cuvinte străine, trăgea foarte simplu o linie cu creionul în caietul său şi spunea:

— Se şterge!

De altfel, şi ceilalţi „ştergeau”. Din tot spanacul piesei n-a mai rămas decât o nimica toată, iar din rolul cel lung al lui Tigelin numai o singură replică.

Neron întreabă:

— Tigelin! Cum arată leii?

Eu răspundeam, stând în genunchi:

— Divinule Cezar! Niciodată Roma n-a mai văzut asemenea fiare... Sunt flămânde şi fioroase!

Numai atât...

În sfârşit, sosi şi seara spectacolului. Sala fără tavan era ticsită. Pe afară, în jurul despărţiturii, se înghesuia o mare mulţime de spectatori cu bilete de favoare. Mi-era frică. Simţeam că tremur...

Dumnezeule! Ce prost mai jucau! Parcă erau cu toţii de părerea lui Timofeev: „Dă-o dracului, că publicul e tâmpit!” Fiecare mişcare, fiecare cuvânt al lor amintea ceva vechi, străvechi, de care se plictisiseră generaţii întregi. Mi se părea mereu că slujitorii ăştia ai artei n-aveau la îndemână decât vreo două duzini de intonaţii învăţate pe de rost şi vreo trei duzini de gesturi ca, de pildă, cel pe care mi-l arătase Samoilenko, de altfel, fără niciun rezultat. Mă gândeam: „Prin câte înjosiri morale au trecut oamenii aceştia, de au ajuns să nu se mai ruşineze nici de înfăţişarea, nici de glasul şi nici de mişcările lor!”

Timofeev-Sumskoi era minunat... Plecându-se la dreapta tronului, cu piciorul stâng întins până pe la jumătatea scenei şi cu tichia de măscărici lăsată pe-o ureche, îşi aţintea ochii înroşiţi spre cuşca suflerului, răcnind aşa de tare, încât băieţandrii de după

despărţitură ţipau ascuţit de entuziasm. Bineînţeles, Timofeev nu-şi amintea numele meu. Zbieră numai la mine ca un negustor la baie:

— Teliantin! Adă-mi încoace leii şi tigrii!... Fuga!

Mi-am înghiţit supus replica şi am plecat. Fără îndoială, dintre toţi cel mai prost juca Lara-Larski, divinul Marc, fiindcă era mai neruşinat, mai obraznic, mai ordinar şi mai încrezut decât ceilalţi. Patosul ajungea la el strigăt, vorbele duioase o peltea, iar în tonul poruncitor al patricianului roman simţeai maiorul rus de pompieri... în schimb, Androsova era, într-adevăr, desăvârşită. Totul te încânta la ea: faţa însufleţită, mâinile fermecătoare, glasul melodios, până şi părul lung şi ondulat pe care şi-l lăsase pe spate în ultimul act. Juca simplu, firesc şi frumos, aşa cum cântă păsările.

Prin găurelele pânzei care alcătuia decorul îi urmăream jocul cu adevărată desfătare artistică... Uneori îmi dădeau şi lacrimile. Nu puteam presimţi că peste câteva clipe o să mă înduioşeze într-un chip cu totul deosebit, dar nu de pe scenă.

Aveam în piesa aceasta atâtea roluri încât, zău, că direcţia ar fi trebuit să mai adauge pe afiş numele Dimitriev şi Alexandrov, pe lângă celelalte: Petrov, Sidorov, Grigoriev, Ivanov şi Vasiliev... În actul întâi, eram la început un pustnic şi purtam o rasă lungă cu glugă albă, apoi alergam în culise, îmi lepădăm haina şi mă întorceam ca centurion cu zale şi coif, cu pulpele goale... Pe urmă, iar pieream şi mă mai înfăţişam o dată ca pustnic creştin. În actul al doilea, eram centurion şi sclav, în al treilea jucam rolul altor doi sclavi... În al patrulea, întruchipam iar un centurion şi încă doi sclavi ai nu mai ştiu cui... În al cincilea, eram servitor şi din nou sclav... În sfârşit, eram Tigelin şi, ca încheiere, luptătorul care, cu mâna şi fără să scoată o vorbă, arăta Merţiei şi lui Marc drumul spre arenă, unde aveau să-i sfâşie leii.

Până şi caraghiosul de Akimenko m-a bătut pe umăr şi mi-a spus prieteneşte:

— Ei, drăcie!... Eşti un adevărat transformist!

Dar lauda asta mă costa scump: abia mă mai ţineam pe picioare de oboseală.

Spectacolul se sfârşise şi paznicul stingea lămpile. Învârtindu-mă pe scenă, aşteptam ca cei din urmă actori să-şi scoată sulimanul şi să mă pot culca pe canapeaua cea veche a teatrului. Mă gândeam cu plăcere şi la ficatul fript luat de la birt şi pe care-l aninasem în colţul dintre camera de recuzită şi cabina comună... (De când îmi furaseră şobolanii o bucată de slănină, îmi atârnam alimentele pe o

sfoară). Deodată, am auzit în spatele meu un glas:

— La revedere, Vasiliev!

M-am întors... În faţa mea sta Androsova cu mâna întinsă. Faţa-i fermecătoare era obosită.

Trebuie să mai spun că din toată trupa – afară de Duhovski şi de Neliubov-Olghin, cei doi actori neînsemnaţi – numai ea-mi dădea mâna... Ceilalţi socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor. Mi-aduc aminte şi astăzi cum strângea ea mâna: sincer, gingaş şi puternic. Ca o femeie, dar totodată şi ca un tovarăş.

I-am luat mâna. Mă privi cu luare-aminte şi-mi zise:

— Ascultă, nu cumva eşti bolnav? N-arăţi prea bine! Şi adăugă mai încet: Poate ai nevoie de bani? Spune... să-ţi împrumut!...

— A, nu, nu, vă mulţumesc! am oprit-o eu din toată inima. Şi deodată, împins de înălţătoarele sentimente de adineauri, i-am zis plin de înflăcărare: Ce minunată aţi fost astăzi!

Pesemne că lauda mea era neobişnuit de sinceră. Se înroşi de bucurie, plecând ochii, şi râse uşurel.

— Îmi pare bine că ţi-am plăcut...

I-am sărutat respectuos mâna. O voce de femeie strigă atunci de jos:

— Andresova! Unde eşti? Vino, că te aşteptăm la masă.

— La revedere, Vasiliev, rosti ea simplu şi mângâietor, apoi dădu din cap şi şopti, îndepărtându-se: Ah, bietul, bietul om...

Nu, nu mă simţeam nicidecum nenorocit în clipa aceea. Mi se părea că de mi-ar fi atins fruntea cu buzele, luându-şi rămas bun, aş fi murit de fericire!

X

Curând, am ajuns să cunosc toată trupa. Drept să spun că nici înainte de-a ajunge actor fără voie, n-aveam prea bună părere despre teatrul din provincie. Dar, mulţumită lui Ostrovski, în mintea mea se găsea totuşi vreun Nesciastlivţev, sub a cărui grosolană înfăţişare se ascundea un suflet blând şi mărinimos, sau un Arkaşka, ori alt caraghios care, în felul lui, era oricum credincios artei şi sentimentelor de colegialitate... Acum însă îmi dădeam seama că numai nişte neruşinaţi au pus stăpânire pe teatru.

Nimeni n-avea inimă, nimeni nu se dădea în lături de la nicio trădare, se invidiau între ei şi nu respectau frumuseţea şi puterea creaţiei, toţi fiind de fapt numai suflete ticăloase de bădărani şi, pe

deasupra, oameni de-o uimitoare lipsă de cultură şi de-o adâncă nepăsare. Prefăcuţi, mincinoşi şi isterici, fără entuziasm, folosindu-se de lacrimi şi de hohote teatrale, sclavi îndârjiţi în înapoierea lor, gata oricând să se târască la picioarele şefilor şi ale mecenaţilor... Nu degeaba a spus o dată Cehov: „Mai isteric decât actorul nu-i decât comisarul de poliţie... Priviţi-i de ziua ţarului, cum stau amândoi în faţa tejghelei la bufet, ţin discursuri şi plâng.”

Dar tradiţiile teatrale se păstrau la noi cu sfinţenie. Un oarecare Mitrofanov-Kozlovski îşi făcea totdeauna cruce înainte de-a intra în scenă. Obiceiul prinsese, şi toţi actorii noştri de frunte făceau neapărat acelaşi lucru, trăgând cu coada ochiului şi pândind dacă i-a mai văzut cineva. Iar dacă-i vedea, cu siguranţă că acela îşi zicea: „Ce superstiţios... ce om ciudat!”

Unul dintre aceşti prostituaţi ai artei, cu glas de ţap şi şolduri mari, l-a bătut o dată pe croitor, iar altă dată pe frizer... Şi asta ajunsese un obicei. Mă uitam adesea cum Lara-Larski alerga turbat pe scenă, cu ochii înroşiţi, făcând spume la gură şi strigând răguşit:

— Unde-i croitorul? Aduceţi-l încoace să-l omor!

După ce-i trăgea o bătaie bună, temându-se în adâncul sufletului să nu-l lovească şi croitorul, îşi ducea tremurând mâinile la spate şi răcnea:

— Ţineţi-mă! Ţineţi-mă! Că de nu, ajung, într-adevăr, ucigaş!...

În schimb, cu câtă evlavie vorbeau ei despre „arta sacră” şi despre scenă! Îmi amintesc de o minunată zi de iunie. Repetiţia nu începuse încă. Pe scenă era cam întuneric şi răcoare. Dintre actorii de frunte, veniseră printre cei dintâi Lara-Larski şi Medvedeva, soţia lui în piese. La parter, erau câteva domnişoare şi câţiva liceeni. Lara-Larski umbla de colo până colo pe scenă. Părea îngrijorat. Se gândea poate la o creaţie nouă, de efect. Deodată, soţia-i spune:

— Aşa, te rog fluieră melodia cea de ieri, din *Pagliacci.*

El se opri, o măsură cu tâlc din cap până-n picioare, şi rosti cu glas teatral şi catifelat de bariton, uitându-se pe furiş spre parter:

— Să fluier? Pe scenă? Ha! Ha! Ha! izbucni el într-un râs amar de actor. Tocmai tu-mi ceri asta? Nu ştii oare că scena-i un templu, un altar pe care noi ne depunem cele mai frumoase gânduri şi năzuinţe? Iar eu să fluier? Ha! Ha! Ha!...

Totuşi, în altarul ăsta, cavalerştii şi moşierii bogaţi şi trântori de prin partea locului intrau în cabinele femeilor, ca în camerele separate dintr-o casă de toleranţă. Îndeobşte, nu dădeam prea

mare însemnătate faptului... De câte ori nu vedeai lumină în pavilionul cu viţă sălbatică şi nu auzeai râsete de femei, zăngănitul pintenilor şi paharele ciocnindu-se! În timpul ăsta, soţul din piesă se plimba de colo până colo, ca o santinelă prin aleea întunecoasă de la intrare, aşteptând să fie poftit şi el. Iar chelnerul care ducea o tavă cu şalău *au gratin* îl împingea cu cotul, spunându-i cu nepăsare:

— Dă-te la o parte, domnule!

În sfârşit, când era chemat, făcea pe caraghiosul, bea votcă amestecată cu bere şi oţet şi istorisea anecdote necuviincioase cu evrei...

Dar toţi aceştia vorbeau cu înflăcărare şi cu mândrie despre artă. Adesea, Timofeev-Sumskoi ne ţinea conferinţe despre „gestul clasic al ieşirii actorului din scenă", acum dat uitării.

— A dispărut gestul ăsta al tragediei clasice! zicea el posomorât. Cum ieşea altădată actorul din scenă? Uite aşa! Şi Timofeev se scula în picioare şi ridica mâna dreaptă cu pumnul strâns, afară de degetul arătător care rămânea îndoit ca un cârlig. Vedeţi? Şi cu paşi rari şi uriaşi, se îndrepta spre uşă. Iată ce se numea odinioară „gestul clasic al ieşirii din scenă". Ce se întâmplă acum? Actorul îşi bagă mâinile în buzunare, şi hait!... marş acasă! Da, aşa-i, fraţilor!

Uneori, mai adăugau bucuros şi câte ceva de la ei, Lara-Larski, de pildă, povestea cum interpreta rolul lui Hlestakov:

— Nu, daţi-mi voie! Uite cum joc eu scena cu primarul... Primarul spune că-n camera de hotel e cam întuneric... Atunci îi răspund: „Fără îndoială... Dacă vrei să citeşti ceva, *pe Maxim Gorki bunăoară,* n-ai să poţi! E întuneric, în-tu-ne-e-ric!" Şi totdeauna urmează aplauze!

Era interesant să-i asculţi cum vorbeau câteodată între ei bătrânii Timofeev-Sumskoi şi Goncearov, când erau ameţiţi.

— Da, frate Fedotuşka... Nu mai sunt actorii de odinioară! Nu, frate, nu-u mai sunt...

— Adevărat, Petreai... Nu-u mai sunt! Îţi mai aduci aminte de Cearski, de Liubski?... Ehei, frate!

— Nu mai sunt nici regulile de altădată...

— Adevărat, măi frate Petersburg! Nu mai sunt... Nu mai este respect faţă de sfânta artă. Noi, Peka, tot am mai slujit-o, pe când ăştia... Ce mai vorbă! Să bem, Pekatoris.

— Dar pe Ivan-Kozelski îl mai ţii minte, frate Fedotuşka?

— Lasă, măi Petrograd, nu mă mai răscoli. Să bem... Ce să-i mai

asemuieşti cu ăştia de azi!

— Nici vorbă!

— Nici vo-orbă!

Şi totuşi, în mijlocul acestui amestec de grosolănie, vicleşug, prostie, pezevenclâc, lăudăroşenie, neştiinţă şi destrăbălare, Androsova, curată, gingaşă, frumoasă şi plină de talent, slujea într-adevăr arta. Acum, când am mai îmbătrânit, pricep că ea nici nu-şi dădea seama de noroiul acela, după cum corola albă şi minunată a florii nu simte că rădăcina ei se hrăneşte cu mâlul negru din mlaştină.

XI

Piesele se puneau în scenă cu iuţeala unui tren expres. Dramele scurte şi comediile treceau cu o singură repetiţie. Pentru *Moartea lui Ivan cel Groaznic*[1] şi pentru *Lumea Nouă,* s-au făcut două repetiţii, iar pentru *Izmail, opera domnului Buharin*[2] a fost nevoie de trei repetiţii, numai fiindcă la spectacol luau parte aproape patruzeci de figuranţi din garnizoana locală şi dintre pompieri.

Reprezentaţia cu *Moartea lui Ivan cel Groaznic* o ţin mai bine minte, din pricina unei întâmplări tâmpite şi caraghioase. Timofeev-Sumskoi îl juca pe Ivan cel Groaznic. Purta o haină lungă de brocart şi o căciulă ţuguiată de blană de câine, semănând astfel cu un obelisc mişcător. Pentru ca ţarul să pară mai crunt şi mai fioros, îşi scotea mereu falca înainte, lăsându-şi în jos buzele groase, holba ochii şi răcnea mai tare ca oricând.

Fireşte, nu ştia rolul şi spunea versurile în aşa fel, că li se făcea părul măciucă până şi actorilor obişnuiţi de mult cu gândul că publicul e tâmpit şi nu pricepe nimic... Dar s-a întrecut pe sine, mai cu seamă în scena când Ivan, cuprins de remuşcări, cade în genunchi şi se spovedeşte în faţa boierilor: „Mi s-a întunecat mintea” etc...

Şi iată-l că ajunge la cuvintele: „Ca un câine păcătos”... Nu-i nevoie să mai spun că-şi pironea întruna ochii asupra suflerului. Timofeev zice tare: „Ca! şi apoi tace...

— Ca un câine păcătos... îi şopteşte suflerul.

— Păi! răcneşte Timofeev.

— Ca un câine...

---

[1] Prima parte a unei trilogii dramatice de A. K. Tolstoi (1817-1875) (n.r.).

[2] Piesă pseudopatriotică de M. N. Buharin (1845-1910) (n. r.)

— Ca!

— Un câine păcătos...”

În sfârşit, izbuteşte să-i vină de hac textului. În timpul ăsta, nu părea nici tulburat, nici stingherit. Eu şedeam lângă tron şi m-a apucat deodată un râs nebun. Doar aşa se întâmplă totdeauna... Când ştii că *nu trebuie,* tocmai atunci îţi vine să râzi mai tare... Mi-am dat seama îndată că cel mai bun lucru e să mă ascund după spătarul înalt al tronului şi să râd acolo până mi-o trece... Mă întorc încet şi păşesc impunător ca vechii boieri, abia ţinându-mă să nu pufnesc în hohot. Trec după tron şi... ce să vezi? Ascunse după spătar, două actriţe, Volkova şi Bogucearskaia, râdeau de se prăpădeau. Era mai presus de puterile mele! Am fugit în culise, m-am trântit pe canapeaua mea şi m-am tăvălit de râs... Samoilenko, urmărindu-mă întruna cu stăruinţă, m-a amendat atunci cu cinci ruble.

La spectacolul acesta au fost păţanii de tot felul... Am uitat să spun că era la noi un actor pe care-l chema Romanov. Un tânăr foarte frumos, înalt şi falnic, bun pentru roluri secundare, dar măreţe şi impunătoare. Din păcate, avea vederea foarte scurtă şi chiar purta ochelari speciali. Când intra în scenă fără *pince-nez* se lovea mereu de câte ceva, răsturna coloanele, vazele şi fotoliile sau se împiedica de covoare şi cădea. Se ştia de mult că, pe când juca în altă trupă pe cavalerul verde din *Prinţesa visurilor,* a căzut şi s-a rostogolit până la rampă în zalele lui de fier, zăngănind ca un samovar uriaş. În *Moartea lui Ivan cel Groaznic* însă, Romanov s-a întrecut pe sine... S-a năpustit cu atâta furie în casa lui Şuiski, unde se adunaseră conspiratorii, încât a răsturnat o bancă întreagă cu toţi boierii care şedeau pe ea.

Boierii aceştia erau încântători... Fuseseră recrutaţi dintre tinerii caraimi care lucrau la fabrica de tutun din localitate. Eu îi duceam pe scenă. Nu-s înalt, dar cel mai răsărit dintre ei abia-mi ajungea la umăr. Jumătate din boierii ăştia de neam mare purtau costume caucaziene, iar cealaltă jumătate, caftane închiriate de la corul episcopal din oraş. Pe lângă toate, mai adăugaţi şi feţele lor de băieţandri cu bărbi negre false, ochii negri strălucitori, gurile căscate de uimire şi mişcările lor stângace şi sfioase. Falnica noastră intrare a fost întâmpinată cu un râs general.

Datorită faptului că se puneau zilnic piese noi în scenă, aveam destul de mulţi spectatori. Ofiţerii şi moşierii veneau pentru actriţe. Afară de asta, se rezerva în fiecare seară o lojă pentru Haritonenko.

El personal venea rar, cel mult de două ori într-o stagiune, dar, de fiecare dată, trimitea câte o sută de ruble.

Îndeobşte, teatrul mergea destul de bine, iar dacă actorilor mai mărunţi nu li se plătea leafa, pricina era o socoteală dibace a lui Valerianov: făcea ca birjarul care atârnă o mână de fân în faţa gloabei lui flămânde, ca s-o silească s-alerge mai repede.

O dată, nu-mi amintesc de ce, spectacolul n-avu loc. Afară era urât. La zece m-am culcat pe canapeaua mea şi ascultam în beznă cum ploaia bătea monoton pe acoperişul de lemn.

Deodată, aud un fâşâit uşor între culise, apoi zgomot de paşi şi de scaune răsturnate. Aprind un muc de lumânare şi, înaintând un pic, dau peste Neliubov-Olghin beat turtă, care se împleticea neputincios în spaţiul îngust dintre decoruri şi peretele teatrului. Când m-a văzut, nu s-a speriat şi numai m-a întrebat, oarecum mirat:

— Ei drăcie, da' ce cauţi aici?

L-am lămurit în două vorbe. Vârându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor şi moţăind de-a-npicioarele, se legănă un timp pe vârfuri şi pe tocuri, apoi îşi pierdu deodată echilibrul... Rămânând totuşi în picioare, mai merse câţiva paşi şi zise:

— Eh, păi d-de ce nu vii la mine?

— Ne cunoaştem prea puţin...

— Fleacuri... Hai!

Mă luă de braţ şi mă duse la el. Din clipa aceea şi până la sfârşitul carierei mele de actor, am împărţit amândoi cămăruţa lui întunecoasă, închiriată la fostul ispravnic S. Beţivul ăsta scandalagiu, pe care ceilalţi actori îl dispreţuiau din făţărnicie, se arătă un om blând, liniştit, delicat şi foarte bun coleg. Purta în suflet o rană fără leac, pricinuită de o femeie. De altfel, n-am izbutit niciodată să aflu anume nenorocita lui poveste de dragoste. Când se îmbăta, scotea dintr-un coşuleţ fotografia unei femei, nici frumoasă, nici urâtă, cam saşie, cu năsuc provocător şi înfăţişare de provincială. Săruta fotografia, apoi o arunca jos, o ducea din nou la inimă şi îndată o scuipa, iar pe urmă o aşeza lângă icoană şi picura ceară pe ea. De asemenea, nu înţelegeam care din doi îl părăsise pe celălalt, şi despre ce copii era vorba: ai lui, ai ei, sau ai altcuiva?

Nici Neliubov-Olghin, nici eu n-aveam bani... Mai demult luase de la Valerianov o sumă mai mare să i-o trimită *ei,* şi acum trăia într-un fel de robie, de care nu putea scăpa, numai fiindcă era prea

cinstit. Foarte rar mai câştiga vreo câteva copeici la un pictor de firme de prin partea locului, dar tăinuia câştigul ăsta faţă de cei din teatru... Cum ar fi îngăduit Lara-Larski să se pângărească astfel arta?

Proprietarul nostru, fostul ispravnic, bărbat gras, rumen, cu mustăţi şi cu bărbie dublă, era foarte bun la suflet. În fiecare dimineaţă şi seară, după ce familia lui îşi bea ceaiul, ne trimitea samovarul umplut din nou, împreună cu ceaiul ce mai rămăsese şi cu pâine neagră cât pofteam. În felul ăsta ne săturam.

După somnul de după-amiază, fostul ispravnic ieşea în halat, cu luleaua în gură şi se aşeza la poartă. Înainte de a pleca la teatru, mai şedeam şi noi lângă el. Vorbeam totdeauna numai despre necazurile lui în slujbă, despre persecuţiile şefilor şi mârşavele uneltiri ale duşmanilor. Se sfătuia mereu cu noi, cum să trimită ziarelor din capitală o scrisoare care să-i dovedească nevinovăţia, iar guvernatorul şi viceguvernatorul, împreună cu actualul ispravnic şi cu ticălosul de comisar de la circumscripţia a doua, pricina tuturor relelor, să zboare cu toţii din posturile lor... Amândoi îi dădeam tot felul de poveţe, dar el numai ofta, se strâmba, dădea din cap şi spunea întruna:

— Nu, nu-i bine... nu-i bine... De-aş găsi un om cu pană măiastră! Să găsesc numai pana, că la bani, nu mă uit!

Bani avea destui, ticălosul... Intrând o dată în odaia lui, l-am găsit tăind cupoane. Se cam tulbură, ridicându-se în picioare şi ascunzându-şi hârtiile cu spatele şi cu halatul desfăcut... Sunt sigur că lua mită, când era în serviciu sau făcea şantaj, ori abuz de putere şi încă multe de-alde astea.

După spectacol, mă plimbam uneori noaptea cu Neliubov prin grădina publică. Sub frunzişul liniştit şi luminat, vedeai măsuţele albe şi lumânările cu flacără nemişcată în globuri de sticlă. Femeile şi bărbaţii zâmbeau într-un anumit fel sărbătoresc, şăgalnic şi cu tâlc, plecându-se unii spre alţii. Nisipul scârţâia sub paşii uşori ai femeilor...

— Ce bine ar fi să găsim şi noi un „elefant”! zicea câteodată Neliubov cu glasu-i de bas răguşit, privindu-mă şiret cu coada ochiului.

La început, asta nu-mi prea plăcea... Totdeauna m-a dezgustat grăbita şi lacoma uşurinţă cu care actorii de la teatrele de vară sunt gata să vină la prânzul sau la gustarea dată de străini, n-am putut suferi ochii aceia de câine, galeşi, umezi, hămesiţi şi vocile de

bariton care se străduiau să pară fireşti când şedeau la masă, cât şi savantlâcul gastronomic sau bunăvoinţa silită ori tonul poruncitor faţă de chelneri. Dar mai târziu, când l-am cunoscut mai bine, am înţeles că Neliubov glumea... Omul acesta ciudat era mândru în felul lui şi foarte simţitor.

O dată însă mi s-a întâmplat o istorie hazlie şi cam ruşinoasă, când însuşi „elefantul" a dat buzna peste noi... Iată cum s-au petrecut lucrurile:

După reprezentaţie, prietenul meu şi cu mine plecam cei din urmă din cabină, când deodată se ivi pe scenă un oarecare Altschiller, Rothschild-ul orăşelului, un evreu tânăr, dar gras, foarte dezgheţat, rumen la faţă, vioi şi plin de inele, de lanţuri şi de zorzoane. Se năpusti spre noi.

— Ah, doamne... De-o jumătate de ceas alerg de colo până colo... Sunt frânt! Pentru, numele lui dumnezeu, nu le-aţi văzut cumva pe Volkova şi pe Bogucearskaia?

Într-adevăr, îndată după spectacol, văzusem cum amândouă artistele plecau la plimbare cu câţiva ofiţeri din regimentul de dragoni, şi i-am spus-o cu multă bunăvoinţă. Altschiller se luă cu mâinile de cap şi începu s-alerge pe scenă ca un nebun.

— Bine, dar e curată neruşinare! Am rezervat o masă!... Nu, zău, ce-o mai fi şi asta? Dumnezeu să le înţeleagă! Îşi dau cuvântul, făgăduiesc şi... Spuneţi şi dumneavoastră, domnilor, cum se poate numi aşa ceva?

Noi tăceam...

Se mai învârti de câteva ori pe scenă, apoi rămase o clipă pe gânduri, frecându-şi nervos tâmplele, plescăi din buze şi, deodată, ne zise cu hotărâre:

— Domnilor, vă rog frumos să luaţi masa cu mine!

Noi n-am primit.

Dar nu era uşor să scapi de el... Se ţinea scai! Repezindu-se când la Neliubov, când la mine, ne scutura mâinile, privindu-ne rugător drept în ochi şi ne asigura cu înflăcărare că iubeşte arta... Cel dintâi se înduioşă Neliubov:

— Ei, drăcia dracului... Să mergem! Ce mai încoace-încolo!

Acest Mecena ne duse pe terasa din faţă şi începu să se frământe. Alese locul cel mai bun şi ne pofti să stăm, în timp ce se ridica mereu şi alerga după chelneri, dând din mâini. După ce trase un păhărel de *Doppel-Kümmel,* încercă să facă pe chefliul, lăsându-şi jobenul ştrengăreşte pe-o ureche.

— Nu mai luaţi un castravecior? Vorba ceea: fără castraveciori, nu merge nicio mâncare... Nu-i aşa? Dar un pic de votcă? Vă rog, mâncaţi... mâncaţi tot, vă rog frumos! Poate doriţi un *boeuf-Stroganov?* Aici îl gătesc minunat... Psst! Chelner!

O bucată mare de carne friptă şi fierbinte mă ameţi ca un vin. Mi se închideau ochii, iar terasa cu luminile ei, cu fumul albastru de ţigară şi puhoiul pălăvrăgelilor de tot felul, plutea în jurul meu... Din când în când, auzeam ca prin vis:

— Vă rog, domnilor, mai mâncaţi... Nu vă sfiiţi! Ei, ce să-i fac, dacă iubesc aşa de mult arta!...

XIII

Dar se apropia sfârşitul... Hrănindu-mă numai cu ceai şi cu pâine neagră, îmi prăpădeam sănătatea. Ajunsesem supărăcios şi, ca să mă stăpânesc, fugeam adesea de la repetiţii în fundul grădinii. Pe lângă toate, îmi vândusem de mult toată rufăria...

Samoilenko îmi făcea tot felul de mizerii. Ştiţi, se întâmplă uneori la şcoală ca, deodată şi fără nicio pricină, un profesor să prindă ură pe vreun păcătos de elev... Îl urăşte fiindcă-i galben la faţă sau are urechi mari, ori nu-i place cum dă din umeri şi ura asta ţine uneori ani de zile. Aşa se purta şi Samoilenko faţă de mine. Mă amendase în total cu cincisprezece ruble, iar la repetiţii mă privea ca un director de închisoare pe un deţinut. Câteodată, ascultându-i observaţiile grosolane, închideam ochii şi vedeam stele verzi. Valerianov nu-mi mai vorbea deloc, iar când ne întâlneam, fugea de mine mai repede ca struţul. Eram de o lună şi jumătate în serviciu şi nu primisem decât o rublă.

Într-o dimineaţă, m-am trezit cu dureri de cap, cu un gust amar în gură şi, din senin, cu o furie oarbă în suflet. În halul ăsta m-am dus la repetiţie.

Nu mai ştiu ce se juca, dar ţin bine minte că aveam în mână un caiet gros, răsucit sul. Ca de obicei, îmi ştiam la perfecţie rolul, în care era şi fraza: „Am meritat asta”.

Iată că ajungem la această replică:

— „Am meritat asta”, zic eu.

Dar Samoilenko se apropie de mine, strigând:

— Ce mai rusească! Cine mai vorbeşte aşa? Trebuie să spui: „Am meritat-o”! Nulitate ce eşti!

M-am îngălbenit şi, întinzându-i caietul, i-am răspuns:

— Controlaţi, vă rog, textul...

Dar el strigă răguşit din gât:

— Dă-l dracului de text! Eu sunt textul dumitale... Dacă nu vrei să lucrezi cum trebuie, du-te la dracu!

L-am măsurat scurt din ochi. A înţeles deodată, s-a îngălbenit ca şi mine şi s-a tras repede doi paşi înapoi. Dar era prea târziu... Cu sulul greu l-am plesnit, de-a răsunat, pe obrazul stâng şi pe dreptul, apoi iar pe stângul şi iar pe dreptul, de câteva ori la rând... Nu s-a împotrivit, nici măcar nu s-a plecat şi nici n-a fugit, doar că la fiecare lovitură întorcea capul într-o parte şi într-alta, ca un clovn care-şi arată nedumerirea. Pe urmă, i-am aruncat caietul în faţă, am coborât de pe scenă şi m-am dus în grădină. Nu m-a oprit nimeni.

Şi tocmai atunci s-a întâmplat minunea! Cel dintâi om pe care l-am întâlnit în grădină a fost curierul de la sucursala din localitate a băncii Voljsko-Kamskaia... M-a întrebat cine-i Leontovici şi mi-a înmânat un mandat de 500 de ruble.

După un ceas, Neliubov şi cu mine eram iar în grădină şi ne comandam câte o gustare grozavă, iar două ceasuri mai târziu, beam şampanie împreună cu toţi actorii care mă felicitau. Vă spun pe cinste că nu eu, ci Neliubov a răspândit zvonul c-am moştenit 60.000 de ruble. Nu l-am dezminţit... Apoi, Valerianov mi-a jurat că teatrul merge prost şi i-am dăruit o sută de ruble.

La ora cinci după-amiază m-am suit în tren... În buzunar, afară de biletul până la Moscova, nu mai aveam decât vreo şaptezeci de ruble, dar mă simţeam un Cezar. Când semnalul sună a doua oară, m-am urcat în vagon şi, în clipa aceea, se apropie de mine şi Samoilenko – până atunci se ţinuse deoparte.

— Iartă-mă, am fost cam iute! zise el teatral.

I-am strâns mâna pe care mi-o întinsese şi i-am răspuns cu bunăvoinţă:

— Iartă-mă, şi eu am fost cam iute!

La plecare mi-au strigat cu toţii „ura”... Cea din urmă privire caldă am schimbat-o cu Neliubov. Trenul a pornit şi totul a rămas în urmă pentru totdeauna, fără putinţă de întoarcere. Când nu s-au mai zărit nici ultimele bordeie albăstrii din Zarecie, iar în locul lor s-a aşternut stepa mohorâtă, galbenă şi pustiită de arşiţă, mi s-a strâns inima de o tristeţe ciudată. Mi se părea că în colţul acela de ţară, unde mă frământasem şi suferisem, îndurând foame şi umilinţe, a rămas o părticică din sufletul meu...

1906

GAMBRINUS

I

Aşa se numea o berărie dintr-un port animat din sudul Rusiei. Cu toate că se afla pe o stradă foarte frecventată, o găseai destul de greu fiindcă era într-un subsol. Deseori, chiar şi unii clienţi obişnuiţi şi bine primiţi la Gambrinus treceau pe lângă cunoscutul local fără să-l observe, şi abia după ce depăşeau alte două-trei prăvălii vecine, îşi dădeau seama că merseseră prea departe.

Nu avea firmă. Se intra de-a dreptul de pe trotuar pe o uşă îngustă, totdeauna deschisă. De la uşă cobora îndată o scară tot atât de îngustă, cu douăzeci de trepte de piatră, tocite şi sparte de milioanele de cizme grele care le călcaseră. La capătul scării, pe perete, se afla imaginea colorată, în *relief,* a gloriosului protector al berii – regele Gambrinus, înaltă cam cât doi oameni. Pesemne că această sculptură fusese prima lucrare a unui amator şi părea executată grosolan din bucăţi împietrite de burete poros, însă tunica roşie, mantia de hermină, coroana de aur şi cana de bere ridicată în sus, din care se scurgea spuma albă, dovedeau, fără pic de îndoială, că în faţa clientului se afla însuşi marele patron al berii.

Berăria era alcătuită din două săli lungi, boltite, foarte joase. Umezeala se scurgea în şuviţe continue pe zidurile de piatră, şi apa scânteia în lumina becurilor cu gaz care ardeau zi şi noapte, fiindcă localul nu avea nicio fereastră. Totuşi, pe bolţi, se puteau deosebi încă destul de clar urmele unei amuzante picturi murale. Într-un tablou, chefuia un grup numeros de tineri nemţi, îmbrăcaţi cu haine verzi, de vânători, pe cap cu pălării cu pană de cocoş de munte şi cu puşti pe umăr. Toţi, întorşi cu faţa spre sala berăriei, salutau publicul cu cănile întinse, iar doi dintre ei ţineau de mijloc câte o fetişcană rumenă, slujnice la cârciuma din sat, ori, poate, fetele unui brav fermier. Pe un alt perete, era zugrăvită o petrecere câmpenească din lumea mare, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Nişte contese şi viconţi cu peruci pudrate se zbenguiau pe o poiană înverzită, pe care păşteau câţiva miei, iar alături, sub sălcii pletoase, se întindea un iaz cu lebede, pe care cavaleri şi doamne, şezând într-un fel de găoace de aur, le hrăneau cu gesturi graţioase. Următorul tablou reprezenta interiorul unei case de ţară

din Ucraina şi o familie de ucraineni fericiţi, care jucau, ţinând cănile în mână. Mai departe, se vedea un butoi mare, pe care erau desenaţi doi amoraşi din cale-afară de dolofani, împodobiţi cu viţă de vie şi frunze de hamei, cu feţe roşii, cu buze groase şi cu ochi languroşi, care ciocneau nişte pocale. În sala a doua, despărţită de prima printr-o boltă, erau pictate tablouri din viaţa broaştelor: broaşte bând bere într-o baltă verde, broaşte vânând libelule prin stufărişul des, un cvartet de broaşte, broaşte duelându-se etc. Probabil că pereţii fuseseră pictaţi de un meşter străin.

În loc de mese, pe podeaua presărată cu mult talaj erau aşezate nişte butoaie grele de stejar, iar în loc de scaune, butoiaşe. În dreapta intrării se înălţa o mică estradă cu un pian. Aici cânta de mulţi ani în fiecare seară, la vioară, spre plăcerea şi înveselirea muşteriilor, muzicantul Saşka, un evreu blând, vesel şi totdeauna beat, pleşuv, semănând cu o maimuţă jumulită, de o vârstă nedefinită. Treceau anii, se schimbau chelnerii cu mânecuţe de piele, se schimbau furnizorii şi cărăuşii care transportau berea, se schimbau chiar şi patronii berăriei, dar Saşka se afla în fiecare seară pe la ora şase pe estrada lui, cu vioara în braţe şi cu o căţeluşă mică, albă, pe genunchi. Pe la unu noaptea pleca de la Gambrinus, abia ţinându-se pe picioare din pricina berii băute şi însoţit de aceeaşi căţeluşă, Belocika.

De altfel, la Gambrinus mai exista un personaj permanent: bufetiera, madam Ivanova, o femeie bătrână, grasă, palidă, care din pricină că-şi petrecea tot timpul în hruba umedă a berăriei, semăna cu peştii molâi şi palizi de prin grotele marine. De la înălţimea tejghelei sale, ca un căpitan de pe puntea de comandă, ea dădea dispoziţii numai din ochi chelnerilor şi tot timpul fuma, ţinând ţigara în colţul drept al gurii şi mijindu-şi ochiul drept din pricina fumului. Arareori reuşea cineva să-i audă glasul, iar la saluturi răspundea totdeauna cu acelaşi zâmbet şters.

II

Portul gigantic, unul dintre cele mai mari porturi comerciale din lume, era mereu ticsit de vase. Câteodată, intrau în rada lui şi cuirasate uriaşe, de culoare ruginie-închisă. Aici se încărcau, pentru Extremul Orient, vapoarele galbene, cu coşuri groase, ale flotei Dobrovolnaia, care înghiţeau în fiecare zi mărfurile aduse de trenuri nesfârşite sau mii de deţinuţi. Primăvara şi toamna, aici fluturau

sute de pavilioane din toate colţurile pământului şi din zori şi până-n noapte răsunau comenzi şi înjurături mai în toate limbile globului. De la vapoare la nenumăratele magazii şi înapoi mişunau hamalii pe pasarelele ce se legănau sub paşii lor: vagabonzi ruşi, zdrenţăroşi, aproape goi, cu feţele umflate de beţie, turci oacheşi, cu turbane murdare şi cu şalvari largi până la genunchi, dar strânşi în jurul gleznelor, perşi vânjoşi, muşchiuloşi, cu părul şi cu unghiile vopsite cu cârmâz, de culoarea morcovului aprins. În port intrau adesea goelete italieneşti cu două şi trei catarge, fermecătoare de departe, cu etajele lor de pânze curate, albe şi umflate ca sânii unor femei tinere. Când navele acestea zvelte se iveau de după far, păreau, mai ales în dimineţile senine de primăvară, nişte minunate vedenii albe, care parcă nu pluteau pe apă, ci în aer, deasupra orizontului. Aici se legănau luni de zile, pe apa de un verde-murdar a portului, printre gunoaie, coji de ouă, coji de pepene şi cârduri de pescăruşi albi, vase din Anatolia, cu puntea înaltă, şi mici corăbii din Trebizonda, vopsite bizar, cu sculpturi şi ornamente ciudate. Arareori, intrau în port şi nişte vase înguste, de formă neobişnuită, cu pânze negre, smolite şi cu o cârpă murdară în loc de pavilion. După ce ocoleau digul, aproape frecându-şi bordul de el, vasele acestea, înclinate într-o parte, intrau, fără să-şi micşoreze viteza în rada portului, acostau, însoţite de înjurături, blesteme şi ameninţări în felurite limbi, la primul debarcader ce le ieşea în cale, unde marinarii, nişte omuleţi cu desăvârşire goi, cu pielea de culoarea bronzului, strângeau cu o iuţeală de necrezut pânzele rupte, scoţând murmure guturale; în câteva clipe, vasul murdar şi misterios încremenea, ca mort. În toiul nopţii, tot atât de misterios, fără să aprindă luminile, vasul dispărea din port pe nesimţite. De cum se lăsa întunericul, bărcuţele uşoare ale contrabandiştilor mişunau prin tot golful. Pescari din împrejurimi şi de departe aduceau în oraş peşte: primăvara – milioane de hamsii micuţi, care umpleau barcazurile până sus, vara – calcanul hidos, toamna – macrouri, chefal gras şi stridii, iarna – moruni de zece şi de douăzeci de puduri, prinşi adesea la multe verste de ţărm, cu riscul vieţii.

Toţi aceşti oameni – marinari de diferite naţionalităţi, pescari, fochişti, elevi-marinari plini de veselie, hoţi de port, maşinişti, muncitori, barcagii, hamali, scafandri, contrabandişti – tineri, sănătoşi şi îmbibaţi cu mirosul puternic de mare şi de peşte, ştiau ce înseamnă munca grea, gustau farmecul şi fiorul riscului de

fiecare zi, preţuiau mai presus de orice forţa muşchilor, îndrăzneala şi cuvântul pipărat, iar când erau pe uscat, se dedau cu o plăcere sălbatică desfrâului, beţiei şi bătăilor. Seara, luminile marelui oraş, care se zăreau sus pe deal, îi atrăgeau ca nişte ochi fermecaţi, făgăduindu-le totdeauna ceva nou, plin de bucurie şi încă neîncercat, dar amăgindu-le veşnic aşteptările.

Oraşul era legat de port prin nişte ulicioare înguste, abrupte şi cotite, pe care oamenii cumsecade se fereau să umble noaptea. Aici găseai la fiecare pas case cu odăi de închiriat pentru noapte, cu ferestre murdare, zăbrelite şi cu lumina palidă a unei lămpi singuratice. Şi mai des întâlneai prăvălii, unde puteai să-ţi vinzi toate hainele de pe tine, până şi maioul marinăresc, şi să te îmbraci din nou din cap până-n picioare tot în haine de marinar. Se aflau de asemenea şi multe berării, taverne şi cârciumi, cu firme grăitoare în toate limbile, şi destule bordeluri oficiale şi clandestine, din pragul cărora, noaptea, femei vopsite grosolan ademeneau cu glasuri răguşite marinarii. Mai vedeai cafenele greceşti, unde se juca domino şi „şaizeci şi şase”, cafenele turceşti, cu narghilele, unde puteai să şi dormi cu cinci copeici, cârciumioare orientale, în care se vindeau melci, scoici, crevete, caracatiţe mari şi tot felul de alte vietăţi marine. Aici, prin poduri şi prin beciuri, cu ferestrele astupate cu obloane, se adăposteau tripouri, unde jocul de cărţi se termina adesea cu un pântece spintecat sau un craniu spart, iar alături, după colţ, sau uneori într-o cămăruţă învecinată, puteai să vinzi orice obiect furat, de la brăţări cu briliante până la cruciuliţe de argint sau de la baloturi de mătase de Lyon până la mantale marinăreşti.

Pe seară, ulicioarele acestea înguste şi abrupte, înnegrite de praf de cărbune, deveneau întotdeauna vâscoase şi puturoase, de parcă ar fi transpirat într-un coşmar. Semănau cu nişte şanţuri de scurgere sau cu nişte maţe murdare, prin care oraşul internaţional îşi revărsa în mare toate gunoaiele, tot putregaiul, ticăloşia şi viciul, infectând cu ele trupurile viguroase şi sufletele curate.

Locuitorii prea puţin paşnici de acolo urcau arareori sus, în oraşul elegant, cu aerul lui de sărbătoare, cu vitrine de cristal, monumente mândre, lumină electrică orbitoare, cu trotuare asfaltate, alei de salcâmi, poliţişti majestoşi, cu toată curăţenia şi confortul său de faţadă. Însă fiecare dintre ei, înainte de a zvârli în vânt rublele câştigate cu muncă grea, slinoase, rupte, pătate, intra neapărat la Gambrinus. Era un vechi obicei, deşi pentru asta

trebuia să străbată chiar centrul oraşului, la adăpostul întunericului serii.

E drept că mulţi nici nu cunoşteau numele complicat al gloriosului rege al berii. Câte unul zicea:

— Mergem la Saşka?

Iar alţii răspundeau:

— Bine zici! La Saşka!

Şi toţi la un loc încheiau:

— Vira!

Nu-i de mirare că printre oamenii din port şi de pe mare Saşka se bucura de mai multă stimă şi era mai cunoscut decât, de pildă, guvernatorul sau arhiereul din partea locului. Şi, fără îndoială, dacă nu chiar numele, în orice caz chipul său vioi ca de maimuţă şi vioara lui erau pomenite din când în când la Sidney şi la Plymouth, ca şi la New York, la Vladivostok, la Constantinopole ori în Ceylon, fără să mai socotim golfurile mari şi mici din Marea Neagră, unde printre îndrăzneţii pescari se găseau nenumăraţi admiratori ai talentului său.

III

De obicei, Saşka venea la Gambrinus la ora când în local nu se aflau decât unul sau doi clienţi întâmplători. În săli stăruia mirosul dens şi acru al berii din ajun şi domnea semiîntunericul fiindcă ziua se făcea economie de gaz. În zilele călduroase de iulie, când oraşul se cocea în razele arzătoare ale soarelui şi pe străzi stăruia un zgomot asurzitor, aici era linişte şi o răcoare plăcută.

Saşka se apropia de tejghea, dădea bună ziua doamnei Ivanova şi-şi bea prima cană cu bere. Uneori, bufetiera îl ruga:

— Saşa, cântă-mi ceva.

— Ce doriţi să vă cânt, madam Ivanova? o întreba el, politicos.

— Ceva de-al tău...

Atunci se aşeza pe locul său obişnuit, în stânga pianului, şi cânta nişte cântece ciudate, prelungi şi triste. În subterana tăcută se lăsa parcă o somnolenţă uşoară, numai dinspre stradă răzbătea murmurul surd al oraşului şi, uneori, chelnerii zăngăneau încet vasele în bucătăria de dincolo de perete. Coardele viorii plângeau jalea evreilor, ca pământul de veche, ţesută şi încununată cu florile triste ale melodiilor naţionale. Chipul cântăreţului, cu bărbia proptită în vioară, cu fruntea plecată, cu privirea severă a ochilor

de sub sprâncenele parcă împovărate, nu semăna la ora aceea de amurg nici pe departe cu Saşka, ştiut de toţi clienţii de la Gambrinus, care rânjea mereu, făcând mereu cu ochiul. Căţeluşa Belocika şedea pe genunchii lui. Se învăţase de mult să nu mai urle când auzea muzică, dar sunetele ciudat de triste, asemănătoare cu blestemele şi hohotele de plâns, o enervau fără să vrea. Deschidea larg botul, parcă într-un căscat febril, îndoindu-şi limbuţă trandafirie, în timp ce tot trupşorul ei şi capul delicat cu ochi negri îi tremurau.

Dar, treptat, se aduna lume, venea şi acompaniatorul, care îşi terminase îndeletnicirea de peste zi de la vreun croitor sau ceasornicar, pe bufet apăreau crenvurşti fierţi şi sandvişuri cu brânză şi, în sfârşit, se aprindeau toate celelalte lămpi cu gaz. Saşka îşi bea cea de a doua cană cu bere, comanda colegului său: „Parada de mai, *ein, zwei, drei*[1]*!”* şi începea să cânte un marş năvalnic. Din clipa aceea, abia mai prididea să-i salute pe noii sosiţi. Fiecare se socotea un cunoscut intim al lui Saşka şi, după ce acesta îi răspundea la salut, privea cu mândrie la cei din jur. În acelaşi timp, Saşka îşi închidea ba un ochi, ba altul, îşi încrunta zbârciturile de pe fruntea înaltă, mişcându-şi comic buzele şi zâmbind în toate direcţiile.

Pe la zece-unsprezece seara, berăria în care încăpeau peste două sute de persoane era de obicei ticsită. Mulţi clienţi, aproape jumătate dintre ei, erau însoţiţi de femei cu basmale pe cap. Nimeni nu se necăjea când era înghesuială, nici dacă cineva îl călca pe picior, îi mototolea şapca sau îi vărsa bere pe pantaloni. Dacă se mai supăra vreunul, era numai din pricina beţiei. Umezeala din subsol şerpuia şi mai abundent pe vopseaua de ulei a pereţilor, iar aburul respiraţiei mulţimii picura de pe tavan ca o ploaie rară, caldă şi grea. La Gambrinus se bea mult. În localul acesta, dovada cea mai înaltă de bun-gust era ca doi sau trei prieteni să înşire atâtea sticle goale pe masă, formând un fel de pădure verzuie, încât să nu se vadă între ei din pricina lor.

Pe la spartul petrecerii, clienţii se faceau roşii la faţă, răguşeau şi transpirau. Fumul de tutun îţi ustura ochii. Ca să se audă unul pe altul, muşteriii trebuiau să strige şi să se aplece peste masă. Numai vioara neobosită a lui Saşka, de pe estradă, biruia zăpuşeala, mirosul de tutun, de gaz şi de bere, precum şi urletele clienţilor dezlănţuiţi.

---

[1] Un, doi, trei (germ.) (n. t.).

Berea, apropierea femeilor şi căldura îi îmbătau curând pe muşterii. Fiecare voia să audă cântecele cunoscute şi îndrăgite de el. Lângă Saşka vedeai mereu doi-trei oameni, cu ochi înceţoşaţi şi mişcări nesigure, care-l trăgeau de mânecă, împiedicându-l să cânte.

— Saşka, zi unul de inimă albastră!... Fă-mi... fă-mi plăcerea asta, spunea clientul, sughiţând.

— Îndată, îndată, repeta Saşka, dând repede din cap, şi cu îndemânarea unui scamator lăsa să-i cadă fără zgomot moneda de argint în buzunarul lateral. Îndată, îndată.

— Saşka, asta-i ticăloşie. Ţi-am dat banii şi de douăzeci de ori te-am rugat să cânţi: „La Odesa pe valuri pluteam”.

— Îndată, îndată...

— Saşka, „Privighetoarea”!

— Saşka, „Marusia”!

— *„Setz-setz”*, Saşka, *„Setz-setz”...*

— Îndată, îndată...

— „Cio-bă-naşul”! urla de la celălalt capăt al sălii un glas asemănător cu nechezatul unui armăsar.

Iar Saşka îi răspundea, în hohotele generale de râs, ţipând cocoşeşte:

— Îndată...

Şi cânta fără odihnă toate cântecele comandate. Se pare că nu exista niciunul pe care să nu-l fi ştiut pe de rost. Din toate părţile îi curgeau în buzunare monede de argint şi de la toate mesele i se trimiteau căni cu bere. Când cobora de pe estradă ca să se ducă la bufet, îl trăgeau din toate părţile de haină.

— Saşenka... Drăguţule... O halbă.

— Saşka, în sănătatea dumitale! Vino încoace, drace, arde-te-ar focul, dacă ţi se spune.

— Saşka, vino să bei o bere, urla glasul de armăsar.

Femeile, totdeauna gata să-i admire pe oamenii scenei, să cocheteze, să strălucească şi să fie servile cu ei, îl chemau cu glas dulce şi râsete ademenitoare:

— Saşecika, trebuie neapărat să bei de la mine. Te rog. Şi după aceea cântă-mi *„Cucu-vok”* [1].

Saşka zâmbea, se strâmba şi împărţea plecăciuni în stânga şi în dreapta, cu mâna la inimă, făcea bezele, bea bere la toate mesele, apoi, când se întorcea lângă pian, unde-l aştepta o nouă cană,

[1] Corect: *cake-walk.*

începea să cânte o romanţă. Uneori, ca să-şi distreze ascultătorii, îşi silea vioara să scâncească întocmai ca un căţel, să guiţe ca un porc sau să scoată nişte sunete sfâşietoare de bas. Iar ascultătorii întâmpinau aceste glume cu aprobarea binevoitoare:

— Ho-ho-ho-ho-ho-ho!

Se făcea tot mai cald. Din tavan curgeau şiroaie de apă, unii clienţi plângeau, lovindu-se cu pumnul în piept, alţii, cu ochii înroşiţi de furie, se certau pentru vreo femeie sau din pricina unor jigniri mai vechi, dând să sară unul asupra altuia, dar îi reţineau vecinii mai treji, de obicei dintre cei ce beau pe socoteala lor. Chelnerii se strecurau în chip miraculos printre butoaie, butoiaşe, picioare şi trupuri, ţinând sus deasupra capului cănile de bere, înşirate pe toate degetele; madam Ivanova, mai palidă, mai imperturbabilă şi mai tăcută decât oricând, îi dirija de la tejghea, ca un căpitan de vas pe timp de furtună.

Toţi simţeau dorinţa să cânte. Saşka, moleşit de bere, de propria lui bunătate şi de bucuria grosolană pe care o provoca altora muzica lui, era gata să cânte orice. Şi, în sunetele viorii lui, oameni răguşiţi urlau în cor, cu voci aspre, uitându-se unul la altul cu priviri absurd de serioase:

La ce-i bună despărţirea,
Traiul plin de dor?
Să unim prin cununie
Vieţile-n amor!

Dar alături, un alt grup, străduindu-se să acopere vocile celorlalţi, cânta altceva, cu totul deosebit:

Are zâmbetul de fante,
Pantaloni a la fonfe
Şi maniere elegante
De te miri, că ai de ce!

La Gambrinus intrau adesea greci din Asia Mică, veniţi în porturile ruseşti să-şi vândă peştele. Şi ei comandau cântecele lor orientale, un fel de urlet fonfăit şi trist, compus din două-trei note, pe care erau în stare să le repete ore întregi, cu feţe întunecate şi ochi scânteietori. Saşka mai cânta canţonete italiene, cântece populare ucrainene, cântece de nuntă evreieşti şi câte şi mai câte. Într-o zi, a intrat la Gambrinus un grup de marinari negri. Auzindu-i pe ceilalţi cântând, au simţit şi ei dorinţa să-i imite. Saşka a prins repede o melodie săltăreaţă de-a lor, i-a aranjat pe loc acompaniamentul la pian şi, spre marele entuziasm şi amuzament

al clienţilor obişnuiţi, în berărie au răsunat sunetele bizare, capricioase, guturale ale unei melodii africane.

Într-o zi, un reporter al ziarului local, cunoscut de-al lui Saşka, l-a convins pe un profesor de la şcoala de muzică să-l însoţească la Gambrinus, ca să-l audă pe vestitul violonist. Dar Saşka şi-a dat seama despre ce e vorba şi şi-a silit vioara într-adins să miaune, să guiţe şi să urle mai mult decât de obicei. Toţi clienţii hohoteau de râs, iar profesorul a spus dispreţuitor:

— Clovnerie.

Şi a plecat, fără să-şi bea cana cu bere.

IV

Delicaţii marchizi şi vânătorii nemţi, amoraşii, precum şi broaştele erau adesea martorii unor chefuri de pomină, cum numai rar puteai să vezi într-altă parte în afară de Gambrinus.

După o lovitură serioasă, venea, de pildă, câte un grup de hoţi porniţi pe chef, fiecare cu iubita lui, fiecare cu şapca pusă şmechereşte pe o sprânceană, cu cizme lăcuite, cu maniere elegante de cârciumă şi cu un aer plin de dispreţ. Saşka le cânta anumite cântece, de-ale hoţilor: „Am pierit, săracul de mine”, „Nu plânge, Marusia”, „A trecut primăvara” şi altele. De jucat, socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor, dar prietenele lor, toate drăguţe, tinerele, uneori aproape nişte copile, dansau „Ciobănaşul”, chicotind şi pocnind din tocuri. Şi femeile, şi bărbaţii beau foarte mult. Rău era numai că hoţii îşi încheiau totdeauna chefurile cu certuri pentru vreo împărţeală de bani încurcată, din trecut, şi le plăcea să dispară fără să plătească.

În grupuri mari de câte treizeci, mai veneau şi pescarii după o zi bună de pescuit. Spre sfârşitul toamnei, se nimereau săptămâni norocoase, când se prindeau zilnic numai într-un năvod până la patruzeci de mii de scrumbii sau chefali. În epoci de acestea, cel mai mărunt din grup câştiga peste două sute de ruble. Dar şi mai mult îi îmbogăţea un pescuit reuşit de morun, pe timp de iarnă, care se făcea, în schimb, cu foarte mare greutate. Pescarii erau nevoiţi să muncească din greu la treizeci-patruzeci de verste de mal, noaptea, câteodată pe furtună, când apa năvălea în barcă şi îngheţa numaidecât pe haine şi pe vâsle. Uneori, furtunile durau câte două şi trei zile şi, până la urmă, îi aruncau pe mal, undeva la două sute de verste, la Anapa sau la Trebizonda. În fiece iarnă,

dispăreau vreo zece bărci şi valurile aruncau abia primăvara, ici şi colo, pe mal străin, cadavrele curajoşilor pescari.

În schimb, când se întorceau cu bine de pe mare, după un pescuit izbutit, ajunşi pe uscat, îi copleşea o poftă nebună de viaţă. Câteva mii de ruble erau cheltuite în două-trei zile în chefuri grosolane, monstre. Intrau într-o cârciumă sau într-alt local de distracţie, îi dădeau afară pe toţi clienţii de acolo, închideau uşile şi obloanele, beau zi şi noapte fără întrerupere, făceau dragoste, urlau tot felul de cântece, spărgeau oglinzile şi vesela, băteau femeile, şi deseori se încăierau unii cu alţii, până când somnul îi biruia pe unde-i găsea – pe mese, pe jos, de-a curmezişul paturilor, printre scuipături, mucuri de ţigări, geamuri sparte, vin vărsat şi pete de sânge. Aşa chefuiau pescarii câteva zile şi nopţi în şir, uneori schimbând locul, alteori rămânând în acelaşi local. După ce-şi beau şi ultimul ban, cu capul vuind, cu semnele bătăilor pe obraji, clătinându-se, tăcuţi, deprimaţi şi pocăiţi, se duceau pe mal, la barcazuri, ca să se apuce din nou de meseria lor iubită şi blestemată, grea şi atrăgătoare.

Pescarii aceştia nu uitau niciodată să treacă pe la Gambrinus. Năvăleau acolo – uriaşi, răguşiţi, cu feţele roşii, arse de vântul sălbatic de nord-est, îmbrăcaţi cu hainele lor impermeabile, cu pantaloni de piele şi încălţaţi cu cizme din piele de bou, înalte până la şold, aceleaşi cizme în care prieteni de-ai lor se duceau la fund ca nişte bolovani în nopţile furtunoase.

Din respect pentru Saşka nu-i dădeau afară pe ceilalţi clienţi, deşi se simţeau stăpâni ai berăriei şi spărgeau de podea cănile grele. Saşka le cânta cântece pescăreşti, tărăgănate, simple şi ameninţătoare ca freamătul mării, şi toţi îi ţineau hangul, încordându-şi până la refuz piepturile sănătoase şi gâtlejurile călite. Saşka avea asupra lor acelaşi efect ca Orfeu care îmblânzea valurile şi, uneori, câte un comandant de barcaz, de patruzeci de ani, bărbos, voinic, bătut de toate vânturile, cu chip de fiară, plângea în hohote, cântând cu glas subţire cuvintele pline de jale:

Ah, bietul, bietul de mine

De ce m-am născut pescar?...

Câteodată, pescarii jucau, cu feţe-mpietrite, bătând pasul pe loc cu cizmele lor uriaşe şi răspândind în întreaga berărie mirosul pătrunzător de peşte sărat, îmbibat în trupurile şi veşmintele lor. Erau foarte darnici cu Saşka şi multă vreme nu-l lăsau să plece de la mesele lor. Acesta le cunoştea bine viaţa grea şi plină de

primejdii. Când le cânta, simţea adesea cum îl cuprinde o tristeţe plină de respect.

Dar şi mai mult îi plăcea lui Saşka să cânte pentru marinarii englezi de pe vasele comerciale. Aceştia veneau în grupuri mari, ţinându-se de mână, toţi ca unul, pieptoşi, laţi în umeri, tineri, cu dinţi albi, în obraji cu o rumeneală sănătoasă şi cu ochi albaştri, veseli şi îndrăzneţi. Muşchii puternici parcă dădeau să le rupă hainele, iar din gulerele răsfrânte se vedeau gâturile zvelte şi viguroase. Unii îl cunoşteau pe Saşka de la escalele precedente în portul acesta. Se bucurau când îl vedeau şi-l salutau în ruseşte, rânjind prieteneşte şi arătându-şi dinţii albi: *„Zdraist, zdraist”.*

Fără să mai fie poftit, Saşka le cânta *„Rule Britania”.* Pesemne ideea că se află într-o ţară împovărată de robie veşnică făcea ca acest imn al libertăţii engleze să răsune foarte mândru şi solemn. Şi când, cu capetele descoperite, cântau în picioare minunatele cuvinte finale:

Niciodată, niciodată, niciodată
Englezul nu va fi sclav!

Fără să vrea, chiar şi vecinii cei mai scandalagii îşi scoteau şepcile din cap.

Câte un şef de echipaj, vânjos, cu un cercel în ureche şi cu o barbă care creştea ca nişte franjuri din pielea gâtului, se apropia de Saşka, în mâini cu două căni de bere, zâmbea cu toată gura, îl bătea prietenos pe spate şi-l ruga să cânte o gigă. Chiar de la primele sunete ale acestui vioi dans marinăresc, englezii săreau în picioare şi eliberau o parte din local, împingând butoiaşele la perete. Pe ceilalţi clienţi îi rugau, cu gesturi şi zâmbind vesel, să le facă loc, iar dacă vreunul dintre ei nu se grăbea îndeajuns, nu se încurcau de atâta lucru şi scoteau butoiaşul de sub el cu o lovitură zdravănă de picior. Dar asta se întâmpla rar fiindcă toţi clienţii de la Gambrinus erau mari iubitori de dansuri şi le plăcea foarte mult giga englezească. Chiar şi Saşka, în timp ce cânta, se urca pe un scaun ca să vadă mai bine.

Marinarii se aşezau în cerc, bătând din palme în tactul repede al dansului, iar doi dintre ei ieşeau la mijloc. Dansul reprezenta viaţa marinarilor pe mare. Vasul e gata de plecare, e un timp minunat, totul e în ordine. Dansatorii îşi ţin mâinile încrucişate pe piept, capetele date pe spate şi trupul liniştit, deşi picioarele bat paşi mărunţi cu o iuţeală turbată. Iată însă că se stârneşte vântul şi începe un uşor tangaj. Pentru un marinar, e-un fleac, doar că

figurile dansului se fac tot mai complicate. Apoi, vântul se înteţeşte, nu mai e chiar atât de lesne să mergi pe punte şi dansatorii se leagănă uşor de pe un picior pe altul. În sfârşit, vine şi furtuna adevărată. Marinarul e zvârlit de la un bord la altul, se-ngroaşă gluma. „Strângeţi pânzele!” Mişcările dansatorilor reprezintă în chip perfect căţăratul cu mâinile şi picioarele pe şarturi, tragerea în jos a pânzelor, întărirea scotelor, în timp ce vasul e clătinat tot mai puternic de furtună. „Stai, un om peste bord!” Se lasă o barcă pe mare. Dansatorii, cu capetele aplecate în jos, încordându-şi grumazul viguros, vâslesc cu mişcări dese, ba îndoindu-şi, ba îndreptându-şi spinarea. Dar, puţin câte puţin, furtuna se potoleşte, balansul se domoleşte treptat, cerul se înseninează, vasul merge din nou lin, mânat de un vânt prielnic, şi dansatorii, cu trupurile nemişcate şi cu braţele încrucişate, bat iar repede din picioare cadenţa veselă a gigăi.

Altă dată, Saşka le cânta „lezghinka” gruzinilor care se îndeletniceau cu viticultura în împrejurimile oraşului. În general, pentru el nu exista niciun dans pe care să nu-l cunoască. În timp ce un dansator, cu căciula miţoasă, îmbrăcat cu haină cercheză, plutea parcă printre butoaie, apucându-se de după ceafă, ba cu o mână, ba cu alta, iar prietenii lui chiuiau, bătând tactul cu palmele, Saşka nu se mai putea stăpâni şi pornea să strige, plin de foc, împreună eu ei: „Has! Has! Has! Has!” Cânta uneori şi jocuri moldoveneşti, tarantella italiană şi valsuri pentru marinarii germani.

Câteodată, se iscau şi bătăi la Gambrinus, ba chiar încăierări crâncene. Clienţii vechi povesteau cu plăcere despre legendara încăierare dintre nişte marinari ruşi, proaspăt lăsaţi la vatră, şi marinari englezi. S-au bătut cu pumnii, cu boxurile, cu cănile de bere, ba şi-au aruncat în cap şi butoiaşele ce serveau drept scaune. Spre ruşinea ostaşilor ruşi, trebuie spus că ei porniseră scandalul şi se folosiseră primii de cuţite; totuşi nu au reuşit să-i dea afară pe englezi din berărie decât după o luptă de o jumătate de oră, deşi erau de trei ori mai numeroşi.

Foarte des, intervenţia lui Saşka oprea o ceartă, care ameninţa să se transforme dintr-o clipă-ntr-alta într-o vărsare de sânge. El se apropia, glumea, zâmbea, făcea strâmbături, şi paharele se întindeau de îndată spre el din toate părţile.

— Saşka, bea o cană! Saşka, ciocneşte cu mine! Dumnezeul, evanghelia, Cristosul, parastasul...

Poate că oamenii aceştia cu moravuri simple şi sălbatice erau influenţaţi de blândeţea lui puţin ridicolă, care strălucea plină de veselie în ochii ascunşi sub fruntea povârnită. Poate că era la mijloc un fel de respect pentru talentul lui şi ceva asemănător cu recunoştinţa? Sau poate faptul că cei mai mulţi clienţi ai localului erau mereu datori lui Saşka?! În momentele grele ale „naufragiului", ceea ce în jargonul marinăresc şi portuar înseamnă lipsă totală de bani, ei îi cereau lui Saşka sume mici sau credit la bufet, şi acesta nu-i refuza niciodată.

Fireşte, nimeni nu-i înapoia banii, nu din rea-credinţă, ci fiindcă uitau, dar aceiaşi datornici îi dădeau la chef de zece ori mai mult pentru cântecele lui.

Bufetiera îl dăscălea uneori:

— Cum de nu ţi-e milă de banii dumitale, Saşa?

Dar el îi răspundea cu aerul cel mai convingător din lume:

— Dar bine, madam Ivanova!? Doar n-o să-i iau cu mine în mormânt! Mie şi Belocikăi o să ne ajungă! Hai, Balocika, vino-ncoace, căţeluşa mea.

V

Uneori, răsunau la Gambrinus şi cântece la modă, melodii de sezon.

În timpul războiului dintre englezi şi buri era foarte răspândit „Marşul burilor" (se pare că tocmai atunci s-a petrecut celebra bătaie dintre marinarii ruşi şi cei englezi). Saşka trebuia să cânte această bucată eroică de cel puţin douăzeci de ori pe seară, şi la sfârşitul cântecului, oamenii îşi fluturau totdeauna şepcile, strigau „ura", iar la cei ce rămâneau nepăsători se uitau pieziş, ceea ce nu era un semn bun la Gambrinus.

Apoi, au avut loc festivităţile prilejuite de încheierea alianţei franco-ruse. Primarul a îngăduit, cu o mutră acră, să se cânte Marsilieza. Şi cântecul acesta era cerut zilnic, dar nu chiar atât de des ca marşul burilor, strigătele de „ura" erau mai slabe şi nimeni nu-şi flutura şapca. Asta din cauză că, în primul rând, nu erau motive pentru manifestarea unor sentimente deosebite, în al doilea rând, clienţii de la Gambrinus nu înţelegeau destul de bine importanţa politică a alianţei, dar în al treilea – se băgase de seamă că în fiecare seară aceleaşi persoane cereau să se cânte Marsilieza şi strigau „ura".

Pentru scurtă vreme a fost la modă *cake-walk,* şi, o dată, un negustor care se nimerise întâmplător la berărie a dansat după melodia aceasta printre butoaie, fără să-şi scoată şuba de raton, galoşii şi căciula de blană de vulpe. Dar dansul acesta al negrilor a fost dat curând uitării.

Iată însă că a izbucnit marele război ruso-japonez. Viaţa muşteriilor de la Gambrinus a început să pulseze cu ritm accelerat. Pe butoiaşe, au apărut ziare şi seara se discuta cu aprindere despre război. Oamenii cei mai paşnici, cei mai simpli, se transformau în politicieni şi strategi, dar fiecare dintre ei tremura în adâncul sufletului, dacă nu pentru propria lui persoană, cel puţin pentru un frate sau pentru un prieten apropiat. În zilele acelea s-a dovedit cu prisosinţă existenţa legăturii neobservate, dar puternice, care-i uneşte pe oamenii ce împart vreme îndelungată munca, primejdia şi lupta de fiecare zi cu moartea.

La început, nimeni nu se îndoia de victoria noastră. Saşka şi-a procurat de undeva „Marşul lui Kuropatkin”, şi vreo douăzeci de seri l-a cântat cu oarecare succes.

Dar într-o seară, marşul acesta a fost scos din repertoriu pentru totdeauna de un cântec adus de pescarii din Balaklava, „grecii săraţi” sau „pindoşii”, cum erau ei numiţi aici:

Ah, de ce-am ajuns soldat
În Orientul îndepărtat?
Cu ce suntem vinovaţi
Că suntem mai mari de stat?

De atunci, nimeni nu a mai vrut să audă altceva. Toată seara nu se auzea decât:

— Saşa, aia de jale! Aia de la Balaklava! Aia cu rezerviştii!

Cântau, plângeau şi beau de două ori mai mult decât de obicei, cum bea, de altfel, pe atunci întreaga Rusie. În fiecare seară venea câte unul să-şi ia rămas bun, făcea pe viteazul, umbla ca un cocoş, dădea cu şapca de pământ, ameninţa că-i va bate de unul singur pe toţi japonezii şi termina, plângând şi cântând cântecul de jale.

Într-o zi, Saşa a venit la berărie mai devreme decât de obicei. Bufetiera i-a turnat prima cană cu bere, spunându-i ca totdeauna:

— Saşa, cântă-mi una de-a dumitale...

Dar buzele acestuia s-au schimonosit pe neaşteptate şi cana a început să-i tremure în mână.

— Ştiţi, madam Ivanova, că mă ia la armată? a zis el, parcă nedumerit. La război.

Madam Ivanova şi-a plesnit palmele a disperare.

— Nu se poate, Saşa! Glumeşti!

— Ba nu glumesc, a clătinat el din cap, cu tristeţe.

— Dar n-ai depăşit vârsta? Câţi ani ai?

De problema aceasta nu se interesase până atunci nimeni. Toţi credeau că avea aceeaşi vârstă cu zidurile berăriei, cu marchizii, cu ucrainenii, cu broaştele şi cu boitul rege Gambrinus, care păzea intrarea.

— Patruzeci şi şase, a răspuns el, urmând după o clipă de gândire: Ba, poate, patruzeci şi nouă. Sunt orfan, a adăugat el, trist.

— Du-te şi explică unde trebuie care-i situaţia.

— Am fost, madam Ivanova, am explicat.

— Şi?

— Şi mi-au răspuns: „Ovreu puturos, tacă-ţi fleanca, altfel nimereşti drept la puşcărie”... Şi uite unde m-au repartizat....

În seara aceea, toţi muşteriii de la Gambrinus au aflat noutatea şi, din simpatie, oamenii l-au îmbătat turtă pe Saşka. El încerca să se strâmbe, să zâmbească, dar în ochii lui blânzi se citeau tristeţea şi groaza. Un muncitor zdravăn, cazangiu de meserie, s-a oferit pe neaşteptate să plece el la război în locul lui Saşka. Propunerea era evident prostească, dar Saşka, mişcat, a izbucnit în lacrimi, l-a îmbrăţişat şi i-a dăruit pe loc vioara. Iar pe Belocika a lăsat-o bufetierei.

— Vă rog, madam Ivanova, să aveţi grijă de căţeluşă. Poate că nu mă mai întorc şi atunci vă va aminti de mine. Belocika, draga mea căţeluşă! Ia uitaţi-vă cum se linge pe bot. Eh, sărmănica de tine... Şi-o să vă mai rog ceva, madam Ivanova. Am nişte bani de luat de la patron. Încasaţi-i dumneavoastră şi expediaţi-i... Vă dau adresele. Am la Gomel un văr cu o familie numeroasă, apoi, la Jmerinka, pe văduva unui nepot. Le trimit în fiecare lună... Aşa suntem noi, evreii... Ne iubim rudele... Iar eu sunt orfan şi singur... Rămâneţi cu bine, madam Ivanova.

— Cu bine, Saşa! Lasă-mă să te îmbrăţişez la despărţire... Atâţia ani împreună... Şi nu te supăra, dar vreau să te binecuvântez cu semnul crucii înainte de plecare.

Ochii lui Saşa erau plini de o adâncă tristeţe, însă nu se putu stăpâni să nu glumească în ultima clipă:

— Nu crezi, madam Ivanova, că din crucea asta rusească o să crăp?

VI

Gambrinus a rămas pustiu şi orfan fără Saşka şi vioara lui. Patronul a încercat să aducă, pentru a atrage clienţii, un cvartet de mandolinişti ambulanţi, dintre care unul cu favoriţi roşcaţi şi cu un nas ca de carton, îmbrăcat ca un englez de operetă, cu pantaloni cadrilaţi şi cu un guler până peste urechi, recita pe scenă cuplete comice, făcând mişcări neruşinate cu trupul. Dar cvartetul nu s-a bucurat de niciun succes. Dimpotrivă, cântăreţii erau fluieraţi şi se arunca în ei cu resturi de crenvurşti, iar comendiantul principal a fost bătut o dată de pescarii din Tendra, pentru că vorbise urât de Saşka.

Totuşi, în virtutea vechiului obicei, la Gambrinus mai veneau şi acum marinarii şi muncitorii din port, pe care războiul nu-i condamnase la moarte şi suferinţă. La început, muşteriii îşi aminteau de Saşka în fiecare seară:

— Eh, dacă ar fi acum Saşka aici! Ţi se rupe sufletul după el...

— Da, da... Pe unde o fi umblând acum prietenul nostru drag?

„Departe, pe câmpiile Manciuriei”...

începea câte cineva noul cântec la modă, însă amuţea, stânjenit, iar altul rostea pe neaşteptate:

— Există răni de gloanţe, răni de baionetă sau de sabie. Mai există şi cele pricinuite de explozii...

Eu m-am ales cu biruinţa,

Iar tu cu braţul sfârtecat...

— Ia nu mai boci... Madam Ivanova, nu-i nicio ştire de la Saşka? Vreo scrisoare sau vreo carte poştală?

Acum, madam Ivanova citea toată seara ziarul, ţinându-l la distanţă, cu capul lăsat pe spate şi mişcându-şi buzele. Belocika şedea pe genunchii ei, sforăind paşnic. Bufetiera nu mai semăna cu căpitanul vioi de la postul de comandă, iar echipajul ei se mişca prin berărie fără vlagă, adormit.

Când era întrebată de Saşka, clătina încet din cap.

— Nu ştiu nimic... N-am primit nicio scrisoare şi nici în ziare nu scrie nimic.

Apoi, îşi scotea încet ochelarii, îi aşeza împreună cu ziarul lângă căţeluşa care se încălzea pe genunchii ei şi, întorcând capul, suspina încetişor.

Uneori, se apleca spre căţeluşă, spunând cu voce tristă, plină de

durere:

— Ei, Belocika? Ei, căţeluşă? Unde-i Saşa al nostru? Unde-i stăpânul nostru?

Belocika îşi ridica în aer botişorul delicat, clipea din ochii negri, umezi, şi începea să scâncească încetişor, ţinându-i hangul:

— A-u-u-u-u... Au... A-u-u-u...

Dar timpul lecuieşte totul. În locul cântăreţilor la mandolină au venit alţii, care cântau la balalaică, apoi un cor feminin ruso-ucrainean şi, în sfârşit, se înscăună pe timp mai îndelungat cunoscutul armonist Leoşka, fost hoţ de meserie, dar care, după ce se căsătorise, îşi puse în gând să meargă pe drumul cel drept. Era cunoscut de mult din diferite cârciumi şi de aceea îl răbdau şi aici; de altfel, trebuiau să-l rabde fiindcă treburile mergeau foarte prost la Gambrinus.

Au trecut câteva luni, s-a scurs un an. Nimeni nu-şi mai amintea de Saşka, în afară de madam Ivanova, dar nici ea nu mai plângea când îi auzea numele. Iar după încă un an, probabil că şi căţeluşa albă îl dăduse uitării pe Saşka.

Dar în ciuda îndoielilor lui Saşka, el nu numai că nu a crăpat din pricina crucii ruseşti, dar n-a fost nici măcar rănit, deşi a luat parte la trei bătălii mari, iar o dată a mers la atac în fruntea batalionului, în grupul de muzicanţi, unde fusese pus să cânte din flaut. Lângă Vafangou a căzut prizonier şi, după terminarea războiului, un vapor german l-a adus în portul unde munceau şi chefuiau prietenii lui.

Ştirea sosirii sale se răspândi ca fulgerul pe toate digurile, pe toate debarcaderele şi în toate atelierele... Seara, s-a adunat la Gambrinus atâta lume, încât cei mai mulţi, au fost nevoiţi să stea în picioare. Cănile cu bere erau trecute din mână în mână peste capetele oamenilor şi, cu toate că în ziua aceea mulţi au plecat fără să plătească, Gambrinus a făcut o vânzare mai mare decât oricând. Meşterul cazangiu a adus îndată vioara lui Saşka, înfăşurată cu grijă într-o basma de-a nevestei sale, pe care a şi băut-o pe loc. De cine ştie unde l-au chemat şi pe ultimul acompaniator al lui Saşka. La început, Leoşka, armonistul, om ambiţios şi orgolios, s-a împotrivit: „Sunt plătit cu ziua şi am contract!” repeta el cu încăpăţânare. Dar a fost zvârlit pur şi simplu afară şi nici vorbă că ar fi fost şi bătut, dacă nu l-ar fi apărat Saşka.

Fără îndoială că niciunul dintre eroii războiului cu japonezii nu s-a bucurat de o primire atât de călduroasă şi de furtunoasă ca aceea făcută lui Saşka. Braţe tari, vânoase îl ridicau în aer, zvârlindu-l în

sus cu atâta putere, de era cât pe-aici să-l sfărâme de tavan. Oamenii ţipau atât de tare, încât flăcările lămpilor de gaz se stingeau, iar sergentul a intrat de câteva ori în berărie, rugându-i să se mai domolească fiindcă „prea răsună toată strada”.

În seara aceea, Saşka a cântat toate cântecele şi dansurile iubite la Gambrinus. Chiar şi cântece japoneze, învăţate în prizonierat, dar ele n-au avut succes la ascultători. Madam Ivanova, renăscută parcă, stătea din nou plină de vioiciune pe puntea ei de comandă, iar Belocika se lăfăia pe genunchii lui Saşka, schelălăind de bucurie. Când Saşka făcea vreo pauză, câte un pescar mai naiv, care parcă abia atunci îşi dădea seama de minunea întoarcerii acestuia, striga, plin de bucurie şi uimire:

— Fraţilor, dar ăsta-i Saşka!

Sălile Gambrinusului răsunau de hohote de râs şi de înjurături vesele, şi oamenii îl ridicau pe sus pe muzicant iară şi iară, îl aruncau până în tavan, beau, urlau, ciocneau paharele şi se stropeau unii pe alţii cu bere.

Ai fi zis că Saşka nu s-a schimbat şi nu a îmbătrânit deloc. Timpul şi necazurile au avut tot atât de puţină influenţă asupra înfăţişării lui ca şi asupra statuii lui Gambrinus, păzitorul şi protectorul berăriei. Dar madam Ivanova, cu sensibilitatea ei de femeie cu suflet, băgă de seamă că groaza şi tristeţea pe care le văzuse în ochii prietenului ei la despărţire nu numai că nu dispăruseră, dar se adânciseră şi mai mult. Saşka făcea pe bufonul, clipea din ochi şi-şi încreţea fruntea ca şi înainte, dar ea simţea că se preface.

VII

Totul se aşternu pe vechiul făgaş, de parcă războiul şi captivitatea lui Saşka la Nagassaki n-ar fi fost niciodată. La fel chefuiau pescarii încălţaţi cu cizmele lor uriaşe, după un pescuit norocos de moruni, la fel dănţuiau iubitele hoţilor, iar Saşka îi înveselea ca şi mai înainte cu cântece marinăreşti, aduse de prin toate porturile lumii.

Dar se apropiau vremuri tulburi, furtunoase. Într-o seară, întregul oraş prinse a vui, alarmat parcă de un dangăt de clopot, şi străzile se umplură de lume la o oră neobişnuită. Foi mici, albe de hârtie treceau din mână în mână o dată cu miraculosul cuvânt „libertate”, pe care în seara aceea îl repeta, încrezătoare, imensa ţară.

Au urmat zile pline de strălucire şi bucurie, ca de sărbătoare, şi

aureola lor lumina chiar şi hruba de la Gambrinus. Veneau studenţi, muncitori, femei frumoase şi tinere. Oameni cu ochi scânteietori se urcau pe butoaiele care văzuseră atât de multe în veacul lor şi începeau să vorbească. Nu toate cuvintele acestora erau înţelese, dar nădejdea înflăcărată şi dragostea pătimaşă din ele făceau inimile să tresalte.

— Saşka, Marsilieza! Arde-i Marsilieza!

Marsilieza asta nu semăna deloc cu aceea pe care, călcându-şi pe inimă, o îngăduise primarul pe timpul încheierii alianţei franco-ruse. Pe străzi treceau acum, cântând, procesiuni nesfârşite de oameni, care purtau steaguri roşii. Femeile erau împodobite cu panglici şi flori roşii. Oameni cu totul necunoscuţi, când se întâlneau, îşi zâmbeau prietenos, strângându-şi mâinile...

Dar toată această bucurie a dispărut într-o clipă, întocmai ca urmele unor picioruşe de copil de pe plajă, spălate de apa mării. Într-o zi, năvăli la Gambrinus un ajutor de comisar, gras, mărunt, gâfâind, cu ochii holbaţi şi roşu la faţă ca o pătlăgică prea coaptă.

— Care-i patronul? strigă el cu glas răguşit. Să vină patronul!

Deodată, îl văzu pe Saşka cu vioara în mână.

— Tu eşti patronul? Gura! Ce? Cântaţi imnuri? Să nu mai aud niciun fel de imnuri!

— N-o să mai auziţi niciun fel de imnuri, înălţimea-voastră, îi răspunse Saşka.

Poliţistul se făcu şi mai roşu la faţă, apropiindu-şi de nasul lui Saşka degetul arătător şi mişcându-l de la dreapta la stânga şi înapoi:

— Niciun fel de imnuri!

— Am înţeles, înălţimea-voastră, niciun fel.

— Vă arăt eu revoluţie, vă arăt eu!

Ajutorul de comisar ţâşni din berărie ca o bombă, şi, după plecarea lui, toţi se simţiră deprimaţi.

Parcă oraşul întreg se prăbuşise în beznă. Circulau zvonuri sumbre, pline de nelinişte. Oamenii vorbeau cu fereală, de frică să nu se trădeze cu vreo privire, temându-se chiar şi de umbra lor, şi de propriile lor gânduri. Oraşul se gândi pentru prima oară cu groază la cloaca ce se frământa surd la picioarele lui, acolo jos, pe malul mării, în care-şi revărsase atâţia ani murdăriile otrăvite. Oraşul îşi bătea în scânduri vitrinele de cristal ale splendidelor sale magazine, punea patrule să păzească monumentele cele mai mândre şi, pentru orice eventualitate, plasa tunuri prin curţile

minunatelor case. Iar la periferii, în cămăruţele înăbuşitoare şi în mansardele cu tavane găurite, tremura, se ruga şi plângea de groază poporul ales, părăsit de mult de mâniosul dumnezeu biblic, şi care credea şi astăzi că încă nu se împlinise măsura grelelor lui încercări.

Jos, lângă mare, pe străzile asemănătoare cu nişte maţe negre şi vâscoase, se desfăşura o activitate tainică. Uşile cârciumilor, ale ceainăriilor şi ale hanurilor au rămas toată noaptea larg deschise.

Dimineaţa a început pogromul. Aceiaşi oameni, care înainte, cuprinşi de bucuria generală şi curată, şi înduioşaţi de lumina frăţiei viitoare, merseseră pe străzi cântând şi purtând simbolurile libertăţii cucerite – aceiaşi oameni se duceau acum să ucidă, şi nu fiindcă li s-ar fi poruncit, ori ar fi urât evreii – unii dintre ei având adesea strânse legături de prietenie cu dânşii – şi nici măcar din pricina unei îndoielnice lăcomii, ci fiindcă diavolul ticălos şi viclean dinăuntrul fiecărui om le şoptea la ureche: „Du-te! Poţi face orice, fără teamă de pedeapsă, te poţi lăsa purtat de curiozitatea interzisă a crimei, de plăcerea violenţei, de puterea asupra vieţii altuia.”

În zilele pogromului, Saşka umbla nestânjenit prin oraş, cu figura sa caraghioasă de maimuţă, tipic evreiască. Nimeni nu se atingea de el. Avea curajul sufletesc de neclintit, *lipsa aceea de teamă faţă de teamă,* care-l păzeşte chiar şi pe cel slab mai bine decât orice revolver. Într-o zi însă, când se lipise de zidul unei case ca să se ferească de mulţimea ce se revărsa ca un uragan pe întreaga stradă, un zidar, îmbrăcat cu o cămaşă roşie şi şorţ alb, ridică o daltă să-l izbească, urlând:

— Jidanul! Ucide-l pe jidan!

Dar cineva din spate îi apucă mâna.

— Stai, diavole, ăsta-i Saşka! Tâmpitule, paştele şi grijania...

Zidarul încremeni. În clipa aceea de beţie şi nebunie, era gata să ucidă pe oricine: pe tatăl ori pe sora sa, un preot sau chiar pe dumnezeul cel mai pravoslavnic, dar era în aceeaşi măsură gata, ca un copil, să asculte şi de porunca oricărei voinţe mai tari decât a lui.

Rânji ca un idiot şi scuipă, ştergându-şi nasul cu mâna. Deodată, îi sări însă în ochi căţelul alb, agitat, care se freca, tremurând, de picioarele lui Saşka. Se aplecă repede, îl apucă de picioarele din spate, îl ridică în sus, îl izbi cu capul de trotuar, apoi o luă la fugă. Saşka se uită la el fără o vorbă. Zidarul fugea, aplecat înainte, cu

braţele întinse, fără şapcă şi cu gura căscată, în ochii holbaţi cu fulgerări de nebunie.

Creierii Belocikăi stropiseră cizmele stăpânului ei, care şterse petele cu batista.

VIII

Apoi urmă o perioadă ciudată, asemănătoare cu visul unui om paralizat. Seara, în tot oraşul nu vedeai lumină la nicio fereastră, în schimb, firmele luminoase ale şantanurilor şi ferestrele cârciumilor scânteiau în mii de culori. Învingătorii îşi verificau puterea, încă avizi de samavolnicii scutite de pedeapsă. Indivizi dezmăţaţi, pe cap cu căciuli manciuriene, la reverele hainelor cu panglici ale ordinului Sfântul Gheorghe, cutreierau restaurantele, cerând stăruitor să se execute imnul naţional şi urmărind ca toată lumea să se ridice în picioare. Năvăleau şi în locuinţe particulare, scotoceau prin dulapuri şi pe sub paturi, cereau votcă, bani şi porunceau să se cânte imnul, umplând aerul cu duhoare de alcool.

Într-o zi, vreo zece dintre ei veniră şi la Gambrinus şi ocupară două mese. Aveau o purtare provocătoare, le aruncau vorbe grele chelnerilor, scuipau peste umerii vecinilor necunoscuţi, puneau picioarele pe butoiaşele altora şi vărsau berea pe jos, sub cuvânt că n-ar fi proaspătă. Şi nimeni nu le spunea nimic. Toată lumea ştia că sunt agenţi de poliţie, şi toţi îi priveau cu groază tainică şi curiozitatea aceea îmbinată cu dispreţ a oamenilor simpli când se uită la călăi. Unul dintre ei se vedea cât de colo că era conducătorul grupului. Un oarecare Motka Gundosâi, un individ roşcovan, cu osul nasului spart, fonfăit, despre care se spunea că are o mare putere fizică. Înainte fusese hoţ, apoi slujise într-un bordel, unde avea misiunea să-i arunce afară pe clienţii beţi, iar după aceea fusese peşte şi agent de poliţie. Era evreu botezat.

Saşka tocmai cânta „Viforniţa”. Deodată, Gundosâi se apropie de el, îl prinse cu putere de mâna dreaptă şi, întorcându-se spre sală, strigă:

— Imnul! Imnul naţional! Fraţilor, în cinstea iubitului nostru monarh... Imnul!

— Imnul! Imnul! îi ţinură isonul ceilalţi ticăloşi cu căciuli pe cap.

— Imnul! se auzi mai în fund o voce singuratică, şovăielnică.

Dar Saşka îşi smulse mâna, spunând liniştit:

— Niciun fel de imnuri.

— Cum? urlă Gundosâi. Nu vrei să asculţi! Măi, ovreu puturos ce eşti!

Saşka se înclină înainte până ce ajunse aproape de tot de faţa lui Gundosâi şi, încruntându-se şi ţinând vioara lăsată în jos, întrebă:

— Dar tu ce eşti?

— Cum adică, ce sunt?

— Eu sunt ovreu puturos. Foarte bine. Dar tu ce eşti?

— Creştin ortodox.

— Creştin? Şi cât ţi s-a plătit pentru asta?

Întregul Gambrinus răsună de hohote de râs, iar Gundosâi se întoarse, alb de furie, spre tovarăşii săi.

— Fraţilor! strigă el şi începu să înşire cu o voce tremurătoare, plângăreaţă, cuvinte străine, învăţate pe de rost. Fraţilor, cât o să răbdăm ca jidanii să-şi bată joc de tron şi de sfânta biserică?

Dar Saşka se urcă pe estrada lui şi-l sili cu un singur sunet să se întoarcă din nou spre el. Niciunul dintre vizitatorii berăriei n-ar fi crezut vreodată că muzicantul acesta caraghios, care se strâmba mereu, putea să vorbească atât de autoritar.

— Tu! strigă el. Tu, pui de căţea! Întoarce-ţi mutra spre mine, asasinule!... Uită-te la mine!

Totul se petrecu într-o clipă. Muzicantul ridică vioara, şi omul înalt, cu căciulă, se clătină de lovitura primită în tâmplă. Vioara se făcu ţăndări. În mâna lui Saşka nu rămase decât gâtul instrumentului, pe care-l ţinea ridicat victorios deasupra capului.

— Fraţilor, săriţi! urlă Gundosâi.

Dar era prea târziu. Un zid puternic de trupuri îl înconjură pe muzicant, apărându-l, şi acelaşi zid îi zvârli în stradă pe oamenii cu căciuli.

Însă peste o oră, când Saşka şi-a terminat treaba şi a ieşit din berărie, câţiva oameni s-au repezit asupra lui. Unul dintre ei l-a plesnit peste ochi, apoi a fluierat, şi a spus sergentului care se apropiase în fugă:

— La secţia din Bulvarnaia. Chestiuni politice. Uite insigna mea.

IX

De data asta Saşka era considerat pentru a doua oară înmormântat fără întoarcere. Cineva asistase la scena de pe trotuar şi o povestise şi altora. Iar clienţii de la Gambrinus ştiau ce înseamnă secţia din Bulvarnaia şi răzbunarea agenţilor de poliţie.

Dar acum, muşteriii se arătară mult mai puţin îngrijoraţi de soarta lui Saşka decât prima oară, şi-l uitară mult mai repede. După două luni, pe locul lui şedea un nou violonist (de altfel, elev al lui Saşka), pe care-l dibuise acompaniatorul.

Dar iată că după vreo trei luni, într-o seară liniştită de primăvară, în timp ce muzicanţii cântau valsul „Aşteptarea”, un glas subţire strigă speriat:

— Băieţi, Saşka!

Toţi îşi întoarseră capul, ridicându-se de pe butoiaşe. Da, el era, Saşka, înviat pentru a doua oară, dar acum cu barbă mare, slab şi palid. Toţi se năpustiră spre el, îl înconjurară, îl îmbrăţişară, străduindu-se să-i bage în mână căni cu bere. Dar acelaşi glas strigă pe neaşteptate:

— Fraţilor, braţul!

Oamenii amuţiră. Braţul stâng al muzicantului, închircit şi uscat, era îndoit cu cotul spre coaste. Se vedea că nu-l mai poate întinde, iar degetele, imobile, erau fixate pentru totdeauna undeva lângă bărbie.

— Ce-i asta, frate? întrebă, în sfârşit, un marinar păros, şef de echipă, de la „Societatea rusă de navigaţie”.

— Fleacuri... un tendon paradit, sau aşa ceva, răspunse Saşka, nepăsător.

— Aşa-a-a...

Oamenii amuţiră iar.

— Prin urmare, s-a zis cu *„Ciobănaşul”?* întrebă şeful de echipă, plin de compătimire.

— *„Ciobănaşul”?* repetă Saşka, în ochi cu luminiţe jucăuşe. Ei, tu! porunci el cu siguranţa obişnuită acompaniatorului. Zi *„Ciobănaşul”! Eins, zwei, drei!...*

Pianistul începu dansul vesel, uitându-se neîncrezător înapoi. Saşka scoase cu mâna sănătoasă din buzunar un instrument mic, negru, lunguieţ, mare cât o palmă, cu un fel de ţeavă, duse ţeava la gură şi, aplecându-se spre stânga, atât cât îi îngăduia braţul mutilat şi anchilozat, porni să cânte la ocarină veselul *„Ciobănaş”.*

— Ho-ho-ho! izbucniră privitorii în râsete pline de bucurie.

— Drace! strigă şeful de echipă şi, pe neaşteptate chiar şi pentru el însuşi, se porni să joace. Stârniţi de elanul lui, se avântară în joc şi ceilalţi clienţi, femei şi bărbaţi. Chiar şi chelnerii băteau, zâmbind, pasul pe loc, străduindu-se să-şi păstreze demnitatea. Până şi madam Ivanova îşi uită îndatoririle de căpitan la postul de

comandă şi începu să-şi legene capul în tactul dansului focos, pocnind uşurel din degete. Poate că şi Gambrinus cel bătrân, ros de vreme, îşi mişca sprâncenele, uitându-se vesel spre stradă; şi se părea că instrumentul mic şi nearătos din mâna lui Saşka cel mutilat cânta într-o limbă pe care, din păcate, n-o înţelegeau încă nici prietenii lui Gambrinus, ba nici chiar Saşka:

— Nu-i nimic! Un om poate fi schilodit, dar arta înfruntă şi biruie orice!

1906

SMARALD

Dedic povestirea aceasta memoriei neasemuitului trăpaş bălţat Holstomer.

I

Armăsarul Smarald, în vârstă de patru ani – un cal de curse, înalt, de rasă americană, cenuşiu cu reflexe argintii – se trezi ca de obicei în boxa lui pe la miezul nopţii. În stânga, în dreapta şi în faţa sa, dincolo de coridor, alţi cai îşi mestecau fânul, mişcându-şi fălcile liniştit şi des, ca la comandă, fornăind din când în când din pricina prafului stârnit. Pe un maldăr de paie dintr-un colţ, sforăia grăjdarul de serviciu. După alternanţa zilelor şi după sforăit, Smarald ştia că este Vasili, un tânăr pe care caii nu-l iubeau, pentru că fuma în grajd tutun puturos, intra adesea beat în boxă, le dădea cu genunchiul în burtă, îi ameninţa cu pumnul, trăgea brutal de zăbale şi ţipa totdeauna la ei cu o voce groasă, răguşită şi ameninţătoare.

Smarald se apropie de uşa cu zăbrele. Peste drum de el, stătea în boxa ei o iapă tânără, neagră, încă neîmplinită, numită Şcegoliha. Smarald nu-i zărea trupul în întuneric, dar ori de câte ori iepşoara se oprea din mestecat şi întorcea capul, ochiul ei mare strălucea câteva clipe ca o frumoasă luminiţă violetă. El îşi umflă nările gingaşe, trase adânc aer în piept, simţi mirosul abia perceptibil, dar excitant al pielii ei şi necheză scurt. Iapa îşi întoarse repede capul şi-i răspunse cu un nechezat subţirel, prietenos şi jucăuş.

În aceeaşi clipă, Smarald auzi din dreapta lui un fornăit plin de furie şi de gelozie. Era Oneghin, un armăsar bătrân, sur, cu nărav, care numai arareori mai lua parte la curse. Cei doi cai erau

despărţiţi printr-un perete uşor de scânduri şi nu se puteau vedea, însă, lipind botul de marginea din dreapta a zăbrelelor uşii, Smarald simţi limpede mirosul cald de fân mestecat care venea din nările lui Oneghin... Armăsarii se mirosiră câtva timp pe întuneric, cu urechile lipite de cap, cu grumazul îndoit, înfuriindu-se tot mai mult. Apoi, amândoi nechezară deodată, furioşi, dând din copite.

— Potoliţi-vă, diavolilor! răcni grăjdarul, somnoros, obişnuita lui ameninţare.

Caii se dădură înapoi de la zăbrelele uşii, ciulindu-şi urechile. De mult nu se puteau suferi, dar acum, de când fusese adusă în grajdul lor, cu trei zile mai înainte, graţioasa iapă neagră – fapt cu totul neuzitat, care se întâmplase numai din lipsă de loc, în graba de la curse – nu trecea zi să nu se încaiere. Şi aici, şi pe pistă, şi la adăpat, se zădărau unul pe celălalt. În adâncul sufletului său, Smarald se temea de armăsarul acesta îngâmfat, cu trupul lung şi mirosul ascuţit de cal rău, de ochii lui întunecaţi, adânciţi în orbite, şi, mai ales, de osatura lui tare ca piatra, călită în decursul anilor la alergări şi încăierări nenumărate.

Prefăcându-se însă că nu-i e frică, se întoarse ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, îşi băgă capul în ieslea cu nutreţ şi începu să scormonească fânul cu buzele lui moi şi elastice. Mai întâi ronţăi, năzuros, doar câteva fire, dar curând i se deschise pofta şi începu să înfulece. În acelaşi timp, prin capul lui se perindau încet gânduri fără importanţă, care se împleteau cu amintirea unor imagini vagi, mirosuri şi sunete, şi piereau pe vecie în bezna neagră care precede şi, urmează clipa actuală.

„Fân”, se gândi el şi îşi aminti de grăjdarul-şef, Nazar, care le dăduse fânul de cu seară.

Nazar e un bătrân cumsecade. Răspândeşte totdeauna în jurul lui un miros plăcut de pâine neagră şi, vag, de vin. Se mişcă alene, şi în zilele când este de serviciu, ovăzul şi fânul par mai gustoase. Şi e atât de plăcut să-l asculţi, când, în timp ce ţesală un cal, îi vorbeşte domol, cu o mustrare prietenească în glas. Dar îi lipseşte ceva foarte important – ştiinţa calului, şi la antrenament se simte din hăţuri că nu are mâini sigure.

Nici Vaska nu se pricepe să umble cu caii şi, cu toate că ţipă şi-i bate, aceştia ştiu că este un laş şi nu se tem de dânsul. Nu se pricepe nici să mâne, fiindcă se agită mereu, smucind hăţurile. Al treilea grăjdar, chiorul, e mai îndemânatec decât ceilalţi doi, însă nu iubeşte caii, este crud şi nerăbdător, iar mâinile lui lipsite de

supleţe parcă ar fi de lemn. Al patrulea, Andriaşka, este încă un băieţandru. Se joacă adesea cu caii ca un mânz şi-i sărută pe furiş pe buza de sus şi între nări, ceea ce-i caraghios şi nu tocmai plăcut.

Dar omul înalt, slab, puţin adus de spate, care umblă bărbierit şi cu ochelari cu ramă de aur, este cu totul altceva. Parcă ar fi el însuşi un cal neobişnuit, înţelept, puternic şi neînfricat. Nu se supără, nu loveşte niciodată cu biciul, nici nu ameninţă măcar, dar când stă în trăsurică, este o adevărată plăcere, bucurie şi mândrie să te supui oricărui îndemn oricât de neînsemnat al degetelor lui viguroase, inteligente, atotînţelegătoare. Numai el poate să-l aducă pe Smarald în starea aceea de fericire armonioasă, când toate forţele trupului se încordează în iuţeala alergării şi calul se simte vesel şi uşor.

În clipa aceea, Smarald văzu în închipuire drumul scurt până la hipodrom şi aproape fiecare casă şi fiecare gard de pe drumul acesta. Văzu nisipul hipodromului, tribunele, caii alergând, iarba verde şi panglica galbenă. Îşi aminti deodată de un alt armăsar murg, în vârstă de trei ani, care-şi luxase piciorul acum câteva zile la antrenament şi începuse să şchioapete. Gândindu-se la dânsul, Smarald încercă şi el să şchioapete puţin în gând.

Un mănunchi de fân pe care tocmai îl apucase cu buzele avea un gust deosebit, neobişnuit de plăcut. Armăsarul îl mestecă îndelung, şi după ce-l înghiţi, mai simţi multă vreme în gură mireasma uşoară a florilor veştede şi a ierbii uscate. O amintire vagă, îndepărtată miji în mintea calului. Ceva asemănător cu ceea ce li se întâmplă uneori fumătorilor, când, trăgând fumul în piept cu gândurile aiurea pe stradă, le răsare deodată în minte, pentru o clipă, un coridor întunecos, cu tapete vechi şi cu o lumânare singuratică pe bufet, sau un drum şerpuind pierdut în noapte, cu clinchet monoton de zurgălăi şi picoteală plăcută în sanie, sau pădurea albastră din preajmă, cu zăpada orbitor de strălucitoare, cu strigătele hăitaşilor la vânătoare şi clipa de nerăbdare înainte de a da ochii cu prada, când îţi tremură genunchii – şi o secundă le învie în suflet, pâlpâind cu toată duioşia şi melancolia amintirii, sentimentele de atunci, tulburătoare, dar acum insesizabile.

Între timp, ferestruica întunecată de deasupra ieslelor, nevăzută mai înainte, deveni treptat cenuşie, desprinzându-se slab din beznă. Caii mestecau mai domol şi oftau greu şi somnoros unul după altul. În curte, începu să cânte un cocoş cu glasu-i cunoscut, puternic şi prelung, vioi şi tăios ca o trompetă. Şi în jur răsunară

încă multă vreme, fără încetare, când ici, când colo, mereu alte glasuri de cocoşi.

Smarald îşi băgă botul în iesle, străduindu-se să păstreze în gură, să cheme iar şi să întărească gustul ciudat, care trezise în el ecoul acela fin, aproape fizic, al amintirii vagi. Dar nu izbuti să-l mai reînvie şi, fără să-şi dea seama, începu să picotească.

II

Picioarele şi trupul lui aveau o formă ireproşabilă, perfectă, de aceea şi dormea totdeauna în picioare, legănându-se uşor înainte şi înapoi. Uneori tresărea şi atunci somnul adânc se preschimba pentru câteva secunde într-o uşoară moţăială, cu toate că răstimpul scurt de totală uitare îi odihnea şi-i împrospăta muşchii, nervii, pielea.

Înainte de mijirea zorilor, i se arătă în somn o dimineaţă de primăvară, cu o păşune înmiresmată, învăluită în razele roşietice ale soarelui-răsare. Iarba e atât de deasă şi plină de sevă, atât de strălucitoare şi de fermecător de verde, cu nuanţe trandafirii atât de gingaşe de la razele de soare, încât îi apărea aşa cum o văd oamenii şi animalele numai în fragedă copilărie. Şi toată e îmbrobonată cu picături scânteietoare şi tremurătoare de rouă. În aerul nemişcat şi proaspăt, mirosurile stăruie uimitor de limpezi. În răcoarea dimineţii se simte fumul care şerpuieşte albăstrui şi străveziu deasupra coşurilor din sat, fiecare floare de păşune are o altă aromă, iar pe drumul umed de dincolo de gard se împletesc o mulţime de mirosuri: de om şi catran, de bălegar şi praf, de lapte proaspăt de la cireada de vaci în trecere, de răşină parfumată de la stinghiile de brad ale gardului.

Smarald, mânz de şapte luni, goneşte fără ţintă pe câmp, cu capul aplecat, zvârlindu-şi picioarele dinapoi. Trupul i se pare uşor ca aerul, nu-şi simte greutatea. Florile albe, parfumate, de romaniţă se aştern, alergând în urmă, sub picioarele lui. El goneşte înainte, drept spre soare. Iarba udă îi şfichiuieşte picioarele până la genunchi, îi întunecă pielea şi o răcoreşte. O, cer albastru, iarbă verde, soare auriu, aer minunat, entuziasm îmbătător al tinereţii, al forţei şi al goanei!

Dar iată că aude nechezatul scurt, neliniştit, duios şi chemător pe care l-ar recunoaşte oricând de departe din mii şi mii de glasuri. Încremeneşte pe loc, îşi ciuleşte urechea o clipă, ţinând capul

ridicat şi lăsându-şi în jos pământuful cozii stufoase şi scurte, apoi răspunde cu un nechezat prelung, care-i cutremură tot trupul zvelt, slăbuţ, cu picioare lungi, şi porneşte în goană spre maică-sa.

Mama, o iapă osoasă, vârstnică şi liniştită, îşi ridică botul ud din iarbă, îl miroase repede şi atent şi începe iar să mănânce, de parcă s-ar grăbi să isprăvească o treabă ce nu se poate amâna. Mânzul îşi bagă sub pântecele ei gâtul mlădios, îşi ridică botul şi găseşte sfârcul cald şi elastic, plin de lapte dulce, puţin acrişor, care-i ţâşneşte în gură în şuviţe subţiri şi fierbinţi. Bea şi nu se mai satură. În sfârşit, mama îl îndepărtează, prefăcându-se că vrea să-l muşte de şold.

Acum, grajdul s-a luminat de-a binelea. Un ţap bărbos, bătrân şi puturos, care trăieşte printre cai, se apropie de uşa închisă pe dinăuntru cu un zăvor de lemn, şi se uită behăind, înapoi, spre grăjdar. Vaska, cu picioarele goale, scărpinându-şi capul lăţos, se duce să-i deschidă. E o dimineaţă rece, albăstrie, de toamnă, cu aer proaspăt. Dreptunghiul uşii deschise se umple cât ai clipi cu aburii calzi care năvălesc din grajd. Spre boxă vine o aromă de brumă şi de frunze veştede.

Caii ştiu că o să li se dea curând ovăz şi nechează nerăbdători, în surdină, lângă uşile grajdului. Oneghin, lacom şi capricios din fire, bate cu copita în podeaua de lemn, muşcând, dintr-un prost obicei, marginea întărită cu fier a ieslelor, întinde înainte grumazul, înghite aer şi râgâie tare. Smarald îşi scarpină botul de zăbrele.

Iată că vin şi ceilalţi patru grăjdari şi încep să împartă ovăzul în boxe. În timp ce Nazar toarnă ovăzul greu şi foşnitor în ieslea lui Smarald, armăsarul îşi vâră mereu spre nutreţ nările calde, fremătătoare, când peste umărul bătrânului, când pe sub mâinile lui. Grăjdarului îi place nerăbdarea aceasta a calului blând şi nu se grăbeşte dinadins, tăindu-i calea spre iesle cu coatele şi bombănind cu o grosolănie binevoitoare:

— Ia te uită, ce animal lacom... Ho, ho, că ai timp să mănânci... Fir-ai să fii... Ia mai încearcă să mă-mpingi cu botul că te împing eu de nu te vezi.

Din ferestruică se întinde pieziş, peste iesle, un şuvoi vesel de raze de soare, în care plutesc nenumărate fire aurii de praf, despărţite de umbrele lungi ale stinghiilor ferestrei.

III

Smarald abia-şi termină ovăzul, că e scos în curte. Afară se mai încălzise, pământul se muiase uşor, dar zidurile grajdurilor erau încă albe de brumă. Din grămezile de bălegar abia cărate din grajd se ridica un abur gros, iar vrăbiile ţipau agitate, scormonind bălegarul, de parcă se certau. Armăsarul, ajuns în uşă, îşi aplecă botul, păşi cu grijă pragul, sorbind plin de bucurie aerul dulceag, apoi îşi scutură gâtul şi trupul, fornăind zgomotos. „Noroc!” îi spuse Nazar cu seriozitate. Smarald se simţea plin de neastâmpăr. Îi era dor de mişcările viguroase ale trupului, de senzaţia gâdilitoare a aerului care-ţi pătrunde cu putere în ochi şi în nări, de bătăile năvalnice ale inimii, de răsuflarea adâncă. Legat de o bară, necheza şi-şi juca picioarele dinapoi, îndoindu-şi gâtul şi uitându-se pieziş spre iapa neagră cu un ochi mare, negru, dilatat, cu albul străbătut de vinişoare roşii.

Nazar ridică, gâfâind, până deasupra capului o găleată cu apă şi o turnă pe spinarea armăsarului, de la coamă până la coadă. Smarald cunoştea senzaţia aceasta înviorătoare, plăcută şi totodată neaşteptată care-l înfiora. Nazar aducea mereu apă şi i-o vărsa pe şolduri, pe piept şi pe picioare. De fiecare dată, el îşi trecea apăsat palma bătătorită peste părul calului, storcând apa. Când se uita înapoi, armăsarul îşi vedea crupa înaltă, lăsată puţin spre spate, întunecându-se deodată şi strălucind în soare.

Era zi de curse. Smarald ştia lucrul acesta după graba nervoasă, neobişnuită a grăjdarilor care se agitau în jurul cailor. Celor care din pricina trupului lor scund se loveau cu potcoavele, li se puneau nişte glezniere de piele, altora li se bandajau picioarele cu fâşii de pânză, de la gleznă până la genunchi, sau li se prindeau sub piept, dincolo de picioarele din faţă, bucăţi late, de piele, tivite cu blană. De sub şopron se scoteau trăsuricile uşoare, pe două roţi, cu scaune înalte. Spiţele metalice scânteiau vesel în mers, iar obezile roşii, precum şi hulubele late şi roşii, curbate, străluceau proaspăt lăcuite.

Când veni primul jocheu al grajdului, un englez, Smarald era uscat, ţesălat şi şters cu o mănuşă de lână. Şi caii, şi oamenii îl respectau şi se temeau de englezul acesta uscăţiv, puţin adus de spate, cu braţe lungi. Avea o faţă bărbierită, arsă de soare, şi buze aspre, subţiri, cu o uşoară nuanţă ironică. Purta ochelari cu ramă de aur, prin care ochii lui de un albastru-deschis te priveau liniştiţi şi plini de siguranţă. Supraveghea ţesălatul cailor, stând cu picioarele larg desfăcute, încălţate cu nişte cizme înalte, cu mâinile vârâte

adânc în buzunarele pantalonilor şi morfolind o ţigară de foi, pe care o trecea dintr-un colţ în altul al gurii. Purta o haină cenuşie, cu guler de blană şi o şapcă neagră cu cozoroc pătrat. Din când în când, făcea observaţii scurte, cu ton tăios şi aer neglijent; grăjdarii şi muncitorii îşi întorceau numaidecât capul spre el, iar caii îşi ciuleau urechile.

Urmări cu foarte mare atenţie felul cum era înhămat Smarald, cercetând tot trupul calului de la coamă până la copite. Simţindu-i privirea stăruitoare, Smarald îşi ridică mândru capul, răsucindu-şi uşor gâtul elastic, ţinându-şi ciulite urechile subţiri şi străvezii. Jocheul încercă el însuşi tăria chingii, băgând degetul între ea şi pântecele calului. Apoi caii au fost îmbrăcaţi cu ipingele cenuşii de pânză, cu margini roşii, cu cercuri roşii la ochi şi monograme roşii jos, lângă picioarele din spate. Doi grăjdari, Nazar şi Chiorul, îl luară pe Smarald din ambele părţi de căpăstru şi-l duseră spre hipodrom, pe drumul binecunoscut, care se aşternea între două şiruri de case mari de piatră, depărtate una de alta. Până la pista de alergări nu era nici măcar un sfert de verstă. În curtea hipodromului se şi adunaseră o mulţime de cai. Îngrijitorii îi plimbau în padoc, în direcţia în care alergau pe pistă, adică invers decât mersul acelor unui ceasornic. În interiorul curţii erau plimbaţi caii însoţitori, mici, cu picioare vânjoase şi cozi tăiate scurt. Smarald îl recunoscu numaidecât pe armăsarul alb care alerga totdeauna alături de el, şi cei doi cai nechezară încet şi prietenos în semn de salut.

IV

Se auzi clopoţelul. Grăjdarii scoaseră ipingeaua de pe Smarald. Englezul se apropie, cu cravaşa sub braţ, mijindu-şi ochii din pricina soarelui, zâmbind şi arătându-şi dinţii lungi, galbeni, ca de cal şi încheindu-şi din mers mănuşile. Unul dintre grăjdari strânse coada stufoasă a lui Smarald, care-i ajungea până la glezne, şi o aşeză cu grijă pe scaunul trăsuricii, aşa încât vârful ei de culoare mai deschisă atârna în aer. Hulubele elastice se clătinară sub greutatea trupului omului. Smarald aruncă o privire piezişă înapoi şi-l văzu pe jocheu şezând aproape lipit de crupa lui, cu picioarele întinse înainte, pe hulube. Jocheul apucă fără grabă hăţurile şi strigă un ordin scurt spre grăjdari, care-şi luară deodată mâinile de pe cal. Bucurându-se de alergare, Smarald dădu să pornească înainte, însă, reţinut de braţele puternice, se ridică numai puţin pe

picioarele dinapoi, scuturându-şi grumazul, şi intră în trap rar pe poarta dinspre pistă.

De-a lungul gardului de lemn, într-o elipsă lungă de o verstă, se întindea pista lată de alergări, presărată cu nisip galben, puţin umed şi dens, care se arcuia plăcut sub picioare, parcă răspunzând presiunii lor. Urme ascuţite de copite şi dungi netede, drepte, de roţi de cauciuc, brăzdau pista în lungul ei.

Pe margine se întindea tribuna, o clădire înaltă de lemn, lungă cam de două sute de trupuri de cai, înţesată de o mulţime neagră de oameni care vuia şi fremăta de jos până sus la acoperişul susţinut de stâlpi subţiri. Din mişcarea uşoară, abia simţită a hăţurilor, Smarald înţelese că poate să iuţească pasul şi fornăi, recunoscător.

Alerga în trap larg, aproape fără să-şi mişte spatele, cu gâtul întins înainte şi uşor înclinat spre huluba din stânga, cu botul ridicat drept în sus. Datorită pasului rar, deşi neobişnuit de lung, de departe, goana lui nu părea prea repede. Îţi făcea impresia că trăpaşul măsoară drumul fără grabă, cu picioarele din faţă drepte ca acele unui compas, abia atingând pământul cu vârfurile copitelor. Era dresura veritabilă americană; ea urmăreşte să uşureze respiraţia calului, să reducă la minimum rezistenţa aerului, înlăturând toate mişcările inutile pentru alergare ce irosesc forţa şi în care frumuseţea exterioară a formelor este sacrificată uşurinţei, respiraţiei prelungi şi energiei, transformând calul într-o maşină vie, fără greş.

Acum, în pauza dintre două alergări, se făcea „încălzirea” cailor, care serveşte totdeauna la reglarea respiraţiei trăpaşilor. Mulţi goneau pe cercul exterior al pistei, în aceeaşi direcţie cu Smarald, iar alţii, pe cercul interior, în direcţia inversă. Un trăpaş sur, cu pete întunecate şi bot alb, rasă pură de Orel, cu gâtul arcuit şi coada în formă de trombon, aducând cu un cal de bâlci, îl întrecu pe Smarald. Îşi scutură în mers şoldurile umede şi pieptul gras, lat, întunecat de pe acum de sudoare, aruncându-şi picioarele din faţă în lături, de la genunchi, şi la fiecare pas se auzea cum îi icneşte splina.

Apoi se apropie din urmă o iapă metisă, murgă, cu o coamă rară de culoare mai închisă. Era admirabil dresată după acelaşi sistem american ca şi Smarald. Părul scurt, bine îngrijit, strălucea, făcând ape în mişcarea muşchilor sub piele. O vreme, cei doi cai goniră unul lângă altul, în timp ce jocheii îşi spuneau ceva. Smarald mirosi

iapa şi dădu să se joace cu ea din mers, dar englezul nu-i îngădui, şi el se supuse.

În direcţia opusă trecu în goană un armăsar negru, uriaş, înfăşurat tot cu bandaje, genunchiere şi glezniere. Huluba din stânga ieşea cu o jumătate de metru înaintea celei din dreapta, iar prin inelul fixat deasupra capului trecea o bandă de oţel, care ţinea strâns de sus şi din părţi botul nervos al calului. Smarald şi iapa se uitară la el în acelaşi timp şi amândoi îşi dădură seama într-o clipă că trăpaşul avea o forţă, viteză şi rezistenţă neobişnuite, dar era foarte încăpăţânat, rău, orgolios şi supărăcios. În urma armăsarului negru trecu un armăsar tânăr, caraghios de mic, de un cenuşiu-deschis, cu un aer elegant. Privindu-l, ţi se părea că aleargă cu o viteză de neînchipuit, atât de des îşi mişca picioarele, atât de sus le ridica de la genunchi, şi atât de zeloasă era expresia pe care o avea micul, frumosul său cap. Dar Smarald îl privi doar pieziş şi dispreţuitor, mişcându-şi o ureche.

Celălalt jocheu încheie discuţia, râse tare şi scurt de parcă ar fi nechezat, şi dădu drumul iepei să alerge în trap liber. Ea se desprinse de lângă Smarald fără niciun efort, liniştită, ca şi cum viteza fugii ei n-ar fi depins de dânsa şi porni înainte, purtându-şi lin spinarea netedă şi lucioasă, în lungul căreia abia se observa o cureluşă de culoare închisă.

În clipa următoare, atât pe ea, cât şi pe Smarald îi întrecu un trăpaş cu părul roşu ca focul şi cu o pată mare albă pe bot, care gonea în galop, în sărituri dese şi lungi, când întinzându-se şi lipindu-se parcă de pământ, când unindu-şi aproape în aer picioarele din faţă cu cele din spate. Jocheul său se lăsase pe spate cu tot trupul, întins pe scaun, parcă atârnat de hăţurile întinse. Smarald se emoţionă şi dădu să sară într-o parte, dar englezul trase pe nesimţite hăţurile, şi mâinile lui, atât de elastice şi de sensibile la fiecare mişcare a calului, deveniră parcă de fier. Lângă tribună, armăsarul roşcat, care făcuse încă un cerc, îl întrecu iar pe Smarald. Din cauza galopului de până atunci se acoperise cu spumă, ochii lui căpătaseră o culoare sângerie, şi respiraţia îi era hârâitoare. Jocheul stătea aplecat înainte şi-l lovea din toate puterile cu cravaşa peste spate. În sfârşit, grăjdarii izbutiră să-i taie calea lângă poartă şi să-l apuce de căpăstru şi zăbale. Fu scos de pe hipodrom ud de sudoare, gâfâind, tremurând, cuprins de o neaşteptată slăbiciune.

Smarald mai făcu o jumătate de cerc în trap larg, apoi coti pe

aleea care străbătea pista de alergări şi intră din nou pe poartă, în curte.

V

Clopoţelul sună de câteva ori. Pe lângă porţile deschise apăreau când şi când trăpaşi în fugă fulgerătoare şi uneori oamenii din tribune izbucneau în strigăte şi aplauze. Smarald păşea lângă Nazar, printre alţi trăpaşi, dând din capul aplecat şi mişcându-şi urechile acoperite cu urechelniţe de pânză. În urma „încălzirii”, sângele îi curgea vioi şi fierbinte prin vine, şi pe măsură ce trupul i se odihnea şi i se răcorea, el respira tot mai adânc şi mai liber. Dorinţa de a alerga din nou îi stăpânea toţi muşchii.

Se scurse cam o jumătate de oră. Clopoţelul de pe hipodrom se auzi iar. Acum, jocheul se urcă în trăsurică, fără mănuşi. Avea mâini mari, albe, parcă vrăjite, care îi inspirau lui Smarald devotament şi teamă.

Englezul ieşi fără grabă pe hipodrom, de unde se întorceau unul după altul caii care-şi terminaseră „încălzirea”. Pe pistă au rămas numai Smarald şi uriaşul armăsar negru pe care-l întâlnise mai înainte. Tribunele erau ticsite, şi în masa aceasta întunecată se zăreau nenumărate feţe şi mâini de culoare mai deschisă, umbreluţe şi pălării felurit colorate şi fâlfâiau filele albe ale programelor. Grăbind treptat pasul şi trecând pe lângă tribune, Smarald simţi fixaţi asupra lui mii de ochi şi-şi dădu seama că ochii aceştia aşteaptă de la el mişcări iuţi, o încordare totală a forţelor, puternice bătăi de inimă, ceea ce-l făcu să-şi simtă muşchii împrospătaţi şi mai uşori. Armăsarul alb, binecunoscut, călărit de un băieţaş, mergea în galop în dreapta lui.

În trap uniform, măsurat, înclinând uşor trupul spre stânga, Smarald descrise repede o curbă şi începu să se apropie de stâlpul cu cerc roşu. Clopotul sună scurt. Englezul se îndreptă puţin pe scaunul lui, şi mâinile sale deveniră parcă mai puternice. „Acum aleargă, dar cruţă-ţi forţele. E încă prea devreme”, înţelese Smarald; el îşi întoarse o clipă capul în semn că pricepuse îndemnul şi-şi ciuli iar urechile fine şi sensibile. Armăsarul alb gonea în galop egal lângă el, puţin în urmă. Smarald îi simţea, lângă coamă, răsuflarea proaspătă şi egală.

Stâlpul roşu rămase în urmă, încă o cotitură bruscă, apoi pista se îndreptă. În tribuna a doua, care se apropia neagră şi pestriţă de

lume, se zăreau oamenii strigând, şi tribuna creştea la fiecare pas. „Mai iute! îi îngădui conducătorul. Mai iute, mai iute!” Smarald se pripi puţin, gata să-şi încordeze toate forţele. „Oare-i timpul?” se gândi el. „Nu, nu încă, nu te înflăcăra, îi răspunseră, liniştindu-l, mâinile vrăjite. Mai încolo.”

Cei doi armăsari trec în aceeaşi secundă prin faţa stâlpilor de marcaj de la capetele opuse ale liniei ce uneşte cele două tribune. Rezistenţa uşoară a panglicii întinse şi ruperea ei într-o clipă îl fac pe Smarald să-şi mişte urechile, dar uită imediat totul, atent numai la mâinile vrăjite. „Încă puţin! Nu te înflăcăra! Mergi în pas uniform!” îi porunceşte jocheul. Tribuna neagră trece, parcă plutind, pe lângă el. Încă vreo câţiva zeci de stânjeni şi toţi patru, Smarald, micul armăsar alb, englezul şi băiatul de grajd, care stă în scările scurte, lipit de coama calului, formează un singur trup ce goneşte repede, însufleţit de o singură voinţă, cu aceeaşi frumuseţe a mişcărilor viguroase, cu acelaşi ritm care sună ca o muzică. Ta-ta-ta-ta! Bat uniform picioarele lui Smarald. Tra-tá, tra-tá! îi ţine isonul, scurt şi tăios, calul însoţitor. Încă o curbă şi se apropie tribuna a doua. „Să iuţesc fuga?” întreabă Smarald. „Da, îi răspund mâinile, dar calm.”

Tribuna a doua rămâne în urmă. Oamenii strigă ceva. Asta îl distrage pe Smarald, care se enervează, pierde simţul hăţurilor şi, ieşit pentru o clipă din tactul general, face patru salturi capricioase cu piciorul drept. Dar hăţurile se încordează şi, strivindu-i colţurile gurii, îi înconvoaie gâtul în jos şi-i întorc capul spre dreapta. Acum nu-i mai vine bine să galopeze cu piciorul drept. Se înfurie şi nu vrea să schimbe piciorul, dar jocheul prinde clipa prielnică şi sileşte calul, poruncitor şi calm, să meargă din nou la trap. Tribuna rămâne mult în urmă. Smarald intră iar în ritm, şi mâinile sunt din nou blânde şi prietenoase. Calul se simte vinovat şi vrea să iuţească de două ori pasul. „Nu, nu, e încă prea devreme, îi spune cu blândeţe, jocheul. Apucăm noi să dregem lucurile. Nu-i nimic.”

În felul acesta, parcurg în armonie deplină încă un cerc şi jumătate. Dar şi armăsarul negru e în mare formă. În timp ce Smarald galopase, el îl depăşise cu şase lungimi. Acum, Smarald câştigă distanţa pierdută şi, la penultimul stâlp, este cu trei secunde şi un sfert înainte. „Acum se poate. Cu toată viteza!” îi porunceşte jocheul. Smarald îşi lipeşte urechile de cap, aruncând doar o scurtă privire înapoi. Pe faţa englezului s-a aşternut o expresie de hotărâre şi pândă, buzele i se schimonosesc,

nerăbdătoare, dezgolindu-i dinţii galbeni, mari, încleştaţi. „Dă tot ce poţi! îi poruncesc hăţurile din mâinile ridicate în sus. Mai iute, mai iute!” Şi englezul strigă pe neaşteptate, cu un glas subţire, vibrant, care creşte ca sunetul unei sirene:

— O-e-e-e-ei!

— Aşa, aşa, aşa, aşa! strigă tare şi răsunător, în tactul alergării, băiatul de grajd.

Acum, simţul ritmului atinge cea mai înaltă treaptă a încordării, atârnând parcă de un fir de păr gata în orice clipă să se rupă. Ta-ta-ta-ta, pecetluiesc uniform pământul picioarele lui Smarald. Tra-tra-tra-tra! se aude în faţă galopul armăsarului alb, care-l atrage după sine pe Smarald. Hulubele elastice se leagănă în ritmul alergării, iar băiatul de grajd, care-i aproape întins pe grumazul calului, se ridică şi se lasă în jos în ritmul galopului.

Aerul şuieră în urechi şi gâdilă nările din care aburii ţâşnesc în şuvoaie dese. Smarald respiră din ce în ce mai greu şi simte că-i e cald. Ia ultima curbă, înclinându-se cu tot trupul spre interiorul ei. Tribuna creşte ca vie, şi din ea îl întâmpină urletul a mii de glasuri, care-l sperie, îl emoţionează şi-l bucură. El simte că nu-i mai ajunge trapul şi vrea să galopeze, dar mâinile fermecate din spate îl imploră, îi poruncesc şi-l liniştesc: „Dragul meu, nu galopa! Numai nu galopa! Uite-aşa, uite-aşa, aşa!” Şi armăsarul trece vijelios pe lângă stâlp, rupând panglica, fără să bage măcar de seamă. Din tribună răsună strigăte, râsete, aplauze. Foile albe ale programelor, umbreluţele, bastoanele, pălăriile flutură printre chipurile şi mâinile în mişcare. Englezul lasă blând hăţurile în jos. „S-a terminat. Îţi mulţumesc, dragul meu!” îi spune lui Smarald această mişcare şi, biruind cu greu inerţia alergării, trece la pas. Abia în clipa aceasta se apropie şi armăsarul negru de stâlpul său din partea cealaltă, cu şapte secunde mai târziu.

Ridicându-şi cu greu picioarele amorţite, englezul sare greoi din trăsurică şi, luându-şi scaunul de catifea, se îndreaptă cu el spre cântar. Grăjdarii veniţi în fugă acoperă cu ipingeaua spinarea fierbinte a lui Smarald şi-l duc în padoc. În urma lui, răsună vuietul mulţimii şi se aude sunând prelung soneria din chioşcul arbitrilor. De pe botul calului se prelinge pe pământ şi pe mâinile grăjdarilor o spumă uşoară, gălbuie.

După câteva minute, Smarald, deshămat, este dus din nou spre tribună. Un om înalt, îmbrăcat cu palton lung, pe cap cu o pălărie nouă, lucioasă, pe care Smarald îl vede adesea în grajd, îl bate

prietenos pe gât şi-i întinde în palmă o bucată de zahăr. Englezul stă în mulţime, încruntându-se, zâmbind şi arătându-şi dinţii mari. Lui Smarald i se scoate ipingeaua, şi în faţa lui se aşază o cutie pe trei picioare, acoperită cu o pânză neagră, sub care se ascunde, meşterind ceva, un domn îmbrăcat cu haine gri.

Dar iată că oamenii coboară din tribune ca o masă neagră, fac cerc în jurul calului, strigă, dau din mâini, aplecându-şi unul spre altul feţele roşii, înfierbântate, cu ochi strălucitori. Sunt nemulţumiţi de ceva. Împung cu degetele picioarele, capul şi şoldurile lui Smarald, îi ridică părul în partea stângă a crupei unde are marca şi iarăşi strigă toţi deodată. „Trăpaş fals, înşelăciune, escrocherie, banii înapoi”, aude Smarald şi, neînţelegând ce vor să spună, îşi mişcă neliniştit urechile. „Ce-or mai fi vrând? se gândeşte el, mirat. Doar am alergat atât de bine.” O clipă, vede chipul englezului. Îl ştia totdeauna calm, puţin ironic, cu o expresie de hotărâre, dar acum e roşu de mânie. Şi englezul strigă pe neaşteptate ceva cu glas gutural, ridică repede mâna şi sunetul unei palme răsună în vacarmul general.

VI

Smarald e dus acasă. După trei ore i se dă ovăz, iar seara, când îl adapă la fântână, vede ridicându-se de după gard luna mare, galbenă, care-l îngrozeşte, fără să ştie de ce.

Apoi urmează zile plictisitoare.

Nu mai e dus nici la antrenamente, nici la curse. În schimb, în fiecare zi, vin mulţi oameni necunoscuţi, şi Smarald e scos în curte, şi aceştia îl examinează şi-l pipăie în fel şi chip, îi bagă mâna în gură, îi freacă părul cu spumă de mare şi ţipă mereu unii la alţii.

Apoi îşi aminteşte că într-o seară târziu a fost scos din grajd şi dus multă vreme pe străzi lungi, pietruite, pustii, pe lângă case cu ferestre luminate. Apoi, gara, vagonul întunecat care se hâţână, oboseala, tremurături în picioare din pricina drumului lung, şuieratul locomotivelor, duduitul roţilor, mirosul înecăcios de fum, lumina plicticoasă a unui felinar ce se leagănă mereu. Într-o gară e coborât din vagon şi purtat multă vreme pe un drum necunoscut, printre câmpii golaşe de toamnă, pe lângă mai multe sate, până când ajunge într-un grajd străin, unde e închis separat, departe de alţi cai.

La început, îşi aminteşte mereu de curse, de englezul său, de

Vaska, de Nazar şi de Oneghin şi-i vede adesea în vis, dar cu timpul uită tot. Îl ţin ascuns de cineva şi tot trupul său tânăr, minunat lâncezeşte şi suferă din lipsă de mişcare. Mereu vin alţi oameni necunoscuţi, care se îmbulzesc iar şi iar în jurul lui, pipăindu-l, trăgându-l din toate părţile, certându-se între ei.

Uneori, Smarald vede întâmplător prin uşa deschisă alţi cai care se plimbă ori aleargă în libertate, şi el nechează, indignându-se şi tânguindu-se. Dar uşa e îndată, închisă, şi timpul se scurge iar plictisitor şi monoton.

Şeful grajdului este un om cu capul mare, parcă mereu adormit, cu ochi mici, negri, şi pe obrazul gras cu mustăţi negre, subţiri. Pare că-l priveşte cu totală nepăsare pe Smarald, însă pe acesta, ori de câte ori îl vede, îl cuprinde o groază de neînţeles.

Şi într-o dimineaţă, devreme, când toţi grăjdarii dorm, iată că omul acesta se furişează fără cel mai mic zgomot în boxa lui Smarald, îi toarnă ovăz în iesle şi pleacă. Armăsarul se miră puţin, dar începe să mănânce, supus. Ovăzul e dulce, cu un gust puţin amărui. „Ciudat, se gândeşte el, un ovăz ca ăsta nu am mai mâncat niciodată!”

Şi, pe neaşteptate, simte nişte crampe uşoare, care trec, însă revin mai puternice, crescând în intensitate în fiecare clipă. În sfârşit, durerea devine insuportabilă. Calul geme încetişor. Pe dinaintea ochilor încep să i se învârtească nişte cercuri de foc şi, din pricina unei slăbiciuni neaşteptate, întregul lui trup asudă, picioarele i se încovoaie de la genunchi, şi armăsarul se prăbuşeşte pe podea. Încearcă să se ridice, dar nu poate să se scoale decât pe picioarele de dinainte şi cade iar pe o parte. Un vârtej de imagini i se perindă prin creier! Îl vede pe englez, arătându-şi într-un rânjet dinţii lungi ca de cal, apoi pe Oneghin gonind şi nechezând tare. O forţă misterioasă îl târăşte fără cruţare şi vertiginos în jos, spre o groapă întunecată şi rece. Nu se mai poate mişca.

Picioarele, gâtul şi spinarea i se chircesc deodată. Pielea de pe trup începe să-i tremure şi se acoperă de o spumă cu miros pătrunzător.

Lumina galbenă, şovăitoare a felinarului îi taie o clipă vederea şi se stinge o dată cu ea. Urechea mai surprinde un strigăt grosolan, omenesc, dar nu mai simte tocul cizmei cu care cineva îl izbeşte în şold. Apoi totul dispare pentru totdeauna.

1907

ULTIMUL CUVÂNT

Da, domnilor judecători, eu l-am ucis!

Dar expertiza medicală mi-a lăsat zadarnic o portiţă de scăpare. N-o să mă folosesc de ea.

L-am ucis absolut conştient şi lucid, cu intenţie, convingere şi sânge rece, fără cea mai mică părere de rău, teamă sau ezitare. Dacă prin absurd l-aţi readuce la viaţă, eu mi-aş repeta crima.

M-a urmărit totdeauna şi pretutindeni. Şi-a luat mii de înfăţişări omeneşti şi nici măcar nu s-a dat în lături – neruşinatul! – de a se travesti în femeie. Apărea ba sub înfăţişarea unei rude, ba a unui prieten, ba a unui coleg de birou sau a unui bun cunoscut. Se machia în oameni de diferite vârste, în afară de aceea a copilăriei, care nu-i reuşea, şi când încerca, izbutea doar să pară caraghios. M-a urmărit de când mă ştiu şi mi-a otrăvit viaţa.

Mai groaznic decât orice era faptul că îi ghiceam dinainte toate cuvintele, gesturile şi faptele.

Când mă întâlnea, îşi deschidea totdeauna braţele, exclamând cu glas cântat:

— Ia uite! De când nu te-am mai văzut!... Ei, cum o duci cu sănătatea?

Şi răspundea fără întârziere, deşi nu-l întrebasem nimic:

— Mulţumesc. Aşa şi-aşa. Merge. Ai citit în ziarul de astăzi?...

Dacă falca mi-era cumva umflată din pricina unei măsele sau aveam ulcior la ochi, nu scăpa prilejul să râdă:

— Dar ce-i cu mutra asta, frate? Nu-mi place!

Ştia foarte bine, ticălosul, că nu falca umflată mă deranja, ci faptul că înaintea lui alţi cincizeci de idioţi îmi puseseră aceeaşi întrebare absurdă. Era însetat de chinurile mele sufleteşti, călăul!

Venea la mine tocmai în clipa când eram ocupat până peste cap cu chestiuni urgente şi se aşeza pe un scaun, spunând:

— Ah, mi se pare că te deranjez?

Şedea două ceasuri încheiate, flecărind plictisitor despre sine şi copiii săi. Vedea că-mi vine să mă iau cu mâinile de păr şi că-mi muşc buzele până la sânge de nerăbdare, şi se delecta la vederea chinurilor mele umilitoare.

După ce mă făcea să-mi pierd pofta de lucru pe o lună de zile, se scula şi căsca, spunând:

— Când se întâlneşte omul cu tine, neapărat se întinde la taifas. Şi eu am atâta treabă!

În tren intra totdeauna în vorbă cu mine, pornind de la aceeaşi întrebare:

— Vă duceţi departe?

Apoi:

— Cu treburi sau numai aşa?

— Şi unde faceţi serviciul?

— Sunteţi căsătorit?

O, i-am studiat bine toate obiceiurile. Când închid ochii, îl văd aievea. Iată-l bătându-mă pe umăr, pe spate şi pe genunchi, făcând gesturi largi chiar pe dinaintea nasului meu şi silindu-mă să tresar şi să mă încrunt. Uite-l cum mă ţine de nasturele hainei, cum îmi duhneşte drept în faţă, cum scuipă când vorbeşte. Iată-l mişcând mereu piciorul sub masă, din care pricină zăngăne abajurul. Îl văd bătând darabana cu degetele pe speteaza scaunului meu în timpul unei pauze lungi în discuţie şi făcând semnificativ: „Mda”, şi iarăşi darabana, şi iar: „Mda”. Sau, pocnind cu degetele lui osoase în masă, trântind pe masă picile câştigătoare şi însoţindu-le de fiecare dată cu câte un: „Dar asta ce e? Dar asta? Dar asta?”... Iată-l într-o discuţie aprinsă, specific rusească, aducându-şi argumentul preferat:

— Eh, frăţioare, spui baliverne!

— De ce, baliverne? îl întreb, sfios.

— Fiindcă-s baliverne!

Nu ştiu ce rău i-am făcut omului acesta. Dar el s-a jurat să-mi otrăvească viaţa şi mi-a otrăvit-o. Am ajuns să fiu, datorită lui, profund dezgustat de mare, de lume, de aer, de poezie, de pictură şi de muzică.

— Tolstoi? urla el în gura mare, ori scria prin reviste şi alte publicaţii. Şi-a trecut averea pe numele nevestei sale, iar el... Şi cum s-a purtat cu Turgheniev... A cusut cizme... Oho, marele scriitor al poporului rus... Bravo!...

— Puşkin? O, da! Creatorul limbii literare. Ţii minte cum spune: „Ucraina-n noapte tace lin, pe cer atâtea licăriri de stele...” Şi nevastă-sa, ştii, vorba aia... Dar la Secţia a treia ştii ce i-au făcut? Îţi aminteşti... psst... Nu-i nicio doamnă pe aici? Îţi aminteşti versurile alea ale lui:

Mergem cu bărcuţa

Sub bărcuţă-i apă...

— Dostoievski? Ai citit cum a venit într-o noapte la Turgheniev să se pocăiască... Dar Gogol ştii ce boală avea?

Mă duc la o expoziţie de pictură şi mă opresc în faţa unui peisaj. Reprezintă o seară liniştită. Însă el, ticălosul, e pe urmele mele. A şi ajuns în spatele meu şi-l aud spunând plin de sine:

— Foarte drăguţ desenat... Zare... Aer... Luna parcă-i vie... Îţi aduci aminte, Nina, că am văzut la Tipeaevi ceva asemănător în suplimentul la *Niva?* Seamănă, zău!

Ascult *Carmen* la Operă. Dar el e nelipsit. S-a instalat în spatele meu, şi-a pus picioarele pe bara de jos a fotoliului meu, ţine isonul fermecătorului duet din ultimul act şi simt cu o ură nespusă fiecare mişcare a trupului său. Îl aud de asemenea spunând în antract, intenţionat cu glas tare, anume pentru mine:

— Zadodadovii au nişte plăci uimitoare. Şaliapin sadea! Juri că-i el!

Da! El şi nimeni altul a inventat flaşneta, gramofonul, bioscopul, fotofonul, biograful, fonograful, auxetofonul, patefonul, cutia muzicală „Monopan”, pianul mecanic, automobilul, gulerele tari, heliografia şi ziarul.

De el n-ai scăpare! Câteodată, mă strecuram noaptea pe ţărmul pustiu al mării şi mă întindeam, singur, la marginea unei râpe. Dar el mă urmărea ca o umbră. Se furişa lângă mine şi-l auzeam spunând deodată cu glas tare, plin de mulţumire de sine:

— Ce noapte minunată, Katenka, nu-i aşa? Dar norii? Parcă ar fi un tablou. Ia să încerce un pictor să picteze noaptea aşa, n-o să creadă nimeni că-i reală.

A ucis cele mai frumoase clipe din viaţa mea – clipele de dragoste, nopţile minunate, dulci, de neuitat ale tinereţii. De câte ori, în timp ce mă plimbam la braţ cu o fiinţă tăcută, fermecătoare, poetică, pe o alee presărată cu petele razelor de lună, el, luându-şi deodată chip de femeie, îşi lăsa capul pe umărul meu, rostind cu glasul unei ingenue de teatru:

— Spune-mi, îţi place natura? Eu o ador.

Sau:

— Spune-mi, îţi place să visezi la lumina lunii?

Călăul meu avea multe chipuri, însă rămânea totdeauna acelaşi, orice înfăţişare şi-ar fi luat – de profesor universitar, doctor, inginer, femeie-medic, avocat, studentă, scriitor, nevastă de perceptor, moşier, funcţionar de stat, pasager, vizitator, oaspete, necunoscut, spectator, cititor, ori vecin de vilă în vilegiatură. În prima mea tinereţe socoteam, din prostie, că e vorba de oameni diferiţi. Dar era una şi aceeaşi persoană. Experienţa amară m-a făcut, în sfârşit, să-i descopăr numele. Este intelectualul rus.

Chiar dacă nu mă chinuia pe mine personal, îşi lăsa pretutindeni urmele – cărţile sale de vizită. Pe piscurile munţilor Beştau şi Maşuk găseam cojile de portocală aruncate de el, cutii goale de sardele şi hârtiuţele de la bomboane. Pe stâncile de la Alupka, în vârful clopotniţei Ivanovskaia, pe granitul Imatrei, pe zidurile din Bahcisarai, în grota lui Lermontov, vedeam inscripţiile făcute de el:

„Pusea şi Kuziki, 1903, 27 februarie.”

„Ivanov.”

„A. M. Plohohvostov din Sarapul.”

„Ivanov.”

„Peciorina.”

„Ivanov.”

„M. D.... P. A. R.... Talocika şi Ahmet.”

„Ivanov.”

„Trofim Jivopudov. Oraşul Samara.”

„Ivanov.”

„Adel Soloveicik din Minsk.”

„Ivanov.”

„De pe acest vârf de munte a admirat marea S. Nikodim Ivanovici Bezuprecinâi.”

„Ivanov.”

Am citit versurile şi însemnările făcute de el în toate registrele pentru vizitatori în casa memorială a lui Puşkin, în a lui Lermontov, în vechile mânăstiri. „Au fost aici Sikunovii din Penza. Au băut cvas şi au mâncat nisetru. Ceea ce vă dorim şi vouă.” „Am vizitat casa natală a marelui poet rus, Pistol, profesor de caligrafie la liceul de băieţi din Voronej.”

„Laudă ţie, uriaşe Ai-Petri,
Înveşmântat în horbotă de pin!
Astăzi, vigurosul tău pisc îl birui

Căpitanul în rezervă Proşin.”

Era destul să deschid o carte, ca să dau de el. „Cartea asta a citit-o Pahnutenko.” „Autorul e un prost.” „Domnul autor nu l-a citit pe Karl Marx.” Sau o lungă şi plictisitoare polemică în creion, pe marginile paginilor. Şi, bineînţeles, nimeni altul decât el îndoia colţurile cărţilor, smulgea paginile şi stingea cu cartea lumânările de stearină.

Domnilor judecători! Îmi vine greu să urmez... Omul acesta a batjocorit, a întinat şi a vulgarizat tot ce mi-era drag, tot ce e gingaş şi înduioşător. Am luptat foarte multă vreme cu mine însumi... Anii treceau. Nervii mi se toceau din ce în ce... Vedeam că pe lumea asta nu-i loc pentru noi amândoi. Unul din noi trebuia să dispară.

Presimţeam de mult că un fleac, o simplă întâmplare mă va împinge la crimă. Şi aşa s-a şi întâmplat.

Cunoaşteţi amănuntele. În vagon era o neînchipuită înghesuială. Dar el, împreună cu nevasta şi băiatul, elev de liceu, şi cu o grămadă mare de bagaje, ocupase două bănci. De data aceasta purta uniforma de funcţionar al Ministerului instrucţiunii publice. M-am apropiat de el şi am întrebat:

— Nu cumva e pe aici vreun loc liber?

A răspuns ca un buldog ce-şi păzeşte osul, fără să mă privească:

— Nu. Mai stă un domn aici. Astea sunt locurile lui. O să vină şi el numaidecât.

Trenul a pornit. Am rămas dinadins lângă băncile lor. Au trecut vreo zece verste, şi domnul tot nu venea. Eu stăteam, uitându-mă, tăcut, la pedagog. Credeam că-i mai rămăsese încă o urmă de bun-simţ.

Zadarnic. Am mai străbătut vreo cincisprezece verste. A scos coşul cu alimente şi a început să mănânce. Apoi au băut cu toţii ceai. În legătură cu zahărul a izbucnit un scandal de familie.

— Petea! De ce ai luat o bucată de zahăr fără să spui?

— Pe cuvânt de onoare, tăticule, că n-am luat. Zău!

— Nu te jura şi nu minţi. Le-am numărat dinadins azi-dimineaţă. Erau optsprezece bucăţi, iar acum sunt şaptesprezece.

— Zău n-am luat!

— Nu te jura. Este o ruşine să minţi. Îţi voi ierta orice, dar minciuna să ştii că n-o iert niciodată. Numai laşii mint. Cel care minte poate să şi ucidă, să fure, să-l trădeze pe ţar, patria...

Şi dă-i şi dă-i... Mai auzisem vorbele acestea ale lui încă din trista

mea copilărie, când mi-a fost, la început, preceptor, apoi, diriginte de clasă, şi, când, mai târziu, scria articole într-un ziar moderat.

Am intervenit:

— Îl certaţi pe fiul dumneavoastră că minte, şi dumneavoastră minţiţi în prezenţa lui că locul acesta e ocupat de cineva. Unde este domnul? Vă rog să mi-l arătaţi.

Pedagogul s-a făcut roşu la faţă ca un rac fiert, iar ochii i-au ieşit din orbite.

— Vă poftesc să nu vă legaţi de pasageri necunoscuţi, care nu vă adresează cuvântul. Ce-i porcăria asta? Domnule conductor, vă rog să luaţi notă că dumnealui se leagă tot timpul cu obrăznicie de necunoscuţi. Vă rog să luaţi măsuri. În caz contrariu, voi face o plângere la direcţia jandarmeriei şi-mi voi trece plângerea în registrul de reclamaţii.

Conductorul m-a dojenit părinteşte şi a plecat. Dar pedagogul nu s-a potolit.

— Dacă nimeni nu se leagă de dumneata, nu te lega nici dumneata de alţii. Şi când te gândeşti că poartă pălărie şi guler tare! După cât se pare, e un intelectual... Dacă un ţăran sau un muncitor şi-ar fi îngăduit aşa ceva... Dar un intelectual!

Inte-lec-tual! Călăul mă numise călău! Se sfârşise... Îşi rostise sentinţa de moarte.

Am scos din buzunarul paltonului un revolver, am pus degetul pe trăgaci şi, ţintindu-l pe pedagog între ochi, am spus calm:

— Roagă-te lui dumnezeu.

A pălit şi a început să răcnească:

— Ajutor!

A fost ultimul său cuvânt. Am apăsat pe trăgaci.

Am terminat, domnilor judecători. Repet: nu simt nici căinţă, nici milă. Dar un gând îngrozitor mă roade şi mă va roade până la sfârşitul zilelor mele, indiferent dacă le voi petrece în închisoare sau în casa de nebuni:

„De pe urma lui a rămas un fiu! Dacă va moşteni cumva în totul firea tatălui său?”

1908

CA ÎN FAMILIE

S-a întâmplat... zău, pe cuvântul meu, uneori mi se pare că s-a întâmplat acum trei sute de ani, atât de multe evenimente, persoane, oraşe, succese, insuccese, bucurii şi dureri se află între ziua de astăzi şi cea de atunci. Locuiam pe vremea aceea la Kiev, la marginea cartierului Podol, lângă colina Alexandrovskaia, în camerele mobilate – „Portul Niprului", proprietatea unui fost bucătar de vapor – dat afară din slujbă din pricina beţiei – şi a soţiei sale, Anna Petrovna, o adevărată hienă prin perfidia, lăcomia şi răutatea ei.

Eram şase locatari permanenţi, toţi oameni singuri. În camera nr. 1 locuia cel mai vechi dintre chiriaşi, un fost negustor, care avusese un magazin de articole ortopedice şi corsete, dar îşi pierduse toată averea la jocul de cărţi. Câtva timp muncise ca vânzător de prăvălie, însă patima pentru joc îl scosese cu totul de pe făgaşul normal. Acum ducea o viaţă dezordonată şi fără niciun rost. Ziua dormea, iar seara târziu îşi făcea veacul prin nişte taverne clandestine, destul de numeroase pe malul Niprului, lângă portul cel mare. Ca toţi cei ce joacă nu din calcul, ci din pasiune, era darnic, politicos şi cu o privire de om nefericit.

La nr. 3 locuia inginerul Butkovski. Dacă-l credeai pe cuvânt, absolvise institutele: silvic, minier, de drumuri şi de tehnologie, fără a mai pune la socoteală o şcoală superioară din străinătate. Şi, într-adevăr, în ceea ce priveşte cunoştinţele de tot felul, semăna cu un cârnat bine îndesat sau cu o valiză pe care cineva care se pregăteşte de drum o încarcă peste măsură cu tot felul de boarfe, apasă capacul cu genunchiul şi o încuie cu mare greutate, dar când s-o deschidă, totul sare dintr-o dată afară. Vorbea cu uşurinţă şi chiar fără a fi rugat despre navigaţie, aviaţie, botanică, statistică, dendrologie, politică, fosilele de brontozauri, astronomie, fortificaţii, septacorduri şi dominante, creşterea păsărilor, legumicultură, împădurirea râpelor şi canalizarea oraşului. În fiecare lună trăgea

câte o beţie, care dura vreo trei zile. În timpul acesta vorbea numai franţuzeşte, şi tot în franţuzeşte scria şi scurtele bileţele prin care cerea bani foştilor lui colegi ingineri. Apoi zăcea vreo cinci zile sub pătura lui cadrilată englezească, pentru ca să-şi vină în fire şi să transpire. Nu se mai ocupa cu nimic altceva în afară de trimiterea la ziare a tot felul de scrisori în legătură cu diverse evenimente: asanarea mlaştinilor din Polesie, descoperirea unei stele noi, fântânile arteziene etc. Dacă se întâmpla să aibă bani, îi băga între foile diferitelor cărţi de pe etajeră, şi era bucuros ca de o surpriză când îi găsea. Îmi amintesc cum spunea adesea, graseind:

— Dgagul meu. Ia te gog de pe gaft volumul al patrulea al lui Elisée Rheclus[1]. Întghte pagina a doua suta şi a tghei suta, cghed că găseşti cele cinci guble pe caghe ţi le datoghez.

Era complet chel, cu barbă albă şi favoriţi cărunţi, înfoiaţi.

La nr. 8 locuiam eu. La nr. 7 stătea un student cu un obraz gras, imberb, cam bâlbâit, un fel de „băiat al mămichii”, acum procuror cu renume, iar la nr. 6, Karl, de origine germană, inginer de drumuri, un individ gras de la Ostsee, băutor de bere, căruia îi tremurau mereu mâinile. Nr. 5 era ocupat de Zoia, o prostituată, pe care patroana o respecta mai mult decât pe noi toţi. În primul rând, plătea pentru cameră mai mult decât noi, în al doilea rând, plătea totdeauna înainte, iar în al treilea rând, nu supăra niciodată pe nimeni cu nimic fiindcă nu aducea acasă decât arareori clienţi, şi numai dintre cei mai serioşi, mai în vârstă şi mai liniştiţi, iar de cele mai multe ori îşi petrecea noaptea printr-alte hoteluri.

Trebuie să spun că ne cunoşteam toţi, dar trăiam destul de răzleţi unul de altul. Uneori împrumutam unii de la alţii esenţă de ceai, câte un ac, aţă, apă clocotită, un ziar, cerneală, plicuri şi hârtie.

În adăpostul nostru se aflau cu totul nouă camere, locuite permanent. Celelalte trei erau ocupate de perechi întâmplătoare pe câte o noapte sau pe câteva ore. Dar noi nu ne supăram fiindcă eram obişnuiţi cu orice.

Începuse năvalnica primăvară a sudului. Gheaţa de pe Nipru se topise. Fluviul se revărsase atât de tare, încât inundase malul stâng al Cernigovului, cât vedeai cu ochii. Nopţile erau întunecoase şi calde, iar ploile, scurte, dar îmbelşugate. Seara, abia de zăreai pe

[1] Este vorba de *Jean-Jacques Elisée Reclus* (1830-1905), cunoscut geograf francez (n. r.).

copaci verdele-închis al mugurilor, iar dimineaţa, la trezire, vedeai strălucind cu gingăşie primele frunzuliţe.

A venit paştele cu noaptea lui cea minunată plină de bucurie şi măreţie. Nu aveam cu cine ciocni un ou roşu şi hoinăream singur prin oraş, intram în biserici, mă uitam la procesiuni, la iluminaţie, ascultam cântecele şi dangătul clopotelor, admiram feţele drăgălaşe ale copiilor şi ale femeilor scăldate în lumina caldă a lumânărilor. Mă copleşise un fel de tristeţe tulburătoare, dulce, uşoară şi molcomă, de parcă-mi părea rău de puritatea şi seninătatea pierdută a copilăriei mele.

Când m-am întors acasă, m-a întâmpinat servitorul Vaska, un băieţandru şiret şi vioi. Ne-am spus unul altuia Cristos a înviat. Apoi Vaska m-a anunţat, zâmbind până la urechi şi dezvelindu-şi dinţii şi gingiile:

— Domnişoara de la nr. 5 v-a rugat să treceţi pe la dânsa.

M-am mirat puţin. Nu vorbisem niciodată cu domnişoara aceasta.

— V-a trimis şi un bilet, a urmat Vaska. Iată-l pe masă.

Am luat foaia liniată, ruptă dintr-un registru, şi sub cuvântul tipărit „Credit”, am citit următoarele:

„Stimate nr. 8,

dacă nu aveţi altă treabă şi nu-ţi este scârbă, vă rog foarte mult să vii în camera mea să gustaţi din pască sfinţită.

Zoia Kramarenkova pe care o cunoaşteţi.”

Am bătut la uşa inginerului, ca să mă sfătuiesc eu el ce să fac. L-am găsit în faţa oglinzii, străduindu-se să-şi aranjeze cu degetele răsfirate barba căruntă şi neîngrijită. Purta o haină cu luciu la coate, dar la gulerul uzat al cămăşii, îngălbenit pe margini, o cravată albă.

Primise şi el o invitaţie asemănătoare aşa că ne-am dus împreună.

Zoia ne-a întâmpinat în prag, scuzându-se şi roşind. Avea faţa obişnuită, tipică a prostituatei ruse – buze moi, blânde, lipsite de voinţă, nasul ca un cartof şi ochii cenuşii, fără sprâncene, puţin bulbucaţi. Dar zâmbetul ei din seara aceea, lipsit cu totul de artificialitate, sfios şi feminin, dădea chipului său un farmec deosebit.

În odaie i-am găsit pe cartofor şi pe Karl. Aşadar, cu excepţia studentului, ne aflam acolo toţi locatarii permanenţi ai camerelor mobilate „Portul Niprului”.

Încăperea era tocmai aşa cum mi-o închipuisem. Pe scrin se aflau cutii goale de bomboane, câteva poze, o pudrieră cu o pudră

grasă şi un fier de frezat părul. Pe pereţi atârnau fotografii îngălbenite de farmacişti imberbi şi cârlionţaţi, de actori mândri, în profil, şi de ofiţeraşi cu un aer bătăios şi cu săbiile scoase din teacă. Pe pat – un maldăr de perne sub o cuvertură de tul, iar pe masa acoperită cu o hârtie tăiată în chip de dantelă erau înşiraţi cozonaci, ouă, o şuncă mare şi două sticle cu vin de provenienţă misterioasă.

Ne-am făcut urările obişnuite, am sărutat-o pe obraji, virtuos şi politicos, apoi ne-am aşezat la masă. Mărturisesc că în clipa aceea alcătuiam un spectacol ciudat şi cu totul aparte: patru bărbaţi copleşiţi şi istoviţi de o viaţă ratată, patru mârţoage bătrâne, care întruneau în total peste două sute de ani, şi o femeie, gazda noastră – o prostituată, nu tocmai tânără, adică fiinţa cea mai nenorocită, mai proastă, mai naivă şi mai lipsită de voinţă de pe planeta noastră.

Era însă de o stângăcie drăgălaşă, sfioasă şi ospitalieră şi de o simplitate plină de prietenie şi delicateţe.

— Serviţi, spunea ea, prietenoasă, întinzând farfuria vreunuia dintre noi. Serviţi, vă rog. Ştiu că dumneavoastră, nr. 6, preferaţi berea. Mi-a povestit Vasea. O aveţi lângă dumneavoastră, sub masă. Iar dumneavoastră, domnilor, o să vă torn vin. E un vin foarte bun. Din Tenerife. Un cunoscut de-al meu, un armator, bea numai vin de acesta.

Toţi patru îi cunoşteam perfect viaţa şi ştiam, fireşte, cu ce bani fusese organizată masa de paşte cu bere şi cu „Tenerife”. Ceea ce, totuşi, nu ne deranja câtuşi de puţin.

Zoia ne-a povestit ce făcuse în noaptea aceea. La catedrala unde fusese la slujba de înviere era o înghesuială îngrozitoare, dar ea apucase un loc bun. Corul academic cântase admirabil, iar evanghelia a fost citită de studenţi, pe rând, în toate limbile pământului: în franceză, germană, greacă, ba chiar şi în limba arabă. Iar când s-au sfinţit în curte cozonacii şi colacii, s-a iscat o învălmăşeală atât de mare, încât credincioşii şi-au încurcat cozonacii şi s-au certat.

Apoi Zoia a căzut pe gânduri, a oftat şi a început să-şi amintească, visător, cum era în săptămâna mare, acasă la ea, la ţară.

— Culegeam nişte flori albastre, numite „visul”. Sunt primele flori de primăvară. Le fierbeam şi cu zeama lor vopseam ouăle, care căpătau o minunată culoare albastră. Când voiam ca ouăle să

fie galbene, le înveleam în coji de ceapă şi le băgăm în apă clocotită. Mai vopseam ouăle şi cu mai multe cârpuliţe felurit colorate. Apoi umblam o săptămână întreagă prin sat şi ciocneam ouăle. Mai întâi cu vârful, apoi cu dosul. Ciocneam pe luate. Cel cu oul tare lua oul pe care-l spărgea. Un flăcăiandru a făcut rost de la oraş de un ou de piatră şi le-a spart pe toate, dar când s-a aflat, oamenii i-au luat toate ouăle înapoi şi l-au mai şi bătut.

La noi, oamenii se dau în leagăn în toată săptămâna luminată. Se pune un leagăn mare în mijlocul satului, la îndemâna tuturor. Iar leagăne mici se află la fiecare poartă. Sunt făcute dintr-o scândurică şi două frânghii. Întreaga săptămână se dau toţi în leagăn – băieţi şi fete – şi cântă „Cristos a înviat”. E tare frumos la noi!

O ascultam tăcuţi. Viaţa ne ciocănise în cap atât de multă vreme şi cu atâta înverşunare, încât se părea că din creierul nostru dispăruse orice amintire din copilărie, despre familie, mame, despre felul cum se sărbătorea paştele în trecut.

Între timp, apăruseră zorile, şi perdeluţa de percal de la fereastră căpătase o nuanţă albăstrie, rece, care după aceea se întunecă puţin, dobândind o nuanţă gălbuie, ca să se facă treptat trandafirie în lumina primelor raze de soare.

— Nu vă temeţi de curent, domnilor? Pot să deschid fereastra? întrebă Zoia.

Ridică perdeluţa şi deschise larg fereastra. Ne-am apropiat şi noi.

Era o dimineaţă de sărbătoare luminoasă şi curată, de parcă în timpul nopţii mâini nevăzute şi grijulii ar fi luat şi ar fi spălat cerul albastru, norii albi şi pufoşi, plopii bătrâni şi înalţi fremătând cu frunzişul lor tânăr, lipicios şi înmiresmat, după care le-ar fi pus la loc. Niprul se întindea la picioarele noastre parcă-n nesfârşit – albastru şi ameninţător lângă mal, dar în zare liniştit şi argintiu. Şi de la toate bisericile oraşului se auzea dangătul clopotului.

Fără să vrem, am întors cu toţi deodată capul. Inginerul plângea. Se ţinea cu mâinile de rama ferestrei, cu fruntea lipită de ea şi, clătinându-şi capul, se cutremura în hohote de plâns. Cine ştie ce se petrecea în sufletul lui bătrân, pustiit şi rănit, de om ratat. Cunoşteam atât de puţine lucruri din trecutul său, şi doar din aluzii întâmplătoare: o căsnicie neizbutită cu o femeie stricată, delapidarea unor bani de-ai statului, un duel cu amantul soţiei, dorul după copiii rămaşi la mama lor...

Zoia îl îmbrăţişă cu o exclamaţie de milă şi-i puse capul cărunt şi

pleşuv pe pieptul ei, mângâindu-i uşor umerii şi obrajii.

— Vai, dragul meu, sărăcuţul meu, spunea ea cu glas cântat. Ştiu ce viaţă grea aveţi. Sunteţi toţi ca nişte câini părăsiţi... bătrâni... singuri... Dar nu-i nimic, nu-i nimic... Aveţi răbdare, dragii mei... Poate c-o da dumnezeu şi trec toate, se-ndreaptă lucrurile şi-o să vă meargă bine... Vai, dragul meu...

Inginerul îşi veni cu greu în fire. Pleoapele îi erau umflate, albul ochilor se înroşise, iar nasul borcănat se făcuse aproape albastru.

— Dgace! Negvi blestemaţi! Dgace! îngăima el, furios, întorcându-şi faţa spre perete.

După glas se simţea că în gât, în gură şi în nas îi mai stăruie încă lacrimi amare, nevărsate.

După vreo cinci minute ne-am luat rămas bun, sărutând toţi cu respect mâna Zoiei. Inginerul şi cu mine am ieşit ultimii, şi chiar la uşa fetei ne-a întâmpinat studentul, care tocmai se întorcea de la o vizită.

— Aha! a exclamat el, zâmbind şi ridicându-şi cu subînţeles sprâncenele. De acolo veniţi? Hm... Care va să zică v-aţi sfinţit?

În tonul lui se simţea o notă de trivialitate. Dar inginerul l-a măsurat din ochi cu mândrie, pe îndelete, de la cizme până-n vârful chipiului, şi după o pauză lungă i-a aruncat peste umăr, cu un dispreţ ce nu se poate reda, un singur cuvânt:

— Mucosule!

1910

MARTIRUL MODEI

— Cum? Ziceţi că am nevoie de motive? După părerea dumneavoastră, chestia cu patinajul pe rotile nu e un motiv?

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, onorabile... Vorbim fiecare despre altceva. Legea prevede clar cinci motive legale de divorţ. Punctul unu: părăsirea domiciliului conjugal de către unul din soţi. Cred că motivul acesta nu există?

— Exact. Eu şi soţia mea nu ne-am despărţit niciodată din prima zi a căsătoriei.

— Foarte bine. Mai departe. Incapacitatea unuia dintre soţi de a duce o viaţă conjugală...

— Nici gând! Avem patru copii – trei băieţi şi o fetiţă. Nişte copilaşi, pot să spun – minunaţi.

— Foarte bine. Urmează: nebunia, o boală infecţioasă, pierderea drepturilor politice...

— Nu, nu. Nimic din toate acestea.

— în sfârşit, dezmăţul vădit, dovedit, al uneia din părţi. Poate că e asta?

— Câtuşi de puţin. Trăim cinstit şi frumos, cum şi-ar dori fiecare. Dar toate astea-s fleacuri. Principalul este patinajul pe rotile.

— Vă rog să mă iertaţi, dar nu înţeleg.

— Văd şi eu că nu înţelegeţi. Însă vă rog să nu mă întrerupeţi şi să mă lăsaţi să vă spun totul pe rând. Altfel, o să mă încurcaţi cu totul cu chichiţele dumneavoastră juridice.

— Vă ascult cu cea mai mare atenţie.

— Aşadar... Cu ce să încep?... Vedeţi dumneavoastră, sunt căsătorit de cincisprezece ani. Am o oarecare avere, nu chiar foarte mare, dar destul de rotunjică. Fac afaceri mari cu bumbac, petrol şi cărbune; pe Volga plutesc vaporaşe de-ale mele, sunt membru în consiliul de administraţie la două bănci şi aşa mai departe. Se poate trăi. Mai am o moşioară în Crimeea şi în gubernia Penza vreo cinci sute de deseatine. De afaceri nu mă pot plânge – aş mânia pe

dumnezeu.

— Perfect! Oricine ar fi fericit să aibă aşa ceva.

— Nici în ceea ce priveşte familia nu m-a oropsit dumnezeu. Copiii... Ptiu, ptiu, ptiu, să nu le fie de deochi... cresc veseli şi frumoşi ca nişte meri. Nevastă-mea e grozav de frumoasă, mă ajută în afaceri, e o mamă minunată, o soţie excelentă şi absolut cinstită.

— Perfect! Atunci de ce dracu, fie-mi cu iertăciune, vă gândiţi la divorţ?

— Staţi puţin, staţi puţin. Tocmai ea e pricina! Mă înţelegeţi... să vă spun la ureche... are o slăbiciune.

— Vai, vai, vai, ce nenorocire!... E cumva ceva ereditar?

— Dar la ce vă gândiţi?

— Păi la slăbiciunea aia nenorocită. Bea?

— Doamne fereşte! Nicidecum. Vedeţi dumneavoastră, e moartă după modă. Şi nu-i vorba numai de o slăbiciune, ci mai bine zis de o boală... Dacă aţi şti câte-am tras de pe urma ei!... Sunt un adevărat martir! Nu, vă mulţumesc... Nu vreau apă... Vă rog să mă iertaţi... Îmi revin şi-aşa... Îmi dau seama ce spectacol dezgustător oferă un hipopotam ca mine... când se pune pe plâns. Îmi vin eu acuşi în fire. Uite, gata... Vă rog încă o dată să mă iertaţi.

Şi măcar de s-ar rezuma la toalete! N-aş avea nimic împotrivă, cât pofteşte. Şi răposatul Worth, şi Redfern, şi Paquin – toţi sunt la dispoziţia ei. Ba faptul acesta mă şi măguleşte. În afaceri, soţia este firma soţului. Dar nu-i vorba de asta. Ea are un gust deosebit pentru modă, ca să zicem aşa, bazat pe orgoliu... Vrea să aibă cu orice preţ salonul ei şi anume cel mai la modă... Un fel de *madame* Récamier, mă înţelegeţi...

Doamne, câte n-a făcut în cei cincisprezece ani de căsătorie! Am avut salon narodnicist, salon revoluţionar, salon social-democrat, salon cadet, salon aristocratic, salon naţional şi salon decadent. Nici nu pot să mi le amintesc pe toate. Într-o vreme, la locul cel mai de onoare din casa noastră atârna o opincă ţărănească făcută din coajă de mesteacăn şi un suman adevărat. Altă dată bag întâmplător mâna sub pat şi dau de ceva. Abia trag obiectul afară, că era din cale-afară de greu, şi văd că e o bombă. Îmi mai amintesc că într-o vreme veneau la noi nişte tineri, îmbrăcaţi cu cămăşi albastre şi încălţaţi cu cizme date cu catran. Înghiţeau o cantitate înfricoşătoare de chifle cu cârnaţi, beau zeci de samovare de ceai (ea introdusese stilul acesta ţărănesc), răcneau unii la alţii

ca nişte turbaţi şi spuneau nişte cuvinte pe care nu le pricepeam nici în ruptul capului. Apoi au apărut deodată smochinguri, flori la butoniere, cefe de moşieri, spinări şi burţi de nobili, glasuri plăcute de bariton, puţin răguşite...

Însă vedeţi că salonul nu-i ajungea. Nevastă-mea îmi pretindea să fiu neapărat în pas cu moda şi în toate celelalte privinţe. La masă cârnat cu pâine, dar pe nevastă-mea ultimele modele de la Paris, iar eu – dichisit după ultimul răcnet al şicului, englezesc. Deşi sub pat păstram o bombă, trebuia să practicăm sportul cel mai la modă. Contradicţie? Absurditate? Sunt de acord. Dar ce prostii nu faci, când iubeşti!

— Mda...

— Şi mă supuneam. Bombăneam, oftam, gâfâiam, dar mă supuneam. La bătrâneţe, unde mai pui, cu burta asta mare a mea, lac de sudoare, îmbrăcat ca un băieţandru cu o cămaşă de flanelă, încins cu un brâu lat, alergam pe terenurile de tenis, ţipând ca un dobitoc: *out, in, advance!* Practicam lupta franceză şi umblam plin de vânătăi, de parcă eram bălţat. Făceam scrimă, jucam fotbal, călăream, cu toate că cea mai mare plăcere din orele mele libere era să iau parte la un *whist* cu parteneri buni, pe o jumătate de copeică fisa.

Credeţi că n-am protestat? Ba am protestat. O dată chiar foarte serios. Era în epoca decadentismului nostru. Pe pereţi apăruseră nişte tablouri absolut idioate. Închipuiţi-vă o omletă în care s-a turnat un borcan de dulceaţă de zmeură. Asta se chema „Elegie în mi bemol”. Şi ce mobilă! Patru macaroane verticale, pe ele, o scoică, şi deasupra un crin. Asta era, vedeţi dumneavoastră, scaun. Pe mine mă îmbrăca într-un fel de halate cu umeri înguşti şi poale largi. La petliţă îmi băga o măciulie de floarea-soarelui, iar în mână trebuia să port neapărat un baston cu un mâner uriaş şi, nu ştiu de ce, să ţin mereu mânerul ăsta în gură. „Aşa face toată lumea, aşa e moda, suge mânerul!”... mă dăscălea întruna nevastă-mea.

Răbdam toate. Răbdam până şi spectacolul ruşinos al serilor noastre decadente. Se adunau la noi nişte tineri languroşi cu ochii creionaţi, unii îmbrăcaţi în capoate negre, de damă, rafinaţi şi afectaţi. Încremeneau în poziţii studiate şi proroceau. Răbdam toate. Dar când unul dintre ei – un bărbat zdravăn, cu o mutră de diacon şi cu maniere de liceană de la Institutul Smolnâi, a declarat deschis că recunoaşte pe lume o singură plăcere: dragostea pătimaşă, însă neîmpărtăşită, pentru un gândac, n-am mai rezistat.

L-am chemat încetişor pe estetul ăsta în antreu, l-am rugat să se îmbrace şi i-am spus: „Număr până la zece. La zece vă alegeţi din două ieşiri una – sau pe uşă, sau pe fereastră.”

A dispărut, şi o dată cu el şi ceilalţi decadenţi. Dar, doamne, ce furtună de reproşuri, ce ocean de lacrimi s-au revărsat asupra mea, şi până în clipa când decadentismul n-a început să pălească, am fost lipsit, ca un paria, de căldură, de hrană şi de patul conjugal.

Acum, domnule avocat, mă răzvrătesc pentru a doua oară, şi de data aceasta, definitiv.

Aţi auzit de patinele cu rotile? Aţi auzit? Prin urmare, o să mă înţelegeţi.

Într-o frumoasă zi de iarnă, soţia mea, după ce a citit ziarul, mi-a spus:

„Ascultă, Fops (de fapt, pe mine mă cheamă Foma, nume ce-i drept cam banal, din care cauză nevasta m-a botezat Fops, ceea ce cred că e mult mai nepotrivit. Aduce a câine: Mops, Fops)... Ştii, a zis ea, că acum toată lumea se plimbă pe patine cu rotile. De ce n-ai practica şi tu acest nobil sport?”...

Întotdeauna când începe să mă tortureze are aerul cel mai blând şi mai drăgălaş din lume, însă eu ştiu că hotărârile ei sunt categorice. Am încercat să protestez, dar zadarnic. Ne-am dus la patinoar. Un loc rotund, neted ca gheaţa, iar în tribună o mulţime de lume şi, lucrul cel mai supărător, jumătate dintre ei, cunoştinţe bune de-ale noastre, dintre care cu mulţi am relaţii de afaceri, serioase. Pe patinoar, tineri de ambele sexe aleargă şi se învârtesc ca nişte nebuni pe patine cu rotile. Un zgomot de neînchipuit! „Acum ţin-te bine!” mi-am zis eu.”

Un individ îmi pune nişte patine, fără să-mi cruţe bătăturile, mă scoate în mijlocul terenului şi mă lasă acolo, de capul meu. Încerc să mă mişc, dar simt c-o să cad. În general, aveam senzaţia că-s un căţel pe gheaţă. În clipa aceasta trece pe lângă mine ca o vijelie un licean cu şapca pe-o ureche, cu părul lung, în ciuda regulamentului, şi cu o faţă plină de coşuri. Din pricina curentului pricinuit de el şi a zgomotului patinelor lui, îmi pierd echilibrul şi buf! mă-ntind jos cât sunt de lung. Înjurând în sinea mea, încerc să mă scol. Dar de îndată ce trec de la patru labe în poziţia verticală – buf! şi iarăşi mă-ntind, de data asta cu burta în sus. Aţi văzut vreodată un gândac de bălegar culcat pe spate? Aşa eram şi eu. De ruşine şi din cauza eforturilor mă făcusem roşu ca racul. În jurul meu au izbucnit hohote de râs asurzitoare.

Totuşi, un suflet milos mi-a dat o mână de ajutor şi m-am sculat cu mare greutate. Vreo zece minute am stat încremenit ca o statuie, abia trăgându-mi sufletul de încordare. În sfârşit, mi-am luat inima în dinţi şi am pornit, dar picioarele mi s-au răsucit cât ai clipi, au alunecat în lături, şi numai cu mare caznă am izbutit să mi le aduc în poziţie normală. După nu ştiu cât timp, am reuşit să mă târăsc vreo cinci paşi. Atunci am prins puţin curaj. M-am hotărât să ridic piciorul drept şi – buf! am căzut iar pe spate, izbindu-mă cu ceafa de asfalt. Zăceam neputincios şi jalnic, cu burta-n sus şi cu o durere de cap îngrozitoare. De pretutindeni se auzeau hohote răsunătoare de râs. Abia am deschis ochii. Pe dinainte-mi se învârteau cercuri când de un verde tulbure, când roşii, în jurul meu duduiau blestematele de patine şi capul mă durea de parcă îmi înfipsese careva în ceafă un fier înroşit în foc. Deodată, îngrozit şi îndurerat, am văzut-o pe nevastă-mea. Se afla în primul rând şi, acoperindu-şi faţa cu manşonul, aproape că leşina de râs.

Atunci am izbucnit. Nu-mi amintesc cuvintele pe care le-am spus şi chiar dacă mi le-aş aminti n-aş îndrăzni să le rostesc în faţa dumneavoastră. Dar le-am spus cu atâta hotărâre, încât de îndată ce am fost ridicat de jos mi s-au şi scos patinele, am fost condus în mod solemn la vestiar şi mi s-a aplicat o pungă de gheaţă pe ceafa rănită. Îmi mai aduc aminte că încremeniseră toţi şi nu vedeam în jurul meu decât ochi holbaţi şi guri căscate.

În aceeaşi zi, am anunţat-o pe nevastă-mea că divorţez şi m-am mutat la hotel. De o împăcare nu poate fi vorba şi vă rog să nici nu pomeniţi de aşa ceva. Fac parte dintre oamenii răbdători ca o cămilă, dar care, când ajung să spună nu, e gata, rămân neclintiţi ca o stâncă. Numai atât vă rog, ca pe un om cu suflet şi jurist excelent, să mă ajutaţi să termin cât mai repede povestea asta apăsătoare, care mă chinuieşte.

Avocatul tăcu multă vreme, bătând cu creionul în masă tactul unui marş, apoi zise, mijindu-şi ochii:

— Totuşi, cele povestite nu constituie un motiv serios de divorţ, care să satisfacă consistoriul. Poate doar nebunia. Dar vă mărturisesc că e greu de spus care dintre dumneavoastră doi este mai nebun: dumneavoastră sau onorabila dumneavoastră soţie.

1910

GREIERELE CEL VESEL

Ne aflam pe atunci în gubernia Riazan, la o sută douăzeci de verste de cea mai apropiată staţie de cale ferată şi la douăzeci şi cinci de verste de marele sat Tuma, care e mai curând un târg. „Tuma e de fier, iar locuitorii ei de piatră”, spuneau localnicii despre ei înşişi. Locuiam la o moşie lăsată în paragină. Acolo, în 1812, nişte prizonieri francezi construiseră o casă uriaşă de lemn, cu coloane, şi amenajaseră un parc imens de tei, imitând Versailles-ul.

Închipuiţi-vă în ce situaţie ciudată ne aflam: aveam la dispoziţie douăzeci şi trei de odăi, dar numai una era încălzită, ba şi aceasta atât de prost, încât spre dimineaţă îngheţa apa în încăpere şi rama uşii se acoperea de chiciură. Poşta venea ba o dată pe săptămână, ba o dată la două luni. O aducea câte un ţăran, care se nimerea, vârâtă în sân, sub suman, udă toată de zăpadă, cu adresele şterse şi cu urmele curiozităţii funcţionarului de la poştă. În jurul nostru se întindea o pădure seculară, cu urşi şi lupi înfometaţi, care năvăleau ziua namiaza mare în câte un sat din jur, să vâneze vreun gură-cască de câine. Localnicii aveau un grai cântător, presărat cu vorbe neînţelese pentru noi, şi ne priveau pe sub sprâncene, cu o căutătură fixă şi posacă. Erau convinşi că pădurea e a lui dumnezeu şi a ţăranului, iar administratorul moşiei, un neamţ din Sarepta, din secta menoniţilor, decăzut şi leneş din lipsă de activitate, nu făcea altceva decât să se ducă zilnic în pădure şi să confişte topoarele ţăranilor care veneau să fure lemne. Aveam la dispoziţie o admirabilă bibliotecă în limba franceză din secolul al XVIII-lea, dar toate volumele ei minunate erau roase de şoareci. Vechea galerie de tablouri dintr-o sală lungă cu două ferestre era şi ea distrusă de umezeală, mucegai şi fum, tablourile fiind scorojite, înnegrite şi crăpate.

Închipuiţi-vă satul învecinat, întroienit, gândiţi-vă la Serioja, cel sărac cu duhul, nelipsit din orice sat rusesc, care umblă iarna

aproape în pielea goală, la preotul, care în ajun de sărbătoare nu joacă *preferans,* ci scrie denunţuri, la primarul satului – un om mărginit, dar şiret, diplomat şi şperţar, care vorbeşte o limbă îngrozitoare, „de capitală”. Dacă vă închipuiţi toate acestea, înţelegeţi, nici vorbă, că muream de plictiseală. Nu ne mai atrăgeau nici vânătorile de urşi cu hăitaşi, nici cele de iepuri cu ogari, nici trasul la ţintă cu pistoalele peste trei odăi, la o distanţă de douăzeci şi cinci de paşi, nici născocirea în comun, seara, de versuri umoristice. Mărturisesc că ajunsesem să ne şi certăm.

De altfel, dacă ne-ar fi întrebat cineva ce ne adusese aici, cred că niciunul dintre noi nu ar fi putut să dea un răspuns valabil. Eu unul mă ocupam pe vremea aceea de pictură, Valerian Alexandrovici scria versuri simboliste, iar Vaska era pasionat de Wagner şi cânta chemarea lui Tristan către Isolda pe un clavir vechi, stricat, cu clapele îngălbenite.

Spre crăciun, satul s-a înviorat pe neaşteptate. La Tristenka, Borodino, Brâlin, Şustov, Nikiforovskoe şi Kozlî ţăranii începuseră să facă bere, o băutură tare şi grea, care-ţi amorţeşte faţa şi mâinile. Deşi era în preajma sărbătorilor, ei se îmbătau atât de rău, încât la Deaghilev unul i-a spart capul lui taică-său cu un par de gard, iar la Krugliţî, un bătrân a băut până a murit. Fără să vrea, crăciunul ne-a înviorat şi pe noi. Prima vizită am făcut-o în satul Popiha, unde ne-am dus la preot şi la diacon, apoi am nimerit nu se ştie cum la paznicul bisericii Andrei, apoi la două învăţătoare, şi după aceea ne-a luat vârtejul. De la învăţătoare am ajuns la doctorul de la Tuma, apoi la conţopistul de plasă, unde ne aştepta un adevărat banchet, la uriadnic, la felcerul şchiop şi la chiaburul Vasili Egorov, care cumpăra din toată regiunea piei de animale, pânză de casă, grâne, cherestea, bice, coşuri de coajă de tei şi fuse... Şi apoi ţin-te!

Mărturisesc că nu prea ne simţeam în largul nostru. Nu izbuteam cu niciun chip să intrăm în ritmul vieţii lor, statornicit de ani şi ani. Deşi părea că suntem ca la noi acasă, în realitate eram ca nişte oameni de pe o altă planetă. Parcă ne-am fi uitat la localnici prin microscop, iar ei, la noi, prin telescop. Căutam ce e drept să părem nestingheriţi, băieţi veseli, în stil rusesc. Iată, de pildă, Anna Ignatievna, o fată bătrână de vreo patruzeci de ani din casa dascălului, cu mâinile bătătorite de înhămatul calului şi căratul cu sania a unui butoi cu apă de la o fântână puturoasă, din care scotea găleata cu o frânghie îngheţată. Când şi-a luat la petrecere un aer ruşinos, şi-a lăsat ochii în jos, şi-a desfăcut braţele şi a început să

cânte:

Ondrei Nikolaevici,
Venim, venim la dumneata,
Vrem ca să te supărăm noi cu ceva:
— Supăraţi-mă, că nu-i cu *supărare!*
— S-o alegi pe aia de ţi-e dragă tare,
Să o iei cu tine, să o duci acasă,
S-o numeşti iubita ta mireasă!

am sărutat-o cu toţii vitejeşte pe buze, în ciuda împotrivirii ei prefăcute şi a chicotelilor cochete, care desigur că se cuveneau potrivit obiceiului.

După aceste sărutări forţate, ne-am aşezat toţi în cerc. Patru seminarişti veniţi în vacanţă, dascălul, administratoarea de la o moşie învecinată, uriadnicul, îmbrăcat în civil, diaconul, felcerul şi noi – trei esteţi, care căutam pe atunci frumuseţea aristocratică, rafinată, în sunete, cuvinte şi culori. Ne străduiam să păstrăm o atitudine cât mai demnă, învârtindu-ne în horă spre stânga şi spre dreapta, în urletele şi tropăiturile generale, în timp ce seminaristul Vozdvijenski, conducătorul dansului şi cel mai mare crai al satului, se plimba ca un erou în sus şi-n jos prin odaie, făcând paşi de balet şi pocnindu-şi degetele deasupra capului.

În cetate stă crăiasa cea inimoasă,
Iar sub ziduri craiul tinerel.
El îşi caută, îşi caută mireasă
Şi se plimbă pe sub ziduri cătinel.
Oare nu-i aleasa sufletului meu
Care poartă-n deget un inel?

Apoi hora s-a oprit pe neaşteptate şi au început toţi să cânte, acum pe un ton solemn:

Poarta grea în lături când s-a dat,
Craiul la crăiţă s-a plecat,
Iar crăiţa plecăciunea i-a întors.

În clipa aceea, felcerul şi nevasta dascălului s-au aşezat faţă-n faţă, înclinându-se adânc unul în faţa celuilalt, în timp ce corul continua:

Înspre ea, alesule, păşeşte drept,
Strânge-ţi mândra mai cu foc la piept
Şi dă-i sărutări fierbinţi...

În cele din urmă, am ajuns la şcoala din Tuma, ceea ce nu puteam evita. Înainte se făcuseră acolo cincisprezece repetiţii, la

care copiii fuseseră dresaţi ca nişte câini, mai ales – se pare – în cinstea noastră, a oaspeţilor de la Petersburg. Ne-am dus la serbare. De cum am apărut, s-au aprins şi luminile pomului de crăciun, datorită unui fir îmbibat cu praf de puşcă. În ceea ce priveşte programul, îl ştiam de mai înainte pe dinafară... „Odată, pe vreme de iarnă geroasă, venind din pădure prin frigul cumplit, văzui cum suia pe colina râpoasă un cal cu-o povară de crăci – liniştit.” „Câţi ani? Şase-n cap, chiar acu' i-am plinit...” Ţărănuşul de şase ani, cu o căciulă uriaşă de blană de câine şi cu o pereche de mănuşi de piele, cu un singur deget, de-ale lui taică-său, părea un artist înnăscut şi era fermecător cu seriozitatea lui demnă şi cu glasul său puţin răguşit de bas.

Celelalte numere ale programului au fost foarte proaste, făcute în spirit pseudopopular.

Cunoşteam de multă vreme numerele acestea obişnuite: *Ciorba lui Demian,* interpretată de diferite personaje, nişte cântece ucrainene, ajunse acolo nu ştiu cum, executate ca vai de lume, şi nişte fleacuri rimate, cântate de cor: „Uite pomul de crăciun, ne-am strâns toţi în jurul lui, uite-l şi pe Buratino uite şi căluţul lui, şi un tren de tinichea – bucuria mea!” Învăţătorul, un om scund, ofticos, într-o hăinuţă lungă, dar cu cămaşă scrobită, pusă probabil numai cu acest prilej, ba cânta la vioară, ba dirija cu arcuşul, ba dădea tonul „do-mi-sol-mi-do”, pocnindu-l din când în când cu arcuşul în cap pe câte unul dintre băieţaşi.

Epitropul localnic al şcolii, un notar dintr-un orăşel uitat de lume, îşi mişca buzele, plin de înduioşare, scoţându-şi din când în când afară din gură limba scurtă şi groasă ca de papagal, fiindcă dresajul se făcuse în cinstea lui.

În sfârşit, învăţătorul ajunse la numărul „cheie” al programului său. Până atunci râsesem, dar acum ne venea să plângem. Pe scenă a ieşit o fetiţă de vreo doisprezece-treisprezece ani, copila poliţistului – care, cu profilul său de cal, semăna leit cu tatăl ei şi era, firește, cea mai bună elevă a şcolii. A început să recite:

Greierul în desfătare,
Trecând vara cu cântare.
Deodată se trezeşte
Că afară viscoleşte...

„Vara, când eu adunam, i-a dat replica pe un ton serios şi sfătos un băieţaş de vreo şapte ani, încălţat în pâslarii lui taică-său, tu ce făceai?”

„Eu cântam în petrecere cu toţi”, a răspuns fata poliţistului.

Şi aici s-a dovedit vestita ospitalitate rusească.

Învăţătorul Kapitonâci a ridicat pe neaşteptate în sus vioara şi arcuşul – era o lovitură de efect, pregătită de multă vreme – şi corul a început să cânte în şoaptă misterioasă:

Ai cântat, îmi pare bine.

Acum joacă dacă poţi,

Iar la vară fă ca mine...

Mărturisesc că mi s-a făcut părul vâlvoi în cap – parcă era din fire de sticlă – şi mi se părea că toţi copiii şi ţăranii adunaţi acolo îşi aţintiseră ochii pe mine, ba chiar mai mult, mă priveau o sută cincizeci de milioane de oameni, repetând cuvintele blestemate: „Ai cântat, îmi pare bine, acum joacă dacă poţi...”

Nu mai ştiu cât a durat murmurul acesta monoton, parcă sinistru şi ironic totodată. Dar îmi amintesc bine că în clipele acelea în minte mi s-a deschis ca o genune, cu un gând apăsător, trist şi înfricoşător: „Iată-ne, un mic grup de intelectuali, stând faţă în faţă cu un popor uriaş, cel mai misterios, mai măreţ şi mai asuprit popor de pe pământ. Ce ne leagă de el? Nimic. Nici limba, nici credinţa, nici munca, nici arta. Poezia noastră i se pare caraghioasă, absurdă şi de neînţeles, ca unui copil. Pictura noastră rafinată nu este pentru el decât o mâzgăleală inutilă şi indescifrabilă. Căutarea de dumnezeu şi zidirea de dumnezeu care ne preocupă pe noi reprezintă o prostie pentru el, care crede cu aceeaşi sfinţenie şi în sfânta Paraschiva, şi în muma pădurii. Muzica noastră i se pare un zgomot plictisitor. Ştiinţa noastră nu-i ajunge. Mintea noastră complicată i se pare caraghioasă şi jalnică, lui, care cu atâta înţelepciune, răbdare şi simplitate face să rodească natura cea aspră. Da. Ce-i vom spune în ziua teribilă a judecăţii acestui copil şi fiară totodată, acestui înţelept şi animal, acestui uriaş cu milioane de capete? Nimic. Vom spune cu tristeţe: „Eu cântam”. Iar el ne va răspunde, cu zâmbetul viclean al ţăranului: „Acum joacă, dacă poţi”...

Nu ştiu cum au înţeles prietenii mei toate acestea, dar am plecat de la şcoală tăcuţi, fără să ne împărtăşim impresiile.

După trei zile, ne-am răspândit care încotro, şi relaţiile dintre noi au rămas până astăzi reci. Gura nevinovată a acestor băieţandri şi fetiţe rostise parcă sentinţa noastră de condamnare la moarte. Şi în timp ce străbăteam cu trenul drumul de la Ivan Alexandrovici Karaulov la Gorel, de la Gorel, la Kozlov, de la Kozlov, la Zintabrov

şi mai departe, mă urmărea refrenul ironic, parcă răutăcios: „Acum joacă, dacă poţi”.

Dumnezeu ştie care e destinul poporului rus... Dar, ce să-i faci, la nevoie, vom juca!

Am mers toată noaptea până la gară.

Pe crengile golaşe, îngheţate ale mestecenilor erau presărate stele, de parcă dumnezeu ar fi împodobit copacii cu mâna lui atentă. Mă gândeam că e frumos, dar nu izbuteam în niciun chip, după cum nu izbutesc nici astăzi, să-mi alung din minte cuvintele: „Acum joacă, dacă poţi”...

1910

LISTRIGONII

I

LINIŞTEA

Cam pe la sfârşitul lunii octombrie ori pe la începutul lui noiembrie, Balaklava – un colţişor foarte original din pestriţul imperiu rus – începe o viaţă specifică. Zilele de toamnă sunt calde încă şi blânde, însă noaptea e frig, şi pământul răsună sub picioare. Ultimii vilegiaturişti au plecat la Sevastopol cu boccelele, valizele,

coşurile, cu copiii limfatici şi cu tinerele lor fete decadente. Au lăsat ca amintire doar cojile de la boabele de struguri, pe care, ca să-şi întărească scumpa lor sănătate, bolnavii le-au zvârlit pretutindeni – pe chei şi pe străzile înguste, într-o abundenţă dezgustătoare, o dată cu fel de fel de gunoaie, mucuri, bucăţele de scrisori şi ziare, care rămân totdeauna în urma vilegiaturiştilor.

Şi Balaklava devine dintr-o dată spaţioasă, aerisită şi pornită pe treburi obişnuite, ca o casă după plecarea unor oaspeţi nepoftiţi, zgomotoşi, care au umplut odăile de fum şi au lăsat în urma lor numai murdărie. Pe străzi apare străvechea populaţie greacă, ce se ţinuse până atunci ascunsă prin cine ştie ce unghere sau odăiţe din funduri de curţi.

De-a curmezişul cheiului, pe toată lăţimea lui, se întind năvoadele. Ele par pe bolovanii caldarâmului gingaşe şi subţiri ca o pânză de păianjen, iar pescarii se târăsc pe ele în patru labe, ca nişte păianjeni mari şi negri ce ţes din nou capcana aeriană sfâşiată. Alţii răsucesc frânghia pentru moruni şi calcani, alergând fără odihnă, serioşi şi preocupaţi, de la un cap la altul al caldarâmului cu un colac de sfoară peste umăr, răsucind fără încetare în faţa lor un ghem de aţă.

Şefii de barcazuri ascut cârligele pentru moruni — cârlige tocite, de aramă, care după credinţa pescărească sunt mult mai bune la pescuit decât cârligele moderne, englezeşti, de oţel. Pe celălalt mal al golfului se călăfătuiesc, se smolesc şi se vopsesc bărcile răsturnate cu chila în sus.

La fântânile de piatră, unde curge, murmurând neîncetat, o şuviţă subţire de apă, stau la palavre ore întregi despre măruntele lor treburi casnice grecoaice uscăţive, oacheşe, cu ochi mari şi păr lung, care seamănă în mod ciudat şi tulburător cu imaginea maicii domnului de pe străvechile icoane bizantine.

Totul se desfăşoară fără grabă, într-o atmosferă de familie, între vecini, cu îndemânarea şi frumuseţea seculară obişnuită, în soarele de toamnă care nu mai dogoreşte, pe malurile golfului albastru şi vesel, sub cerul senin ce se întinde, curat, peste munţii pleşuvi, cu vârfurile lor rotunde ce străjuiesc golful.

De vilegiaturişti, nici urmă. De parcă nici n-ar fi fost vreodată! Două-trei ploi bune, şi de pe străzi dispare şi ultima amintire lăsată de ei. Vara agitată şi fără rost, cu fanfară, seara, cu praful stârnit de fustele cucoanelor, cu flirtul jalnic şi cu discuţiile pe temă politică – toate se transformă într-un vis îndepărtat şi uitat. Tot

interesul aşezării pescăreşti se concentrează acum numai asupra peştelui.

În cafenelele lui Ivan Iurici şi Ivan Adamovici, în ţăcănitul pietrelor de domino, pescarii se unesc în echipe şi aleg şefii. Se vorbeşte despre partea fiecăruia din pescuit, despre jumătăţi de părţi, despre năvoade, cârlige, momeală, scrumbii, chefali, labani, hamsi şi barbuni, despre calcani, moruni şi rândunica de mare. Pe la ora nouă seara, întregul oraş se cufundă într-un somn adânc.

Nicăieri pe tot cuprinsul Rusiei – şi am străbătut-o doar destul în lung şi-n lat – nu am descoperit o linişte atât de adâncă, desăvârşită, ca la Balaklava.

Ieşi pe balcon şi te afunzi în beznă şi tăcere. Cerul e negru, apa golfului, neagră, după cum negri sunt şi munţii. Apa este atât de densă, de grea şi de liniştită, încât stelele se oglindesc în ea fără să clipească. Niciun zgomot omenesc nu tulbură liniştea.

Când şi când, abia o dată pe minut, se aude plescăind un val mic de zidul de piatră al cheiului. Dar clipocitul acesta, melodios, singuratic face ca liniştea să fie şi mai deplină. Auzi cum îţi pulsează sângele în urechi. O barcă scârţâie, prinsă de frânghia ei. Şi iar tăcere. Simţi cum noaptea şi tăcerea s-au contopit într-o îmbrăţişare întunecată.

Mă uit spre stânga, unde golful se îngustează, prins între doi munţi.

Acolo se află o spinare lungă de deal, cu povârniş lin, încununat de nişte ruine străvechi. Dacă te uiţi bine, vezi clar tot muntele, asemănător cu un monstru gigantic din basme, care, culcat cu pieptul în golf şi cu botul negru adânc băgat în apă, bea cu nesaţ, fără să se sature vreodată.

Pe locul unde ar trebui să fie ochiul monstrului, luminează, ca un punct roşu, felinarul postului vamal. Cunosc felinarul acesta, am trecut de sute de ori pe lângă el, l-am atins cu mâna. Însă în liniştea ciudată şi în întunecimea adâncă a nopţii de toamnă văd tot mai clar spinarea şi botul străvechiului monstru şi simt cum ochiul lui mic, înroşit, viclean, plin de răutate, mă urmăreşte cu un sentiment ascuns de ură.

Îmi amintesc pe neaşteptate de versul lui Homer despre golful îngust din Marea Neagră, unde Ulisse i-a văzut pe listrigonii cei setoşi de sânge. Mă gândesc şi la genovezii cei întreprinzători, zvelţi şi frumoşi, care au înălţat aici, pe culmea muntelui, uriaşele lor cetăţi. Îmi mai amintesc şi cum într-o noapte furtunoasă de

iarnă, s-a sfărâmat de pieptul bătrânului monstru o întreagă escadră engleză, din care făcea parte şi mândrul şi elegantul vas „Black Prince”[1]. Acum el se odihneşte pe fundul mării, aici, aproape de mine, cu milioanele sale în lingouri de aur şi cu sutele lui de vieţi pierdute.

Bătrânul monstru picoteşte, privindu-mă cu ochiul lui mic, pătrunzător şi roşu. Acum îmi pare o străveche şi uitată divinitate care îşi deapănă visele milenare în liniştea neagră. Ciudat, dar încep să nu mă simt prea la îndemână...

Se aud paşii rari, leneşi ai paznicului de noapte şi deosebesc nu numai fiecare bocănit al cizmelor lui grele, ţintuite, de pescar, pe pietrele trotuarului, dar şi târşâitul călcâielor în intervalul dintre paşi. Zgomotele acestea sunt atât de clare în liniştea nopţii, de parcă aş merge lângă el, deşi mă aflu la mai bine de o verstă distanţă. Dar iată – paşii au amuţit. Poate că a cotit în vreo fundătură nepavată, sau poate s-a aşezat pe o bancă. Linişte şi beznă.

II

SCRUMBIA

E toamnă. Pe zi ce trece, apa se face tot mai rece. În năvoadele care se aruncă din barcă deocamdată se prinde numai peşte mic. Dar iată, se zvoneşte că Iura Paratino şi-a echipat barcazul şi l-a trimis la locul dintre capul Aia şi Laspi, unde şi-a aruncat năvodul pentru scrumbii.

Fireşte, Iura Paratino nu-i împărat al Germaniei, nici bas celebru sau scriitor la modă ori interpret de cântece duioase şi sentimentale ţigăneşti, dar când mă gândesc de cât respect se bucură pe tot litoralul Mării Negre, îmi amintesc cu plăcere şi mândrie de prietenia mea cu el.

Iura Paratino este un grec de vreo patruzeci de ani, nu prea înalt, vânjos, îmbibat de sarea mării şi de smoală. Are o ceafă ca de taur, faţa oacheşă, părul negru cârlionţat. Poartă mustăţi. Bărbia lui rasă e pătrată, cu o îndoitură la mijloc – dovadă a unei voinţe de neclintit şi a unei mari cruzimi. Are buze subţiri, ferme, cu colţuri energic lăsate în jos. Niciun alt pescar nu-l întrece în îndemânare, şiretenie, putere şi curaj. Nimeni nu poate să bea mai mult decât

[1] **Prinţul negru (engl.) (n. t.).**

el, totuşi nu a fost văzut niciodată beat. Şi nimeni nu-l întrece pe Iura în noroc la pescuit, nici chiar celebrul Fedor din Oleiz.

La el, mai mult decât la oricare altul, e dezvoltată nepăsarea aceea specifică a pescarilor de pe mare faţă de loviturile nedrepte ale soartei, nepăsare foarte preţuită de oamenii aceştia îmbibaţi de sare.

Când i se aduce vestea că furtuna i-a rupt năvoadele sau că barcazul lui, plin până sus cu peşte preţios a fost răsturnat de un val şi scufundat, spune într-o doară:

— Ducă-se la mama dracului! şi în clipa următoare parcă a şi uitat de pierderea aceasta.

Pescarii spun despre el:

— Scrumbia abia se gândeşte să vină încoace dinspre Kerci, că Iura şi ştie unde să-şi arunce năvoadele.

Năvoadele alcătuiesc un fel de capcană lungă de zece stânjeni şi lată de cinci. Cred că amănuntele nu interesează. E destul să spun că peştele în înaintarea lui, noaptea, în cârduri mari, de-a lungul ţărmului, datorită înclinării năvoadelor, cade în această capcană şi nu mai poate să iasă de acolo fără ajutorul pescarilor, care scot năvoadele şi varsă peştele în barcazurile lor. Lucrul cel mai însemnat este să vezi la vreme când începe să fiarbă apa – la suprafaţa locului unde se află capcana – întocmai ca terciul într-un cazan. Dacă laşi să-ţi scape clipa aceasta, peştele rupe năvoadele şi pleacă.

Şi când o presimţire tainică îl face pe Iura să-şi dea seama de intenţiile peştilor, toată Balaklava trece prin câteva zile de agitaţie şi încordare. Băieţandri, puşi anume în vârful muntelui, urmăresc capcana zi şi noapte, iar barcazurile stau gata de pornire. De la Sevastopol vin negustori de peşte. Fabrica de conserve din localitate îşi pregăteşte magaziile pentru cantităţi uriaşe.

Şi într-o dimineaţă, devreme, prin case, prin cafenele, pe străzi, pretutindeni, se răspândeşte ca fulgerul vestea:

— Vine peştele, vine peştele! Scrumbia a intrat în capcana lui Ivan Egorovici, a lui Kot, a lui Hristo, a lui Spiro şi a lui Kapitanaki. Şi, fireşte, în capcana lui Iura Paratino.

Toate echipele de pescari pornesc cu barcazurile pe mare.

Ceilalţi localnici se adună toţi pe ţărm: bătrânii, femeile, copiii, cei doi cârciumari graşi, cafegiul cu părul cărunt, Ivan Adamovici, farmacistul, un om foarte ocupat, care vine în fugă doar pentru o clipă, Evsei Markovici, felcerul cel cumsecade, şi cei doi doctori din

localitate.

Primul barcaz care pătrunde în golf îşi vinde prada la preţul cel mai ridicat şi asta o ştiu toţi. În felul acesta, cei ce aşteaptă pe ţărm sunt stăpâniţi de interes, pasiune sportivă, orgoliu şi calcul.

În sfârşit, în gâtuitura golfului, printre munţi, apare prima barcă, ocolind ţărmul.

— E Iura.

— Ba nu, e Kolea.

— Cu siguranţă că e Ghenali.

Pescarii au orgoliul lor. Când prada e foarte bogată, nu intri ca de obicei cu barca în golf, ei vâsleşti ca şi cum ai zbura, şi trei vâslaşi cu spinarea îndoită şi cu muşchii braţelor încordaţi, cu gâturile băgate între umeri, aproape culcaţi pe spate, silesc barca prin smucituri rapide şi scurte să gonească pe apa liniştită ca oglinda a golfului. Şeful de echipaj, cu faţa spre ei, vâsleşte în picioare. El dă direcţia barcazului.

— Fireşte, e Iura Paratino!

Barca este plină până la margini cu peşte alb-argintiu; vâslaşii îşi ţin picioarele întinse pe mormanul de peşte. Iura sare din mers pe debarcaderul de lemn, înainte ca vâslaşii să fi încetinit viteza bărcii.

Şi, în aceeaşi clipă, începe tocmeala cu negustorii.

— Treizeci! spune Iura, bătând palma peste mâna lungă şi osoasă a unui grec înalt.

Asta înseamnă că vrea să dea peştele cu treizeci de ruble mia.

— Cinsprezece! strigă grecul, trăgându-şi mâna şi bătându-l la rândul său pe Iura peste palmă.

— Douăzeci şi opt!

— Optsprezece!

— Douăzeci şi şase!

— Douăzeci!

— Douăzeci şi cinci! spune răguşit Iura. Şi-mi mai vine un barcaz.

Între timp, la cotitura golfului se mai iveşte un barcaz, al doilea, al treilea, apoi alte două deodată. Se iau la întrecere fiindcă preţul peştelui scade mereu. Peste o jumătate de oră se va plăti cincisprezece ruble mia, peste o oră, zece, apoi mai puţin şi, la sfârşit, cinci, ba chiar şi trei ruble mia.

Spre seară, toată Balakilava miroase îngrozitor a peşte. În toate casele se prăjesc scrumbii sau se face marinată. La gurile largi ale cuptoarelor din brutării sunt aşezate ţigle pe care peştele se prăjeşte în suc propriu. Aceasta este mâncarea preferată a

gurmanzilor locali. Toate cafenelele şi cârciumile sunt pline de fum şi de miros de peşte prăjit.

Iura Paratino, omul cel mai darnic din Balaklava, intră în cafenea. Acolo se îngrămădesc în miros de peşte şi fum de tutun toţi pescarii din localitate. Acoperind zgomotul general cu vocea lui puternică, îi strigă poruncitor patronului:

— La fiecare câte o ceaşcă de cafea!

O clipă se lasă o tăcere adâncă, plină de uimire şi entuziasm.

— Cu zahăr sau fără? întreabă respectuos patronul, uriaşul şi oacheşul Ivan Iurici.

Iura şovăie o secundă. O ceaşcă de cafea costă trei copeici, iar cu zahăr, cinci... Dar el nu-i meschin. Astăzi, cea mai mică parte de câştig a unui pescar de pe barcazul său e de cel puţin zece ruble. Şi aruncă nepăsător:

— Cu zahăr. Şi să vină muzica!

Iată şi muzica: un clarinet şi o tamburină. Cântă până noaptea târziu cântece tătăreşti monotone şi triste. Pe mese apare vin nou, vin trandafiriu, cu mireasmă de struguri proaspăt striviţi. El te îmbată foarte repede, şi a doua zi te doare capul.

Între timp, pe chei se descarcă până noaptea târziu ultimele barcazuri. Stând pe vine în barcă, doi sau trei greci apucă repede cu îndemânarea obişnuinţei doi peşti în mâna dreaptă, alţi trei în mâna stângă şi-i zvârl într-un coş, numărând mereu, cu iuţeală şi precizie, fără să se oprească o clipă.

Şi a doua zi mai vin barcazuri de pe mare.

Ai crede că toată Balaklava e plină de peşte.

Cotoi leneşi, cu burţile doldora de peştele mâncat, zac de-a curmezişul trotuarelor, şi dacă-i împingi cu piciorul, deschid doar un singur ochi şi adorm din nou. Şi gâştele se leagănă somnoroase în mijlocul golfului, iar din ciocuri le ies cozi de peşte încă neînghiţit.

În văzduh mai stăruie multe zile mirosul tare de peşte proaspăt şi cel înecăcios de peşte prăjit. Debarcaderele de lemn, pietrele caldarâmului, mâinile şi rochiile fericitelor gospodine, precum şi apa albastră a golfului ce se leagănă agale sub razele soarelui de toamnă sunt presărate cu solzi uşori şi lipicioşi de peşte.

III

FURTUL

E seară. Stăm în cafeneaua lui Ivan Iurici, luminată de două lămpi de gaz, suspendate de tavan. Încăperea e plină de fum gros de tutun. Toate măsuţele sunt ocupate. Unii joacă domino, alţii, cărţi, câţiva beau cafea, iar ceilalţi stau pur şi simplu de vorbă la căldură şi lumină. O plictiseală plină de lenevie, plăcută domneşte în întreaga cafenea.

Începem un joc destul de ciudat, care-i pasionează pe toţi pescarii. Lăsând la o parte modestia, trebuie să mărturisesc că jocul l-am inventat eu. Cei ce iau parte la el sunt legaţi, pe rând, strâns la ochi cu o batistă. Celui cu batista la ochi i se pune o haină în cap şi alţi doi jucători, ţinându-l de braţ, îl duc prin toate colţurile cafenelei, îl învârtesc de câteva ori pe loc, îl scot în curte, iar îl aduc în cafenea şi-l conduc printre mese, căutând în fel şi chip să-l încurce. Când e, după părerea generală, cu totul dezorientat, e oprit şi întrebat:

— Arată unde e nordul.

Fiecare este supus acestui examen de trei ori, şi cel care se orientează mai prost le plăteşte celorlalţi câte o ceaşcă de cafea sau un număr stabilit dinainte de jumătăţi de vin nou. De cele mai multe ori, eu sunt platnicul. Iura Paratino arată totdeauna nordul cu precizia unui ac magnetic. E uimitor!

La un moment dat, simt că mă priveşte cineva din spate, întorc capul şi-l văd pe Hristo Ambarzaki făcându-mi semn din ochi să mă apropii. Nu este singur. La masă cu el stă şeful meu de echipă şi dascălul meu, Iani.

Mă mut la masa lor. Hristo cere un domino de ochii lumii şi, în timp ce ne prefacem că jucăm, făcând zgomot cu pietrele, el spune cu jumătate de glas:

— Ia-ţi difanii şi vino cu Iani pe chei, fără să te vadă nimeni. Golful e plin de chefali înghesuiţi ca măslinele într-un borcan. I-au alungat încoace delfinii.

Difanii sunt nişte năvoade foarte subţiri, late de un stânjen şi lungi de vreo 60 de stânjeni, făcute din trei pânze. Cele două din afară au ochiuri largi, dar cele din mijloc, înguste. Scrumbiile, mici, trec prin ochiurile largi, dar se încurcă în pânza interioară; dimpotrivă, chefalul, mare, sau labanul, dacă atinge pânza interioară şi încearcă să se întoarcă înapoi se încurcă în ochiurile largi ale pânzei exterioare. În toată Balaklava numai eu am năvod ca acesta.

Pe furiş, căutând să nu întâlnim pe nimeni, Iani şi cu mine ducem

năvodul la ţărm. Noaptea e atât de întunecoasă, încât abia îl distingem pe Hristo care ne aşteaptă în barcă. În golf se aud fornăituri şi grohăituri asemănătoare cu nişte oftaturi adânci. Le scot delfinii sau porcii de mare, cum îi numesc pescarii. Mânaseră în golful îngust un banc uriaş de mii de peşti şi acum îi urmăreau şi-i înghiţeau cu nemiluita.

Ceea ce voiam să facem era, nici vorbă, o încălcare a unei reguli. Potrivit unui obicei străvechi, în golf se îngăduie pescuitul numai cu undiţa sau cu vârşele. Numai o dată pe an, şi atunci nu mai mult de trei zile, toată Balaklava pescuieşte şi cu năvoadele mari. Este o lege nescrisă, un fel de tabu istoric al pescarilor.

Dar noaptea era atât de întunecoasă şi grohăitul delfinilor ne aţâţa într-atât curiozitatea vânătorească plină de pasiune, încât, înăbuşindu-mi un oftat de căinţă, pe care l-am scos fără să vreau, am sărit cu grijă în barcă şi, în timp ce Hristo vâslea fără zgomot, eu îl ajutam pe Iani să arunce năvodul. În timp ce el desfăşura marginea de jos a năvodului de care atârnase greutăţi mari de plumb, eu îi întindeam repede marginea de sus, prevăzută cu plutitori de plută.

Dar o privelişte minunată, pe care nu o mai văzusem niciodată, mă umple de farmec. Aproape de bordul stâng se aude grohăitul unui delfin, în jurul bărcii şi sub ea pornesc să se perinde cu o iuţeală ameţitoare nenumărate şuviţe argintii, asemănătoare cu urmele stinse ale unui foc de artificii. Sute şi mii de peşti fug speriaţi, încercând să scape de urmărirea nesăţiosului hrăpăreţ. Abia atunci îmi dau seama că întreaga mare arde parcă în mii de lumini. Pe crestele valurilor mici, pe care abia le auzi plescăind, joacă reflexe albăstrii, ca de pietre preţioase. Acolo unde vâslele ating apa, se aprind dâre adânci, pline de strălucire. Bag mâna în apă, şi când o scot, de pe ea se prelinge un mănunchi de briliante scânteietoare, iar pe degetele mele mai ard încă multă vreme gingaşele luminiţe fosforescente, albăstrii. E una din nopţile fermecate, despre care pescarii spun:

— Arde marea!

Un alt banc de peşte trece cu o iuţeală ameţitoare pe sub barcă, brăzdând apa ca nişte săgeţi mici, argintii. De foarte aproape, aud grohăitul delfinului. În sfârşit, iată-l. Se iveşte într-o parte a bărcii, dispare o secundă sub chilă şi goneşte mai departe. Înaintează adânc sub apă, dar eu disting neobişnuit de clar trupul lui viguros, argintat de jocul infuzoriilor, parcă învăluit în miliarde de scânteieri,

ceea ce-l face să semene cu un schelet strălucitor de sticlă.

Hristov vâsleşte fără zgomot, iar Iani loveşte numai o singură dată o greutate de plumb pe bordul bărcii. Am desfăşurat tot năvodul, şi acum putem să începem.

Ne apropiem de ţărmul opus. Iani se instalează la pro vă cu picioarele larg desfăcute. Şi din mână îi alunecă încet o frânghie de capătul căreia e prinsă o piatră mare, plată, ce se afundă în apă cu un plescăit uşor. Marginea mare cu plutitoarele de plută se ridică la suprafaţă, formând o dungă abia vizibilă. Acum descriem, fără zgomot, cu barca un semicerc de-a lungul întregului nostru năvod, acostăm din nou la ţărm şi aruncăm cealaltă margine a năvodului. Ne aflăm în interiorul semicercului închis.

Dacă n-ar fi fost vorba de braconaj şi am fi lucrat într-un loc deschis, fără teamă de a fi surprinşi, am fi încercat, făcând zgomot şi plescăind cu vâslele, să silim tot peştele din semicercul nostru să se arunce în năvodul întins pentru el şi să se prindă cu capul şi branhiile în ochiurile năvodului. Dar totul trebuia făcut în taină, aşa că nu am mers decât de două ori de la o margine la alta. Hristo tulbură apa cu vâsla, fără zgomot, şi stârneşte cu mişcările lui nişte minunate licăriri albastre. Apoi ne întoarcem la primul plutitor. Iani scoate afară cu aceeaşi grijă piatra care ne-a slujit drept ancoră şi o pune încet pe fundul bărcii. Apoi, stând la pro vă şi sprijinindu-se pe piciorul stâng întins înainte, Iani trage năvodul din adânc, ridicând cu mişcări ritmice, când o mână, când alta. Înclinat puţin peste bord, văd năvodul ieşind din apă şi disting perfect fiecare ochi, fiecare fir al lui, ca o minunată împletitură de foc. De pe degetele lui Iani alunecă şi cad mici luminiţe tremurătoare.

Acum se aude peştele mare şi viu izbindu-se greoi de fundul bărcii, zbătându-se şi lovind lemnul cu coada. Treptat, ne apropiem de al doilea plutitor şi tragem şi aici năvodul afară cu aceeaşi băgare de seamă.

Acum e rândul meu să vâslesc. Hristo şi Iani desfăşoară iar năvodul şi scot chefalii din ochiurile lui. Hristo nu se mai poate stăpâni şi râde fericit, aruncând la picioarele mele, peste capul lui Kolea, un chefal mare, argintiu şi gras.

— Ce mai peşte! îmi şopteşte el.

Iani îl opreşte.

După ce am terminat, şi năvodul ud e întins din nou pe platforma de la prova barcazului, văd că tot fundul vasului e plin cu peşte viu, care se zbate încă. Dar trebuie să ne grăbim. Mai facem un cerc şi

încă unul, deşi bunul simţ ne îndeamnă de multă vreme să ne întoarcem în oraş. În sfârşit, acostăm la ţărm, într-un loc ferit. Iani aduce coşurile. Peşti mari, cărnoşi, proaspeţi, răspândind un miros foarte ispititor, zboară plescăind în ele.

După zece minute ne întoarcem la cafenea, unul câte unul. Fiecare născoceşte un pretext ca să-şi justifice lipsa. Dar pantalonii şi hainele noastre sunt ude, Iani are mustăţile şi barba pline de solzi de peşte şi mirosim a mare şi a peşte crud. Iar Hristo, stăpânit încă de patima vânătorii, face mereu câte o aluzie la operaţia noastră.

— Tocmai am trecut pe chei... Ce de porci de mare au intrat în golf! O grozăvie! Şi-mi aruncă priviri şirete cu ochii săi negri şi scânteietori.

Iani, care l-a ajutat să ducă şi să ascundă coşurile, şade lângă mine şi, în timp ce soarbe din ceaşca de cafea, murmură atât de încet, încât abia se aude:

— Sunt vreo două mii şi numai din cei mari. Ţi-am dus acasă treizeci de bucăţi.

E partea mea de pradă. Eu dau încet din cap. Acum mi-e puţin ruşine de fapta mea. Deşi surprind şi la alţii priviri şirete. Se pare că nu numai noi ne-am îndeletnicit în noaptea aceea cu braconajul.

IV

MORUNUL

Vine iarna. într-o seară începe să ningă, şi cheiul, bărcile de lângă ţărm, acoperişul caselor, copacii, totul se înveşmântă într-un linţoliu alb. Numai apa din golf rămâne înfricoşător de neagră, plescăind agitată în cadrul acesta alb şi încremenit.

Pe litoralul Crimeii, la Anapa, la Sudak, la Kerci, la Feodosia, la Ialta, la Balaklava şi la Sevastopol, oamenii se pregătesc pentru pescuitul morunului. Îşi curăţă cizmele uriaşe de piele de cal, înalte până la şolduri, cântărind câte o jumătate de pud fiecare, îşi repară pantalonii de piele şi mantalele impermeabile, vopsite cu vopsea galbenă de ulei, îşi cârpesc pânzele, împletesc plasele de pescuit cu cârlige.

Evlaviosul pescar Fedor din Oleiz, cu mult înainte de începutul pescuitului de moruni, aprinde lumânări de ceară şi candele cu cel mai bun ulei de măsline înaintea icoanei cuviosului Nicolae din Mira

în Licia, făcătorul de minuni şi protectorul tuturor marinarilor. Când va ieşi în larg cu echipa sa de tătari, chipul sfântului mării, prins la pupă, îl va îndruma şi-i va purta noroc. Lucrul acesta îl ştiu toţi pescarii din Crimeea, fiindcă se petrece în fiecare an şi fiindcă Fedor şi-a făcut o faimă de pescar foarte îndrăzneţ şi norocos.

Şi iată că spre revărsatul zorilor, dar încă pe întuneric, cu primul vânt prielnic, sute de bărci se desprind de insula Crimeea şi pornesc în larg cu pânzele întinse.

Cât de frumoasă e clipa plecării! Se aşaza câte cinci la pupa barcazului. „Cu dumnezeu înainte! Să dea dumnezeu noroc! Cu dumnezeu înainte!" Pânza desfăcută cade în jos, dar, după ce flutură nehotărâtă câtva timp în aer, se umflă deodată ca o aripă albă de pasăre, cu vârful îndreptat în sus. Barca, înclinată pe o parte, iese lin din gura golfului în larg. Dincolo de bord, apa clocoteşte şi spumegă, stropindu-i pe cei dinăuntru, iar pe bord, înmuindu-şi în apă din când în când marginea de jos a hainei, şade liniştit câte un pescar tânăr, fumându-şi cu o nepăsare prefăcută ţigara proaspăt răsucită. Sub grătarul de la pupă se află o mică rezervă de votcă tare, ceva pâine, vreo zece peşti afumaţi şi un butoiaş cu apă.

Pescarii se îndepărtează de mal la treizeci de verste şi chiar mai mult. În timpul acestui drum lung, şeful de echipă şi ajutorul lui pregătesc uneltele de pescuit. Iată ce înseamnă unealta de pescuit moruni. Închipuiţi-vă că pe fundul mării, la o adâncime de patruzeci de stânjeni, se întinde o frânghie groasă, lungă de o verstă. De ea sunt legate, la fiecare trei-patru arşini, bucăţi scurte de sfoară de vreun stânjen, la capete cu cârlige în care se prinde, ca momeală, peşte mărunt. Două pietre plate, ataşate la cele două capete ale frânghiei principale, servesc de ancore care o trag la fund, iar două plutitoare prinse de aceste ancore stau la suprafaţa mării, indicându-le poziţia. Plutitoarele sunt alcătuite dintr-o sută de dopuri de plută, înfăşurate într-o reţea de sârmă, în partea de sus cu steguleţe roşii.

Cu o îndemânare şi o iuţeală uimitoare, ajutorul înfige momeala în cârlige, iar şeful echipajului aşază cu grijă întreaga frânghie într-un coş rotund, într-o spirală perfectă cu momeala înăuntru. Pe întuneric, aproape numai pe dibuite, nu este chiar atât de uşor pe cât pare la prima vedere să faci toată această operaţie. Când se dă drumul frânghiei în mare, un singur cârlig prost plasat poate să se agaţe şi să încurce totul.

În zori, pescarii ajung la locurile lor de pescuit. Fiecare şef de echipaj are punctele lui „norocoase” şi le găseşte în largul mării la zeci de verste de ţărm tot atât de uşor cum găsim noi cutia cu peniţe în masa noastră de scris. Trebuie doar să te plasezi aşa, încât steaua polară să se afle exact deasupra clopotniţei mânăstirii sfântului Gheorghe şi să înaintezi, fără să schimbi direcţia, spre răsărit, până când zăreşti farul de la Foros. Fiecare şef de echipaj îşi are semnele lui secrete – faruri, case, stânci mari de pe ţărm, pini singuratici de pe munţi, sau stele.

În sfârşit, s-a găsit locul. Se aruncă în mare prima piatră legată de frânghie, se stabileşte adâncimea, se fixează geamandura, şi de la ea se porneşte cu vâslele cât ţine lungimea frânghiei pe care şeful de echipaj o desfăşoară din coş cu o iuţeală neobişnuită. Se aruncă a doua piatră, se fixează pe apă a doua geamandură şi gata. Pescarii se întorc acasă, vâslind sau cu pânze, dacă vântul le îngăduie să navigheze în volte. În ziua următoare, ori peste două zile, ies din nou în larg şi trag afară năvodul. Dacă dumnezeu sau întâmplarea a vrut-o, găsesc în vreun cârlig prins câte un morun care a înghiţit momeala. E un peşte uriaş, cu bot ascuţit, care ajunge până la zece-douăzeci de puduri, iar uneori, rar, chiar şi la treizeci de puduri şi mai mult.

Astfel, a ieşit într-o noapte din golf Vanea Andruţaki, împreună cu barcazul său. La drept vorbind, nimeni nu se aştepta la ceva bun din asta. Bătrânul Andruţaki murise în primăvara trecută, iar Vanea era prea tânăr, şi pescarii cu experienţă socoteau că el ar fi trebuit să mai rămână vreo doi ani simplu vâslaş, apoi timp de un an să fie ajutor de şef de echipă. El, însă, şi-a alcătuit o echipă din tinerii cei mai îndrăzneţi, a dojenit-o cu asprime, ca un adevărat stăpân, pe bătrâna lui mamă care începuse să se tânguie, i-a ocărit cu înjurăturile cele mai urâte pe bătrânii lui vecini, care bombăneau, şi a ieşit în larg, beat, împreună cu tot echipajul, beat şi el, stând la pupă cu căciula de oaie dată pe ceafă, de sub care izbucnea pe fruntea arsă de soare un păr negru, cârlionţaţ ca al unui pudel.

În noaptea aceea, ningea şi sufla lângă ţărm un vânt puternic. Unele dintre barcazurile ieşite din golf se întorseseră curând fiindcă pescarii de aici, în ciuda experienţei lor de secole, sunt foarte prevăzători, dacă nu chiar fricoşi. „E vreme proastă”, spuneau ei.

Dar Vanea Andruţaki s-a întors acasă pe la amiază cu barcazul plin de moruni mari şi, în afară de aceasta, mai adusese în remorcă un monstru de vreo douăzeci de puduri, pe care membrii

echipajului l-au lovit multă vreme cu maiurile de lemn şi cu vâslele, ca să-l omoare.

Cu uriaşul acesta au avut grozav de mult de furcă. Pescarii spun în general despre moruni că-i destul să-i tragi capul la nivelul bordului, ca peştele să sară singur în barcă. E drept, uneori, cu o izbitură a cozii sale puternice morunul îl aruncă peste bord pe neprevăzătorul pescar. Dar la pescuitul de moruni se petrec şi lucruri mai grave, când pescarii sunt ameninţaţi, într-adevăr, de o mare primejdie. Aşa s-a întâmplat şi cu Vanea Andruţaki.

Vanea stătea la provă, care ba se ridica pe crestele înspumate ale valurilor largi, ba se prăbuşea vertiginos în gropi verzi de apă. Tânărul scotea frânghia din mare, mişcându-şi ritmic braţele şi spinarea. Cinci moruni mici, care se prinseseră chiar la început, aproape unul după altul, zăceau nemişcaţi pe fundul barcazului, dar după aceea au urmat o sută sau o sută cincizeci de cârlige goale, cu momeala neatinsă.

Echipajul vâslea în tăcere, fără să-şi ia ochii de la două puncte de pe ţărm, indicate de şef. Ajutorul şedea la picioarele lui Vanea, scoţând momeala de pe cârlige şi aşezând frânghia în coş, în cercuri regulate. Deodată, unul dintre peştii prinşi începu să se zbată.

— Bate din coadă, îşi aşteaptă tovarăşa, zise tânărul pescar Pavel, amintindu-şi de un vechi semn pescăresc.

În aceeaşi clipă, Vanea Andruţaki simţi că o uriaşă greutate vie atârna de frânghia întinsă pieziş, chiar la fundul mării, tresărind şi împotrivindu-se. Când se înclină ceva mai târziu peste bord şi zări sub apă trupul lung, argintiu al monstrului, nu se mai putu stăpâni şi, întorcând capul spre oamenii săi, şopti cu ochi strălucitori, plin de entuziasm:

— E ca un taur! Ăsta are vreo patruzeci de puduri...

Ceea ce n-ar fi trebuit în niciun caz să facă! Să te ferească dumnezeu, ca atunci când te afli pe mare, să anticipezi evenimentele sau să te bucuri de succes înainte de a ajunge la ţărm. Şi acest vechi semn misterios s-a adeverit îndată. Vanea abia apucase să vadă la cel mult o jumătate de arşin de suprafaţa apei botul ascuţit şi osos şi abia se pregătea să tragă peştele spre bord, căutând să-şi stăpânească bătăile furtunoase ale inimii, când, deodată... coada viguroasă a peştelui plescăi deasupra unui val şi morunul porni vertiginos în jos, trăgând după el frânghia şi cârligele.

Dar Vanea nu-şi pierdu cumpătul. Strigă la pescari să vâslească, trase o înjurătură cumplită şi începu să desfacă frânghia în urma peştelui care o luase razna. Cârligele sclipeau în aer, ieşind din mâinile lui şi căzând cu plesnituri în apă. Ajutorul său dădea drumul mereu frânghiei din coş. Vâslaşii lopătau de zor, străduindu-se din răsputeri să întreacă înaintarea peştelui sub apă. Era vorba de o muncă neînchipuit de rapidă şi precisă, care nu se încheie totdeauna cu bine. Câteva cârlige se încurcară în frânghie. Ajutorul îi strigă lui Vanea să nu mai destindă otgonul şi începu să-l descurce cu iuţeala şi minuţiozitatea caracteristice în clipele de primejdie numai oamenilor care trăiesc pe mare. În aceste câteva secunde, frânghia se întinse în mâna lui Vanea ca o coardă, şi barca sărea ca turbată de pe un val pe altul, trasă de fuga năprasnică a peştelui, mânată şi de eforturile vâslaşilor.

„Dă drumul la frânghie!” strigă, în sfârşit, ajutorul. Frânghia se destinse din nou cu o repeziciune neobişnuită în mâinile îndemânatice ale şefului de echipaj, dar barca se smuci deodată, şi Vanea gemu surd şi înjură. Un cârlig de aramă i se înfipsese adânc în palmă, sub degetul mic. În clipa aceea, Vanea se dovedi a fi un adevărat pescar. Opri o clipă frânghia, înfăşurând-o în jurul degetelor mâinii rănite, iar cu cealaltă mână scoase un cuţit şi tăie sfoara de care era prins cârligul. Acesta îi pătrunsese adânc în mână, însă el îl smulse cu o bucată de carne şi-l zvârli în mare. Deşi ambele mâini şi frânghia, ca şi bordul bărcii şi apa din barcaz se înroşiră de sângele lui, el îşi duse munca până la sfârşit şi dădu prima lovitură ameţitoare cu maiul de lemn în capul peştelui încăpăţânat.

Era primul pescuit de morun din toamna aceea. Echipa îşi vându peştele la un preţ foarte ridicat, aşa că fiecare se alese cu aproape patruzeci de ruble. Cu prilejul acesta s-a băut o cantitate înfricoşătoare de vin nou, iar spre seară, tot echipajul de pe „Sfântul Gheorghe”, cum se numea barcazul lui Vanea, a plecat într-o trăsură cu doi cai şi cu muzică la Sevastopol. Acolo, vitejii pescari din Balaklava, împreună cu nişte marinari din flota de război, au făcut ţăndări pianul, uşile, paturile, scaunele şi ferestrele dintr-un bordel, apoi s-au luat la bătaie şi abia în zori s-au întors acasă, beţi, plini de vânătăi, dar cântând. Şi îndată ce au coborât din trăsură, s-au repezit la barca lor, au întins pânzele şi au ieşit în larg să aşeze cârligele.

Din ziua aceea, Vanea Andruţaki şi-a câştigat renumele de

adevărat şef de echipaj.

V

PEŞTELE DOMNULUI
Legendă apocrifă

Această minunată legendă mi-a povestit-o la Balaklava şeful unui barcaz pescăresc, un grec, anume Kolea Konstandi, un adevărat marinar şi un mare beţiv.

Pe atunci mă învăţa toate complicatele şi ciudatele amănunte ale ştiinţei pescăreşti.

M-a învăţat să fac noduri pescăreşti şi să repar năvoadele rupte, să fixez cârligele pentru prins morunul, să arunc năvodul şi să spăl vârşele, să scot chefalul din vintire, să prăjesc lobanul în proţap, să mănânc crevete crude. Mi-a arătat cum pot să recunosc după fluxul din timpul zilei ce vreme va fi noaptea, cum se întinde o pânză, cum se scoate ancora şi cum se măsoară adâncimea până la fund.

Mi-a lămurit, cu răbdare, cum deosebeşti vânturile unele de altele, după direcţie şi caracteristicile lor: „levanti”, „greba-levanti”, „siroco”, „tramontanul”, teribilul „bora”, vântul prielnic din larg şi cel capricios de lângă ţărm.

Tot datorită lui, cunosc obiceiurile şi superstiţiile pescarilor din timpul pescuitului. Nu trebuie să fluieri în barcaz, nici să scuipi, decât peste bord. Nu e îngăduit să pomeneşti numele diavolului, deşi în caz de ghinion poţi să blestemi credinţa, mormântul, coşciugul, sufletul, strămoşii, ochii, ficatul, splina şi aşa mai departe. E bine să laşi în plasă măcar un peştişor uitat parcă din întâmplare, fiindcă aduce noroc. Să te ferească dumnezeu să arunci peste bord orice fel de aliment, atâta vreme cât barcazul se află în larg. Iar dacă îl întrebi pe un pescar: „Încotro?”, săvârşeşti lucrul cel mai grav care nu ţi se iartă niciodată. Pentru întrebarea aceasta poţi să fii şi bătut.

De la el am aflat de existenţa peştelui otrăvitor, *dracus,* asemănător cu o scrumbie măruntă, şi cum trebuie să-l scoţi din cârlig, despre proprietatea ghigorţului de mare de a provoca abcese prin înţepătura înotătoarelor sale, despre înfricoşătoarea coadă dublă a peştelui-torpilă şi despre iscusinţa cu care mănâncă crabul de mare stridia, introducând mai întâi o pietricică între valvele scoicii ei.

De la Kolea am auzit şi multe poveşti marinăreşti ciudate şi sumbre. Mi le spunea în nopţile plăcute şi liniştite de la începutul toamnei, când barca noastră se legăna uşor în larg, departe de ţărmul nevăzut, iar noi, în doi sau în trei, la lumina galbenă a unui felinar de mână, sorbeam fără grabă vinul nou, trandafiriu, cu mireasma boabelor de struguri proaspăt striviţi.

„În mijlocul oceanului sălăşluieşte un şarpe de mare, lung de o verstă, care se ridică arareori de la fund ca să respire, cel mult o dată la 10 ani. Trăieşte singur. Înainte erau mulţi masculi şi femele din neamul lui, dar făceau atâta rău peştilor mărunţi, încât dumnezeu i-a condamnat să piară, şi nu a mai rămas decât acesta, în vârstă de o mie de ani, care-i sortit să trăiască singur până la moarte. Marinarii din trecut l-au văzut când ici, când colo, în toate oceanele lumii.

Undeva, în mijlocul mării, pe o insulă nelocuită, într-o peşteră submarină din adânc, trăieşte şi regele racilor de mare. Când îşi izbeşte cângile una de alta, apa începe să clocotească.

Peştii vorbesc între ei. Lucrul acesta îl ştiu toţi pescarii. Ei se vestesc unul pe altul de feluritele primejdii şi capcane întinse de om, şi un pescar lipsit de experienţă şi îndemânare poate să strice pentru foarte multă vreme un loc bun de pescuit, dacă lasă peştele să-i scape din năvod.”

De la Kolea am auzit şi de Olandezul zburător, de acest veşnic hoinar al mărilor, cu vasul său cu pânze negre şi cu echipajul mort. De altfel, legenda aceasta înfricoşătoare e cunoscută de marinarii de pe toate ţărmurile Europei, care cred în ea.

Dar o legendă povestită de el m-a mişcat foarte mult prin simplitatea ei pescărească, plină de naivitate.

O dată, în zori, înainte de răsăritul soarelui, când cerul abia căpătase o nuanţă portocalie, şi pe mare se aşternea o pâclă roz-albă, Kolea scotea cu mine năvodul de pescuit scrumbii, pe care-l aruncasem de cu seară de-a curmezişul ţărmului. Pescuitul era foarte slab. În ochiurile năvodului se prinseseră cam o sută de scrumbii, vreo cinci-şase ghigorţi, vreo treizeci-patruzeci de caraşi graşi şi foarte multe meduze gelatinoase şi sidefii, asemănătoare cu uriaşe pălării de ciuperci incolore cu o mulţime de picioruşe.

Dar printre ceilalţi peşti am descoperit şi un peştişor foarte ciudat, cum nu mai văzusem până atunci. Era oval, plat şi atât de mic, încât ar fi încăput foarte bine în palma unei femei. Trupul său

era acoperit cu nişte firicele dese, mărunte şi străvezii. Avea capul micuţ, iar ochii lui, care nu semănau nici pe departe cu ai unui peşte, erau negri, cu cercuri aurii şi neobişnuit de mişcători. Trupul era auriu. Mai mult decât orice m-au uimit două pete, câte una de fiecare parte, în mijloc, de mărimea unei monede de douăzeci de copeici, dar de o formă neregulată şi de o culoare azurie neînchipuit de vie, cum nu găseşti nici pe paleta unui pictor.

— E peştele domnului, mi-a spus Kolea. E foarte rar.

Mai întâi l-am pus într-o oală pe care o aveam în barcă, iar când ne-am întors acasă, l-am pus într-un lighean mare, emailat, plin cu apă de mare. Înota repede în jurul ligheanului, pe lângă pereţi şi mereu în aceeaşi direcţie. Dacă-l atingeai, emitea un sunet abia perceptibil, scurt şi răguşit, şi-şi iuţea mersul. Îşi mişca mereu ochii negri, iar nenumăratele firicele făceau să vibreze apa.

Voiam să-l duc viu la acvariul staţiunii biologice din Sevastopol, dar Kolea mi-a spus:

— Nu-ţi bate capul. Nu rezistă. Aşa-i peştele ăsta. Dacă-l scoţi chiar şi numai o clipă din mare, îşi dă suflarea. Este peştele domnului.

Spre seară, peştele a murit. Iar noaptea, în barcă, departe de ţărm, mi-am amintit de el şi am întrebat:

— Kolea, de ce-i spune peştelui ăstuia peştele domnului?

— Iată de ce, începu Kolea, plin de convingere. Povestea am aflat-o de la nişte greci bătrâni. Când Isus Cristos, domnul nostru, a înviat a treia zi, nimeni n-a vrut să-l creadă. Oamenii văzuseră minuni făcute de el în timpul vieţii, dar minunea asta nu puteau s-o creadă şi se temeau.

S-au lepădat de el discipolii săi, s-au lepădat apostolii, s-au lepădat mironosiţele. Atunci, el s-a dus la maică-sa. Ea stătea la vatră şi prăjea peşte într-o tigaie. Domnul i-a spus:

— Iată, eu sunt fiul tău cel care a înviat, aşa cum spune scriptura. Pace ţie!

Dar ea s-a cutremurat şi a exclamat înfricoşată:

— Dacă eşti cu adevărat fiul meu, Isus, săvârşeşte o minune, ca să cred.

Domnul a zâmbit, văzând că nu-l crede, şi a spus:

— Iată, am să iau peştele de pe foc şi el va învia. Atunci o să mă crezi?

Şi îndată ce-a luat peştele cu două degete şi l-a ridicat în văzduh, acesta a înviat.

Atunci a crezut mama domnului în minune şi s-a înclinat, bucuroasă, în faţa fiului său înviat din morţi. Iar pe trupul acestui peşte au rămas din clipa aceea cele două pete de culoarea cerului. Ele sunt urmele degetelor domnului.

Aşa mi-a povestit un pescar simplu legenda străveche şi naivă. Şi după câteva zile am aflat că peştele domnului are şi un alt nume – peştele lui Zeus. Cine poate şti cât de veche este legenda aceasta apocrifă?

VI

BORA

O, dragi oameni simpli, inimi curajoase, suflete naive şi primitive, trupuri viguroase bătute de vântul sărat al mării, mâini bătătorite, ochi ageri care au privit de atâtea ori moartea în faţă!

De trei zile şi trei nopţi suflă bora. E vântul de nord-est, vântul misterios, turbat, care se naşte undeva printre munţii pleşuvi de lângă Novorossiisk, se abate năprasnic peste golful rotund şi stârneşte o furtună îngrozitoare în toată Marea Neagră. Puterea lui este atât de mare, încât răstoarnă de pe şine vagoane încărcate cu marfă, smulge stâlpii de telegraf, dărâmă zidurile de cărămidă proaspăt ridicate şi trânteşte oameni la pământ. Pe la mijlocul secolului trecut, câteva vase de război, surprinse de vântul de nord-est, au încercat să-i reziste în golful Novorossiisk. Au încins cazanele până la refuz şi au mers în întâmpinarea vijeliei cu toată viteza, dar fără să înainteze măcar cu o palmă. Atunci au aruncat ancore duble, totuşi au fost smulse din ancore, împinse în golf şi zvârlite pe stâncile de lângă ţărm ca nişte surcele.

Vântul acesta este îngrozitor şi prin faptul că se stârneşte pe neaşteptate. Nu poţi niciodată să prevezi când se va porni. E vântul

cel mai capricios de pe cea mai capricioasă dintre mări.

Pescarii bătrâni spun că singurul mijloc de a scăpa de el este „să fugi în largul mării”. Şi se întâmplă ca bora să mâne vreun barcaz cu patru perechi de vâsle sau un mic vas turcesc, împodobit cu stele de argint, peste toată Marea Neagră, pe o distanţă de 350 de verste, până pe ţărmul Anatoliei.

Bora suflă de trei zile şi trei nopţi. E lună nouă. Crai-nou se naşte ca totdeauna cu mari chinuiri şi foarte greu. Pescarii cu experienţă nu numai că nu se gândesc să iasă pe mare, dar îşi trag chiar barcazurile departe de ţărm ca să le pună în siguranţă.

Numai nebunul de Fedor din Oleiz, care aprinsese lumânarea cu multe zile înainte în faţa icoanei sfântului Nicolae, făcătorul de minuni, se hotărî să iasă în larg, să cerceteze dacă în cârligele lui nu s-au prins cumva moruni.

De trei ori a pornit de la ţărm cu echipa sa de tătari şi de trei ori s-a întors înapoi, vâslind din răsputeri şi blestemând, deoarece într-o oră nu izbutise să facă mai mult de o zecime dintr-un nod marin. De furie, înţeleasă numai de un marinar, a smuls icoana sfântului Nicolae din locul ei de la pupă, a zvârlit-o în fundul bărcii şi a călcat-o în picioare, înjurând de mama focului, în timp ce oamenii echipajului scoteau cu şepcile şi cu palmele apa care năvălise în barcă.

În zilele acestea, bătrânii şi şireţii listrigoni din Balaklava îşi făceau veacul prin cafenele, răsucindu-şi ţigări, bând cafea tare cu zaţ şi jucând domino. Se plângeau că vremea nu le îngăduie să iasă pe mare şi, lăfăindu-se la căldură, la lumina lămpilor suspendate de tavan, îşi aminteau de străvechile, legendarele întâmplări, aflate de la părinţii şi bunicii lor, după care în cutare an fluxul atinsese o înălţime de sute de stânjeni şi stropii ajungeau până la poalele cetăţii genoveze pe jumătate ruinate.

Un barcaz din Foros, cu o echipă de ruşi, a pierit fără urme. Erau opt Ivani blonzi, veniţi cine ştie de unde, poate de la Ilmen, poate de pe Volga, să-şi caute norocul pe Marea Neagră. Prin cafenele, nimănui nu i-a fost milă de ei şi nimeni nu s-a alarmat. Au plescăit din limbă şi au râs, spunând cu dispreţ: „Tţ... tţ... tţ... desigur că erau nişte proşti, altfel n-ar fi ieşit în larg pe o vreme ca asta! Zi-le ruşi şi pace.” Într-o noapte, târziu, s-au dus ca nişte bolovani la fund, cu cizmele lor înalte până la şolduri, cu hainele de piele şi cu mantalele impermeabile galbene.

Cu totul altfel a fost, când, înainte de bora, a ieşit în larg Vanea

Andruţaki, fără să ţină seama de părerea şi sfaturile oamenilor bătrâni. Numai dumnezeu ştie de ce a făcut-o. Probabil din ştrengărie de băieţandru, din orgoliu tineresc nestăpânit ori poate şi din cauză că era niţel afumat. Ori poate că în clipa aceea îl privise cu admiraţie vreo grecoaică cu buze roşii şi ochi negri?

A ridicat pânza, cu toate că vântul şi începuse să bată cu destulă putere, şi dus a fost. Cu viteza unui trăpaş de curse, barca a ieşit din golf, pânza ei albă s-a mai zărit vreo cinci minute pe marea albastră, apoi albul pânzei a început să se confunde în depărtare cu crestele înspumate ale valurilor.

Şi s-a întors acasă abia după trei zile...

Trei zile fără somn, fără mâncare şi fără băutură, petrecute într-o bărcuţă ca o coajă de ou, pierdută în mijlocul mării înfuriate, şi în jur niciun ţărm, nicio pânză, nicio lumină de far, niciun fum de vapor! Dar când s-a întors acasă, parcă le-a uitat pe toate, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic şi s-ar fi dus doar cu diligenţa până la Sevastopol, să-şi cumpere un pachet de ţigări.

Totuşi, unele amănunte am izbutit să le storc de la Vanea cu multă greutate. Astfel, Iura Lipiadi fusese apucat pe la sfârşitul celei de a doua zi de un fel de criză de isterie, se pornise pe neaşteptate pe râs şi pe plâns în hohote şi era cât p-aci să sară peste bord; şi ar fi făcut-o, dacă Vanea Andruţaki n-ar fi apucat să-i ardă la timp una în cap cu vâsla de la cârmă. Într-un rând, echipajul, speriat de goana turbată a bărcii, a vrut să strângă pânza, şi Vanea a trebuit să se străduie din răsputeri ca să-i hotărască pe cei cinci oameni să i se supună în faţa primejdiei de moarte. Am aflat de asemenea că din pricina muncii peste fire a vâslaşilor, acestora le ţâşnea sângele de sub unghii. Dar toate mi s-au povestit în frânturi, în silă, în treacăt. Nici vorbă că în aceste trei zile de luptă încordată, intensă, cu moartea, s-au spus şi s-au făcut multe lucruri despre care oamenii echipajului de pe „Sf. Gheorghe” nu vor povesti niciodată, cu niciun preţ, câte zile vor avea.

În aceste trei zile niciun om nu a închis ochii la Balaklava, în afară de obezul Petalidi, patronul hotelului „Paris”.

Toţi rătăceau neliniştiţi pe chei, se căţărau pe stânci, se urcau pe zidurile cetăţii genoveze, care se înalţă deasupra oraşului cu cele două vechi metereze ale sale. Toţi se frământau: bătrânii, tinerii, femeile şi copiii. Se trimiseseră telegrame în toate colţurile mării, comandanţilor porturilor din Marea Neagră, arhiereului localnic, farurilor şi staţiilor de salvare, ministrului marinei, ministrului căilor

de comunicaţii, la Ialta, la Sevastopol, la Constantinopol şi la Odesa, patriarhului grec, guvernatorului, ba chiar, nu se ştie de ce, şi consulului rus din Damasc, pe care-l cunoştea întâmplător un aristocrat grec din Balaklava, neguţător de făină şi ciment.

Se trezise străvechea legătură dintre oameni, simţul de solidaritate care se vede atât de puţin în traiul de toate zilele, plin de socoteli mărunte şi de gunoiul vieţii, au prins a vorbi în suflete glasurile milenare ale stră-strămoşilor, care se apăraseră ca un singur om cu mult înainte de epoca lui Ulisse împotriva vântului năprasnic, în zile şi nopţi asemănătoare cu acestea.

Nimeni nu dormea. În timpul nopţii se făcuse un foc uriaş în vârful muntelui, şi toţi umblau pe ţărm cu lumânări şi torţe ca de paşte. Dar nimeni nu râdea, nu cânta, şi toate cafenelele erau goale.

Şi ce clipă minunată a fost când, într-o dimineaţă, pe la opt, Iura Paratino, care stătea în vârful unei stânci din grupul Belâie Kamni[1] se aplecă înainte, îşi înfipse ochii ageri în depărtări şi strigă deodată:

— Uite, uite-i că vin!

Nimeni altul în afară de Iura Paratino nu ar fi fost în stare să desluşească barca în zările negre-albăstrii ale mării, care se mai agita încă furioasă, potolindu-se treptat după mânia de mai înainte. Dar după cinci sau zece minute, orice băieţandru putea să vadă că „Sf. Gheorghe” înaintează spre golf, navigând în volte. O bucurie nespusă i-a legat pe sute de oameni unul de altul de parcă ar fi fost un singur trup şi suflet.

Când au pătruns în golf, pescarii au coborât pânza şi s-au apropiat ca o săgeată, încordându-şi ultimele puteri, aşa cum intră pescarii în golf după un pescuit bogat de moruni. În jur, toţi plângeau de fericire: mamele, nevestele, logodnicele, surorile, frăţiorii. Credeţi că măcar un singur pescar din echipa de pe „Sf. Gheorghe” s-a înduioşat, a izbucnit în lacrimi, i-a sărutat pe cei dragi sau a plâns la pieptul cuiva? Nicidecum! Toţi şase, încă uzi, răguşiţi şi bătuţi de vânt, au năvălit în cafeneaua lui Iura, au cerut vin, au început să cânte, au comandat muzică şi au dansat ca nişte nebuni, lăsând pe jos băltoace de apă.

Abia seara târziu, prietenii lor i-au dus beţi şi istoviţi acasă. Toţi au dormit fără întrerupere douăzeci de ore în şir, şi când s-au trezit, rătăcirea lor pe mare li se părea ca o plimbare cu diligenţa la

[1] Stâncile Albe (n. t.).

Sevastopol pentru o jumătate de oră, pentru un chefuleţ după care s-au întors acasă.

VII

SCAFANDRII

1

După câte se pare, în golful de la Balaklava, cu gură îngustă, întortocheat şi lung, nu a mai intrat niciun vapor de pe vremea războiului Crimeii, în afară doar de unele torpiloare, care au participat la manevre. De altfel, ce să caute un vapor în aşezarea aceasta, jumătate sat, jumătate orăşel pescăresc uitat de lume? Singura marfă, peştele, e cumpărată pe loc de negustori, care se duc s-o vândă la Sevastopol, cale de treizeci de verste. Tot din Sevastopol vin aici puţinii vilegiaturişti, aduşi cu o diligenţă pentru cincizeci de copeici. Mica şalupă cu aburi, „Eroul”, care are un echipaj înzestrat cu un curaj nebun şi care goneşte în fiecare zi între Ialta şi Alupka, pufăind ca un câine furios şi clătinându-se ca de uragan, chiar dacă nu e vorba decât de o hulă uşoară, a încercat să înfiinţeze curse de pasageri şi pentru Balaklava. Dar încercarea, repetată de vreo trei-patru ori, nu a adus decât un consum inutil de cărbune şi timp. În fiecare cursă, „Eroul” venea gol şi se întorcea gol. Iar grecii din Balaklava, urmaşii îndepărtaţi ai listrigonilor setoşi de sânge din epopeea lui Homer, îl întâmpinau şi-l conduceau, stând pe chei cu mâinile în buzunarele pantalonilor, făcându-i urări pline de ironie şi aruncându-i vorbe de duh cu două înţelesuri.

În schimb, în timpul asediului Sevastopolului, în minunatul golf albastru al Balaklavei a staţionat aproape un sfert din întreaga flotilă aliată. Din epoca aceasta eroică au rămas unele urme până astăzi: drumul abrupt prin râpa Kefalo-Vrisi, făcut de genieştii englezi, cimitirul italian dintre viile de pe dealurile Balaklavei şi, mai târziu, când s-a săpat pământul pentru sădirea viţei de vie, s-au mai dezgropat uneori pipe scurte de ghips sau de os ale soldaţilor aliaţi, care le folosiseră cu mai bine de o jumătate de secol în urmă.

Dar legendele sunt şi mai bogate. Grecii din Balaklava sunt şi astăzi convinşi că Sevastopolul a rezistat atât de multă vreme numai datorită dârzeniei batalionului grecesc din Balaklava. Da! În

vechime, la Balaklava trăiau oameni mândri şi tari ca fierul. O legendă povestită din generaţie în generaţie a păstrat despre mândria lor o întâmplare demnă de amintit.

Nu ştiu dacă răposatul împărat Nicolae I a fost vreodată la Balaklava. Nu cred totuşi să fi venit pe acolo în timpul războiului Crimeii, chiar şi numai din pricina lipsei de timp. Cu toate acestea, istoria vie susţine cu convingere că la o trecere în revistă, temutul împărat s-a apropiat călare pe un cal alb de gloriosul batalion din Balaklava şi, impresionat de aerul războinic, de ochii scânteietori şi de marile mustăţi negre ale ostaşilor, a exclamat cu voce tunătoare şi veselă:

— Bună ziua, băieţi!

Dar batalionul tăcea.

Ţarul a repetat de câteva ori cuvintele de salut, din ce în ce mai mânios. Aceeaşi tăcere! În sfârşit, scos din fire, împăratul s-a apropiat în galop de comandantul batalionului şi a strigat cu vocea lui teribilă:

— De ce nu răspund, lua-i-ar dracul? Doar am spus clar: „Bună ziua, băieţi!”

— Aici nu există băieţi, a zis cu blândeţe comandantul. Aici sunt numai căpitani.

Atunci Nicolae I a izbucnit în râs – ce-ar fi putut să facă altceva? – şi a strigat iar:

— Bună ziua, căpitani!

Şi vitejii listrigoni au urlat, veseli:

— *Kali mera* (bună ziua), majestatea-voastră!

E greu de spus dacă lucrurile s-au desfăşurat întocmai şi, în general, dacă e vorba de o întâmplare adevărată, fiindcă nu există date istorice valabile. Însă cel puţin o treime din vitejii locuitori ai Balaklavei poartă şi astăzi numele de Kapitanaki, şi dacă întâlniţi vreun grec cu numele acesta puteţi fi convinşi că ori el, ori strămoşii lui sunt de fel din Balaklava.

2

Dar cea mai frumoasă şi atrăgătoare este legenda despre escadra engleză scufundată lângă Balaklava. Într-o noapte întunecoasă de iarnă, vreo câteva vase englezeşti s-au îndreptat spre golful Balaklava, ca să scape de furtună. Printre ele se afla şi admirabila fregată cu trei catarge, „Black Prince”, care transporta

bani pentru plata soldelor trupelor aliate. Şaizeci de milioane de ruble în aur englezesc răsunător! Bătrânii ştiu cu precizie chiar şi cifra.

Aceiaşi bătrâni spun că uragane asemănătoare cu cel ce a bântuit în noaptea aceea înfricoşătoare nu mai există astăzi. Valurile uriaşe se izbeau de stâncile abrupte şi se ridicau până la poalele Turnului genovez, la o înălţime de douăzeci de stânjeni, udându-i străvechile ziduri cenuşii. Escadra nu a găsit intrarea îngustă în golf, sau poate că a găsit-o, dar nu a izbutit să intre în el. Toate navele s-au sfărâmat de stânci, şi întreagă escadră, împreună cu admirabilul vas „Black Prince” încărcat cu aur, s-a scufundat lângă Stâncile Albe, care se înalţă şi acum impunătoare din apă, acolo unde gura îngustă a golfului se lărgeşte spre ieşirea în mare, în partea dreaptă, când te îndepărtezi de Balaklava.

Itinerarul vapoarelor de astăzi trece cam pe la cincisprezece-douăzeci de verste departe de golf. De pe cetatea genoveză abia distingi corpul întunecat al vaporului, parcă nemişcat, coada lungă de fum cenuşiu topindu-se în zare şi două catarge zvelte, aplecate înapoi. Totuşi, ochiul ager al pescarului vede lămurit, aproape fără greş, aceste vase, după anumite semne care pentru experienţa şi vederea noastră ni se par de neînţeles. „Iată unul de transport din Eupatoria... Ăsta e al Societăţii ruse de navigaţie... Iar ăsta e al lui Koşkin... Colo se leagănă pe hulă «Puşkin» – ăsta se leagănă chiar şi pe vreme bună...”

3

Şi iată că într-o zi, cu totul pe neaşteptate, în golf a intrat vaporul italian „Genova”, un vas uriaş, de construcţie veche şi neobişnuit de murdar. A apărut într-o toamnă seara târziu, după ce aproape toţi vilegiaturiştii plecaseră spre nord, dar marea era încă atât de caldă, încât adevăratul pescuit nu începuse încă. În epoca aceasta, pescarii îşi repară năvoadele şi pregătesc cârligele fără grabă, joacă domino prin cafenele, beau vin nou şi, în general, huzuresc.

Era o seară liniştită şi întunecoasă, cu stele mari pe cer care se oglindeau în apa adormită a golfului. De-a lungul debarcaderului se aprinseseră, ca nişte puncte galbene, un şir de felinare. Pătratele luminoase ale vitrinelor se stingeau unul după altul. Oamenii se plimbau încet pe străzi şi pe trotuar, ca nişte siluete negre şi

uşoare...

Nişte băieţandri, care se jucau sus, lângă Turnul genovez, au venit pe neaşteptate cu ştirea că un vapor a cotit pe mare, îndreptându-se spre golf.

După câteva minute, întreaga populaţie masculină băştinaşă se afla pe chei. Se ştie că grecul e totdeauna grec, şi deci, în primul rând, curios. E drept că la grecii din Balaklava se mai face simţit, în afară de amestecul de mai târziu cu sânge genovez, şi un sânge străvechi, misterios, poate chiar – cine ştie – al sciţilor, primii locuitori ai acestui cuib de tâlhari şi pescari. Printre ei vezi mulţi bărbaţi înalţi, vânjoşi, chipuri cu trăsături regulate, distinse, întâlneşti adesea oameni blonzi, ba chiar şi cu ochi albaştri. Grecii din Balaklava nu sunt lacomi, nici servili, au o ţinută demnă, sunt curajoşi pe mare, deşi nu ajung cu înfruntarea primejdiilor până la absurditate, sunt buni tovarăşi şi-şi respectă cu sfinţenie cuvântul dat. Fără îndoială că este vorba de o rasă deosebită de greci, care s-a păstrat mai ales fiindcă strămoşii lor, de aproape sute de generaţii, s-au născut, au trăit şi au murit în orăşelul lor, încheind căsătorii numai între vecini. Trebuie să recunoaştem însă că au moştenit de la coloniştii greci trăsătura cea mai tipică prin care se distingeau încă de pe timpul lui Pericle – curiozitatea şi pasiunea pentru tot ce e nou.

Vaporul a pătruns încet în golf. La început, din cauza cotiturii bruşte a golfului, nu se vedea decât luminiţa din faţă. De departe, în întunericul dens şi cald al nopţii, nu-i desluşeai contururile, însă luminile înalte de pe catarge, cele de semnalizare de pe puntea de comandă şi o serie de hublouri rotunde, luminate de-a lungul bordului, îţi dădeau posibilitatea să-i ghiceşti dimensiunile şi forma. În văzul sutelor de bărci şi barcazuri, ancorate de-a lungul debarcaderului, el se apropia încetişor de ţărm, cu prudenţa cam stângace a unui om voinic şi puternic, care trece prin camera copiilor plină de jucării fragile.

Pescarii făceau tot felul de presupuneri. Mulţi dintre ei navigaseră în trecut pe vase ale flotei comerciale, dar mai ales pe cele ale flotei de război.

— Mie îmi spui? Parcă eu nu văd? Cu siguranţă că e un vas de transport al societăţii ruse de navigaţie.

— Nu, nu e un vapor rusesc.

— Pesemne că s-a stricat ceva la maşină şi a intrat în golf pentru reparaţie.

— Dar poate-i un vas de război?

— Aiurea!

Numai Kolea Konstandi, care navigase multă vreme pe o canonieră în Marea Neagră şi în Marea Mediterană, a ghicit că este un vapor italian. Dar şi el şi-a dat seama de lucrul acesta abia când vasul s-a apropiat până la vreo zece stânjeni de ţărm şi i s-au putut desluşi bordurile decolorate şi scorojite, cu dungi murdare lângă chepenguri, şi pe punte cu un echipaj eterogen.

De pe vapor se înălţă în spirală un capăt de otgon care, desfăşurându-se în aer ca un şarpe, zbură peste mulţimea privitorilor. Toată lumea ştie că aruncarea cu îndemânare a unui capăt de otgon de pe vas şi prinderea lui cu pricepere pe ţărm este primul semn de înaltă măiestrie marinărească. Tânărul Apostolidi, fără să scoată ţigara din gură, cu un aer de parcă ar fi făcut asta în ziua aceea pentru a suta oară, prinse otgonul din zbor şi-l legă cu mişcări neglijente, dar sigure, de unul dintre tunurile de fontă, care stăteau pe chei din vremuri imemoriale, înfipte bine în pământ.

De vapor se desprinse o barcă. Trei italieni săriră din ea pe ţărm şi începură să lege otgoanele. Unul avea pe cap o beretă de postav, altul, o şapcă cu un cozoroc dreptunghiular, iar al treilea, un fel de bonetă tricotată. Toţi erau mici, voinici şi îndemânatici ca nişte maimuţe. Îşi făcuseră loc prin mulţime cu umerii, fără nicio sfială. Sporovăiau fără încetare în dialectul lor genovez, cântător şi dulce, schimbând câte o vorbă cu cei de pe vapor. Aveau chipurile bronzate, şi în timp ce te priveau prietenos şi familiar cu ochii lor mari, negri, îşi arătau scânteierea dinţilor albi, de oameni tineri.

— *Buona sera... italiano... marinaro!* spuse Kolea, prietenos.

— Oh! *Buona sera, signor!* răspunseră veseli, în cor, italienii.

Lanţul ancorei dudui şi scrâşni. Înăuntrul vaporului şuieră surd şi clocoti ceva. Luminile de la hublouri se stinseră. După o jumătate de oră, marinarii italieni coborâră pe ţărm.

Italienii – toţi mici de statură, oacheşi şi tineri, de parcă ar fi fost aleşi anume – se dovediră a fi flăcăi comunicativi şi veseli. Cu o dezinvoltură cuceritoare, intrară în vorbă cu pescarii prin berării şi vinării. Dar pescarii din Balaklava îi întâmpinară cu rezervă. Poate voiau să le dea a înţelege acestor marinari, că intrarea unui vas străin în golf nu era câtuşi de puţin o raritate, că se întâmplă zilnic şi că deci nu aveau de ce să se mire sau să se bucure prea tare. Sau poate se lăsau stăpâniţi de măruntul patriotism local.

Urâte glume au făcut localnicii în seara aceea pe socoteala

simpaticilor şi veselilor italieni, când aceştia, încrezători, arătau cu degetul pâinea, vinul, brânza şi alte obiecte, întrebând cum li se spune în ruseşte, în timp ce-şi dezveleau dinţii minunaţi într-un zâmbet prietenos. Gazdele i-au învăţat pe oaspeţi astfel de cuvinte, încât ori de câte ori genovezii încercau după aceea să se facă înţeleşi în ruseşte, într-un magazin sau în piaţă, vânzătorii se porneau pe un râs de se ţineau cu mâna de burtă, iar femeile fugeau care încotro, ascunzându-şi ruşinate feţele în basmale.

În aceeaşi seară – dumnezeu ştie cum, parcă vestea venise printr-un cablu electric nevăzut – întregul oraş află că italienii sosiseră acolo, ca să scoată de la fund epava fregatei „Black Prince” cu aurul din ea şi că vor lucra toată iarna.

4

În Balaklava nimeni nu credea în succesul întreprinderii. În primul rând, fireşte, comoara de pe fundul mării era blestemată. Bătrâni gârboviţi, cu părul alb, povesteau că se mai făcuseră încercări să se scoată de la fund aurul englezesc, că veniseră şi nişte englezi, şi nişte americani ciudaţi, cheltuiseră o groază de bani şi plecaseră din Balaklava cu mâna goală. De altfel, ce-ar fi putut să facă nişte englezi sau americani, dacă până şi legendarii eroi din Balaklava de pe vremuri dăduseră greş? Se înţelege de la sine că mai demult, şi vremea era alta, şi pescuitul, şi barcazul, şi pânzele, şi oamenii erau altfel, superiori celor de astăzi. Odinioară a trăit legendarul Spiro. El putea să se scufunde la orice adâncime şi să rămână sub apă un sfert de oră. Într-o zi, Spiro a strâns între picioare un bolovan de trei puduri şi s-a lăsat la fund, la o adâncime de patruzeci de stânjeni, lângă Stâncile Albe, unde zac rămăşiţele escadrei scufundate. Şi a văzut totul: şi vasul, şi aurul, dar nu a putut să aducă nimic de acolo... fiindcă... aurul era blestemat.

„Ar fi bine să încerce Saşa-ghidul, a zis cu şiretenie unul dintre cei prezenţi. El e cel mai grozav scufundător de la noi.”

Cei din jur au izbucnit în râs, dar mai tare decât toţi, a râs, cu gura lui mândră şi frumoasă, chiar Saşka Arghiridi sau Saşa-ghidul, cum i se spunea.

Tânărul acesta – o cadră de băiat, cu ochii albaştri şi cu un profil clasic desăvârşit, era de fapt cel mai mare leneş, şmecher şi măscărici de pe toată coasta Crimeii. Fusese poreclit Ghidul, fiindcă, uneori, în toiul sezonului, îşi cosea pe şapcă două galoane

de aur şi se instala nepoftit de nimeni pe un scaun, pe stradă, în apropierea vreunui hotel. Câte un grup de turişti uşuratici îl întrebau ceva, şi din clipa aceea nu mai scăpau de Saşka. Îi căra pe turiştii aceia prin munţi, prin locurile cele mai dosnice, prin vii şi cimitire, le spunea minciuni gogonate, dispărea câteva clipe în curtea cuiva, spărgea în grabă în bucăţele o frântură de oală veche, de lut, apoi îi convingea pe vizitatorii zăpăciţi să cumpere, de ocazie, cioburile – rămăşiţe ale unui vas grecesc antic, făcut încă înaintea naşterii lui Cristos... Sau le băga sub nas o piatră obişnuită, ovală, cu o gaură în partea de sus, din cele folosite de pescari ca greutăţi la năvoade, susţinând că niciun marinar grec nu iese în larg fără un astfel de talisman sfinţit la racla sfântului Nicolae, care te mântuie de furtună.

Dar cel mai bun număr al său era scufundarea în apă. În timp ce-şi plimba clienţii naivi cu barca prin golf şi se sătura de cântecele lor: „Pustie e marea noastră” şi „În jos, pe măicuţa Volga”, el aducea cu dibăcie vorba despre escadra scufundată, despre legendarul Spiro şi, în general, despre scufundatul sub apă. Dar a rămâne un sfert de oră sub apă, li se părea o imposibilitate chiar şi celor mai creduli vizitatori; mai ales că observaseră cât de mincinoşi erau grecii. Hai, două-trei minute ar mai merge, s-ar putea la o adică... Dar cincisprezece minute! Saşka se prefăcea foarte supărat... Se arăta atins în orgoliul său naţional. Se încrunta... În sfârşit, dacă nu-l credeau, putea să dovedească personal, pe loc! Se va scufunda chiar în clipa aceea şi va rămâne sub apă exact zece minute.

— Ce-i drept, e greu, le spunea el, mohorât. În seara asta o să-mi curgă sânge din urechi şi din ochi... Dar nu voi îngădui nimănui să spună că Saşka Arghiridi e un flecar lăudăros.

Turiştii se străduiau să-l oprească, să-l întoarcă de la gândul lui, dar nu mai era chip să-l înduplece, din moment ce omul se simţea jignit în sentimentele lui cele mai frumoase. Furios, îşi scotea repede haina şi pantalonii, se dezbrăca într-o clipă, silind doamnele să se uite în altă parte şi să se acopere cu umbrelele şi, buf! sărea cu zgomot, cu capul în jos, în apă, fără să uite să calculeze în prealabil, cu o privire piezişă, distanţa până la ştrandul pentru bărbaţi din apropiere.

Era, într-adevăr, un înotător neîntrecut şi se pricepea să înoate pe sub apă. Sărea într-o parte a bărcii, se ducea imediat la fund, cotea sub chilă şi înota pe sub apă drept spre ştrand. Şi în timp ce

turiştii din barcă începeau să se neliniştească, se agitau şi-şi făceau unii altora reproşuri, el şedea pe pontonul ştrandului, terminând în grabă de fumat un muc de ţigară, găsit pe jos. Apoi se întorcea pe aceeaşi cale şi răsărea pe neaşteptate din apă, lângă barcă, ţinându-şi ochii holbaţi şi prefăcându-se că abia mai suflă, spre uşurarea şi entuziasmul general.

Bineînţeles că pentru scamatoriile acestea se alegea neapărat cu câte ceva. Dar trebuie să spunem că Saşka nu era călăuzit de lăcomie de bani, ci de firea sa de ştrengar năbădăios.

5

Italienii nu ascundeau scopul vizitei lor. Veniseră, într-adevăr, la Balaklava, ca să exploreze locul naufragiului şi, dacă le permiteau împrejurările, să scoată de la fund tot ceea ce era mai de preţ şi în primul rând, fireşte, aurul legendar. Expediţia era condusă de inginerul Giuseppe Restucci, inventatorul unui aparat submarin special, un om înalt, tăcut, mai în vârstă, îmbrăcat totdeauna în haine cenuşii, cu faţa prelungă, cenuşie, şi cu părul aproape cărunt, cu albeaţă la un ochi. În general, semăna mai curând cu un englez, decât cu un italian. Se instalase la hotelul de pe chei, şi seara, când venea cineva pe la el, îl trata ospitalier cu *Chianti* şi cu versurile poetului său preferat, Stecchetti:

„Dragostea femeii este ca un cărbune, care, când e aprins, frige, când e rece, te murdăreşte”.

Şi, deşi spunea cuvintele acestea în italieneşte, cu accentul său genovez, dulce şi cântător, sensul versurilor era clar şi fără a le mai traduce, datorită gesturilor lui neobişnuit de elocvente. Cu expresia unei dureri neaşteptate pe faţă, îşi retrăgea mâna arsă de focul închipuit şi, cu o grimasă de dezgust, azvârlea cărbunele rece.

Vasul avea un căpitan şi doi secunzi. Dar personajul cel mai remarcabil era desigur scafandrul, *il palambaro,* un genovez

simpatic, pe nume Salvatore Trama.

Pe chipul lui mare, oacheş şi rotund, brăzdat de nişte firicele negre, de parcă ar fi fost ars de praf de puşcă, ieşeau în afară, ca nişte şerpi mici, albaştri, vinele încordate. Nu era înalt, dar din cauza volumului neobişnuit de mare al pieptului său, a umerilor laţi şi a grumazului viguros, masiv, făcea impresia unui om foarte gras. Când cu mersul său leneş, cu mâinile băgate în buzunarele pantalonilor, desfăcând larg picioarele scurte, mergea prin mijlocul străzii de pe chei, de departe părea să fie tot atât de lat ca şi înalt.

Salvatore Trama era un om prietenos, vesel şi încrezător, cu o figură de om predispus la apoplexie. Povestea tot felul de lucruri ciudate şi minunate despre cele văzute sub apă.

O dată, pe când lucra în golful Biscaia, a trebuit să coboare la fund, la o adâncime de peste douăzeci de stânjeni. Deodată, a observat cum din penumbra verzuie a apei se apropia de sus, plutind încet, o umbră uriaşă. Apoi umbra s-a oprit. Prin geamul rotund al căştii lui de scafandru, Salvatore a văzut cam la un metru deasupra capului său un peşte-torpilă uriaş, cu un diametru de doi stânjeni – cât odaia asta, după cum spunea el – mişcându-şi marginile ondulate ale trupului rotund şi plat ca al unui calcan. Peştele acesta are proprietatea de a emite curent electric şi simpla atingere a cozii sale bifurcate ar fi ajuns să-l ucidă pe viteazul Trama cu o descărcare electrică de o forţă înfricoşătoare. Scafandrul socoate că cele două minute cât a ezitat monstrul, parcă chibzuind, până ce a pornit drept înainte, legănându-şi şoldurile suple, au fost cele mai înfricoşătoare din întreaga lui viaţă, grea şi plină de primejdii.

Mai povestea şi de întâlnirile lui de sub apă cu marinarii morţi, aruncaţi peste bord. Deşi aveau greutăţi legate de picioare, din pricina descompunerii trupului ajungeau inevitabil într-o zonă marină cu o densitate care nu le mai îngăduia nici să se ducă la fund, nici să se ridice la suprafaţă, ci se mişcau, stând drept, vertical, în apă, fiind purtaţi de curentul lent, cu greutatea atârnată de picioare.

Trama a mai povestit şi o întâmplare misterioasă, prin care trecuse un alt scafandru, ruda şi profesorul lui. Acesta era un om bătrân, viguros, cu sânge rece şi curajos, care scotocise fundul mărilor de pe aproape tot globul pământesc. Îşi iubea foarte mult meseria neobişnuită şi primejdioasă, aşa cum o iubeşte, de altfel, orice scafandru adevărat.

Într-o zi, pe când lucra la aşezarea unui cablu telegrafic submarin, a trebuit să se lase la fund, la o adâncime destul de mică. De îndată ce a atins pământul cu picioarele, i-a anunţat pe cei de sus, mişcând într-un anumit fel frânghia, dar aproape în aceeaşi clipă a făcut un nou semnal, plin de nelinişte: „Ridicaţi-mă sus! Sunt în primejdie!”

A fost scos imediat la suprafaţă şi i s-a deşurubat repede casca de aramă a costumului de scafandru. Pe toţi i-a impresionat expresia de groază care-i desfigurase chipul palid şi-i albise ochii.

A fost dezbrăcat, i s-a dat coniac şi a fost lăsat să se liniştească. Fălcile îi clănţăneau atât de tare, încât nu a putut multă vreme să rostească vreun cuvânt. În sfârşit, când şi-a venit în fire, a spus:

— Basta! Niciodată nu voi mai coborî la fund. Am văzut...

Dar până la sfârşitul zilelor sale nu a mărturisit ce fiinţă sau ce halucinaţie îl impresionase atât de îngrozitor. Când îl întrebai, tăcea, supărat, şi se retrăgea imediat. Şi, într-adevăr, nu s-a mai cufundat niciodată în mare...

6

Pe „Genova” erau cincisprezece marinari. Locuiau toţi pe vapor şi coborau pe ţărm destul de rar. Relaţiile lor cu pescarii din Balaklava au rămas până la urmă politicoase, dar reci. Numai Kolea Konstandi le striga din când în când prietenos:

— *Buon giorno, signor, vino rosso...*[1]

Probabil că tinerii aceştia veseli din sud se plictiseau de moarte la Balaklava, ei care umblaseră înainte la Rio de Janeiro, în Madagascar, în Irlanda, pe ţărmurile Africii şi în multe porturi zgomotoase de pe continentul european. Pe mare, pericol continuu şi încordarea tuturor forţelor, iar pe uscat, vin, femei, cântece, dansuri şi o încăierare bună, iată viaţa unui adevărat marinar. Dar Balaklava era numai un colţişor liniştit, o fâşie îngustă de golf albastru, printre stânci golaşe, presărate cu câteva zeci de căsuţe. Aici vinul era acru şi tare, iar femei pentru distracţia bravului marinar nu existau. Nevestele şi fetele din Balaklava duceau o viaţă retrasă şi virtuoasă, îngăduindu-şi o singură distracţie nevinovată – flecăreala cu vecinele, la fântână, în timp ce-şi umpleau cofele cu apă. Chiar şi bărbaţii – prieteni se fereau să se viziteze în familie, preferând să se întâlnească la cafenea sau pe chei.

[1] Bună ziua, domnule, vin roşu... (ital.) (n. t.)

Într-o zi, pescarii le-au făcut totuşi italienilor un mic serviciu. Pe vaporul „Genova” se afla o şalupă cu aburi, mică şi cu un motor vechi, foarte slab. Câţiva marinari au ieşit cu şalupa aceasta într-o zi în larg sub comanda secundului. Dar, cum se întâmplă deseori pe Marea Neagră, un vânt stârnit nu se ştie de unde porni să sufle dinspre ţărm şi să împingă şalupa în larg, cu o iuţeală tot mai mare. Italienii nu s-au dat bătuţi. S-au luptat timp de aproape o oră cu vântul şi cu valurile. Ce-i drept, era groaznic să vezi de pe stâncă bărcuţa aceasta fumegândă, care când apărea pe crestele înspumate, când dispărea, de parcă se prăbuşea între talazuri. Şalupa nu izbutea să biruie vântul şi se îndepărta tot mai mult de ţărm. În sfârşit, cineva observă de sus, de la Cetatea genoveză, o cârpă albă legată de coşul şalupei, ceea ce însemna că vasul se afla în pericol. Imediat, cele mai bune barcazuri, din Balaklava, „Slava Rusiei” şi „Svetlana”, îşi ridicară pânzele şi porniră în ajutorul şalupei.

Peste două ore o aduseră remorcată. Italienii erau cam ruşinaţi şi se sileau să glumească pe socoteala păţaniei lor. Pescarii glumeau şi ei, dar cu un aer protector.

Câteodată, la pescuitul de calcan sau morun, pescarii găseau în cârlig şi câte o pisică de mare sau o specie de peşte-torpilă, încărcat cu electricitate. De obicei, pescarul desfăcea jivina foarte prevăzător din cârlig şi o arunca peste bord. Dar într-o zi, cineva – probabil tot Kolea, mare cunoscător al limbii italiene – lansase zvonul că italienii se dau în vânt după pisicile de mare. Din ziua aceea se întâmpla destul de des ca atunci când se întorcea de la pescuit şi trecea pe lângă vapor, câte un pescar să strige:

— Hei, *italiano, signor!* Poftim pentru o gustare!

Şi peştele rotund şi plat zbura ca un rotogol întunecat prin aer şi se izbea cu un pocnet scurt de punte. Italienii râdeau, arătându-şi dinţii minunaţi, dând din cap prietenos şi spunând ceva în limba lor. Poate îşi închipuiau şi ei că pisica de mare e privită ca mâncarea cea mai deosebită de aici şi nu voiau să-i jignească pe bunii pescari din Balaklava cu un refuz...

7

După vreo două săptămâni de la sosire, italienii au montat şi au lansat pe apă un bac mare, pe care au instalat o maşină cu aburi şi una de suflat aer. Braţul lung al macaralei se înălţa înclinat

deasupra bacului, ca o undiţă uriaşă. Într-o duminică, Salvatore Trama se scufundă pentru prima oară în golf. Purta obişnuitul costum de scafandru, de cauciuc cenuşiu, care-l făcea să pară şi mai lat decât de obicei, ghete cu tălpi de plumb, pe piept un plastron de fier şi un glob de aramă care-i ascundea capul. Umblă cam o jumătate de oră pe fundul golfului, iar drumul lui era marcat de o mulţime de bule de aer care apăreau la suprafaţa apei. După o săptămână, întreaga Balaklava află că a doua zi scafandrul se va scufunda chiar lângă Stâncile Albe, la o adâncime de patruzeci de stânjeni. Şi când în ziua următoare mica şi şubreda şalupă trase bacul spre ieşirea din golf, lângă Stâncile Albe îl aşteptau aproape toate barcazurile pescăreşti.

Datorită invenţiei domnului Restucci, scafandrul putea să coboare la o adâncime la care un om, îmbrăcat într-un costum obişnuit de scafandru, ar fi fost strivit de presiunea teribilă a apei. Trebuie să mărturisim că pescarii din Balaklava urmăreau cu emoţie şi în orice caz cu un sentiment de adevărat respect pregătirile ce se făceau în faţa lor pentru coborârea scafandrului. În primul rând, macaraua cu aburi ridică şi aşeză în picioare un fel de carapace ciudată, care amintea de departe o siluetă omenească fără cap şi fără braţe. Cutia era făcută din aramă roşie, groasă, acoperită cu un strat de email albastru. Apoi cutia fu deschisă ca un portţigaret uriaş, în care trebuia să stea, ca o ţigară de foi, un trup omenesc. Salvatore Trama îşi fuma ţigara şi se uita liniştit la pregătirile acestea, râzând şi făcând uneori observaţii cu un aer de nepăsare. Apoi, zvârli mucul peste bord, se apropie, legănându-se, de cutie şi se îndesă în ea, intrând cu umărul înainte. Oamenii trebăluiră multă vreme, fixând diverse dispozitive la costumul de scafandru, şi când totul se termină, priveliştea păru destul de înfricoşătoare. Rămăseseră libere numai braţele. Tot trupul, împreună cu picioarele, nemişcate, era închis în coşciugul albastru de email, care avea o greutate uriaşă. Capul îi era ascuns într-un glob albastru enorm cu trei geamuri – unul în faţă, şi două laterale – şi cu o lampă electrică pe frunte. Otgonul pentru ridicat, tubul de cauciuc pentru aer, frânghia de semnalizare, sârma telefonului şi sârmele de iluminare învăluiau tot aparatul, făcând ca mumia aceasta albastră, sinistră şi masivă, cu braţe vii, omeneşti, să pară şi mai neobişnuită.

Maşina cu aburi şuieră şi se aude duruitul lanţurilor. Ciudatul obiect albastru se desprinde de puntea bacului, apoi pluteşte prin

aer, răsucindu-se în jurul axei verticale şi începe să coboare foarte încet peste bord. Iată-l că atinge suprafaţa apei, se cufundă până la genunchi, până la brâu, până la umeri... Iată că dispare şi capul şi nu se mai zăreşte decât cablul de oţel care alunecă domol în jos. Pescarii din Balaklava se uită unii la alţii, dând din cap, tăcuţi, cu un aer serios...

Inginerul Restucci stă cu receptorul telefonului în mână. Din când în când, dă ordine scurte mecanicului însărcinat cu reglarea cablului. În bărcile din jur domneşte o linişte desăvârşită, adâncă. Nu se mai aude decât şuieratul maşinii care pompează aerul, zgomotul roţilor dinţate, scârţâitul cablului de oţel pe scripete şi cuvintele sacadate ale inginerului. Toţi ochii sunt aţintiţi asupra locului unde a dispărut cu puţin timp înainte monstruosul şi înfricoşătorul cap în formă de glob.

Coborâşul durează chinuitor de mult, mai bine de o oră. Dar iată că Restucci se înviorează, repetă de câteva ori o întrebare la telefon şi comandă scurt:

— Stop!

Cei din jur înţeleg că scafandrul a ajuns la fund şi toţi scot un oftat de uşurare. Ceea ce era mai înspăimântător se terminase...

Strâns în cutia de metal, numai cu braţele libere, Trama nu putea să se deplaseze pe fund cu propriile-i mijloace. Dădea dispoziţii la telefon, ca să fie deplasat împreună cu bacul, să fie mutat cu macaraua într-o direcţie sau alta, în sus sau în jos. Fără să lase o clipă receptorul din mână, Restucci repeta ordinele scafandrului, calm şi poruncitor, şi aveai impresia că bacul, macaraua şi toate maşinile erau puse în mişcare de voinţa omului misterios şi nevăzut de sub apă.

După douăzeci de minute, Salvatore Trama a dat semnalul ridicării la suprafaţă. A fost scos din apă tot atât de încet, şi, când a apărut, atârnând în aer, semăna cu un animal ciudat, albastru, ameninţător, dar neputincios, tras afară ca prin minune din abisurile mării.

Aparatul a fost aşezat pe punte. Marinarii i-au scos coiful cu mişcări repezi, obişnuite şi au desfăcut cutia. Trama a ieşit din ea, scăldat în sudoare, sufocându-se, cu faţa aproape neagră din pricina afluxului de sânge. A încercat să zâmbească, dar nu a izbutit decât să facă o grimasă chinuită. Pescarii din bărci tăceau respectuos, clătinându-şi doar capul în semn de mirare şi, potrivit obiceiului grecesc, plescăind cu înţeles din limbă.

Peste o oră, toată Balaklava ştia ce văzuse scafandrul pe fundul mării lângă Stâncile Albe. Cele mai multe corăbii erau acoperite cu un strat atât de gros de mâl, încât nu exista nicio speranţă să mai poată fi ridicate la suprafaţă, iar din fregata cu trei catarge, încărcată cu aur, nu mai rămăsese afară decât o bucăţică de pupă, cu rămăşiţele inscripţiei de pe o placă de aramă înverzită... Sk... Pr...

Trama a mai povestit că în jurul escadrei scufundate văzuse o mulţime de ancore pescăreşti rupte, ceea ce i-a înduioşat pe pescari fiindcă, desigur, fiecăruia dintre ei i se întâmplase măcar o dată în viaţă să-şi lase aici ancora prinsă între pietre şi între sfărâmăturile epavelor...

8

Dar şi pescarii din Balaklava au izbutit să-i impresioneze o dată pe italieni cu un spectacol neobişnuit şi minunat. Era 6 ianuarie, de bobotează. Ziua aceasta se sărbătoreşte la Balaklava într-un mod cu totul deosebit.

Cam pe atunci, scafandrii italieni se convinseseră că nu mai avea rost să continue lucrările de ridicare a epavelor. Peste câteva zile urmau să plece acasă, în Genova lor dragă şi veselă, aşa că puneau grăbiţi la punct vaporul, frecau, spălau puntea, verificau maşinile.

Dar priveliştea procesiunii bisericeşti, cu preoţi în odăjdii de aur, prapuri, cruci şi icoane, cântece bisericeşti, le-a atras atenţia şi toţi s-au înşirat de-a lungul bordului, sprijiniţi de balustradă.

Preoţii păşiră pe debarcaderul de lemn. În urma lor se înghesuiau femeile, bătrânii şi copiii, iar tinerii, suiţi în bărci, făcuseră un semicerc compact lângă chei.

Era o zi însorită, senină, dar rece. Zăpada căzută peste noapte se aşternuse într-un strat gingaş pe străzi, acoperişuri şi pe munţii cenuşii şi pleşuvi; apa strălucea în culoarea ametistului, şi cerul azuriu zâmbea ca de sărbătoare. Dintre tinerii pescari din bărci, numai unii se îmbrăcaseră, pentru buna-cuviinţă, cu rufăria de corp, iar alţii erau goi până la brâu. Toţi tremurau de frig, zgribulindu-se şi frecându-şi braţele şi pieptul îngheţat. Corul cânta şi cântecul lui Iin şi neobişnuit de frumos parcă se aşternea pe oglinda nemişcată a apei.

„În Iordan botezându-te...” începu preotul cu un glas subţire şi fals, iar crucea străluci albă în mâna lui ridicată... Apoi veni şi clipa cea mai însemnată. Tinerii pescari stăteau acum, fiecare la prova barcazului său, pe jumătate dezbrăcaţi şi înclinaţi înainte, într-o aşteptare nerăbdătoare.

Preotul cânta a doua oară: „În Iordan...” şi corul îi ţine isonul cu o melodie plăcută şi plină de voie bună. În sfârşit, crucea e ridicată a treia oară deasupra mulţimii şi, aruncată de mâna omului bisericii, descrie un arc strălucitor prin văzduh şi cade cu zgomot în mare.

În aceeaşi clipă, de pe toate barcazurile sar în apă, cu capul în jos, strigând şi plescăind, zeci de trupuri vânjoase. Se scurg trei-patru secunde. Bărcile goale se leagănă pe valurile stârnite de înotători... Apoi, la suprafaţa apei apar unul după altul capetele tinerilor, care strănută cu părul căzut pe ochi. Ultimul apare, cu crucea în mână, tânărul Iani Lipiadi.

Veselii italieni nu-şi pot păstra seriozitatea cuvenită la vederea acestui ritual neobişnuit, pe jumătate sportiv, pe jumătate religios, datând din vremurile cele mai îndepărtate. Ei îl întâmpină pe învingător cu aplauze atât de puternice, încât chiar şi blândul preot clatină dojenitor din cap.

— Nu-i frumos... Nu, nu-i frumos. Ce, ei cred că aici e un spectacol de teatru?

Strălucirea zăpezii te orbeşte, apa licăre blând în reflexe albăstrii prietenoase, razele aurii ale soarelui dauresc golful, munţii şi oamenii. Peste toţi şi toate s-a înstăpânit mirosul puternic şi solemn

al mării. E atât de frumos!

VIII

VINUL TURBAT

Sfârşitul lui septembrie e plin de farmec la Balaklava. Apa din golf e mai rece, zilele sunt liniştite şi senine, dimineţile, îmbibate cu prospeţimea şi mireasma puternică a mării, sub cerul albastru fără pic de nor. Arborii sunt parcă înveşmântaţi în aur şi purpură, iar nopţile, tăcute şi întunecoase. Vilegiaturiştii – zgomotoşi, bolnavi, egoişti, trândavi şi cârcotaşi – au plecat spre nord, pe la casele lor. Sezonul strugurilor s-a încheiat.

Cam pe vremea aceasta este gata şi vinul turbat.

Aproape fiecare grec, glorios căpitan-listrigon, stăpâneşte măcar un petec de vie, sus, în munţi, lângă cimitirul italian, unde un modest monument alb încununează mormintele a câtorva sute de viteji străini necunoscuţi. Viile au căzut în paragină, s-au sălbăticit, strugurii au degenerat, au rămas mici. E drept că cinci sau şase gospodari cultivă şi menţin soiuri scumpe, ca, de pildă „Ciasla”, sau „Afuz-ali”, pe care le vând vilegiaturiştilor, ca având proprietăţi tămăduitoare. (De altfel, vara şi toamna, în Crimeea totul e tămăduitor: strugurii, puii, năframele, pantofii, ca şi bastoanele din lemn de corn şi scoicile vândute de tătari şireţi şi smochiniţi, precum şi de perşii cei îngâmfaţi, murdari, cu chipuri ca de bronz.) Ceilalţi proprietari se duc la viile lor sau, cum se zice aici, „la grădină”, doar de două ori pe an. La începutul toamnei, ca să culeagă strugurii, şi la sfârşitul ei, ca să taie crăcile butucilor, operaţie care se săvârşeşte aici în modul cel mai barbar.

Acum vremurile s-au schimbat. Moravurile au decăzut, oamenii au sărăcit, peştele a plecat undeva la Trebizonda, natura s-a vlăguit şi ea. Acum urmaşii vitejilor listrigoni, ai legendarilor pescari-tâlhari, îi plimbă prin golf, pentru cinci copeici, pe copiii şi dădacele lor, şi-şi câştigă viaţa, închiriindu-şi căsuţele vilegiaturiştilor. Odinioară, boabele de struguri erau cât un pumn de copil, şi fiecare ciorchine cântărea un pud, pe când astăzi nici n-ai la ce să te uiţi. Boabele sunt doar ceva mai mari decât coacăza neagră şi n-au puterea dinainte. Aşa pălăvrăgesc bătrânii, stând în serile liniştite de toamnă lângă zăplazurile lor date cu var, pe băncile de piatră, înfundate de secole în pământ. Dar vechiul obicei s-a păstrat totuşi

până în zilele noastre. Toţi cei ce pot, fiecare în parte sau mai mulţi la un loc, tescuiesc strugurii cu aceleaşi mijloace primitive, folosite probabil de strămoşul nostru Noe sau de ingeniosul Ulisse, care a izbutit să-l îmbete pe un voinic ca Polifem. Oamenii strivesc strugurii de-a dreptul cu picioarele, şi când cel ce face treaba aceasta iese din ciubăr, picioarele lui goale par până mai sus de genunchi stropite cu sânge proaspăt. Totul se petrece sub cerul liber, în munţi, în mijlocul viei străvechi, sădită în jurul migdalilor şi al nucilor bătrâni de trei sute de ani.

Mă uit adesea la priveliştea aceasta şi mă cuprinde o emoţie puternică. Pe aceiaşi munţi, în urmă cu trei, patru sau poate cinci mii de ani, sub acelaşi cer albastru, înalt, şi în bătaia aceluiaşi soare drag şi mândru, se desfăşura minunata sărbătoare populară a lui Bacchus, iar acolo unde acum se aude glasul fals de tenor al vilegiaturiştilor slabi de piept, care scânceşte pesimist:

Şi să-mi aduci pe mormânt

Măcar de trei ori pe zi crizanteme...

răsunau strigătele de bucurie şi beţie divină:

Evoe! Evan! Evoe!

La numai paisprezece verste de Balaklava, se înalţă, ameninţătoare, din adâncul mării stâncile ascuţite, roşii-cafenii, ale capului Fiolent, pe care odinioară se afla templul unei zeiţe ce pretindea jertfe omeneşti. Ce putere ciudată, profundă şi dulce au asupra imaginaţiei noastre locurile acestea pustii, unde au trăit pe vremuri, atât de uşor şi cu atâta voie bună, oameni veseli, liberi şi înţelepţi ca nişte animale sălbatice.

Dar vinul nou nu numai că nu e lăsat să se învechească, dar nici măcar să se decanteze.

De altfel, este şi atât de puţin, încât nu merită să-ţi baţi capul cu el. Nu stă nicio lună în butoi, că e turnat în sticle şi dus la oraş. Mai fermentează încă, nu a apucat să-şi *vină în fire,* cum spun viticultorii: e tulbure şi are o culoare cam murdară, cu o nuanţă trandafirie, asemănătoare cu a cojii de măr. Dar chiar şi aşa, este uşor şi plăcut la băut. Miroase a strugure proaspăt strivit şi-ţi lasă pe limbă un gust taninos şi acrişor.

În schimb, are asupra celor ce-l beau un efect demn de relevat. Băut în cantitate mare, vinul nou nu vrea să-şi vină în fire nici în stomac şi-şi continuă misteriosul proces de fermentaţie început în butoi. Îi face pe oameni să danseze, să sară, să flecărească la nesfârşit, să se dea peste cap pe podea, să-şi încerce puterile, să

ridice greutăţi nemaipomenite, să se sărute, să plângă şi să râdă în hohote, să debiteze minciuni fantastice. Mai are încă o proprietate uimitoare, caracteristică şi rachiului chinezesc, *bandjin*: dacă în dimineaţa următoare chefului bei un pahar de apă rece, vinul nou începe din nou să fermenteze şi să clocotească în stomac şi în sânge, iar acţiunea lui nebunească reîncepe cu aceeaşi putere. Tocmai de aceea i se spune „vinul turbat”.

Locuitorii din Balaklava sunt oameni şireţi, care mai duc în spinare şi o experienţă milenară. Dimineaţa, în loc de apă rece, ei beau acelaşi vin turbat. Aşa că populaţia băştinaşă bărbătească din localitate umblă două săptămâni în şir beată, clătinându-se pe picioare, dar plină de voie bună. Cine i-ar condamna din pricina asta pe vitejii pescari? În urma lor e vara plictisitoare, cu vilegiaturiştii scandalagii, îngâmfaţi şi pretenţioşi, înaintea lor, iarna aspră, cu vânturile sălbatice dinspre nord-vest, cu pescuitul morunului la 30-40 de verste de ţărm, ba printre ceţuri de nepătruns, ba în furtuni, când moartea te ameninţă şi când niciunul din pescari nu ştie unde-l duc valurile, curentul şi vântul!

Ca totdeauna, în Balaklava cea conservatoare, oamenii se duc rar în vizită unii la alţii. Se întâlnesc în cafenele, în restaurante şi în aer liber, în afara oraşului, unde începe frumoasa vale Baidar. Fiecare îşi laudă cu plăcere vinul său cel nou, iar dacă acesta se sfârşeşte, nu-i mare lucru să porunceşti vreunui băieţaş să se ducă acasă după o altă porţie. Nevasta o să se supere, o să ocărască, totuşi o să vă trimită două-trei sticle de vin de un galben-tulbure sau trandafiriu-tulbure.

Iar când se termină provizia, oamenii pornesc încotro îi duc picioarele – sau în cătunul cel mai apropiat, sau în sat, la chioşcul de limonadă de la versta a noua sau de la versta a cincea de pe şoseaua spre Balaklava. Se aşază în cerc printre cioturile hlujenilor de porumb, iar patronul scoate o găleată emailată plină cu vin, strânsă într-un cerc de fier de care atârnă o cofiţă. Oamenii beau din ceşti, politicos, cu urări şi neapărat toţi deodată. Unul ridică ceaşca, spunând: *„stani-iaso”,* iar ceilalţi răspund: *„si-iia”*.

Apoi încep să cânte. Nimeni nu ştie cântece greceşti. Poate că ele au fost uitate de mult, sau poate că golful ascuns, tăcut, al Balaklavei nu i-a îndemnat niciodată pe oameni să cânte. Aşa că ei cântă cântece pescăreşti ruseşti, din sud, la unison, cu glasuri înfricoşătoare, parcă scoase de un instrument de piatră, de lemn sau de fier, fiecare străduindu-se să-l acopere pe celălalt. Chipurile

lor sunt roşii, gurile larg deschise, iar vinele umflate pe frunţile acoperite de sudoare.

Spuma mării clocoteşte
Ea furtună prevesteşte
Fraţilor, va fi furtună!
Valui vine, valul trece,
Gata vasul să-mi înece,
Şi-l tot leagănă întruna.
Fraţilor, va fi furtună!
Comandantul e pe punte
Şi se uită-n larg
Iar secundu-i, iar secundu-i la catarg.

Se născocesc mereu pretexte pentru o nouă beţie. Unul şi-a cumpărat acum câteva zile nişte cizme, îngrozitoare cizme pescăreşti de piele de cal, lungi până la şolduri, de câte o jumătate de pud fiecare. Cum să nu stropeşti cumpărătura? Şi iar apare găleata albastră, emailată, iar se cântă cântece asemănătoare cu urletul uraganului din timpul iernii în largul mării.

Şi, deodată, proprietarul cizmelor strigă înduioşat, cu lacrimi în glas:

— Prieteni! Ce nevoie am eu de cizmele astea? Până-n iarnă mai e... Am vreme... Hai să le bem...

Apoi prind la capătul unei aţe un cocoloş de ceară şi îl bagă în lăcaşul rotund, ca o gaură făcută cu burghiul, al unei găuri în pământ, locaşul tarantulei, sâcâind insecta, până ce aceasta se înfurie, apucă ceara şi rămâne cu labele prinse de ea. Cu o mişcare iute şi îndemânatică, se scoate insecta din pământ şi se pune pe iarbă. În felul acesta, prind două tarantule mari, pe care le aşază faţă în faţă pe fundul unei sticle sparte. Nimic nu e mai înfricoşător şi mai pasionant decât lupta crâncenă care începe între aceşti păianjeni uriaşi şi veninoşi, cu mai multe picioare. Labele rupte zboară care încotro, un lichid alb şi vâscos ţâşneşte din trupurile moi, în formă de ou, rănite de cângi. Cei doi păianjeni stau pe picioarele dinapoi, iar cu cele din faţă înlănţuie strâns unul pe celălalt, căutând să străpungă ochii sau capul adversarului cu foarfecele fălcilor. Bătaia este într-adevăr cumplită prin aceea că se termină totdeauna cu uciderea unuia dintre adversari. Cel rămas în viaţă suge într-o clipă trupul adversarului, lăsând pe jos doar o învelitoare jalnică şi zbârcită. Iar urmaşii listrigonilor setoşi de sânge stau împrejur, culcaţi pe pântece, cap lângă cap, şi privesc

tăcuţi, cu obrazul proptit în pumn, afară numai dacă nu fac pariuri. Doamne! Cât de veche este această îngrozitoare distracţie, cea mai crudă dintre spectacolele puse la cale de om!

Iar seara suntem din nou la cafenea. Pe golf plutesc bărci cu muzică tătărească – tamburină şi clarinet. Motivul asiatic, simplu, dar inimitabil, răsună monoton şi nesfârşit de trist... Tamburina bate şi vibrează ca turbată. Pe întuneric, bărcile nu se văd. Chefuiesc bătrânii, credincioşi vechilor obiceiuri. În schimb, la cafenea e lumină şi cântă doi muzicanţi – un italian, la armonică, şi o italiancă, la mandolină, acompaniindu-se cu glasurile lor dulci, puţin răguşite:

O! Nino, Nino, Marianino!

Stau, ameţit de fumul de tutun, de ţipete, de cântece, de vinul nou care mi se oferă din toate părţile. Îmi arde capul şi mi se pare că se umflă şi vuieşte. Dar inima mi-e plină de un sentiment liniştit şi duios. Cu lacrimi plăcute în ochi, repet în minte cuvintele pe care le vezi atât de des tatuate pe pieptul sau pe braţele pescarilor:

„Doamne, păzeşte-l pe marinar!”

1907-1911

TELEGRAFISTUL

E iarnă. Miez de noapte. Stau pe o canapea acoperită cu muşama din odaia telegrafului dintr-o gară de graniţă, uitată de lume. Picotesc. E linişte ca într-o pădure. Aud cum îmi pulsează sângele în urechi, iar ţăcănitul ritmic al aparatului îmi aminteşte de o ciocănitoare nevăzută care sfredeleşte cu încăpăţânare un trunchi de pin, undeva sus, deasupra mea.

În faţa mea stă aplecat peste o măsuţă de lemn de frasin, galbenă-strălucitoare, telegrafistul de serviciu, Saşa Vrublevski. Umbra abajurului verde al lămpii îi taie faţa în două: partea de sus e în întuneric, dar cu atât mai puternic luminate par vârful nasului,

buzele mari, severe şi bărbia ascuţită, rasă, care îi iese din gulerul alb, răsfrânt.

Disting cu mare greutate orbitele adânci, şi în ele, pleoapele lăsate în jos, care dau feţei lui atât de cunoscute, urâte, fălcoase, dar simpatice, o expresie de calm şi demnitate pe care nu o au decât morţii.

Saşa Vrublevski e cocoşat. Cunosc două feluri de cocoşaţi. Unii – cei mai mulţi – sunt trufaşi, senzuali, răi, bănuitori, răzbunători, zgârciţi şi lacomi. Alţii – mai puţini – printre care se înscrie şi Saşa Vrublevski, mi se par cele mai frumoase briliante din cununa adevăratului creştinism. Când iau în mâinile mele mâinile lor slabe, gingaşe, sensibile şi neputincioase, am sentimentul că alint un copil bolnav. Iar când mă gândesc la sufletul lui Saşa, mi-l închipui ca pe un fluture mare, minunat, atât de sfios şi de gingaş, încât orice atingere mai brutală i-ar pângări frumuseţea aripilor. Este blând, dezinteresat, binevoitor cu orice fiinţă şi nu spune niciodată un cuvânt urât despre cineva. Uneori, îmi zice cu o ironie blândă, puţin dojenitoare:

— Voi sunteţi oameni nedrepţi, domnilor scriitori. Dacă într-un roman ori într-o nuvelă apare un telegrafist, e descris întotdeauna ca un prost, un crai de gară, un fel de conţopist de intendenţă. Cântă, acompaniindu-se cu chitara, diferite romanţe din cele cântate de lachei, îşi răsuceşte mustăţile şi face ocheade doamnelor din vagoanele de clasa întâi. Şi zău, domnule dragă, tipul acesta de telegrafist a dispărut de vreo cincizeci de ani. Voi trebuie să urmăriţi viaţa. Amintiţi-vă cum am rezistat noi în timpul grevei funcţionarilor de la poştă şi telegraf, şi se ştie că cei mai mulţi dintre noi au familii grele. Sărăcia, domnule dragă, e totdeauna puioasă, iar leafa noastră e o nimica toată. Şi dacă te dau afară de la telegraf cu referinţe proaste, unde te mai duci? Asta-i, domnule dragă! Mie nu mi-a fost atunci prea greu, deoarece cunosc trei limbi străine şi, la nevoie, nu aş fi murit de foame. Însă alţii şi-au pus într-adevăr capul în joc.

Bunătatea lui luminoasă, răbdătoare, nuanţată cu un zâmbet blând, nu-l părăseşte o clipă. De pildă, chiar şi acum. Are pe bandă o telegramă foarte importantă din străinătate, urgentă, poate chiar cifrată, şi nu izbuteşte s-o transmită de mai bine de un sfert de oră fiindcă staţia principală flirtează cu pasiune cu una din staţiile intermediare. Telegrafistul de la staţia principală i-a cerut domnişoarei de la cea intermediară să ghicească un cuvânt, care

începe cu litera „i”, iar el, şugubăţul, bate mereu aceleaşi semne:

.—.. .—.. .—.. .—..

Dar domnişoara nu izbuteşte cu niciun chip să ghicească. Încearcă: „iasomie, iarnă, iască, iapă, inimă”.

Ultimul cuvânt seamănă, dar nu-i asta, o ironizează staţia principală.

„Izvor, ie, iepure, ienibahar”, se chinuieşte domnişoara fără niciun rezultat.

Atunci, Vrublevski, plictisit de atâta aşteptare, intervine.

— Domnişoară, răspunde-i „iubesc” şi eliberaţi linia, fiindcă am o telegramă urgentă.

— Poate să aştepte, se opune uşuratic cel de la staţia principală.

Însă Vrublevski îi face o observaţie aspră, şi după un minut, fără să privească banda, surprinde cu urechea obişnuită să descifreze sunetele, răspunsul pocăit:

— Vă rog să mă iertaţi, *colega,* dar aţi fost şi dumneavoastră tânăr şi înţelegeţi fără cuvinte...

Mustaţa lui Vrublevski se mişcă de zâmbetul uşor al buzelor groase luminate de lampă. El nu are decât douăzeci şi şase de ani, dar toţi colegii îl tratează ca pe un bătrân.

— Uite-aşa flirtează seri de-a rândul, spune el, desfăcând banda încurcată. El e un băiat straşnic, iar Katerina Sergheevna o fată bună şi muncitoare. O să se aranjeze împreună la o staţie şi-o să fie fericiţi. Bine că li se îngăduie, în sfârşit, şi femeilor să facă o muncă adevărată. Că înainte nu aveau, sărmanele, nicio ieşire. Aşteptau, rugându-se la dumnezeu să le ceară careva în căsătorie. Până la măritiş fata îl auzea mereu pe tată-său bombănind: „Mănânci pâinea de pomană. De s-ar găsi măcar un dobitoc să te ia de nevastă, comoară ce eşti.” Iar după ce se măritau – scutece, cârpe, bucătărie, naşteri, spălatul rufelor, hrănitul copiilor. Şi bărbatul urla: „Eşti o leneşă, de ce-i mâncarea proastă? Ştii numai să cheltuieşti bani şi să umbli tot anul cu burta la gură. Dă fuga şi adu nişte bere şi ţigări...” Dar dacă amândoi câştigă, el nu mai îndrăzneşte să-i vorbească aşa.

Saşa tace. A prins un început de telegramă şi o înregistrează cu un aer concentrat. Faţa lui cu pleoapele lăsate în jos este nemişcată şi numai degetele de la mâna dreaptă tresar abia vizibil, dar repede şi precis, pe întrerupător. Mă cuprinde iar toropeala, iar mă simt într-o pădure liniştită, de un verde-tulbure, şi undeva, departe, o ciocănitoare bate iar, neobosită, cu ciocul într-un copac.

În timpul acesta, prin cap îmi trec multe lucruri ciudate. Mă gândesc că tot globul este străbătut de linii de telegraf, ca nişte adevăraţi nervi, şi că în faţa mea se află unul dintre centrii nervoşi – simpaticul Saşa Vrublevski, slujitor anonim al progresului tehnic. Slujeşte el şi binele sau răul, fericirea sau nefericirea viitoarei omeniri? Telegraful a fost prima aplicaţie practică importantă a forţei misterioase a electricităţii. Mult mai târziu au apărut telefoanele, becurile şi plitele electrice, tramvaiele, telegraful fără fir, automobilele şi aeroplanele. Dar omenirea păşeşte înainte, pe fiecare an, din ce în ce mai repede. Abia ieri am auzit de razele uimitoare care străbat trupul omenesc, că astăzi a şi fost descoperit radiul, cu proprietăţile lui uluitoare. Omul a şi supus forţa cascadelor şi vântul şi, fără îndoială, că în curând va sili fluxul şi refluxul marin, lumina soarelui, norii şi forţa de atracţie a lunii să lucreze pentru ei. Va pătrunde în adâncurile pământului şi va extrage de acolo metale noi, mai puternice şi mai misterioase decât radiul şi le va transforma în sclavii lui! Mâine sau poimâine – sunt convins de lucrul acesta – voi putea să vorbesc de la Petersburg cu un prieten din Odesa şi să-i văd în acelaşi timp faţa, zâmbetul şi gesturile. Este foarte aproape timpul când distanţe de cinci sute sau de o mie de verste vor fi străbătute într-o oră. O călătorie din Europa în America va deveni o simplă plimbare de dinainte de prânz, spaţiul aproape că va dispare, şi timpul se va scurge într-un ritm fantastic. Mă gândesc însă cu groază la uriaşele oraşe ale viitorului, mai ales când mi le închipui seara. Pe cer strălucesc reclamele multicolore ale firmelor comerciale, la mare înălţime, în văzduh, mişună nave zburătoare, puternic luminate; deasupra caselor, zguduindu-le, gonesc trenuri, pe străzi aleargă în torente, sunând, vuind şi aruncând şuvoaie de lumină, cu farurile lor uriaşe, tramvaiele şi automobilele; firmele rotative ale cinematografelor te orbesc, iar vitrinele magazinelor revarsă valuri de lumină. Ah, lume îngrozitoare a viitorului – lumea maşinilor, a grabei febrile, a tensiunii nervoase, a veşnicei încordări a minţii, a voinţei şi a sufletului! Nu va aduce oare această lume o nebunie generală, o răzvrătire sălbatică universală sau, ceea ce e şi mai rău, o îmbătrânire prematură, o neaşteptată istovire? Sau, cine poate şti? Poate că la oameni se vor naşte instincte şi simţuri noi, se va produce o modificare necesară a nervilor şi a creierului, şi viaţa va deveni comodă, frumoasă şi uşoară pentru toţi? Nu, dragul meu Saşa Vrublevski, nimeni nu ne va răspunde la aceste întrebări,

deşi tu, acum, stând la aparatul de telegraf, făureşti, fără să ştii, viitoarea fericire sau nefericire a omenirii.

Dar în clipa aceea îmi dau seama că Vrublevski îmi vorbeşte. Îmi scutur picoteala, mă ridic de pe canapea şi mă aşez la masă. Acum nu mai văd faţa prietenului meu, fiindcă între noi se află lampa şi aparatul, dar mâna mea e atât de aproape de mâna lui, încât simt curentul cald şi continuu pe care-l emană.

— S-a întâmplat exact ca în vodeviluri, spune el cu vocea lui nervoasă, puţin aspră şi răguşită, dar foarte plăcută. Era îndrăgostită până peste cap de prietenul meu Despot-Zinovici-Bratoşinski, iar eu eram îndrăgostit de ea. Despot, mare filfizon, şi craiul oraşului, zbura din floare în floare, prânzea şi cina în cel puţin zece familii cu fete de măritat. Era însă un băiat admirabil, un om bun şi o fire largă. A fost călcat de un tren, pe când îşi făcea slujba de şef al gării Volceaia. Eu nu ştiam nimic despre dragostea ei pentru dânsul... Ba nu, cred că greşesc... Cum să spun... în privinţa aceasta parcă mi-aş fi astupat cu ceară ochii şi urechile. Într-o zi, ea şedea la pian, iar eu, în picioare, lângă dânsa. Fără să se uite la clape, cânta nişte acorduri şi, întorcând uşor spre mine capul aplecat în jos, îmi povestea despre un om pe care-l iubea, în ciuda defectelor lui. Spunea că mai curând ar muri decât să-i dezvăluie sentimentele sale, că el este foarte amabil şi atent cu ea, dar că ea nu-i cunoaşte gândurile şi intenţiile. Poate că se joacă doar cu inima unei biete fete şi aşa mai departe. Iar eu, idiotul, fiind deplin convins că era vorba de mine, o asiguram din tot sufletul că, dimpotrivă, „el” o iubea mai mult decât viaţa, patria, onoarea şi toate celelalte. Că e gata pentru ea de orice sacrificiu şi altele de acelaşi gen... În ceea ce priveşte defectele, cu ele te obişnuieşti, şi aşa mai departe... După ce i-am înşirat toate acestea, pe faţă i-a apărut un fel de minunată aureolă trandafirie, genele i s-au umezit şi mi-a şoptit: „Îţi mulţumesc, vei rămâne pentru totdeauna cel mai bun prieten al meu, dar te rog, în numele lui dumnezeu, să nu-i spui niciun cuvânt lui Despot”. Am căscat gura, am tăcut câteva clipe şi, în sfârşit, am întrebat-o, bâlbâindu-mă, de parcă aş fi căzut din lună: „Şi de ce tocmai lui... lui Despot?” Atunci ea m-a privit ţintă în ochi, am înţeles imediat amândoi ce gândea fiecare şi a izbucnit deodată într-un hohot prelung de râs... Într-adevăr, era caraghios, ca într-un vodevil. Am vrut să mă otrăvesc în noaptea aceea... Nu m-am otrăvit, însă m-am îmbătat la club ca un porc pentru prima şi singura dată în viaţa mea. Iar a doua zi, am făcut

cerere să fiu mutat aici...

Tace, ascultând cu atenţie ţăcănitul aparatului. Însă nu este el cel chemat şi continuă:

— Altă dată, a fost o dragoste adevărată, nu de vodevil, o dragoste mare, gingaşă, reciprocă. S-a întâmplat acum doi ani, pe vară, când am fost în concediu acasă, la Jitomir. Era o noapte cu lună, cu privighetori, cu miresme de liliac şi de salcâm alb, cu acordurile îndepărtate ale muzicii din grădina publică. Ne plimbam prin grădina ei – are o grădină uriaşă, cu pomi fructiferi, şi-i ţineam mâna într-a mea. Ea mi-a spus prima că mă iubeşte şi că nu va iubi niciodată pe nimeni în afară de mine. Mi-a spus că mă iubeşte aşa cum sunt, că mai mult decât orice iubeşte sufletul meu şi... alte cuvinte tot atât de drăgălaşe, de dulci şi de fermecătoare. Dar în clipa aceea am ajuns pe un loc deschis, fără copaci. Luna ne lumina din spate, şi pe pământul drept, bătătorit, s-au aşternut două umbre clare: una prelungă, zveltă, cu un căpşor fermecător, puţin înclinat într-o parte, cu gâtul înalt, cu talia subţire, iar cealaltă – a mea... Atâta... Mi-am acoperit faţa cu mâinile, am murmurat ceva şi am fugit.. Da, am fugit, fără să-mi iau rămas bun...

Peste şase luni, s-a măritat, iar în dimineaţa asta am primit de la ea o scrisoare. E fericită, are un băieţaş, eu sunt, fireşte, cel mai bun prieten al ei, şi cea mai mare dorinţă a ei e să-i botez copilul. Îmi cere iertare că mi-a sfărâmat inima. Dar astea-s prostii. Mă bucur pentru ea, mă bucur foarte mult. Să dea dumnezeu să fie fericită... Dacă-i merge bine, sunt şi eu fericit. Mi-a dăruit măcar iluzia, măcar năluca iubirii, şi este un dar, într-adevăr, regesc, de nepreţuit. Pentru că nu există nimic mai sfânt şi mai frumos pe lume decât iubirea femeii.

Am tăcut o vreme amândoi, apoi mi-am luat rămas bun şi am plecat. Aveam mult de mers, prin tot târguşorul, vreo trei verste. Era o linişte adâncă. Galoşii mei scârţâiau tare pe zăpada proaspătă. În înalt nu era niciun nor, iar stelele tremurătoare străluceau neobişnuit de tare în hăul fără fund. Mi-am ridicat ochii spre cer, gândindu-mă la telegrafistul cocoşat. O adâncă tristeţe plină de gingăşie mi-a cuprins inima şi mi s-a părut că stelele se transformă deodată în nişte pete mari, argintii.

1911

OXIGENUL

Întâmplarea aceasta uimitoare, ba chiar – după mine – puţin verosimilă, mi-a povestit-o la Petersburg, în zorii unei dimineţi de primăvară, în timp ce ne întorceam de la o casă de joc de mâna a doua, un oarecare Vasenka Ştolder, cartofor, poate escroc, poate chiar trişor, în orice caz un om cu un trecut bogat şi tulbure, mic de statură, cu părul cârlionţat, oacheş şi cu albul ochilor galben, semănând a ţigan.

— La joc se întâmplă uneori lucruri pur şi simplu miraculoase, spunea el cu glasul său plăcut de bariton puţin răguşit. O dată, după ce am câştigat o sumă mare la Clubul negustorilor, m-am hotărât să-mi împlinesc, în sfârşit, vechiul meu vis de a mă duce la Monte-Carlo, unde nu fusesem niciodată. Dacă aici, mă gândeam eu, joc cu fel de fel de oameni sau, mai precis, cu norocul fiecăruia, ostil mie, cu fel de fel de caractere şi experienţe diferite, şi cu toate acestea câştig, atunci cu atât mai mult voi învinge o maşină oarbă, surdă şi nepăsătoare ca însăşi soarta.

Ce variate tipuri am văzut acolo! E drept că la început, orbit de grămezile de aur şi de propriul tău noroc, nu observi nimic. Dar când maşina nesăţioasă îţi ia înapoi câştigul, iar, după aceea, şi toţi banii tăi, când treci la un joc mărunt, mizer, care nu durează de obicei mai mult de un sfert de oră, atunci ai vreme să te plimbi cât vrei prin sălile luxoase ale cazinoului, să asculţi, să observi şi să memorezi. Am văzut prinţese şi cocote, miliardari americani şi hoţi londonezi, pastori germani şi criminali de rând, toţi amestecaţi ca nişte cărţi de joc într-un pachet. Dar mai mult decât oricine mi-a atras atenţia şi mi-a aţâţat curiozitatea un rus.

Venea în fiecare zi la cazinou pe la unsprezece dimineaţa şi nu pleca înainte de închidere, îngăduindu-şi doar două pauze de câte o jumătate de oră, ca să mănânce. Era un om corpolent, puhav, de

vreo cincizeci de ani, cu faţa buhăită şi întunecată şi cu pungi negre sub ochi. Umbla greu, se oprea des ca să-şi tragă sufletul, şi în clipele acelea ţi se făcea milă de el. Cu ochii holbaţi, ca ai unui dement, cu gura deschisă, aspira cu lăcomie aerul, umflându-şi pieptul şi pântecele, întocmai ca un peşte mare, abia pescuit. Fără îndoială că suferea de o cumplită anghină pectorală sau poate de astmă.

Trecea des prin astfel de crize şi am băgat de seamă curând că în timpul jocului, ori de câte ori avea nevoie să se liniştească, scotea din mâneca stângă un tub de cauciuc cu un vârf negru şi trăgea din el aer de câteva ori, de parcă ar fi fumat. Juca foarte calm, calculat şi cât se poate de moderat, cu monede de câte cinci franci. Câştiga puţin, iar când pierdea tot ce avea la el, nu se ridica de la masă, unde îşi avea locul său obişnuit, ci, fără să joace, îşi nota într-un carnet numerele câştigătoare.

O cunoştinţă întâmplătoare, un vecin de cameră de la hotel, mi-a povestit câte ceva despre dânsul. Omul acesta ciudat era un fost moşier foarte bogat de pe Volga. Cu vreo zece ani în urmă, venise pentru prima oară la Monte-Carlo, îi uimise pe toţi cu jocul său strălucit – oamenii se adunaseră să se uite la el ca la Şaliapin – câştigase cam o sută de mii de franci şi, minune, avusese curajul şi stăpânirea de sine să plece cu ei, la Kazan sau la Samara, de unde venise.

Dar nu spunea degeaba răposatul Blanc: „Noi trăim tocmai datorită faptului că cei ce câştigă la noi se întorc după aceea neapărat”. S-a întors şi moşierul şi, bineînţeles, a pierdut tot. Şi-a ipotecat moşiile cu cernoziom şi morile, dar a pierdut şi sumele încasate pe ele. Le-a vândut şi iar a pierdut. De atunci, nu se mai mişca de pe Coasta de Azur şi nimic altceva nu-l mai interesa în afară de ruletă. În fiecare lună, primea de undeva din Rusia o pensie nu prea mare, dar absolut suficientă pentru casă, masă şi un joc modest de câte patruzeci-cincizeci de franci pe zi. În ultimul an, a început să sufere de sufocări, din care cauză purta totdeauna sub haină o pungă mică de oxigen. Tubul pungii era ascuns în mâneca stângă, şi, ori de câte ori simţea că se apropie criza de sufocare, deschidea neobservat cu mâna dreaptă robinetul pungii de sub poala hainei şi respira gazul înviorător. Se ferea să facă cunoştinţe şi nimeni nu ştia unde locuieşte.

În ziua când a avut loc întâmplarea pe care v-o povestesc l-am văzut de trei ori. Prima dată l-am întâlnit dimineaţa la Nisa, la

Creditul Lyonez. Încasa bani şi, după cum am putut să-mi dau seama de departe, era vorba de o sumă destul de mare. Se agita, era emoţionat, se sufoca şi ducea adesea cu mână tremurătoare la gură tubul cu oxigen. Apoi l-am văzut, spre marea mea mirare, nu în sala cazinoului, ci în parcul din Monte-Carlo. Şedea la umbra platanilor, îngândurat, şi desena cu bastonul pe nisipul aleii.

„Napoleon înainte de Austerlitz", m-am gândit eu, fără să vreau.

Când s-a sculat până la urmă cu greu şi a plecat, m-am apropiat de banca lui să văd ce desenase cu bastonul. Repetase mereu o cifră: 23, 23, 23, 23.

În sfârşit, l-am văzut ultima oară la cazino, la locul său obişnuit de la masa de joc. Nu juca, dar nici nu nota ca de obicei numerele câştigătoare. Fiind un jucător cu experienţă, mi-am dat seama că era grozav de emoţionat: mâinile îi tremurau, ochii îi străluceau în chip deosebit, îşi muşca nervos buza de jos, iar fruntea îi era acoperită cu broboane de sudoare. Scotea tubul din mânecă mai des decât în alte dăţi şi trăgea cu nesaţ oxigenul în piept. Îl urmăream. „Napoleon îşi va arunca numaidecât în luptă vechea gardă", mă gândeam.

Şi iată că la un moment dat, în timp ce jucătorii îşi puneau foarte grăbiţi mizele lor pe postavul verde, liniat, şi crupierul se pregătea să dea drumul bilei, el a exclamat:

— Vă rog să aşteptaţi un minut!

Era cunoscut din pricina sumelor mari pierdute înainte şi a felului său corect de a juca, aşa că toţi îl respectau. De aceea, crupierul s-a oprit, privindu-l atent.

El a început fără grabă să pună mizele complete, mai întâi pe numărul 23, apoi *à cheval, en carré* şi, după aceea, pe toate combinaţiile legate de numărul 23: duzina din mijloc, coloana din mijloc, roşu, fără soţ şi *passe.* În sfârşit, s-a oprit şi a făcut un semn din cap.

Crupierul a aruncat bila. În liniştea adâncă răsună obişnuitul: *„Rien ne va plus"* [1]. Nu se mai auzea decât zgomotul bilei în mersul ei. În clipa aceea, mulţi au băgat de seamă că moşierul se aplecase deodată spre masă, de parcă ar fi aţipit.

— *Vingt-trois, rouge, impair, passe!*[2] a strigat crupierul.

Jucătorul cu punga de oxigen a câştigat de şaptesprezece ori în plin – o sută patru mii de franci. Crupierul a întins spre el cu

[1] Nimic nu mai cade (fr.) (n. t,).

[2] Douăzeci şi trei, roşu, fără soţ (fr.) (n. t.).

lopăţica un morman de bancnote şi de monede de aur. Dar acesta nu se trezea din picoteală.

— *Monsieur, monsieur, je vous félicite... Prenez vos argents. Monsieur!*[1] a strigat, speriat, crupierul, zgâlţâind uşor umărul jucătorului.

Dar acesta murise şi s-a prăbuşit cu tot trupul pe masă.

După ce a fost luat, zece oameni s-au repezit într-o clipă să-i ocupe locul. „Un mort aduce noroc”, este o zicală care are o largă circulaţie la Monte-Carlo.

1913

URŞII

O tânără ursoaică-mamă, de vreo opt ani, a chibzuit toată toamna cum să-şi pregătească mai bine somnul de iarnă. Experienţa ei nu era prea mare, se reducea numai la doi sau trei ani. O stânjeneau foarte mult puii. Cel de anul trecut începea să n-o mai asculte, închipuindu-şi că e un mascul în toată firea şi, ca să-l pună la locul lui, trebuia să-i tragă din când în când câte o labă. Iar cei doi mai mici, femele, nu înţelegeau nimic, căutau mereu să ajungă, din obişnuinţă, la ţâţele mamei, muşcându-le cu colţii lor tineri şi ascuţiţi, se speriau de orice, i se băgau tot timpul printre

[1] Domnule, domnule, vă felicit... Luaţi-vă banii, domnule ! (fr.) (n. t.).

labe sau se cufundau într-atât în joacă, încât trebuia să le caute îndelung printre frunzele de zmeuriş şi mure.

„Fără îndoială că cineva o să ne ia urma, se gândea ursoaica. Şi dacă o să fie omul, animalul acesta înfricoşător, de neînţeles şi atotputernic?”

Şi se străduia să ascundă urmele grele ale picioarelor sale. Dar pe zăpada proaspătă, care se topea, tălpile ei lăsau pretutindeni pete negre, regulate, pe fondul alb, ceea ce o aducea într-o stare de disperare.

Vremea era înşelătoare. Ba începea ninsoarea, ba se oprea, iar dimineaţa pornea deodată să plouă.

În cele din urmă, la sfârşitul lui octombrie, simţi că se apropie viscolul şi zăpada cea mare. Atunci porunci puilor să o urmeze.

Şi porniră toţi patru de la sud spre nord, pe drumul de care ursoaica se ferise dinadins în timpul toamnei. Ea mergea în faţă, urmată de puii cei mici, iar în urmă venea puiul cel mare. Supunându-se instinctului, toţi căutau să calce pe urmele celui din faţă.

Ursoaica-mamă îşi alesese chiar din vară un loc ascuns. Acolo se prăbuşise un pin mare, smulgându-şi rădăcinile din pământ, şi în jurul lui se îngrămădiseră o mulţime de frunze, crengi rupte şi tot felul de gunoaie.

„Vântul suflă dinspre nord, îşi spunea ea. Zăpada o să acopere toate urmele, o să netezească totul.” În timp ce mergea spre bârlogul pe care şi-l alesese, mama făcea, grijulie, câte un semn pe trunchiul copacilor, cu ghearele ei puternice. „Ca să ştim pe urmă drumul de întoarcere”, se gândea ea.

Urşii şi-au făcut cu greu loc în bârlog. Era strâmt. Puii tineri, nedezvăţaţi încă de căldura trupului mamei, se băgaseră comod între labele ei, lângă pântecele care se îngrăşase cu hrana bună din toamnă. Nu se prea supărau când mama lor, întorcându-se de pe o parte pe alta, îi înghesuia puţin. Şi chiar din prima zi îngânară cântecul obişnuit al urşilor:

Morr-morr-morr... Murr-murr-murr... Morr-morr-morr...

Puiul cel mare nu şi-a găsit mult timp locul. Mârâia mereu, muşca, îi strivea pe cei mici cu labele, scotea capul afară, îi arăta mamei sale colţii, şi în orice clipă i se părea că nu stă destul de bine.

În cele din urmă, supunându-se şi el legii neînduplecate a urşilor, a adormit dus. În somn, neisprăvitul cel mare ţocăia şi sforăia ca şi

cei mici şi, ca şi ei, îşi lipea botul de pântecele mamei.

Mama nu dormea, picotea doar arareori, cu urechea mereu ciulită. Din pricina respiraţiei, deasupra bârlogului se ridica un abur uşor.

Toate fiarele pădurii – veveriţele, jderii, herminele, vulpile şi lupii – ocoleau de departe, cu respect, bârlogul de iarnă al ursoaicei.

Ciorile atotvăzătoare croncăneau deasupra bârlogului, iar coţofenele cele flecare se ţineau de bârfeli, dar zburau repede mai departe... Ursoaica-mamă îşi scotea uneori botul din bârlog, lingea zăpada cu limba ei netedă, se uita la joaca iepurilor, la cocoşii de pădure care se înfundau din zbor în nămeţii de zăpadă, asculta, nepăsătoare, ciulindu-şi urechile, zgomotul îndepărtat făcut de tăietorii de lemne şi cădea iar în picoteală.

Dar în ianuarie, s-a trezit pe neaşteptate. Pădurea se umpluse de zgomot, de lătrături de câini şi de sunete de cornuri. „Se întâmplă ceva, s-a gândit ea. Nu sunt zgomotele obişnuite ale pădurii”. Cu mişcări stângace, i-a trezit pe puii cei mici, i-a tras una cu laba puiului cel mare care dormea şi, fără să mai aştepte, şi-a scos capul şi trupul din bârlog, în întâmpinarea duşmanului.

Da. Schelălăitul şi lătratul câinilor se auzea tot mai aproape.

„Trebuie să intrăm înapoi”, se gândi ursoaica şi ţipă la pui să se ascundă iar în bârlog.

Însă de după tufişuri şi din nămeţi s-au ivit boturile mişeleşti şi obraznice ale câinilor. Aceştia ar fi vrut să sară s-o muşte, dar se temeau. Acum nu mai lătrau, ci schelălăiau, doar respirând des, cu limbile roşii atârnându-le în afară.

„N-am de ce mă teme, şi-a spus mama, rasuflând greu şi lingând zăpada. N-or să îndrăznească să se repeadă la mine.”

Dar îndată i-a văzut şi i-a simţit pe oameni. În ochii şi în mişcările lor febrile şi-a citit clar sentinţa.

„Pentru tine, nu există cruţare.”

A dat să se repeadă la ei, a ridicat cu o sforţare în spinare nămetele de zăpadă, plin de crengi de brad, dar într-o clipă a orbit-o şi a asurzit-o ceva.

În timp ce se prăbuşea la pământ, pierzându-şi cunoştinţa, a mai apucat totuşi să se gândească:

„Puiul cel mare e un prost... N-o să se priceapă să găsească drumul la înapoiere... Şi ce o să se întâmple cu cei mici?...”

1913

ANATEMA

— Diacone, nu mai tot strica lumânările degeaba că n-au să ne ajungă ori câte am avea! E timpul să te scoli... zise diaconeasa.

Femeia aceasta mărunţică, slăbuţă şi galbenă la faţă, urmase la o şcoală eparhială şi se purta foarte aspru cu bărbatul ei. Pe vremea când mai învăţa, toată lumea de acolo era de părere că bărbaţii sunt nişte ticăloşi, mincinoşi şi tirani, cu care trebuie să fii cât mai crudă. Dar protodiaconul nu semăna de fel cu un tiran... Se temea, într-adevăr, de diaconeasa lui, cam isterică şi bolnăvicioasă. Copii n-aveau că era stearpă. Diaconul cântărea nouă puduri şi jumătate, avea un piept cât o cherestea de automobil şi un glas tunător, arăta însă faţă de cei slabi blânda îngăduinţă pe care o au numai oamenii neobişnuit de puternici.

Protodiaconul era nevoit să-şi dreagă multă vreme glasul. Desigur, toţi cei care au cântat vreodată în public cunosc lucrul ăsta neplăcut şi chinuitor de lung: trebuie să-ţi ungi gâtlejul, să te clăteşti bine cu acid boric şi să faci inhalaţii. Protodiaconul Olimpi mai sta în pat, încercându-şi vocea:

— Ă-ă-ă... ch!... Ă-ă-ă! Aleluia, aleluia... Ch!... Slavă... Sla-vă-ă...

„Nu merge, gândi el. Stăpâne-e bine-cuvân-tea-ză... Ch...”

Ca şi marii cântăreţi, diaconul era superstiţios... Se ştie că actorii

se îngălbenesc şi-şi fac cruce înainte de a intra în scenă. Când păşea în catedrală, protodiaconul Olimpi îşi făcea şi el cruce după rânduială şi datină. Adeseori însă, chiar în aceeaşi clipă, se îngălbenea de emoţie, zicându-şi: „Ah, numai de nu m-ar lăsa glasul!” Şi, totuşi, singur el în tot oraşul, ba poate chiar în toată Rusia, cânta în tonurile *re-fa diez* de răsuna străvechea catedrală întunecoasă, împodobită cu fresce de mozaic şi poleită cu aur. Numai el ştia să umple cu glasuri puternic, adevărat muget, toate ungherele vechiului lăcaş, făcând să se cutremure şi să zăngănească în tact podoabele de cristal ce atârnau de policandre.

Cu faţa acră şi prefăcută, diaconeasa-i aduse un ceai slab cu lămâie şi, ca-n toate duminicile, un pahar de votcă. Olimpi îşi mai încercă o dată glasul.

— Mi... mi... fa... Mi-ro-no-siţele... Ei, maică, strigă el nevestei care era în odaia de alături, dă-mi-l pe „re” la armonium.

Diaconeasa făcu să răsune o notă lungă şi tânguitoare.

—Ch... ch... carul faraonului prigonitor... Nu, fără îndoială, mi-a scăzut glasul... Dracu mi-a pus în mână cartea scriitorului celuia... cum îi zice?

Părintele Olimpi citea cu patimă, mult şi fără s-aleagă, dar nu-l prea interesau numele autorilor. Studiile de la seminar, întemeiate mai ales pe toceală, pe cititul „tipicului” şi pe citatele trebuitoare, din scrierile părinţilor bisericii, îi dezvoltaseră cu totul neobişnuit memoria. Ca să înveţe pe dinafară o pagină întreagă din scriitorii apologeţi aşa de încurcaţi, ca preafericitul Augustin, Tertulian, Origene, Adamant, Vasile cel Mare şi Ioan Gură de Aur, era de ajuns s-o citească la repezeală o singură dată. Avea cărţi de la Smirnov, student la Academia teologică, ce-i adusese chiar în ajun o fermecătoare povestire despre felul cum trăiau soldaţii, cazacii şi ceilalţi locuitori din Caucaz, cum se omorau unii pe alţii, beau vin, se însurau şi cum vânau fiare sălbatice.

Povestirea tulburase sufletul clocotitor al protodiaconului... O citise de trei ori de-a rândul şi-n timpul ăsta izbucnise în plâns de multe ori, râsese cu poftă sau îşi încleştase pumnii şi se răsucise pe o parte şi pe alta.

Fireşte c-ar fi fost mult mai nimerit pentru el să se fi făcut vânător, soldat, pescar sau plugar, şi nicidecum faţă bisericească.

La catedrală, sosea totdeauna ceva mai târziu decât s-ar fi cuvenit, aşa cum vine la teatru un bariton renumit. Intra pe uşa de

la sudul altarului, mai încercându-şi glasul pentru cea din urmă oară şi tuşind uşor... „Ch... ch... sună în *re,* gândi el. Desigur, potlogarul cela de dirijor o să dea iar tonul în *do diez.* Treaba lui, că tot aduc eu corul în tonul meu."

În protodiacon se trezise o adevărată mândrie de răsfăţat al publicului şi al oraşului întreg, iar în jurul lui se strângeau până şi copiii, uitându-se la el cu gura căscată şi cu aceeaşi uimire cu care priveau pâlnia larg deschisă a heliconului de aramă din fanfara de la grădina publică.

Episcopul intră cu un alai măreţ ce-l însoţi până la locul lui. Mitra episcopală i se cam lăsa spre stânga. Doi ipodiaconi stăteau de o parte şi de alta a lui, cădelniţând cu clinchet ritmic. Preoţimea, în odăjdii deschise de sărbătoare, înconjura scaunul arhiereului. Doi preoţi scoaseră din altar icoanele mântuitorului şi a maicii domnului şi le aşezară pe tetrapod.

Catedrala, zidită în stil meridional, avea într-un colţ, ca bisericile catolice, un amvon de stejar sculptat la care se ajungea pe o scară în spirală.

Protodiaconul urcă încetişor în amvon, dibuind cu piciorul fiecare treaptă şi pipăind cu grijă parmaclâcul de stejar... Se temea totdeauna să nu rupă ceva din greşeală. Îşi mai drese glasul, pufăi pe nas şi scuipă peste îngrăditură apoi, ciupind diapazonul, trecu de la do la re şi începu:

— Binecuvântează, stăpâne!...

„Nu, dirijor ticălos, gândi el, n-ai să îndrăzneşti tu să schimbi tonul, de faţă cu înalt preasfinţia-sa." În clipa aceea, simţi cu plăcere că glasu-i sună mult mai bine ca de obicei şi trece uşor de la un ton la altul, cutremurând catedrala cu valuri ritmice, puternice şi catifelate.

Era slujba primei duminici din postul mare. Deocamdată, diaconul Olimpi nu prea avea de cântat. Dascălul citea psalmii, monoton şi nedesluşit, însoţit de un diacon fornăit de la Academia teologică, viitor profesor de omiletică.

Protodiaconul mugea din când în când: „Să luăm aminte... Domnului să ne rugăm." Sta ca un uriaş pe piedestalul său, în stiharul de brocart auriu, cu păru-i negru, bogat ca o coamă de leu, prin care se zăreau câteva şuviţe cărunte, iar uneori îşi mai încerca glasul. Biserica era ticsită de lume: bătrâne mărunţele, plângăreţe şi bătrâni burtoşi cu bărbi sure, care semănau a negustori de peşte sau a cămătari.

„Ciudat, îşi zise deodată Olimpi, de ce-or fi semănând toate feţele femeilor cu un bot de peşte sau cu un cap de găină, când le priveşti dintr-o parte?... Aşa-i şi diaconeasa!”...

Obişnuinţa meseriei îl silea totuşi să urmărească întruna slujba, după cartea de rugăciuni din secolul al XVII-lea, numită trebnic. Preotul isprăvi ectenia: „Că tu eşti păzitorul şi ziditorul sufletelor şi trupurilor noastre, şi ţie slavă înălţăm. În numele tatălui şi al fiului şi al sfântului duh, acum şi pururea şi-n vecii vecilor.” Corul sfârşi: „Amin!”

Începu rânduiala ortodoxiei.

„Cine-i dumnezeu mare ca dumnezeul nostru, tu eşti dumnezeu carele faci minuni...” Melodia era încurcată. Îndeobşte, slujba din săptămâna aceasta, cât şi slujba anatemizării pot fi schimbate după plac. E de ajuns că sfânta biserică are anatemizări scrise pentru anumite împrejurări: afurisenia lui Ivan Mazepa, a lui Stenka Razin, a ereticilor, a lui Arie, a iconoclaştilor, a protopopului Avacum şi încă a multora.

Cu protodiaconul era astăzi ceva ciudat, care nu i se mai întâmplase niciodată. Ce-i drept, îl cam ameţise votca pe care i-o dăduse de dimineaţă nevastă-sa.

Fără să ştie de ce, nu-i ieşea din minte povestirea citită noaptea trecută, iar imaginile simple şi fermecătoare i se perindau mereu pe dinaintea ochilor, neînchipuit de colorate şi de vii. Dar, supunându-se fără greş obişnuinţei, isprăvi crezul, zise „amin” şi, potrivit cărţii străvechi, strigă: „Aceasta-i credinţa apostolică, aceasta-i credinţa străbună, aceasta-i credinţa pravoslavnică, această credinţă a întărit lumea”.

Arhiepiscopul era foarte tipicar, sâcâitor şi cu toane. Nu îngăduia niciodată să sari vreun rând, nici din canonul preafericitului părinte şi păstor Andrei-cretanul, nici din rânduiala înmormântării sau din alte slujbe. Şi diaconul Olimpi afurisea cu nepăsare, cutremurând toată catedrala cu răgetul lui de leu. Anatemiza şi-i dădea afară din sânul bisericii pe iconoclaşti, pe toţi vechii eretici, începând cu Arie, pe toţi cei care urmau învăţăturile lui Ital, ale călugărului rătăcit Nil, ale lui Constantin Bulgaris şi Irinik, ale lui Varlaam şi Akindin, ale lui Gheronti şi Isaac Arghir... Afurisea pe cei care necinstesc biserica, pe mahomedani, pe evrei, pe cei care hulesc sărbătoarea Bunei-Vestiri, pe cârciumari, pe cei care asupresc văduvele şi orfanii, pe rascolnicii ruşi, pe răsculaţi şi pe trădători, ca Grişka Otrepiev, Timoşka Akundinov, Stenka Razin, Ivaşka Mazepa, Emilian Pugaciov

cât şi pe toţi cei care primesc învăţături potrivnice credinţei pravoslavnice.

Apoi urmară blesteme grele: împotriva celor care tăgăduiesc harul răscumpărării, a celor care tăgăduiesc sfintele taine şi a celor care nu recunosc soborurile sfinţilor părinţi şi tradiţiile lor.

„Blestemaţi cei ce cred că monarhii pravoslavnici nu se urcă pe tron cu voia lui dumnezeu şi nu sunt miruiţi de sfântul duh, care le insuflă putere pentru îndeplinirea acestei înalte chemări, precum şi cei care îndrăznesc să se răzvrătească împotriva lor şi să-i trădeze. Blestemaţi cei ce necinstesc şi hulesc sfintele icoane!...” Şi la fiecare strigare a lui, corul răspundea tărăgănat, ca un suspin uşor, îngeresc: „Anatema!”

Din mulţime, se auzeau de mult plânsete isterice de femei.

Protodiaconul se apropia acum de sfârşit, când dascălul se urcă în amvon, aducând un bileţel scurt de la părintele protoiereu: „Conform dispoziţiei preasfinţiei sale, să fie anatemizat boierul Lev Tolstoi. Vezi trebnicul cap. 1”, scria în bileţel.

Diaconul Olimpi cântase îndelung şi-l cam durea gâtul. Cu toate acestea, îşi drese glasul şi începu iar: „Binecuvântează, stăpâne!” Mai mult ghici decât auzi bolboroseala slabă a bătrânului arhiereu:

„Protodiaconia-ta binecuvântată fie de domnul dumnezeul nostru, întru anatemizarea hulitorului de dumnezeu şi necredinciosului întru credinţa lui Hristos, boierul Lev Tolstoi, care tăgăduieşte sfintele taine ale bisericii. În numele tatălui, al fiului şi al sfântului duh, amin!”

Deodată, Olimpi simţi că i se face părul măciucă, rămânându-i ţeapăn, greu şi aspru ca de sârmă. În aceeaşi clipă, îi veniră în minte, cu neobişnuită limpezime, minunatele cuvinte ale povestirii din ajun:

„...trezindu-se din somn, Eroşka ridică fruntea şi se uită cu băgare de seamă la fluturii de noapte care se roteau în jurul flăcării mişcătoare a lumânării şi nimereau în ea.

— Prostule! Prostule! zise el. Unde te bagi? Prostule! Se ridică şi cu mâna începu s-alunge fluturii.

Ai să te arzi, prostuţule, vino încoace că doar e loc de ajuns, urmă el cu glas duios, silindu-se să prindă cu îndemânare aripioarele fluturelui între degetele-i noduroase şi apoi să-i dea drumul.

Singur vrei să te prăpădeşti, dar mie mi-e milă de tine.”

„Dumnezeule, oare pe cine afurisesc eu? se întreba diaconul

înfiorat. Într-adevăr, chiar pe el! Şi doar am plâns toată noaptea de bucurie, de înduioşare şi de atâta gingăşie.”

Dar, supunându-se orânduirii de mii de ani, rosti groaznicele şi zguduitoarele cuvinte ale afuriseniei, care se prăbuşeau peste mulţime ca sunetele unui clopot uriaş de aramă...

„Fostul preot Nikita şi călugării Serghi, Savatie, Dorofei şi Gavril... hulesc sfintele taine ale bisericii şi nu vor să se pocăiască şi să se supună adevăratei biserici. Pentru fapta aceasta potrivnică lui dumnezeu, afurisiţi să fie...”

Mai aşteptă puţin, să se potolească ecoul glasului său în biserică. Acum era roşu şi asudat tot, vinele i se umflaseră de amândouă părţile gâtului, ajungând fiecare de grosimea unui deget.

„...O dată, şedeam pe malul unui râu şi, pe neaşteptate, văd că din susul apei vine un leagăn. Era întreg, numai cu o margine ruptă. Şi atunci m-au prins gândurile. Oare al cui să fie leagănul? Pesemne, mi-am zis, c-au năvălit diavolii voştri de soldaţi într-un aul, au răpit femeile cecene, iar pe copilaş l-o fi omorât vreun blestemat! L-o fi apucat de picioruşe, dându-l cu capul de pereţi! Parcă nu aşa se întâmplă? Ehei, oamenii n-au suflet... Şi, la gândurile acestea, m-a cuprins mila. Îmi ziceam c-au aruncat leagănul, pe femeie au luat-o, casei i-au dat foc, iar djighitul o fi pus mâna pe puşcă, pornind să prade prin părţile noastre.”

„...vrând să încerce duhul domnului, ca vrăjitorul Simon, ca Anania şi ca Safir, aidoma unui câine care-şi înghite până şi murdăriile... Fie ca el să aibă zile puţine şi amare, ca rugăciunea lui să rămână păcătoasă şi diavolul să-l stăpânească, fie ca afurisenia să cadă pe toată seminţia lui şi să se şteargă de pe pământ amintirea numelui său... asupra lui să cadă blestemul şi anatema, nu o dată, nu de două ori, ci de nenumărate ori... Să tremure asemenea lui Cain, să fie lovit de lepră, să se spânzure ca Iuda, să piară ca vrăjitorul Simon şi să pice trăsnit ca Arie, să crape fără veste ca Anania şi Safir... să fie alungat şi afurisit de biserică, şi nici după moarte iertat să nu fie, iar trupul pulbere să nu i se facă, nici ţărâna să nu-l primească, ci în gheena veşnică să se cufunde şi chinurile lui să nu înceteze nici ziua, nici noaptea...”

Dar în gând îi mai veneau minunatele cuvinte:

„Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului. Nimic nu-i cu păcat. Uite, de pildă, fiarele... Trăiesc şi-n stufărişul nostru şi-n stufărişul tătarilor. Unde se opresc, acolo li-e casa. Mănâncă ce le trimite dumnezeu. Iar ai noştri spun că de aceea o să ardem în

focul cel veşnic. Eu cred că toate-s numai minciuni.”

Protodiaconul se opri deodată şi închise zgomotos vechea carte de rugăciuni. Urmau blesteme şi mai îngrozitoare, pe care, ca şi canoanele ce se cereau la spovedania oamenilor paşnici, n-ar fi putut să le născocească decât numai mintea mărginită a călugărilor din cele dintâi veacuri ale creştinismului.

Faţa i se făcuse vânătă, aproape neagră, iar cu degetele strângea ca-n spasme parmaclâcul amvonului. I se păru că leşină. Dar izbuti să se stăpânească... Pe dată, încordându-şi din răsputeri glasul uriaş, începu solemn:

— Bucuria noastră pământească, floarea şi podoaba vieţii, cu adevărat slugă şi prietenul lui Hristos, boierul Lev...

Se opri o clipă... În biserica ticsită de lume, nu se mai auzea nicio şoaptă, nici tuse, nici hârşâit de tălpi. Era înfricoşătoarea linişte, când sute de oameni tac, supunându-se unei singure voinţe, cuprinşi de un singur simţământ. Ochii protodiaconului se umplură de lacrimi, înroşindu-se numaidecât... O clipă, faţa i se făcu atât de minunată, cum numai în extazul inspiraţiei poate fi faţa unui om. Îşi mai drese o dată glasul, încercă în gând să urce cu două semitonuri şi strigă năprasnic, umplând uriaşa catedrală cu vocea lui nemaipomenită: ...„Mulţi ani trăiască-ă-ă!”

În loc să întoarcă lumânarea cu flacăra în jos, cum se cuvenea după orânduirea anatemizării, o ridică sus, deasupra capului.

Degeaba mai sâsâia dirijorul corului, încercând să-şi oprească din cântec băieţandrii, zadarnic îi lovea cu diapazonul în cap şi le închidea gura... Ca trâmbiţele arhanghelilor cu sunete luminoase şi argintii, strigau bucuroşi de răsuna toată biserica: „Mulţi ani trăiască, mulţi ani trăiască, la mulţi ani!”...

În amvonul protodiaconului Olimpi, se şi urcaseră un funcţionar din consistoriu, dascălul şi diaconeasa speriată.

— Lăsaţi-mă... lăsaţi-mă în pace! şopti şuierător şi mânios protodiaconul Olimpi, dând la o parte cu dispreţ pe unul dintre ei. Mi-am stricat glasul numai în cinstea domnului şi a lui... În lături!

Trecând în altar, îşi scoase veşmintele de brocart, sărută orarul cu înduioşare de rămas bun, îşi făcu cruce în faţa icoanei din spatele jilţului, apoi coborî în catedrală. Mai înalt cu un cap decât toţi ceilalţi, păşea măreţ, impunător şi trist, iar credincioşii se fereau din calea lui, fără voie şi cu o teamă ciudată, făcându-i loc larg. Ca un monument de piatră, trecu prin faţa scaunului episcopal, nu-i aruncă nici măcar o privire, şi ieşi...

Diaconeasa cea mărunţică îl ajunse din urmă abia în grădina catedralei, unde începu să bâiguiască, plângând şi trăgându-l de mâneca anteriului:

— Ce-ai făcut, blestematule?... Ai luat-o cu votca de dimineaţă, beţivan păcătos ce eşti! Mare noroc o să ai, dacă numai te-or surghiuni la mânăstire, să cureţi latrinele... Porc neruşinat! Cine ştie la câţi am să fiu nevoită să mă ploconesc acuma, din pricina ta, măscăriciule... Vită încălţată! Mi-ai mâncat viaţa!

— Totuna mi-e! şuieră printre dinţi diaconul, uitându-se în pământ. Am să car cărămizi, am să mă fac acar, sau salahor, sau portar şi, oricum, diacon tot nu mai rămân! Chiar de mâine... Nu mai vreau... Nu mai vreau... Nu mă mai rabdă inima! Cred din tot sufletul în Hristos şi în apostoleasca biserică, aşa cum glăsuieşte crezul. Dar ura nu încape în inima mea! „... Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului”, zise el deodată binecunoscutele şi minunatele cuvinte.

— Dobitocule! Of, că prost mai eşti! răcni diaconeasa. Nu mai spune!... Spre bucurie? Las' că te bag eu în casa de nebuni, să te tot bucuri acolo!... Am să mă duc la guvernator, am s-ajung chiar până la ţar... Ai băut de ţi-ai pierdut minţile, neisprăvitule!

Atunci, protodiaconul Olimpi se opri cu faţa spre ea şi, privind-o cu ochii lui mari, care scăpărau de mânie, rosti răspicat şi aspru:

— Ei şi?!

Pentru întâia oară în viaţă, diaconeasa tăcu sfioasă şi se îndepărtă încet de bărbatul ei. Pe urmă, îşi ascunse faţa în batistă şi începu să plângă.

Iar el porni mai departe, uriaş, întunecat şi măreţ ca un monument...

1913

ARICIUL

În vacanţa de vară, profesorul de limba latină, Ieronim Vassianovici Predtecenski, s-a hotărât să plece din capitală şi, după discuţii îndelungate şi furtunoase cu soacra, nevasta şi fata lui mai mare, au părăsit împreună micul apartament din cartierul Petersburg şi s-au aciuiat cu toţii în colţul cel mai îndepărtat al staţiunii climaterice Sâriţî...

Pentru prima dată în viaţa lui avea la dispoziţie o vilişoară, modestă, cu o terasă cu geamlâc, cu patru straturi unde urmau să se sădească ridichi, morcovi, mărar şi alte legume şi se aşezaseră două ghivece de trandafiri aduse din oraş. De undeva, a apărut pe negândite şi o căţeluşă jerpelită, numită numaidecât Credincioasa.

Pe terasă, sub o fotografie, atârna un barometru vechi şi ruginit. Ieronim Vassianovici se apropia de el în fiecare dimineaţă şi ciocănea cu degetul în geam, ca să afle cum va fi vremea spre seară.

Dar barometrul indica, încăpăţânat, vreme bună, deşi ploua tot timpul.

Lângă barometru se afla un borcan gol de dulceaţă de vişine, înăuntru cu o scăricică şi cu o broscuţă verde.

Profesorul susţinea că broscuţa e bolnavă fiindcă de vreo câteva săptămâni nu cobora de pe scăricică, stăruind şi ea să arate vreme senină şi călduroasă.

Nici măcar reumatismele bătrânei dădace nu erau de niciun ajutor, deşi ele reprezentau unul din mijloacele cele mai sigure pentru prezicerea timpului.

După o examinare mai atentă s-a constatat că broscuţa era de cositor şi vopsită cu vopsea verde. Probabil că o cumpăraseră vilegiaturiştii de anul trecut din piaţa Alexandrovski, şi la plecare nu o luaseră cu ei.

Profesorului Predtecenski nici nu-i trecea prin gând că în viitor îl aşteaptă mari neplăceri.

Legumele sădite de el n-au încolţit, iar răsadurile de flori cumpărate de la un vânzător ambulant se ofiliseră şi-şi lăsaseră triste capul în jos. Copiii, care poate vedeau pentru prima dată verdeaţă şi soare şi alergau cu picioarele goale prin iarba acoperită de roua dimineţii, se zburdălniciseră cu totul.

Dacă s-ar fi mulţumit numai să ude gardurile străine şi să spargă toate geamurile de la casa vecină cu praştia, n-ar fi fost nimic... dar mai îngrozitor decât orice a fost faptul că într-o zi i-au adus în casă un arici.

Copiii au venit cu un tânăr misterios, de vreo nouăsprezece ani, care avea ochiul stâng învineţit, iar falca legată cu o basma. S-a recomandat:

— Eu sunt cel mai de seamă furnizor de arici! Am un exemplar de culoare aurie puţin comună, care se cheamă „Imperială”. Caii de culoarea aceasta se numesc „Isabella”!

Desigur că propunerea le-a plăcut foarte mult băieţilor.

Profesorul a ieşit în uşă să se tocmească personal cu vânzătorul.

— Ţi-aş da vreo douăzeci de copeici pentru ariciul ăsta, a zis Ieronim Vassianovici.

— Vai de mine! a exclamat indignat vânzătorul. Păi pe mine m-a costat douăsprezece ruble! Cum să-l dau cu douăzeci de copeici? Un arici ca ăsta?

— Sunt convins că nu merită mai mult, a răspuns calm profesorul. Acum preţurile aricilor sunt foarte scăzute...

— Fiindcă îmi place de dumneata, boierule, ţi-l dau cu cât mă costă. Ia-l cu cinci ruble. Ştii şi dumneata că acum un arici e lucru rar... Nu e sezonul lor.

— Douăzeci de copeici, a repetat cu hotărâre Ieronim Vassianovici.

— Eh, domnule, tare aş vrea să-l vând, se tânguia vânzătorul.

Şi până la urmă i l-a vândut cu douăzeci de copeici.

Din ziua aceea, au început chinurile profesorului. Chinuri adevărate, prin care nu mai trecuse niciodată, nici chiar atunci când din cauza unei note proaste elevi de-ai lui încercau să se sinucidă cu un glonţ de revolver sau să se arunce pe fereastră de la etajul al doilea.

Mai întâi, soacra, o femeie bolnavă şi ipohondră, hotărî că aricii aduc nenorociri şi că ar putea să înţepe copiii şi să le transmită cine ştie ce boală molipsitoare. A mai spus că aricii sunt animale murdare şi răspândesc un miros urât. Desigur, imaginaţia nu o

ajuta să născocească multe neajunsuri pe care le-ar putea pricinui un arici, dar înţeleapta bătrână s-a dovedit a fi totuşi o bună prezicătoare.

Noaptea, ariciul umbla după şobolani. Alerga prin toată casa, făcând zgomot cu lăbuţele, de parcă juca un ţăran din Riazan, cu chef, tropăind cu opincile sale de curmei de tei. Când dădea peste vreun şobolan sau şoarece, se rostogolea peste el cu acele, după aceea îl căra într-un ungher întunecos şi începea să-i rupă cu dinţii şira spinării.

Cu cei doi copii era foarte prietenos şi numai lor le îngăduia să-i mângâie botişorul frumos de animal şiret, cu ochi mici strălucitori, care semăna puţin cu râtul unui porc.

Dar uite că ariciul a făcut-o boacănă de două ori în şir. S-a urcat într-o jucărie a copiilor – un automobil lung cam de un sfert de metru. Soacra, de care depindea toată bunăstarea familiei, a ieşit întâmplător pe terasă şi, ce să vadă? Automobilul luneca pe un plan înclinat (podeaua balconului era cam aplecată într-o parte), iar în automobil cine şedea? Ariciul, sprijinit cu lăbuţele pe volan şi făcând:

— Tef, tef, tef, tef!

Copiii au lămurit-o cu mare greutate că nu era vorba de nicio vrăjitorie şi, deşi până la urmă i-a crezut, a mai tremurat încă multă vreme de spaimă.

În ziua următoare, ariciul i-a făcut o surpriză şi mai neplăcută. Soacra căuta nişte jucării pentru nepoţei, dar ariciul se băgase tocmai în coşul cu jucării. Când bunica a ridicat capacul coşului şi a văzut că toţi elefanţii de postav, de lemn şi de pluş se mişcă de parcă ar fi vii, a căzut pe spate cât era de lungă. Nu mai e nevoie să spunem că după ce şi-a blestemat ginerele, a plecat în oraş chiar a doua zi.

Părinţii au vrut să alunge ariciul, dar copiii i-au luat apărarea. Şi-apoi şi el se obişnuise cu locuinţa.

Într-un timp, a început să dea târcoale prin curte un dihor mâncător de păsări. Închipuiţi-vă întâlnirea dintre aceste două animale neînduplecate şi rele. Într-o dimineaţă, au fost găsiţi amândoi morţi, dar nimeni nu a putut să descleştеze din trupul dihorului fălcile înţepenite ale ariciului.

Profesorul Predtecenski s-a mutat imediat de la vilă în oraş. Pentru că, vedeţi dumneavoastră, omul se temea de jivinele primejdioase de felul aricilor.

Copiii au plâns însă amarnic moartea animalului. Şi-au făcut din ziare nişte odăjdii bisericeşti – dracii de ei! – iar din sfori şi pietre nişte cădelniţe şi, cu ochii plini de lacrimi adevărate, au cântat:

— Odihneşte-l, doamne, pre robul tău, ariciul!

1913

CHAUDEAU

— Orice-aţi zice, domnilor, astăzi mi-am meritat ţigara de seară. Nikolaşa, veşnicul meu asupritor, dădaca mea morocănoasă, n-are decât să bombăne şi să se încrunte. Vă mulţumesc. Nu mă interesează dacă ţigara e tare sau slabă.

Într-ascuns, acoperindu-mi ochii cu palma şi uitându-mă printre degete, îl priveam pe actorul acesta uimitor. Era înalt, muşchiulos, vânjos, cu pielea albă, cu aerul unui flăcău rus, simplu şi frumos. Avea genele albicioase, iar părul, blond şi ondulat. Nările i se arcuiau într-o tăietură adâncă. Faţa lui, care la început părea lipsită de expresie, era gata oricând să se transforme în cel mai neaşteptat personaj de basm. Cu numai o oră mai înainte îl văzusem dintr-o lojă a teatrului, nu pe el, ci pe adevăratul Ivan cel Groaznic, apărând în piaţa din faţa catedralei din Pskov, pe un cal mare, alb, în sunetele clopotelor şi în urletele unei mulţimi uriaşe. Legendarul tiran avea un aspect straniu. Un bătrânel uscăţiv şi mic, cu o bărbuţă de ţap, cu o faţă tătărească, bănuitoare şi stafidită, cu ochii înguşti, îmbrăcat în zale cenuşii, obosit de drumul lung, ros de sute de boli cronice, desfrânat, setos de sânge, muieratic şi totodată misogin, intrigant, laş, inteligent, bigot şi totodată ateu. Deasupra catedralei, printre norii cenuşii-portocalii, plutea luna. Am simţit cu toată fiinţa mea cum mă copleşeşte groaza înfricoşătoare a locuitorilor din Pskov, îngenuncheaţi, pe care apoi Ivan cel Groaznic îi va pomeni cu cinismul său naiv, specific, şi cu ironia-i caustică: „Primeşte, doamne, sufletele lor”.

„Prin ce minune, mă gândeam eu, poate un om obişnuit, un simplu muritor, să aibă o atât de mare putere de întruchipare? Şi unde este limita dintre entuziasmul artei şi chinurile căutărilor? Iată, în clipa aceasta, când mă uit la el, am impresia că vorbeşte aproape mecanic. Zâmbeşte, glumeşte, răspunde în acelaşi timp la trei inşi, dar probabil că toate gândurile lui sunt şi acum pe scenă, unde minunatele decoruri par atât de urâte din apropiere, unde lumina rampei te orbeşte, unde cântă o orchestră exigentă şi un cor neascultător, unde ameninţă bagheta dirijorului, şuieră glasul suflerului şi unduie masa neagră a spectatorilor – animalul acesta cu o mie de capete, adorat şi dispreţuit, milostiv şi darnic, care se cheamă publicul.”

Şi cât de plăcute trebuie să fie pentru creatori puţinele clipe de odihnă deplină după ce au săvârşit acel eroism atât de greu, dar atât de plin de satisfacţie.

Nu degeaba Puşkin, când a terminat monologul lui Pimen şi a pus ultimul punct a început să alerge emoţionat în sus şi în jos prin odaie, frecându-şi mâinile şi lăudându-se singur, cu un entuziasm copilăresc: „Grozav mai e şi Puşkin ăsta! Bravo lui!”

Actorul povesteşte domol despre primele sale succese de la Scala din Milano. Spune că biruinţa lui îndrăzneaţă, nu numai asupra publicului răsfăţat şi pretenţios din Milano, dar şi asupra rivalilor săi, a corului, a orchestrei şi a ziarelor, e o poveste veche, pe care o cunoaşte aproape toată lumea. Dar iată că s-a înviorat, a uitat chiar de ţigara pe care o dorea de atâta vreme, ochii lui strălucesc de îndrăzneală tinerească, şi în faţa noastră se află iar un alt om. Are douăzeci şi cinci de ani, e plin de sănătate, de pasiune şi efervescenţă lăuntrică, rătăceşte fără griji, pus pe ştrengării – asemenea multor ruşi talentaţi şi răzvrătiţi – prin oraşele, pe fluviile şi pe drumurile marii şi neorânduitei sale patrii, observă totul, învaţă totul, căutându-se parcă pe sine însuşi.

— Pe vremea aceea am ajuns într-un orăşel de pe Volga. Cântam în cor. Bineînţeles că în cor nu poţi să-ţi dai drumul, mai ales când ai o voce atât de ingrată ca cea de bas. Pe atunci nu cunoşteam nici puterea vocii mele şi nici însuşirile ei. Şi cum aş fi putut să le cunosc când tot timpul trebuia să fiu fondul, cadrul, sau – să zicem – canavaua pe care ţes broderia tenorul cu voce dulce ori soprana de coloratură?

Şi grozav mai voiam să cânt! Dorinţa îmi provoca aproape o durere fizică! Uneori, ascultam ariile lui Mefisto, ale lui Marcel sau

ale Morarului şi mă gândeam: „Nu, nu-i asta, eu n-aş cânta aşa, ci altfel”... Totuşi, învăţam multe romanţe şi arii... aşa... pentru mine... pentru propria mea plăcere.

Le învăţam, pe ascuns, fără ştirea colegilor mei din cor, fiindcă, deşi e vorba de obicei de oameni foarte blajini şi buni tovarăşi, le place să râdă pe socoteala altora. Au limbi ascuţite şi sunt meşteri mari la porecle! De altfel, nu-i condamn, fiindcă viaţa lor nu e uşoară. Sărăcie... carieră ratată... şi, pe deasupra, mai şi văd pe câte unul bucurându-se de un succes enorm, de multe ori cu totul nemeritat. Şi totdeauna îi roade gândul: „De ce n-am parte şi eu de laurii aceştia? Asta-i dreptate?” Iată de ce mă temeam de colegii mei.

Şi tocmai atunci mi-a ieşit şi norocul în cale. La teatrul unde cântam venea un Mecena de prin partea locului, un om bogat, mare amator de muzică. Era bătrân. Fireşte, un diletant, dar cu o ureche foarte fină şi cu mult gust. Băgasem de seamă de mai multă vreme că în timpul repetiţiilor şi al spectacolelor mă urmărea din ochi şi mă asculta cu atenţie. Mă simţeam chiar puţin stânjenit din pricina asta.

Într-o zi, după repetiţie, m-am întâlnit cu el pe coridor şi am plecat împreună de la teatru. Deodată, m-a întrebat: „Ia ascultă, dragul meu, de ce nu încerci să dai un recital? Măcar aşa, de probă. Bănuiesc că ai pregătite unele bucăţi preferate?” Fireşte, i-am mărturisit gândurile mele tainice. Şi mi-aduc aminte că inima îmi bătea cum nu-mi mai bătuse niciodată.

„Aş avea un foarte bun prilej, mi-a spus el. Peste două săptămâni se va da un mare concert de binefacere, la clubul nobililor. O să te trec chiar astăzi pe afiş. N-ai frac? Fleacuri. E drept că pentru o namilă ca dumneata va fi cam greu de găsit... Însă, nu-i nimic... O să ne descurcăm. Dar, ia spune, nu o să te intimidezi?” „Ba o să mă intimidez, am răspuns eu. Mă cunosc. Mi se pune pe neaşteptate un nod în gât... Şi-apoi, pe scenă nu ştii ce să faci cu mâinile... Mă tem, Serghei Vasilievici, c-o să ne străduim degeaba... O să mă fac de râs, dar nu-i nimic... eu trec şi peste asta, însă dumneavoastră o să vă fie ruşine din pricina mea... Ce credeţi?” „Nu-i nimic, a răspuns el, să încercăm pe riscul şi răspunderea mea. Cu dumnezeu înainte! Când vrei să intri într-un râu rece, n-o faci treptat, ci... te zvârli deodată, cu capul în jos... Principial, sunt duşmanul oricăror măsuri şi mijloace de remontare, dar, ascultă-mă pe mine, înainte de concert bea un *chaudeau.”*

Ne-am despărţit. În drum spre casă, mă gândeam: „«Şodo»... Lui îi e uşor să folosească vorbe mari. Dar ce-o fi chestia asta misterioasă şi din ce s-o face?”

Nu am izbutit să dezleg misterul aproape până în seara concertului. Cu cât se apropia clipa hotărâtoare, eram tot mai emoţionat. În cele din urmă, m-am hotărât să mă duc la un coleg, anume Ţepetovici. Era un bas posomorât şi un beţiv liniştit. Dacă soarta i-ar fi surâs, ar fi reuşit probabil în roluri de asasini plătiţi. În seara când m-am dus la el, pe toate gardurile şi în cele mai bune magazine şi apăruseră afişe roşii cu programul concertului.

E drept că numele meu se tipărise cu litere mici, şi după el scria – şi alţii. Dar vă daţi seama ce ameţeală m-a apucat, când mi-am văzut pentru prima oară numele tipărit pe un afiş.

Aşadar, m-am dus la Ţepetovici şi i-am spus: „Vezi, frate, pe tine nu te invită nimeni să-ţi dai concursul la un concert, dar pe mine m-au invitat... şi chiar la clubul nobililor”. „Ei şi ce? a răspuns el calm, arătând cu mâna spre masă. Uite, aici ai votcă, chiftele şi mere. Vezi de prinde puteri... Altceva?” „O să fiu îmbrăcat în frac. Şi-o să ţin note în mână.” „Ei şi?” „Mai lasă-l pe «ei şi» deoparte, ce mă tot plictiseşti cu el? Tu când crezi că o să te bucuri de o cinste ca asta? O să putrezeşti în cor... Între altele, o să iau un «şodo»”. „Ei şi ce-i?” „Păi tocmai asta e. De, e lucru serios şi nu tocmai ieftin. Grozav te pricepi tu la «şodouri».”

Şi omul acesta calm s-a înfuriat deodată: „Eu nu mă pricep? Dobitocule! Un *chaudeau* se face cât se poate de simplu. Amesteci coniac, zahăr, lămâie şi ouă. Asta-i tot. Şi, la urma urmei, ieşi afară! Nu mă plictisi cu prezenţa ta stupidă (avea obiceiul să folosească un stil elegant).”

Am plecat. Îi eram nespus de recunoscător. Aşadar... Ouă... Lămâie... Zahăr... Coniac... A dracului treabă, numai de nu m-aş încurca...

În momentul acela, dispuneam de vreo trei ruble, pe care le făcusem uitate. Le păstram să le am la mare nevoie. Cu nouăzeci de copeici mi-am cumpărat o jumătate de kilogram de coniac. Apoi am luat două lămâi, o jumătate de kilogram de zahăr şi cinci ouă fierte, tari. Şi toate astea le-am înghiţit cu conştiinciozitate.

Însă m-am îmbătat. Ştii că nu pot să sufăr beţivii. Dar atunci, din lipsă de obişnuinţă, m-am îmbătat, de ce să n-o mărturisesc? Şi mi-am spus: „Ce-o fi să fie!”

Am urcat scara de marmură, acoperită la mijloc cu un covor

roşu, îngust. Lumină multă. Miros de parfum. Plante tropicale. Serghei Vasilievici mi-a ieşit în întâmpinare: „Dragul meu, n-ai băut cam mult? Se poate? Pentru ce?” Şi în aceeaşi clipă, am văzut într-o oglindă uriaşă, care se întindea de la podea până la tavan, un om înalt, îmbrăcat cu un frac negru, de împrumut, cu un plastron alb. Am văzut un tip palid, cu nişte ochi nefiresc de strălucitori. Oi fi eu, ori altul?

Nu-mi mai aduc aminte cum a trecut timpul până când mi-a venit rândul. Ştiu doar că şedeam într-un fotoliu adânc şi-mi tremurau picioarele. În sfârşit, am fost chemat. Am ieşit pe scenă. Sala era plină. Fracuri, uniforme de gală, rochii de culori deschise, evantaie, afişe, căldură, umeri trandafirii de femeie, coafuri elegante, foşnet, murmure...

Trebuia să mă acompanieze dirijorul corului nostru, un om foarte sever. Iar pianul era dezacordat şi greşea cu un sfert de ton. În clipa aceea, am uitat parcă toate romanţele pe care le ştiam pe dinafară. I-am spus lui Karl Iulievici: „Cântaţi *grenadirii...”*

S-a uitat la mine, s-a mirat, dar m-a ascultat fără să crâcnească. Nici nu putea face altceva în clipa aceea.

Oh, doamne, cum am cântat atunci! Dacă aş putea să mai cânt aşa măcar o dată în viaţă! Am înţeles, am simţit că vocea mea umple şi zguduie clădirea uriaşă. Dar, din pricina sfielii; primele cuvinte le-am cântat aproape în şoaptă:

Doi grenadiri din Rusia veneau,

Spre Franţa-ndreptându-se iară;

Şi-abia mult mai târziu, după ani de zile, am aflat că numai aşa trebuia începută această baladă plină de farmec.

Uitasem de public. Şi iată că s-a apropiat momentul cel mai teribil:

Atunci, împăratul, pe cal va veni

Să-şi scoale din groapă soldatul...

O, măreţ împărat, legendă nemuritoare! Da, da! Îl vedeam galopând printre mormintele veteranilor. Vedeam chipul lui sumbru, împietrit, minunat şi înfricoşător, ca al soartei însăşi. Vedeam cum se deschideau mormintele, şi marii morţi ieşeau din ele la chemarea comandantului.

Când am cântat cuvintele acestea, am simţit cum mi se ridică părul măciucă în cap. Întreaga sală s-a sculat ca un singur om în picioare... Da, s-a sculat în picioare!

Bineînţeles că au urmat aplauze, elogii şi toate celelalte. Serghei

Vasilievici mi-a strâns mâna cu căldură. Un reporter se tot învârtea în jurul meu, luând note, doamne necunoscute mă felicitau. Dar altceva m-a impresionat şi m-a mişcat până în adâncul inimii. Am ieşit pe coridorul întunecos, care ducea spre cabina artiştilor. Mâinile îmi erau umede şi reci. Capul îmi ardea. Gâtul mi se uscase. Parcă deliram. Deodată, cineva s-a lipit de mine şi a început să-mi plângă la piept. Când m-am uitat mai bine, l-am recunoscut pe Ţepetovici.

„Îngerul meu... dragul meu... nu mi-am închipuit niciodată că tu... că eşti atât de talentat... Te rog să mă ierţi... Toate căile îţi sunt deschise!”

E mort acum, de aceea povestesc despre el toate acestea. Dar el şi *numai el* m-a împins pe calea unde spinii se împletesc cu trandafirii. M-a împins fiindcă am crezut neclintit în vorbele lui.

1915

GRUNIA

Tânărul scriitor, Guşcin, a avut noroc. În anul acela a izbutit să publice într-un săptămânal trei nuvele, o nocturnă, două studii psihologice, o suită (nici el nu ştia ce înseamnă acest cuvânt) şi cinci poezii, dintre care una – un sonet de douăzeci şi patru de versuri, care a atras atenţia criticii mărunte de la rubrica „De toate

pentru toţi”. Chiar marele Neejmakov i-a spus în minunatul său dialect de pe Volga, la al zecilea pahar de ceai cu lămâie şi cu covrigi de Vâborg:

— Tu, frate, Koleaka, hm, cum să-ţi spun... care va să zică... Poţi să munceşti... iese chiar bine, ca să zic aşa... Numai că, frăţioare, când scrii, trebuie să priveşti înăuntrul lucrurilor, substratul lor, chiar miezul care va să zică... O-ho-ho... Guşcin în miez[1]... Ăsta-i un adevărat calambur. Ca să iasă bine, frăţioare, trebuie să cunoşti lucrurile despre care scrii până-n temelie, până la cel mai mic amănunt. Ca să nu iasă, mă-nţelegi, vorbărie goală! Studiază limba, obiceiurile, moravurile, particularităţile. Uite-aşa... Ţi-aminteşti cum am scris eu în *Schiţe de pe Irtâş? „Aida s andaloi na elan poelozit”.* Ce înseamnă asta? Tocmai aici e tot şpilul! În traducere ar ieşi cam aşa: „Hai să ne plimbăm prin poeniţă”. Asta înseamnă să studiezi limba cu adevărat. Aşa să faci şi tu, drăguţule. Să te lipeşti de glie, de miezul ei, de adâncurile ei, de ţâţa ei binefăcătoare şi să sugi ca un prunc. Nu mai vrei un ceai? Atunci rămâi cu bine. E timpul să mă apuc de romanul meu cel blestemat. Du-te, prietene, în provincie, priveşte, adulmecă, rumegă, şi tinereţea ta se va înnoi precum puiul de vultur. Că la tine parcă toate-s bune şi la locul lor, dar tot mai lipseşte ceva... Cu bine, băiete!

Neejmakov purta o bluză albastră de catifea cu guler răsfrânt şi la gât, o fundă bogată, albă, de *crêpe de Chine.* Guşcin şi-a făcut rost şi el de o hăinuţă de catifea maro, precum şi de o cravată albă de batist. Ca şi Neejmakov, şi-a cumpărat un *pince-nez* şi şi-a lăsat părul bălai să-i crească lung, ceea ce făcea ca faţa lui palidă, cu trăsături oarecum feminine, să semene şi mai mult cu o icoană a maicii domnului. După convorbirea prietenească, a ieşit în stradă, s-a gândit puţin şi s-a hotărât să urmeze sfatul marelui său dascăl – să se lipească de pământ.

Taică-său era uriadnic într-un colţ uitat de lume din judeţul Vesiegonsk. Guşcin ascundea totdeauna profesia părintelui său. „Sunt fiu de păstor”, spunea el cu modestă mândrie poetică, şi chiar a amintit lucrul acesta într-o poezie şchioapă: *„Fiu de păstor, cunosc ţinutul meu natal”.* Îl flata foarte mult gândul să arate familiei, vecinilor, preoteselor şi conţopiştilor pe care-i cunoştea, ce ajunsese el. Pe vremuri, toţi îl ştiau ca pe un băieţandru abia răsărit, care-şi făcea slujba pe lângă administraţia de plasă, pe

[1] Joc de cuvinte. Guşcin vine de la cuvântul *guşcea* – miez (n. t.).

când acum – ia seama – era scriitor cu o anumită reputaţie, se tutuia cu celebrităţile şi întreaga Rusie îi citea operele. Şi ce vorbe sonore o să folosească el: „redactor”, „onorar”, „corectură”, „pus în pagini”, „şpalturi”, „matriţe”, „linotip”.

Călătoria a fost plăcută. Până la gara Bologoe, a făcut rost de un bilet gratuit de clasa a doua de la un scriitor prieten, funcţionar la serviciul mărfurilor neridicate. De la Bologoe la Râbinsk, a plătit o nimica toată pentru un bilet de clasa a treia, iar de la Râbinsk la Vesiegonsk, l-a băgat fără bani într-o cabină unchiul şi consăteanul său Kuropatkin, care în timp de iarnă cumpăra de la ţăranii săraci cânepă, fuse, hulube de car, ulei şi in, iar vara era agent la o asociaţie ţărănească de navigaţie, proprietara a două vaporaşe, ce făceau curse de la Râbinsk la Ustiujnaia şi înapoi.

Guşcin nu depăşise încă vârsta aceea minunată (pe care, de altfel, unii nu o depăşesc nici la cincizeci de ani), când omul nu găseşte nici în natură şi nici în lume nimic mai interesant, mai important şi mai frumos decât propria sa persoană. De aceea, în vagon, şi seara, şi a doua zi – izbutise să intre în vorbă cu vreo câţiva pasageri, cu uşurinţa caracteristică întâlnirilor în tren. Guşcin se plictisea totdeauna de moarte dacă interlocutorul său vorbea despre el însuşi şi cu atât mai mult îl apuca plictiseala când convorbirea se referea la probleme abstracte sau sociale. De aceea, printr-o întorsătură abilă, aducea vorba despre propria sa persoană. De pildă, zicea parcă în treacăt: „Iarna oboseşti grozav şi odihna îţi aduce o mare bucurie”, sau: „Nimeni nu are mai mult de suferit din pricina condiţiilor de astăzi ca noi”, sau: „Asta e bine s-o spui oamenilor pe data de douăzeci”. Altă dată, se dovedea pe neaşteptate neobişnuit de bine informat despre componenţa redacţiilor şi despre slăbiciunile scriitorilor cu renume. Inevitabil, urma o întrebare sfioasă: „Iertaţi-mi indiscreţia, dar dumneavoastră cu ce vă ocupaţi?” Şi răspunsul, dat cu o sfială făţarnică: „Păi, cum să vă spun... Nici nu ştiu dacă să numesc asta o profesie... Vedeţi dumneavoastră, sunt scriitor... Mă cheamă Guşcin.” „Aha! Îmi pare foarte, foarte bine de cunoştinţă. Păi cum nu, cum nu... Îmi amintesc perfect. Probabil că am văzut portretul dumneavoastră într-o revistă... E foarte măgulitor să cunoşti un scriitor adevărat. Dar daţi-mi voie să vă întreb...”

Şi aşa se pornea discuţia. E drept că după ce îi înşira verzi şi uscate tovarăşului de drum care căsca şi, în sfârşit, se despărţea de el, Guşcin trecea totdeauna printr-o criză cumplită de greaţă

morală care-i înnegura sufletul, dar nu voia, nu se pricepea, nu putea să se stăpânească de-a căuta senzaţiile emoţionante şi tulburătoare, provocate de setea monstruoasă de celebritate sau să se oprească la jumătatea drumului în minciunile sale pline de isterie.

Uneori, în timp ce flecărea, îşi amintea întâmplător „că plecase să observe viaţa. Că nu trebuia să piardă niciun moment. Că era dator să prindă fiecare trăsătură a feţei oamenilor care-i ieşeau în cale, fiecare gest, fiecare cuvânt demn de relevat.” Şi, printr-un efort de voinţă, se străduia să asculte convorbirile dintre oamenii din compartiment sau de pe culoar. Dar aceştia nu spuneau decât lucruri lipsite de interes.

O clipă, atenţia i-a fost atrasă de un locotenent rănit, decorat cu ordinul „Sfântul Gheorghe.” Pe tâmple şi în jurul ochilor lui se aşternea o paloare ciudată, accentuată, şi când întâlnea privirea cuiva, nu se uita în ochii acestuia, ci prin ei, departe, poate la locurile unde abia trecuse prin clipe cumplite. Paloarea şi privirea lui erau proprii oamenilor care îndураseră zile şi nopţi în şir, fără mâncare şi fără somn, ceea ce depăşeşte chiar şi excepţionala rezistenţă omenească, aşteptând şi văzând mereu moartea cu ochii.

Guşcin îşi spunea: „Acum o să spună lucruri captivante: şuieratul bombelor, exploziile şrapnelelor, ţăcănitul mitralierelor, drapelul, cuvântarea scurta şi înflăcărată ca o licărire de fulger a ofiţerului, strigăte turbate de «ura», beţia luptei...”

Dar nu s-a întâmplat nimic din toate acestea.

Râzând alene şi scuturându-şi mereu scrumul ţigării pe cizme, ofiţerul îi spunea altui tovarăş de drum – om cărunt, cu faţa rasă şi cu un aer serios:

— Şi s-au pus să ne secere cu mitraliera de la un sfert de verstă... Drept în faţa mea, la cinci paşi... Cum să-ţi descriu asta? Parcă ar fi şfichiuit cineva tot câmpul cu un uriaş bici de oţel... Înţelegi, gloanţele stârneau praful, trăgând o linie în faţa noastră. Am alergat până la linia asta. Nu m-am speriat. Nu. De spaimă nu mai putea fi vorba, pentru că o biruisem mai de mult. Eram pur şi simplu aiurit. M-am oprit doar pentru o clipă, apoi mi-am făcut cruce şi am sărit peste linie. Şi porneşte-o-nainte! În jurul meu zgomot, hărmălaie, vuiet, haos. Când m-am uitat înapoi spre oamenii din compania mea, i-am văzut sărind unul după altul peste linia aia, ca nişte berbeci. Dar de toate astea mi-am adus aminte

abia după ce am cucerit tranşeea. Stăteam întins la pământ şi, când mi-au venit în minte săriturile lor caraghioase, am început să râd în hohote. Dintre soldaţi niciunul nu mai ştia de asta. De altfel, nici eu nu mai ştiu cum l-am alungat pe inamic din tranşee. Omoară-mă, nu-mi amintesc! Nici măcar atâtica!

„Iată ce înseamnă să nu fii artist, s-a gândit Guşcin, privindu-l de sus pe ofiţer. A reţinut amănunte fără nicio importanţă şi principalul nu l-a sezisat."

Se înserează... Ţânţarii înţeapă amarnic. Aerul e înăbuşitor. Dinspre coşul vaporului vine miros greu de ulei de uns maşini şi de vopsea. Guşcin rătăceşte singur pe punte de mai bine de şase ore. Uneori intră în salon (care e şi sufragerie), în cabina lui, sau coboară pe puntea clasei a treia. Aruncă o privire în treacăt şi în sala maşinilor, dar fuge din pricina căldurii insuportabile. Se plictiseşte. Pe bord nu e niciun intelectual. Pe puntea de la pupă, câţiva ţărani şed în cerc şi mănâncă scrumbie sărată cu pâine şi ceapă, luându-le cu mâna, şi beau apă pe care o scot din râu cu o găleată. Convorbirile lor sunt greoaie, apăsătoare! Vorbesc de cositul fânului, de datorii la fisc, de muierile care au născut, despre arendaşi, şefi de zemstvă şi agronomi. Convorbiri cenuşii, ţărăneşti, presărate cu înjurături grele, fără niciun rost, convorbiri pe care Guşcin nu le mai înţelege şi care îl dezgustă. Plictiseală de moarte!

Pe la ora unsprezece dimineaţa, după ce trecuse de portul Ciskovo, îşi mâncase porţia de cegă. Nu fusese rea, deşi mirosise a petrol. Dar pe vapor mâncarea se mistuie totdeauna uşor, curând ţi se face din nou foame. Să mănânce iar ceva? Guşcin îşi deschide carnetul unde-şi înseamnă cu grijă orice cheltuială. La el nu se dezminte simţul de prevedere ţărănesc, înnăscut, calculat. „Se duc banii, câte o copeică, câte o copeică, şi până la urmă nici nu ştii cum ţi-ai cheltuit rublele." De altfel, Guşcin e şi cam zgârcit. La Petrograd, pentru o cameră şi o sută de ruble pe lună, ţine registrele a două case mari cu câte şase etaje. Mai copiază şi manuscrisele lui Neejmakov şi mai ciupeşte câte puţin şi de la el, scrie la un ziar note şi mici dări de seamă şi pune cu sârg deoparte câte ceva pentru zile negre.

„Nu, şi-a spus el, băgând cu un oftat carnetul de însemnări în buzunar. Mai bine să beau un ceai cu puţină pâine de secară, şi mai târziu oi vedea."

Apusul incendiază cerul şi apa. A doua zi va fi vânt. Tufişurile de

pe mal au o culoare verde-întunecată. Geamurile unui sătuc îndepărtat ard în lumina sărbătorească roşiatică a apusului, de parcă acolo ar fi o nuntă. Undeva, de prin poieni sau bălţi, se aude corul uniform al broaştelor. Văzduhul este încă uşor străveziu.

La bordul stâng, pe o bancă, şade o fată. Guşcin nu o observase mai înainte, şi acum îi aţâţă curiozitatea. Poartă o rochie neagră, cu o tăietură dreaptă, cu mâneci largi, şi, pe cap, o basma neagră legată după felul călugăriţelor. Pe Guşcin nu-l prea interesează femeile, nici nu ştie cum să se poarte cu ele şi orice femeie îi inspiră teamă. Totuşi, îşi îndreaptă ţinuta şi trece de câteva ori înainte şi înapoi prin faţa fetei, cu mâinile băgate adânc în buzunarele pantalonilor, cu pieptul scos în afară, legănându-se uşor pe fiecare picior şi aplecându-şi graţios capul când într-o parte, când într-alta.

În sfârşit, se aşază lângă ea, îşi pune picior peste picior, iar mâna dreaptă şi-o reazemă de spateaza curbată a băncii. Câtva timp bate darabana cu degetele, fluierând încetişor o melodie falsă, născocită pe loc. Apoi tuşeşte, ca să-şi dreagă glasul, îşi scoate *pince-nez*-ul, care-l stinghereşte, şi se întoarce spre fată. Aceasta are o faţă simplă, tipic rusească, albă, acum trandafirie din pricina luminii apusului, o faţă cu un fel de farmec sfios, parcă de iepure. E puţin cârnă, buzele ei sunt pline, trandafirii, lipsite de voinţă, iar pufuşorul de pe buza de sus îi dă un aer de tinereţe şi naivitate.

Guşcin îşi ia inima în dinţi şi întreabă cu un ton deosebit, politicos, specific din Petrograd:

— Vă rog să mă iertaţi. Nu ştiţi cumva care e portul următor?

— Ilovnia.

Fata pronunţă numele portului, cu un ton dulce, ca de chitară. Glasul omenesc poate fi atât de frumos numai seara, în aer curat, pe apă.

— Vă mulţumesc. Mergeţi departe?

— La mânăstirea Voznesensk.

Abia acum îşi dă seama Guşcin că veşmintele fetei au un miros uşor de ceară, untdelemn şi tămâie. E un miros plăcut. În el se simte o mireasmă răcoroasă, o taină care te înduioşează şi o austeritate atrăgătoare. Guşcin nu sezisează nuanţele acestea fine, dar, cum nu-i om rău, e cuprins de milă pentru fată.

— Iertaţi-mă, vă rog, pentru întrebarea indiscretă. Sunteţi cumva călugăriţă?

Fata oftează uşor, schiţează un zâmbet şi-i aruncă o privire

piezişă, de jos în sus. Are ochi mari, cenuşii, prietenoşi. În reflexele apusului, albul ochilor ei e trandafiriu, de parcă fata ar fi plâns îndelung, şi asta îi dă privirii sale o expresie de blândeţe plină de afecţiune. Dar în aceeaşi clipă îşi şi lasă genele în jos. Vocea ei e sonoră şi blândă.

— Nu. Deocamdată sunt numai novice.

Convorbirea se leagă, însă merge greu, e plictisitoare, cu pauze mari, în timpul cărora Guşcin se chinuieşte să născocească întrebări. Fata nu face decât să răspundă scurt şi blând, uneori monosilabic: da, nu. Şi numai din când în când îi arată lui Guşcin ochii săi liniştiţi, cu un desen marmorat, limpede conturat pe irisul cenuşiu. În timp ce stau de vorbă, amândoi se pocnesc mereu peste frunte, obraz şi buze. În jurul lor roiesc sute de ţânţari flămânzi şi răi, care înţeapă îngrozitor.

O cheamă Agrafena. Dar se corectează numaidecât, zâmbind – Agrippina. Aşa i-au poruncit maicile de la mânăstire. Ele spun că nu ar exista un nume creştinesc Agrafena, ci numai Agrippina. De fapt e pur şi simplu Grunia, cum îi spun cei de acasă. Ce fel de Agrafena o mai fi şi ea când nu are nici nouăsprezece ani? La mânăstire nu s-a dus de bunăvoie. Cine s-ar duce acolo de plăcere? Dar mama ei, care a avut-o numai în urma rugilor fierbinţi, a născut-o foarte greu, şi în timpul chinurilor i-a făgăduit lui dumnezeu s-o dea la mânăstirea de maici, Voznesensk. Familia lor, slavă domnului, este înstărită. Tatăl său nu-i de prin partea locului, ci din Cerepan, judeţul Cerepoveţ. Iarna, construieşte, la comandă, case fluviale, iar vara, coboară pe Şeksana şi pe Mologa. Sora ei mai mare o să se mărite curând cu un grădinar din Iaroslavl. E om cu stare, nu bea, doar că are părul roşu şi nu-i prea tânăr. Apoi e şi-un zgârcit fără pereche! Se tocmeşte pentru fiecare bănuţ ca un cămătar. Grunia s-a dus la Râbnoe să cumpere zestrea făgăduită pentru sora ei, că, altfel, roşcovanului nici prin gând nu-i trece să se ducă la biserică. Iar de la Râbnoe o însoţeşte unchiul său. Nu ştie carte, deşi se pricepe grozav la socoteli. Este şeful unei echipe de hamali din cei ce încarcă vapoarele. Stă colo, puţin aplecat într-o parte, lângă coş.

Guşcin aruncă o privire spre unchiul fetei şi se întristează. E un ţăran neobişnuit de înalt şi voinic, unul dintre hamalii aproape legendari de pe Volga, în stare să urce singur în spinare, pe vas, un cal sau un pian. Faţa lui e mare, prelungă şi viguroasă, cu trăsături severe şi frumoase, ca ale unui chip de icoană bizantină. Chipuri de

acestea se mai întâlnesc şi acum în judeţele nordice, unde sângele slav nu s-a amestecat cu cel tătăresc, carel şi mordvin. Ochii uşor mijiţi te privesc cu bunăvoinţă, dar şi cu oarecare dispreţ. Părul cărunt şi bogat îi cade în plete, iar barba cu fire argintii i se lasă până la mijlocul pieptului. Bătrânul şade pe podeaua punţii, ţinându-şi sub el picioarele încălţate în opinci, se uită la apă, fumează o ţigară răsucită de mână, tuşeşte şi scuipă mereu peste bord. Mâna dreaptă – uriaşă, osoasă, neagră şi zbârcită, parcă făcută din coajă de pin, şi-o reazemă de genunchi. „Seamănă cu mărinimosul tâlhar Kudeiar”, se gândeşte Guşcin.

Bătrânul, parcă simţind că e vorba de el, aruncă o privire înapoi, se scoală repede, dintr-o singură mişcare, zvârle mucul de ţigară peste bord şi se apropie cu paşi largi de nepoata sa. În picioare, pare şi mai mare.

— Agrafena, zice el, du-te jos să bei ceai. Ai stat destul aici.

Dacă vocea Gruniei semăna cu tonul dulce al chitarei, glasul unchiului ei răsuna ca nota cea mai joasă şi răguşită a unui contrabas vechi, ud şi răguşit.

— N-am niciun chef, unchiule, răspunde Grunia cu blândeţe. Mănâncă singur.

— Bine, dacă n-ai poftă, treaba ta! zice bătrânul şi o clipă se uită la Guşcin, nepăsător, ca la un obiect nou, dar lipsit de interes. Însă nici să stai să flecăreşti n-are rost. Acuşi se lasă şi ceaţa.

Le întoarce spatele, se îndepărtează şi coboară scara spre puntea de jos. Picioarele lui masive, trupul greoi şi, în cele din urmă, capul său pitoresc, pletos, ca de tâlhar legendar, dispar încetul cu încetul.

Cu o umbră de zâmbet, Grunia se uită în ochii lui Guşcin, apoi la buzele lui şi iar în ochi.

— Să nu credeţi că e rău, zice ea cu un glas liniştitor. Pare numai aşa fioros, dar e mai blând decât un miel. Iar când se îmbată, e liniştit de tot. Cântă numai. Şi nici nu vă puteţi închipui cât poate să bea. Chiar şi o vadră întreagă, fără să-i pese. Are suflet bun, dar e gata să dea totul pe votcă.

Guşcin tace o vreme. Pe lângă vapor se strecoară, ca un şarpe, într-un şir lung şi unduios, plute alcătuite din câte cinci-şase bârne legate între ele. Locul e îngust, aşa că le e greu să treacă pe lângă vas. Acesta micşorează viteza şi, în cele din urmă, se opreşte. Plutaşii aleargă sprinteni de pe o plută pe alta, împingându-le cu nişte prăjini lungi ba de la mal, ba de la bordul vaporului. Totuşi,

ultimele zece plute se lovesc de prova vaporului, se rup de celelalte, şi curentul le împinge spre mal.

Atunci se stârnesc vestitele sudălmi de pe Volga. Plutaşii uzi, cu picioarele goale, beţi şi înrăiţi, înjură cu voci răguşite, ca nişte lătrături. Căpitanul, secundul, cei doi timonieri şi toţi marinarii le răspund în acelaşi ton. Toată lumea din clasa a treia face gălăgie, întinzându-se peste balustradele de metal şi dând sfaturi fără rost. Kudeiar nu apare pe punte. Probabil că spectacolul acesta e prea mărunt ca să-l ia în seamă.

— Ăştia din Şeksna şi Mologa sunt îngrozitor de obraznici, spunea Grunia. De altfel, le asculta sudălmile meşteşugite fără prea mare dezgust.

În sfârşit, plutele îşi fac loc şi vaporul porneşte iar. Treptat, se potolesc şi înjurăturile. Puntea se goleşte din nou. Guşcin izbuteşte până la urmă să-şi biruie nenorocita de teamă pe care i-o inspiră Kudeiar cu trupul lui vânjos şi cu vocea lui înfricoşătoare. Înghiţându-şi grăbit saliva, zice cu glas înăbuşit, parcă străin:

— Dar ce-ar fi dacă, într-adevăr, Grunia... Te rog să mă ierţi că vorbesc atât de familiar... ce-ar fi dacă am bea un ceai la mine în cabină? Să nu-ţi închipui cine ştie ce... Hm, ce zici?...

— Vai de mine, cum se poate?! Unchiul m-ar certa rău de tot... Să mă duc la un bărbat străin...

Dar ochii ei spun: „Vin. Mai stăruie.”

— Zău aşa... Cel puţin acolo nu ne înţeapă ţânţarii. De fapt, nici nu-i cabină, ei sufrageria comună. Cabina e separată. E sufrageria unde mănâncă toată lumea.

— Zău că nu ştiu... Parcă nu se cade...

— Vai, draga mea Grunia, de ce nu se cade? Astea sunt prejudecăţi stupide. Stăm de vorbă vreo jumătate de oră şi ne despărţim ca buni prieteni. Ce zici?

— Numai dacă unchiul... spune fata, sculându-se nehotărâtă în picioare şi uitându-se în jur.

— Şi ce-i cu unchiul? sare Guşcin, prinzând curaj. Doar n-o să ne mănânce de vii. Vrei să-l poftesc şi pe el?

— Mai bine nu... Totuşi, mă tem.

— Doamne, dar nu facem niciun rău. Hai! Te rog.

Când au ajuns jos, în sufragerie, Guşcin a chemat chelnerul, care era îmbrăcat cu un frac slinos şi puturos, şi i-a poruncit să aducă două porţii de ceai cu lămâie. După o oarecare şovăială, a adăugat: „Şi nişte prăjituri...” La început se gândise să-i ofere Gruniei o

ciorbă de peşte sau o bucată de cegă şi nişte vin, însă se speriase că un astfel de ospăţ l-ar costa o groază de bani şi se răzgândise.

Grunia privea cu plăcere şi sfială spoiala de lux ieftin a salonului: tapete de linoleum, o oglindă înrămată cu o imitaţie de lemn roşu, lămpile electrice, catifeaua roasă de pe scaune şi fotolii. Toate acestea făceau parte dintr-o altă lume, necunoscută, aristocratică, din care făcea parte fără îndoială şi Guşcin cu hăinuţa lui de catifea, cu *pince-nez*-ul, cu cravata de batist şi cu frazele sale bombastice, greu de înţeles.

Conversaţia, care se legase atât de greu pe punte, era aici şi mai anevoioasă. Guşcin vorbea de propria-i persoană, de scriitori, de redacţii. Grunia îl asculta atentă, uneori întorcea capul, ca să ascundă sub colţul basmalei monahale un căscat scurt, sau căsca numai cu nările, strângându-şi fălcile. Iar când ea îi povestea de viaţa plictisitoare din mânăstire, de slujbele bisericeşti atât de lungi, de mâncarea de ciuperci, de varză şi de peşte, de care se săturase până peste cap, de broderia cu aur şi paiete, de cor, de firea bănuitoare şi cicălitoare a călugăriţelor, era rândul lui Guşcin să se plictisească. El se plictisea, de altfel, totdeauna, dacă nu era vorba despre dânsul sau dacă nu vorbea singur despre propria-i persoană.

Gândul că lângă el, la doi paşi, era o cabină goală care putea să fie încuiată, şi că în toată clasa a doua nu se mai afla niciun pasager în afară de ei doi, îl tulbura grozav. Îl lua când cu frig, când cu cald, inima i se oprea câte o clipă, în burtă şi în picioare simţea o durere surdă, iar mâinile transpirate îi erau moi şi fără vlagă, capul i se învârtea şi-l scuturau fiorii. Dar cum să înceapă? Cum se face asta? Să se aşeze mai aproape de ea? Să-i ia mâna? S-o apuce în glumă de sâni? Să se apropie din spate, să-i strângă cu mâinile căpşorul drăguţ şi modest de călugăriţă, să i-l aplece înapoi şi s-o sărute pe buze? Să-şi lipească piciorul de al ei sub masă ori să-i facă vreo câteva complimente? Să-i vorbească – poate – de dragoste? Să-i ofere cavalereşte cabina lui? Toate acestea i se păreau imposibile, de nerealizat. La alţii, totul merge simplu, ca de la sine. Probabil că au anumite cuvinte şi gesturi, anumite dorinţe deosebite, pe care el, Guşcin, nu le cunoştea şi nu se pricepea să le folosească. Convorbirea lâncezea, el făcea pauze tot mai mari, bătea darabana cu degetele pe muşamaua mesei, mormăind fără sens: „Da-a-a... aşa, aşa, aşa... hm... da...”.

Deodată, pe scară se auziră paşi grei. Coborau mereu, şi scara

de metal se încovoia parcă sub povara lor. Guşcin se sperie şi inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie prinsă în căuşul palmei. Uşa se dădu în lături şi, plecându-se să nu se lovească de pragul de sus, intră în sufragerie Kudeiar, năvalnic şi stângaci ca un elefant pe care l-ai adus într-o odaie.

— Ce-mi umbli prin cabine, destrăbălato? urlă el cu vocea lui răguşită de bas, care umplu tot salonul. Ţi-ai găsit unde să bei ceai. Marş sus! O să te spun lui taică-tu şi o să-ţi arate el.

Guşcin păli şi dădu să se scoale în picioare, murmurând, aproape leşinat de frică:

— Vă rog să mă ascultaţi... Credeţi cumva? Nicidecum... Ca om cinstit... Daţi-mi voie să mă prezint... Nu s-a întâmplat...

Simţi că i se taie picioarele şi se lăsă în fotoliu, bolborosind zăpăcit:

— Daţi-mi voie să mă prezint... Sunt un cunoscut scriitor rus. Mă cheamă Guşcin... Daţi-mi voie să vă strâng mâna de muncitor cinstit... Poate doriţi un ceai... Vă rog...

— Vierme! strigă Kudeiar cu un glas de fiară, şi din ochii lui mijiţi, care se deschiseră deodată mari, scăpără o privire înfricoşătoare. Te omor!

Îngrozit, Guşcin închise ochii şi-şi trase gâtul între umeri. Simţea cu fiecare nerv, cu întreaga lui fiinţă, că monstrul acesta putea să-i rupă o mână sau un picior, să-i sfărâme capul, să-l mutileze din creştet până-n tălpi sau să-l ucidă pur şi simplu cu uşurinţa cu care ar ucide un ţânţar de pe mâna lui noduroasă şi uriaşă.

Dar Kudeiar înţelese instinctiv groaza de insectă de care era cuprins scriitorul şi se potoli. Spuse numai cu dispreţ, întorcându-se spre Grunia:

— Grozavă bucată de c... ţi-ai găsit şi tu!

Şi cu grijă, ţinând seama de uriaşa lui forţă şi de puterea ca de muscă ce i se opunea, îi dădu lui Guşcin una peste ceafă. Acestuia îi clănţăniră dinţii şi-i muşcară limba, iar bărbia i se izbi de farfurioara pe care se afla paharul de ceai şi o făcu ţăndări. Pe dinaintea ochilor închişi ai cunoscutului scriitor ţâşniră stele verzi şi cercuri azurii.

După o oră, Guşcin se furişă încetişor sus, pe punte. Vaporul tocmai trecuse de portul Leam. Pe cerul senin se vedea luna mohorâtă, puţin ştirbită într-o parte. Malurile joase erau cufundate în întuneric, şi tufişurile parcă se străduiau să se ascundă, lipindu-

se de pământ.

Pe apă plutea ceaţa. Balustradele, băncile şi otgoanele erau ude şi cenuşii de rouă. Se simţea apropierea zorilor. Cocoşii de prin sate se chemau cu glasuri răguşite. Marinarul de cart striga leneş la provă:

— Şase şi jumătate... Şase... Jumătate la stânga...

Fata cu rochie neagră de călugăriţă şedea pe aceeaşi bancă. Dar când o văzu, Guşcin se întoarse repede pe loc şi coborî în cabină, copleşit de teamă şi de o ruşine cumplită.

Nu putu multă vreme să adoarmă. În cabina mică era o căldură înăbuşitoare şi un miros nesuferit de scrumbie, de pudră ieftină şi de cizme unse cu catran. Îi venea să plângă la gândul că era atât de neputincios, de laş, zgârcit, lipsit de talent şi prost, că nu avea voinţă şi nici dorinţe. Apoi îşi aminti cum vorbise, în tren, de propria-i persoană şi de cariera lui de scriitor, şi se ruşină cumplit aşa cum ţi se întâmplă numai noaptea, când eşti singur şi te chinuie insomnia.

A doua zi dimineaţa, chelnerul îi bătu la uşă. „Ne apropiem de Vesiegonsk, zise el, adăugând cu un zâmbet obraznic: Aţi dormit bine?” Guşcin nu-i răspunse şi-i întinse o monedă de douăzeci de copeici, pe care acesta o luă fără să-i mulţumească. Nici Grunia, nici Kudeiar nu se mai aflau pe punte. Coborâseră mai înainte în portul Voznesensk.

1916

INTERVIUL

Este ora douăsprezece. Cunoscutul dramaturg Krapivin se plimbă în sus şi în jos prin camera sa de lucru. Cu mâna stângă îşi frământă nervos ciuful de pe frunte, iar cu dreapta face gesturi potrivite cu pasajul din piesă pe care nu izbuteşte să-l realizeze... Poalele vechiului său halat tătăresc, verde cu dungi albe, flutură în jurul lui. În timp ce măsoară camera cu paşi mari, declamă cu emfază printre dinţii strânşi:

— „Nu! Nu blestemul, nu setea de răzbunare vor rămâne în inima mea, ci un dispreţ rece, veşnic... Ai distrus..."

În uşă, apăru fata în casă, Paşa.

— Boierule!

— „Ai pângărit idealul... Nu! Piedestalul pe care..."

— Boierule, a *vinit* un om.

Krapivin se opri şi o privi câtva timp cu ochii rătăciţi, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

— Netoato, zise el fioros. Dacă vrei să vorbeşti ca lumea, spune venit, nu *vinit.*

— A venit un om.

— Nu primesc pe nimeni. Afară. Nu sunt acasă... Ce fel de om?

— Un bărbat. I-am spus...

— Afară. Sunt ocupat, m-am îmbolnăvit, am murit...

— Nu vrea să audă de nimic şi se bagă cu sila în casă.

— De patruzeci de ori ţi-am spus, coţofană pskoviteană, că primesc numai de la... Ce doriţi, stimate domn?

În odaie, pătrunse agale un *gentleman* foarte tânăr. Purta smoching, cravată neagră, o margaretă la butonieră, iar dintr-un buzunar lateral al hainei ieşea colţul unei batiste violete. Era bărbierit, iar părul îl purta pieptănat cu cărare piezişă, după moda englezească. Pe buze îi flutură un zâmbet plăcut în care se împleteau şi naivitatea, şi admiraţia, şi sfiala, dar se întrezărea şi o trăsătură adevărată a firii lui – un amestec de veselie hazlie cu

şiretenie înnăscută.

— Mult stimate domn... Marele dumneavoastră talent... Cer de o mie de ori scuze... Ştiu cât de scump le este tuturor admiratorilor strălucitului dumneavoastră talent fiecare minut al minunatei dumneavoastră creaţii...

— Bine, bine, îl întrerupse scriitorul cu brutalitate. Acum vedeţi şi dumneavoastră că sunt ocupat, ceea ce v-a spus, de altfel, şi servitoarea. La urma urmei, cine sunteţi?

Dar oaspetele nu se tulbură. Vocea lui se făcu şi mai blândă, mai dulceagă, zâmbetul şi mai fermecător.

— Mă cheamă Bobkin şi sunt reporter la ziarul „24 de ore”... Poftiţi cartea mea de vizită. Numeroşii cititori ai ziarului nostru ard de mult de nerăbdare să afle ce piesă nouă creează acum genialul dumneavoastră condei. Ce personaje noi şi strălucite se află în nesecata dumneavoastră tolbă...

— Of, drace, zise Krapivin, oftând adânc. Nu scriu nimic. Niciun fel de personaje. În numele lui Cristos, lăsaţi-mă în pace, domnule Trepkin.

— Bobkin... Dacă nu vreţi să-mi spuneţi conţinutul, măcar titlul, imploră reporterul cu glas mieros.

— Nu există niciun titlu. „Zarvă pe coridor sau Viteazul general Anisimov”... „Suspiciunea căţelului”... „Două perechi de ghete şi niciun şofer”... „Frumoasa cu plasture.” Tinere, lasă-mă-n pace. Te sfătuiesc cu toată seriozitatea să-ţi vezi de treabă chiar în interesul dumitale. Pleacă, domnule Drobkin.

— Ha-ha-ha, râse linguşitor reporterul, notându-şi repede ceva în carnetul de însemnări. Daţi-mi voie să vă întreb, scumpe maestre, deşi poate că e o întrebare puţin cam indiscretă. Sunteţi foarte emoţionat înainte de prima reprezentaţie a uimitoarelor dumneavoastră piese?

— O-of, gemu Krapivin, prăbuşindu-se într-un fotoliu şi ştergându-şi fruntea cu batista. Sunt îngrozitor de emoţionat. Monstruos de emoţionat. Cu o lună înainte nu mănânc nimic. Beau sticle întregi cu cele mai tari narcotice: cloral-hidrat şi trional... Şed tot timpul într-o baie cu apă rece ca gheaţa...

Reporterul dădea din cap, scriind repede în carnet. Krapivin se sperie.

— Ce scrii acolo? Mă auzi sau nu? Am glumit, de furie... Bagă-ţi în buzunar mârşavul dumitale carnet! Bagă-l, ţi-am spus! Că de nu... Vezi statueta asta de bronz?

— E bustul dumneavoastră, nu-i aşa? Lucrat de Trubeţkoi?

— Nu-i al meu, ci al lui Shakespeare... Totuşi, cred că înţelegi foarte bine ce aş putea să fac cu statueta asta de bronz, tinere, adăugă el cu voce slabă. Te rog să părăseşti, să părăseşti imediat casa mea. Pleacă, domnule Tapkin!

— Îndată, maestre. Îndată, îndată... Ultimele două-trei întrebări şi vă las singur cu muza dumneavoastră. Care e părerea dumneavoastră despre arta contemporană?

— Nu ştiu, nu ştiu nimic, murmură, obosit, Krapivin. Am astmă... Paşa, cvas! Bei cvas, tinere? E făcut în casă... Din coacăze.

— Unde intenţionaţi să vă petreceţi vara?

— Nu ştiu... Pe ăsta... cum îi zice, ecuatorul nordic.

— Ce părere aveţi despre futurişti?

— Lasă-mă-n pace, te implor, om nesuferit! Nu-i destul că mi-ai stricat toată ziua de lucru? Pleacă!

— Ce părere aveţi despre scumpetea actuală?

— Nicio părere... Brrr! Paşa! Vino odată, când te cheamă omul, melc australian! Uite, boierul ăsta tânăr, domnul Tipkin, se grăbeşte, fiindcă are o treabă foarte urgentă. Dă-i paltonul, pălăria, bastonul, galoşii, umbrela, fularul şi tocmeşte-i un automobil pe socoteala mea.

— Ce bun sunteţi, maestre. Îndată îl recunoşti pe un dramaturg din şcoala neuitatului Ostrovski. Ultima întrebare: ce părere aveţi despre defetişti?

Krapivin nu mai rezistă.

Se repezi la covorul din perete, smulse de pe el un pistol vechi, ruginit, cu ţeavă dublă, o armă de pe vremea Izmailului şi a Ceşmei, îl îndreptă spre reporter şi urlă, cutremurându-se tot:

— Dacă nu dispari imediat, te împuşc cu pistolul ăsta parşiv, pui de ştiucă!

Reporterul dispăru. Ultimul cuvânt pe care-l auzi ca un răcnet de leu a fost „derbedeule”.

A doua zi, reputatul dramaturg Krapivin, toţi prietenii şi cunoscuţii săi, precum şi toţi abonaţii ziarului „24 de ore” au citit articolul următor:

„În vizită la B. Krapivin

(Convorbire particulară)

L-am găsit pe celebrul dramaturg în toiul creaţiei. Talentatul autor al piesei «Destrămarea familiei» s-a scuzat că e în toaletă de dimineaţă (un halat luxos de atlaz, brodat cu mătase, după cum

bănuim, un dar de la una din nenumăratele admiratoare ale acestui Molière al Rusiei) şi ne-a primit cu obişnuita ospitalitate rusească în luxosul cabinet, stil *Louis Quatorze al XV-lea.* La întrebarea noastră, ce piese noi ne va dărui fecundul autor al dramei «Invulnerabila», celebrul autor ne-a răspuns:

«Nu-mi dezvălui niciodată planurile, fiindcă sunt superstiţios, însă deoarece este vorba de un colaborator al ziarului „24 de ore" vă voi împărtăşi totuşi câte ceva. Lucrez simultan la mai multe piese – aceasta e maniera mea de creaţie. În primul rând, o mare dramă istorică din viaţa ostăşească, în care figura centrală este un cunoscut general rus. Apoi, piesa modernă «Bănuiala geloziei», în care va străluci, cu minunatele ei toalete, incomparabila noastră actriţă Tanina-Perestroeva. În afară de aceasta, schiţez planul unei comedii uşoare, un fel de farsă amoroasă subtilă, pe care intenţionez s-o intitulez «Femeia cu aluniţă».

La premierele mele sunt emoţionat ca un băieţaş înainte de examene. În timp ce lucrez, îmi ţin picioarele în apă rece ca gheaţa, pun pe cap comprese fierbinţi şi iau cantităţi mari de tricloroequinococ.

M-am hotărât să-mi petrec vara pe Spitzbergen, a spus în continuare fermecătorul interlocutor, turnându-ne un pahar de vin fin din propriile sale pivniţe din Crimeea. Iar toamna, voi pleca în Spania, pe care o iubesc atât de mult, sau pe insulele Principe.

Îmi plac extremele exotice.

Autorul piesei «Seminţele rele» vorbeşte cu foarte multă prudenţă despre literatura rusă contemporană, dar în glasul său se simte dezamăgirea. Totuşi, futuriştii îl preocupă pe dramaturgul la modă. Cu un zâmbet îngăduitor, i-a lăudat pe Vadim Tavricianin, pe Zemleanski şi pe Kolpakovski şi, dând dovadă de o memorie strălucită, a citat pe dinafară câteva din versurile cele mai bizare.

Scumpetea actuală îl face pur şi simplu pe simpaticul autor al piesei «Delapidatorii» să se cutremure.

«Şi că totul e scump, n-ar fi nimic, spune el abătut, dar multe lucruri nu le găseşti deloc. Lumânări, de pildă, nu găseşti nici cu lumânarea (iertaţi-mi calamburul involuntar, mi-a spus, zâmbind, fermecătorul nostru interlocutor), şi eu lucrez totdeauna la lumina a două candelabre. Ce să-i faci, aşa mi-e obiceiul.»

La ultima noastră întrebare, cea mai arzătoare, despre defetişti, autorul piesei «Inimi pustii» nu a răspuns nimic şi a dat doar din mână, a pagubă.

Convorbirea de o oră şi jumătate a trecut ca o clipă.

Când ne-am luat rămas bun, l-am rugat pe celebrul dramaturg să ne dea ca amintire o fotografie cu dedicaţie.

«Nu mai am niciuna, mi-a răspuns ospitaliera gazdă, râzând cu bunăvoinţă. Admiratoarele mi le-au luat pe toate. Însă, dacă vreţi, vă pot da bustul meu de bronz. E lucrat de Rodin...»

Înainte de a ne despărţi, autorul piesei «Picnic» mi-a arătat cu amabilitate mica, dar bogata sa colecţie de arme vechi, în care se remarcă mai ales nişte pistoale minunate, lucrate de cunoscutul Lepage.

Petrecându-mă până la uşă, vestitul maestru al condeiului mi-a spus cu jumătate de glas şi cu un zâmbet şiret, tipic rusesc:

«Vă şoptesc la ureche, numai dumneavoastră, dar să nu mai spuneţi la nimeni. Ieri am trimis la cenzura teatrală o piesă nouă intitulată „Derbedeul”. Mă tem că se vor lega de titlu, ceea ce mi-ar părea rău. Lucrarea, scrisă în tonuri suculente şi vii, va fi probabil marele succes al sezonului.»

În încheiere, fermecătoarea gazdă ne-a oferit automobilul său. Dar am refuzat şi am plecat în suflet cu bucuria pricinuită de minunata ospitalitate rusească

Contele *Bobini.”*

1916

VITEJII FUGARI

Iuriev, Amirov şi Nelghin, vecini de pat într-un internat pentru copii orfani, au aproximativ între zece şi unsprezece ani.

Iuriev e un băiat slăbuţ, cam fără vlagă, cu o faţă obişnuită, pistruiată ca a unei ţărănci din Tver – ceea ce i-a făcut pe colegii lui să-l poreclească „muierea” – gene de culoare deschisă şi ochi de un albastru-tulbure. Îşi ţine gura mereu căscată şi mai totdeauna îi picură din nas. Nu ştie să se bată, e sensibil, plânge adesea şi se

teme de întuneric.

Amirov este un albinos, cu capul mare, prelung, cu părul alb. Albul ochilor lui e roşu, iar pielea feţei palidă şi zgrunţuroasă. Tatăl lui îl vizitează în fiecare duminică. E un om cărunt cu capul tot atât de mare şi cu ochi la fel de roşii ca ai fiului său, mic de statură, totdeauna proaspăt bărbierit. Apare în luxosul salon de primire (internatul se află în fostul palat al contelui Razumovski), îmbrăcat cu o tunică îngrijită de militar în retragere, împodobită cu două rânduri de nasturi de argint. În mână ţine de fiecare dată aceeaşi basma roşie, în care sunt legate nişte mere şi turte ţărăneşti gustoase, crestate oblic cu cuţitul pe una din feţe.

Amirov-fiul este un băiat modest, ascultător, sârguincios la învăţătură, fără să fie totuşi linguşitor, mototol sau tocilar. Tot ceea ce face îi reuşeşte şi se caracterizează prin gust, răbdare şi o conştiinciozitate oarecum bătrânească. Poartă cu grijă hainele primite de la internat: pantaloni şi cămaşă de dril tivită la guler şi mâneci cu o bentiţă roşie de uniformă. Lucrurile lui personale: briceagul, peniţele, penarul, guma şi creioanele sunt totdeauna atât de bine întreţinute de parcă abia le-ar fi cumpărat. Nu născoceşte jocuri noi, dar în orice joc pune multă pasiune, seriozitate şi ordine.

În zilele de sărbătoare, când elevii au acces la bibliotecă, el alege totdeauna, spre invidia tuturor, cea mai interesantă carte de aventuri, cu poze viu colorate, pe când alţii se reped asupra operelor lui Homer, iar apoi cască ochii nedumeriţi şi dezamăgiţi la frazele lungi, compuse uneori din cuvinte cu câte treizeci de litere fiecare. Cască ochii, dar orgoliul lor copilăresc îi opreşte să-şi mărturisească greşeala. Amirov memorează cu uşurinţă cele citite, apoi le povesteşte colegilor săi cu pricepere, exact, dar oarecum rece.

Nelghin e plin de fantezie. Are o imaginaţie nesecată şi neînchipuit de bogată. Încă înainte de a începe învăţătura, pe când făcea parte din grupa celor mici, seara, înainte de masă, în timp ce băieţii mai silitori erau ocupaţi să împletească nişte covoraşe din hârtiuţe multicolore după metoda lui Frebel, să brodeze cu fire colorate de lână papagali pe cartonaşe găurite, să lipească diferite căsuţe sau să mâzgălească tabla cu creta şi să facă pe ea, fără niciun gând, cu degetul muiat în gură, nori şi macaroane – Nelghin povestea ascultătorilor mai visători poveşti minunate din propria sa viaţă, „de acasă”, care-l îngrozeau chiar şi pe el însuşi şi-l exaltau.

Nu avea nicio importanţă că oraşul Narovceat, unde se petrecea totdeauna acţiunea şi de unde Nelghin plecase de la vârsta de trei ani, era o localitate uitată de dumnezeu şi de oameni, pârjolită în fiecare an de secetă, situată în mijlocul unei câmpii pline de praf şi lipsite de apă, nici că fraţii mai mari, principalele personaje din minunatele lui poveşti, muriseră, fără să atingă nici măcar vârsta de doi ani, cu mult înainte de naşterea povestitorului. Sau, ce-are a face că tatăl lui avea o slujbă modestă de registrator la judecătoria de pace şi că din admirabilele moşii ale bunicii, satele Şcerbakovka şi Zubovo – pierdute şi băute de strămoşii cheflii – nu mai rămăseseră decât trei deseatine litigioase, în care intra samavolnic cu plugul câte cineva!? Nelghin ştia toate acestea, dar le considera plicticoase, bune numai pentru cei mari, lipsite de adevăr şi neesenţiale. El nu credea în ele, ci numai în născocirile propriei sale imaginaţii, strălucitoare, ispititoare şi fantastice, de care nu se îndoia cum nu te îndoieşti că există ziua şi noaptea, o chiflă, un măr ori propriile tale mâini şi picioare. Pentru el, Narovceat era un oraş bogat, plin de lume, ca Moscova, doar ceva mai frumos, iar în jurul lui fremătau codri deşi, se întindeau mlaştini de netrecut, curgeau râuri largi şi repezi. În satele bunicii sale locuiau mii de iobagi devotaţi, care nu au vrut să se elibereze. Tatăl său era un om puternic, un judecător temut şi un boier mărinimos. Fratele său, Serghei, se bucura de o forţă supraomenească. Numai cu o singură mână oprea din fugă trei telegari turbaţi, şi cu o lovitură de pumn sfărâma un zid. Alt frate, Innokenti, inventase şi construise o maşină uluitoare, care mergea pe pământ, pe apă, sub apă şi zbura şi-n văzduh. Al treilea frate al său, Boris, era singurul deţinător al secretului confecţionării unor haine de culoarea aerului – cine le îmbrăca se făcea nevăzut. Iar el însuşi, Mişa Nelghin, călărea de-a minunea pe un cal alb arab şi trăgea fără greş cu puşca, e drept una mică, dar nu de jucărie, ci adevărată, care trimitea glonţul la o distanţă de o verstă.

Toţi cei patru fraţi se îndeletniceau mai ales cu fapte vitejeşti şi sângeroase împotriva tâlharilor, care mişunau prin hăţişurile întunecate din jurul Narovceatului. Şi o, doamne! Ce fapte săvârşeau ei, pline de şiretlicuri de luptă, cu pânde în toiul nopţii, cu schimburi de focuri de armă, cu popasuri în jurul focurilor în desiş. Deseori, cei patru fraţi se târau ore întregi, tiptil, pe burtă, până la tabăra duşmanilor, făceau pe morţii, ca să afle secretele tâlharilor, înotau sute de paşi sub apă, ca să scape de urmărire, iar

caii lor credincioşi apăreau într-o clipă la auzul fluieratului cunoscut. Iar Mişa, pentru ca tâlharii să nu-şi dea seama că e mic de statură şi pentru ca povestirea să pară mai vrednică de crezare, purta totdeauna nişte catalige sub pantaloni, barbă şi mustaţă falsă, şi când vorbea cu ei, îşi făcea o voce înfricoşătoare, groasă ca de fiară. Tâlharii erau prinşi, aruncaţi în temniţă sau trimişi în Siberia, dar fiindcă o dată cu dispariţia lor pierea şi pretextul pentru poveştile lui înfricoşătoare şi pasionante, evadau chiar a doua zi din închisoare sau de la ocnă şi apăreau din nou în împrejurimile celebrului oraş, stăpâniţi de setea răzbunării şi băgând groaza în locuitorii paşnici. Tâlharii se numeau: Gavriuşka, Oreşka, Foma Chiorul şi Stepan Clevetitorul. Băieţaşul vedea foarte clar mutrele lor păroase şi roşii, dinţii albi, trupurile vânjoase, cămăşile roşii şi cuţitele lungi, de bucătărie, de la brâu.

La grupa lui Nelghin era pedagogă Olga Alexeevna, o femeie mică, rumenă şi grasă, cu o mustăcioară neagră. Dintre ceilalţi monştri îmbrăcaţi în fuste, fete bătrâne, slabe şi gălbejite, cu falca, gâtul sau urechile mereu legate, rele şi nevricoase, dintre toate pedagogele pe care le-au avut băieţii şi fetele în diferitele clase, în total cam vreo douăzeci la număr, ea singură i-a lăsat lui Nelghin o amintire destul de plăcută deşi nu era nici dânsa fără păcat. Câteodată, se purta drăguţ, prietenos şi blând, însă uneori, când ieşea dimineaţa din odaia ei, palidă, cu capul legat cu un prosop, mirosind a oţet aromat, era nervoasă, cicălitoare, bătea cu pumnul ei mic în masă, ţipa şi izbucnea în plâns. Îi plăcea să-i vadă pe copii pârându-se unul pe altul şi-i încuraja atât de mult la treaba asta, încât uneori, ca să-i facă plăcere, câte un băieţaş îl punea pe vreun coleg să comită cine ştie ce faptă nevinovată, dar neîngăduită, ca să dea fuga la pedagogă şi să-l pârască, plin de încântare.

Într-o bună zi, când Nelghin îşi pierduse bunăvoinţa ei, un coleg de-al său i-a vorbit Olgăi Alexeevna despre uimitoarele aventuri eroice ale acestuia. Şi pedagoga a săvârşit o mare nedreptate. L-a chemat pe povestitor, a dovedit în faţa tuturor, plină de cruzime, netemeinicia şi absurditatea basmelor copilului şi, enervându-se treptat şi roşind de mânie, l-a făcut mincinos. Hohotele de râs slugarnice ale celorlalţi băieţi au întărâtat-o şi mai tare, până la urmă a făcut o tichie ascuţită din hârtie albă, a scris pe ea cu pensula muiată în cerneală, cu litere groase, cuvântul „mincinos”, şi i-a poruncit lui Nelghin să poarte această tichie ruşinoasă timp de trei zile, cu dreptul de a o scoate numai în timpul lecţiei, la masă, la

rugăciune şi în dormitor. Băiatul s-a închis atunci în sine însuşi, s-a făcut un singuratic, dar patima născocirilor era mai tare decât voinţa lui. A tăiat câteva file de hârtie în pătrăţele regulate şi a desenat pe ele cu figuri foarte mărunte vestita poveste a luptei dintre tâlhari şi apărătorii dreptăţii.

Când a ieşit din grupa celor mici, obiceiurile şi moravurile din clasă au luat alt aspect. Acum, pedagogele nu făceau altceva decât să-i supravegheze pe copii. Pentru predarea lecţiilor veneau profesori adevăraţi, cu ochelari, îmbrăcaţi în surtucuri albastre, cu nasturi de aur. Nu servitoarele, ca înainte, ci doi servitori mustăcioşi, Matvei şi Grigori, făceau acum paturile băieţilor şi-i duceau la baie. Tot ei îi băteau cu vergile, din ordinul directoarei internatului. Aceasta era o femeie înaltă, voinică, de neam mare, cu obrazul şi ochii cenuşii. În urechi avea cercei mari, de aur, în formă de clopoţei, cu limbi de pietricele albastre, şi când pe coridor se auzea, de departe, zgomotul paşilor ei ca de piatră, o dată cu clinchetul uşor al cerceilor, băieţii încremeneau de groază.

Şi purtarea băieţilor se schimbase. Toţi se socoteau viitori elevi ai liceului militar, din care cauză, pentru ei, a te plânge împotriva unui camarad sau a pârî era o adevărată crimă, iar pe lângă aceasta, respectau forţa, obrăznicia faţă de cei mai mari şi dispreţul pentru ştiinţă.

De zerouri şi de unu
Mi-e carnetul plin;
Doi sau trei nu am niciunu,
De patru — ce *să mai vorbim?!*

În anul acela, talentul de povestitor al lui Nelghin a înflorit în voie. Dar acum nu-i mai ajungeau peregrinările pe tărâmul imaginaţiei, se simţea atras spre acţiune. În primul rând, desigur, îşi născoci un limbaj propriu, voinicesc, apoi înfiinţă o bandă de tineri, care erau, după împrejurări, ba cazaci, ba sălbatici, ba răzbunători care foloseau ca armă ciocanul, şi în limba misterioasă a lui Nelghin erau numiţi „saţaro-daiari”. În bandă erau primiţi numai cei ce rezistau la douăzeci până la treizeci de lovituri peste mâini cu un mănunchi de urzici. În timpul plimbărilor prin uriaşul şi părăginitul parc Ekaterininski, aceşti voinici neînfricaţi, conduşi de hatmanul Nelghin, se aruncau cu beţele în mână în tufişurile cele mai dese şi secerau în stânga şi-n dreapta, cuprinşi într-atât de fiori de entuziasm, încât li se ridica părul măciucă în cap.

Apoi, Nelghin a dat în doaga misticismului – cu rugăciuni şi

străduinţe de a face minuni. Tocmai îi murise bunica şi-l impresionase coşciugul, chipul bătrân, ca de ceară, cântecele triste de îngropăciune, mirosul de tămâie şi mormântul deschis din cimitirul Vaganka. Seara, în dormitor, se aşeza cu genunchii goi pe podea, făcându-şi cruce cu zel, ducându-şi trei degete la frunte, la burtă şi la umeri şi rostind cu glas înduioşat rugăciuni născocite de el. Cum se întâmplă întotdeauna cu copiii, sălbaticii şi nebunii neprimejdioşi, în jurul lui s-a adunat numaidecât o mulţime de adepţi. Nelghin a căpătat de la maică-sa o sticluţă cu apă sfinţită şi a început să săvârşească minuni. Dobroserdov, un băiat limfatic, suferea mereu de dureri de urechi. Trebuia tămăduit. Sărmanul s-a luptat zadarnic să scape, a fost trântit pe-o rână, şi Nelghin, după ce a spus o rugăciune cu glas tare, i-a turnat în urechi două linguri de apă sfinţită. Durerile de cap şi de dinţi tot cu apă sfinţită le trata, iar ca să răspunzi bine la lecţii trebuia să ţii în gură o bucăţică de vată înmuiată în aceeaşi apă făcătoare de minuni.

Apoi, povestirea cuiva sau o carte pe care o citise l-a făcut să dorească din răsputeri să ajungă om bogat. A încercat într-o vreme să fabrice bani din hârtie multicoloră, bancnote de una, de trei, de cinci şi de zece ruble, executate destul de stângaci. Copiii se jucau cu plăcere cu ele, dar nimeni nu dădea pentru o sută de ruble nici măcar o peniţă, aşa că povestea cu banii a căzut baltă.

Atunci, Nelghin s-a hotărât să facă aur. Auzise cum călugărul Schwartz descoperise cu totul întâmplător praful de puşcă, atunci când, frecând într-o piuliţă nu ştiu ce amestec, o explozie neaşteptată i-a ars obrazul. De ce n-ar reuşi Nelghin în acelaşi fel să inventeze aurul? Plin de o credinţă adâncă şi cu un aer misterios, frământa îndelung cocoloaşe mari de hârtie, udându-le din abundenţă cu salivă şi amestecându-le cu cenuşă, tencuială de zid, cretă, plastilină, nisip luat din scuipătoare şi cu orice-i cădea în mână. Amestecul acesta fermecat îl punea apoi, într-ascuns de ceilalţi, să se preseze sub noptieră, sub tabla din clasă sau sub bancă. După două zile, cu inima bătând să se spargă, scotea afară turta uscată, informă, bombănind cu un aer grav, preocupat:

— Am greşit, compoziţia. Lipseşte ceva...

De altfel, pasiunea lui pentru alchimie nu a durat decât vreo două săptămâni, după care a urmat o epocă de „îndrăgostire”..

O dată pe săptămână venea la internat profesorul de dans, Piotr Alexeevici, un om rotofei, cărunt, mlădios şi iute, zâmbitor şi binevoitor, îmbrăcat totdeauna cu un costum impecabil, însoţit de

un viorist pletos şi posomorât. În ziua aceea, în sala de recepţie – în al cărei parchet strălucitor se reflectau lustrele, pereţii de marmură şi busturile de bronz – erau adunaţi băieţii şi fetele din clasele superioare. Lecţia de dans era singurul prilej când fetele şi băieţii se apropiau mai mult unii de alţii, fiindcă nici măcar la biserică sau la masă nu erau niciodată amestecaţi. Bineînţeles că băieţii priveau totdeauna fetele ca pe nişte fiinţe inferioare, demne de dispreţ, slabe, plângăreţe şi pârâtoare. De aceea, când se formau perechile şi se executau în sunetele triste ale viorii *„pas de basque”* şi *„pas de glisse”*[1], băieţii socoteau ca o ispravă bărbătească să le tragă pe fete de codiţă, să le ciupească de braţ sau să le strângă degetele, ca să le doară. Dar iată că Nelghin, care nu se temea niciodată să ia atitudine împotriva părerii generale, s-a îndrăgostit într-o bună zi de iarnă de drăgălaşa Muhina, o fetiţă oacheşă, cu ochi negri, totdeauna puţin adormită, cu pometii uşor ieşiţi în afară şi cu câte o aluniţă drăguţă pe obraz şi pe bărbie. Şi n-a fost destul că s-a îndrăgostit, dar a declarat-o sus şi tare în faţa întregii clase, ameninţând că-l va bate până la sânge pe cel ce va îndrăzni să danseze cu Muhina sau să spună despre ea vreo vorbă lipsită de respect. Nelghin nu făcea parte dintre cei mai voinici, dar lansase de multă vreme zvonul că „îşi ascunde forţa”. Pentru ca să-i convingă pe colegii lui de acest adevăr, când se duceau dimineaţa la spălător, el îşi săpunea uneori foarte mult braţele, după care le freca îndelung, aşa ca spuma să se lipească bine de piele. Când era întrebat de ce face asta, răspundea cu un aer sumbru, ridicând umerii:

— Aşa trebuie. Ca să fie pumnii mai puternici...

Atunci, întreaga clasă a fost cuprinsă de moda îndrăgostirii. Toţi, până la unul, s-au îndrăgostit obligatoriu, împărţind fetele între ei ca nişte cuceritori medievali sclavele. Cei mai puternici şi dezgheţaţi îşi aleseseră fetele cele mai înalte, mai voinice şi mai rumene. Cei mai slabi au trebuit să se mulţumească numai cu cele slăbuţe, palide şi firave. Nelghin a mers şi mai departe. Într-o seară, a scris multă vreme, aplecat peste o foaie de hârtie, fornăind şi umflându-şi obrazul cu limba de atâta zel. Apoi, a împodobit foaia de hârtie cu un abţibild, a băgat-o într-un plic trandafiriu, şi pe plic a lipit o altă poză. Chiar la prima lecţie de dans, asudând de ruşine şi de teamă, a vârât în mâna Muhinei mesajul său, scris în versuri şi în proză. Fata s-a tulburat mult mai puţin decât era de aşteptat. A

[1] Figuri de dans (fr.) (n. t).

ascuns repede scrisoarea undeva sub şorţ, fără măcar să roşească. Dar a doua zi, în timpul lecţiei de religie, s-a auzit pe coridor un tropot de picioare şi clinchet de clopoţei; inima sensibilă a lui Nelghin s-a strâns de o presimţire tristă. Prin uşa întredeschisă a apărut întâi o faţă uriaşă cenuşie, cu un nas cărnos, apoi o mână care a făcut un semn de chemare cu degetul arătător:

— Nelghin! Ia poftim încoace, stimabile!

Sărmanul îndrăgostit a fost dus sus în dormitor, i s-au dat pantalonii jos şi a fost întins pe primul pat. În timp ce Grigori îl ţinea de mâini şi de cap, Matvei i-a tras douăzeci şi cinci de lovituri bune cu vergile. Aşa s-a curmat de la sine, aproape pe nesimţite, prima lui dragoste, care a fost uitată curând cu totul. Dar chipul drăgălaşei şi oacheşei Muhina, cu ochişorii ei adormiţi şi cu buzele ţuguiate, au rămas pentru totdeauna în inima băiatului.

Ar fi greu să înşiri toate pasiunile lui Nelghin. Penultima a fost „zborul”. Dorinţa de a zbura, această artă care acum nu mai uimeşte pe nimeni – i-a venit dintr-un vis pe care-l avea foarte des. De obicei, visa că ţine cu amândouă mâinile o panglică lată pe care o învârteşte peste cap şi pe sub picioare, ca fetiţele – coarda. I se părea că, accelerând ritmul rotaţiei, trupul lui devine tot mai uşor şi până la urmă se desprinde de podea şi pluteşte în aer, sub tavan. Dar avea vârsta când simţi dorinţa nestăpânită să transformi visul în acţiune, în realitate. De aceea, pe când se plimba într-o zi de primăvară, s-a strecurat întocmai ca un indian din tribul „apaşilor” sau al „picioarelor negre” pe terenul interzis al fetelor, a furat o coardă cu câte un mâner la fiecare capăt, a adus-o pe terenul băieţilor şi, crezând cu tărie în minuni, întocmai ca legendarul Dedal, ca Apollonios din Tyan, ca Simon magicianul, precum şi ca înaripatul Lilienthal, aproape contemporan cu noi, s-a urcat pe bara trapezului şi a strigat:

— Priviţi! O să zbor!

Dar în clipa aceea s-a încurcat în coardă şi s-a prăbuşit în chip ruşinos, zdrobindu-şi nasul şi genunchiul drept.

Ultima lui pasiune copilărească – după câte se pare – a fost examenul la liceul militar. Era foarte greu să fii primit la liceul acesta şi să-l termini, în primul rând fiindcă „cei de la internatul Rozumovski” nu erau în general primiţi cu plăcere, în al doilea rând, pentru că toţi erau slab pregătiţi, iar în al treilea rând, fiindcă băieţii aceştia îşi petrecuseră cei mai buni ani sub influenţa unor fete bătrâne capricioase, fapt care le stricase caracterul de la bun

început.

Din cincizeci de băieţi reuşeau la examen zece-cincisprezece. După examenul medical nu mai rămâneau decât cinci-şase. Însă chiar şi din aceşti copii norocoşi, după ce treceau prin focul ştiinţei şi al relaţiilor cu ceilalţi elevi, nu mai rămâneau decât vreo trei-patru. Cei mai răi sau, cine ştie, poate cei mai talentaţi erau trimişi, pentru note slabe, la gimnaziul din Iaroslavl, iar cei cu purtare proastă la gimnaziul din Volsk, unde, după spusele contemporanilor, erau bătuţi cu vergile în fiecare sâmbătă – dacă erau vinovaţi, pentru vina respectivă, dacă erau nevinovaţi, ca să aibă grijă să nu greşească, iar pentru greşeli mai osebite, mâncau o bătaie de două ori mai cruntă. Aici, numai cei mai voinici rezistau, dar aceştia erau adevăraţi bărbaţi, şi printre ei se pot cita câteva nume de militari cunoscuţi, dar modeşti, de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea.

Pentru Nelghin însă, nume de mâna a doua din istorie nu existau. În visele sale înflăcărate, se vedea când Skobelev, când Gurko, când Radeţki (tocmai se terminase războiul din 1877-1878), iar uneori – până unde ajunge îndrăzneala unui băieţandru! – chiar Napoleon. Simţea că lui îi este hărăzită o soartă cu totul aparte. Dar ca să reuşească la liceu trebuia să creadă într-o minune...

A încercat cu rugăciunile. Noaptea stătea îngenuncheat pe pat, îşi lipea cu toată puterea mâna de piept, străduindu-se să-şi stoarcă măcar câteva lacrimi şi făcând (menţionăm că niciodată nu a fost un mincinos, ci numai un visător pasionat), sub formă de mită nevinovată, promisiuni aproape irealizabile: „Dumnezeule bun, dumnezeule milostiv, se ruga el, încordându-şi toţi muşchii trupului său mic, tu poţi orice. Pentru tine nu-i mare lucru. Fă să iau examenele şi-apoi... apoi o să construiesc la Zubovo sau la Şcerbakovka o bisericuţă mare... adică nu, o biserică mică sau o capelă încăpătoare. Numai să ai grijă să trec examenele.”

În perioada aceea, aproape că nu mai mânca, slăbise, devenise palid, se hrănea cu pâine şi sare şi cu tot felul de buruieni pe care le aduna în timpul plimbărilor – untişor, muştar de câmp, vulturică. La învăţătură se străduia din răsputeri şi ştia că va trebui doar să-şi învingă sfiala îmbinată cu orgoliu, şi invers: să-şi stăpânească limba, care era într-adevăr prea slobodă.

Dar soarta nedreaptă, faţă de care nevinovatul şi veselul Nelghin greşise probabil foarte mult, se pregătea să-l pună la o grea încercare. Pedagoga Olga Petrovna fusese înlocuită sau poate că

plecase în concediu pe timpul verii. Era o femeie foarte scundă şi uscăţivă, nespus de severă şi de rece, însă un om drept. Primele două însuşiri ale ei îi umpleau pe băieţi de teamă, iar a treia, de respect. Într-o duminică, l-a adus pe fiul său, un lungan din clasa pregătitoare, să se joace cu băieţii de sub supravegherea ei. Liceanul şi-a dat puţin aere, şi-a arătat muşchii, a făcut câteva demonstraţii de gimnastică suedeză, a sărit peste masă (spunând că face treaba asta fără să-şi ia vânt, deşi îşi lua vânt de la trei paşi) şi, până la urmă, a întrebat cine vrea să se bată cu el. Bineînţeles că primul care s-a oferit a fost Nelghin, şi abia după el, ca să-şi menţină faima de cel mai puternic, leneşul Surkov. Dar Nelghin nu i-a cedat rândul. Peste cinci minute, cei doi boxeri erau plini de sânge. Olga Petrovna i-a surprins în toiul luptei şi i-a pedepsit, pe bună dreptate, să stea la colţ amândoi, pe când ceilalţi copii, cu feţe făţarnice şi virtuoase, beau ciocolata pregătită de pedagogă cu prilejul primei cunoştinţe a fiului său cu elevii ei.

Dar Olga Petrovna a plecat, şi în locul ei a fost numită provizoriu Vera Ivanovna Teplouhova. Nelghin o cunoştea de pe vremea când fusese în grupa mică. Era o fată deşirată, dar cu picioare scurte, cu o faţă palidă uriaşă, ca de cal. Purta totdeauna fuste scurte, de sub care apăreau nişte picioare neînchipuit de mari, încălţate cu ghete. Răspândea în jurul ei un miros urât de pudră, iar între sprâncene îi creştea un neg, care la culoare semăna cu zmeura coaptă, iar la formă cu un corn de rinocer. Unde fabrică soarta oameni cu o astfel de înfăţişare şi cu un astfel de caracter e o taină de nepătruns.

Mai îngrozitor decât orice era faptul că ea credea cu neclintire în puterea moralizatoare a istorioarelor şi a predicilor duminicale, şi cerea să fie urmat cu sfinţenie orice cuvânt al ei.

Fireşte că, dintr-o repulsie firească, l-a urât pe Nelghin chiar de la început, fiindcă acesta era, în ciuda vârstei lui fragede, un adevărat răzvrătit. Şi-l ura aşa cum ştiu să urască numai fetele bătrâne, meschine şi plictisite. O scârbeau şi gesturile lui Nelghin, şi sunetul vocii lui, şi grimasele involuntare, şi vioiciunea imaginaţiei sale, şi încă multe alte particularităţi ale acestuia, pe care nu şi le putea explica şi pe care, mai târziu, le-a uitat aşa cum l-a uitat şi pe Nelghin. N-ar fi fost mare lucru că băiatul era lipsit zilnic de micul dejun şi de prânz – fiindcă şi aşa se hrănea mai cu nimica toată – şi că i se interziceau vizitele – oricum, la el nu venea nimeni – dar Vera Ivanovna a căutat cu răbdarea şi perspicacitatea unui om răzbunător locul cel mai dureros şi mai sensibil ca să-l

lovească. L-a obligat să stea nemişcat când, în timpul plimbărilor generale, ajungeau la locul de joacă. În vreme ce alţi copii se dădeau pe tobogan, construiau peşteri minunate din pământ şi nisip sau orânduiau din crengi livezi şi grădini de zarzavat, Nelghin stătea nemişcat, cu răbdare şi conştiinciozitate, de parcă voia să-i facă în ciudă cuiva. Jocurile colegilor nu-l mai interesau, dar în apropiere se afla o poiană uriaşă, înconjurată de o pădure deasă. Abia mai târziu, când, aproape bătrân, s-a întors pe meleagurile acestea, s-a convins că poiana avea doar vreo sută de stânjeni pătraţi şi că pădurea era doar un pâlc de tufişuri de caprifoi, soc şi liliac. Dar în zilele acelea el le vedea ca prerii, pampasuri şi savane. În timp ce stătea nemişcat, se gândea: „Ce plăcut ar fi să alergi în galop pe stepa aceasta verde, cu gura într-o parte ca şi cum ai muşca o zăbală, cu capul plecat, să alergi pe această stepă nemărginită, presărată cu margarete, flori de păpădie, cu floricele albastre, necunoscute, şi cu iarbă frumos mirositoare.” Şi, desigur, dacă i s-ar fi spus: „Vei fi iertat de toată puzderia de pedepse, dacă făgăduieşti că n-o să mai alergi prin iarbă”, el ar fi făgăduit cu toată sinceritatea că n-o să mai alerge, însă în aceeaşi clipă ar fi luat-o la goană... Într-un cuvânt, pentru educatoarele sale, el a rămas totdeauna un mincinos.

— Nu mai pot să îndur persecuţia. Nu mai pot deloc, spunea Nelghin în noaptea aceea, stând la picioarele lui Amirov. Culcat lângă ei şi sprijinindu-se într-un cot, se afla Iuriev. Mă persecută şi nu mai pot răbda. Mâine o şterg de aici. Voi faceţi ce vreţi. Nici vorbă că dacă nu veniţi cu mine e o porcărie şi înseamnă că nu-mi sunteţi prieteni. Aţi citit *Copiii căpitanului Grant?* Un băiat de cincisprezece ani a comandat o corabie cu trei catarge, cu trinchet, brigantină, greement, arbore mare, şarturi şi altele. Noi avem numai unsprezece ani, dar n-are-a face. Luăm cu noi, în buzunar, pâine cu sare, şi ne ducem la locuinţa bunicii. Ea a murit, dar au rămas proprietarii – Serghei Firsovici şi Aglaida Semionovna, care mă cunosc. Mama se află acum la Penza şi nimeni n-o să bănuiască nimic. Ne aranjăm să dormim acolo. Deşi, fireşte, sunt unii laşi şi linguşitori...

Era un truc diplomatic. Pe întuneric, Nelghin nu-i vedea pe ceilalţi, dar parcă simţea cum Iuriev căsca gura, iar Amirov îşi ridicase capul, ca să asculte mai bine.

— Aici ne chinuie, ne persecută, ne fac observaţii pentru orice

fleac şi ne pedepsesc să stăm nemişcaţi, urmă Nelghin. Tare-mi pare rău că s-a terminat războiul! Dar e foarte simplu să fugim în America.

— În America nu ajungi decât cu vaporul, zise Amirov, cu spiritul lui practic.

— Desigur, cu vaporul. Dar poţi să ajungi şi înotând, adică nu înotând, ci cu barca. Principalul este să facem rost de alimente şi de bani. O să dormim la Serghei Firsâci (acum nu mai vorbea la singular, ci la plural, folosind procedeul obişnuit al tuturor complotiştilor). O să ne dea ceva bani, ne urcăm în tren şi ne ducem drept la Narovceat. De la Narovceat (acolo mă cunoaşte toată lumea), ne ducem la moşia noastră, la Şcerbakovka şi Zubovo (aici fantezia lui îşi lua zborul ca de obicei). O să ne întâmpine ţăranii. Lapte, lipii, tot ce-ţi pofteşte inima... O să le vând o sută de deseatine de pădure, ne cumpărăm haine, ca oamenii mari, ne suim iar în tren, apoi pe vapor şi plecăm în America. De altfel, voi faceţi ce vreţi, eu tot plec.

— E un drum bine ales, a spus Iuriev.

Amirov s-a gândit puţin, apoi a şoptit, şovăitor:

— Toate bune. Dar cum să fugi, când *ea* nu te scapă o clipă din ochi? Şi dacă ne pârăşte cineva? Şi-apoi, nu ştim să conducem barca cu motor. Asta-i.

— Barca cu motor e un fleac. Eu mă pricep la orice. Mâine, în timpul plimbării, ea o să umble de colo colo cu favoriţii ei. De cum întoarce spatele, sărim în tufişuri şi străbatem parcul. Peste Iauza trecem înot, în piaţa Kudrino o să ajungem pe seară şi după aceea vă rog să mă credeţi că o să meargă totul strună. Pe cuvântul meu de onoare.

Nu i-a fost greu să-l câştige de partea lui pe Iuriev, care-l urma totdeauna pe îndrăzneţul şi întreprinzătorul Nelghin, ca şi pe Amirov, căruia i-ar fi fost ruşine să dea îndărăt şi să nu-i însoţească. Repet, Nelghin nu minţea. Cu sufletul său de poet şi cu inima de călător, era convins că toate se vor petrece după dorinţa lui.

În ziua următoare, în timpul plimbării, s-au cam încurcat lucrurile, hotărând astfel soarta evadării. Vera Ivanovna le spunea băieţilor povestea cu un cârd de gâşte în zbor, în întâmpinarea căruia venea un gâscan. În ziua aceea, era mohorâtă şi arţăgoasă. Probabil că o durea stomacul sau nu mai primise de multă vreme nicio scrisoare la post-restant. Povestea cu gâştele îl făcu pe Nelghin foarte curios şi se vârî în rândul întâi, cu capul său mare şi

tuns, uitând de evadare, cu toate că-şi ascunsese în buzunar pâinea şi sarea. Pedagoga zări chipul pe care-l ura, mirosi aerul şi se încruntă cu dezgust, spunând:

— Tu miroşi totdeauna a vrabie.

Vara, părul tuturor băieţilor, când e ars puţin de soare, miroase a pasăre, dar cine ştie de ce Nelghin se supără şi-i răspunse:

— Iar tu, proasto, miroşi a şoarece. Şi-apoi mai eşti şi bătrână, şi urâtă.

Iar ca pedeapsă pentru obrăznicia lui, în aceeaşi clipă el şi-a luat poziţia de nemişcare... Vera Ivanovna Teplouhova se apucă cu mâinile de cap, ţipând:

— Nu, nu mai pot! Ticălosul ăsta să plece numaidecât de aici, altfel fac cine ştie ce prostie! Slujitorul. Unde-i slujitorul? Copii, să nu luaţi niciodată exemplu de la băieţii proşti şi răi ca acesta! Nelghin! Cât voi fi eu de serviciu, să stai în picioare nemişcat, şi asta totdeauna, până la moarte!

Nelghin stătea, se uita la soare şi se gândea, mijindu-şi ochii: „Se zice că numai vulturii se uită drept în soare, dar şi eu mă uit, deşi nu sunt vultur şi cu toate că lacrimile îmi curg şiroaie pe obraz”. Alţi băieţi au adus un morman de nisip umed, au ridicat un zid în jurul lui, apoi au făcut jos o uşiţă, au scos cu grijă nisipul afară şi a ieşit un admirabil castel feudal sau peşteră de tâlhari. „Ce proşti sunt, se gândea Nelghin. Aici ar trebui să înfigă, drept steag, o nuieluşă cu o frunză verde, iar în jur să pună fel de fel de flori, ca să iasă un minunat parc de castel.” Era convins că peste câtva timp vor apărea Amirov şi Iuriev. Şi, într-adevăr, aceştia au găsit un moment potrivit şi s-au strecurat la el ca nişte complotişti.

— V-aţi dat cuvântul, ce aveţi de gând? i-a întrebat Nelghin, nepăsător. Fugim?

Ceilalţi doi şovăiau.

— De altfel, mi-e totuna. Fug singur. O să auziţi de mine, când voi fi milionar. Desigur că o să vă dau şi vouă o slujbă. Vă fac generali. Numai vă rog să nu mă pârâţi. Nu vă cunosc, nu mă cunoaşteţi.

Dar noul joc îi şi prinsese pe băieţi în mrejele lui. Iuriev a spus primul:

— Cum se poate? Doar ne-am dat cuvântul de onoare şi am jurat. Hai!

Amirov mai şovăia:

— Uite, nu ştiu ce să fac... Duminică vine tata...

Dar Nelghin era stăpân pe situaţie:

— Tata, tata... Mare lucru tata. Când ajungem la Narovceat, îi trimit un car plin cu găini, gâşte şi curcani tăiaţi, o şubă de samur, o troică cu armăsari şi un cufăr cu bani. Şi o să-l luăm şi pe tatăl tău cu noi, ca să cultivăm împreună Cordilierii.

Vera Ivanovna se plimba în sus şi-n jos, înconjurată de elevii silitori. Nu ne interesează ce le spunea băieţilor în timpul acesta pedagoga cea ignorantă şi rea. Dar, de cum a ajuns în dreptul celor trei complotişti, dintre care unul stătea nemişcat, pe faţă cu o expresie de prostănac, uitându-se pieziş, altul rupea nişte fire de iarbă, pe care le ducea la nas şi le mirosea, iar al treilea făcea paşi de dans, le-a întors spatele şi a pornit înapoi. În aceeaşi clipă, cei trei s-au repezit în tufişuri.

Drumul era cu totul necunoscut. Pe terenul acesta creşteau urzici, caprifoi, soc, brusturi, chimen sălbatec şi tot felul de alte buruieni şi se simţea un miros puternic de ciuperci. La început, şi-au croit drum foarte greu. Li se părea că se prăvale pe o nesfârşită râpă împădurită, dar tufişurile s-au rărit treptat şi a apărut o cărare. Au luat-o la fugă pe ea şi au rătăcit multă vreme. La un moment dat, au auzit nişte glasuri de copii şi Nelghin şi-a dat seama că se apropiau de partea parcului rezervată fetelor. Prin urmare, trebuiau să fugă cât mai departe de glasurile lor. Până la urmă, au ajuns într-un loc cu totul necunoscut, pe unde curgea râul repede, negru şi rău mirositor Iauza sau poate un afluent al lui. Aici, firea de copil potolit a lui Amirov nu a mai putut rezista şi el a spus:

— N-ar fi bine să mai aşteptăm? Întâi, duminică vine tata, al doilea, am uitat să copiez lecţia la caligrafie.

Dar cât de hotărât era Nelghin! Pe apă, lângă ţărm, putrezeau, uitate, patru scânduri, rămase probabil de la un pod provizoriu. Nelghin a zis, cu o măreţie care e caraghioasă la copii, dar rămâne în veci în istoria celor vârstnici:

— Ce să spun, Amirov? Treaba ta. Dar Iuriev şi cu mine vom trece chiar acum râul şi apoi pornim mai departe. Iuriev! Scoate-ţi vipuştile. Chiar acum.

Iuriev şi-a rupt vipuşca roşie de la guler şi de la mâneci. Nelghin a făcut la fel. Amirov a mai şovăit o clipă, dar judecata rece a biruit.

— Rămâneţi cu bine.

— N-o să ne pârăşti? l-a mai întrebat Nelghin, ca să se asigure de tăcerea lui.

— Pe cuvânt de onoare! Zău!

Amirov a plecat. Ceilalţi doi s-au suit pe pluta instabilă şi, băgându-şi mâinile în apă şi împingând scândurile înainte prin mişcările corpului, au ajuns cu greu la malul celălalt. Pesemne că o mână nevăzută, dar binevoitoare i-a călăuzit cu bunătate, fiindcă dacă ar fi făcut o mişcare greşită, s-ar fi prăbuşit în apă şi s-ar fi dus la fund ca nişte bolovani. Râul avea maluri abrupte, era adânc şi ei nu ştiau să înoate. În sfârşit, au ieşit târâş pe malul celălalt, şi, abia după ce au ajuns sus, şi-au dat seama că încheiaseră toate socotelile cu trecutul.

În aceeaşi clipă, au auzit nişte lătrături asurzitoare. Doi câini mari şi viguroşi, din rasa Saint-Bernard, veneau spre ei în goană. Băieţii nu mai văzuseră până atunci astfel de câini decât în poză, dar boturile căscate, limbile roşii, răsuflarea întretăiată a acestora, precum şi lătrăturile asurzitoare existau în realitate. O salcie scorburoasă şi bătrână se apleca peste râu. Iuriev, apoi Nelghin s-au urcat în ea cu repeziciunea unor maimuţe şi s-au aşezat pe crengi, tremurând de groază şi strângându-şi sub ei picioarele ude.

După câtva timp, a apărut un om murdar, cu faţa negricioasă, care, după ce a potolit câinii, i-a întrebat pe băieţi:

— De unde veniţi? Cine sunteţi? Unde staţi? Încotro vă duceţi?

Nelghin a început să mintă, inspirat. Şi-a amintit puţin de „Scufiţa roşie”.

— Ne ducem la Kudrino, la bunica. Dar ne-am rătăcit. Pe unde s-o luăm?

Omul cel negricios s-a dovedit până la urmă mai puţin înfricoşător decât câinii. Ocrotiţi de el, băieţii au ajuns în biroul administratorului uzinei metalurgice, „Danhauser & Co”. Un neamţ gras, duhnind a bere şi foarte calm, i-a întrebat aproape acelaşi lucru ca şi omul cel negricios, dar cu totul nepăsător. Totuşi, aţele de la vipuştile rupte fără prea multă îndemânare aproape că-l făcură să bănuiască adevărul.

— Nu cumva sunteţi de la, cum îi zice, de la pensionul Elizavetinski?

Pensionul Elizavetinski se afla lângă internatul lor, şi dacă omul ar fi spus „Razumovski”, probabil că băieţii s-ar fi dat de gol. Dar greşeala neamţului l-a inspirat pe Nelghin.

— Vai de mine! Pensionul Elizavetinski este de fete. Iar noi voiam doar să ne arătaţi drumul.

Neamţul i-a lăsat să plece, spunând însă omului negricios:

— Bagă de seamă să nu şterpelească ceva.

Acesta i-a condus prin curte până la poarta a doua. Prin curte sclipeau băltoace în lumina asfinţitului, zăceau bucăţi de fier şi mirosea a clor.

Băieţii nu ştiau unde se află. Când ieşiră în stradă, se pomeniră lângă mânăstirea Andronievski. Oricât de curios s-ar părea, când îi întrebau pe trecători de drumul spre Kudrino, de cele mai multe ori li se dădea un răspuns batjocoritor sau vădit fals: „Coteşte la dreapta, apoi iar la dreapta, acolo o să vezi un coş, peste coş, un cizmar, peste cizmar, un cofetar, şi mai încolo zăreşti Kudrino”. Sau: „Mergeţi drept înainte, băieţi, fără s-o luaţi nici la dreapta, nici la stânga. Dar părinţii voştri unde sunt? Vai de mine! Cum se poate ca băieţi atât de mici să umble singuri! Cum vă cheamă?”

Însă Nelghin, din instinct, nu ţinea seama de îndrumările lor glumeţe şi nu răspundea la întrebări. Se înserase... Iuriev scâncea, spunând că e gata să-şi urmeze prietenul până la capătul pământului, dar îi pare rău că a uitat la pension o pungă cu şapte copeici şi o iconiţă – primită în dar de la răposata lui mamă o dată cu binecuvântarea ei (maică-si nici nu-i trecea prin gând să moară). Nelghin ştia că a se lăsa înduplecat, a se recunoaşte învins sau a şovăi ar însemna să piardă totul şi să se facă de râs pe veci. În felul său, era demn de admiraţie în aceste clipe.

— Hai să ne prefacem că suntem italieni hoinari, i-a propus el lui Iuriev.

— *Molacala sela malam. Lam pa lea to naleam alam*.

Trecătorii se fereau de ei. Cine ştie ce-şi închipuiau. Credeau probabil că doi cretini scăpaseră din vreo casă de nebuni. Instinctul îi împingea uneori spre fântâni care-şi vărsau apa în bazine largi, din care băieţii beau ca nişte câini şi astfel, o dată – o, mârşavă Moscovă, lipsită de suflet! pe când Nelghin îşi potolea setea, un dobitoc în toată firea, negustor ambulant, şi-a scos tava de după gât, a pus-o cu grijă pe caldarâm şi i-a ars băiatului una peste ceafă. Copilul s-a înecat cu înghiţitura de apă şi abia şi-a venit în fire. Când au ajuns în centrul oraşului, au mai trecut printr-o sperietură. Mergeau pe o stradă îngustă, străjuită de case bogate şi plină de lume. Când au întrebat pe cineva de drumul spre Kudrino, omul, de data aceasta, politicos, binevoitor şi probabil cinstit, le-a răspuns:

— Trebuie să vă întoarceţi înapoi şi să cotiţi la stânga pe strada următoare. În felul ăsta ajungeţi unde trebuie.

Dar băieţii erau atât de obosiţi, încât cuvântul „înapoi” li s-a

părut înfricoşător, aşa că au preferat să meargă cu încăpăţânare şi fără rost drept înainte. Pe hartă, de la Lefortovo la Kudrino sunt cam opt verste, însă cu zigzagurile lor absurde ei au parcurs probabil peste douăzeci de verste, dar au ajuns totuşi la Kudrino. Acolo, peste drum de Casa văduvelor, au găsit clădirea în care locuise cu doi ani în urmă bunica lui Nelghin.

Pe Serghei Firsovici şi pe soţia lui i-a mirat întrucâtva vizita aceasta atât de târzie, dar în amintirea răposatei bunici, care fusese o femeie minunată, şi biruiţi de elocinţa lui Nelghin, le-au dat băieţilor ospitalitate. Lucru cu atât mai uşor, cu cât odaia de pe vremuri a bunicii (cu o fereastră spre coridor) era, întâmplător, liberă. Istovit, Nelghin minţea cu ultimele lui puteri:

— Mama trebuie să fie acum în parcul Petrovski. Eu şi colegul meu mergeam într-acolo, dar am pierdut banii. Acum ne e frică să ne întoarcem acasă. E noapte şi atât de târziu!

Gazdele i-au poftit la ceai şi chifle. Iuriev abia aştepta să mănânce şi să bea un ceai, însă Nelghin, mai prevăzător, s-a gândit: „Să nu bănuie cumva că n-am mâncat nimic” şi a spus:

— Mulţumesc, am prânzit chiar acum.

Ah, ce greu mergea cu Iuriev ăsta, lipsit de voinţă şi gata să izbucnească în orice clipă în plâns. Pentru dormit li s-a aşternut pe jos o pătură şi o pernă. În încăperea alăturată se auzeau hârşâind papucii lui Serghei Firsovici. Era conţopist la primărie şi, înainte, pe când trăia bunica, spunea cu humor despre sine însuşi: „La noi la primărie există consilieri cu drept de vot şi fără drept de vot. Eu sunt dintre cei fără drept de vot.” N-aveau copii, în schimb, creşteau vreo şase sau şapte câini mici, negri, cu blana scurtă şi cu pete roşcate sub ochi. Dimineaţa, Serghei Firsovici îşi citea ziarul, iar seara, le dădea câinilor să mănânce ficat fiert, în timp ce se plimba prin odăi, târşâindu-şi papucii şi bombănind cine ştie ce.

Dar Nelghin îşi amintea foarte bine că animalele nu mâncau tot ficatul. Aşa că i-a spus lui Iuriev:

— Tu să nu te mişti de aici. Eu mă duc să fac rost de mâncare.

A pornit pe dibuite prin întuneric, a dat, într-adevăr, de farfuria cu ficat (câinii, sătui, au mârâit, dar după ce l-au recunoscut s-au liniştit) şi i-a adus-o lui Iuriev.

Probabil că nu era mai mult de o litră de ficat, dar s-au mulţumit şi cu atât, şi după aceea au căzut în somnul dulce, fără vise, al celor obosiţi.

A doua zi dimineaţă s-au trezit înviorați. Nelghin era tot atât de

îndrăzneţ şi hotărât ca în ajun, în schimb, Iuriev îşi pierduse înflăcărarea şi nu mai avea nicio energie. Ca o adevărată muiere din Tver, l-a întrebat, strâmbându-se şi smiorcăind:

— Şi acum ce ne facem?

Prietenul nu putea să-i dea un răspuns cinstit, fiindcă se mai trezise şi el la realitate şi nu ştia ce se mai putea întâmpla. Totuşi, căutând să judece situaţia, îşi aminti că nu auzise până atunci foşnetul ziarului, deşi poştaşul îl şi băgase fără doar şi poate sub uşă. Or, în ziare se scrie de obicei despre băieţii fugiţi de la pension, aşa că trebuiau să plece înainte ca Serghei Firsovici să înceapă să-l citească. Dragul, scumpul meu Serghei Firsovici! Fie-i ţărâna uşoară! Pesemne că bănuia el ceva, însă nu i-a sâcâit pe cei doi fugari cu întrebări indiscrete. Când le-a oferit ceai, ei au răspuns: „Vă mulţumim, dar suntem foarte grăbiţi” (ce oameni ocupaţi!)... Şi el i-a lăsat să plece liniştiţi.

Până atunci, toate prevederile lui Nelghin se împliniseră. Acum nu mai rămânea decât să se urce în tren şi să pornească spre uimitorul oraş Narovceat, la iobagii cei credincioşi. Toţi ştim că voinţa omenească săvârşeşte uneori minuni, totuşi trebuie să ai oarecare cunoştinţe, să fii sigur de tine, înalt, să ai o voce tunătoare, mustăţi şi multe altele, poate chiar şi lucruri de prisos. Când au ieşit în stradă, Iuriev a început să scâncească:

— Vreau acasă, la internat!

— E o ticăloşie, l-a repezit Nelghin, deşi simţea în adâncul sufletului său că până la urmă vor trebui să se dea bătuţi. E o porcărie! Nu eşti un bun camarad! Ţi-ai dat cuvântul de onoare.

— Dar mi-e frică!

— Bine, s-a învoit Nelghin până la urmă, dar să mergem mai întâi la grădina zoologică.

— N-avem bani.

— Nu-i nimic. Tu ţin-te de mine, că ştiu eu ce-i de făcut. Dar drumul într-acolo nu prea-l ştia bine. Trebuiau să mai meargă vreo trei sute de paşi. În dreapta, se afla foişorul, în stânga, biserica Pocroave, la stânga ei – nişte iazuri, în dreapta lor – grădina zoologică, iar între ele, un pod. Trebuia să treci peste pod, să sari peste o balustradă şi să ai curajul să te zvârli într-o baltă adâncă până la brâu. Aşa puteai să pătrunzi în parc fără bilet de intrare. Nelghin auzise toate acestea cândva de la alţi băieţi, însă era la prima lui încercare. A sărit în baltă şi s-a mânjit de noroi din creştet până-n tălpi ca un drac. Iuriev nu a avut încotro. Să rămână singur

îi era şi mai frică, aşa că a sărit şi el. Plini de iniţiativă, murdari, cu urmele vipuştilor rupte s-au dus să vadă cacatua şi struţul. Nelghin i-a dat struţului să înghită o piatră mare şi o cheie de ceasornic de buzunar, găsite pe cărare, apoi au vizitat elefanţii, tigrii, dihorii cei puturoşi, vulpile, hipopotamul, care stătea tolănit într-o băltoacă, ţinându-şi căscat pe deasupra apei botul asemănător cu o valiză cu căptuşeală roz. Au întărâtat maimuţele şi au pus mâna pe porcul spinos. A rămas un mister până astăzi, cum de nu i-a oprit nimeni. Dar probabil că voinţa omenească este un domeniu încă necercetat.

Până la urmă, au fost siliţi să se întoarcă la internat. Iuriev nu mai plângea, ci-i spunea doar mereu lui Nelghin:

— Să mărturiseşti că tu ai pus totul la cale, şi eu doar te-am urmat.

— Bine.

De data aceasta, drumul nu a mai fost atât de lung. I-au ajutat instinctul şi lumina zilei să nu se rătăcească. Pe la ora trei au ajuns la şcoală. La poartă se aflau portari, spălătorese, oameni de serviciu şi bucătărese. Dar, ciudat, la început niciunul dintre ei nu le-a dat atenţie, aşa că nu ştiau pe cine hărăzise soarta să-i ducă în faţa judecăţii. Au fost totuşi înhăţaţi destul de repede, apoi duşi la infirmerie şi închişi în camere separate, interzicându-se cu stricteţe să se vadă între ei. Nelghin şi-a ţinut făgăduiala şi a luat toată vina asupra sa.

Singurătatea era apăsătoare. Nu tu cărţi, nu tu discuţii, pe de altă parte, Iuriev se dovedise a fi un mare tont. Nelghin, deşi avea numai unsprezece ani, se gândi să stea de vorbă cu el prin bătăi în perete, dar micul bătrân, viitorul adult plin de laşitate, nu a răspuns semnalelor lui. Neavând altă treabă, Nelghin şi-a amintit şi a rezolvat aproape toate problemele de aritmetică şi a repetat în minte cuvintele eu terminaţia „ea”. Însă într-o zi, pe la amiază, s-au auzit pe coridor paşi grei şi clinchetul clopoţeilor.

„În orice caz, or să mă bată, se gândi el. Dacă aş muri pe neaşteptate? La toţi le-ar părea rău...” Într-un cuvânt, prin minte îi treceau gândurile obişnuite, care străbat mintea oricărui băieţaş... El nu ştia că prinţesa G. îşi cedase între timp locul de onoare prinţesei L., aşa că în cămăruţa infirmeriei o văzu intrând nu numai pe directoarea cea severă, ci şi pe noua stapână a sufletului şi trupului său de copil, şi împreună cu ele, vreo cinci-şase cucoane mondene şi vesele şi aproape toate pedagogele bătrâne.

— Uitaţi-vă, prinţesă, spuse directoarea. O adevărată comoară! Desigur că ar trebui trimis la puşcărie. Priviţi-l ce faţă îngrozitoare are. Iată cu cine avem de luptat aici, scumpă prinţesă. Ni se trimit copii răi din cale-afară.

Dar doamna cea robustă, care avea o faţă foarte simpatică, obişnuită, cu trăsături blânde, răspunse politicos:

— Nu pare să fie chiar atât de rău. Frunte mare, ochi ageri. Probabil că are şi o voinţă dârză. Se prea poate să nu iasă din el nimic, dar cine ştie...

— Vedeţi lucrurile prin ochelari trandafirii.

— Nu, dar nu vreau să-mi încep activitatea cu o pedeapsă aspră.

— Aşadar, prinţesă, dumneavoastră socotiţi că ar fi posibil să fie admis la examen?

— Desigur, prinţesă, eu sunt dinainte de acord cu părerea dumneavoastră, însă o mică experienţă, dacă permiteţi...

— O, desigur. Vă rog.

— Vă mulţumesc. Sunteţi foarte amabilă.

Şi au plecat în aceeaşi ordine în care veniseră. Fiindcă vorbiseră franţuzeşte, Nelghin nu înţelesese absolut nimic, totuşi traduse convorbirea lor în limba sa cum se pricepu. I se părea că fosta directoare spusese:

— Cum, să nu fie biciuit băiatul acesta?

Iar cealaltă răspunsese:

— Nu. E prea mic şi slab...

Apoi, pe neaşteptate, ca în toate povestirile, s-a întâmplat o minune. După ce numeroasele voci de femei au amuţit, Nelghin a auzit nişte paşi uşori. Era greu de presupus că prinţesa cea voinică şi grasă ar putea să păşească atât de uşor. Dar el a desluşit două cuvinte pe care ea i le spunea cuiva pe coridor:

— *Pardon, princesse!...*[1]

Apoi, ea a intrat în odaia plictisitoare de la infirmerie, a cuprins cu mâinile capul aspru al băiatului, i-a ridicat faţa în sus, s-a uitat îndelung în ochii lui, de parcă ar fi vrut să-i citească în ei viitorul, apoi i-a mângâiat coama aspră de la frunte spre ceafă, spunându-i:

— Să nu te temi, băieţaş. O să-ţi trimit numaidecât nişte supă de găină şi un pahar de vin roşu. Probabil că n-ai mâncat de mult. Uite ce palid eşti! Dar să nu spui nimănui nimic. Sunt convinsă că o să reuşeşti foarte bine la examene.

Tocmai se pregătea să plece, dar s-a oprit deodată şi l-a

[1] Scuzaţi, prinţesă !... (Fr.) (N. t.)

întrebat:

— E adevărat că tu ai pus la cale fuga şi l-ai convins pe colegul tău să te urmeze?

— E adevărat, a răspuns Nelghin, cu tărie, adăugând dispreţuitor: E o muiere!

Faţa plină şi simpatică a prinţesei s-a luminat de un zâmbet fermecător.

— Mare obraznic îmi eşti! a râs ea, prietenos, mângâindu-i obrazul zgâriat şi ars de soare. Bine, sălbaticule, trăieşte după voia ta. Dar ai grijă să nu faci ceva necinstit. Cu bine, răzvrătitule.

S-a aplecat spre el. Nelghin îşi ţinea ochii închişi. O clipă a simţit mirosul pur şi dulce al parfumului ei pe frunte, atingerea gingaşă a unor buze, apoi o adiere de vânt, pricinuită de rochia prinţesei, în timp ce se îndepărta.

Era cea dintâi mângâiere primită de la un om străin. A deschis ochii. În cameră nu se mai afla nimeni. De pe coridor se auzeau din ce în ce mai încet sunetele paşilor ei uşori şi grăbiţi. Şi Nelghin şi-a lipit mâinile de piept, şoptind plin de entuziasm, cu lacrimi în ochi:

— Pentru tine fac orice!

1917

COCOŞUL DE AUR

Nu pot să spun exact când s-a petrecut această minune. În orice caz, dacă nu chiar la 21 iunie, în ziua solstiţiului de vară, totuşi foarte aproape de această dată. Ea s-a întâmplat la o vilă, în Ville-D'Avray, la zece kilometri de Paris.

M-am trezit încă înainte de revărsatul zorilor, pe neaşteptate, fără trecerea obişnuită de la vis la viaţă, cu un sentiment de prospeţime şi cu convingerea plăcută că afară, sub cerul liber, în seninul gingaş al zorilor apropiate, se petrece o minune simplă şi plină de farmec. Aşa mă trezeau uneori din somn, uşor, înaintea aurorei, cântecul vesel al unui graur sau fluieratul obraznic, dar melodios, al unei mierle.

Am deschis larg fereastra şi m-am aşezat pe pervaz. Prin aerul încă rece plutea mireasma fină a ierburilor, a frunzelor, a scoarţei copacilor şi a pământului. Printre policandrele întunecate ale castanilor mai dăinuiau încă petice de pâclă, ca un văl diafan destrămat o dată cu apropierea zorilor. Dar copacii se şi trezeau, înfiorându-se şi deschizându-şi alene, plini de veselie, milioanele de ochi. Oare, credeţi că ei nu văd şi nu aud?

Graurul cel vesel şi flecar însă, precum şi nepăsătoarea mierlă tăceau în dimineaţa aceea. Poate că ascultau, ca şi mine, cu atenţie şi uimire sunetele melodioase, puternice, ciudate şi de neînţeles, pe care nu le mai auzisem niciodată şi care făceau să tresară parcă fiecare părticică de aer.

Nu mi-am dat seama imediat că este cântecul cocoşilor. Au trecut multe clipe până când am ghicit. Mi se părea că de peste tot răsună trompete de aur şi de argint, care trimit în înălţimi sunete de o puritate, frumuseţe şi sonoritate uimitoare.

Cunosc forţa şi stridenţa strigătului cocoşilor. Pe vremuri, când vânam primăvara gotcani în uriaşele păduri ruseşti, la vreo zece sau cincisprezece verste de cel mai apropiat sălaş omenesc, prindeam, cu auzul încordat, înainte de răsăritul soarelui, numai două sunete, care îmi aminteau de om: când şi când, un îndepărtat şuier de locomotivă şi strigătele cocoşilor din satele apropiate. Ultimele sunete de pe pământ, care-mi mai răsunau în ureche, atunci când mă ridicam în zbor cu un balon, erau totdeauna fluierăturile băieţilor de pe stradă, însă cucurigul victorios al cocoşului îl auzeam mult mai multă vreme. Şi acum, în ora aceasta sfielnică, când pământul, copacii şi cerul abia ieşiţi din scăldătoarea plină de răcoare a nopţii, îşi puneau tăcuţi veşmintele de dimineaţă, mă gândeam cu emoţie: „Acum cântă cocoşii de

pretutindeni, toţi, până la unul, bătrâni, mai vârstnici, tineri şi băieţandri de un an, toţi cei ce trăiesc pe întinderea uriaşă bătută de soare, precum şi pe aceea care peste câteva clipe va prinde să strălucească în bătaia astrului luminii!" În jur, pe toată suprafaţa accesibilă auzului omenesc încordat, nu există un orăşel, un sat, o fermă ori vreo curte unde cocoşii, întinzându-şi capetele înainte şi zburlindu-şi penele de pe grumaz, să nu arunce spre cer sunetele lor triumfătoare, minunate şi furioase. Pretutindeni – la Versailles, la Saint-Germain şi Malmaison, la Rueil, Suresnes, Garches, Marnes-La-Coquette, la Vaucresson, la Meudon şi la periferiile Parisului – răsună simultan cântecul entuziast a sute de mii de glasuri de cocoşi. Orice orchestră omenească ar părea deplorabilă în comparaţie cu acest cor fermecat şi viguros, în care nu mai auzi cântecul fiecărui cocoş în parte, ci revărsarea din plin a unui acord major pe fondul unui *do* purpuriu-auriu!

Din timp în timp, cocoşii mai apropiaţi tăceau câteva clipe, de parcă ar fi făcut o pauză riguros de exactă, şi atunci auzeam cum valul sunetelor se rostogolea tot mai departe, mereu mai departe şi, parcă izbindu-se de ceva, se întorcea, creştea mereu şi se înălţa, răsunător, până la fereastra mea, până la acoperişuri, până în vârful copacilor. Valurile acestea largi, sonore se rostogoleau de la nord spre sud, de la vest spre est, într-un fel de fugă minunată, uluitoare. Probabil că tot aşa trupele strălucitei Rome îi întâmpinau pe Cezarii triumfători ai antichităţii. Cohortele de pe deal vedeau primele carul triumfal şi-l salutau pe Cezar cu exclamaţii îndepărtate de bucurie, în timp ce jos strigau cu glasuri metalice legiunile entuziasmate, ale căror rânduri erau luminate unul după altul de privirea scânteietoare a ochilor săi minunaţi.

Ascultam muzica aceasta fermecătoare plin de emoţie, aproape cu încântare. Ea nu te asurzea, ci-ţi umplea auzul cu o melodie dulce. Ce dimineaţă ciudată, neobişnuită! Ce s-o fi întâmplat astăzi cu cocoşii din toată regiunea, poate din întreaga ţară, poate de pe tot pământul? Nu cumva sărbătoresc cea mai lungă zi însorită, cântând cu bucurie minunile verii: căldura soarelui, nisipul fierbinte, ierburile mirositoare şi fragede, bucuriile nesfârşite ale dragostei şi cele furtunoase ale luptei, când două trupuri viguroase de cocoşi se ciocnesc cu furie în văzduh, se lovesc tare cu aripile elastice, îşi înfig în carne ciocurile încovoiate, ca de oţel, şi din norul de praf stârnit zboară pene şi stropi de sânge. Sau poate că astăzi se sărbătoreşte aniversarea a trei sute de milenii de la naşterea

Cocoşului Antic, strămoşul tuturor cocoşilor de pe lume, cel ce ca oştean şi rege, necunoscând o putere mai presus de a sa, domnea ca stăpân absolut asupra pădurilor, câmpiilor şi apelor?

„Şi, în sfârşit, mă gândeam eu, poate că astăzi, înaintea celei mai lungi zile de muncă din timpul verii, norii au ţinut câteva clipe soarele în loc la răsărit, iar cocoşii, adoratorii lui, care au divinizat lumina şi căldura, îl cheamă în cucernica lor nerăbdare pe zeul lor cu chip de foc."

Dar iată-l şi pe el. Nimeni nu a putut încă – om, fiară sau pasăre – să prindă clipa apariţiei soarelui şi să noteze secunda când toate de pe lume devin din palide, trandafirii, trandafirii-aurii, de aur... Şi iată că focul auriu aprinde totul: cerul, văzduhul, pământul. Încordându-şi ultimele forţe, în extaz şi uitare de sine, înfioraţi de încântare şi închizându-şi ochii de plăcere, nenumăratul cor al cocoşilor cântă un minunat imn de slavă. Şi nu-mi mai dau seama dacă razele de soare sună ca nişte trâmbiţe de aur sau imnul cocoşilor străluceşte ca razele de soare. Marele Cocoş de Aur apare pe cer în singurătatea lui învăpăiată. Iată-l, vechiul şi minunatul mit al păsării Fenix, pasărea misterioasă, care abia în seara de ajun s-a mistuit în focul măreţ al apusului, iar astăzi se înalţă din nou la răsărit, din propria-i cenuşă, din fum şi jar!

Treptat, cocoşii de pe pământ amuţesc. Mai întâi, cei de aproape, apoi, cei mai îndepărtaţi, şi mai îndepărtaţi şi, în sfârşit, undeva, la marginea lumii, aproape dincolo de limitele auzului, urechea prinde un gingaş *pianissimo.* Dar se stinge şi el.

Muzica aceasta fermecătoare şi solemnă m-a obsedat toată ziua. Pe la ora două am intrat într-o curte. În mijlocul ei se afla un cocoş uriaş de Longchamp. În razele vii ale soarelui, aurul tunicii lui sclipea orbitor, zalele sale de oţel negru străluceau în reflexe verzi şi albastre, panglicile de atlaz, roşii, negre şi albe, fluturau în vânt. L-am ocolit cu grijă pe cocoşul acesta nespus de frumos, m-am aplecat şi l-am întrebat:

— Dumneata ai cântat atât de frumos în dimineaţa asta?

El mi-a aruncat o privire piezişă, nemulţumită, şi-a întors capul, a scormonit de câteva ori nisipul cu ciocul şi a murmurat ceva cu un glas de bas răguşit. Nu aş putea jura că l-am înţeles, dar mi s-a părut că mi-a răspuns: „Dar dumitale ce-ţi pasă?"

Nu m-am supărat. M-am simţit doar ruşinat. Ştiu şi fără el că nu sunt decât un om slab şi neajutorat. Inima mea deşartă nu poate să cuprindă entuziasmul sfânt al cocoşului care-i cântă osanale zeului

său de aur. Dar să nu-mi fie oare şi mie îngăduit să iubesc în felul meu, cu modestie, soarele cel veşnic, minunat, bun şi dătător de viaţă?

1923

IU-IU

Nika, fii atentă! Nu ne-am înţeles noi aşa? Lasă în pace faţa de masă şi nu mai tot împleti franjurile! Fii fetiţă cuminte!

O chema Iu-iu. Nu în cinstea vreunui mandarin cu acest nume şi nici de dragul ţigărilor Iu-iu, ci pur şi simplu aşa. Când a văzut-o întâia oară, pe vremea când era o pisicuţă mică de tot, tânărul acela în vârstă de trei ani a făcut ochii mari, şi-a ţuguiat buzele şi a rostit: „Iu-iu!” Ca un şuierat. Şi aşa i-a rămas numele – Iu-iu.

La început, era numai un ghemotoc pufos, cu doi ochişori veseli şi cu năsucul alb-trandafiriu. Ghemotocul ăsta dormea pe pervazul ferestrei, la soare, lipăia lapte din farfurioară, torcând cu ochii îngustaţi de plăcere, prindea cu lăbuţa muşte pe geam, se tăvălea pe jos, se juca cu câte o hârtiuţă, cu câte un ghem de aţă sau cu propria lui coadă... Şi nu ne-am dat nici noi seama cum, în locul ghemotocului pufos, negru, tărcat cu galben şi alb, ne-am pomenit cu coşcogeamite pisică, voinică şi frumoasă cum nu găseai alta şi pizmuită de toţi iubitorii de pisici.

Nika, scoate degetul din gură, că te-ai făcut mare. Mai ai opt ani şi eşti bună de măritat. Dacă prinzi cumva obiceiul ăsta urât? Când o fi să vină de peste mări şi ţări un prinţ chipeş ca să te peţească, tu să stai cu degetul în gură? Atuncea prinţul o să ofteze din rărunchi şi o să plece să-şi caute altă mireasă, iar tu ai să vezi de departe caleaşca aurită cu geamuri de cristal... şi colbul stârnit de roţi şi de copitele cailor...

Într-un cuvânt, s-a făcut o pisică de toată frumuseţea. Avea o blană lungă şi lucioasă, castanie-închisă, cu pete ca para focului, şi un plastron alb şi elegant pe piept; mustăţile îi erau lungi cât toate zilele, lăbuţele dindărăt îmbrăcate cu nişte pantaloni largi, iar coada ca o perie de şters sticlele de lampă.

Nika, dă-l jos de pe genunchi pe Bobik. Nu cumva îţi închipui că urechea unui căţeluş e manivelă de flaşnetă? Ce-ai zice dacă cineva ţi-ar răsuci ţie în felul ăsta urechea? Dă-l jos imediat, că altfel nu-ţi mai spun povestea...

Uite-aşa. Dar mai frumos decât orice, era caracterul ei! Vezi tu,

Nika dragă, noi trăim înconjuraţi de animale şi nu ştim absolut nimic despre ele. Şi asta numai fiindcă nu ne interesăm de ele. Să luăm, de pildă, câinii pe care i-am cunoscut noi amândoi. Fiecare avea apucăturile lui, personalitatea lui. Aşa sunt şi pisicile, şi caii, şi păsările. La fel ca oamenii!

Of, Nika, tare mai eşti neastâmpărată! De ce îţi apeşi pleoapa cu degetul? Ţi se pare că în loc de o lampă vezi două, care ba se apropie, ba se depărtează? Să nu mai umbli niciodată cu mâna la ochi...

Aşadar, să nu-i crezi pe cei care vorbesc de rău animalele. Dacă are să-ţi spună cineva că măgarul e prost, tu ţine minte că, dimpotrivă, măgarul e un animal nu numai deştept, ci şi ascultător, prietenos şi muncitor. Dar dacă îl încarci peste puterile lui sau îl iei drept cal de curse, măgarul se opreşte pur şi simplu pe loc ca şi cum ţi-ar spune: „Asta, bădie, nu-i de mine! Poţi să-mi faci ce pofteşti!" Şi n-ai decât să-l baţi până mâine, că pe el tot nu-l urneşti din loc. Aş vrea să ştiu cine în cazul ăsta e mai prost şi mai încăpăţânat, măgarul sau omul? Cu calul e cu totul altceva. Calul e nerăbdător, nervos şi supărăcios. Câteodată, râvna îl împinge să alerge mai mult decât îl ţin puterile, şi atunci crapă de atâta alergătură...

Pe urmă se mai zice: prost ca o gâscă... Să ştii însă că pasăre mai deşteaptă ca gâsca nu se află pe lume. Gâsca îşi cunoaşte stăpânii după paşi. Bunăoară, te întorci în puterea nopţii acasă; vii pe stradă, deschizi portiţa, străbaţi curtea – gâştele tac chitic, ca şi cum nici n-ar fi acolo. Dar ia să intre în curte un necunoscut, să vezi ce zarvă încep să facă: „Ga-ga-ga! Ga-ga-ga! Cine tot umblă hojma prin curţile altora?"

Pe urmă... Vai, Nika, nu mai mânca hârtie. Scuip-o imediat!... Pe urmă, dacă ai şti tu ce părinţi buni sunt ele! Clocesc ouăle pe rând, când dumneaei, când dumnealui... Ba gânsacul e chiar mai conştiincios decât gâsca. Căci atunci când soaţa lui, în clipe de răgaz, se întrece cu măsura, pălăvrăgind cu suratele, la teică, după năravul muieresc, domnul gânsac vine, o apucă cu ciocul de ceafă şi o duce frumuşel acasă, la cuibar, la îndatoririle ei de mamă. Ce zici de asta?

Dar să vezi ce nostim e când binevoieşte familia lui să iasă la plimbare. În frunte merge el, stâlpul casei. De mândru şi fudul ce e, îşi ţine ciocul ridicat în sus, către cer. Priveşte de la înălţime toate orătăniile. Dar vai de câinele nepriceput sau de o fetiţă zburdalnică,

cum eşti tu, Nika, dacă nu-i faceţi loc: numaidecât îşi întinde gâtul la pământ ca un şarpe, începe să şuiere ca un sifon, cască pliscul lui aspru, şi tu, Nika, umbli a doua zi cu o vânătaie cât toate zilele la piciorul stâng, mai jos de genunchi, iar căţeluşul îşi scutură de zor urechea ciupită.

În urma gânsacului vin bobocii galbeni-verzi, ca puful de pe mâţişori când dă salcia în floare. Se îndeasă unii în alţii şi piuie. Au gâturile golaşe şi abia se ţin pe lăbuţe; nici nu-ţi vine să crezi că au să crească şi curând au să-l ajungă pe tatăl lor. Iar mama încheie şirul şi n-am cuvinte să spun câtă fericire şi încântare radiază întreaga ei fiinţă! „Să se uite toată lumea şi să se minuneze ce mândreţe de bărbat şi ce minunăţie de copii am! Măcar că sunt mamă şi nevastă, dar ce-i drept, e drept, mai mândră ca mine nu se află nimeni pe lumea asta!”

Şi de ţanţoşă ce e, merge, legănându-se, iar toată familia laolaltă seamănă leit cu o familie preacinstită de nemţi ieşită duminica la plimbare.

Şi să vezi încă ceva! Cel mai rar se lasă călcaţi de automobil gâştele şi câinii şoricari – aceia care seamănă cu nişte crocodili – măcar că par care mai de care mai greoi şi neîndemânatici.

Sau să luăm calul. Ce se spune despre cal? Că ar fi prost. Că numai frumuseţea e de el, că ştie să fugă repede şi că are memoria locurilor. Altfel, e un dobitoc ca toate celelalte şi în afară de asta e şi miop, capricios, răzbunător şi nu se ataşează de om. Balivernele astea, însă, le spun oamenii care ţin calul în grajduri întunecoase, care nu cunosc bucuria de a creşte un cal de când e mânz, care n-au simţit niciodată cât de recunoscător îi este calul aceluia care îl spală, îl ţesală, îl duce la potcovit, îl adapă şi-i dă de mâncare. Câte un om se gândeşte numai la asta: să sară pe cal şi valea! temându-se doar ca nu cumva să-l zvârle, să-l muşte sau să-l trântească jos. Lui nici nu-i trece prin cap să-i mai împrospăteze calului gura, să folosească în drum o potecuţă mai moale, să-l adape la timp şi cu măsură, să-l acopere la popasuri cu pătura sau cu haina lui... De ce l-ar respecta oare calul, te întreb?

Vorbeşte mai bine de cal cu un adevărat călăreţ şi are să-ţi răspundă că nu există animal mai deştept, mai bun şi mai nobil decât calul, bineînţeles, dacă se află pe mâini bune.

Arabii au caii cei mai buni din lume, dar la ei calul e un membru al familiei. Acolo copiii mici sunt lăsaţi în seama calului ca în seama celei mai credincioase dădace. Şi fii pe pace, Nika, că un asemenea

cal calcă scorpionul cu copita şi izbeşte cu picioarele dindărăt fiara sălbatică. Iar când copilaşul tuciuriu se târăşte în patru labe undeva, în nişte tufe cu ghimpi, unde sunt şerpi, calul îl apucă binişor de gulerul cămăşuţei sau de fundul pantalonaşilor şi mi ţi-l duce la cort, ca să nu se vâre, prostuţul de el, unde nu trebuie!

Şi, câteodată, caii se prăpădesc, ducând dorul stăpânului, sau plâng cu lacrimi adevărate.

Ian ascultă cum cântau cazacii zaporojeni despre cal şi despre stăpânul lui ucis. Stăpânul zace mort pe câmpie, iar:

Calul îi tot dă târcoale,
Muştele-alungând cu coada,
I se uită-n ochi cu jale,
Cu suflarea lui îl scaldă.

Ei, ia zi-i, care din doi are dreptate? Cel care se dă drept călăreţ sau călăreţul adevărat?

Dar cred că n-ai uitat de pisică, nu? Bine, să revenim la ea.

Chiar aşa, că uite, povestirea mea s-a mistuit aproape toată în introducere. Tot aşa, în Grecia antică era un orăşel mic de tot, dar avea o coşcogeamite poartă, din care pricină un trecător a glumit o dată, zicând: „Aveţi grijă, cetăţeni, de oraşul vostru, că te pomeneşti că o ia din loc pe poarta asta”.

Îmi pare rău însă. Aş fi vrut să-ţi mai spun încă multe lucruri: cât de curaţi şi de deştepţi sunt porcii, pe care toată lumea îi bârfeşte, sau cum ciorile păcălesc în fel şi chip dulăul care păzeşte casa omului, ca să-i ia ciolanul, cum cămilele... dar să lăsăm cămilele; hai îndărăt la pisică.

Iu-iu dormea în casă, unde poftea: pe canapele, pe covoare, pe scaune sau sus pe pian, cocoţată pe caietele de note. Tare mult îi plăcea să stea culcată pe ziare, strecurându-se sub foaia de deasupra: cerneala tipografică are ceva îmbietor pentru mirosul pisicilor şi în afară de asta hârtia păstrează foarte bine căldura.

Când cei din casă începeau să se trezească din somn, prima ei vizită de afaceri o făceau întotdeauna la mine, şi asta numai după ce urechea ei sensibilă desluşea glăsciorul cristalin de copil care se auzea în camera de-alături.

Iu-iu deschidea cu botişorul şi cu lăbuţele uşa întredeschisă, intra înăuntru, sărea în aşternut, mă atingea cu năsucul ei trandafiriu pe mână sau pe obraz şi spunea scurt: „mârrm”.

În viaţa ei n-a mieunat; scotea numai sunetul acesta destul de muzical: „mârrm”. Însă mârâitul acesta avea multe nuanţe variate,

care exprimau când dezmierdare, când nelinişte, când o cerere, când un refuz, când recunoştinţă, când ciudă, când un reproş. Un „mârrm” mai scurt însemna întotdeauna: „urmează-mă”.

Sărea jos şi pornea, fără să întoarcă capul, spre uşă. Nu se îndoia că am să-i dau ascultare.

Şi, într-adevăr, o ascultam. Mă îmbrăcam iute şi ieşeam în coridorul întunecos. Sclipindu-şi crisoliţii galbeni-verzui ai ochilor, Iu-iu mă aştepta la uşa care dădea în camera unde dormea de obicei tânărul în vârstă de patru ani, cu maică-sa. Deschideam un pic uşa. Un „mârrm” de recunoştinţă abia auzit, o mişcare sprintenă a corpului agil, un zigzag al cozii pufoase – şi Iu-iu se strecura în camera copilului.

Aici urma ritualul salutului de dimineaţă. Mai întâi – ca o îndatorire de respect aproape oficială – un salt în aşternut la mama. „Mârrm! Bună dimineaţa, stăpână!” O atingere cu năsucul pe mână şi pe obraz şi gata! Apoi un salt jos şi un salt peste plasă, în pătuţul copilului. Întâlnirea era plină de gingăşie.

„Mârrm, mârmm! Bună dimineaţa, prietene! Ai dormit bine?”

— Iu-iuşenka! Iuşenka! Iuşenka dragă!

Şi vocea din celălalt pat:

— Kolea, ţi-am spus de-atâtea ori să nu mai săruţi pisica! Pisica e un purtător de microbi...

Fireşte, aici, după plasă, se legase o prietenie din cele mai puternice şi mai duioase. Totuşi, pisicile şi oamenii nu sunt decât pisici şi oameni. Oare Iu-iu nu ştie că peste puţin Katerina va aduce frişcă şi hrişcă fiartă cu lapte şi unt? De bună seamă că ştie.

Iu-iu nu umblă niciodată cu cerşitul. (Pentru serviciile care i se fac mulţumeşte scurt şi din toată inima.) A studiat însă, până în cele mai mici amănunte, ora când vine băiatul care aduce carnea de la măcelărie şi îi cunoaşte paşii. Dacă e afară, îşi aşteaptă bucata de carne în cerdac, iar dacă e în casă, dă fuga după carne în bucătărie. Uşa de la bucătărie o deschide singură, cu o îndemânare uluitoare. Uşa asta n-are clanţă rotundă, de fildeş, ca cea din camera copilului, ci are una lungă, de alamă. Iu-iu îşi face vânt, sare şi rămâne agăţată de clanţă, cuprinzând-o cu labele dinainte, iar cu labele dinapoi se sprijină de perete. Două-trei izbituri cu tot corpul ei mlădios şi, zbang! clanţa cedează, iar uşa se dă în lături. Mai departe e uşor.

Se întâmplă ca băiatul să se moşmondească îndelung, tăind şi cântărind carnea. Atunci, cuprinsă de nerăbdare, Iu-iu se agaţă cu

ghearele de marginea mesei şi începe să se legene înainte şi înapoi, ca un acrobat la bară fixă. Dar pe tăcute, fără un pâs.

Băiatul e un gură-cască vesel, cu obrajii rumeni, veşnic pus pe râs. Iubeşte grozav toate animalele. De Iu-iu este de-a dreptul îndrăgostit. Dar Iu-iu nu-i îngăduie nici măcar să se atingă de ea. Îi aruncă o privire plină de îngâmfare şi face un salt în lături. E trufaşă! Nu uită niciodată că în vinele ei curge sângele albastru a două neamuri mari: a frumoasei pisici de Siberia şi a nobilei pisici de Buhara. Pentru ea, băiatul acesta nu e decât cineva care-i aduce carnea zilnică. Ea priveşte cu o răceală princiară la tot ce-i în afară de casa ei, la tot ce nu se bucură de protecţia şi indulgenţa ei. Pe noi ne acceptă cu un aer de bunăvoinţă.

Îmi plăcea să-i îndeplinesc poruncile. Iată-mă, de pildă, lucrând la o răsadniţă, smulgând gânditor lăstarii de prisos de la pepenii galbeni; aici trebuie să lucrezi cu multă socoteală. Soarele de vară şi pământul încins radiază căldură. Iu-iu se apropie tiptil.

„Mârrm!” Asta înseamnă: „Haide, mi-e sete”.

Mă îndrept anevoie de şale. Iu-iu a şi luat-o înainte. Nu-şi întoarce niciodată capul spre mine să vadă dacă am să cutez s-o refuz sau dacă mai zăbovesc. Mă conduce din grădină în curte, apoi în bucătărie, apoi, prin coridor, în camera mea. Deschid politicos în faţa ei toate uşile şi o las respectuos să treacă înainte. Când ajunge la mine în cameră, sare uşor pe lavoar, lângă robinetul de apă, găseşte cu dibăcie pe marginile de marmură trei puncte de sprijin pentru trei din labe – cea de-a patra rămâne suspendată pentru echilibru – se uită la mine cu coada ochiului şi spune:

„Mârrm! Dă drumul la apă!”

Las să curgă un firicel argintiu de apă. Întinzându-şi cu graţie gâtul, Iu-iu linge grăbită apa cu limbuţa ei subţirică şi trandafirie.

Pisicile beau rar, dar îndelung şi mult. Uneori, ca să fac o experienţă glumeaţă, înşurubez un pic robinetul de nichel. Acum, apa nu mai curge, picură.

Iu-iu e nemulţumită. Se lasă nerăbdătoare de pe o lăbuţă pe alta în poziţia ei incomodă şi îşi întoarce capul spre mine. Două topaze galbene mă privesc cu un aer serios de dojană.

„Mârrm. Lasă-te de prostii!”...

Şi dă de câteva ori cu năsucul în robinet.

Mi-e ruşine. Îmi cer iertare. Dau drumul la apă să curgă cum trebuie.

Sau altă dată: Iu-iu stă jos în faţa canapelei; lângă ea e un ziar.

Intru în cameră. Mă opresc. Iu-iu se uită ţintă la mine, cu ochii ficşi, fără să clipească. Mă uit şi eu la ea. Trece aşa cam un minut. În privirea lui Iu-iu citesc lămurit:

„Ştii de ce am nevoie, nu te mai preface. Tot n-am să te rog!”

Mă aplec să ridic ziarul şi numaidecât aud un salt moale. Pisica a şi sărit pe canapea. Privirea i s-a îmblânzit. Îndoi ziarul ca pe un cort şi acopăr cu el pisica. A rămas afară numai coada pufoasă, dar şi aceasta se trage puţin câte puţin sub adăpostul de hârtie. Ziarul a foşnit de două-trei ori, s-a mişcat şi gata. Iu-iu doarme. Ies din cameră în vârful picioarelor.

Am petrecut cu Iu-iu ceasuri deosebite de molcomă fericire familială, şi anume când scriam nopţile. E o ocupaţie destul de istovitoare, dar dacă te laşi antrenat de ea îţi aduce multă bucurie tihnită.

Tot scârţâi cu peniţa şi deodată nu găseşti un cuvânt de care ai mare nevoie. Te-ai oprit. Ce linişte e! Fitilul din lampă sfârâie abia auzit, vuietul mării îţi ţiuie în urechi şi din pricina asta noaptea pare şi mai liniştită. Toţi dorm. Şi oamenii, şi vietăţile, şi caii, şi păsările, şi copiii, şi jucăriile lui Kolea în odaia de alături. Până şi câinii nu mai latră; au adormit şi ei. Ochii ţi se înceţoşează, gândurile se destramă şi se mistuie. Unde mă aflu? Într-un codru des sau în vârful unui turn înalt? Şi, deodată, tresar la auzul unei izbituri moi şi elastice. Iu-iu a sărit sprintenă de jos pe masă. Nici nu ştii când şi de unde a venit.

Se tot învârte o vreme pe masă, căutându-şi un locşor, şi se aşază alături de mine, lângă mâna dreaptă, ca un ghemotoc pufos, cu omoplaţii ieşiţi în afară; toate cele patru lăbuţe sunt ascunse sub ea; numai cele două mănuşi de catifea din faţă abia ies la iveală.

Scriu iarăşi repede, absorbit. Din când în când, fără să-mi mişc capul, arunc câte o privire fugară pisicii care stă întoarsă pe trei sferturi spre mine. Uriaşul ei ochi de smarald e aţintit asupra lămpii, tăiat de sus în jos de crăpătura neagră şi îngustă a pupilei, ca tăişul unui brici. Dar oricât de fulgerătoare ar fi mişcarea genelor mele, Iu-iu o prinde şi îşi întoarce către mine botişorul graţios. Crăpăturile din ochi s-au transformat deodată în nişte cercuri negre strălucitoare, tivite cu rotogoale înguste de culoarea chihlimbarului. „Bine, bine, Iu-iu, să scriem mai departe.”

Peniţa scârţâie, scârţâie întruna. Cuvintele potrivite vin singure. Frazele se aşază ascultătoare în toată varietatea lor. Dar capul începe să-mi fie greu, simt junghiuri în spate, degetele de la mâna

dreaptă încep să-mi tremure. N-o fi oare timpul să ne oprim?

Şi Iu-iu crede la fel. Şi-a găsit de mult o distracţie: urmăreşte atentă rândurile care sporesc pe hârtie, purtându-şi ochii după peniţă, şi îşi zice în sinea ei că scot din peniţă nişte musculiţe negre şi slute. Şi deodată – pac cu lăbuţa peste musca cea mai de la urmă. Lovitura e precisă şi rapidă: sângele negru s-a întins la sfârşitul paginii. „Hai la culcare, Iu-iuşka. Las' să doarmă şi muştele până mâine."

Prin geam începe să se întrezărească nedesluşit conturul frasinului meu drag. Iu-iu se ghemuieşte la picioarele mele, pe plapumă.

S-a îmbolnăvit Kolea, prietenul şi chinuitorul Iu-iuşkăi. Ah, ce boală grea a avut! Şi azi mă ia groaza când mă gândesc la ea. Abia atunci am aflat cât de neînchipuit de tenace e omul şi ce puteri uriaşe, nebănuite găseşte în el în clipele de dragoste şi de moarte.

Oamenii, Nika, au multe adevăruri binecunoscute şi păreri larg răspândite pe care ei le capătă de-a gata şi niciodată nu se ostenesc să le verifice. Astfel, de pildă, nouăzeci şi nouă de oameni dintr-o sută îţi vor spune că pisica e un animal egoist, că ea se ataşează de casă şi nu de om. Oamenii aceştia nu vor crede, nu vor cuteza să creadă ceea ce am să-ţi povestesc eu acum despre Iu-iu. Tu, Nika, ştiu c-ai să mă crezi!

Pisica nu era lăsată la bolnav. Era, de bună seamă, o măsură dreaptă. Putea să lovească şi să dea jos ceva, să-l trezească, să-l sperie. Şi n-a fost nevoie să fie învăţată îndelung. A înţeles foarte curând cum stau lucrurile. În schimb, se culca întocmai ca un câine pe duşumeaua goală, la uşă, vârându-şi năsucul trandafiriu în crăpătura de dedesubt. Şi a stat aşa mereu, în toate zilele acelea posomorâte, depărtându-se de acolo numai ca să mănânce sau pentru câte-o plimbare foarte scurtă. Era cu neputinţă s-o alungi. Şi-apoi ţi-era şi milă de ea. Păşeam peste ea când intram şi ieşeam din camera copilului, o loveam cu picioarele, o călcam pe coadă şi pe lăbuţe, uneori o aruncam cât colo, grăbiţi şi preocupaţi cum eram. Scotea numai un ţipăt scurt, ne făcea loc şi se întorcea iarăşi fără zgomot, dar cu încăpăţânare, la locul ei. Nici n-auzisem, nici nu citisem până atunci despre o asemenea purtare din partea unei pisici. Până şi doctorul Şevcenko, oricât sunt ei doctorii de obişnuiţi să nu se mire de nimic, a spus o dată cu un surâs indulgent:

— Comică pisică aveţi. Face de gardă! Ciudat lucru!... Ah, Nika, lucrul acesta nu era nicidecum comic şi nici ciudat pentru mine. Mie

mi-a rămas pentru totdeauna în inimă o recunoştinţă plină de gingăşie faţă de Iu-iu pentru „ciudăţenia” asta a ei...

Şi să vezi ce mai era ciudat. De îndată ce, după ultima criză, în boala lui Kolea a survenit o schimbare în bine, când i s-a permis să mănânce orice şi chiar să se joace în pat, Iu-iu a înţeles, datorită unui simţ tainic, că cea cu coasa a fost nevoită să se depărteze, scrâşnind de furie, de lângă căpătâiul copilului. Şi numai atunci şi-a părăsit şi Iu-iu postul. După atâtea nopţi de nesomn, a dormit mult şi cu neobrăzare la mine în pat. Dar la prima vizită pe care i-a făcut-o lui Kolea nu s-a arătat deloc emoţionată. Acesta a mozolit-o şi a tot strâns-o şi i-a spus chiar, nu ştiu de ce, pesemne de încântat ce era: „Iuşkevici!” Ea s-a desprins apoi cu dibăcie din mâinile lui încă slabe, a spus „mârrm”, a sărit jos din pat şi a plecat. Ce răbdare, ca să nu spun: câtă mărinimie!

Mai departe, Nika, draga mea, am să-ţi povestesc nişte lucruri pe care poate că n-ai să le crezi. Toţi cei cărora le-am povestit asta m-au ascultat cu un zâmbet puţin neîncrezător, puţin viclean, silit politicos. Câteodată, prietenii îmi spuneau de-a dreptul: „Câtă imaginaţie aveţi voi, scriitorii! Zău că sunteţi de invidiat. Unde s-a mai auzit şi unde s-a mai văzut ca o pisică să vrea să vorbească la telefon!”

Şi totuşi, aşa era. Ascultă, Nika, cum s-a întâmplat.

Kolea s-a sculat din pat slab, palid, verde la faţă; buzele lui îşi pierduseră culoarea, ochii i se înfundaseră în orbite, mânuţele îi deveniseră transparente, abia-abia trandafirii. Dar ţi-am mai spus eu că bunătatea omenească este o forţă mare şi nesecată. Am izbutit să-l trimit pe Kolea ca să se întremeze, însoţit de maică-sa, la o depărtare de vreo două sute de verste, într-un sanatoriu minunat. Sanatoriul acela se putea pune în legătură telefonică directă cu Petrogradul şi, cu oarecare insistenţă, putea chiar să cheme aşezarea noastră de vile, iar de-acolo – telefonul nostru de-acasă. De toate acestea şi-a dat foarte curând seama mama lui Kolea şi, într-o bună zi, am auzit, cu cea mai mare bucurie şi chiar plăcut surprins, glasurile dragi în receptor: mai întâi un glas de femeie, puţin obosit şi grijuliu, apoi un glas de copil, vioi şi vesel.

O dată cu plecarea prietenilor săi, a celui mare şi a celui mic, Iu-iu a umblat multă vreme neliniştită şi nedumerită. Rătăcea prin odăi şi tot dădea cu nasul prin unghere. Dădea cu nasul şi spunea foarte expresiv: „Mik!” Era pentru întâia oară – şi doar ne cunoşteam de atâta vreme! – când auzeam la ea cuvântul acesta.

N-aş putea spune ce-o fi însemnat pe limba pisicească, dar pe limba oamenilor suna lămurit cam aşa: „Ce s-a întâmplat? Unde-s? Unde au dispărut?!”

Îşi aţintea spre mine ochii ei galbeni-verzi larg deschişi şi citeam în ei o întrebare stăruitoare.

Şi-a ales domiciliul iarăşi pe podea, într-un ungher strâmt dintre masa mea de scris şi sofa. Degeaba o chemam în fotoliul moale şi pe canapea; refuza, iar când o luam în braţe şi o duceam acolo, după ce şedea un minut, sărea jos, politicoasă, şi se întorcea în ungherul ei întunecos, tare şi rece. Ciudat lucru: de ce oare în zilele acelea triste ea se pedepsea pe sine însăşi cu atâta îndârjire? Oare nu cumva voia prin pilda aceasta să ne pedepsească pe noi, oamenii care-i eram dragi, pentru că, deşi atotputernici, nu puteam sau nu voiam să îndepărtăm necazurile şi mâhnirea?

Telefonul nostru se afla într-un vestibul mic, pe o măsuţă rotundă, lângă un scaun de răchită fără spetează. Nu-mi aduc aminte la a câta din convorbirile mele cu sanatoriul am găsit-o pe Iu-iu stând la picioarele mele. Ştiu numai că asta s-a întâmplat doar la început. Curând însă, pisica a început să vină în fugă ori de câte ori suna telefonul şi, în cele din urmă, şi-a mutat cu totul domiciliul în vestibul.

Îndeobşte, oamenii înţeleg foarte încet şi anevoie animalele, pe câtă vreme animalele îi înţeleg pe oameni mai repede şi mai bine. Am înţeles-o pe Iu-iu foarte târziu, abia atunci când, într-un rând, în timpul convorbirii mele duioase cu Kolea, ea a sărit fără zgomot de jos pe umerii mei, şi-a restabilit echilibrul şi şi-a întins înainte, pe lângă obrazul meu, botişorul pufos cu urechile ciulite.

Mi-am zis: „Pisica are un auz excelent, în orice caz mai bun decât câinele şi mult mai ascuţit decât omul”. De foarte multe ori, când ne întorceam seara târziu, Iu-iu, recunoscându-ne de departe paşii, ne ieşea înainte la trei străzi de la casa noastră. Va să zică, ea şi-i cunoştea bine pe ai ei.

Şi încă ceva. Aveam noi o cunoştinţă, un băieţaş tare zburdalnic, Jorjik, de vreo patru ani. Când ne-a vizitat pentru întâia oară, a necăjit tare mult pisica: a tras-o de urechi şi de coadă, a mozolit-o în fel şi chip şi a alergat cu ea prin toate camerele, ţinând-o ca pe un brâu, de-a curmezişul pântecului. Ea nu putea suferi aşa ceva, cu toate că din delicateţe nu şi-a scos nici măcar o dată ghearele. În schimb însă, mai târziu, ori de câte ori venea Jorjik, fie că era după două săptămâni, după o lună sau chiar şi mai târziu, era

destul ca Iu-iu să-i audă glăsciorul zglobiu că o şi lua la sănătoasa, scoţând un ţipăt plângăreţ. Vara, sărea pe cel mai apropiat geam deschis, iarna, se furişa sub canapea sau sub scrin. Nu încape îndoială că avea o memorie bună.

„Aşadar, nu e de mirare – mi-am zis – că ea a recunoscut vocea dragă a lui Kolea şi a întins capul să vadă unde o fii oare ascuns prietenul ei drag."

Voiam foarte mult să verific această presupunere. În aceeaşi seară am scris o scrisoare la sanatoriu, în care descriam amănunţit purtarea pisicii şi-l rugam foarte mult pe Kolea ca data viitoare, când are să vorbească cu mine la telefon, să-şi aducă neapărat aminte şi să spună în receptor toate cuvintele de mângâiere de altădată pe care i le spunea acasă Iu-iuşkăi. Iar eu urma să duc receptorul la urechea pisicii.

Răspunsul mi-a venit curând. Kolea era foarte mişcat că Iu-iu îşi aducea aminte de el şi mă ruga să-i transmit salutări din partea lui. Urma să vorbească de la sanatoriu cu mine peste două zile, dar o zi după aceea avea să-şi facă bagajele şi să vină acasă.

Şi, într-adevăr, a doua zi dimineaţa telefonul m-a înştiinţat că peste câteva momente am să am legătura cu sanatoriul. Iu-iu stătea lângă mine, pe duşumea. Am luat-o la mine pe genunchi, ca să pot mânui mai uşor pâlniile telefonului. În cerculeţul de lemn al receptorului răsună glăsciorul vesel şi plin de prospeţime al lui Kolea. Avea de raportat o groază de impresii şi de povestit despre cunoştinţe noi! Ce de întrebări în legătură cu casa, ce de cereri şi dispoziţii! Abia i-am putut strecura rugămintea:

— Kolea dragă, acuşi am să duc receptorul la urechea Iu-iuşkăi. Gata! Vorbeşte cu ea cum faci de obicei, cu cuvintele tale.

— Care cuvinte? Nu ştiu niciun fel de cuvinte, spuse cu plictiseală glăsciorul.

— Kolea, dragul meu, Iu-iu e la telefon. Spune-i ceva... cuvinte de mângâiere. Hai, mai repede!

— N-nu ştiu. Nu-mi aduc aminte. Ai să-mi cumperi o colivie pentru păsări, ca acelea care se agaţă aici afară, lângă geamuri?

— Haide, Kolenka, haide, dragul meu, haide, băieţaşule drag, doar mi-ai promis că ai să stai de vorbă cu Iu-iu.

— Păi eu nu ştiu să vorbesc pe limba pisicilor. Nu ştiu. Am uitat.

În receptor se auzi un ţăcănit, apoi un măcăit şi apoi vocea severă a telefonistei:

— Nu e îngăduit să vorbiţi prostii la telefon. Puneţi imediat

receptorul în furcă! Mai aşteaptă şi alţii pe fir...

Un ciocănit uşor şi sfârâiala din telefon încetă.

Şi uite-aşa nu ne-a izbutit experienţa cu Iu-iu. Păcat! Aş fi vrut foarte mult să văd dacă are să răspundă sau nu pisica noastră cea deşteaptă cu gingaşul ei „mârrm” la cuvintele de mângâiere pe care le cunoştea.

Cam asta-i tot despre Iu-iu.

Nu demult a murit de bătrâneţe şi acum avem un motan şugubăţ şi dolofan. Dar despre el, draga mea Nika, altă dată.

1927

STEAUA ALBASTRĂ

Odată, demult, în vremuri străvechi, trăia pe un podiş înalt un popor paşnic de păstori, despărţit de tot restul lumii de stânci abrupte, prăpăstii adânci şi codri deşi. Istoria nu menţionează şi nu ştie cu câte veacuri în urmă s-au căţărat pe munţi şi au pătruns în ţinutul acesta oameni îmbrăcaţi în zale de fier, străini, puternici şi înalţi, veniţi dinspre miazăzi.

Oştenilor aspri le-a plăcut foarte mult ţara descoperită de ei, cu poporul său blând, cu clima temperată şi caldă, cu apă gustoasă şi cu pământ roditor, aşa că s-au hotărât să rămână pentru totdeauna acolo. Nu au fost siliţi să supună ţara prin luptă, fiindcă locuitorii ei nu cunoşteau răul şi nici armele de război. Cucerirea s-a mărginit doar la faptul că vajnicii cavaleri acoperiţi cu zale de fier şi-au scos armurile grele şi s-au căsătorit cu cele mai frumoase fete de pe meleagurile acelea, iar în fruntea noului stat, proclamat monarhie ereditară şi absolută, l-au pus pe conducătorul lor, mărinimosul şi viteazul Ern. În vremurile acelea îndepărtate şi naive, lucrul acesta era cu putinţă.

De atunci au trecut cam o mie de ani. Urmaşii oştenilor s-au amestecat într-atât prin căsătorii cu urmaşii locuitorilor de baştină,

încât între ei nu mai exista nicio deosebire de limbă sau înfăţişare. Trăsăturile vechilor cavaleri au fost complet asimilate de poporul băştinaş. Vechea limbă, uitată aproape complet chiar şi de regi, se folosea doar la curte şi numai în împrejurările şi la ceremoniile cele mai solemne, sau, uneori, pentru exprimarea unor sentimente şi idei înalte. Amintirea lui Ern I, Ern cel Mare, Ern cel Sfânt a rămas pe veci nemuritoare, sub forma unei legende minunate, nepieritoare, făurită de întregul popor, asemenea splendidelor legende create de indieni despre Gayavata, de finlandezi despre Veinemeinen, de ruşi despre Sfântul Vladimir, de evrei despre Moise şi de francezi despre Carol cel Mare.

El, înţeleptul Ern, i-a învăţat pe locuitorii din Ernoterra să lucreze pământul, să cultive legume, să prelucreze minereul de fier. El le-a dăruit scrierea şi arta, şi tot el le-a dat preceptele religiei şi legea. Religia consta în citirea unei rugăciuni către dumnezeu, într-o limbă de neînţeles, iar legea fundamentală era una singură: în *Ernoterra nimeni nu are voie să mintă.* El a recunoscut bărbaţilor şi femeilor drepturi şi îndatoriri egale şi a anulat toate titlurile de nobleţe şi toate privilegiile chiar din prima zi a urcării sale pe tron. Nici chiar el, regele, nu purta decât titlul de „Primul slujitor al poporului”.

Ern cel Mare a creat şi legea privitoare la moştenirea tronului, în baza căreia la tron urma primul născut, fată sau băiat fără deosebire, care se căsătoreau numai după îndemnul inimii lor. În sfârşit, tot el, Ern I, care cunoştea multe lucruri despre ispitele, depravarea şi ura care domneau acolo jos, în ţările civilizate părăsite de el, a poruncit să se distrugă şi să se facă impracticabilă pentru totdeauna cărarea abruptă de munte pe care ajunsese aici pentru întâia oară cu viteaza lui armată, biruind nenumărate greutăţi.

Şi iată că sub domnia părintească, înţeleaptă şi blândă a regilor din dinastia Ern, a înflorit Ernoterra, ducând o viaţă curată, bogată şi minunată, şi timp de o mie de ani nu a cunoscut nici războaie, nici crime, nici mizerie.

În vechiul castel regal milenar se mai păstrează încă şi astăzi ca amintire unele obiecte care au aparţinut lui Ern I. Zalele lui, coiful, spada, lancea şi câteva cuvinte de neînţeles pe care le săpase cu vârful pumnalului în peretele odăii sale de vânătoare. Acum, niciun locuitor din Ernoterra nu ar fi fost în stare să ridice aceste zale, nici măcar la o înălţime de un centimetru, sau să folosească spada, chiar dacă ar fi apucat-o cu ambele mâini, sau să citească inscripţia

făcută de rege. Se păstraseră şi trei portrete ale regelui: unul din profil, lucrat în mozaicul cel mai mărunt, altul din faţă, în culori, şi al treilea, sculptat în marmură.

Şi trebuie să spunem că toate aceste trei portrete, executate cu multă dragoste şi cu mare artă, îi mâhneau totdeauna pe locuitorii Ernoterrei, care adorau amintirea primului lor monarh. Judecând după aceste portrete, nu încăpea nicio îndoială că marele Ern, înţeleptul, dreptul şi sfântul Ern avea un obraz din cale-afară de urât, cu toate că urâţenia lui nu avea în ea nimic de om rău sau respingător. Locuitorii Ernoterrei se mândreau totdeauna cu frumuseţea lor naţională şi îi iertau primului rege urâţenia numai pentru frumuseţea legendară a sufletului său.

Legea asemănării ereditare la oameni are capriciile şi ciudăţeniile ei. Uneori, copilul nu seamănă nici cu tatăl, nici cu mama sa, nici măcar cu vreunul dintre bunici sau străbunici, ci cu unul dintre strămoşii îndepărtaţi, de care-l despart o mulţime de generaţii. Aşa era şi în dinastia Ern. Cronicarii pomeneau din când în când de naşterea unor fii foarte urâţi, deşi fenomenul acesta apărea, cu timpul, din ce în ce mai rar. Trebuie să spunem că, în schimb, aceşti prinţi urâţi se remarcau, parcă dinadins, prin admirabile însuşiri sufleteşti: bunătate, inteligenţă şi voioşie. Această dreptate a soartei binevoitoare faţă de nenorociţii prinţi urâţi îi împăca pe locuitorii Ernoterrei, oameni foarte pretenţioşi în ceea ce priveşte frumuseţea liniilor, a formelor şi a mişcărilor.

Bunul rege Ern al XXIII-lea, excepţional de frumos, se căsătorise din dragoste pasionată cu cea mai frumoasă fată din regatul său. Dar foarte multă vreme – timp de zece ani – ei nu au avut copii. Aşa că vă puteţi închipui bucuria poporului când într-al unsprezecelea an au aflat ştirea mult aşteptată că iubita şi mândra lui regină aşteaptă un moştenitor. Poporul se bucura atât pentru fericirea perechii regale cât şi pentru asigurarea liniei directe de urmaşi ai gloriosului neam al legendarului Ern. După şase luni, oamenii, entuziasmaţi, au primit ştirea că s-a născut cu bine prinţesa Erna a XIII-a. În ziua aceea, nu a rămas niciun locuitor în Ernoterra care să nu fi băut o cupă de vin în sănătatea prinţesei moştenitoare.

Numai la palat nu domnea veselia. Moaşa curţii, de cum a văzut copilul, a clătinat din cap, amărâtă. Iar regina, când i s-a adus şi i s-a arătat fetiţa, a exclamat, cu un gest deznădăjduit, izbucnind în lacrimi:

— O, doamne, ce urâţică e!

Dar deznădejdea ei nu a durat mult. Curând, şi-a întins mâinile spre ea, spunând:

— Daţi-mi-o mai repede pe micuţa mea. Pentru că e atât de urâtă, o voi iubi şi mai mult pe biata mea fetiţă.

Şi augustul părinte era nespus de mâhnit.

— Ce soartă crudă! a zis el. Am auzit de prinţi urâţi în dinastia noastră, dar în străvechiul neam al Ernilor se naşte pentru prima dată o prinţesă urâtă. Să ne rugăm ca urâţenia ei trupească să fie compensată cu darurile minunate ale sufletului, ale inimii şi ale minţii.

Acelaşi lucru l-a spus şi poporul cel credincios, când a auzit de urâţenia micuţei prinţese.

Fetiţa creştea văzând cu ochii şi se făcea tot mai urâtă. Dar cum nu-şi dădea încă seama de urâţenia ei, era veselă, avea poftă de somn, de mâncare şi era un copil dintre cei mai sănătoşi. Când a ajuns la vârsta de trei ani, toţi curtenii şi-au dat seama de uimitoarea ei asemănare cu portretele lui Ern cel Mare. Şi chiar de la această vârstă fragedă fetiţa dădea dovadă de minunate însuşiri sufleteşti: bunătate, răbdare, blândeţe, atenţie pentru cei din jur, dragoste de oameni şi de animale, o minte luminată, vie şi clară şi o fire totdeauna prietenoasă.

Cam pe vremea aceea, regina a venit într-o zi la rege şi i-a spus:

— Domnul şi iubitul meu soţ. Vreau să-ţi cer o mare favoare pentru fiica noastră.

— Spune, draga mea soţie, doar ştii că nu pot să-ţi refuz nimic.

— Fiica noastră creşte şi, după cât se pare, dumnezeu i-a dăruit o minte cu totul neobişnuită, care întrece cu mult vârsta ei. Curând va veni şi nefericita zi când buna şi scumpa mea Erna îşi va da seama, prin asemuire cu alţii, cât de urâtă e. Mă tem că descoperirea aceasta îi va pricinui multă durere, nu numai acum, dar şi în tot cursul vieţii sale.

— Ai dreptate, scumpa mea soţie. Dar prin ce favoare a mea crezi că poţi îndepărta sau îndulci lovitura de neînlăturat care o aşteaptă pe iubita noastră fiică?

— Să nu te superi, stăpânul meu, dacă propunerea mea ţi se va părea prostească. Erna va trebui să nu-şi vadă niciodată chipul în oglindă. Atunci, chiar dacă cineva, din răutate sau neprevedere, îi va spune că e urâtă, ea nu-şi va da seama de marea sa urâţenie.

— Şi ce trebuie făcut pentru asta?

— Trebuie ca în Ernoterra să nu mai rămână nicio oglindă.

Regele a căzut pe gânduri, iar după câtva timp a spus:

— Va fi o grea încercare pentru bunul nostru popor. Potrivit edictului marelui meu strămoş privitor la egalitate, femeile şi bărbaţii din Ernoterra au ajuns să fie la fel de doritori de a plăcea. Dar cunoaştem dragostea adâncă şi devotamentul încercat al poporului nostru faţă de casa regală şi sunt convins că el o să facă bucuros acest mic sacrificiu pentru noi. Chiar astăzi voi emite şi voi vesti prin crainici decretul despre confiscarea şi distrugerea tuturor oglinzilor de sticlă şi de metal din regatul nostru.

Regele nu greşea în ceea ce priveşte poporul său, care alcătuia în acele vremuri strălucite o familie strâns unită cu familia domnitoare. Locuitorii Ernoterrei au înţeles cu multă compătimire delicatele motive care provocaseră porunca regală şi au încredinţat străjilor, fără şovăire, toate oglinzile, ba chiar şi cioburile de oglindă. E drept că glumeţii nu s-au putut stăpâni să nu facă o demonstraţie veselă, trecând prin faţa palatului cu părul zbârlit şi cu obrazul mânjit cu noroi. Dar când poporul râde, chiar şi cu o nuanţă de persiflare, monarhul poate să doarmă liniştit.

Sacrificiul făcut de supuşi era cu atât mai mare, cu cât toate râurile şi pâraiele din Ernoterra, fiind foarte repezi, nu oglindeau imaginile.

Prinţesa Erna împlinise paisprezece ani şi se făcuse atât de viguroasă şi de înaltă, încât întrecea cu un cap pe cel mai înalt bărbat. Se pricepea la fel de bine să brodeze şi să cânte la harpă... În aruncarea mingii nu avea rival şi se căţăra pe stâncile abrupte ca o capră sălbatică. Bunătatea, afecţiunea, dreptatea şi compătimirea ei erau adevărate izvoare de lumină, căldură şi bucurie. Niciodată nu pregeta să-i ajute pe cei bolnavi, bătrâni şi săraci. Ştia să oblojească răni şi cunoştea puterea ierburilor tămăduitoare. Minunatele ei mâini erau un adevărat dar al împăratului ceresc, făcut regilor de pe pământ – dacă atingea un scrofulos sau un bolnav de epilepsie, în aceeaşi clipă bolnavul se tămăduia. Poporul o diviniza, şi pretutindeni nu auzea în urma ei decât binecuvântări. Însă, foarte des, sensibila Erna surprindea priviri furişe în care i se părea că simte o milă tăcută sau o compătimire tainică...

„Poate că nu sunt ca toată lumea!” se gândea prinţesa şi le întreba pe doamnele de onoare:

— Spuneţi, dragele mele prietene, sunt urâtă sau frumoasă?

Şi fiindcă în Ernoterra nu minţea nimeni, ele îi răspundeau cu sinceritate:

— Nu s-ar putea spune, prinţesă, că eşti frumoasă, dar fără îndoială eşti mai simpatică, mai deşteaptă şi mai bună decât toate fetele şi doamnele de pe lume. Te rog să ne crezi că-ţi va spune acelaşi lucru şi omul pe care soarta ţi l-a hărăzit drept soţ. Noi, femeile, nu prea ştim să preţuim farmecele femeieşti.

Într-adevăr, le era greu să judece înfăţişarea Ernei. Aceasta nu semăna cu celelalte femei din Ernoterra, nici la statură, nici la putere, nici la trăsăturile feţei.

În ziua când Erna a împlinit cincisprezece ani – vârsta la care, potrivit legilor ţării, fetele deveneau majore – s-au dat la palat o masă mare şi un bal minunat. Iar în dimineaţa următoare, buna prinţesă a băgat într-un coşuleţ câte ceva din cele mai bune mâncăruri rămase de la ospăţul din ajun şi a plecat în munţi, la depărtare de vreo patru mile, să-şi viziteze doica la care ţinea din tot sufletul. Însă plimbarea timpurie şi aerul curat, de munte, n-au înveselit-o ca de obicei. Gândurile ei se întorceau cu încăpăţânare la unele constatări ciudate pe care le făcuse la balul din ajun. Sufletul Ernei era nevinovat şi pur ca zăpada cea veşnică a munţilor, dar instinctul feminin, ochiul său ager şi vârsta o făceau să înţeleagă multe lucruri. Nu-i scăpaseră privirile de dragoste pe care le schimbau tinerii cu fetele în timpul dansului. Dar asupra ei nu se oprise nicio astfel de privire grăitoare. În zâmbetele respectuoase şi în saluturile smerite ea nu vedea decât supunere, credinţă, o bună-cuviinţă rafinată – şi mereu aceeaşi inevitabilă şi îngrozitoare umbră de compătimire. Oare să fie chiar atât de urâtă? Să fie un monstru care inspiră dezgust şi nimeni să nu îndrăznească să-i spună lucrul acesta?

Stăpânită de gânduri triste, Erna ajunse la casa doicii sale şi bătu la uşă. Dar, neprimind niciun răspuns, deschise uşa (pe atunci, în ţara aceasta încă nu se cunoşteau lacătele) şi intră să-şi aştepte doica. Şi în alte dăţi, când nu o găsise acasă, făcuse la fel.

Pe când stătea la fereastră, pradă gândurilor sale triste, prinţesa îşi plimba privirea distrată peste mobilă şi lucrurile de mult cunoscute din odaie. Deodată ochii i se opriră pe sipeţelul doicii, cu tot felul de fleacuri legate de copilăria bătrânei, de prima ei dragoste, de căsătorie, de timpul petrecut la castel: pietricele colorate, broşe, broderii, panglicuţe, peceţi, inele şi alte mărunţişuri

simple şi ieftine. Încă din fragedă copilărie, prinţesa cotrobăia cu drag prin aceste amintiri şi, deşi cunoştea bine povestea fiecărui lucruşor, o asculta mereu cu aceeaşi nepotolită plăcere. I se păru însă ciudat faptul că sipeţelul se afla acolo, deoarece doica îl păstra totdeauna într-un loc ascuns, şi, de obicei, după ce prinţesa se sătura să privească lucrurile din el, îl înfăşura într-o bucată de stofă frumoasă şi-l ascundea iar cu grijă.

„Pesemne că a fost atât de grăbită, încât, ieşind pentru o clipă, a uitat să-l ascundă", s-a gândit prinţesa. Aşezându-se la masă, deschise sipeţelul, cu gândul aiurea, şi începu să prefire unul câte unul lucruşoarele cunoscute. După ce le privea, le arunca în poală. Aşa a ajuns la fund, şi iată că acolo descoperi pe neaşteptate un ciob mare şi plat. L-a scos şi a început să-l cerceteze.

O faţă a lui era roşie, cealaltă, argintie, strălucitoare şi parcă avea adâncime. Când s-a uitat mai bine, a văzut în ciob colţul odăii cu mătura sprijinită de perete... L-a răsucit puţin şi a zărit vechiul scrin de lemn, apoi încă puţin... şi dinaintea ei a apărut un obraz atât de urât, cum prinţesa nu şi-ar fi închipuit niciodată că poate să existe.

Şi-a ridicat sprâncenele în sus, şi chipul urât a făcut acelaşi lucru. Şi-a înclinat capul, şi chipul i-a repetat mişcarea. Şi-a dus degetele la buze, şi în ciob s-a reflectat şi mişcarea aceasta. Atunci Erna a înţeles deodată că din ciobul ciudat o priveşte chiar faţa ei. Oglinjoara i-a scăpat jos, fata şi-a acoperit ochii cu mâinile şi, de amărăciune, s-a prăbuşit cu capul pe masă.

În clipa aceea s-a întors doica, şi când a văzut-o pe prinţesă, sipeţelul uitat şi ciobul de oglindă, a înţeles totul. S-a aruncat în genunchi, spunând cuvinte pline de duioşie şi compătimire. Însă Erna s-a ridicat repede în picioare, cu ochii fără lacrimi, plini de mânie, şi i-a poruncit scurt, arătând oglinda:

— Povesteşte-mi tot!

Glasul îi suna cu atâta hotărâre neaşteptată, neclintită, încât femeia simplă nu a îndrăznit să-i iasă din cuvânt şi i-a povestit prinţesei totul. Despre prinţii cei urâţi şi buni, despre durerea reginei, care născuse o fată urâtă, despre grija ei înduioşătoare de a o feri pe fiica ei de această lovitură grea a soartei, precum şi despre decretul regelui cu privire la distrugerea oglinzilor. În timp ce povestea, doica plângea, smulgându-şi părul din cap şi blestemând ceasul când, spre nenorocirea iubitei sale Erna, ascunsese din slăbiciune femeiască, prostească, ciobul de oglindă

în sipetul ei.

După ce a ascultat-o până la capăt, prinţesa a spus cu un zâmbet trist:

— În Ernoterra nimeni nu are voie să mintă!

Şi a ieşit din casă. Doica, speriată, a vrut să se ia după dânsa, dar fata i-a poruncit cu asprime să rămână locului.

Doica s-a supus. Cum ar fi putut să facă altfel? În cuvintele fetei ea nu auzea vocea blândă de totdeauna a micii Erna, care supsese la sânul ei, ci porunca mândrei prinţese, ai cărei strămoşi domneau de o mie de ani peste poporul său.

Nefericita Erna mergea pe cărările povârnite de munte, în timp ce vântul îi flutura rochia albastră, lungă şi uşoară. Păşea chiar pe marginea prăpastiei abrupte. Jos, la picioarele ei, se aşternea o beznă albăstrie şi se auzea mugetul surd al cascadelor care se prăvăleau de vale, ca nişte panglici albe. Norii alergau de colo colo la picioarele ei, ca o pâclă deasă, mohorâtă. Însă Erna, care mergea uşor, ca totdeauna, pe marginea prăpastiei, nu vedea şi nu voia să vadă nimic. Ce sentimente furtunoase, ce gânduri triste o stăpâneau pe drumul acesta singuratic? Cine le-ar fi putut înţelege şi povesti întocmai? Poate doar o altă prinţesă, fiica unui alt monarh puternic pe care soarta oarbă s-o fi lovit tot atât de crunt şi de nemeritat...

Aşa a ajuns ea la o cotitură, sub care stânci demult prăvălite se îngrămădiseră într-o dezordine ameninţătoare şi, deodată, s-a oprit. Prin vuietul cascadei răzbea din adânc până la ea un sunet neobişnuit. S-a aplecat deasupra prăpastiei, ascultând cu atenţie. De undeva, din fundul genunii se auzea glasul unui om care gemea şi striga după ajutor. Atunci, uitându-şi mâhnirea şi împinsă de bunătatea ei sufletească, Erna a coborât în prăpastie, sărind din stâncă în stâncă, din bolovan în bolovan, cu uşurinţa unui cerb tânăr, până s-a oprit pe un mic podiş, puţin mai lat decât o piatră de moară. Mai departe nu putea coborî, dar nici de urcat înapoi nu mai era cu putinţă, însă Erna, în dorinţa ei de a da un ajutor cât mai grabnic, nu se gândise la lucrul acesta.

Omul care gemea se afla aproape de tot, sub micul podiş. Fata s-a întins pe piatră, şi-a aplecat capul în jos şi l-a zărit. Stătea agăţat de vârful ascuţit al unei stânci, ţinându-se cu o mână de el, iar cu cealaltă de trunchiul subţire al unui pin strâmb, de munte. Piciorul stâng i se sprijinea într-o crăpătură a stâncii, iar dreptul atârna în aer. După îmbrăcăminte nu era un locuitor al Ernoterrei, fiindcă

Erna nu mai văzuse niciodată mătase, dantele, jambiere de piele de antilopă, cizme cu pinteni ori brâie împodobite cu aur.

Atunci, fata i-a strigat cu glas puternic:

— Ţine-te bine, străinule! O să te ajut.

Necunoscutul şi-a ridicat, gemând, spre ea chipul palid, ale cărui trăsături abia se întrezăreau în penumbra deasă şi a dat din cap. Dar cum să-l ajute mărinimoasa prinţesă? Mai jos nu putea să coboare nici ea. O, dacă ar fi avut o frânghie! De la prinţesă la călător nu era distanţă mai mare de două staturi de om. Ce era de făcut?

Şi prin mintea Ernei a apărut fulgerător una din acele idei înaripate care se nasc în clipele de primejdie în capul oamenilor îndrăzneţi şi puternici. Şi-a scos repede minunata ei rochie albastră, ţesută din inul cel mai fin şi mai tare. A sfâşiat-o cu mâinile şi cu dinţii în fâşii lungi şi late, a răsucit din ele funii subţiri şi le-a legat una de alta, făcând din loc în loc noduri, ca să ţină mai bine. Apoi, întinzându-se pe pietrele ascuţite, de care-şi zgâria mâinile şi picioarele, a lăsat în jos frânghia făcută de mâinile ei şi a izbucnit într-un râs plin de bucurie când s-a încredinţat că ajungea, ba chiar îi mai rămânea o bucată destul de bună. Apoi, după ce drumeţul, ţinându-se cu greu între crăpătura din stâncă şi trunchiul de pin, a izbutit să-şi lege capătul frânghiei de brâul său de piele de bivol, Erna a început să tragă frânghia cu băgare de seamă spre ea. Străinul o ajuta, agăţându-se cu mâinile de fiecare colţ de stâncă şi săltându-şi trupul în sus. Dar când capul şi pieptul i s-au ivit la marginea podişului, l-au părăsit puterile şi Erna a izbutit numai cu multă greutate să-l tragă pe piatra ei.

Şi, fiindcă nu era destul loc, Erna a fost nevoită să se aşeze jos, să rezeme capul necunoscutului de pieptul său şi să-i înconjure cu braţele trupul vlăguit.

— Cine eşti, fiinţă vrăjită? şopti tânărul, cu buzele golite de sânge. Eşti un înger trimis de cer în ajutorul meu? Sau zâna cea bună a acestor munţi? Sau una din minunatele zeiţe păgâne?

Prinţesa nu i-a înţeles cuvintele. În schimb, graiul privirii duioase, pline de recunoştinţă şi admiraţie a ochilor lui negri, era uşor de înţeles. Dar, îndată, genele lungi ale tânărului i se lăsară peste ochi, o paloare de moarte i se revărsă pe chip, şi el îşi pierdu cunoştinţa,

Ea şedea nemişcată, ţinându-l în braţe, cu ochii ei albaştri, ca nişte stele, aţintiţi pe chipul lui, şi îşi spunea:

„Călătorul acesta nefericit este tot atât de urât ca mine şi ca gloriosul meu strămoş, Ern cel Mare. Pesemne că ne tragem toţi trei din acelaşi neam, a cărui urâţenie fizică se deosebeşte atât de hotărât de frumuseţea clasică a locuitorilor Ernoterrei. Dar de ce privirea lui e atât de îmbătător de dulce? Cât de jalnice erau în comparaţie cu ea privirile duioase aruncate ieri de tineri fetelor cu care dansau! Era ca licărul unei lumânări în faţa strălucirii soarelui fierbinte de amiază. Şi de ce îmi aleargă atât de repede sângele prin vine, de ce îmi ard obrajii şi-mi bate inima, de ce răsuflarea mea e atât de adâncă şi de plăcută? Doamne, voia ta a fost să fiu urâtă şi nu cârtesc din pricina asta împotriva ta. Dar pentru el, aş vrea să fiu mai frumoasă decât toate fetele din lume!”

În clipa aceea, de sus s-au auzit voci. E drept că doica nu-şi venise curând în fire din încremenirea pricinuită de porunca prinţesei. Dar de cum s-a dezmeticit, a pornit pe urmele ei. Când a văzut-o pe Erna coborând în fugă din stâncă în stâncă şi a auzit gemetele din prăpastie, femeia cea deşteaptă a ghicit numaidecât ce se întâmplase şi a ştiut ce trebuia să facă. S-a întors în sat, i-a ridicat pe vecini şi i-a chemat pe toţi să vină în fugă cu prăjini, frânghii şi scării. Călătorul, lipsit de cunoştinţă, a fost scos afară nevătămat, însă, înainte ca Erna să fie trasă şi ea sus, doica i-a trimis cu o frânghie cele mai frumoase veşminte ale sale. Apoi, prinţesa a poruncit ca tânărul străin să fie dus la palat şi culcat în camera cea mai frumoasă. Când îl cercetară, găsiră, pe lângă câteva răni grele, că-şi scrântise o mână şi mai avea şi fierbinţeli. Prinţesa l-a îngrijit chiar ea, ceea ce nu a mirat pe nimeni, fiindcă la curte se ştia cât de miloasă e cu bolnavii şi era preţuită pentru cunoştinţele ei în ştiinţa tămăduirii. Apoi, tânărul bolnav, deşi foarte urât, părea a fi de viţă nobilă.

Să fie oare nevoie să mai povestim îndelung şi cu amănunte ceea ce s-a mai petrecut? Cum datorită neobositelor îngrijiri ale Ernei, străinul s-a trezit în cele din urmă din leşin şi a recunoscut-o, plin de bucurie, pe cea care-l scăpase de la moarte? Cât de repede a început să se întremeze? Cu câtă nerăbdare aştepta el fiecare vizită a prinţesei şi cât de greu îi era Ernei să se despartă de dânsul? Cum învăţau unul de la altul cuvintele străine? Cum, o dată, glasul mângâietor al străinului a rostit cuvântul dulce *„amo!”,* şi cum Erna i-a repetat cu o şoaptă sfioasă, roşind de fericire şi de ruşine? O, exista, oare, măcar o singură fată pe lume care să nu

înţeleagă că *„amo”* înseamnă „te iubesc”, mai ales când cuvântul este însoţit de prima sărutare?

Dragostea este cel mai bun profesor de limbi străine. Când tânărul a părăsit patul şi a început să se plimbe cu prinţesa pe aleile din parcul castelului, amândoi ştiau unul despre altul tot ceea ce trebuiau să ştie. Călătorul salvat de Erna era singurul fiu al unui rege puternic, care domnea peste un stat bogat şi minunat – Franţa. Se numea Charles. Pasiunea pentru călătorii şi aventuri îl adusese în munţii inaccesibili ai Ernoterrei, unde fusese părăsit într-o zi de călăuzele fricoase, iar el alunecase de pe o stâncă, gata-gata să-şi piardă viaţa. Nu a uitat să-i povestească Ernei şi de horoscopul lui întocmit la naştere de marele prezicător francez, Nostradamus, în care se afla, printre altele, şi următoarea frază:

„...Şi în munţii sălbatici dinspre miazănoapte-soare-răsare vei vedea mai întâi moartea, iar apoi o stea albastră, care-ţi va lumina toată viaţa.”

Erna i-a povestit şi ea, cum a putut, istoria Ernoterrei şi a casei regale. Într-o zi, i-a arătat cu mândrie armele lui Ern cel Mare, iar Charles, după ce le-a cercetat cu luare-aminte şi cu respectul cuvenit, a făcut cu uşurinţă câteva mişcări de scrimă cu spada grea a regelui. Apoi a spus că portretele strămoşului Ernei reprezintă un om frumos, înţelept şi mare. Când a citit însă inscripţia săpată în perete de Ern I, a zâmbit cu şiretenie şi voioşie.

— De ce zâmbeşti, prinţe? l-a întrebat prinţesa, neliniştită.

— Dragă Erna, i-a răspuns acesta, sărutându-i mâna. Dă-mi voie să-ţi spun mai târziu pentru ce zâmbesc.

Curând, prinţul Charles i-a cerut regelui şi reginei mâna fiicei lor: inima ei îi aparţinea de mult. Cererea i-a fost acceptată. Fetele majore din Ernoterra erau libere să-şi aleagă soţul, iar, pe de altă parte, tânărul prinţ era înzestrat cu însuşiri frumoase şi avea o purtare plină de nobleţe şi demnitate.

La logodna lor s-au dat multe serbări, atât la curte cât şi pentru popor, la care s-au veselit tineri şi bătrâni. Numai regina-mamă se lăsa pradă tristeţii, când rămânea singură în odăile ei. „Nefericiţii! îşi spunea ea. Ce copii urâţi or să aibă!”

Pe când într-una din zilele acelea, Erna se uita împreună cu logodnicul ei la perechile care dansau, i-a spus acestuia:

— Dragul meu! Pentru tine aş vrea să semăn măcar cu cea mai urâtă dintre femeile din Ernoterra.

— Să te ferească dumnezeu de nenorocirea asta, steaua mea

albastră! a exclamat Charles, speriat. Tu eşti minunată!

— Nu încerca să mă mângâi, dragul meu, i-a răspuns aceasta, plină de tristeţe. Îmi cunosc toate defectele. Am picioare prea lungi, tălpi şi mâini prea mici, o talie prea înaltă, ochi foarte mari, de culoare albastră, urâtă, nu galbeni, frumoşi, iar buzele mele, în loc să fie turtite sau subţiri, sunt arcuite.

Dar Charles îi săruta mereu mâinile albe cu vinişoare albastre şi degete lungi, spunându-i mii de vorbe alese de laudă, şi când îi privea pe locuitorii Ernoterrei, care dansau, izbucnea în hohote de râs.

În sfârşit, serbările s-au încheiat. Regele şi regina au binecuvântat fericita pereche, au înzestrat-o cu daruri bogate, şi tinerii căsătoriţi au pornit la drum. (Mai înainte, bunii locuitori ai Ernoterrei au construit timp de o lună drumuri în munţi şi poduri vremelnice peste torente şi prăpăstii.) Iar peste o altă lună, prinţul Charles intra cu soţia sa în capitala strămoşilor săi.

Se ştie de mult că vestea cea bună întrece caii cei mai iuţi. Toţi locuitorii marelui oraş Paris au ieşit în întâmpinarea prinţului moştenitor, pe care-l iubeau pentru bunătatea, simplitatea şi dărnicia lui. În ziua aceea, nu s-a găsit bărbat şi nici chiar femeie care să nu spună că Erna era cea mai frumoasă femeie din ţara lor, şi deci de pe întregul pământ. Regele însuşi, când şi-a întâmpinat nora în poarta palatului, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe fruntea ei curată, spunând:

— Fata mea, nu ştiu ce e mai de lăudat la tine, frumuseţea sau virtutea ta? Fiindcă amândouă mi se par desăvârşite...

Iar Erna cea modestă primea cinstea şi dovezile de dragoste, gândindu-se: „Ce fericită sunt că soarta m-a adus în împărăţia urâţilor, cel puţin n-o să am niciodată prilej de gelozie”.

Şi multă vreme a fost încredinţată că e urâtă, deşi menestrelii şi trubadurii slăveau în întreaga lume farmecul chipului şi al firii ei, iar toţi cavalerii Franţei purtau flori albastre în cinstea ochilor ei.

După un an, la fericirea senină a căsniciei lui Charles şi a Ernei, s-a adăugat o nouă şi minunată bucurie. Ea a născut un băiat zdravăn, care urla de-ţi ţiuiau urechile. Când l-a arătat prima dată iubitului ei soţ, Erna a spus sfioasă:

— Dragostea mea! Mi-e ruşine să recunosc, dar... îl găsesc nespus de frumos, deşi seamănă cu tine şi cu mine şi nu aduce nici pe departe cu bunii mei compatrioţi. Poate că e orbirea de mamă?

Atunci Charles a răspuns, zâmbind cu şiretenie şi veselie:

— Îţi aminteşti, zeiţa mea, ziua când ţi-am făgăduit să-ţi tălmăcesc inscripţia săpată de Ern cel înţelept în peretele odăii de vânătoare?

— Da, iubitul meu!

— Ei bine, ascultă. Ea este scrisă în limba latină veche şi glăsuieşte aşa: „Bărbaţii din ţara aceasta sunt deştepţi, credincioşi şi harnici, femeile cinstite, blânde şi înţelegătoare, dar să mă ierte dumnezeu – şi unii, şi alţii sunt tare urâţi”.

1927

UMBRA LUI NAPOLEON

— Ce să zic, aveţi şi nu aveţi dreptate. Cred că adevărul nu se află de obicei în părerile extreme ale societăţii, ci undeva la mijloc.

Nici vorbă, au existat guvernatori care au semănat leit cu „pompadurii” lui Şcedrin. Recunosc. Totuşi, să fim drepţi. Am putea aminti şi numele unor guvernatori, care în aşa-numitele lor „satrapii”, se străduiau în chip cinstit să desfăşoare o activitate creatoare energică. N-or fi fost peste tot numai recuzită şi figuranţi. Trebuie să recunosc însă că uneori, guvernatorul, oricât de cinstit şi de drept ar fi el, nu poate să se descurce fără „recuzită”.

Vă voi povesti o întâmplare prin care am trecut chiar eu.

În 1906 am fost numit în fruntea unei gubernii din vest.

Trebuie să spun că pe vremea aceea, când noii guvernatori plecau la postul lor, luau cu ei doar un bagaj uşor: scobitori, portţigaretul şi un schimb de rufe. Fiindcă te aşteptai ca în câteva zile să fii sau mutat sau rechemat şi trecut la minister sau să ţi se pretindă o cerere de demisie din motive de boală. Desigur, mai aveai şi posibilitatea să fii rupt în bucăţi de o bombă a teroriştilor... Dar ne învăţasem de mult să privim bombele ca pe ceva obişnuit şi firesc.

Închipuiţi-vă că am reuşit să rămân în postul de guvernator din

1906 până în 1913. Acum, după ce s-a scurs atâta vreme, socot lucrul acesta ca o minune de neînţeles care a durat şapte ani.

Fusesem învestit cu o putere aproape absolută. Eu întruchipam satrapul, dictatorul, conchistadorul, groaza justiţiei... Totuşi, nu trecea zi în care să nu mă apuc cu mâinile de păr, gata să ţip că situaţia mea era „mai rea decât oricând, cum s-ar zice la noi, mai rea decât a guvernatorului”. Şi nu ţipam, numai fiindcă eram eu însumi guvernator.

Sub neobosita mea supraveghere şi ocrotire părintească se aflau naţionalităţile velicorusă, poloneză, lituaniană, evreiască, precum şi religiile: ortodoxă, catolică, luterană, unită şi de rit vechi. Din punct de vedere teoretic trebuia să am cunoştinţe din domeniul militar, medical, bisericesc, comercial, veterinar, agricol, fără a mai socoti silvicultura, creşterea cailor, arta stingerii incendiilor şi o mie de alte lucruri.

Iar de sus, de la Petersburg, îmi veneau cu fiecare poştă dispoziţii, proiecte, invenţii administrative, himere în stilul lui Manilov[1] şi planuri în genul lui Nozdriov[2]. Şi eu răspundeam de toate aceste aiureli birocratice.

Nici eu nu pot înţelege cum de au mers lucrurile bine. Timp de şapte ani nu s-a întâmplat niciun pogrom, nicio expediţie de represalii, niciun atentat. Într-adevăr – voinţa domnului!

Eu nu am niciun merit. M-am străduit doar să fiu răbdător. Sunt din fire un om cu sânge rece, sănătos şi nu-mi lipseşte simţul humorului.

Şi acum – despre recuzită şi figuranţi.

Era în 1912. La 26 august urma să aibă loc aniversarea de 100 de ani a glorioasei bătălii de la Borodino.

Noi, guvernatorii, aflasem dinainte că cei din cercurile cele mai înalte hotărâseră să se serbeze această zi măreaţă la locul bătăliei şi cu cel mai mare fast.

Asta n-ar fi fost nimic, ba chiar era ceva înălţător şi patriotic. Dar ştiam că acolo, sus, se sare totdeauna peste cal. Şi-aşa s-a şi întâmplat.

O minte isteaţă de om de stat a avut surprinzătoarea idee să adune pe câmpul de luptă de la Borodino cât mai mulţi veterani, care participaseră la această bătălie şi, în general, bătrâni care avuseseră prilejul să-l vadă *pe* Napoleon.

---

[1] Personaj din *Suflete moarte* de Gogol (n. r.).

[2] Personaj din *Suflete moarte* de Gogo. (n. r.).

În orice caz, faptul acesta nu era nici mai bun, nici mai rău decât, de pildă, proiectul de a amenaja plantaţii de ananas în gubernia Kostroma. Se ştie că hârtia rabdă orice. Doar un veteran de la Borodino ar fi trebuit să aibă cel puţin o sută douăzeci de ani. Totuşi, ideea a fost primită la Petersburg cu cea mai mare satisfacţie.

În legătură cu aceasta, a venit într-o zi la mine generalul Rennenkampf, celebrul conducător curlandez al istoricei incursiuni de pe vremea războiului împotriva Japoniei. Privire de foc, pinteni zăngănitori, vorbă laconică şi – cavaler medieval în faţa doamnelor.

— Excelenţă, mi-a spus el, am cutreierat în lung şi în lat întreaga gubernie Kovno, am văzut tot felul de matusalemi din ăştia şi – drace! niciunul nu-i bun de nimic! Sau mint ca nişte măgari, sau au uitat tot, diavolii! Totuşi, ce mă fac fără ei, lua-i-ar dracu?! Doar pentru ei – drace! – au şi început să se bată medalii la monetărie! Scoateţi-mă din încurcătură, excelenţă! Ne-am pus toată nădejdea în dumneavoastră. Doar Napoleon a petrecut câteva zile în oraşul Smorgon de pe teritoriul guberniei dumneavoastră. Poate că, spre norocul dumneavoastră, se vor găsi pe aici vreo doi-trei moşnegi, care, lua-i-ar dracu, mai au măcar un pic de memorie. N-o să uit în vecii vecilor serviciul pe care mi-l faceţi!

În calitate de conducător administrativ nu puteam să nu-l înţeleg. Aşa că i-am răspuns:

— Pavel Karlovici, înţeleg foarte bine situaţia dumneavoastră. Vă dau cuvântul meu de onoare, excelenţă, că voi face tot posibilul. De altfel, am un ispravnic pentru care se pare că nu există nimic imposibil.

Generalul s-a bucurat, mi-a strâns mâinile cu căldură şi mi-a făgăduit veşnică recunoştinţă.

— Mă bizui pe dumneavoastră ca pe mine însumi, iar ispravnicului să-i spuneţi că nu-l voi uita niciodată.

După ce l-am condus pe Rennenkampf, l-am chemat pe ispravnicul Karakaţi. Nu era grec, cum s-ar putea bănui după numele său. Povestea cu plăcere şi mândrie că se trăgea, după tată, dintr-un neam de prinţi albanezi, iar după mamă era înrudit cu Grimaldi din Monaco. Într-adevăr, avea în el ceva de tâlhar.

Foaia sa matricolă era dintre cele mai obişnuite. Cavaleria de gardă. Datorii. Cavaleria obişnuită. Cărţi. Corpul de grăniceri. Scandal. Corpul de jandarmi. Căzut la examen. Ultima etapă – ispravnic judeţean.

Lucra însă cu o repeziciune de şase sute cai putere şi era de o ingeniozitate puţin comună.

I-am povestit convorbirea mea cu generalul, şi el mi-a răspuns numaidecât, prompt, ca un cal de luptă la atac.

— Excelenţă, pentru dumneavoastră îi scot şi de sub pământ. Să n-aveţi nicio grijă. O să găsesc bătrânii cei mai grozavi. Nu numai de Napoleon, dar şi de Petru cel Mare or să-şi aducă aminte!

— Nu, mai bine fără exces de zel, i-am spus eu. Ajunge şi Napoleon.

— Am înţeles, excelenţă!

Şi a zbughit-o.

Totdeauna aveai impresia că omul acesta nu merge, ci zboară. Aşa era de iute.

După două săptămâni, am primit de la Rennenkampf o telegramă laconică, în stilul său specific, numai fără expresia lui obişnuită: „drace”.

„Mulţumesc. Bătrânul e o adevărată bomboană. Veniţi. Vă strâng mâna.”

Am plecat, luându-l cu mine, pentru orice eventualitate, şi pe Karakaţi.

Chiar şi numai călătoria aceasta, în tovărăşia ispravnicului făcător de minuni, ar fi putut oferi material pentru o culegere voluminoasă de povestiri humoristice.

De exemplu. Am ajuns la un râuleţ, în locul unde trebuia să se găsească un bac. Însă râuleţul se revărsase şi bacul fusese luat de curent. Aşa că trebuia să întrerupem drumul pentru un timp nedeterminat.

Karakaţi nu s-a pierdut cu firea. Cred că nu s-ar fi pierdut nici în pampas, în junglă sau în taiga. Poate că numai din cauza unei erori a soartei nu ajunsese un explorator celebru sau un *cow-boy.*

Am mers de-a lungul malului vreo două-trei verste. Am găsit o luntre pescărească şi, după ce am trimis caii înapoi, am trecut râul.

Dar aici ne aştepta o altă nenorocire. Nu aveam la îndemână niciun mijloc de locomoţie. Pescarii spuneau că cea mai apropiată casă de unde s-ar putea procura o căruţă se afla la zece verste. Şi tocmai se înserа.

Dar privirea ageră a căutătorului de urme, Karakaţi, a descoperit sub sălciile pletoase de pe mal o căruţă evreiască antediluviană, un furgon lung cu coviltir, în care câte zece-cincisprezece inşi cutreierau târgurile din regiune.

Curând, am auzit o discuţie destul de violentă, în care se distingeau glasurile de tenori ale evreilor şi baritonul tunător al lui Karakaţi. Discuţia devenea tot mai aprinsă. Evreii nu voiau să cedeze furgonul, fiindcă aveau treburi urgente de rezolvat.

Atunci, mi-am amintit de rangul meu şi de obligaţiile care-mi reveneau. Trebuia să cercetez cauza oricărei tulburări în rândurile populaţiei şi să iau toate măsurile pentru curmarea ei.

Aşa că m-am apropiat şi am întrebat cu blândeţe:

— Ce s-a întâmplat, prieteni? Spuneţi, ce s-a întâmplat?

Dar Karakaţi m-a întâmpinat grăbit:

— Nu vă neliniştiţi, excelenţă. Sunt locuitorii recunoscători care s-au adunat aici ca să vă exprime devotamentul lor.

N-am avut încotro. I-am făcut ispravnicului o observaţie de formă şi am căzut la învoială cu pasagerii furgonului. Bineînţeles că au cerut o sumă uriaşă, după concepţiile lor – o rublă şi jumătate – şi ne-am despărţit în termeni foarte prietenoşi.

Admirabilă a fost şi intrarea noastră triumfală în capitala de judeţ – Smorgon. Nu o voi uita până la sfârşitul vieţii mele!

Ritualul sosirii guvernatorului era stabilit de veacuri şi nu i se aduseseră niciodată niciun fel de schimbări. De obicei, ispravnicul îl întâmpina pe conducătorul guberniei la marginea oraşului, îi raporta că totul e în regulă, îl instala într-o caretă sau într-un alt vehicul de onoare, şi el pornea repede înainte, cu o trăsurică uşoară, stând în picioare, pe jumătate întors spre augustul personaj, într-o atitudine eroică.

Dar când am coborât din furgonul nostru preistoric în piaţă, am constatat că aceasta era pustie. Nu numai că nu se găsea nicio caretă sau landou sau măcar o birjă, dar nu se zărea nici măcar o căruţă. Ce era de făcut?

Karakaţi a fost şi aici, ca totdeauna, la înălţime.

— Vă rog foarte mult să mă iertaţi, excelenţă! Totul s-a întâmplat din pricina blestematului de bac! Aşteptaţi numai o clipă! Mă întorc numaidecât.

Peste cinci minute, a apărut în faţa mea un frumos cal bălţat, înhămat la o trăsurică lăcuită, de o singură persoană, dintre acelea numite pe vremuri „egoistele”. Pe capră şedea un vizitiu îmbrăcat elegant şi încins cu un brâu lat, roşu. Karakaţi a sărit cu vioiciune din trăsurică.

— Poftiţi, excelenţă! Vă rog să mă iertaţi că vă aduc o trăsură atât de modestă! Dar, uneori, împrejurările sunt, din păcate, mai

tari decât omul! Hei, vizitiu! La hotel Londra! Iute!

Din omenie, i-am spus:

— Urcă-te şi dumneata, să mergem împreună.

Însă era prea târziu. Calul pornise în trap întins.

De cum am pătruns pe lunga stradă Sanct-Petersburg, pe care se aflau nişte şine înguste, calea ne-a fost tăiată de o privelişte, într-adevăr, apocaliptică. Un tramvai cu cai gonea nebuneşte. Înaintea lui mergea un băieţaş călare, urlând cu un glas ascuţit. Vizitiul biciuia ca turbat o pereche de mârţoage, care nu mai mergeau în galop, ci într-un fel de goană sălbatică, aproape lipindu-şi burţile de pământ. Vagonul se clătina într-o parte şi într-alta ca beat, iar în el pasagerii se izbeau unii de alţii, ca nişte lemne. Şi pe platforma din spate, o minune! Pe cine văd în poza clasică de poliţai, cu mâna la cozoroc? Pe ispravnicul Karakaţi. Şi toată această viziune de coşmar ne-a depăşit şi a dispărut într-un nor de praf...

Când am ajuns în faţa intrării hotelului Londra, pe scară a coborât, în întâmpinarea mea, în goană, uimitorul Karakaţi.

— Excelenţă, am onoarea să vă raportez că în judeţul de care răspund totul este în regulă!

A doua zi, după dejunul de la Rennenkampf, ne-am dus să vorbim cu admirabilul bătrân despre care generalul spunea cu atâta plăcere că e o „adevărată bomboană”. Eram însoţit de o societate destul de numeroasă, alcătuită din profesori, membri ai consiliului comunal, ofiţeri din garnizoană etc.

Bătrânul şedea pe prispă.

Când ne-a văzut, s-a ridicat încet în picioare şi s-a sprijinit cu bărbia în baston. Părul lui era mai curând verde decât cărunt. Capul îi tremura uşor şi avea un glas tare subţire. După aceea, am aflat că făcea parte dintre cei de rit vechi.

A început examenul.

— Ia povesteşte, bunicule, i-a poruncit Rennenkampf, cu vioiciune.

— Ce să mai povestesc? a şoptit moşul, parcă silabisind. Sunt bătrân, am uitat tot.

— Încearcă să-ţi aduci aminte, bunicule, a spus Rennenkampf şi mai tare. Lumea zice că-ţi aminteşti de războiul pentru apărarea patriei. Pe Napoleon l-ai văzut?

— Pe Napoleon? Cum să nu, taică, l-am văzut, l-am văzut. L-am văzut de-aproape de tot, aşa cum te văd pe tine.

— Ei, ia povesteşte ceva despre el. Fără teamă. O să fii răsplătit. Şi unde l-ai văzut pe Napoleon?

— Unde l-am văzut? Uite-aici, unde-i aria de treierat. Pe vremea aia se afla acolo o casă nouă, cu prispă, şi pe prispă stătea Napoleon, iar eu, lângă prispă. De, nici vorbă, eram mic, un băieţaş, şi nu prea pricepeam eu mare lucru. Aveam şase ani pe vremea aia. Napoleon stătea pe prispă, şi oştirea trecea pe dinaintea lui. Oştire, câtă frunză şi iarbă! Doamne, ce de oşti! După aia a coborât treptele, m-a mângâiat pe cap şi m-a întrebat ceva în graiul lui de franţuz, neînţeles, cam cum ar veni: „Vrei să te faci soldat, băiete?”

Bătrânul vorbea foarte greu şi părea că geme după fiecare cuvânt. Din când în când, glasul i se stingea de tot.

— Ia zi, bunicule, cum era îmbrăcat Napoleon?

Bătrânul a învăluit mai întâi mulţimea cu privirea, ca şi cum căuta pe cineva cu ochii lui tulburi, apoi a zis cu o voce şovăielnică:

— Cum era îmbrăcat? Cum se-mbrăca el – cu o tunică cenuşie şi o pălărie cu trei colţuri. Asta-i tot.

— Perfect! Admirabil! a exclamat Rennenkampf, fericit. Vă mulţumesc foarte mult, excelenţă. Bravo, bravo, domnule ispravnic! N-o să vă uit niciodată! Cu un bătrân atât de uimitor, n-o să ne facem de râs. Nu-i aşa, excelenţă?

Dar, în clipa aceea, l-a pus dracul pe directorul şcolii comunale, un tip uscăţiv, adus de spate, cu o ţăcălie ca de ţap, să-l întrebe pe Rennenkampf:

— Excelenţă... Ca pedagog... un moment istoric.... o ocazie rară... Vă rog să-mi daţi voie să pun şi eu o întrebare.

— Mă rog, mă rog, i-a îngăduit cu mărinimie Rennenkampf.

— Bunicule! a strigat pedagogul în urechea bătrânului. N-ai putea să ne spui ce înfăţişare avea împăratul Napoleon?

— Ce-ai zis? a întrebat bătrânul.

Atunci a intervenit chiar Rennenkampf şi a spus cu glasul lui tăios de comandant:

— Să ne povesteşti cum arăta Napoleon. Era înalt sau mic, gras sau slab? Într-un cuvânt, ce înfăţişare avea?

Atunci s-a întâmplat ceva ciudat. Bătrânul s-a înviorat parcă o clipă, ba chiar s-a îndreptat puţin de şale. A tuşit, şi glasul i-a sunat mai hotărât şi mai limpede.

— Cum arăta Napoleon? a repetat el. Uite cum arăta: era înalt cât mesteacănul ăsta, avea umeri laţi de mai bine de un stânjen, o

barbă deasă până la genunchi, iar în mână ţinea un topor uriaş. Când dădea o dată cu toporul ăsta, fraţilor, zburau capetele de pe grumaz la zece oameni! Aşa era! Ce să vă spun: zi-i împărat şi pace!

E greu de povestit ceea ce s-a petrecut:

— Asta-i o porcărie! a răcnit Rennenkampf cu o voce atât de înfricoşătoare, încât cei de faţă au simţit cum li se taie picioarele, iar viteazul urmaş al lui Grimaldi a pălit şi a început să se clatine.

Furiosul general şi-a revărsat mânia multă vreme, dar până la urmă s-a liniştit.

— Nu-i nimic, o să-l învăţăm noi, a zis el. Mai e timp destul. Fără bătrân nu ne putem descurca în niciun caz. Domnule ispravnic, dumneata să-i fii meditator. Răspunzi de el.

Temutul general nu mai striga. Îl străpungea doar pe Karakaţi cu raza de foc a privirii sale. După aceea, s-a întors spre mine şi, ştergându-şi fruntea cu batista, a exclamat cu convingere:

— Dar dacă domnilor ăstora din Petersburg le trăsneşte cumva prin minte să dezgroape contemporanii şi pentru a trei suta aniversare a dinastiei Romanov, să le fie de bine! Eu unul îmi dau demisia! Asta e!

1928

PRIVIGHETOAREA

Acum câteva zile, am scotocit prin hârtiile mele în căutarea unui act fără mare importanţă şi am dat de o fotografie în grup, pe care nu o mai văzusem de nouă ani şi o uitasem cu totul.

Nu ştiu de ce, în clipa când mi-am aruncat privirea peste ea, am oftat adânc, mişcat şi întristat.

Era încă înainte de războiul mondial, în prima jumătate a lunii mai. Mă aflam la mica staţiune climaterică Salzo-Maggiore, din

nordul Italiei. Acum nici chiar oamenii destul de bogaţi nu mai pot vizita staţiunea aceasta din cauza preţurilor exorbitante, însă pe atunci eu plăteam la hotelul „*Speranza*” numai opt lire italiene pe zi pentru o cameră drăguţă şi luminoasă, cu pensiune, inclusiv vinul, cu toate că nu puteai să-l bei, atât era de tare, de amar şi de acru.

Salzo-Maggiore era o localitate interesantă. Ca să ajungi acolo, mergeai de la Milano la Borgo-San-Donnino vreo trei ore cu trenul, iar de acolo, şase verste cu trăsura.

De cum te urcai în trăsură, în gara Borga-San-Donnino, simţeai mirosul de iod care se înteţea din ce în ce şi era degajat de izvoarele cu ape iodate, răspândite peste tot şi purtând glorioasa denumire de *„Aqua-Madre”,* adică „Apa-mamă”. Cu vremea, te obişnuiai într-atât cu mirosul acesta permanent, încât nu-l mai simţeai.

„Apa-mamă” se întrebuinţa în mai multe feluri. Se bea sau se folosea la băi calde; în sala mare, plină de aburii ei, pacienţii puteau să scrie, să citească, să bea cafea sau să stea pur şi simplu întinşi în şezlonguri, făcându-şi cura. Dar o deosebită reputaţie aveau la Salzo-Maggiore inhalaţiile cu iod, adică inspirarea apei iodate, transformată de pulverizatoare în pulbere. Se ştia de mult că inhalaţiile acestea fac adevărate minuni la bolile de gât, în cazul oboselii coardelor vocale şi a leziunilor căilor respiratorii. De aceea, la Salzo-Maggiore se adunau vara toţi cântăreţii şi cântăreţele cât de cât cunoscute. Celebrităţile veneau neapărat în fiecare an. Şi toţi aceşti tenor di *Grazia,* tenor di *Forza, baritono assoluto, basso-profondo* şi *basso-nobile,* toate sopranele lirice, dramatice şi de coloratură, precum şi toate vocile de contralto catifelate aveau o lege nescrisă, acceptată în mod tacit: câtă vreme îşi făceau cura, nu scoteau un sunet. Se fereau chiar să-şi vorbească tare, mulţumindu-se doar cu şoapte galeşe.

În momentul acela locuiau la hotel „*Speranza”* trei ruşi. Unul, cu care venisem din Petersburg, era *signor* Giacomo Cireni, *alias* clovnul Giacomino, actor atât de iubit de copiii din Petersburg, încât la magazinele de jucării maimuţele de pluş, care se dădeau în dar de crăciun, erau numite giacomine. Asta pornea de la copiii care-i rugau pe cei mari: „Mamă, cumpără-mi o giacomină...” Era într-adevăr o glorie autentică.

Pe celălalt rus l-am găsit, la sosirea mea, la pensiune. Venise cu câteva zile înaintea noastră. Era Giovanni Strazula, odinioară solist

în capela italiană Gramegna, celebrul Giovanni, ale cărui canţonete napolitane erau ascultate cu încântare de tot Petersburgul, deşi aceste cântece vioaie şi fermecătoare erau uneori obscene. Giovanni părea că nu are vârstă. Atât bătrânii cât şi tinerii din Petersburg îl cunoşteau de totdeauna ca pe un bătrânel pleşuv şi zbârcit, scund, vânjos şi vesel. Şi glasul său de tenor strălucit, neobişnuit de înalt, nu-şi pierduse nimic din valoarea lui, nu dăduse niciodată vreun semn de oboseală. Prietenii îi puneau mereu în glumă întrebarea: „E adevărat, Giovanni, că ai cântat la Vatican în capela lui Papa Sixtus al V-lea?”

Iar el dădea totdeauna acelaşi răspuns: *„Minţeşti* mereu, bunico (le spunea „bunico” tuturor: bărbaţilor şi femeilor, tinerilor şi bătrânilor). *Minţeşti.* Însurat am fost de două ori.”

Şi cum să nu-i socot drept ruşi pe aceşti doi italieni simpatici, dacă şi astăzi mă întreabă în scrisori sau când ne întâlnim:

— *Signor* Alessandro, când întoarcem noi acasă în Rusia noastră?

În sufletul ţării noastre barbare, înapoiate, necivilizate, de pe vremea vechiului regim, exista neîndoios un farmec nespus care îi captiva pe străini şi-i făcea să se aclimatizeze, fapt dovedit de sute de nume cunoscute şi de mii de nume necunoscute.

Trăiam deci la pensiunea noastră foarte ieftin, uniţi, fără griji şi veseli. Tovarăşii mei jucau cu patimă cărţi, cântau, zdrăngăneau la chitară. Eu învăţam limba italiană, traducând cu ajutorul dicţionarului din operele lui Stechetti şi Carducci. Pe atunci, italienii erau foarte comunicativi şi făceau uşor cunoştinţe, aşa că în curând eram vizitaţi tot mai des în sufragerie de prietenii ruşilor mei de origine italiană şi mai ales de oameni din lumea operei. O dată, a apărut ca un meteor, în drum spre America, şi Caruso, un om foarte gras, dar fermecător. De două sau trei ori a luat masa cu noi bunul şi prietenosul Giraldoni. Acestuia i s-ar fi potrivit foarte bine expresia lui Puşkin: „Cel mai rus dintre ruşi”. Apoi, s-a statornicit la noi un grup minunat de patru inşi: Ada Sari, Pintuccio, Tito Ruffo şi cavalerul Nanni – toţi cântăreţi de prim rang, cu nume răsunătoare, majestoşi şi inaccesibili pe scenă, în costumele lor de atlaz şi catifea, cu zale, coroane, pene, briliante şi coliere de perle – şi atât de simpli, de naivi şi de binevoitori în viaţa obişnuită, de fiecare zi.

Meniurile meselor noastre nu erau complicate: tradiţionalele mâncăruri italieneşti – *minestra, maccheroni, ravioli,* uneori, o bucată destul de tare de carne prăjită în untdelemn, cu inevitabila salată *finocchi,* ce mirosea a ipecacuana, ca un medicament. Noi,

„ruşii”, ne consideram gazde, ceea ce ne făcea să alcătuim mese mai variate, cumpărând uneori fructe, prăjituri sau o sticlă de Chianti. În grijile acestea gospodăreşti ne ajutau, cu zel şi cu totul dezinteresat, doi vecini de cameră, negustori angrosişti. Unul vindea marsala, iar celălalt vermut. Eu şi Giacomino chiar le spuneam: „papa Vermut” şi „papa Marsala”. Bineînţeles că Giovanni le zicea la amândoi „bunică”. Masa noastră era totdeauna aprovizionată din belşug cu marsala şi vermut. Negustorii de vin erau melomani pasionaţi.

Nu voi uita niciodată o zi cu totul deosebită.

În ziua aceea, am mâncat în tovărăşia persoanelor obişnuite. Am terminat masa târziu şi după desert nu am mai rămas decât şapte inşi: noi trei, ruşii, precum şi cei patru cântăreţi italieni. Era ora plină de linişte, din amurg. Aerul începea să bată în verde-închis şi cenuşiu; frunzele tufişurilor se întunecau treptat. N-am băgat de seamă clipa în care prima stea s-a aprins pe cerul verzui cu lumina ei argintie, tremurătoare. Îţi venea să crezi că atârnă de un fir nevăzut... O dată cu ea s-a revărsat spre noi şi mireasma gingaşă, încântătoare a caprifoiului. Primii licurici zburători au prins a desena prin aer semicercurile lor repezi şi aurii. Tăceam, de teamă să nu tulburăm farmecul serii.

Şi, deodată, în tufele de iasomie din grădiniţă, la cinci paşi de noi, a început să cânte o privighetoare. La început, glasul ei era sfios, neîncrezător. Se înţelege, nu cânta aşa ca, de pildă, privighetorile noastre din Kursk, dar, simţind fără îndoială că era ascultată cu atenţie de fini cunoscători ai artei cântecului, se străduia din toate puterile micului său trup. A cântat aşa vreo cinci minute, a încheiat cu un sunet înalt şi cristalin – şi a amuţit. A urmat o pauză. Când am auzit deodată glasul lui Giovanni:

— În ce tonalitate?

Şi cele patru mari păsări cântătoare au început să se agite pe neaşteptate:

— Do... Do diez... Si... Do diez... Ba Do...

Ada Sari a dat fuga la pian şi a început să apese pe o clapă:

— V-am spus doar că e un do natural!

Dar Nanni – bariton şi cavaler – a zis cu autoritate:

— Instrumentul e netemperat. Privighetoarea a luat un sfert de ton mai sus. Nu e nici do, nici do diez, ci doar ceva intermediar.

S-a aprins lumina electrică şi, într-o clipă, basmul s-a stins.

Dar iată ce a urmat.

Se întâmplă uneori ca un beţiv înveterat, dându-şi cuvântul sau fiind îndemnat de medici, să se lase de băut şi să se ţină de promisiune, cu tărie, multă vreme. Dar într-o zi, la masă, i se dă din imprudenţă o prăjiturică în care nu se află decât o picătură de rom, şi abstinentul începe iar să bea, fără nicio reţinere şi în felul acesta, din teribilul lui eroism se alege praf şi pulbere.

Aproape acelaşi lucru s-a petrecut sub ochii mei cu marii cântăreţi: într-o clipă, s-au înflăcărat toţi, încâlcind consemnul. Acum, nu-şi mai cruţa niciunul coardele vocale. Tito Ruffo povesti cu încântare de turneele lui la Petersburg şi la Moscova. Îi imita uimitor pe Şaliapin, Tartakov şi Leonid Iakovlev – timbrul glasului lor, maniera lor de a cânta, procedeele lor specifice, gesturile... Seara, târziu, ne aflam pe terasa celei mai bune cafenele, beam Lacrima-Cristi, flecăream şi râdeam în hohote. Se înnoptase de-a binelea, cerul negru era presărat de stelele mari ale sudului, când noi (pe cuvânt de onoare că şi eu) am început să cântăm minunatul cântec popular „O, frumoasă grădinăreasă”. Iată traducerea aproximativă:

O, frumoasă grădinăreasă,
Mama tuturor florilor,
Fă-mi un buchet
Din toate cele trei culori!
Verde şi alb
Şi roşu, fireşte.
Trăiască Italia şi libertatea!
E viva l’Italia e la Liberta! Trebuie să spun că pe vremea aceea, cântecul acesta era revoluţionar şi, deci, interzis.

Doi carabinieri eleganţi (umblă totdeauna câte doi) s-au apropiat de noi, şi cel mai mare în grad a spus:

— *Signora e signori.* Cântaţi minunat, însă cântecul acesta e interzis, nu e voie să-l cântaţi în public şi, având în vedere şi ora târzie, vă rog să vă duceţi pe la casele dumneavoastră, dacă nu vreţi să vă notez numele...

Am plecat spre casă, dar ne-am luat încă multă vreme rămas bun, ne-am condus unii pe alţii, iar ne-am luat rămas bun şi iar ne-am condus, în timp ce carabinierii cei eleganţi mergeau mereu, tăcuţi, în urma noastră. Făcând semne de salut cu mâna, celebrul bariton striga:

— Să-mi scrieţi, prieteni, să-mi scrieţi. Adresa mea e uşor de reţinut: *Roma, villa Tito Ruffo.*

1929

INIMĂ PIERDUTĂ

Din şcoala de aviaţie de la Gatcina au ieşit mulţi piloţi admirabili, instructori excelenţi şi curajoşi luptători pentru patrie.

Totuşi, cred că ai fi găsit cu greu pe tot cuprinsul uriaşului imperiu rus un aerodrom mai nepotrivit pe care să se întâmple mai multe accidente cu victime omeneşti. Circulau păreri diferite relativ la cauzele acestor întâmplări triste. Tinerii piloţi înclinau să dea vina pe micul crâng care de zeci de ani creştea în mijlocul terenului de zbor şi stânjenea deseori mişcarea liberă a aparatului ce abia-şi lua înălţime şi viteză, ceea ce ducea la accidente fatale.

Aerodromul de la Gatcina se întindea între vechiul palat Pavlovski şi Gara Baltică. Crângul oferea o privelişte frumoasă de la ferestrele dinspre apus ale palatului. Se spunea că răposatei împărătese Maria Feodorovna îi plăcea foarte mult peisajul acesta şi că de aceea administratorul palatului nu îngăduia să se taie crângul cu pricina, deşi împărăteasa nu mai fusese la Gatcina de mai bine de zece ani.

Fireşte, s-ar putea ca tinerii piloţi să nu fi avut în totul dreptate. Doar se ştie că toţi bicicliştii, piloţii, patinatorii şi ceilalţi sportivi începători sunt atraşi totdeauna de piedici care ar putea fi ocolite

cu foarte mare uşurinţă.

Conducătorii experimentaţi şi cu mintea pătrunzătoare ai şcolii erau de altă părere. Ţinând seama de poziţia topografică a aerodromului de la Gatcina, înconjurat de mlaştini şi păduri, situat aproape de Golful Finic şi de Dealul Duderhof, socoteau că accidentele se datorau vânturilor capricioase, schimbătoare şi neaşteptate din acea regiune. Ca exemplu, citau zborul sportiv dintre Petersburg şi Moscova întreprins de aviatorii civili Utocikin, Lerhe, Kuzminski, Vasiliev şi alţi trei inşi. Toţi au aterizat forţat pe scundele coline Valdai, făcându-şi ţăndări aparatele. Zborul nu l-a putut continua decât Vasiliev, şi numai fiindcă Utocikin, care-şi fracturase genunchiul, i-a pus cu mărinimie la dispoziţie toate piesele de schimb, l-a ajutat să le monteze, şi i-a pornit chiar el motorul...

Colţul din cimitirul de la Gatcina, unde-şi dorm somnul de veci piloţii vajnici şi curajoşi, îţi face o impresie tragică, înălţătoare şi plină de măreţie. În loc de monumente, pe mormintele lor se află elice. De departe, cimitirul acesta al aviatorilor seamănă cu un şir înalt de pari, înfipţi la întâmplare, dar când te apropii, te simţi cuprins de înălţătoare emoţii. Ţi se pare că o pasăre minunată şi puternică a căzut de la o înălţime neobişnuită, s-a sfărâmat de pământ, a intrat în el, şi doar o aripă zveltă se mai ridică drept spre cerul îndepărtat, tresărind încă de forţa zborului întrerupt.

Impresionant şi măreţ era obiceiul înmormântării tovarăşului căzut. Pe tot drumul până la biserică, şi apoi până la cimitir, îl petrecea o escadră alcătuită din toţi piloţii prezenţi ai şcolii, zburând la mari înălţimi, şi urletul avioanelor acoperea ultima rugăciune plină de tristeţe: „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pre noi!”

Aspru şi poate chiar puţin crud era un alt obicei, pe care piloţii îl respectau în chip tacit. Dacă se întâmpla ca datorită unui accident sau greşelii unui pilot să se sfărâme un avion, faptului acesta nu i se dădea prea mare importanţă. Când accidentul se producea departe de aeroport, pilotul telefona la şcoală, iar, dacă se întâmpla aproape, cei de pe terenul de zbor vedeau prăbuşirea avionului. Soldaţii de la unitatea de aviaţie veneau în grabă la faţa locului şi încărcau în căruţă rămăşiţele avionului. Dar dacă pilotul murea sau era grav rănit, îl transportau la spital. În aceeaşi clipă, deşi cadavrul lui mai zăcea în văzul tuturor, pe terenul de zbor, toţi piloţii de

serviciu îşi scoteau aparatele din hangare sau le luau pe cele gata pregătite şi se înălţau în aer. Zburătorii cu experienţă încercau să îndeplinească misiunea primită în ziua aceea de nefericitul lor camarad, iar alţii se străduiau să-şi bată propriile lor recorduri. Originea acestei provocări aruncată soartei ai fi căutat-o zadarnic în paragrafele regulamentului aviaţiei militare. Era o lege nescrisă, un obicei sacru, un fel de cutumă a musulmanilor, un jurământ născut din instinct, necesitate şi experienţă. Pilotul nu trebuie să-şi piardă niciodată firea, nici chiar atunci când îi bate în faţă suflul îngheţat, apropiat, al morţii. „Iată că a murit tovarăşul, camaradul şi prietenul tău. Trupul lui minunat, care avea atâtea posibilităţi divine, mai păstrează căldura omenească, dar ochii lui nu mai văd, urechile lui nu mai aud, gândirea i s-a stins şi sufletul i-a zburat cine ştie unde. Fii tare, aviatorule! Ai timp să plângi diseară. Respiră regulat. Nu lăsa inima să-ţi bată prea puternic. Dacă nu-ţi stăpâneşti inima, poţi să-ţi pierzi viaţa, onoarea, gloria. Mâinile pe manete! Picioarele pe pedale! Motorul huruie, aparatul uriaş se cutremură. Înainte şi mai sus! Adio, tovarăşe! Vântul îţi suflă cu putere în faţă, pământul întunecat piere de sub picioare. Mai sus! Tot mai sus, zburătorule!”

Pe atunci, cu puţin înainte de război şi în primii ani ai războiului, foarte mulţi, chiar excesiv de mulţi tineri doreau cu patimă să intre în aviaţia militară. Aveau destule motive: uniforma frumoasă, o situaţie excepţională, soldă mare, aureola de erou, privirile mângâietoare ale femeilor, un serviciu care părea de departe destul de lipsit de greutăţi, foarte vesel şi uşor. Dar, mai rar decât alţii, în şcolile de aviaţie ajungeau cei care aveau, într-adevăr, chemare, oameni-păsări înnăscuţi, care visau cu entuziasm la bucuria aspră şi dulce a zborului, despre care Puşkin spunea:

...tot ce ameninţă pieire
Inimei, în tăinuire,
Desfătându-ne neînţeles,
Chezăşie va rămâne nemuririi...[1]

Trebuie să recunoaştem că deschizătorii aceştia de spaţii, zburători temerari, se întâlnesc uimitor de rar, pe lângă faptul că sunt şi cu totul lipsiţi de marele dar al pisălogelii, al ploconelii şi al pătrunderii prin protecţie.

De altfel, aici protecţia nu ajuta. La admiterea în şcoala de aviaţie, candidaţii erau trecuţi printr-o sită deasă. Viitorul pilot

[1] Din *Ospăţ în timp de ciumă* (n. r.)

trebuia să se bucure de o sănătate perfectă, să aibă plămâni de o mare capacitate, să ştie să se orienteze repede, atât pe pământ cât şi în văzduh, să-şi găsească şi să-şi menţină echilibrul, în orice împrejurare să aibă o vedere perfectă, fără cea mai mică urmă de daltonism, un auz ireproşabil, forţă fizică şi, în sfârşit, o inimă care să lucreze în orice situaţie cu o precizie rece şi invariabilă de cronometru astronomic.

Despre vitejie, cutezanţă şi despre toate celelalte însuşiri sufleteşti supraomeneşti ale pilotului nu se vorbea niciodată sau aproape niciodată în lumea aceasta de zburători. De altfel, pentru ce s-ar fi vorbit? Însuşirile acestea atât de rare astăzi făceau doar parte din îndatoririle şi viaţa de fiecare zi a pilotului militar! Îl lăudau pe Nesterov, care făcuse cel dintâi un *looping,* pe Kozakov, care doborâse optsprezece avioane inamice. Îi lăudau, fără să se mire, fiindcă mirarea este vecină cu însuşirea de gură-cască!

Era normal ca din cauza încercărilor atât de grele şi a disciplinei atât de aspre, cea mai mare parte dintre candidaţii incapabili şi inutili pentru profesia de pilot să se cearnă de la sine, ca zgura sau gunoiul. Nu rămâneau decât cei ireproşabili, cei de nădejde. Dar chiar şi printre aceşti aleşi, la primele experienţe de zbor se mai găseau ghinionişti, oameni îndrăzneţi, îndemânatici, îndrăgostiţi de aviaţie, însă, vai, lipsiţi de marile talente care-ţi îngăduie să te apropii de cer. Aceştia plecau din aviaţie tăcuţi, cu sufletul plin de amărăciune, petrecuţi de piloţii vechi cu o părere de rău puţin cam grosolană, dar plină de prietenie, chiar când era vorba de aceia pe care-i petreceau până la cimitir.

Între altele, nu numai piloţii tineri, dar şi piloţii renumiţi, cu experienţă, căliţi, erau atinşi de o boală neaşteptată, numită „pierderea inimii”, despre care niciun pilot nu şi-ar fi îngăduit să vorbească ironic sau cu uşurinţă.

Noţiunea de inimă nu înseamnă în cazul acesta muşchiul viguros din partea stângă a pieptului omenesc, care pompează sângele cu abnegaţie şi docilitate, ani de-a rândul, în toate ungherele trupului nostru. Nu, ci e vorba de un simbol psihologic, moral. A pierde inima, înseamnă pentru pilot a pierde libertatea divină de a se plimba pe întinsul cerului după voinţa sa pe un aparat fragil, de a străpunge norii, de a întâmpina cu calm ploaia, zăpada, uraganul şi fulgerele, de a nu-şi pierde câtuşi de puţin cumpătul din pricină că nu ştie dacă, trecând prin beznă, zboară spre miazăzi sau spre apus, în sus sau în jos.

Pierderea inimii este unul dintre fenomenele cele mai uimitoare. Îl cunosc acrobaţii, călăreţii şi caii, luptătorii, boxerii, dueliştii şi marii actori. Boala aceasta ciudată îşi loveşte victima fără niciun avertisment. Ea apare prin surprindere şi nu i se poate descoperi cauza.

Astfel şi-a pierdut pe neaşteptate inima pe aerodromul de la Gatcina vestitul aviator şi excelentul instructor, Fedenka Iurkov (cu accent pe o), despre care se cânta în naiva „epopee" aviatică din Gatcina:

Cine-i gata oricând de zbor?
Este Fedenka, Iurkov...
Chimie, chimie
Tot numai chimie... etc.

Intrase în aviaţie destul de târziu, cam la vârsta de douăzeci şi şapte-douăzeci şi opt de ani. Înainte fusese ofiţer de cavalerie. Cavaleriştii îşi însuşesc mai uşor decât simplii muritori ştiinţa nu prea complicată, dar care cere prezenţă de spirit, a conducerii avionului, deoarece conducerea calului are multe elemente comune cu manevrele piloţilor.

Nu făcuse parte dintr-un regiment de gardă, ci dintr-unul simplu, dar care din trecutul îndepărtat se acoperise de glorie.

Regimentul acesta se mai distingea – ca şi alte două regimente de cavalerie – prin faptul că toţi ofiţerii şi subofiţerii lui trebuiau să fie burlaci, fără nicio excepţie.

Simpaticul Fedenka Iurkov se asemăna în unele privinţe cu legendarii eroi cavalerişti din 1812 – cu Miloradovici, Burţev, Denis Davâdov, Seslavin. Avea un ton de comandă răguşit, dar plăcut, umbla cu picioarele puţin răşchirate, părea grosolan, dar sufleteşte era bun şi iubitor de adevăr şi, în sfârşit, era un luptător foarte viteaz. Toată aviaţia militară rusă cunoştea aventura lui primejdioasă şi plină de haz de la începutul războiului de pe frontul de vest şi-şi amintea de ea, zâmbind. A primit misiunea să facă un zbor de recunoaştere. Statul-major ştia precis că nemţii se află destul de aproape, la vreo treizeci-patruzeci de verste, dar nu se ştia în ce direcţie.

Iurkov a decolat repede, în spate, în carlingă, cu un observator înarmat cu o bombă, bun cunoscător al limbii germane, fost elev la Peterschule din Petersburg, un tânăr simpatic şi vânjos, dintre „cei mai ruşi dintre ruşi".

În păturile de sus ale atmosferei cernea o ploaie măruntă şi

stăruia o pâclă groasă. Curând, pilotul nu a mai putut zbura pe ruta stabilită, nu s-a mai putut orienta şi s-a hotărât să aterizeze, ca să vadă unde se află. Îl călăuzeau soarta şi vântul uşor care începuse să bată. A aterizat în piaţa mare şi pustie a oraşului Gumbinen, chiar în faţa unei cârciumioare curate, scăldată în verdeaţă. În ciuda zgomotului produs de avion, oraşul rămânea scufundat în tăcere, ca în basmul despre prinţesa adormită. Probabil că huruitul motorului era aici un lucru obişnuit. Din cârciumă venea un miros de cafea şi de cârnaţi prăjiţi. Iurkov a întocmit imediat planul de acţiune:

— Trebuie să aflăm ce oraş e ăsta şi să obţinem informaţiile cele mai complete. Aşadar, ascultă-mă, Schulz! Eu sunt locotenent în aviaţia Kaiserului, iar dumneata eşti subofiţerul meu. Sunt răpit la gât, din care cauză vorbesc atât de greu, încât aproape că nu sunt înţeles. Voi horcăi şi fornăi. Aşa voi ascunde necunoaşterea limbii germane. Dar câteva expresii din jargonul berlinez le imit destul de bine. Banii nemţeşti sunt la dumneata. Dă-i încoace şi hai să mergem să *friuştiucăm.* Dacă uniforma de pe noi le va produce nedumeriri, spune-le că ne e necesară pentru misiunea noastră secretă, ca să-i păcălim pe *russische Schweine*[1] şi, în general, să ne înjuri fără cruţare. După ce mâncăm, ne întoarcem la avion. Hai, *vorwärts*[2]!

Au băut cafea cu lapte şi au luat un mic dejun gustos şi săţios, alcătuit din ouă cu şuncă, crenvurşti groşi, fripţi, şi o bucată de brânză bună, udate cu un rachiu prost şi cu o bere neagră excelentă, cu gust plăcut.

Schulz flecărea neîncetat în limba germană cea mai pură şi a aflat cu pricepere că oraşul se cheamă Gumbinen, că detaşamente ale armatei Kaiserului staţionaseră aici timp de patru zile, după care plecaseră undeva, spre răsărit. De trei zile, nu se mai văzuseră şi nu se mai auziseră trupe, iar în oraş nu se mai aflau decât nişte răniţi şi câţiva invalizi. Iurkov rostea gutural, hârâit, din fundul gâtului, cuvinte monosilabice *„moen”, „maalzeit”, „proosit”, „kolossal”, „pyramidal”*[3], iar pe patronul uriaş, gras şi umflat de bere îl striga, bătându-l prieteneşte pe spinarea lată: *„Mai*

[1] Porci ruşi (germ.) (n. t.).

[2] Înainte (germ.)(n. t.).

[3] De la: *Guten Morgen* – bună dimineaţa; *Mahlzeit* – poftă bună; *Prosit* – în sănătatea dumneavoastră; *Kolossal* – colosal: *Pyramidal* – admirabil (germ.) (n. t.).

libavaata”[1].

Nietzsche numea limba prusacă berlineză o parodie plată a limbii germane; ei bine, parodia lui Iurkov era perfectă.

Îi serveau două femei drăguţe: patroana, o femeie plină, ca să nu zicem grasă, cu frumuseţea înfloritoare şi bogată a unei nemţoaice bine hrănite de patruzeci de ani şi fiica ei, o *„Backfisch”*[2] plină de prospeţime, cu ochi albaştri nevinovaţi, cu obraji trandafirii, cu părul ca aurul şi cu buzele roşii ca vişina coaptă.

„Ehe, ce trai grozav am duce noi aici vreo două-trei zile, se gândea, visător, Fedenka. Eu i-aş face curte lui *Frau,* iar pe *Fraulein* aş lăsa-o în seama lui Schulz. Desigur, fără niciun gând rău! O simplă idilă caraghioasă sub castanii unui orăşeil nemţesc liniştit...”

Dar în clipa aceea, Schulz, care se dusese până la avion, s-a întors îndărăt, în pas repejor. I-a făcut un semn uşor din cap, ceea ce însemna că totul era în regulă, însă cu genele făcea semne grăitoare spre uşă.

— Mă iertaţi o clipă, a zis Iurkov, în nemţeşte, cu un glas de ventrilog, ieşind afară.

— Ce s-a întâmplat?

— A trecut un neamţ într-o trăsurică şi s-a oprit să spună unui compatriot de-al lui că a văzut, pe drum, o coloană mare nemţească îndreptându-se spre Gumbinen. Ce porunciţi, domnule căpitan?

— Ridicăm ancora. Hai să ne luăm rămas bun de la simpaticele gazde. A plătit micul dejun cu o dărnicie de care n-ar fi dat dovadă nici chiar un arhiduce german, şi nu cu nişte biete bancnote, ci cu veritabili guldeni de argint. Uluită de suma fabuloasă, patroana i-a mai dat aproape cu sila un coşuleţ cu alimente, şi Iurkov, mişcat, a sărutat-o călduros chiar pe buze. Patronul s-a oferit bucuros să găsească doi oameni zdraveni care să învârtească elicea avionului. Peste zece minute, puternicul „Maran-Parasol” s-a desprins de pământ şi a pornit în zbor uşor spre cerul înseninat, în timp ce prietenii germani îşi fluturau pălăriile şi batistele.

Curând, au văzut de la mare înălţime coloana germană compactă, care semăna cu o omidă şi părea aproape nemişcată.

— Domnule căpitan, a strigat Schulz în tubul acustic, arătând spre locul unde avea bomba. Ce-ar fi să le trimitem un cadou?

Dar Iurkov, care nu-şi pierdea niciodată calmul, i-a răspuns cu un

---

[1] De la: *mein lieber Vater* – dragul meu tată (germ.) (n. t.).

[2] Adolescentă (germ.) (n. t.).

ton serios:

— Nu, tinere prieten! Misiunea noastră este să întreprindem o acţiune de recunoaştere. Şi, vai, adesea, din cauza asprei datorii trebuie să-ţi refuzi unele mici plăceri nevinovate!

Seara, la popotă, la cina la care s-au mâncat şi crenvurştii groşi din Gumbinen, Fedenka Iurkov a povestit cele întâmplate în hohotele de râs ale tuturor piloţilor. Căpitanul era înzestrat cu un humor pipărat, puţin cam grosolan.

Iurkov intrase în aviaţie cu un an înainte de izbucnirea războiului. În timpul războiului zburase cu succes, la început pe aparate atât de vechi, încât nu le mai găseai de multă vreme nici măcar urma în toate armatele beligerante. Nemţii spuneau: „Cei mai viteji piloţi sunt ruşii. Un aviator german ar socoti o nebunie să se urce pe unul din avioanele lor.” Curajul, sângele rece şi ingeniozitatea îl salvau pe Iurkov ca prin minune de la moarte.

În timpul acesta, a izbutit să doboare şase avioane inamice. În 1916, a fost rănit de două ori şi, după ce a ieşit din spital, a fost trimis ca instructor la şcoala de la Gatcina. Mai lămurit, era vorba de o odihnă camuflată.

Deşi avea o fire cam aspră, Iurkov era un bun camarad, gata oricând să facă un serviciu. Respecta adevărul şi societatea lui era căutată de toţi. Ca instructor, se purta sever şi era foarte pretenţios. Parcă uitase cu totul că în arta zborului trebuie să înveţi treptat să învingi greutăţile, că e nevoie de o gimnastică permanentă a spiritului şi a voinţei. Cei mai mulţi elevi fugeau de la el la alţi instructori, mai blânzi, în schimb, puţinii dintre tinerii care trecuseră prin mâinile lui aspre ieşeau piloţi de prim rang.

La Gatcina, Fedenka Iurkov îşi alesese ca reşedinţă hotelul lui Vereovkin, pe firmele căruia scria cu litere de aur pe fond negru: pe una, „Vieux[1] Vereovkin”, iar pe cealaltă, „Loc de băut şi de fumat” – veche rămăşiţă naivă a anilor 1850.

Gatcina este un orăşel liniştit, potolit, vara, scăldat în verdeaţă, iarna, acoperit cu nămeţi de nestrăbătut. Localnicii fac rar cunoştinţă unul cu altul. Nu există niciun fel de cluburi sau distracţii, în afară de un cinematograf murdar.

În parcul Prioratsk, în parcul palatului sau în cel zoologic, nu vedeai niciodată un om. Minunatul palat al lui Pavel I nu atrăgea

[1] Bătrânul (fr.) (n. t.).

atenţia nimănui, ba chiar şi străzile erau pustii.

Şi tocmai acolo, în holul micului cinematograf murdar, după terminarea unui film, Fedenka Iurkov a văzut-o pe Katenka Vahter.

În timp ce mama ei îşi căuta galoşii, iar după aceea era ocupată să-şi înfăşure gâtul şi capul cu un şal, Katenka stătea în faţa oglinzii şi-şi admira pălăria cea nouă, împărtăşind unei prietene, cu jumătate de glas, impresiile şi înclinându-şi capul când într-o parte, când într-alta.

— Ce grozav e Max Linder! E ceva supranatural, inexprimabil. Ce figură expresivă! Ce gesturi admirabile!

În clipa aceea, a întors căpşorul spre dreapta, şi ochii ei au întâlnit în oglindă ochii lui Iurkov. Se uita la pilot, dar absentă, fără să-l vadă, continuând să vorbească, plină de pasiune înflăcărată, fixându-şi privirea în ochii lui.

— Grozav de mult îmi place! N-am mai văzut niciodată un bărbat atât de frumos! Lui poţi să-i dăruieşti fără şovăială viaţa, sufletul, şi tot, tot, tot. M-a fermecat!

În clipa aceea, chipul plin de admiraţie al lui Iurkov a pătruns în conştiinţa domnişoarei Vahter. Fata s-a înroşit şi s-a grăbit să se ascundă după spinarea lată a mamei sale, spunând în sinea ei despre ofiţerul care se holba la ea cu ochi plini de încântare: „Ce obraznic!”

Iurkov a văzut bine privirea ei mândră şi dispreţuitoare. Dar... îi era totuna... Acum nu mai avea nicio scăpare. Săgeata amorului îi străpunsese în clipa aceea inima curajoasă şi s-a îmbolnăvit de prima lui iubire – o iubire gingaşă, cumplită, atotputernică şi fără leac.

Câţiva piloţi din Gatcina veneau uneori în casa familiei Vahter. Unul dintre ei, locotenentul Konovalov, l-a introdus pe Iurkov acolo, apoi Fedenka a început să viziteze familia aceasta destul de des. Aducea flori şi bomboane, lua parte la picnicuri şi la jocurile de societate, o ajuta pe mama fetei să depene sculurile de lână, ţinându-le pe mâinile întinse, îl atrăgea pe capul familiei, perceptor şi beţiv înveterat, la popota ofiţerilor, unde izbutea uneori, e drept destul de greu, să scoată un pahar de alcool de la căpitanul Ozerovski, administratorul şcolii. Nu degeaba se cânta în istorica epopee:

Ca să procuri un pic de spirt,
Cu Ozerovski intră-n flirt,
Chimie, chimie,

Tot numai chimie...

Iurkov îşi călca pe inimă şi participa la micile jocuri de societate, dansa cele mai stângace valsuri, dansuri maghiare şi *pas d'Espagne* cântate la pian de mama fetei. Toată lumea ştia că e îndrăgostit nebuneşte de Katenka. Ceilalţi piloţi se mirau. Ce găsise oare la fetiţa asta subţirică de şaptesprezece ani? Avea o statură mică, faţa palidă, plină de bubuliţe, la care se mai adăuga urâtul şi incorigibilul obicei de a-şi mişca mereu pielea de pe frunte în aşa fel, încât cutele se ridicau în sus, până la rădăcina părului, dând feţei sale o expresie de prostie şi mirare încremenită. Să-l fi captivat pe Fedenka tinereţea ei?

Fostul ofiţer al gloriosului regiment de cavalerie alcătuit din burlaci nu cunoscuse niciodată dragostea pură, plină de prospeţime. Întocmai ca şi camarazii săi dragoni, se mulţumise în afacerile lui amoroase cu crailâcul, ca să nu spunem cu pirateria, şi, în general, cu aventurile uşoare. Acum, iubea cu respect, cu adoraţie, visa la bucuriile liniştite ale unei căsătorii legitime. Dorul lui de raiul vieţii de familie îl uimea uneori chiar şi pe el şi atunci cugeta cu glas tare:

— Hm... A păţit-o tocmai cel ce făcea pe grozavul!

Uneori, făcea aluzii stângace, oferindu-şi mâna şi inima. Dar unde dispăruseră elocvenţa şi dezinvoltura lui de mai înainte? Cuvintele i se împleticeau în gură, şi de multe ori nici nu le găsea. Iar aluziile lui parcă nu erau înţelese de nimeni...

În afară de aceasta, toată lumea ştia de mult că fata se îndrăgostise de Jorj Vostokov, un pilot de douăzeci şi cinci de ani, care era privit, în ciuda tinereţii lui, ca cel mai bun pilot acrobat din întreaga aviaţie rusă. Apoi, tânărul Jorj cânta foarte drăguţ romanţe duioase, acompaniindu-se la mandolină şi la pian. Dar nu lua în seamă ocheadele şi suspinele Katiuşei, şi nici invitaţiile ei languroase de a se plimba cu barca pe lacul din parcul Prioratski. Curând, şi-a întrerupt cu totul vizitele la familia Vahter.

După ce s-a convins, în sfârşit, de eşecul său total şi iremediabil, Iurkov a căzut în melancolie, s-a îmbolnăvit, timp de peste două săptămâni n-a părăsit hotelul „Vieux Vereovkin”, sub felurite pretexte, şi s-a întors la serviciu numai după un ordin foarte energic al comandantului şcolii. A apărut la aerodrom fără vlagă, cu faţa trasă şi întunecată, şi le-a spus camarazilor:

— Am fost cam bolnav şi sunt moale ca o cârpă. Dar acum mă simt mult mai bine. Voi încerca să mă ridic astăzi la patru mii de

metri. Asta o să mă mai învioreze puţin!

S-a scos din hangar sensibilul şi docilul său avion, „Maran-Parasol”. Toţi au văzut cu câtă îndemânare şi repeziciune s-a urcat până la o mie de metri, dar acolo a început să se petreacă ceva ciudat: Iurkov nu mai urca. Bătea aerul pe loc. A încercat apoi de câteva ori să se ridice mai sus, dar a coborât iar. Privitorii credeau că se întâmplase ceva cu motorul. Apoi a început să se apropie de pământ în zbor planat. Însă aparatul parcă i se clătina în mâini. A aterizat nesigur şi era cât p-aci să rupă trenul de aterizare. Camarazii lui i-au ieşit fuga în întâmpinare. L-au găsit stând lângă avion cu faţa sumbră şi tristă.

— Ce-i cu tine, Fedenka? l-a întrebat unul dintre ei.

— Nimic... a răspuns el cu glas sacadat. Nimic... Mi-am pierdut inima. În ciuda tuturor străduinţelor mele, n-am putut să urc mai sus de o mie de metri şi, ştiţi, nu voi mai putea niciodată.

A străbătut terenul de zbor, clătinându-se. Nimeni nu l-a condus, dar toţi îl urmăreau tăcuţi cu privirea.

După ce şi-a venit puţin în fire, Iurkov a încercat câteva zile la rând să depăşească înălţimea de o mie de metri, însă zadarnic. Îşi pierduse inima pentru totdeauna.

1931

SITARII

Eram numai noi doi: eu şi prepelicarul alb, John, un câine de vânătoare de cea mai curată rasă englezească. John ştia să adulmece minunat vânatul din aer, era disciplinat şi neobosit la vânătoare, nu se temea nici de apă, nici de mlaştini. Avea însă un defect despre care cei mai buni vânători spun că strică absolut toate admirabilele însuşiri ale unui câine de vânătoare. Din păcate, urmărea cu patimă iepurii. Cu un an mai înainte, guardul silvic, Vereovkin, care-l dresa pe John, nu băgase de seamă că pe câmp, drept spre câine, alerga înnebunit un iepure de toamnă. Ar fi trebuit să se oprească, să tragă câinele de zgardă spre el şi să-i bage minţile-n cap cu cravaşa: „Tu eşti câine de rasă, nu-i treaba ta să te ţii după iepuri ca orice javră”. Dar până să-şi vină Vereovkin în fire, prepelicarul îl şi ajunsese pe urecheat din urmă şi se apucase să-l sfâşie. E drept că Vereovkin i-a smuls iepurele din bot, dar asta n-a mai ajutat la mare lucru. După ce gustase din sângele cald de iepure, câinele englezesc nu a mai fost bun de nimic. S-au străduit să-l dezveţe, să-l ruşineze, să-l convingă, să-l pedepsească. Îl băteau mereu cu cravaşa. Dar nu au mai putut să-l vindece de patima asta. Uneori, adulmeca de la mare distanţă un vânat de preţ: o becaţină, o prepeliţă, o raţă sălbatică, un cocoş de pădure, un gotcan. Îl adulmeca şi nu-l slăbea. Tremura ca o coardă, nici nu răsufla şi călca tiptil de nu se auzea un foşnet. Îl urmărea doar din ochi pe vânător, de parcă-l întreba: „Îl vezi? Vii?” Şi iată că în clipa aceasta de încordare, când vânătorul tremura de emoţie, le scotea necuratul în cale un iepure zăpăcit, şi-adio! John îi simţea pe afurisiţii ăştia de iepuri de la o jumătate de verstă. Atunci, părăsea urma pe care o mirosise mai înainte şi pornea în goană nebună! Şi ia-l de unde nu-i! Se întorcea acasă tocmai pe seară, cu botul plin de sânge. Dacă-l băteau, îşi pleca tăcut capul: „Ştiu că sunt vinovat – spuneau parcă ochii lui – şi nu-mi place nici mie patima asta. Dar n-o pot birui. Băteţi-mă! O merit!”

De altfel, şi guardul silvic Vereovkin, după ce a stricat câinele acesta de rasă, a căzut în patima băuturii, pierzându-şi-o pe aceea de vânător. Şi ce vânător fusese! Cât de priceput! În toată gubernia Novgorod era al doilea ca pricepere, după marele vânător, moşierul Konstantin Ivanâci Trusov. Şi iată că un câine îl nenorocise.

Dar acum, în seara aceasta de primăvară, şi eu, şi John mergeam calmi şi siguri de noi. În afară de faptul că îndată, din zări necunoscute, se vor auzi primele sunete abia desluşite ale sitarilor, nu ne mai interesa nimic. Şi niciun iepure n-o să ne tulbure. Vremea iepurilor e toamna şi iarna, când gonesc pe cărările negre sau îşi lasă urmele în zăpada albă. Însă acum, la începutul primăverii, ei dispar undeva, se ascund, unde anume, nu ştie niciun om, nici chiar vânătorul.

Cerul albastru, care începea să se întunece, se acoperise cu nouraşi albi şi uşori. Era un apus liniştit, trandafiriu, semn că a doua zi va fi vreme bună.

Ne îndepărtasem demult de orice sălaş omenesc. Mergeam pe cărarea îngustă, treceam prin mlaştini, pâraie şi râuleţe, peste trunchiuri prăbuşite în apa smârcurilor. Trebuia să găsim un loc drept şi uscat, care, pe de o parte, să fie bun pentru ţintit şi tras, iar pe de altă parte, să-i ispitească pe sitari, care treceau în zbor, stăpâniţi de nebunia dulce a împerecherii.

Mirosea a muguri de anin, mâţişorii lor lungi răspândeau o mireasmă amăruie, asemănătoare cu aceea a plopului cleios. Din frunzuliţele de mesteacăn se desprindea parfumul răşinos. John dădea semne de nelinişte. Auzul său, fireşte, era mai slab decât al unei pisici, dar mult mai ascuţit decât al omului, pe care natura l-a înzestrat fără dărnicie cu simţuri mai slabe, dăruindu-i în schimb o minte uriaşă, care face din el o fiinţă când măreaţă, când nefericită.

Eram convins că John sesizase şi recunoscuse, la o distanţă inaccesibilă auzului meu, zgomotul unui sitar care se apropia în zbor vertiginos de locul de împerechere. M-am uitat ţintă la câine. Cât de frumos, de neted, de alb şi de viguros mi s-a părut în clipa aceea. Plin de nerăbdare, îşi ţinea botul îndreptat spre nord-est. Fiecare muşchi al trupului său era încordat la maximum. Ştiam că voia să mă anunţe printr-un schelălăit, pe mine, cel slab de auz, că se apropie sitarul din fruntea cârdului.

Dar legea aspră a vânătorii interzice şi oamenilor, şi câinilor să scoată vreun sunet inutil. Şi John tăcea, zvâcnindu-şi muşchii. În

ochii săi, îndreptaţi cu rugă spre mine, citeam limpede:

„Biet om neputincios, oare nu auzi că *el* zboară spre noi, că este aproape? Grăbeşte-te! Hai, ia-ţi în mână arma cea lungă, de fier, care aduce tunetul, focul şi moartea. Ce mai aştepţi? O, animal prost şi stângaci, lipsit de instincte nobile!”

Mi-a fost ruşine de câine şi, cuprins de patima vânătorească, parcă mi s-a ascuţit şi mie auzul şi am prins clar zgomotul atât de cunoscut al sitarilor. Mai întâi, două sunete horcăite – hru-hru, urmate numaidecât de două fluierături gingaşe – fiu-fiu.

— Hru-hru, hru-hru, fiu-fiu. Hru-hru,fiu-fiu, hru-hru, fiu-fiu.

Care vânător nu a simţit cum îi tremură mâinile şi-i îngheaţă obrajii când trage pentru prima dată, primăvara, în sitari? Tot aşa şi eu, când am ţintit, îmi tremura inima, şi probabil că buzele mi se făcuseră palide. Sitarul zbura drept ca un glonte. Am apăsat pe trăgaci. Împuşcătura a răsunat ca un tunet. Îmi vuiau urechile, patul armei mi-a izbit dureros umărul stâng[1], şi în jur s-a răspândit un miros aspru de praf de puşcă.

Tremurând de entuziasm, John m-a întrebat din ochi: „De ce nu-mi porunceşti să aduc pasărea? Porunceşte numai, om al focului. Tu omoară-le, că eu o să ţi le aduc pe toate, pe toate câte sunt pe lume.”

— Aport, i-am ordonat eu lui John, care a dispărut în desiş, cu mişcări suple, de parcă s-ar fi cufundat în apă. După două minute s-a întors, dar între timp apucasem s-o zăresc, mai încolo, pe un dâmb, prin stufăriş, pe Ustinia, fiica cea mai mare a pădurarului, o fată zdravănă, veselă şi frumoasă. Am ameninţat-o uşurel cu degetul să nu facă zgomot şi să nu clatine nici măcar o creangă. Ea m-a înţeles şi a dat de două ori din cap, ca să mă liniştească: „Ştiu, doar nu sunt degeaba fată de pădurar”.

În ziua aceea, am împuşcat doisprezece sitari. Puşca grea îmi umpluse umărul de vânătăi – şi obosisem. John s-a supărat pe mine că mi-am întrerupt vânătoarea. Zborul de nuntă al sitarilor era în toi. Aş fi putut să-i împuşc pe toţi, dar m-am oprit. Respect următoarea regulă vânătorească – să nu împuşti decât atâta vânat cât poţi să mănânci. Chiar şi aşa împuşcasem cu patru mai mult, dintr-o lăcomie prostească. A trebuit să-i dăruiesc Ustiniei. Tocmeala ai fost plină de haz. Fata avea o limbă ascuţită. I-am spus:

[1] Totdeauna, din pricina unui defect la ochi, ţineam arma la umărul stâng (n. aut.)

— Ţine, Ustiuşa, patru sitari în schimbul unei sărutări.

— Mare neruşinat îmi eşti. Doar ne-am cumetrit la botez la Bobâlevi, şi poate să-ţi spună orice popă că dragostea între cumetri este păcatul cel mai mare şi de neiertat.

— Păi una-i dragostea şi alta să-ţi săruţi cumătra, la paşte ori la un păhăruţ de votcă.

— Păi vino de paşte şi-o să te sărut cu plăcere şi de trei ori dacă vrei.

— Stai niţel, Ustiuşa, nu judeci cum trebuie. Fiindcă suntem cumetri, nu ne putem căsători, şi popa nu ne-ar cununa niciodată. Însă de sărutat nu ne opreşte nimeni, putem să ne sărutăm cum vrem şi cât vrem, că doar nu-i o sărutare adevărată, ci doar un fel de bucurie apostolică, fără păcat.

Însă ea a izbucnit în râs.

— Las' că ştiu eu... La înfăţişare înger, la năravi – drac gol. Uite, ca Johnka ăsta al tău...

Era o fată straşnică Ustiuşa lui Egor.

Înainte de război, i-am găsit şi un bărbat potrivit, pe Iliuşka Laptev, ajutor de mecanic de locomotivă. Le-am fost chiar eu naş. Era o pereche minunată, ţi-era mai mare dragul să te uiţi la ei.

Unde-or fi acum cu toţii? Şi pădurarul Egor, şi Iliuşa cu Ustiuşa, şi guardul Vereovkin, şi toţi silvicultorii pricepuţi, şi vânătoarea rusească, şi gospodăria rusească, şi câinii noştri de vânătoare de pe vremuri? Parcă a pierit totul. Dar de ce? Cine ar putea să mi-o spună?

Se întunecă. Lucrurile din jur abia de se mai zăresc. Bag în tolbă sitarii cu ciocuri lungi şi-mi pun puşca pe umăr. Vocea blândă a Ustiuşei mă întreabă:

— Mănânci acasă ori vii la noi?

— Aş veni la voi.

— Fă-ne plăcerea. Dă-mi vreo două păsări şi mă reped înainte să fac o ciorbă cu crupe.

— Foarte bine, îi spun eu.

Sunt convins că pe Ustiuşa n-o interesează câtuşi de puţin ciorba de sitari, ci povestirile mele pe înţelesul tuturor despre mări, munţi, popoare şi obiceiuri.

Avea o minte limpede, deschisă şi mereu însetată de cunoştinţe.

1933

„SVETLANA”

Simpaticilor pescari
Egoruşka şi Svetlanocika

Kolea Konstandi, un pescar mai vârstnic din Balaklava, cu pielea îmbibată de sare, se pregătea să-şi cureţe şi să-şi vopsească barca zveltă, cu o pereche de vâsle, care trecuse prin multe, şi şi-a luat ca ajutor la treaba asta – ceea ce era o mare cinste – pe plecatul dumneavoastră servitor.

Mai întâi, am pornit să alegem cu grijă locul unde trebuia să tragem barca pe ţărmul uscat, şi după îndelungă chibzuială şi şovăială ne-am oprit pe ţărmul cel nou, pe un teren gol dintre vila doctorului Petkov şi întreprinderea de afumat peşte a lui Kefali. Acolo am tras barca afară din apă, rostogolind-o cu greu de pe o coastă pe alta. Părea ciudat că barca, atât de jucăuşă, de uşoară şi de supusă pe mare, s-a dovedit atât de grea şi de stângace pe uscat. Numai după ce mi-am rănit palma până la sânge, am înţeles cauza. Fundul „Svetlanei” se termina cu o chilă de plumb, grea de cincisprezece puduri.

Totuşi, munca aceasta de scoatere a bărcii pe uscat (sau a barcazului, cum îi spunea Kolea) a fost cu mult mai uşoară decât strădania îndrăcită de care am avut nevoie ca să smulgem de pe ea moluştele şi scoicile care se prinseseră de borduri în timpul staţionării de ani de zile prin tot felul de golfuri şi porturi. Ele se înfipseseră atât de tare în lemn, încât nu puteau fi smulse cu mâna. Am fost nevoiţi să folosim ciocanul şi scule de tâmplărie. Kolea Konstandi era însă încântat. Pe măsură ce desprindeam de pe barcă aceste scoici foarte asemănătoare cu stridiile, el scotea cu vârful cuţitului miezul cărnos din valve, îl sugea zgomotos şi-l înghiţea cu lăcomie. Kolea mă îmbia şi pe mine să mă desfăt cu

mâncarea aceasta aleasă, însă nu mă încumetam, prea semănau la miros cu moluştele şi cu melcii noştri din Moscova! De altfel, grecii, care prepară admirabil peştele cu nucă pisată, usturoi, stafide şi ardei iute, au o mare pasiune pentru tot felul de scârboşenii marine, printre care pe primul loc se află caracatiţa cea înfricoşătoare şi perfidă.

După ce am terminat de smuls scoicile sâcâitoare, care ne-au dat foarte multă bătaie de cap, am trecut la reparaţiile capitale ale bărcii. Tocmai atunci, soarta ne-a trimis pe neaşteptate un ajutor.

De câtva timp, băgasem de seamă că la vreo sută de paşi de noi se tot învârtea un băieţandru desculţ de vreo unsprezece-doisprezece ani, cu pielea atât de arsă de soare, încât părea aproape neagră, cu o înfăţişare sălbatică, plină de şiretenie, dar şi sperioasă şi neîncrezătoare. Am atras atenţia şefului asupra lui.

— Îl ştiu, mi-a răspuns. Acest *bambino*[1] este orfan de amândoi părinţii. Locuieşte pe unde-apucă. O să vezi, *kiriie*[2], că-l pun îndată la treabă.

A fluierat, băgându-şi două degete în gură, ca şefii de echipaj, şi strigând:

— Hei, Spiro! Vino încoace! E rost de câştigat un ban!

Spiro s-a apropiat cu faţa încruntată, păşind într-o parte, ca un crab.

— *Kali spera*[3]*, kiriie* Kolea, a spus el cu glas puţin răguşit, băgându-şi un deget în nas: Dar n-o să mă înşeli?

— La mine vorba-i sfântă. Munceşti cu noi şi-n fiecare seară capeţi o copeică.

Aşa s-a angajat pe micul nostru şantier naval băieţandrul Spiro – în ruseşte Spiridon – orfanul cel fără de cămin. De cum şi-a câştigat prima copeică şi-a băgat-o în gură, ca o maimuţică strângătoare. De atunci, Spiro a devenit un muncitor neobosit şi un foarte bun şi priceput ajutor. Pesemne că se trezise în el străvechiul sânge al strămoşilor lui milenari, vitejii listrigoni, despre care vorbea cu o teamă plină de respect chiar şi Ulisse al lui Homer. Minunea aceasta a fost săvârşită de secularul golf sinuos şi îngust, de secularul miros al mării, de seculara străduanie cu bărcile şi de secularele exclamaţii guturale, acum uitate, cu care ne îndemna la lucru Kolea Konstandi.

---

[1] Băiat (ital.) (n. t.)

[2] Domnule (gr.) (n. aut.)

[3] Bună seara (gr.) (n. aut.)

La început, l-am folosit pe Spiro numai la alergătură: ne aducea mâncare de la mine de-acasă şi de la Kolea, dădea fuga la cafeneaua lui Iura Kapitanaki după cafea şi după vinul cel roşu şi taninos, şi la dughenele din oraş, după diferite materiale. Uneori îl trimiteam şi la Sevastopol, cale de opt verste. Spiro era totdeauna iute, îndemânatic şi-şi îndeplinea misiunile fără greş. Nu ştia să meargă altfel decât în galop larg, izbindu-se ritmic în fugă cu călcâiele peste fund, iar când avea de făcut drumuri lungi, se agăţa totdeauna în spatele vreunei trăsuri şi stătea acolo până când vizitiul îşi manifesta clar intenţia de a-l pocni cu biciul – un obicei ciudat şi misterios al tuturor vizitiilor.

Desigur că nu mă puteam lua la întrecere în aceste alergări sportive cu neobositul Spiro. Cântăream pe atunci, dezbrăcat, şase puduri şi jumătate.

În sfârşit, am ajuns la lucruri mult mai serioase în munca noastră. Foloseam câlţi, smoală şi lemn. Spiro dădea fuga mereu la tâmplarul din Balaklava. Kolea umbla cu mâinile murdare de clei negru, care nu se mai lua, şi trântea nişte înjurături marinăreşti înfricoşătoare. Până la urmă, ne-am apropiat de sfârşitul muncii noastre, şi „Svetlana” şi-a redobândit minunata ei zvelteţă. Nu ne mai rămânea decât s-o dăm cu miniu înainte de a o vopsi. În perioada aceasta, eram toţi trei mânjiţi cu vopsea roşie din cap până-n picioare, ca nişte sălbatici din America de Nord. În zilele acelea de vară, soarele fierbinte de iulie dogorea ca un cuptor încins. Până şi miniul, care se usucă foarte greu, nu a putut să reziste razelor arzătoare ale soarelui din Balaklava şi s-a uscat repede. Rămânea de rezolvat problema cea mai importantă: în ce culoare voia comandantul Konstandi să-şi vopsească minunatul barcaz „Svetlana”?

Abia după trei zile, Kolea a spus cu un ton solemn:

— Barcazul va fi alb ca zăpada, iar la provă o să scriem cu aur curat numele „Svetlana”, ca la un crucişător.

Îndemnat de cele mai frumoase sentimente, mi-am îngăduit să obiectez cu delicateţe:

— Ce vrei să faci, Kolea, din nava dumitale? Un barcaz de prim rang pentru pescuitul scrumbiei, chefalului, rândunelelor-de-mare, calcanului şi al morunului, sau să plimbi cu el prin golf turiştii slăbănogi şi capricioşi, care vin toamna la cura de struguri? Gândeşte-te numai – că la simpla apariţie pe mare a unui barcaz

atât de strălucitor, peştele o să se sperie şi-o să fugă care la Trebizonda, care la Odesa!

În viaţa de toate zilele, Kolea Konstandi era un om foarte simpatic şi prietenos, timid, împăciuitor, săritor şi blând. Niciodată nu am reuşit să-l fac să vină la o ceaşcă de ceai în căsuţa în care duceam o viaţă modestă împreună cu soţia mea. Kolea nu a trecut mai departe de pragul bucătăriei şi venea numai ca să ne aducă peşte, pe care mi-l vindea doar cu puţin mai scump decât pe piaţă. Dar altul era Kolea, când se transforma din pescar sărac şi sfios în stăpân absolut al barcazului, în proprietar al uneltelor şi al pânzei, în cârmaci desăvârşit, în cel mai neobosit dintre vâslaşi şi, mai ales, în comandant de vas, cu putere absolută şi cu dreptul la cinci părţi din prada totală a echipajului. Aici, el mă învăţa arta marinărească şi pescărească, fără niciun menajament şi cu o disciplină de fier, fiindcă observase şi preţuia însuşirea mea de a mă supune. De vreo trei ori m-a învăţat cu blândeţe că nu trebuie să-l întrebi niciodată pe un pescar care se pregăteşte să iasă în larg încotro se duce, pentru că numai dumnezeu ştie unde-l pot arunca pe nefericitul pescar valurile, vântul, curentul sau o furtună neaşteptată: în Marea Mediterană, pe bancul de nisip Tendra sau în abisul negru al mării! Dar când, din neatenţie, am repetat pentru a patra oară greşeala aceasta grosolană, Kolea a revărsat asupra mea un torent de înjurături atât de grozave, încât ar fi pălit şi s-ar fi îngrozit chiar şi remarcabilii marinari ai flotei ruse, pompierii din Moscova, hamalii de pe Volga şi plutaşii din Siberia. Metoda a fost bună fiindcă şi acum, după un sfert de veac, nu întreb niciodată pe nimeni unde se duce. Am rămas cu deprinderea aceasta.

Cu acelaşi ton poruncitor m-a silit până la urmă să fixez velele pătrate, atunci când lângă capul Şaitan Dere (Gaura Dracului) ne-a surprins pe neaşteptate în vârtejul ei „jigurino”, o hulă turbată, zăpăcită şi absurdă, care apare nu se ştie de unde. Legănările ei cumplite îi îmbolnăvesc de rău de mare chiar şi pe marinarii cei mai încercaţi, care îndură în linişte cele mai îndrăcite furtuni pe toate oceanele. Nu poţi scăpa de „jigurino” decât dacă prinzi un vânt susţinut şi mergi cu el indiferent unde, până ce ieşi din zona hulei. Kolea, care şedea la cârmă, mi-a strigat:

— Fixează pânza!

Dar cum dracu s-o fixezi, când valurile îţi şfichiuiesc dureros faţa, iar pânza udă şi grea ţi se smulge din mâini şi nu se lasă prinsă? Kolea a mai strigat o dată, cu un glas indignat, însă toate eforturile

mele au fost zadarnice. Atunci, comandantul, furios, a început să reverse asupra mea nişte înjurături teribile, în care blestema toată stăpânirea pământeană şi pe cea cerească, toate părţile trupului omenesc, toate obiectele reale şi abstracte, în afară de busolă şi de sfântul Nicolae. Părul mi s-a ridicat măciucă în cap şi mi s-a înăsprit ca o perie. Şi îndată pânza a început să fluture şi s-a umflat. Spintecam apa, înaintând cu repeziciune.

Credeam că după cuvintele mele ironice despre culoarea cea nouă a „Svetlanei”, Konstandi o să dea drumul înjurăturilor lui obişnuite, însă, ciudat, răspunsul său rece a fost cuviincios şi sec, dar cu atât mai jignitor pentru mine, care eram atât de mândru că făceam parte dintr-un echipaj de pescari. Mi-a spus rar şi răspicat:

— Ai râs de vilegiaturiştii care vin la cura de struguri. Dar ce-i de râs aici? Fiecare legumă îşi are vremea ei, fiecare om petrecerile şi grijile lui. Vilegiaturistul îşi vede de strugurii lui, şi toamna tot cheiul e plin de sâmburi şi coji scuipate. Papa Bisti a deschis un restaurant de prim rang pentru ei. Iura Kapitanaki îşi ţine cafeneaua pentru noi, locuitorii din Balaklava. Doctorul ne caută când suntem bolnavi, felcerul ne face clisme, nevestele ne nasc copii. Dumneata, de pildă, scrii nişte cărţi acolo şi trăieşti din asta. Fireşte, fiecăruia îi face plăcere să se joace cu marea. Dar aşa cum eu nu pricep nimic din îndeletnicirea dumitale cu scrisul, nici dumneata nu pricepi mare lucru din viaţa noastră grea de pescari. De pildă, ţi-a intrat vreodată în căpăţână că un barcaz bine făcut trăieşte cu un pescar priceput şi încercat aşa cum trăieşte un cal arab cu călăreţul său iubit? În bună înţelegere, în deplină încredere şi ascultare? Sau crezi că barcazul nu are suflet? De crezi aşa, e rău. Barca are suflet, ca şi omul şi calul. Nu dăinuie degeaba în toate oraşele mari de pe coasta mării un obicei minunat. Când un marinar scapă ca prin minune dintr-un naufragiu cumplit, pe o epavă a vasului sfărâmat, îi făgăduieşte lui dumnezeu – şi asta se cheamă ex *voto* – să-i facă un dar drept mulţumire şi nu-şi calcă niciodată făgăduiala. Din lemn şi pânză, ajutându-se de cuie şi ciocane, marinarul salvat întocmeşte singur, cu mâinile lui, o machetă asemănătoare întru totul cu vasul scufundat, cu toate amănuntele sale, de mărimea cam a unei jumătăţi de stat de om. După ce o isprăveşte, marinarul se duce la cea mai mare biserică şi-l dă celui mai de seamă preot. Iar preotul îl spovedeşte mai întâi cu străşnicie, că doar noi, marinarii şi pescarii, avem păcate cu duiumul, câte scoici pe bordurile unei corăbii vechi. După spovedanie, preotul îi dă

păcătosului canonul cel mai greu, iar după ce acesta îşi ispăşeşte pedeapsa, preotul ia din mâinile curăţite prin pocăinţă ale marinarului macheta vasului său şi o atârnă de nişte sforicele subţiri chiar lângă altar, spre învăţătură pentru toţi credincioşii. Şi acest *ex voto* atârnă la locul sfânt ani nenumăraţi. E, acum gândeşte-te, *kiriie* Alexandr, dacă barcazul are ori nu suflet, când chiar cel mai de vază preot, specialist şi meşter în treburi de astea, atârnă macheta lângă sfântul altar?

Ce era să fac? Cuvintele pline de convingere şi naivitate ale lui Kolea Konstandi m-au mişcat foarte mult. I-am cerut iertare şi m-a iertat, după care ne-am strâns cu putere mâinile. Kolea, care se îmblânzise, mi-a mai povestit multe lucruri despre „Svetlana”.

— Iată cum a fost, a început comandantul. Îmi făceam serviciul militar în flota din Marea Neagră, pe crucişătorul „Svetlana”. Superiorii ţineau foarte mult la mine. De altfel, cine nu ştie că noi, grecii, suntem cei mai buni piloţi, şefi de echipaj, marinari şi căpitani din lume. Spre sfârşitul serviciului meu militar, tot pe crucişătorul „Svetlana” ne-am dus în vizită în Grecia, la marea şi frumoasa regină Elena, pe bord cu persoane din familia imperială şi cu cei mai de vază militari.

Toţi ştiau că regina Elena fusese înainte mare ducesă rusă.

La Atena, întregul nostru echipaj a fost prezentat reginei, şi la salutul ei prietenos am răspuns într-un cor tunător:

— Să trăiţi, majestatea-voastră!

Apoi, ni s-a servit o masă grozavă, în care timp regina Greciei a trecut pe la mesele noastre şi a stat de vorbă cu noi. Deodată, a întrebat dacă pe „Svetlana” se află mulţi greci din Rusia şi i s-a răspuns că sunt cinci, toţi din Balaklava.

Înainte de a pleca din Atena, toţi cinci am primit în dar nişte cutii căptuşite cu catifea, cu câte un ceasornic minunat de argint, în care se săpase numele şi coroana reginei Elena. Iar ea ne-a numit concetăţeni ai săi greco-ruşi. Ceasul acesta atârnă şi astăzi pe perete, lângă patul meu. S-a oprit şi n-a mai mers de când am făcut baia aia în mare, lângă capul Fiolent. Eu şi nevastă-mea ţinem foarte mult la el fiindcă a avut o foarte mare însemnătate pentru soarta noastră. Mă îndrăgostisem de mult de vecina noastră, Stefanida Stelianudi, şi ea mă privea cu bunăvoinţă, dar bătrânul Stelianudi era om bogat, pe când, noi, Konstandi, cu toate că eram de familie bună şi oameni cinstiţi, eram săraci. De aceea, n-aveam curajul s-o cer de nevastă. Dar când mi-am sfârşit serviciul militar

şi m-am întors acasă cu două decoraţii pe piept, cu ceva bani strânşi în timpul serviciului, datorită renunţării la paharul de votcă ce mi se cuvenea, ba şi cu un ceas dăruit chiar de regina Greciei, Stelianudi a lăsat-o mai moale. L-a înduioşat mai ales ceasul dăruit de regina Greciei. Noi, grecii, aveam obiceiul să ne bucurăm foarte mult de izbânzile fiecărui grec. Aşa că bătrânul ne-a binecuvântat şi mi-a dat de zestre un barcaz nou, făcut după îndrumările lui de un meşter vestit din Sevastopol. În aceeaşi zi, ne-am cununat şi s-a sfinţit şi barcazul care, după cum am hotărât toţi trei, a primit numele de „Svetlana”. Tare bun vas! Deşi-i al meu, nu pot să nu-l laud! Şi Kolea a plescăit îndelung din limbă, după obiceiul grecilor de a-şi exprima cea mai mare mulţumire.

După această convorbire sinceră nu a mai rămas între noi nicio umbră de supărare. În timp ce vopsea „Svetlana'' cu alb, Kolea m-a întrebat dacă nu aş putea să desenez sau să scot din vreo revistă literele din care să se scrie cuvântul „Svetlana”, în mărime trebuitoare.

M-am învoit să-l ajut şi am şi început să caut ceva potrivit. Dar peste trei zile, în faptul dimineţii, pe când îmi beam cafeaua, îmbrăcat încă în halat, cineva a bătut cu putere în uşa mea.

— Intră, am spus eu.

Şi a apărut comisarul de poliţie, Ţemko, pe care-l cunoşteam de mult. Ţinea nişte dosare sub braţ şi avea o figură împietrită.

— Vă rog să citiţi şi să semnaţi de luare de cunoştinţă.

Era o adresă trimisă de un mare şef din Sevastopol care glăsuia astfel: „Locotenentului în rezervă cutare, care îşi zice literat, i se propune să plece în douăzeci şi patru de ore din Balaklava, interzicându-i-se cu stricteţe să mai vină pe viitor în regiunea Sevastopol-Balaklava. Să semneze de primire a acestei înştiinţări.”

Calm, fără întrebări şi proteste de prisos, m-am supus voinţei autorităţilor. Într-o jumătate de oră mi-am împachetat lucrurile în două valize, şi când am terminat am spus:

— Sunt gata.

Comisarul Ţemko mi-a angajat cu amabilitate o birjă cu doi cai care să mă ducă la gara din Sevastopol şi, adio, adio pentru totdeauna, scumpa mea Balaklava. Adio, lotul „Kefalovrisi”, cumpărat şi cultivat de mine cu dragoste, adio scumpi prieteni, pescari din Balaklava – Konstandi, Paratino, Kapitanaki, Stelianudi, Vatikioti, Muruzi şi alţi greci viteji cu care am împărtăşit farmecul primejdiilor şi al muncii pe mare. Adio, frumoasă „Svetlana”. Nu mi-

a mai fost dat să revăd ţinutul acesta liniştit. Iată la ce necazuri te duce legea cavalerească: „Să fii totdeauna de partea minorităţii”.

1934